STRIDEN OM FINLAND
1808-1809

Skildrad
af
HUGO SCHULMAN

BORGÅ
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

Borgå, 1909
Werner Söderström Osakeyhtiös boktryckeri

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta är **Projekt Runebergs** elektroniska utgåva av den finske generalen **Hugo Schulmans** (1850-1919) bok om Finska kriget 1808-1809. Den utgavs 1909 till krigets 100-årsminne och vi har digitaliserat den i januari 2008 i tid för 200-årsminnet av detta "Sveriges sista krig". Ett tack riktas till biblioteket vid Östergötlands länsmuseum för möjligheten att fotografera av boken.

Boken har fotograferats med digitalkamera i upplösningen 300 dpi. Textsidorna är skarpa, men **den utvikta översiktskartan** efter sidan 168 kan inte göras full rättvisa. På grund begränsningar i av vår utrustning har den fotograferats i knappt 200 dpi. Boken innehåller också tre planscher, där bokens inbindning gör det omöjligt att få riktigt bra avbildningar.

Läs mer om **Finska kriget** i Wikipedia. Projekt Runeberg har tidigare även digitaliserat Carl Otto Nordensvan, ***Finska kriget 1808-1809*** (1898).

Sänk ned ett ögonblick din stolta fana, Du unga tid! Hör — seklets tornur slår! Dess dofva klockslag minnets skuggor mana, Timvisarn pekar på de flydda år.

Z. Topelius.

Ett sekel har i växlande skiften förrunnit sedan den stora striden utkämpades i Finland, den strid, hvars följder genomgripande omdanat vårt lands vidare utveckling och ledt dess öden i nya, förr oanade spår; den strid som bortryckte oss ifrån ett land, med hvilket vi under århundraden varit sammanknutna, och med hvilket vi fordom i broderlig sämja delade såväl frukterna och äran af arbetet på gemensamt, fredligt framåtskridande, som faror, nöd och krigets blodiga hemsökelser.

Hvad synes väl mera själffallet, än att våra tankar särskildt *nu* dragas till det förflutna och stanna vid hågkomsterna af dagar, då våra förfäder med omväxlande hopp och bitter förtviflan till det yttersta ansträngde sina krafter och offrade sina lif för fosterlandet? Med vördnad böja vi våra hufvuden för de skuggor, hvilka här träda för vår inre syn, och med djup aktning läsa vi i häfderna namnen på män, om hvilka förtäljes, att de fröso och svulto, att de »kunde allt, blott ej sin ära svika».

Det är med tanken härpå, jag går att för läsaren i minnet återkalla denna Finlands stora nationella kamp.

Visserligen har mången före mig tecknat dessa händelser, och flera förtjänstfulla arbeten, grundade på omfattande forskning, hafva under seklets lopp sett dagen. Men utan att i ringaste mån vilja täfla med dem, synes mig, att ifrågavarande skildring likväl har sitt berättigande. Afsikten med densamma är, att åt den läsande allmänheten gifva en framställning af kriget, utelämnande

så vidt möjligt rent speciella, militära detaljer äfvensom enskilda i krigshändelserna deltagande personers subjektiva uppfattning om striderna, samt sålunda till vida kretsar inom vårt land sprida kännedom om 1808 och 1809 års fosterländska krig.

För att under skildringen ej trötta och afbryta läsaren med ständiga hänvisningar till af mig anlitade källor, bilägges i slutet af boken en förteckning öfver desamma. 1 Kapitlet.

Krigets orsaker.

Finlands geografiska läge, mellan tvenne mäktiga grannar, har själffallet utgjort orsaken till att nämnda lands ägande för dem båda varit en fråga af stor betydelse.

Ur strategisk synpunkt ägde Sverige i Finlands kärrmarker och sjöar, i dess svårtillgängliga skogar och oländiga klippmarker, ett förträffligt skydd. Under moskoviternas ständigt förnyade infall drabbades vårt lands invånare städse af grymheter och våldsamheter, utmärkande för forntidens krigföring. Så länge Sverige i politiskt afseende var den starkare makten, kunde Finland af detsamma någorlunda skyddas. Men alltsedan Ryssland under tsar Peter I:s spira begynte utveckla sina härintills slumrande krafter, och Sverige samtidigt, märkbart med hvarje år förlorade sin forna maktställning, blef det en oundviklig historisk följd, att frågan om Finlands framtida öde skulle undergå en förändring, hvilken ej länge kunde låta vänta på sig.

Ryssland var i stort behof af Finland för att medelst dess införlifvande med sina besittningar skapa sig en naturlig gräns i väster, och särskildt efter det S:t Petersburg anlagts vid Finska viken, hotades denna Rysslands nya hufvudstad af granskapet till en främmande makt.

Som kändt blef östra delen af vårt land redan efter freden i Nystad 1721 förenadt med ryska riket, men närmare ett helt århundrade förflöt, innan det öfriga Finland skulle dela samma öde.

Ända från 1700-talets början kan man spåra en förberedande kamp om Finland, hvarunder förhållandena så småningom utvecklade sig till det slutliga afgörandet. Roten till 1808—1809 års krig ligger sålunda långt tillbaka i tiden.

Att skildra dessa föregående tilldragelser skulle föra för långt, likväl bör antydas, att man i Ryssland redan under den s. k. lilla ofreden och särskildt under krigsåren 1788—1790 kom till insikten, att Finlands eröfring ej kunde möta synnerliga svårigheter.

Rysslands diplomater och ledande män kunde ej underlåta att lägga märke till den korruption, som partistriderna under frihetstiden i många afseenden framalstrade i Sverige. Härens otidsenliga skick, hattarnas och mössornas ursinniga kamp emot hvarandra, den allt mera tilltagande bestickligheten och landets dåliga finanser, hvilka förorsakade att subsidier från utlandet ständigt anlitades, allt detta bidrog att yttermera försvaga landet. Sveriges krigare hade under frihetstidens lidelsefulla riksdagar insupit idéer, fullkomligt oförenliga med en god militärisk anda, hvarför också män sådana som Sprengtporten och Jägerhorn, med sina själfständighetsplaner under pågående krig, lyckades vilseleda en stor del af officerskåren i Finland.

Då Gustaf IV Adolf besteg Sveriges tron, voro relationerna mellan Sverige och Ryssland synbart vänskapliga. Sedan år 1800 hade Sverige, Ryssland och Danmark förnyat en öfverenskommelse af 1780, hvarigenom nämnda länder förbundo sig att hålla östersjön stängd för hvarje fientligt intrång af främmande makter samt att använda alla till buds stående medel till dess försvar. År 1803 uppstodo visserligen några misshälligheter, och det var nära däran, att krig då redan utbrutit. Kändt från denna tid är Gustaf Adolfs besynnerliga tilltag, att låta ommåla gränsbron vid Abborfors i svenska färger; saken aflöpte dock äfven nu fredligt, utan allvarsammare följder.

Emellertid hade Napoleon sedan några år uppträdt på världshistoriens skådebana, hvarvid såväl Gustaf Adolf som kejsar Alexander sällade sig till hans mest utpräglade motståndare. Svenske konungens raseri och lågande hat kände inga gränser, isynnerhet sedan Napoleon på utländskt område låtit gripa och kort därpå i Frankrike afrätta hertigen af Enghien, en medlem af det fo rna franska konungahuset. Gustaf Adolf såg i Napoleon »revolutionens ohyggligaste foster, Uppenbarelsebokens vilddjur», hvars störtande han från religiös synpunkt ansåg som en moralisk plikt.Sedan 1805 deltog en svensk här i kriget mot fransmännen i Pommern, där Gustaf Adolf slutligen äfven personligen infann sig, och där han ådagalade såväl militärisk oförmåga som politisk oduglighet.

Alexander, å sin sida, kunde ej heller förlika sig med Napoleons oerhörda tilltag gentemot den franska hertigen. Senare, då Napoleon i maj 1804 lät utropa sig till fransmännens kejsare, beslöt tsaren att med krigsmakt ingripa aktivt i de västeuropeiska

Alexander I:s och Napoleons möte på bryggan vid Tilsit. krigsoperationerna. I förening med England, Österrike, Sverige och Neapel förklarade Alexander Napoleon krig.

Efter många blodiga drabbningar under de två nästföljande åren, hvarunder äfven Preussen slutligen ingick i förbundet emot Napoleon, blef efter slaget vid Friedland, den 14:de juni 1807, omsider fråga om fred, hvilken slöts i Tilsit den 7 juli sistnämnda år.

Här, på en för tillfället i floden Niemen uppförd brygga, sammanträffade Alexander första gången personligen med Napoleon.

Genom sin skarpa intelligens och ofantliga människokännedom kunde Napoleon med lätthet inverka på Alexanders ännu unga,

oerfarna och tör intryck känsliga natur, och den tidigare fiendskapen öfvergick småningom till vänskap.

Den sluga korsikanen förstod att medelst smicker uppväcka tsarens fåfänga och öppnade för den äregiriga unga monarken lysande utsikter till hans planers förverkligande. Han framställde, huruledes Ryssland, i förbindelse med Frankrike och genom brytning med England, skulle öka sitt anseende och sin makt. Om västern och östern räckte hvarandra handen, blefve intet oupphinnelig!.

Emedan grundade skäl till missnöje med England förefunnos, föll det sig ej svårt att förmå tsaren till en brytning med denna hans bundsförvant; de öfriga frågorna afgjordes likväl ej med samma lätthet.

Alexander åtrådde främst att utvidga sitt rikes gränser på Turkiets bekostnad. Hans ungdomsdrömmar voro riktade mot det gamla Konstantinopel, och hans arméer hade nyligen besatt furstendömena Moldau och Valakiet, hvilka på ifrågavarande tid voro i beroende af Porten.

Utan att beröfva Alexander hoppet, om eröfringar i östern, förstod Napoleon att rikta tsarens uppmärksamhet på Sverige, framhållande att Rysslands intresse främst fordrade en lämpligare gräns i väster. Härmed blef under förhandlingarna i Tilsit frågan om Finlands införlifvande med ryska riket för första gången väckt.

Småningom bearbetade Napoleon sin nyförvärfvade vän tsaren och lyckades få honom fullkomligt under sitt inflytande. En af paragraferna i förhandlingarna bestämde bland annat: — »att ett ultimatum borde tillställas England, och om detta ej ledde till något resultat, skulle Ryssland förklara detta land krig; ifall England fortfore att sätta sig till motvärn, skulle bägge kejsarena tvinga Danmark, Sverige och Portugal att stänga sina hamnar för engelska fartyg och förklara Sverige krig; vägrade Sverige, skulle Danmark förmås att sluta sig till detta lands

fiender.»

Napoleon kunde förutse, att anförda ultimatum sannolikt skulle leda till en brytning mellan Ryssland och Sverige, och hans personliga önskan att straffa Gustaf Adolf komme sålunda att tillfredsställas. — »Tag Ni Finland», yttrade Napoleon till tsaren, »i ersättning för kriget med Sverige, i hvilket Ni kommer att råka. Visserligen är ju Sveriges konung Er svågerDe tvenne monarkernas gemåler voro systrar, prinsessor af Baden. och bundsförvant, men just emedan han är Er svåger och bundsförvant, bör han rätta sig efter Edra politiska omslag eller också umgälla följderna af sin envishet. Sveriges konung må gärna vara Er frände och tillfälliga allierade, men Rysslands geografiska fiende måste Sverige alltid förblifva;Petersburg ligger för nära den finska gränsen. Nu är det icke mera på sin plats, att de vackra ryskorna höra de svenska kanonernas dån i sina palats vid Nevan.»

Efter mötet i Tilsit kom Alexander allt mer under Napoleons inflytande. Det franska sändebudet i S:t Petersburg hade instruktioner att underblåsa den tända gnistan samt få densamma att uppflamma till en lågande eld. Trots kejsarens önskan att i det längsta undvika krig, — han hoppades nämligen att med blotta hotelser kunna förmå Sverige till uppfyllande af sina önskningar, — ägde han ej nog styrka att genombryta den järnfasta ring, med hvilken Napoleon omslutit honom, och nästan mot sin vilja drogs han in i tidshändelsernas mäktiga hvirfvel.

England hade emellertid som svar på kejsarens fordringar, utan föregående krigsförklaring, anfallit Köpenhamn, bombarderat staden i tre dagar samt tillägnat sig större delen af Danmarks flotta, hvarefter Alexander på grund af öfverenskommelserna förklarade England krig.

Omedelbart efter fredsfördraget i Tilsit afsände Alexander underrättelse därom till svenske konungen och tillrådde Gustaf Adolf att foga sig i förhållandena samt söka försoning och fred med Napoleon. Men blotta tanken på att inlåta sig i underhandlingar med »vilddjuret» bragte konungen i uppror. »Jag känner icke någonting i världen, som skulle förmå mig att underhandla med Napoleon Bonaparte», skref konungen dagen därpå till hertigen af Braunschweig-Oels, »ty jag skulle därigenom icke allenast förråda de skyldigheter och de grundsatser, som böra förblifva heliga för hvar och en dygdig människa, utan jag skulle tillika underskrifva min timliga och eviga olycka.» Gustaf IV Adolf.Flere personer af konungens närmaste omgifning försökte tillråda honom att sluta fred, men förgäfves. Slutligen nödgades han dock lämna Pommern, hvilket omedelbart ockuperades af fransmännen.

På ifrågavarande tid fungerade friherre Kurt von Stedingk som svenskt sändebud i S:t Petersburg; han stod i det bästa förhållande till kejsaren, och bemöttes af honom mera som en vän, än som ett främmande lands sändebud. Denna begåfvade och allmänt uppburne man ansträngde hela sin förmåga att för konungen klargöra ställningens allvar, samt i det längsta upprätthålla ett godt samförstånd mellan de båda länderna. Alla hans bemödanden strandade likväl emot konungens halsstarrighet och oförmåga att uppfatta vidden af de olyckor, hvilka han härigenom framkallade öfver sig och sitt land.

Då man i Ryssland på hösten 1807 begynte sammandraga trupper till finska gränsen, inrapporterade Stedingk därom redan den 18 september, utan att denna underrättelse i ringaste mån framkallade några som helst åtgärder från konungens sida. På sändebudets förfrågan i Petersburg, hvad dessa truppomflyttningar hade att betyda, svarades honom, att de endast gällde England, i händelse nämnda land skulle göra ett anfall mot Ryssland vid Finska vikens kuster.

Till Stockholm afsändes från kabinettet i S:t Petersburg en uppmaning att förnya den s. k. väpnade neutraliteten af 1780 och 1800, men konungen ville ej höra talas därom, utan gaf ett bestämdt afslag. Då Stedingk föredrog sin monarks beslut för Alexander, förklarande att Sverige, på grund af finansiella svårigheter, omöjligen kunde bryta med England, uppehöll kejsaren honom länge med ingående bemötanden. Han framhöll å sin sida nödvändigheten af ett tillmötesgående gentemot Napoleons fordringar, såsom den enda utvägen för fredens bevarande. Rörande truppernas koncentrering vid Finlands gräns, yttrade tsaren äfven, att dessa mått endast voro försiktighetsåtgärder, tilläggande att han ej hade smak för eröfringar. Slutligen förklarade kejsaren sig hysa en uppriktig aktning och vänskap för konungen af Sverige. Trots dessa förklaringar, undgick det ej Stedingks

uppmärksamma iakttagelse, huru genom Napoleons stegrade inflytande utsikterna för fredens bevarande i längden minskades.

Omkastningen hos Alexander efter mötet i Tilsit var ej allenast en yttring af en viss ombytlighet och osäkerhet i hans karaktär, utan dikterades den därjämte af nödvändigheten, att upphjälpa Rysslands af det senaste kriget uttömda krafter. Tanken på krig med Sverige var för honom utan tvifvel motbjudande, ochhoppades han ännu på möjligheten af frågornas fredliga lösning. Likväl drefvo honom omständigheterna steg för steg framåt mot den annalkande brytningen. Allmänna meningen i Ryssland var ej heller för ett anfallskrig mot rikets västra granne. Efter närmandet till den allmänt hatade Napoleon, hade Alexander förlorat en del af sin forna popularitet hos sina undersåtar, hvarom Stedingk skref den 10 oktober: — »Missnöjet med kejsaren är i tilltagande, och man förnimmer från alla håll fasansfulla yttranden».

Emellertid fortfor den diplomatiska notväxlingen mellan de tvenne kabinetten, hvarunder Stedingk i en depesch af den 8 november skref till konungen: »Hvad som är säkert, det är att Sveriges läge blifver mer och mer kritiskt. Efter ett så kraftigt bevis på Frankrikes inflytande öfver kabinettet i Petersburg vågar jag ej längre hoppas, att det skall vara möjligt för Eders Majestät att med nuvarande system hålla fred med sin granne».

Midt under denna för landet bekymmersamma tid mognade hos den otroligt egensinnige konungen en redan tidigare hos honom född tanke att till kejsaren återsända ryska S:t Andreas-orden. Konungen öfverlämnade ordens-insignierna åt den bestörta ryska ambassadören i Sverige, friherre F. D. Alopaeus, med anhållan om att de måtte tillställas hans monark. Då Alopaeus vägrade mottaga uppdraget, hvilket ju ovillkorligen måste anses som en emot kejsaren utslungad förolämpning, afsändes ordensinsignierna till S:t Petersburg med en särskild kurir, och åtföljdes desamma af följande skrifvelse:

— »Min Herr Bror, Svåger och Kusin. Jag fullgör en sorglig plikt, då jag till Eders Majestät återställer S:t Andreas-orden, men då jag handlat på samma sätt mot konungen af Preussen, då han dekorerat Napoleon Bonaparte med Svarta örns-orden, skulle å min sida ej funnits följdriktighet, om jag ej i ett liknande fali handlat på samma sätt mot Eders Majestät. Jag innesluter här en afskrift af mitt bref till konungen af Preussen, hvilket för Eders Majestät skall förklara skälen till mitt handlingssätt, som är grundadt på lika oföränderliga grundsatser, som de känslor, hvarmed jag förblifver etc.»

Då orden anlände till S:t Petersburg, blef Stedingk förtviflad ock afsände den genast till dåvarande ryska utrikesministern, grefve Rumjantsoff.

Svaret på anförda sårande beskickning, daterades den $^{10}/_{22}$ november, ehuru det anses hafva blifvit uppsatt först den 28 i sistnämda månad, och var detsamma af följande lydelse:

— »Min Herr Bror, Svåger och Kusin. Då jag förutser att Eders Majestät är hågad att återsända S:t Andreas orden, gör jag,för att underlätta det, själf en början genom att återställa Serafimer-orden, som jag mottagit af Eders Majestät. Jag ber Eders Majestät på samma gång mottaga min försäkran om oföränderligheten af de tänkesätt, hvarmed jag förblifver etc.»

Stedingk skrifver efter sitt därpå följande sammanträffande med kejsaren, att han tydligen varseblef, huru kejsarens vänskapliga känslor till svenske konungen fått en svår stöt. »Alla mina iakttagelser», fortsätter Stedingk, »öfvertyga mig om, att det är omöjligt att noggrant förutse, hvad som här kan hända om två eller tre månader. Man måste vara beredd på allt: Om fred ej dessförinnan är sluten, skola vi säkerligen tvingas förklara oss för eller emot England.»

Som bevis på att Alexander ända i det längsta ej önskade krig med Sverige, utan tvärtom uppriktigt stod för ett fredligt uppgörande, kunna tvenne af hans yttranden från ifrågavarande tid anföras:

Till en medlem af preussiska beskickningen uttalade han: — »Min ställning och mina förbindelser hafva nödgat mig att göra förberedelser och vidtaga försvarsanstalter, men jag är långt ifrån att vilja anfalla konungen af Sverige. Jag smickrar mig tvärtom med, att denne monark å sin sida skall göra allt hvad som är honom möjligt

för att underlätta en vänskaplig uppgörelse oss emellan. Med allt hvad jag för närvarande gör har jag ej annat mål än att främja den allmänna freden».

Under ett samtal med franska sändebudet Savary yttrade Alexander till denne: — »Finland, dit ni tvingar mig att gå, är en öken, hvars ägande ej lockar någon. Dessutom måste denna öken tagas från en gammal bundsförvant, från en frände och på ett trolöst sätt, som sårar den nationella finkänsligheten och kan gifva förbundets fiender förevändning att gripa in . . . . . Ni envisas, att jag skall förklara Sverige krig. Jag är också färdig att göra det; mina arméer äro vid gränsen, men hvad gifver ni väl oss för så många uppoffringar? Walachiet och Moldau är den lön nationen väntar, och den försöker ni beröfva oss.» —

Under tiden hade från svensk sida uppgjorts en plan, som gick ut på Östersjöns neutralisering och den engelska handelns dragande öfver Sverige, hvilket då äfven skulle vara neutralt. Planen stod dock ej i öfverensstämmelse med Napoleons önskningar, hvarför den omedelbart förkastades äfven af Ryssland.

Med obegriplig envishet fortsatte Gustaf Adolf att hålla sig till England, trots hans omgifnings bemödanden att förmå honom till eftergift för nödvändighetens kraf, — intet hjälpte. Konungen lyckades dock med nyssnämnda land afsluta en förbundstraktatenligt hvilken Sverige i månatligt underhåll, under ett år, tillförsäkrades 100,000 pund sterling. Den första sändningen ankom också inom kort såsom förskott. Vid möjligen förefallande behof skulle man träffa närmare öfverenskommelse rörande hjälpsändningen af trupper från England. Sverige skulle däremot själf underhålla sin flotta och landtarmé. Ingendera af de ifrågavarande makterna skulle sluta vare sig fred, stillestånd eller förklara sig neutrala utan ömsesidig öfverenskommelse.

Alexander I. Tiden framskred emellertid, och till nyåret hade de ryska rustningarna i det närmaste blifvit slutförda. Stedingk beräknade truppstyrkan i ryska Finland och S:t Petersburg till inemot 60,000 man, hvaremot några egentliga förberedelser å svensk sida ej voro påtänkta. Konungens tankar voro under tiden mest riktade på Danmark.

Alltsedan Danmark af England blifvit beröfvad sin flotta, hade detta land slutit sig till Napoleon. Enligt en af Gustaf Adolfuppgjord plan, skulle i händelse af krig med Ryssland, Finland uppgifvas, emedan han ansåg ett försvar af detta land vintertid vara omöjligt. I stället skulle med Englands hjälp Norge och Danmark samt äfven Mecklenburg eröfras. Efter det en kommitté utarbetat frågan, tillförordnades tvenne gränsbefäl. Till södra gränsen utsågs fältmarskalk Toll med 11,000 man, till den västra Armfelt och von Vegesack med 10,000, och härförutom förordnades 2,400 man till Jämtland, — det s. k. norra gränsbefälet, — under öfverste Bergenstråles befäl. Inalles hade Sverige vid ifrågavarande tid 35,000 man stående trupper, (förutom de i Finland), af hvilka sålunda 23,400 blefvo använda emot den hotande faran från Danmark. Finland däremot lämnades tillsvidare åt sig självt.

Den 23 januari 1808 kunde Stedingk meddela, att man i S:t Petersburg redan uppgjort en krigsplan. I nämnda rapport, inne hållande äfven en del andra viktiga meddelanden, yttrar Stedingk följande: — »Det ryska hofvet tror sig stå inför alternativet att antingen bryta med Sverige eller Frankrike; och då man af erfarenhet vet, att Ryssland icke kan motstå sistnämnda makt, föredrager det ett krig med Sverige, såsom erbjudande mindre faror, isynnerhet som detsamma kunde ha till följd en eröfring, hvilken af Ryssland alltid efterfikats och som totalt skulle göra slut på Sveriges betydelse. Ty det är obestridligt, att, om Finland går förloradt, Sverige upphör att vara en oberoende stat och då sofver man icke längre lugnt i Stockholm. Till och med Norge skulle vara en klen ersättning. Skillnaden blir ännu märkbarare, ifall man jämför tillgifvenheten hos ett folk, som sedan urminnes tider varit förenadt med Sverige, med de känslor en genom vapen eröfrad nation kan hysa. Häraf följer, Eders Majestät, att faran är öfverhängande och att ett afgörande beslut utan ett ögonblicks dröjsmål måste fattas. Ifall Eders Majestät bestämt sig för att utsätta sig, sin familj och sitt land tör ett krigs alla vanskligheter, där de största bemödanden endast kunna leda till att förlänga försvaret, är det nödvändigt att genast göra alldeles utomordentliga ansträngningar och sätta alla krafter i rörelse på det att vår undergång åtminstone måtte bli ärofull. Efter hvad jag fått veta, går planen ut på att anfalla Finland på tre ställen. Med tjugu tusen man vill man rycka in öfver Abborfors och Anjala, för att innan islossningen göra sig till herrar öfver Svartholmen och om

möjligt öfver Sveaborg. Medan man från detta håll framtränger ända till Åbo, skall en kolonn af fem tusen man framtränga mot S:t Michel och en annan kolonn af samma styrka öfver Nyslott. Trettio tusen man skall hållas i reserv för att kunna hjälpa, där sådant kan blifva af nöden. Man hoppas att på detta sätt, som ej är illauttänkt, kunna bemäktiga sig Finland inom loppet af tre månader. Frågan om nödiga lifsmedel är svår att lösa, men sådana forslas härifrån dag och natt, och man hoppas dessutom finna i landet tillräckligt proviant för ryssarne, som ju behöfva så litet för att uppehålla lifvet. Eders Majestäts trupper i Finland äro otillräckliga och kunna icke länge motstå ett dylikt angrepp under denna årstid, då knappast tiotusen man skulle förslå till Sveaborgs försvar».

Vidare delgaf Stedingk den 29:de i samma månad, att general Buxhœvden, den blifvande chefen för invasionshären, anländt till S:t Petersburg. Huruledes Stedingk erhållit kännedom af ofvananförda detaljer, förtiger han ej heller. Genom personer i Sprengtportens omgifning fick han del af innehållet af dennes rådplägningar med kejsaren, rörande det stundande kriget.

Sistnämnda depescher bragte konungen dock slutligen ur fattningen. Han ville genast själf resa till Finland för att där taga öfverbefälet i egna händer, men i anseende till den svåra vinterfärden öfver hafvet, lyckades man öfvertala honom att afstå därifrån. Han bestämde sig likväl för att uppställa hären på krigsfot. Generalintendenten, öfverste af Schenbom, erhöll den 1 februari order att resa till Finland samt därstädes ställa magasinen och förråden i behörigt skick; och till general Klingspor, hvilken, ehuru general-en-chef för hären i Finland, för närvarande uppehöll sig i Sverige, gafs befallning den 4:e i samma månad att öfvertaga befälet af trupperna i förstnämnda land. Tillika medgafs Klingspor att afgå ifrån sin befälhafvarepost, *»ifall han funne sig oförmögen att uppfylla den under närvarande omständigheter»*. Olyckligtvis begagnade sig Klingspor ej af nämnda tillåtelse. Det oaktadt yttrade han i många personers närvaro, att han *»ej åtoge sig att försvara landet mot Rysslands öfvermakt»,* och då han erhöll kunskap om ryssarnas öfvergång af gränsen sade han åt Ehrnheim: — *»Med detsamma år också Finland förloradt!»* Då försökte Ehrnheim förmå konungen ändra sitt beslut, men Gustaf Adolfs grundsatser medgåfvo ej denna gång, att med förbigående af en äldre person öfverlämna befälet åt någon yngre, om äfven skickligare och mera ägnad därför.

I själfva verket rådde brist på fullt lämpliga personer för ett dylikt värf. Toll och von Vegesack voro bestämda till södra och västra försvaret, Klercker ansågs vara för gammal, Wrede och Essen voro i onåd och hade anhållit om afsked. Armfelt var visserligen äfven påtänkt, men afböjde förslaget, hvarefter på den sistnämndes inrådan grefve Gustaf Löwenhjelm blef förordnad att stå vid Klingspors sida för att öfvervaka dennes göranden, sökande förebygga »för tidiga reträtter och kapitulationer».På det att nyssanförda mått och steg i Ryssland ej blefve misstydda eller skulle påskynda en krigsförklaring, kallade konungen till sig ryske ministern Alopaeus, meddelande honom, det omständigheterna föranledde svenska regeringen att afsända den finska öfvergeneralen till sin post samt att gifva därstädes förlagda regementen samlingsorder. Konungen ville öppet härom tillkännagifva »på det man i Ryssland måtte veta att rustningarna i Finland endast hade rent defensivt ändamål». Han tillade, — »att de österifrån kommande underrättelserna föreföllo honom så mycket mera öfverraskande, som den ryske ministerns språk hittills icke antydt några fientligheter».

Alopaeus svarade, att ryktet om rustningarna mycket förstorats, och att desamma utan tvifvel endast åsyftade förebyggande af engelsmännens landstigningar.

I det närmaste samtidigt härmed afgick till Stedingk en skrifvelse, (dagt. den 6 februari) hvari konungen främst framhåller sin svåra ställning mellan Ryssland och England, och därefter upprepar han ånyo det tidigare omnämnda neutralitetsförslaget, som ett medel till förlikning; härefter säger sig konungen blifvit synnerligen öfverraskad af underrättelserna från kejsarens sida, då han väntat sig dennes vänskapliga samverkan för ett mål, som ej allenast intresserade Ryssland, utan äfven en stor del af fastlandet. — »Jag kan ej erinra mig», fortsätter han, »att Sverige har gifvit det minsta skäl till missnöje eller misstroende från Rysslands sida. Dess rent detensiva förbindelser äro ej riktade mot detta land, dess tvister böra vara detta land främmande. Det är ej jag, som öfvergifvit kejsaren af Ryssland, utan tvärtom han, som öfvergifvit mig. Efter de bevis på trohet och ärlighet, som jag gifvit honom under den tid vi voro förbundna, kan jag så

Mauritz Klingspor.mycket mindre tro, att han nu utan grund anfaller mig, som han har nog ined land och ej önskar någon utvidgning, etc.»

Genast efter reskriptets ankomst anhöll Stedingk om företräde hos Alexander, hvilket likväl beviljades honom först den 16 februari.

Vid audiensen förklarade kejsaren, »att han led vid tanken på, att befinna sig i tvist med svenske konungen, men att han nödgats därtill af omständigheternas tvingande makt. Han insåg klart och sade, att äfven jag(d. v. s.Stedingk) borde inse, att i detta ögonblick kunde hvarken han eller någon annan monark i världen motstå Frankrikes vapen. Man måste vika för nödvändighetens lag, söka hålla sig uppe till gynnsammare tider och af två onda ting välja det minst onda.»

Sedan Stedingk därefter uppläst sin konungs reskript, tillade kejsaren: — »Skulle jag nöja mig med en sådan uppgörelse, vunne den dock ej bifall på annat håll. Faran kommer ej från min sida! Gud är mitt vittne, att jag icke eftersträfvar en enda by, *det vill säga icke af er*».

Då svenske ministern till svar påpekade Napoleons hat mot svenska konungahuset och med enträgenhet anhöll om tsarens bistånd, fortsatte Alexander:

— »Räddningen kan endast komma från konungen. Må han förena sig med mig, må han åtminstone för ögonblicket underkasta sig nödvändighetens lag, och vi skola draga oss ur spelet. Jag har 200,000 fransmän på mina gränser, mot dem stå endast 100,000; hvad kan jag göra?»

Ur ofvananförda märkliga samtal mellan kejsaren och Stedingk framgå tydligt de dolda krafter, hvilka med oemotståndlig styrka drefvo händelsernas gång mot en oundviklig katastrof. Å ena sidan

K. B. von Stedingk.är Alexander för svag att emotstå Napoleons mäktiga inflytande, och å andra sidan kan Gustaf Adolfs trångsynta envishet ej underkasta sig nödvändighetens kraf. Man bör kunna antaga, att Alexander här, likasom vid flera andra tillfällen i sitt lif handlade tvärtemot sin verkliga, innersta önskan och öfvertygelse. Hans ädla karaktär och ridderliga natur ledo otvifvelaktigt af omständigheternas på honom ställda fordringar. Men äfven i Gustaf Adolfs egensinniga och okloka politik finner en opartisk granskare, att de djupare motiven för hans handlingar likväl voro grundade på känslor, hvilka kunna respekteras. Hans omutliga ståndaktighet, att ej en hårsmån vika ifrån det *han* ansåg vara rätt, är en af denna beklagansvärda konungs tilltalande egenskaper, ehuru de för en monark, hvilken bör låta synpunkten för det allmännas väl gå framom den egna, personliga uppfattningen, ofta kunna leda till fördärf.

Sålunda utvecklade sig händelserna nu med snabba steg, utan att någon makt längre lörmådde hejda den framstörtande lavinen i dess lopp.

Stedingk hade sedan en tid erhållit tillstånd att, såsnart det blefve nödvändigt, afresa från S:t Petersburg. Likväl kvarblef han därstädes till det sista, d. v. s. till krigets utbrott.

Ett ultimatum, dagtecknadt den 22 februari, afsändes till Alopaeus med en kurir redan den 17:e, för att tillställas svenska regeringen, men åt Stedingk i S:t Petersburg meddelades innehållet af detsamma först den 21:a, nämligen samma dag som ryska trupperna öfverskredo finska gränsen.

I detta sista ultimatum framhålles Englands våldshandlingar gentemot Danmark, därefter uppräknas alla försök, gjorda att förmå konungen tillsluta Östersjön för England. Om nämnda försök, säges vidare, att då de förblifvit resultatlösa, och Sverige i stället ingått i underhandlingar med England, »återstår det endast för Hans Majestät att utan dröjsmål begagna sig af alla de medel, som Försynen anförtrott honom till sitt rikes säkerhet, och han underrättar därom konungen och hela Europa.»

Skrifvelsen anlände till Stockholm långt efter krigets utbrott. Någon egentlig krigsförklaring hade ej afgifvits, — en otillbörlig försummelse och en mörk fläck i den ryska diplomatins syndaregister. Om felet härtill bör sökas hos Rumjantsoff, eller hos någon annan, framgår ej med tydlighet.

Såsnart Stedingk erhöll kännedom om ryssarnas infall i Finland, anhöll han att utfå pass för återresan till Sverige. Passet utlämnades, men resan fördröjdes, så att han först den 6 juli med en svensk fregatt anlände till Karlskrona.Gustaf Adolf, som under hela januari och februari uppehållit sig på Gripsholm, erhöll första underrättelsen om ryssarnas infall genom en af general Klercker atsänd kurir, hvilken anlände till Stockholm först den 2 mars. Klercker inrapporterade såväl om ryssarnas öfvergång af gränsen, som om de första striderna vid Abborfors och Lovisa samt fiendens framträngande mot Helsingfors.

På det högsta förbittrad öfver fiendens inkorrekta handlingssätt, att utan föregående krigsförklaring intränga på svenskt område, gaf konungen befallning om Alopaeus' arrestering. Uppdraget verkställdes kl. 11 ½ på natten af konungens öfver adj utänt, friherre Boije, och samtidigt lades beslag på ryska ministerns arkiv i Stockholm. Alopaeus hölls sedermera arresterad intill den dag, då Stedingk återvände till Stockholm, och erhöll först då tillstånd, att med samma fregatt, hvilken afhämtat den sistnämnde, återvända till sitt land. — 2 Kapitlet.

Förberedelserna och tillståndet före kriget.

Hvad hade väl under denna tid vidtagits till Finlands försvar, och huru hade man begagnat den långa hösten, medan diplomaterna å ömse sidor utkämpade de förberedande fäktningar, hvilka tydligen bebådade en annalkande fara?

Enligt konungens förutfattade åsikt vore det ej någon möjlighet att försvara Finland mot Rysslands ofantliga öfvermakt, särskildt vintertid, då alla vattendrag beläggas med starka istäcken. Utgående från denna all handlingskraft förlamande uppfattning lät han så godt som allt förbli i dess gamla skick. Tviflet på möjlighet af framgång uteslöt alla synnerliga ansträngningar för den hotande farans öfvervinnande, därom vittna tydligen konungens instruktion till öfverbefälhafvaren.

I densamma framhålles bland annat, att hufvudsyftet med finska arméns första rörelser borde vara, att låta de trupper, hvilka ej kunde finna skydd inom fästningarna, draga sig tillbaka till Österbotten samt undvikande af onödiga strider. Visserligen hoppades man att med vårens inträde kunna sända förstärkningar från Sverige samt med Englands medverkan återtaga det förlorade. — »Men», tillägges dock i instruktionen, »ehuru Vi såsom förbemält är, anse frälsningen af armén och fästningarnas försäkrande böra blifva främsta ändamålet af försvarsanstalterna under påstående

2 Kapitlet.

Förberedelserna och tillståndet före kriget.

Hvad hade väl under denna tid vidtagits till Finlands försvar, och huru hade man begagnat den långa hösten, medan diplomaterna å ömse sidor utkämpade de förberedande fäktningar, hvilka tydligen bebådade en annalkande fara?

Enligt konungens förutfattade åsikt vore det ej någon möjlighet att försvara Finland mot Rysslands ofantliga öfvermakt, särskildt vintertid, då alla vattendrag beläggas med starka istäcken. Utgående från denna all handlingskraft förlamande uppfattning lät han så godt som allt förbli i dess gamla skick. Tviflet på möjlighet af framgång uteslöt alla synnerliga ansträngningar för den hotande farans öfvervinnande, därom vittna tydligen konungens instruktion till öfverbefälhafvaren.

I densamma framhålles bland annat, att hufvudsyftet med finska arméns första rörelser borde vara, att låta de trupper, hvilka ej kunde finna skydd inom fästningarna, draga sig tillbaka till Österbotten samt undvikande af onödiga strider. Visserligen hoppades man att med vårens inträde kunna sända förstärkningar från Sverige samt med Englands medverkan återtaga det förlorade. — »Men», tillägges dock i instruktionen, »ehuru Vi såsom förbemält är, anse frälsningen af armén och fästningarnas försäkrande böra blifva främsta ändamålet af försvarsanstalterna under påstående

vinter, vänta vi likväl, att I, så långt möjligt kan blifva, söken att den inträngande fienden hindra och emotstå, samt icke förr än nöden påtränger, reträtten företaga».

Instruktionen bestämde, att trupperna i södra Finland, delade i tvenne brigader, borde efter de första striderna draga sig tillbaka till Tavastehus, och trupperna i östra Finland bilda en brigad, hvilken under skydd af Karelska jägarekåren skulle samlas i Jorois samt i händelse af återtåg förenas i Kuopio och sedan genom Iisalmi styra återtåget till Uleåborg.

Denna krigsplan var uppsatt af Lagerbring, Tibell jämte några andra, ehuru i öfverensstämmelse med konungens egna föreskrifter. Planen, hvilken blifvit skarpt klandrad, har dock af senare tiders fackmän erhållit ett mildare, ja, till och med erkännande bedömande. Här kan en djupare, mera ingående undersökning af densamma ej komma till behandling, men vare det likväl sagdt, att planen stödde sig på förutsättningen, att ryssarna redan vid krigets början skulle anfalla med betydande öfverlägsenhet i antal, hvilket dock ej blef fallet. Ett kraftigt motstånd under krigets första skede hade kunnat leda händelsernas utveckling i helt andra spår.

Den finska armén, eller som den benämndes finska fördelningen, räknade i början af år 1808 inemot 20,000 man, inberäknadt såväl stående trupper som vargering.Två vanliga soldater voro skyldiga att uppställa en reservkarl, hvilken kallades vargeringsman. De stående trupperna uppgingo till 15,300 man och vargeringen till omkring 4,000.

Krigsväsendet hade i allmänhet på ifrågavarande tid i Sverige afstannat i sin utveckling och ej kunnat hålla jämna steg med öfriga europeiska länders. Visserligen hade försök gjorts att införa en del tidsenliga ändringar, men de blefvo ej slutförda, och ofta förbiseende hufvudsak, förirrade man sig i onödiga små detaljer.

Officerskåren utgjordes till största del af unga, plikttrogna, sitt fosterland varmt tillgifna och tappra män, men de voro öfverhufvudtaget i saknad af krigserfarenhet och nödiga kunskaper i tidens krigföring. Såväl manskapet som det yngre officersbefälet innehade egenskaper, med hvilka under en klok och insiktsfull ledning likväl stora resultat hade kunnat uppnås.

I brist på medel var armén illa utrustad; beklädnaden bristfällig, och proviantmagasinernas innehåll motsvarade ej närmelsevis behöfven. Infanteriet var beväpnadt med slätborrade flintlåsgevär, stundom alldeles odugliga; kanonerna voro till större delen af gammal konstruktion och trossen otidsenlig samt jämförelsevisonödigt vidlyftig, hvilket alltid är till hinder vid truppernas rörelser.

Någon tillförsel af proviant från Sverige till Finland kunde i anledning af de svåra kommunikationerna ej ifrågasättas, hvarigenom landet blef hänvisadt till endast egna resurser. Svårigheterna härvid ökades yttermera genom att missväxt under de två föregående åren minskat landets vanliga produktionsförmåga.

Finland ägde denna tid af befästa orter endast Sveaborg, Svartholm och Hangö, hvarigenom den långa landgränsen stod fullkomligt blottad för fienden. Tillståndet i nämnda fästningar var mycket bedröfligt, och något af betydelse vidtogs ej heller för deras upphjälpande. Om dessa fästningar skall i sammanhang med händelserna på Sveaborg och Svartholm senare närmare redogöras.

I hvilket bedröfligt tillstånd det hela befann sig, framgår tydligt nog ur ett samtida bref, skrifvet i slutet af oktober 1807 af J. F. Aminoff till fältmarskalk Toll. — »Här i landet», skrifver Aminoff, »har förskräckelsen varit stor öfver ett befaradt fientligt inbrott. Om detta lands militäriska tillstånd, försvarsanstalter, förråd af krigsförnödenheler, äro sannfärdigt framlagda, hvarken känner jag, ej heller tillhör det mig att däröfver mig yttra — men det vet jag visst, att om en sådan olycka inträffar under denna årstid, beklagar jag den, som ombetroddes detta lands försvar, som upphörde i och med detsamma det angreps — fattigdom och elände, — inga magasiner, ej möjlighet att dem formera hvarken för människor eller kreatur, om än Perus skatter vore tillgängliga — o dugliga gevär, kanske brist på tillräckligt fältartilleri och ammunition — m. m. Fästningar i ett försvagadt tillstånd, och om än möjligen försedt med behofver af folk och förnödenheter är det på flera ställen oslutna Sveaborg ej att försvara i ett klimat, där fienden på is ej sällan kan begagna grofva kanoner. — — Den lilla styrkan af den återstående armén, sedan fästningarna fått sitt behof, kan den med sken at påräknadt försvar, mota

en i olycksfallet förmodad mångdubblad styrka, då alla pass äro tillfrusna, landet således öppet på alla håll till öfvergång af gränsen? o. s. v.»

En annan samtida, löjtnant Karl Adolf Brakel, skrifver den 11 februari till sin broder: — »Vi få krig med ryssen — — Om detta verkligen så förhåller sig, blir detta krig icke långvarigt. En näfve folk utan mat och kläder lär icke mycket mota (ehuru med bästa vilja) en väl försedd armé».

Till högste militärbefälhafvare utsågs, såsom tidigare omnämnts, grefve Klingspor. Wilhelm Mauritz Klingspor var född den 7december 1744 på sin faders, vicepresidenten, friherre K. F. Klingspors gods, Fluxerum i Småland. Tillhörande en gammal aristokratisk släkt, bestämdes han enligt tidens sed från barnaåren för krigareyrket samt inskrefs redan vid. åtta års ålder i arméns rullor. Som trettonårig deltog han med franska armén i sjuåriga kriget, hvarunder han bevittnade flera bataljer. Därefter steg han snabbt i graderna, blef öfverste 1797 och utnämndes 1788 till Gustaf III:s generaladjutant, tog del i arméns utrustning för kriget mot Ryssland samt utsågs till generalintendent vid finska armén. Då fienden vid Anjala stod i beråd att tillägna sig våra förråd, räddades dessa genom Klingspors rådighet, hvarigenom han ådrog sig Gustaf III:s ynnest. Ar 1790 utnämndes han till generallöjtnant och general en chef i Finland. Ofta upptogs han likväl af andra honom ålagda värf och uppehöll sig därigenom allt emellanåt i Sverige, hvarunder tjänsten sköttes af vikarie.

Då några mindre misshälligheter 1796 uppstodo mellan Ryssland och Sverige, mobiliserade Klingspor på eget bevåg trupperna i Finland; 1804 uppgjorde han äfven en försvarsplan för Finland samt inlämnade densamma till regeringen med framställning om nödvändigheten af truppernas förstärkning, ehuru hans yrkande ej ledde till några åtgärder. Emellertid förvärfvade han sig härunder kännedom om de militära förhållandena i vårt land. Hos konung Gustaf IV Adolf stod Klingspor äfven i gunst och biet af honom upphöjd i grefligt stånd.

Under sin därpå följande tjänstetid användes Klingspor ofta i olikartade administrativa och diplomatiska uppdrag, dem han till vederbörandes fulla belåtenhet uppfyllde. Trots sina militära meriter förblef Klingspor likväl mera hofman än krigare; — en jovialisk, human, mot sin omgifning förbindlig man, drog han omsorg om sina truppers materiella välbefinnande och ömmade för deras lidanden, men han saknade beslutsamhet och initiativ, och ägde ej viljekraft eller några djupare insikter, ej heller förmåga att tillvinna sig sina underordnades förtroende. Med dylik karaktärsdaning var Klingspor föga lämplig för den framskjutna och ansvarsfulla post, på hvilken han blef ställd och hvilken han hade djärfheten emottaga. Några af Klingspors samtida vilja påstå, att han dock ej saknade personligt mod och att hans ständiga reträtter under kriget ej så mycket förorsakades af feghet, som fast mer af öfvertygelse om att just därigenom klokhetens och försiktighetens fordringar följdes.

Öfverbefälhafvarens närmaste man var den gamla generalen Carl Nathanael af Klercker. Son till prosten Klerck i Kågeråd i Skåne föddes han den 1 november 1734 och var sålunda viddenna tid redan 73 år gammal. Klercker begynte sin militära bana såsom volontär vid fortifikationen år 1751, deltog i sjuåriga kriget, hvarunder han visade »klokhet och mod», blef 1759 stabsadjutant hos Ehrensvärd samt var sedermera sysselsatt med kartläggning af finska skärgården och ordnade finska eskaderns lotskontor på Sveaborg; 1780 adlades han med namnet af Klercker.

Sedermera deltog han med utmärkelse i 1788—1790 års krig och innehade under två särskilda perioder kommendantbefattningen på Sveaborg. Under Klingpors frånvaroförordnades Klercker till generalbefälhafvare i Finland, och 1804 var han i Helsingfors med i den hemliga krigsberedningen för granskning af planerna till Finlands försvar.

För eftervärlden framstår Klercker som en enkel, rättfram och samvetsgrann krigare. Genom sitt trofasta väsen och sin varma hängifvenhet för fosterlandet tillvann sig den gamla generalen sina underordnades fulla högaktning och tillgifvenhet.

Natten emot den 1 februari 1808, kl. 3 på morgonen, blef Klercker, som för tillfället vistades på Sveaborg, uppväckt af en från Stedingk anländ kurir, med underrättelsen om ett snart stundande fredsbrott.

Om sitt första intryck vid denna oväntade underrättelse skref Klercker: — »Jag hade icke en enda bokstaf därom

från vårt hof — inga penningar — inga magasin.»

Den åldriga generalen, som nyligen tillfrisknat efter en svår sjukdom, hade ännu ej hunnit återfå sina vanliga krafter, men det oaktadt måste han nu handla energiskt, på eget initiativ. Under dagens lopp afsändes ett trettiotal skrifvelser till landshöfdingarna, regementscheferna, kommendanterna och andra myndigheter

C. N. af Klercker.i landet med befallningar rörande truppernas skyndsamma samlande och fästningarnas sättande i försvarstillstånd m. m.

Trupperna fördelades i två hufvudgrupper: den ena, för försvaret af den sydligare delen af gränsen, utgjordes af 9,800 man, fördelade i två brigader, hvilka ställdes under betäl af generalmajorerna C. G. Ehrnrooth och J. F. Aminoff, den andra, Savolaks-Karelska gruppen, bestod af 4,000 man under öfverste, grefve J. A. Cronstedts befäl, och erhöll till uppgift att försvara nordliga delen af östra gränsen. Till fästningarna bestämdes dessutom: för Sveaborg 6,000 och för Svartholm 600 man. Hangö lämnades utan besättning, emedan Klercker insåg omöjligheten af dess försvar.

Två veckor senare anlände från konungen bref, medförande några förändringar i befälets sammansättning. Öfverste Palmfelt bestämdes till chef för 1:sta brigaden, öfverste Adlercreutz för den 2:a och grefve J. A. Cronstedt förblef chef för den 3:e, eller Savolaks brigaden. C. G. Ehrnrooth hade på grund af ålder redan tidigare begärt sitt afsked och Aminoff utnämndes till »generalmajor», — så benämndes befälhafvarens närmaste man. Till generaladjutant, d. v. s. stabchef utsågs öfverste H. H. Gripenberg. Chef för artilleriet var öfverste Åkerstein, för krigskommissariatet öfverste af Schenbom, och öfveruppsikten af sjukvården var anförtrodd åt doktor af Bjerkén.

Efter nu anförda förändringar blef finska härens indelning följande:

1:a brigaden. — Öfverste Palmfelt

Nylands regemente

Lifbat. — Öfv.-lt. Munck,

Öfv. von Döbeln

Öfl. bat. — Major Furuhjelm.

Björneborgs regemente

Lif. bat. — Major Eek.

Öfv.-lt. Stjernvall

Öfl. bat. — Kapten Grönhagen,

sedermera Furuhjelm

Rust. bat. — Major Furuhjelm.

½ komp. af Nylands jägarbat. — Major Uggla. 4 skvadroner af Nylands dragoner. 1:a och 3:e batt. af Finska artill. regementet.

2:a brigaden. — Öfverste Adlercreutz.

Åbo läns regemente

Lif. bat. — Major Hästesko.

Öfverste Fleming.

Öfl. bat. - Major Reutersköld.

Rust. bat. — Major Reutercrona.

Tavastehus regemente.

Lif. bat. — Öfv.-lt. Wetterhoff,

Ötverste von Platen.

On. bat. — Major von Fieandt.

Jägarbat. — Öfv. von Essen.

½ komp. Nylands jägarbat. — Major Arnkil. 4 skvadr. Nylands dragoner. 2:a och 4:e batt. af Finska artill. regementet.*Savolaks—Karelska (3:e) brigaden. — Öfv. J. A. Cronstedt.*

I

(half-)bat.

— Major Furumark.

Savolaks jägarregemente

II

»

— Major Tujulin.

Öfv. Sandels.

III

»

— Major Grotenfelt.

IV

»

— Öfv. Sunn.

I

(half-)bat.

— Major Ehrnrooth.

4:e (half-)bat. Savolaks

II

»

— Öfv.-lt. Lode.

infant. regemente.

III

»

— Major Tavast.

IV

»

— Major Grotenfelt.

Karelska jägarkåren

I

(half-)bat.

— Kapten von Wright.

Öfv.-lt. G. Aminoff.

II

»

— Kapten v. Burghausen

I bat. vargering. — Major von Törne. I oberidet komp. dragonvarg. — Löjtnant Poppius. Karelska dragonhären: 2 skv: — öfv.-lt. Christiernin. Savolaks art. komp. — Kapten von Born.

Chefen för 1:a brigaden, öfverste August Fredrik Palmfelt, född den 3 september 1767, var son till major G. F. Palmfelt och friherrinnan A. M. Ehrensvärd. Hans fördelaktiga yttre, hans fina, eleganta salongsvana, men framförallt relationer på mödernesläkten, (hans moder var brordotter till Augustin Ehrensvärd) bidrogo till Palmfelts hastiga framsteg på den militära banan. Han inskrefs redan 1780 vid Nylands infanteri, deltog i 1788—1790 års krig, befordrades 1791 till öfverste vid Åbo läns regemente och deltog sedermera som brigadchef i kriget i Pommern. Inom militära kretsar däremot hade Palmfelt ej något godt anseende. Klerckers uttalande om honom »efter gamla vanan bakslug och gärna drager sig ur spelet när det gäller», anses vara betecknande för honom. Det visade sig äfven under kriget, att man ej kunde räkna på Palmfelt. Han ägde ej heller förmågan att ingifva sina underlydande samma upphöjda tänkesätt, som var rådande inom den öfriga hären. Det moraliska ansvaret för kapitulationen vid Kalix faller hufvudsakligen på Palmfelt, hvilken förstod begagna sig af omständigheterna, och då Gripenberg ej var mäktig främmande språk, förde Palmfelt ordet vid underhandlingarna med fienden, i enlighet med sin uppfattning. Likväl kan man ej påbörda Palmfelt någon brottslig förbindelse med fienden, ehuru han antagligen ej ogärna sett att underhandlingarna hade fört till krigets afslutande. Efter nämnda händelse förlorade han äfven återstoden af den aktning man ännu hyste för honom.

Under Palmfelts befäl stod bland andra Nylands infanteriregemente, hvars chef öfverste Georg Carl von Döbeln, är en af de förnämsta personligheterna i detta krigs historia. Son till

häradshöfdingen J. J. von Döbeln föddes han den 29 april 1758. Tidigt faderlös, uppfostrades han af förmyndare för det prästerliga kallet, men hans håg stod till krigarebanan. Denna önskan motverkades i det längsta af förmyndaren, hvilken dock slutligen gaf med sig, hvarefter Döbeln 1775 aflade sin officersexamen och 1780 reste till Paris, med afsikt att såsom frivillig söka inträde i det pågående amerikanska frihetskriget. Men i stället ingick han vid grefve de la Mareks regemente och åtföljde detsamma till Ostindien. Här utmärkte von Döbeln sig i många strider, blef sårad vid Cuddalor och återkom till Frankrike som kapten. Då emellertid kriget 1788 utbröt i hemlandet, skyndade Döbeln att ställa sig under eget lands fanor och kämpa emot ryssarna.

I striden vid Porrassalmi hade han olyckan att såras af en gevärskula, hvilken blessyr aldrig fullkomligt läktes och var orsaken till det kända svarta bandet om hans panna. Det förtäljes, att då von Döbeln stod i skansen och med lugnt allvar utdelade sina befallningar, böjde de unga soldaterna sig ned för att undvika ryssarnas hväsande granater. — »Huka er inte ner pojkar», hade han uppmuntrande tillropat dem, »det är bara grankottar!» men en stund därefter inträngde en af dessa »grankottar» mellan ögonen på honom. En stark blodförlust hindrade ej Döbeln att fortfarande följa med stridens gång; slutligen dignade han dock ned utbristande: — »Jag går bort för att dö, men släpp för all del icke det där packet öfver!» Blessyren hindrade honom emellertid från vidare deltagande i samma krig.

1805 blef Döbeln sekundchef för Nylands regemente och gjorde sig synnerligen aktad och älskad af både officerare och soldater. Manskapet följde blindt, hvart han än förde detsamma. »Det svarta bandet är med», brukade soldaterna säga, »dagar det bra.»

A. F. Palmfelt.Redan Döbelns yttre gestalt återspeglade hans inre egenskaper: — den skarpa profilen, de manliga dragen, de uttrycksfulla ögonen, allt vittnade om styrkan i hans karaktär, så helgjuten genom det ädla hjärtat och den ridderliga, högsints

G. C. von Döbeln. uppfattningen. Genom vunnen erfarenhet i utländska krig intager von Döbeln, som fältherre, måhända främsta rummet bland det högre befälet i finska armén. Få krigare i vårt land hafva till eftervärlden lämnat ett namn med vackrare klang än Georg Carl von Döbeln, — »den lille mannen med band om pannan».En fullt värdig krigskamrat hade v. Döbeln dock i Carl Johan Adlercreutz, chefen för 2:a brigaden. Son till kornetten Thomas Adlercreutz föddes han den 27 april 1757 på Kiala gård i Borgå socken. Redan i barnaåren inskrefs Adlercreutz vid finska lätta dragonkåren och blef officer 1779.

Under 1788—1790 års krig deltog Adlercreutz i Savolaks brigadens operationer och samlade sig därunder kunskaper och erfarenheter. Därefter steg han i graderna och var 1808 chef för ett nyligen uppsatt regemente, hvilket bar hans namn. Då nämnda regemente emellertid förlades till Sveaborg, utsågs Adlercreutz till chef för 2:a brigaden af den finska armén.

Frånsett skimret af den hjälteglans, hvarmed vår största skald omgifvit Adlercreutz' gestalt, framstår han som en värdig representant för den stolta krigaretyp, hvilken med gladt mod stod beredd att offra allt, då fosterlandet kallade, — typen för en dådkraftig, plikttrogen soldat. Krigare alltigenom, var Adlercreutz finne till själ och hjärta. Stundom under stridens gång lät han hänföra sig till gränsen af oförvägenhet, dock lät han aldrig ett onödigt öfvermod få makt med sig. Alltid rådig, gladlynt och rättfram, bemötte han sina soldater med faderlig välvilja och var inom armén högt uppburen af alla, höga som låga.

K. J. Adlercreutz. Såsnart den i landet kringspridda militären genom kronobetjäning och budkaflar, hvilka med otrolig snabbhet löpte omkring till de aflägsnaste ödemarker i landet, erhöll befälhafvarens order, väcktes öfverallt en feberaktig brådska till lifs. Officerare och soldater skyndade med friskt mod och hängifvenhet till fanorna, samlingen verkställdes med otrolig raskhet.

En officer i Birkkala skrifver, att han den 5 erhöll underrättelsen, den 11 var kompaniet samladt i Piipola by och den

14 inträffade detsamma i Vuorentaka, 3/4 mil från Tavastehus. Hela regementet anlände redan den 22 till Mörskom.

Trupperna i den sydligare delen af landet hade erhållit befallning att efter samlingen draga till orterna Helsingfors, Tavastehus, Nyby, Elimä, Borgå, Lovisa och Tessiö, samt de i nordöstra Finland till linjen S:t Michel—Varkaus äfvensom till Joensuu.

Då ryssarne emellertid, genom att utan föregående krigsförklaring öfverraska befälet i Finland, skridit öfver gränsen, innan någon anade det, hade en del af våra trupper ej hunnit komma fram till de utsatta orterna. Afsikten hade varit att emottaga flendens första anfall långs linjen vid Kymmene älf.

Af 2:a brigaden (Adlercreutz) hade större delen dock den 20 februari på aftonen hunnit till linjen Forsby—Anjala—Nyby. Sålunda var Tavastehus regemente sedan en vecka i Nyby, ett halft kompani Nylands jägare jämte en skvadron dragoner i Elimä, samt Åbo läns regemente i Artsjö, dit nämnda regemente just anländt samma dag på aftonen. Af 1:a brigaden (Palmfelt) hade Nylands bataljon framkommit till Lovisa och ett batteri artilleri jämte brigadstaben till Forsby. Resten af brigaden var dels i närheten af Helsingfors, dels i trakten vid Koskis och Tavastehus.

I nordöstra delen af landet hade Cronstedt till nämnda dag i S:t Michel samlat sin brigad, förutom Karelska jägarna, hvilka voro i Joensuu. Dessutom hade han en del sjöfolk i Kristina och Varkaus samt på sistnämnda ort några hundra vargeringar.

Medan detta försiggick i Finland, hade man i Ryssland ej försummat tiden, — under hela hösten hade där pågått ett rastlöst arbete såväl i kanslierna som vid trupperna och gränsfästningarna. Till en början bemödade man sig om att iakttaga den största hemlighetsfullhet på det att man på motsatta sidan ej i förtid skulle få kännedom om förberedelserna. Många hemliga kunskapare hade under hösten rest omkring i Finland med uppdrag att inhämta kännedom om förhållandena därstädes, ja — de hade till och med ur regeringens förråd, kort innan kriget utbröt fått köpa vapen! . . .

Stora transporter med lifsmedel, ammunition och andra krigsförnödenheter släpades längs landsvägarna till utsatta nederlagspunkter i ryska Finland. En krigsplan, hvars hufvuddrag framgå ur det tidigare anförda brefvet från Stedingk till konungen, var antagligen uppgjord af general J. P. van Suchtelen i förening med generalerna Pfuhl och Opperman. Man har i grefve Göran Magnus Sprengtporten velat söka upphofvet till denna krigsplan, men antagligen inskränktes dennes verksamhet därvid till att meddelaupplysningar om lokala förhållanden oeh deltaga i sammankomsterna. Oberoende häraf inlämnade Sprengtporten till kejsaren, på ryska nyårsdagen, en vidlyftig skrifvelse, hvilken han benämnde: — »Reflektioner af en i Finland född rysk krigare», hvari han framlade en fullständig krigsplan jämte några politiska betraktelser. Från hans penna härstammar likaså »Förslag till en allmän proklamation till Finlands folk» samt »Bifogade anmärkningar, rörande de lokala förhållandena». Att nämnda skrifvelser skulle haft något egentligt inflytande på den krigsplan, som slutligen antogs, har på senare tider ansetts tvifvelaktigt. Efter att hafva misslykkats i sina självständighetsplaner rörande Finland, hade denna politiska äfventyrare öfverflyttat till Ryssland, men åtnjöt likväl ej i sitt nya fädernesland något anseende, hvarken som general eller människa.

Ehuru det vidsträckta Rysslands resurser under vanliga förhållanden med lätthet medgåfvo uppställandet af en talrik armé vid Finlands gräns, fordrade dock den dåvarande politiska situationen truppernas fördelning på olika trakter. En stor del af landets krigsmakt förlades, dels mot Turkiet, dels vid västra gränsen, i Lithauen och Polen, hvarigenom man ej till Finland kunde afdela någon synnerligen talrik styrka. Stedingks tidigare omnämnda meddelande rörande härens manstyrka var öfverdrifven. De flesta författare uppgifva densamma till 24,000 man, ehuru van Suchtelen anger de för Finlands ockupation afsedda trupperna vid krigets utbrott till blott 16,000. Sistnämnda uppgift torde dock ej öfverensstämma med verkliga förhållandet.

Armén var väl utrustad med kläder, proviant, ammunition, kanoner o. a. för krigföring erforderliga förnödenheter. Infanteriets vapen utgjordes visserligen, likasom den finska arméns, för det mesta af slätborrade

flintlåsgevär, kanonerna däremot voro af bättre konstruktion, och det talrika kavalleriet öfverträffade utan tvifvel vårt. Rysslands krigsmakt stod på ifrågavarande tid, hvad dess militära utbildning beträffar, ej efter den västeuropeiska. Soldaterna voro väl inöfvade och härdade under flera föregående fälttåg. Officerarna — särskildt det högre befälet — hade på slagfälten i Italien, Turkiet, Österrike, Polen och Preussen, haft tillfälle att inhämta krigserfarenhet, och många af Rysslands generaler hade som framstående fältherrar gjort sig kända i hela Europa.

Högsta befälet anförtroddes åt general Friedrich Wilhelm Buxhœvden. Han tillhörde en gammal, förnämlig härmästaresläkt i Lifland, där han föddes den 14 september 1750. Vid sitt 19 år lämnade han kadettkåren i S:t Petersburg, utan att där hafva afslutat kursen, för att ställa sig i ledet vid den armé, som stredi Turkiet 1769—1770. Här utmärkte han sig särskildt vid Bender och erhöll befordran till första officersgrad. Buvhœvden deltog vidare i 1789—1790 års krig i Finland, 1792 var han redan divisionsgeneral i Polen och blef, efter Varschaus intagning 1795, utnämnd till guvernör därstädes. Hans verksamhet från denna tid omtalas med erkännande af hans humana och älskvärda uppträdande, hvarigenom han förstod tillvinna sig befolkningens fulla sympati. Samma år blef Buxhœvden preussisk grefve och året därpå äfven erkänd som rysk grefve.

I slaget vid Austerlitz 1805 anförde Buxhœvden vänstra flygeln, men blef där i grund slagen; en likadan otur hade han 1806 vid Pultusk, där han Tegenskap af öfvergeneral förde befälet öfver de ryska trupperna. Trots sin rika krigserfarenhet, var han ej någon framstående fältherre. Hans snabba karriär bör hufvudsakligen kunna tillskrifvas giftermålet med fröken Natalia Alexejewa, — en naturlig dotter till kejsarinnan Catharina och grefve G. Orloff. Efter giftermålet, hvilket ingicks 1777, steg han hastigt i graderna. Att han, trots bristen på fältherreförmåga, af kejsaren utsågs till öfverbefälhafvare i Finland, bör kunna tillskrifvas hans öfriga egenskaper. Buxhœvden var känd som rättvis och ridderlig, hvarför Alexander ansåg sig åt honom kunna anförtro en eröfrares svårfyllda värf. Ty samtidigt med landets eröfring, gällde det att vinna befolkningens förtroende för kejsarens afsikter och försona Finlands invånare med omgestaltningen af förhållandena och deras framtida öde.

Till öfverbefälhafvarens medhjälpare utsågos däremot generaler, hvilka i främsta rummet gjort sig kända som framstående krigare.

Buxhœvdens närmaste man var den redan tidigare omnämnda generalen van Suchtelen, en af Catharina II till Ryssland inkallad nederländsk ingeniörofficer, professor vid universitetet i Leiden, hviken med utmärkelse tagit del i många föregående krig. Han var en begåfvad och mångsidigt bildad man, och har efterlämnat de bästa minnen på de poster han innehaft.Som bidrag till van Suchtelens karaktärsteckning kan omnämnas, att då han 1810 utnämndes till rysk ambassadör i Sverige, och man med skäl ansåg honom äga förnämsta andelen i Sveaborgs kapitulation, blef hans första emottagande i Stockholm ej det bästa. Dock förstod han att till den grad utplåna minnet af det förflutna, att det om honom i Sverige blifvit sagdt: — »att ingen utländsk diplomat under samma århundrade tillvunnit sig en så allmän aktning och kärlek som van Suchtelen.»

De till Finland bestämda ryska trupperna hade följande sammansättning:5:e divisionen, under befäl af generallöjtnant Tutschkoff I, med 12 bataljoner infanteri, 2 skvadroner reguliärt kavalleri, 200 kosacker och 42 kanoner.

21:a divisionen, under befäl af generallöjtnant furst Bagration, med 12 bataljoner infanteri, 3 skvadroner reguliert kavalleri, 200 kosacker och 18 kanoner.

F. W. von Buxhœvden. 17 divisionen, under befäl af generallöjtnant furst Gortschakoff, hvilken i början af kriget var t. f. i stället för generallöjtnant Kamenski. Under honom stodo 12 bataljoner infanteri, 8 skvadroner reguliert kavalleri, 200 kosacker, 28 kanoner och 1 pioniärkompani.

Tutschkoffs trupper, utgörande den norra fördelningen, erhöllo befallning att samlas mellan Nyslott och Villmanstrand samt hade till uppgift att hindra Savolaks brigadens förenande med de öfriga finska trupperna i södra Finland. Därefter skulle de fördelas i fyra kolonner samt tvinga finnarna att retirera öfver Kuopio till Uleåborg.Den mellersta, under befäl af furst Bagration, samlades mellan Villmanstrand och Davidstad, där den

skulle delas i tvenne kolonner: — den ena hade att öfver Kouvola eller Ruotsala tåga till Nyby (numera Uusikylä), och den andra rycka fram genom Elimä till Artsjö.

Södra fördelningen, anförd af furst Gortschakoff, hade befallning att samlas vid Fredrikshamn och Pyttis, där äfven denna skulle delas i tvenne kolonner, hvaraf den ena bestämdes att öfver Hirvikoski tåga till Lappträsk och Mörskom, och den andra skulle rycka öfver gränsen vid Abborfors samt därefter genom Lovisa tåga till Borgå och Helsingfors. kartan till Striden om Finland.

Trakten mellan Tavastehus och Borgå.

3 Kapitlet.

Öfvergången af gränsen och de första striderna.

Den 21 februari 1808 rådde en bitande köld öfver hela Finland. Temperaturen hade fallit till — 30°, marken var betäckt med höga snödrifvor, och vattendragen hade stelnat till fasta isbryggor, öfver hvilka ej allenast fotfolk, utan äfven ryttare och de tyngsta kanoner utan någon fara kunde framföras.

Vid ryssarnas samlingsplatser längs gränsen kunde under större delen af den föregående natten förmärkas ett lifligt rustande och ordnande. Man beredde sig för uppbrott, ty vid daggryningen skulle gränsen öfverskridas. Och i den dunkla vintermorgonen, innan solen ännu stigit öfver horisonten, sågos mörka massor långsamt skrida fram längs de slingrande, snöfyllda vägarna i riktning mot de tidigare utsedda öfvergångsställena, d. v. s. Kelus, Anjala, Hirvikoski, Strömfors och Abborfors.

General Buxhœvden jämte en talrik svit följde själf den kolonn, som tågade mot Abborfors. I hans sällskap befann sig bland andra äfven grefve G. M. Sprengtporten, hvilken för »diplomatiska angelägenheter» var anställd vid öfverbefälhafvarens person.

Sprengtportens första diplomatiska uppdrag blef att uppsätta en proklamation till Finlands invånare. Skrifvelsen, dagtecknad Fredrikshamn den 18 februari, var ställd i öfverbefälhafvarens namn och innehöll främst en motivering af kejsarens åtgärd att 3 Kapitlet.

Öfvergången af gränsen och de första striderna.

Den 21 februari 1808 rådde en bitande köld öfver hela Finland. Temperaturen hade fallit till — 30°, marken var betäckt med höga snödrifvor, och vattendragen hade stelnat till fasta isbryggor, öfver hvilka ej allenast fotfolk, utan äfven ryttare och de tyngsta kanoner utan någon fara kunde framföras.

Vid ryssarnas samlingsplatser längs gränsen kunde under större delen af den föregående natten förmärkas ett lifligt rustande och ordnande. Man beredde sig för uppbrott, ty vid daggryningen skulle gränsen öfverskridas. Och i den dunkla vintermorgonen, innan solen ännu stigit öfver horisonten, sågos mörka massor långsamt skrida fram längs de slingrande, snöfyllda vägarna i riktning mot de tidigare utsedda öfvergångsställena, d. v. s. Kelus, Anjala, Hirvikoski, Strömfors och Abborfors.

General Buxhœvden jämte en talrik svit följde själf den kolonn, som tågade mot Abborfors. I hans sällskap befann sig bland andra äfven grefve G. M. Sprengtporten, hvilken för »diplomatiska angelägenheter» var anställd vid öfverbefälhafvarens person.

Sprengtportens första diplomatiska uppdrag blef att uppsätta en proklamation till Finlands invånare. Skrifvelsen, dagtecknad Fredrikshamn den 18 februari, var ställd i öfverbefälhafvarens namn och innehöll främst en motivering af kejsarens åtgärd attsända trupper till Finland. Därpå följde en uppmaning till finnarna att fredligt förblifva i sina hem. — »Vi komma ej till Eder som fiender», sades där vidare, »men som vänner och skyddsherrar för att göra Ert tillstånd lyckligare, då vi härigenom sätta oss i stånd att ifrån Ert land afböja de plågor, för hvilka I, i fall af krig, nödvändigt skullen blifva ett oundvikligt offer.» Sedermera följde en förklaring,

att de som skulle gripa till vapen mot ryska krigsmakten, eller på annat sätt förolämpa densamma, finge skylla sig själfva för följderna, men de hvilka befrämjade kejsarens omsorger för landets väl, skulle komma i åtnjutande af hans höga beskydd och välvilja. Ämbetsmännen i Finland, förutom de svenskfödde, finge behålla sina tjänster. Allt hvad för truppernas underhåll måste tagas, skulle till fullo ersättas. Landets invånare tillförsäkrades alla fri- och rättigheter, hvilka de hittills åtnjutit, och uppmanades »att i laga ordning, sådan vid Edra vanliga riksmöten öflig är, sända deputerade till Åbo, för att rådgöra om allt, hvad för landets välfärd vidare tillgöras kan».

Denna proklamation hade kringsändts till kyrkoherdarna i de närmast gränsen belägna församlingarna, samt åtföljdes af en skriftlig anhållan om att dess innehåll skulle bringas till folkets kännedom. Den hade emellertid ej någon framgång, utan antogs vara ett hån af fienden samt afvisades med förakt.

Då ryssarna anlände till gränsen, möttes de likväl ej af något märkbart motstånd, ty endast små vakter voro därstädes utposterade, hvilka, efter att hafva aflossat några skott, sågo sig tvungna att retirera.

Sålunda stod nu vägen öppen för fienden, hvilken ännu samma dag tågade fram till linjen Kouvola —Elimä— Lovisa. Endast i Elimä vid Peippola gård, där major Arnkihl med ett halft kompani Nylands jägare och en skvadron Nylands dragoner mötte ryssarna, uppstod en mindre skärmytsling, hvilken pågick intill mörkrets inbrott. Emellertid insåg Arnkihl omöjligheten att med de fåtaliga trupper, han hade till sitt förfogande, behålla positionen, hvarför han vid elfvatiden drog sig tillbaka till Kimböle, på vägen till Lappträsk.

Samma afton anlände Buxhœvden med högkvarteret till Lovisa, hvarifrån en bataljon af Nylands infanteri, under befäl af öfverstelöjtnant Munck, hade retirerat till Forsby och därstädes intagit position.

I Lovisa beordrades en mindre fördelning, under befäl af generalmajor Borosdin, att iakttaga Svartholm. I nämnda stad utfärdades den andra i ordningen af Sprengtportens proklamationer, dagtecknad Lovisa den 22 februari. Öfvergeneralen vänder sig idensamma till de finska soldaterna med följande försäkringar och anbud: — »Min allernådigste kejsare gör det ondt, att han är föranlåten, emot dess önskan, till ett verkligt beskydd, endast för lugnets, stillhetens erhållande samt för finnarnas lycka att låta sina trupper inrycka uti Finland. I goda finnar, som igenom ödets skickelser ären landets krigsfolk, I ären mer beklagansvärde, I lämnen Edert hemvist, Edra anförvanter och måsten söka döden för en orättvis sak. Soldater, min allernådigste kejsare har befallt mig att tillåta den af Eder, som frivilligt afgifver gevär, att återvända till sitt hemvist, eller hvart hvar och en önskar, och dessutom betalas för hvarje gevär två rubel, för en sabel och andra vapen en rubel samt för hvarje häst tio rubel. Hvem ibland Eder skulle så litet älska lugnet, att han icke skyndar sig att släcka det orätta uppmanandet till krig för att skaffa sig ett fredligt och lyckligt lif under min allernådigste kejsares beskydd.»

Dessutom hade Buxhœvden fem stycken S:t Anne-ordnar af andra klass att i kejsarens namn utdelas till »de svenska pastorer, hvilka visade största nit att bibehålla stillhet och lugn ibland invånarne vidj ryska truppernas annalkande inom svenska gränsen och att emottaga dem på ett vänskapligt sätt».

Förgäfves fick Buxhœvden vänta på att några finska soldater skulle hämta honom vapen eller hästar, ej heller blef han i tillfälle att utdela Anne-ordnarna, iy öfverallt möttes denna senare proklamation af befolkningen med samma motvilja som den första, och trupperna förblefvo sin lagliga öfverhet trogna. Antagligen hade man i S:t Petersburg hoppats, att sinnesstämningen inom Finlands militär i någon mån skulle öfverensstämma med andan inom densamma under Anjala förbundets tider, men snart nog insåg man sitt misstag.

G. M. Sprengtporten.Under de två nästföljande dagarna mötte ryssarna ej något motstånd; begagnande sig däraf tågade de vidare framåt. Men den 24:e förekommo mindre skärmytslingar på tre särskilda ställen. Vid Forsby, Kuuskoski och Artsjö stodo små fördelningar, hvilka i det längsta försökte försvara sina ställningar och sålunda uppehålla fiendens frammarsch.

Öfverste Gripenberg förde en bataljon och ett halft kompani nylänningar, två skvadroner dragoner och åtta kanoner. Hans ställning vid Forsby hade en stark front, men genom att hafsvikarna nu voro tillfrusna, kunde fienden med lätthet öfver Pernå viken kringgå ställningen. Efter en liflig skottväxling förmärktes, att ryssarna i själfva verket begagnat sig af nämnda svaghet och sökte framtränga genom den djupa snön öfver hafsviken.

Denna omständighet gjorde Gripenbergs ställning ohållbar, hvarför han gaf befallning om återtåg till Borgå. I Borgå upptogs hans fördelning af öfverste von Döbeln, och efter att där hafva aflossat några skott emot den förföljande fienden tågade alla enligt Klerckers gifna order mot Mäntsälä.

Knappt hade von Döbeln hunnit lämna Borgå, innan ryssarna trängde in i staden.

Erinrande sig, huruledes de i forna tider farit fram på orten, voro invånarna mycket uppskrämda. Kvinnorna gräto och voro beredda på det värsta. Men enligt samtida anteckningar höllo ryssarna sig stilla och fredliga samt kommo i det hela rätt väl öfverens med befolkningen.

En humoristisk händelse inträffade med den sista finska soldaten, som var i beråd att lämna staden, — det var en af baron Rehbinders lifdragoner, vid namn Blomster. — Blomster ville förse sig med en ny häst hos sin rusthållare och blef därigenom något fördröjd. Vid tillfället hade han tagit sig en »sporakurage», som det heter i anteckningarna, hvarigenom hans tankeförmåga blifvit något omtöcknad, men kuraget desto mer uppskrufvadt. Då han i detta tillstånd skulle pröfva sin nya häst, rände han på kyrkotorget öfver tvenne ryska dragoner. Följden häraf blef att de båda dragonerna jämte hästen föllo öfver ända, och Blomster skyndade i sporrstreck förbi prästgården ned för den branta backe, som leder till bron öfver ån. De förföljande ryssarna hunno dock upp den oförvägna finska dragonen och togo honom tillfånga. Antecknaren säger »att detta var den enda affär Borgå såg af sista finska kriget».

Vid KuuskoskiKuuskoski hör till Malmgård egendom och är beläget några kilometer norr om Forsby. hade lifbataljonen af Björneborgs regemente,under befäl af major Eck, samma dag intagit ställning. Där hade äfven regementets chef, öfverstelöjtnant Stjernvall infunnit sig för att vara närmare brigadkvarteret i Forsby. Återstoden af regementet stod i Mörskom, Hela natten hade ett starkt yrväder varit rådande, och vägarna voro igensnöade, hvilket gaf Stjernvall anledning förmoda, att fienden ej denna dag skulle företaga någon framryckning. Han begaf sig därför redan före daggryningen mot Forsby. Emellertid aftog snöfallet, och då dagen inbröt, sågos ryssarnas mörka massor sträfva fram genom de ofantliga drifvorna. Så snart förposterna inrapporterat därom, vidtog Eck nödiga åtgärder, och snart begynte en liflig skottväxling.

Då Stjernvall på afstånd hörde skjutandet, vände han ögonblickligen om och uppnådde inom kort Kuuskoski by, där han mellan byggnaderna varseblef så väl eget manskap som fientliga jägare. Förlitande sig på sin flinka häst, hoppades han kunna förena sig med de sina och styrde mellan de fientliga soldaterna. Men till hans olycka stjälpte släden vid en vändning, och de framrusande fienderna omringade Stjernvall samt togo honom tillfånga.

Striden vid Kuuskoski varade ej länge, men förlusten af den allmänt omtyckta och utmärkta chefen blef kännbar. Föregående afton hade Stjernvall berättat för sina officerare: »Jag har slagit hand med Adlercreutz att, så mycket i vår förmåga står, låta ryssarna dyrt köpa sina framgångar». Dessa ord bevarade hans officerare länge i troget minne.

Bland de yngre officerare, hvilka deltogo i denna fäktning omnämnas flere för ådagalagd tapperhet. Däribland fänrik Gripenberg (brorson till öfversten), som länge på en farlig post uppehöll fienden, och af 60 man förlorade 40 i döda och sårade.

Reträtten från Kuuskoski gick i riktning mot Mörskom.

Den tredje striden samma dag ägde rum vid Artsjö, där öfversten, friherre Fleming förde befälet öfver åbolänningar. Kort före striden hade han erhållit order att tåga tillbaka till Villikkala, men innan denna befallning hunnit åtlydas, rapporterades att ryssarna närmade sig från Rattula-sidan. Fleming beslöt därför att göra motstånd och uppmanade sina soldater att slåss »som ärliga svenskar», hvartill dessa äfven hade god lust.

Ryssarnas första attack tillbakaslogs af löjtnanten, friherre Stackelberg, som därefter förföljde dem ända till Rattula. Efter ett längre uppehåll, hvarunder ryssarna erhållit förstärkningar, förnyades anfallet kl. 2, då de åter ryckte fram i tre kolonner. Men äfven till Fleming hade några kanoner anländt med löjtnant Hagelstam från Mörskom. Dessa ställdes på en höjd, hvarifrån fienden besköts i flanken, och ånyo nödgades att vända om.Nu ansåg Fleming, att han fullgjort sin skyldighet, och beslöt följa den tidigare mottagna befallningen samt tågade

mot Villikkala och Ruokala till Orimattila. Det har beräknats att finnarnas styrka vid ifrågavarande lilla strid utgjordes af något öfver 1,600 man samt ryssarnas till omkring 2,000.

Efter ofvan skildrade små skärmytslingar fann Klercker tiden vara inne att enligt konungens instruktion sammandraga hären till trakten af Tavastehus, samt afsände befallning härom till de båda brigadcheferna.

Palmfelt, hvars brigad tågade från Borgå öfver Mäntsälä, tillryggalade marschen på endast 4 dagar och anlände redan den 28:e till Janakkala kyrka, 15 km. från Tavastehus. Det gick med sådan hastighet, att han förlorade all känning med fienden.

Adlercreutz gick däremot långsammare till väga, hvarför hans trupper, som vid uppbrottet befunno sig i Nyby och Orimattila, hade att utstå tvenne sammandrabbningar med fienden, innan de kommo fram.

Redan i Orimattila, dit Fleming anlände med sina åbolänningar efter striden vid Artsjö, blef han den 26:e ånyo anfallen af ryska generalen Müller (brigadkommendör under Bagration). Finnarna hade gjort sig skyldiga till oförsiktigheten att ej utställa några större vaktposter på vägen till Artsjö, utan endast mot Mörskom sidan. Kölden hade tilltagit, och termometern visade 36° under fryspunkten. Alla hade efter dagens besvärligheter sökt skydd och hvila i stugorna samt lågo försänkta i djup sömn.

Emellertid hade Müller genom sina vaksamma kosackpiketer fått kännedom om motståndarens sorglöshet och beslöt att begagna sig däraf. Sent på aftonen bröto hans soldater fram emot den lilla byn Käykälä invid Orimattila, där den djupaste stillhet var rådande. Men så snart ryssarna under häftigt skrikande störtade in i byn, sprungo finnarna halfklädda och yrvakna dem till möte och drefvo dem tillbaka. Adlercreutz säger i sin rapport, att fienderna flera gånger med ett förfärligt skri förnyade anfallet, men dock ständigt med bajonetterna blefvo utkörda. »Intet kunde störa våra troppars ståndaktighet», säger Adlercreutz. »Man hade svårt att återhålla deras häftighet att vilja rusa på fienden utom byn, hvilket i mörkret och utan att känna dess styrka, kunnat hafva farliga följder; 36° köld, mörkret och en oupphörlig eld, gjorde detta till en verklig bardalek.»

Mot morgonen gjorde ryssarna slutligen upp några stockeldar vid det närbelägna skogsbrynet. Adlercreutz hade i sinnet att förnya striden påföljande dag, men nu anlände befallning att tåga tillbaka. »Vi hafva i natt slagit fienden», yttrade Adlercreutz tillsina soldater, »och såsom segrare gå vi härifrån. Misstron därför icke Edert befäl eller den plan, som konungen antagit för kriget, utan varen säkra därpå, att I alltid skolen få visa Edert mod, då något mål till landets försvar därigenom kan vinnas.» Uppbrottet skedde kort därefter i riktning mot Okerois.

Den öfriga delen af Adlercreutz' brigad, nämligen Tavastehus regemente under von Platens befäl, hade under tiden befunnit sig vid Nyby (Uusikylä) och erhållit befallning att draga till Lahtis och därifrån längre västerut. För återtågets säkerställande gaf Adlercreutz order, att åbolänningarna skulle hålla vägskälet vid Okerois besatt, intill dess Tavastehus regemente hunnit dit; men åbolänningarna åtlydde ej befallningen, utan tågade vidare, öfverlämnande åt tavastlänningarna att sköta sig själfva. På hvad missförståndet berodde, är svårt att afgöra.

Detta vägskäl var af stor betydelse, ty den från Orimattila kommande fienden kunde här lätt afskära tavastlänningarnas återtåg. Allt berodde på hvem som först anlände till Okerois.

Då slutligen tavastlänningarnas förtrupp, under befäl af öfverstelöjtnant Wetterhoff, uttröttad och genom frusen anlände till byn, syntes fientliga skaror närma sig längs Orimattila vägen. En del af manskapet hade redan hunnit skingra sig, sökande hvila i stugorna, men Wetterhoff vidtog skyndsamt nödiga åtgärder, och en häftig strid uppstod inom kort. Under tvenne timmar höllo sig tavastlänningarna tappert, tillbakaslående ryssarnas ständigt upprepade, häftiga attacker. Men så snart Tavastehus regemente hunnit fram till byn, gaf von Platen slutligen befallning om återtåg, under skydd af Björneborgs bataljon och två kanoner, hvilka anlände till tavastlänningarnas undsättning.

I Adlercreutz' rapport om denna strid omnämnas med beröm öfverstelöjtnant Wetterhoff och major von Essen äfvensom flera andra officerare. Om manskapet säges där, »att detta visat mod och ihärdighet i en förskräcklig köld, hvarunder de tillbragte 16 timmar under gevär». Major von Essen blef blesserad samt råkade i fångenskap. Förutom honom tillfångatogos äfven kapten Lagermark, löjtnanterna Uggla och Stråhlenhjelm samt fänrik

Tammelander, — alla sårade. Af manskapet förlorades 30 man i fallna, blesserade och fångna; lika många hade förfrusit händer och fötter.

Först vid Sairikkala by kunde trupperna ändtligen unna sig en välbehöflig hvila.

Under dessa krigets första dagar hade en mängd allmogemän infunnit sig hos militärbefälet med anhållan om nödiga vapen samt tillåtelse att taga del i fosterlandets försvar. Men på vapen rådde så stor brist, att icke ens soldaternas eget behof fullt kundetillgodogöras. Bönderna måste för den skull afvisas, och med sorg i hjärtat sågo de sig tvungna att återvända till sina hem.

Då ryssarna erforo att våra trupper tågade mot Tavastehus, beslöt Buxhœvden att följa efter. Denna plan kunde emellertid icke med behöflig snabbhet sättas i verket, emedan den fordrade en stor svängning af ryssarnas venstra flygel, som stod i trakten af Borgå.

Buxhœvden hade länge sväfvat i ovisshet om sin motståndares verkliga styrka och begått samma fel, som man gjort å finsk sida, d. v. s. öfverskattat fiendens antal. Dessutom hade han förmodat, att hufvudstyrkan skulle möta honom i trakten af Helsingfors, med föresats att hindra hans tåg till Åbo, Finlands dåvarande hufvudstad.

Till Helsingfors afsändes i egenskap af parlamentär general von Berg, hvars egentliga uppdrag dock var att söka tillförlitliga underrättelser om svenskarnas position och styrka därstädes. Från Sibbo, där de ryska förposterna befunno sig, afreste han den 29:e till Helsingfors och uppfordrade befälhafvaren därstädes, öfverste Gutoffsky, att godvilligt utrymma staden, hvarvid invånarna skulle behandlas väl, — i motsatt fall sade han sig ej kunna svara för följderna.

Gutoffsky sökte draga ut på tiden och förklarade sig ej kunna afgöra något, innan han erhölle kommendantens på Sveaborg order. Under hans befäl stod Heinola bataljon af Adlercreutz' regemente samt en tropp dragoner, — i allt omkring 400 man. Intet afgjordes, men likväl kunde parlamentären inrapportera, att besättandet af Helsingfors ej skulle möta större svårigheter.

Såsnart Buxhœvden erhållit kännedom härom, beslöt han taga Helsingfors i besittning och afsände den 2 mars en betydlig styrka mot staden.

Gutoffsky, som öfverraskades af fiendens annalkande, förlorade fullkomligt fattningen, kastade sig i en släde och reste själf i vildaste fart öfver till Sveaborg, lämnande sina trupper att sköta sig själfva.

Det slogs allarm; alla skyndade utan någon ordning åt olika håll. En af deltagarena skrifver härom: »Att återtåget ej urartade till full upplösning var uteslutande det underordnade befälets förtjänst.» Särskildt energiskt uppträdde härvid kapten von Kræmer, som med värjan i hand i fiendens åsyn hejdade de flyende och ordnade bataljonens reträtt.

Några och trettio man jämte en underofficer, hvilka försökte göra motstånd, blefvo kringgångna och togos tillfånga; de öfriga kommo slutligen till Sveaborg, där de förlades på Stora Östra Svartön.Förlusten utgjordes af 10 blesserade samt 80 saknade. Ryssarna uppgifva sin förlust till endast en kosack.

Buxhœvden säger i sin rapport, att några trepundiga kanoner, placerade norr om Helsingfors, togos »laddade.» Det hela hade gestaltat sig till en sannskyldig skandal, hvilken kan betraktas såsom ett förebud till de stundande händelserna på Sveaborg.

I Helsingfors utnämndes ryske öfversten Wejdemejer till kommendant med 2,000 mans besättning.

Medan ofvanskildrade händelser tilldrogo sig i södra Finland, undanträngdes äfven Savolaksbrigaden af fienden mot norr.

Befälhafvaren för denna brigad, öfversten, grefve Johan Adam Cronstedt, född i Stockholm 1749, var son till grefve C. J. Cronstedt. Tidigt hade han ingått i tjänst och var redan 1784 major. Därefter innehade han under flera år olikartade hoftjänster, hvilket likväl ej hindrade honom att med utmärkelse deltaga i 1788—1790 års krig. Hans håg för krigarekallet tog dock slutligen ut sin rätt, så att han helt ägnade sig åt detsamma. År 1806

utnämndes han till chef för Savolaks brigaden och till öfverste för Savolaks infanteri, hvilken befattning han innehade vid krigets utbrott.

Cronstedt var en tapper och redbar militär, hvilken inom armén åtnjöt anseende som en af dess dugligaste befälhafvare. Han saknade dock nödiga betingelser för en högre ledareställning; han ägde ej den klara och snabba uppfattning, eller det sunda omdöme och den förmåga af självständigt initiativ, som för en fältherre äro oumbärliga egenskaper. Af sina underordnade var Cronstedt likväl högt uppburen, och han skildras som en ädel,

J. A. Cronstedt.anspråkslös och plikttrogen krigare, hvilken i farans stund ådagalade ett manligt och lugnt mod.

Till motståndare hade han Tutschkoff I.I ryska armén tjänade tre generaler Tutschkoff, hvilka alla deltogo i finska kriget., en bland Rysslands många framstående generaler, hvilken i flera föregående krig, särskildt i de napoleonska, förvärfvat sig erfarenhet och insikter. Likväl kan om honom sägas, att krigslyckan under finska fälttåget ej var honom i samma grad bevågen, som flera af de öfriga ryska anförarena. Han gjorde sig skyldig till en del misstag, hvarför han efter slagen vid Siikajoki och Revolaks kallades till högkvarteret i Åbo att där stå till svars för sina operationer. Här lyckades Tutschkoff likväl bevisa ohållbarheten af de mot honom riktade anklagelserna och återfick sitt befäl.

Tidigare omnämndes, att hans division var samlad i trakten mellan Willmanstrand och Nyslott. Den 28 februari ryckte han öfver gränsen på fyra särskilda ställen: från Suomenniemi mot Kristina, vid Puumala mot Jokkas samt från Nyslott såväl i riktning mot Sulkava som mot Rantasalmi. Här vid gränsen stötte han ej på något motstånd.

Cronstedt i St Michel hade några dagar längre förberedelsetid än de i södra Finland förlagda trupperna, och han begagnade sig däraf för att efter bästa förmåga hopbringa lifsmedel och öfriga krigsförnödenheter. Härvid ådagalade ortens befolkning stort tillmötesgående och var honom på allt sätt behjälplig. Bönderna visade stor lojalitet, och i kritiklös naivitet yttrades bland dem, »att de ej skulle lämna konungen utan hjälp, då han så oförskyldt Generallöjtnant Tutschkoff I.råkat i olycka». Bland annat lyckades en transport med 900 gevär i sista stund, och så godt som under fiendens ögon, komma fram till Cronstedts trupper, hvarigenom brigaden blef i tillfälle att utbyta sina odugliga vapen mot bättre.

På grund af en falsk uppgift om fiendens annalkande den 26 februari lät Cronstedt trots 36 ° köld sitt manskap stå i gevär hela natten. Denna bristande förmåga att närmare taga reda på fiendens förehafvande kostade honom emellertid omkring 100 man, hvilka förfröso och lades på sjukbädden. Natten var i självfva verket fasansfull. Till en annan obetänksamhet gjorde sig Cronstedt äfven skyldig under de första dagarna. Han tog nämligen för gifvet, att fienden skulle rycka fram endast från södra sidan, och utställde därför några vaktposter på detta håll, lämnande vägarna mot nordost så godt som obevakade. Då Cronstedt emellertid den 28:e erhöll kunskap om att fienden tågade fram äfven från Nyslottsidan, insåg han att ställningen i S:t Michel var ohållbar och bröt därför skyndsamt upp, tågande i riktning mot Pieksämäki. Redan den 19:e hade han erhållit del af kungliga instruktionen, hvari han befalldes »att med de Savolaxke (trupperna) under retirerande försvara sig ända till Jorois; där hålla stånd så länge som möjligt kan blifva, samt draga sig sedan tillbaka genom Kuopio — — — för att sedan — — — öfver Idensalmi retirera till Uleåborg». Befallningen måste uppfyllas, men dessförinnan lät Cronstedt uppbränna kanonsluparna och andra kronan tillhöriga föremål i Kristina samt bortföra därstädes samlade förråd.

Brigadens reträtt norrut mot Kuopio hade af de från Nyslott tågande ryska trupperna lätt kunnat afskäras, men fienden drog ut på tiden och försummade därigenom att begagna sig af nämnda fördel. Cronstedt lyckades sålunda att utan hinder komma förbi de vägar, som leda västerut från Nyslott. Från Pieksämäki begagnade Cronstedt sig af små skogsstigar österut och inträffade sålunda i närheten af Varkaus, där han äfven lät förstöra fartygen och undanskaffa större delen af där samlade förråder. Ett detachement under major Grotenfelts befäl hade under tiden med framgång skyddat hufvudstyrkans rörelser.

Öfverraskad af sin motståndares rörelser forcerade Tutschkoff emellertid förföljandet, så att han till den 8 mars hade hunnit sammandraga större delen af sina trupper vid Jorois. Fiendens vänstra flygel, under general Bulatoffs

befäl, intågade under tiden i S:t Michel, där den ej fann någon motståndare, utan blott en del efterblifna slädar med ammunition.

Anländ till Leppävirta lät Cronstedt sitt manskap hvila par dagar. Han emottog då Klingspors befallning att draga sig tillUleåborg och i det längsta undvika strider. Innan han efterkom denna befallning, sände han en skara af 200 skidlöpare under kapten G. Aminoffs befäl för att så vidt möjligt taga reda på fiendens förehafvande. Snart stötte dock Aminoff på den framtågande fiendens kolonner, så att han med möda hann återvända med sina skidlöpare och varsko Cronstedt. Denne lyckades dock samla och uppställa sitt folk, förande detsamma genom djupa snödrifvor ned på isen invid Leppävirta kyrka i afsikt att där emottaga ryssarnas anfall. Hufvudstyrkan ställdes i en linje med artilleriet i midten. De framryckande ryssarna intogo position midt emot, och sålunda stodo de länge utan att någondera sidan begynte anfalla. Att ryssarna ej gjorde början är lättförklarligt, ty de voro i antal betydligt underlägsna.

Slutligen gaf Cronstedt befallning att artilleriet skulle skjuta. Fienden besvarade elden, och en jämförelsevis lam skottväxling pågick ett par timmar.

Vår förlust utgjorde endast 5 man och 4 hästar. Fiendens är obekant, men torde ej heller varit stor.

Medan skjutandet pågick, undanskaffades trossen, hvilken från Leppävirta styrdes norrut. Vid mörkrets inbrott begynte äfven trupperna tåga tillbaka till Paukarlaks och följande morgon vidare till Vehusmäki. Från sistnämnda ort gick fården dagen därpå till Kuopio, dit Karelska jägarekåren äfven hunnit framkomma från Joensuu. Nämnda kår hade under sin marsch ej haft någon sammanstötning med fienden.

Cronstedt fullföljde numera endast Klingspors senaste befallning, och gaf i detta syfte den 15 mars order att utan strid lämna Kuopio.

Vid uppbrottet från denna stad försummade man att därom underrätta en 300 man stark fältvakt, som blifvit utställd vid Jynkkä (4 km. söder om staden). Då ryssarna anlände till nämnda ställe, öfverföllo de häftigt den lilla skaran. Befälet fördes här af den tappra kapten Z. Duncker, hvilken ej lät skrämma sig, utan upptog striden; långsamt retirerande försvarade han sig med lugnt mod mot den vida öfverlägsna fienden. Dunckers resliga gestalt sågs hela tiden, där faran var störst, och hans uppmuntrande ord till manskapet ingåfvo äfven detsamma mod och tillförsikt.

Då man i brigadkvarteret omsider erinrade sig den kvarblifna fältvakten, ditsändes adjutanten, löjtnant Brusin.

— »Hvem har befallt herr kapten att öfvergifva sin post?» sporde adjutanten.

— »Det har fiendens manöver gjort», lydde Dunckers svar.— »Jag får berätta att brigaden marscherat bort, och herr kapten får nu sauvera fältvakten, så godt han kan.»

»Jag tänker så göra», svarade Duncker lugnt, hvarefter Brusin red sin väg, och striden fortsattes.

Trots den djupa snön, hvilken mycket försvårade särskildt hästarnas rörelser, förnyade fiendens kavalleri allt emellanåt sina våldsamma anfall, men blef hvarje gång emottaget med eniga gevärssalvor.

Vid ifrågavarande lilla strid utmärkte sig, förutom Duncker, äfven kapten Malm och löjtnant Burman samt de öfriga närvarande officerarna. Bland annat hade löjtnant von Nandelstadh, då han fråntog fienden en häst, blifvit blesserad genom sju pikstygn och ett skottsår, men lyckades dock komma undan med hästen och förblef vid lif.

Slutligen upphörde ryssarnas förföljande, och Duncker anlände omsider till Toivola, där han slöt sig till de öfriga trupperna. Förlusten på vår sida utgjorde 34 man och på ryssarnas 60. En rysk författare yttrar om denna manspillan, att den dittills var deras största förlust under kriget. 4 Kapitlet.

Arméns återtåg från Tavastehus.

Till den 1 mars var den finska arméns hufvudstyrka samlad i trakten af Tavastehus. Palmfelts brigad stod i självfva staden och i byarna närmast intill, Adlercreutz' i Syrjäntaka och ett starkt detachement af sistnämnda brigad var

förlagdt till Eteläis by. Sedan äfven en del österbottningar hunnit anlända till orten, torde hela styrkan uppgått till 7,700 man.

Ryssarna räknade samtidigt 11,000 man, men dessa voro kringspridda på vidt skilda orter, såsom Koskis, Mäntsälä, Thusby, Helsingfors, Borgå och Lovisa. Därigenom blef fienden på hvar och en af de nämnda punkterna betydligt underlägsen vår koncentrerade styrka. Med skäl kunde Buxhœvden befara, att Klercker skulle begagna sig af denna gynnsamma omständighet och göra ett anfall mot någon af ifrågavarande punkter samt därefter sträfva till hufvudhärens förening med Savolaksbrigaden. Hade nu Klercker med hela sin styrka kastat sig öfver fienden t. ex. vid Koskis, skulle han därifrån kunnat anfalla ryssarnas flank och till och med afskära deras återtåg. Men så långt sträckte sig icke den gamle generalens djärfvaste tankar, ty i likhet med vårt öfriga befäl sväfvade han i fullkomlig okunnighet om ryssarnas ställning och styrka, hvilken senare alltid öfverskattades betydligt. 4 Kapitlet.

Arméns återtåg från Tavastehus.

Till den 1 mars var den finska arméns hufvudstyrka samlad i trakten af Tavastehus. Palmfelts brigad stod i självfva staden och i byarna närmast intill, Adlercreutz' i Syrjäntaka och ett starkt detachement af sistnämnda brigad var förlagdt till Eteläis by. Sedan äfven en del österbottningar hunnit anlända till orten, torde hela styrkan uppgått till 7,700 man.

Ryssarna räknade samtidigt 11,000 man, men dessa voro kringspridda på vidt skilda orter, såsom Koskis, Mäntsälä, Thusby, Helsingfors, Borgå och Lovisa. Därigenom blef fienden på hvar och en af de nämnda punkterna betydligt underlägsen vår koncentrerade styrka. Med skäl kunde Buxhœvden befara, att Klercker skulle begagna sig af denna gynnsamma omständighet och göra ett anfall mot någon af ifrågavarande punkter samt därefter sträfva till hufvudhärens förening med Savolaksbrigaden. Hade nu Klercker med hela sin styrka kastat sig öfver fienden t. ex. vid Koskis, skulle han därifrån kunnat anfalla ryssarnas flank och till och med afskära deras återtåg. Men så långt sträckte sig icke den gamle generalens djärfvaste tankar, ty i likhet med vårt öfriga befäl sväfvade han i fullkomlig okunnighet om ryssarnas ställning och styrka, hvilken senare alltid öfverskattades betydligt.Klercker önskade likväl försvara ställningen vid Tavastehus samt där invänta fiendens anfall. Hans krigareära och fosterlandskärlek kunde ej förlika sig med tanken att utan strid fortsätta återtåget. Han kände sinnesstämningen inom armén, han visste att hvarje man längtade efter att få mäta sina krafter med fiendens, och allt detta gjorde honom böjd för ett allvarsamt motstånd. Tillitsfullt skref Klercker från Tavastehus till konungen: »Såväl befäl som manskap täfla med hvarandra i nit att uppfylla sina skyldigheter och fördraga med tålamod alla de olägenheter, som en sträng årstid och de svåraste fatiguer medföra».

Men innan något bestämdt beslut om strid blifvit fattadt, anlände general Klingspor och öfvertog högsta befälet öfver Sveriges samtliga stridskrafter i Finland. Han hade rest från Stockholm i kursläde den långa vägen omkring Bottniska viken, ty under rådande årstid var vägen öfver Ålands haf omöjlig att befara.

Med Klingspors ankomst till Tavastehus förföllo emellertid alla uppgjorda försvarsplaner, ty enligt hans uppfattning om ställningen gällde det nu i främsta rummet att rädda armén; återtåg blef därför beslutet och skulle med skyndsam het verkställas.

I Klingspors sällskap anlände äfven den nyss utnämnda stabchefen, öfversten grefve Löwenhjelm. En lämpligare person på ifrågavarande viktiga plats kunde ej önskas. Gustaf Carl Fredrik Löwenhjelm, född den 6 oktober 1771, var son till hofmarskalken, grefve F. A. Löwenhjelm och den för sin skönhet kända grefvinnan K. A. von Fersen.Grefvinnan v. Fersen var en af »de tre gracerna», som Kellgren besjungit. Efter en omsorgsfull uppfostran och grundliga studier — såväl i hemlandet som utrikes — gjorde han sig inom kort fördelaktigt känd genom flera sakrika uppsatser i

Grefve G. C. F. Löwenhjelm.sitt fack. Åren 1805—1806 innehade Löwenhjelm generaladjutantbefattningen i Pommern, hvarigenom han blef i tillfälle att förvärfva sig nödig erfarenhet i krigföringens praktiska sidor. Då han

vid finska krigets utbrott utsågs till stabchef, var hans skicklighet som militär allmänt erkänd, och detta med fullt berättigande. För Klingspor hade det varit af oskattbart värde, om han förstått att begagna sig af Löwenhjelms kunskaper och råd. Men den försiktige öfverbefälhafvaren beröfvade genom sitt envisa fasthållande vid konungens instruktioner Löwenhjelm all möjlighet till inflytande på krigets ledning. — Visserligen fråntog han äfven därigenom sina rådgifvare allt ansvar för följderna.

Under sin långa resa genom de nordliga delarna af landet hade Klingspor vidtagit åtskilliga åtgärder för sjukvårdens och provianteringens ordnande, utfärdat befallningar om utdelning at gevär, om arméns förseende med fårskinnspälsar in. m. Genast vid framkomsten till Tavastehus gaf han yttermera befallning om att proviant — och furagemagasin skulle upprättas i Ruovesi, Alavo och Lappo. Med ett ord: återtågets säkerställande förbereddes synnerligen omsorgsfullt.

Innan något afgörande steg blef taget, ville Klingspor ändock göra sig underrättad om det högre befälets åsikter. Han sammankallade sålunda ett krigsråd i Tavastehus. Det visade sig, att meningarna voro delade; de flesta uttalade sig för att man skulle upptaga strid med fienden. Sistnämnda uppfattning omfattades åtminstone af Klercker, Löwenhjelm, Aminoff, Gripenberg och Adlercreutz. Det förmäles att Klercker satt sitt gråhäriga hufvud i pant för stridens lyckliga utgång och att Aminoff med värme hade utropat: — »Låtom oss åtminstone med heder begrafva vårt fädernesland!»

Men Klingspor ville ej höra talas om strid. Han sökte stöd för återtåget i konungens instruktion, och ett sådant var i självfva verket ganska lätt att finna. Uti en från Cronstedt nyss anländ skrifvelse rapporterades om ryssarnas framgångar i Savolaks och om reträtten till Leppävirta. Då nu Klingspor betraktade sin karta, fann han att de ryska trupperna i Savolaks befunno sig omkring 20 mil närmare Uleåborg än han själf och att båda hade ungefär lika långt till Gamlakarleby. Ställningen var enligt Klingspors öfvertygelse högst betänklig och något bättre stöd för reträtt kunde väl ej erbjudas.

»Kanske», yttrade han till sin omgifning, »önsken I mig Lewenhaupts öde, hvilken straffades med döden, för det han icke fullgjorde sin konungs vilja under 1741 års krig?»Länge har allmänna opinionen skarpt klandrat Klingspor för att han utan strid lämnade positionen vid Tavastehus. Men fackmäns senare opartiska granskningar hafva gett vid handen, att Klingspor därvid handlade klokt. Det gynnsamma ögonblicket för ett anfall var försummadt. Detta hade bort göras genast efter truppernas ankomst till Tavastehus; numera hade ryssarna hunnit koncentrera en betydlig styrka i trakten. Hvad åter en försvarsstrid vid Tavastehus beträffar, sådan Klercker förordade, kunde ett dylikt företag utfallit högst ödesdigert, då återtåget till Björneborg därigenom äfventyrades. De ledande motiven för Klingspors

Tavastehus från 1840-talet. handling lämnas här oafgjorda, men i betraktande af hans åtgärder öfverhufvudtaget, under den tid han i Finland förde befälet, ligger det dock nära till hands att ej anse dessa motiv vara en frukt af strategisk klarsynthet, och i så fall innebära nämnda medgifvanden ingalunda någon upprättelse för hans namn.

Den 6 mars på aftonen begynte det sorgliga tåget mot norden. Klingspor fördelade sin armé i tvenne kolonner. Den ena, Palmfelts brigad, erhöll order att öfver Vesilaks gå mot Björneborg och därifrån följa kustvägen norrut; den andra, anförd af Adlercreutz, tågade till Tammerfors. Artilleriet jämte större delen af trossen hade några dagar tidigare blifvit afsända öfver Urdiala till Björneborg. Själf medföljde Klingspor den första afdelningen.

Djupt nedslagna, med kvalfulla känslor bröto de finska soldaterna upp från Tavastehus. Vintern var fortfarande ovanligtsträng — omkring 30° var det vanliga, ja, stundom föll temperaturen ända till 40° — och manshöga snödrifvor hade hopats å ömse sidor om de smala vägarna.

För att någorlunda skydda sina stelnade lemmar mot de isande vindarna insvepte sig soldaterna i hvad de kunde komma öfver. En af deltagarna har antecknat om ifrågavarande marsch: »Ofta hindrade luften på ett plågsamt sätt andedräkten, blodet trängde fram genom näsa och öron, och oupphörligt måste man med snö ingnida de frostbitna lemmarna. Tog man med blotta handen i gevärspipan, blef huden fastsittande därvid. Truppernas utseende var också ganska egendomligt. Officerarna svepte in sig i vargskinnspälsar; soldaterna buro dylika af

fårskinn, och litet hvar paltade på sig hvad han kunde öfverkomma, såsom kvinnokjortlar, som buros om. hufvudet, o. s. v.»

Svåra voro de fysiska lidanden, hvilka dessa män utstodo. Men svårast af allt var ändå den bitterhet, som tärde dem, bitterheten öfver att likt redan besegrade endast nödgas fly. För landet utgjorde ju denna armé hoppet och kraften, hvilken skulle värna det mot fiendens våld; själf önskade krigaren ej annat än att få slåss och bortdrifva inkräktarena, men i stället tvang man honom att vända ryggen till och endast hals öfver hufvud rädda sig. Med hvarje dag trängde den förföljande fienden längre in i landet, och de män, som förhoppningsfullt dragit ut till striden, sågo sina bygder och hem prisgifvas åt de fruktade främlingarnas godtycke. Hustrur och barn, anförvanter och kära lämnades utan skydd att bida ett hotande, okändt öde.

Följande korta utdrag ur ett bref, som Adlercreutz under återtåget den 9 mars skref till sin hustru, är upplysande för sinnesstämningen inom armén: »Således är allt vårt bemödande fåfängt, och vårt öde bestämdt att gå till Österbotten. — Du kan aldrig föreställa dig det elände jag sett, sedan vi skildes åt, och så mycket ondt den fattige soldaten (lider) och allt det våld man måste begå emot invånarna — jag har sett blesserade soldater, som i brist på hästar måste lämnas på vägarna för att dö i största elände. Hjärtat blöder vid åtanken häraf och jag tillsluter mina ögon för allt, som redan skett och ännu förestår — men under allt detta mår jag ännu ganska väl, och saknade jag ej dig och de ömt älskade barnen, kunde jag ändå finna mig i mitt öde, men nu finner jag det odrägligt — och — hårda plikter — men hvad är man ej skyldig sitt fädernesland. Gud gifve, endast man kunde något till dess bästa uträtta — då vore mödorna lätta — men då man i stället att försvara bidrager endast att förstöra sitt land, då är det tungt — ja rysligt.» — —Hvilken djup förtviflan genomgår ej dessa rader? Och dock voro de skrifna af den tappra Adlercreutz; huru mycket mörkare skulle ej det närvarande te sig för de stora massornas enkla instinkter?

I materiellt afseende hade fienderna det måhända ännu svårare, men de uppehöllos åtminstone af framgångarnas eggelse. Dagen efter våra truppers aftåg från Tavastehus inryckte ryssarna i staden.

Det ringa motstånd Buxhœvden hittills rönt väckte hos honom hoppet att möjligen kunna utan strid bemäktiga sig hela landet. Hos honom uppstod, den förmodan, att finska armén, undvikande hvarje sammanstötning, sökte sig öfver Kvarken till Sverige, och i följd häraf tänkte han sig möjligheten af en dagtingan med Klingspor.

Hans djärfhet gick slutligen så långt, att han sände en person, hvilken kallade sig »baron» Hagelström, en från Sverige tidigare öfverflyttad äfventyrare, med ett bref till Klingspor. I skrifvelsen uppmanas den sistnämnde att »i mänsklighetens namn» upphöra med fientligheterna och hemförlofva trupperna. Vidare utlofvas i kejsarens namn, »att alla de officerare, hvilka köpt sina platser,I Sverige rådde intill 1833 ett af gammal sed legaliseradt bruk att förmedelst köp (ackord) förvärfva sig en tjänst, hvarvid köpesumman erlades åt den förre tjänsteinnehafvaren. Summan kunde vara ganska betydlig, då det gällde högre tjänster. skola få godtgörelse, hvar och en enligt de anspråk hans rang berättigar honom att hafva på vår höge Monarks frikostighet, och att alla de generaler, öfverstar, majorer och officerare af lägre rang, som träda i Hans Kejserliga Majestäts tjänst, där skola bli mottagna, ifall de äro födda eller bosatta i detta land».

Brefvet var ej uppsatt af Sprengtporten, ty denne hade redan hunnit råka i oenighet med Buxhœvden samt återvändt till S:t Petersburg. — Sprengtporten återvände likväl senare till krigsskådeplatsen. — Såsom chef för öfverbefälhafvarens civilkansli fungerade en annan af våra landsmän, Anjalamannen G. V. Ladau, och troligt är att antingen han eller nyssnämnda Hagelström var brefvets författare.

Sällan har något skamligare anbud blifvit ställdt till en krigsduglig och tapper officerskår, och självfallet fick budbäraren återvända utan afsedt resultat.

Äfven i truppfördelningen skönjes Buxhœvdens tilltagande ringaktning för motståndaren, ty den lätthet, hvarmed han hittills skurit sina lagrar, kom honom att känna sig allt säkrare och åsidosätta nödig försiktighet. Han ansåg, att ett betydligt mindre antal manskap vore tillfyllest för Klingspors förföljande, ochåtersände snart hälften af 17:e divisionen under generalmajor Borodins befäl till Sveaborgs belägring; den andra hälften af samma

division, under Tutschkoff III:s kommando, sändes till Ekenäs och Hangö, hvarigenom sambandet mellan Helsingfors och Åbo skulle tryggas. En del af 21:a divisionen ställdes under generalmajor Schepeleffs befäl samt fick till uppgift att besätta Åbo och Åland och sålunda omöjliggöra förbindelsen med Sverige. Endast en mindre del af sistnämnda division, under Rajeffskis befäl, skulle förfölja Klingspors armé. Till reserv för alla ofvannämnda truppafdelningar tjänade en mindre fördelning, underordnad generalmajor Sasonoff. Samtidigt bestämdes, att större delen af de ryska trupperna i Savolax skulle tåga mot Wasa för att afskära Klingspors reträtt och endast en mindre styrka förfölja den mot Uleåborg retirerande Cronstedt.

Oaktadt endast en fåtalig styrka förföljde hufvudarmén, såg vårt befäl i inbillningen oräkneliga massor följa den i hälarna. Det måste anses oförsvarligt, att så godt som intet gjordes för erhållande af kunskap i nämnda afseende; huru lätt hade man icke i hvarje by funnit beredvilliga, raska män, hvilka, brinnande at verksamhetsifver, skulle åtagit sig att utforska fienden. Mången gång var situationen sådan, att den jämförelsevis fåtaliga fienden måhända kunnat i grund tillintetgöras och krigets gång därigenom få en helt annan utveckling. Med säkerhet hade armén kunnat hålla sig i södra Finland en längre tid, något som varit af ofantlig moralisk betydelse, särskildt i förhållande till de ödesdigra händelser, hvilka samtidigt utvecklade sig på Sveaborg. Men utan att se sig om tågade armén med största skyndsamhet mot norden, och i spetsen för densamma åkte, väl ombonad i sin kursläde, dess högste befälhafvare med tankarna endast riktade på att rädda sin här och sig själf.

Medan armén sålunda retirerade längs olika vägar, förekommo stundom mindre skärmytslingar med fiendens förtrupper. En sådan omnämnes redan den ll:e invid Tammerfors. Då trupperna tågade bort från sistnämnda stad, blef en bataljon af Åbo regemente anfallen på Pyhäjärvi is af omkring 200 kosacker. Bataljonen kommenderades af major Reuterskiöld, om hvilken anföres, att han var »en ärans man af gammalt skrot, — storväxt, svartmuskig och kraftfull».

Trots fiendens stora antal och kraftiga attacker, förlorade Reuterskiöld ej sinnesnärvaron, utan kommenderade lugnt: — »Lägg an . . . . fyr!» — Efter hvarje salva skingrades fienden hastigt, men endast för att om en stund åter förnya anfallet. Sedanstriden sålunda pågått en tid, afsände fienden en parlamentär med uppmaning till åbolänningarna att gifva sig.

— »Tag oss om ni kan», svarade Reuterskiöld parlamentären, hvarefter striden förnyades.

Omsider lyckades det Reuterskiöld att förena sig med andra trupper, hvarefter kosackerna drogo sig tillbaka.

Reuterskiölds första rapport härom, skrifven med blyertspenna på isen, där striden försiggick, förvaras i Svenska krigsarkivet och är af följande lakoniska innehåll: »Raport. På sjönn ifrån Hatanpää Blef jag attaquerad af 200 Cossacker — som hadde den inpertinence att vilja det jag skulle gifva mig. — Reuterskiöld.»

En annan liten skärmytsling ägde rum samma dag, också den vid Tammerfors, innan Adlercreutz med sin hufvudstyrka hunnit lämna denna stad. De öfvermodigt djärfva kosackerna lyckades till den grad öfverraska våra soldater, att anfallet först möttes endast af brigadadjutanten Stackelberg jämte 12 ordonanser. Fiendens patruller trängde redan in i staden, men blefvo då af Stackelberg därifrån tillbakadrifna ända till Hatanpää gård. Men här vände sig lyckan för den käcke adjutanten. Ett på landsvägen kullstjälpt proviantlass och höga snödrifvor hindrade honom att återvända. Då kastade han sig af hästen och sprang upp på herrgårdstrappan, där han länge höll de anfallande på afstånd. Ryssarnas anförare, en gammal kosackofficer, beundrade den tappra finska officeren och tillropade sitt folk, att den, som lyckades taga honom lefvande, skulle få 10 rubel i belöning. Till Stackelbergs otur bröts dock slutligen hans sabelklinga, hvarefter han med lätthet tillfångatogs.

Emellertid allarmerades de öfriga trupperna i Tammerfors, där Adlercreutz försvarade sin position i tre timmar, hvarunder trossen lyckligt undanskaffades. Sedan denna var räddad, lämnade Adlercreutz själfmant sin ställning och fortsatte återtåget mot Tavastkyrö.

I Tammerfors delades brigaden i tvenne kolonner. Den mindre, under Adlercreutz' eget befäl, gick vintervägen till ödemarkerna öfver Ikalis, Jalasjärvi och Nykarleby; den andra, anförd af öfverste von Numers, tågade i ilmarscher längs Kumo älfs dalgång i syfte att förena sig med Palmfelts trupper. Åtgärden var förorsakad af

Klingspors fruktan för att blifva afskuren från Lauttakylä (i Hvittis), där stora nederlag af proviant voro samlade.

Vid Kumo kyrka lyckades ofvannämnda förening verkställas, hvarefter en förändring i arméns tidigare indelning vidtogs. Af de tvenne första brigaderna formerades tre. Till chef för den nya 3:e utsågs öfverste Gripenberg, hvilken härigenom under sittbefäl emottog följande trupper: 3:e bataljonen af Tavastehus regemente (utom dess 1:a kompani), 1:a bataljonen af Nylands regemente, 3:e skvadronen Nylands dragoner och 10 kanoner.

Öfverste Hans Henrik Gripenberg, hvilken under detta krig intog en framskjuten ställning, var son till öfverstelöjtnanten Odert Johan Gripenberg. Född den 14 april 1754, inskrefs han i öfverensstämmelse med tidens sed redan som barn i militärens rullor. Under 1788—1790 års krig var Gripenberg major samt utmärkte sig särskildt vid Ruskeala och Puumala. Från 1794 var han öfverste och chef för Tavastehus bataljon, i hvilken befattning han kvarstod, då kriget utbröt. Inom militären var Gripenberg allmänt uppburen för sin redbara karaktär, sitt öppna väsen och personliga mod. Af konung Gustaf III kallades han »den tappre.» Hans handlingssätt vid kapitulationen i Kalix — hvarom senare skall talas — biel länge af allmänna meningen strängt bedömdt, men opartiska undersökningar hafva fullkomligt rentvått Gripenbergs minne, och hans krigareära står för eftervärlden utan fläck.

Fruktan för att blifva kringgången bemäktigade sig nu åter Klingspor. Antagande att fienden från Vesilaks skulle tåga vintervägen till Norrmark, gaf han order åt öfverstelöjtnant Wetterhoff att med ett detachement gå till sistnämnda ort, samt åt Palmfelt att följa samma väg. Proviantförråden i Björneborg undanskaffades, så fort detta lät sig göra, och Gripenbergs brigad erhöll uppdraget att betäcka återtåget. I nämnda syfte intog brigaden ställning å ömse sidor om Kumo älf.

Den 17 mars anföllos Gripenbergs trupper vid Haistila (cirka 12 km. sydost från Björneborg, invid Kumo älf) af furst Bagrations avantgarde, anfördt af general Jankovitsch. Striden leddes på vår sida af Löwenhjelm, och det lyckades honom att tillbakahålla fienden, till dess förråden i Björneborg hunnit bringas i säkerhet. Tillgången härvid skildras af ett ögonvittne med följande lifliga ord:

H. H. Gripenberg.»På båda sidor om Kumo älf stodo våra vedetter af Åbo läns rusthållsbataljon. Bakom en förhuggning på stora landsvägen visade tvenne kanoner sina hotande mynningar; på isen syntes några blå ryttare, Nylands dragoner, som väntade på sina goda vänner kosackerna. Ännu var allt lugnt. Plötsligt började det glimma bakom gärdesgårdarna; schakåer och gråa kappor stucko fram. Ryssarna voro i antag. — — — Nu smäller det; på strömmen

Kumo älfs norra strand vid Haistila. störtade vilda ryttare ned; dragonerna mötte dem. En mörk kolonn stormade fram på vägen; våra kanoner hälsade dem; fienden svarade. All tvekan var försvunnen; krutröken eldade sinnena; stridslust och mod fyllde hvarje bröst. — Fram, raska gossar, fram! — Träng fienden, på lifvet! Det var alltid svenskens sed! — Vid de första skotten skyndade Löwenhjelm till stället och öfvertog befälet; på norra stranden vek fienden, på den södra däremot trängdes finnarna tillbaka. Ett batteri öppnades tvärs öfver strömmen mot vår blottade högra flank. Löwenhjelm förde en bataljon Tavastehus jägare till undsättning. Abolänningarna spriddes med fronten åt floden, en liflig skottväxling uppstod. — — — Fienden var uppehållen och stannade. Förråden i Björneborg voro räddade, och vi fortsatte på aftonen obehindradt vårt återtåg.»Då nu Klingspor fortsättningsvis retirerade, önskade Bagration med hela sin division förfölja honom; men Buxhœvden ansåg en mindre styrka för ändamålet vara tillfyllest och utfärdade följande befallning: Rajeffsky förföljer Klingspor, och Kulneff, på väg från Tammerfors, mot Kauhajoki, bör sträfva att uppnå Wasa, så fort sig göra låter, för att afskära Klingspors återtåg. Samtidigt erhöll 5:e divisionen äfven order att från Kuopio tåga mot Wasa.

Med de öfriga trupperna utbredde sig ryssarna i södra Finland, hvarvid general Schepeleff den 22 mars utan motstånd inryckte i Åbo, landets dåvarande hufvudstad. Bytet därstädes utgjordes endast af 280 förnaglade kanoner, ty allt öfrigt, såsom krigsfartyg, magasin m. m., hade man tidigare uppbränt.

Buxhœvden, hvilken från Helsingfors skyndat till Åbo, och där förlagt sitt högkvarter, ansåg emellertid att denna stads ockupation var fälttågets viktigaste tilldragelse och skref till kejsaren: — »Genom staden Åbos besättande,

uppnåddes det viktigaste målet för vårt fälttåg. Storfurstendömet Finland nedlägger inför Eders Kejserliga Majestäts Tron sin krona och med densamma omkring en miljon invånare, ty efter staden Åbos besättande tviflar jag ej på, att ansträngning och verksamhet skola tvinga fästningen Sveaborg att underkasta sig våra befallningar, etc.»

Emottagande denna skrifvelse lät Alexander för de europeiska makterna tillkännagifva sitt beslut att förena det redan till större delen eröfrade svenska Finland med ryska riket. Som en anledning till denna åtgärd framhålles händelsen i Stockholm, då ryska sändebudet Alopæus på Gustaf Adolfs befallning arresterades. Vidare säges i noten, att ryssarnas åtgärder härintills endast åsyftat att tvinga Sveriges konung att afstå från förbundet med England.

Numera var sålunda en formell krigsförklaring från Rysslands sida utfärdad, och ändamålet med kriget, Finlands förening under ryskt välde, tydligen angifvet.

Mot slutet af mars uppnådde Klingspor trakterna af Gamlakarleby. Återtåget hade gått med sådan hastighet, att han de sista dagarna helt och hållet förlorat känning med fienden. Tiotusen man hade sålunda rastlöst skyndat undan för femtusen! Något liknande söker man i krigshistorien förgäfves. Man kan ej härvid tadla Klingspor ensam; äfven på öfriga högre befälhafvare faller ansvaret tungt. I häpnad stannar man inför deras uraktlåtenhet att närmare taga reda på fiendens verkliga styrka. Våra befälhafvare saknade ju hvarken mod eller fosterlandskärlek. Det ligger därför något af tragikens vemod i tanken, att dessamän, som ovillkorligen skulle inlagt mera kraft i försvaret, om de förstått situationen, nu endast passivt följde det oundvikliga återtåget. Saken kan dock ej fullt bedömas efter vår tids sätt att se. Den egentliga orsaken till händelsernas sorgliga förlopp står att söka i den låga ståndpunkt, på hvilken krigsväsendet i Sverige vid denna tid öfverhufvudtaget stod.

Samtiden berömde tvärtom den »utmärkta reträtten». Sålunda skrifver Aminoff till Adlercreutz: »Om vår retraite kan verkställas till bestämd ort, så intacte som hitintills, torde den förtjäna ett utmärkt rum i historien och general Klerckers försvars- och retraite plan, som blifvit följd, förtjänar det äfven». Till och med hertig Carl skref om detta återtåg till Klingspor: — »Dess historia är en epoque uti krigshistorien och Eder retraite en scavante lära för alla efterkommande militairer».

Alla tycktes hafva glömt den del af instruktionen, där öfverbefälhafvaren anbefalles att så vidt möjligt söka emotstå den inträngande fienden och att icke, förrän nöden påtränger, företaga reträtten.

Vid ifrågavarande- tidpunkt (de sista dagarna af mars) hade Savolaks brigaden redan hunnit fram till Uleåborg och stod sålunda rätt bakom Klingspors hufvudstyrka, hvilken i trakten af Gamlakarleby förenat sig med Adlercreutz' afdelning, men öfverbefälhafvaren gaf sig icke heller nu någon ro, utan tågade alltjämt endast längre norrut. 5 Kapitlet.

Från Ypperi till Revolaks.

Till de första dagarna af april hade armén hunnit så långt norrut, att dess- eftertrupp, Gripenbergs brigad, stod i Ypperi by; Palmfelts trupper voro då i Pyhäjoki och Adlercreutz hade redan framkommit till Piehengi, beläget omkring en mil söderom Brahestad. Af 4:e eller Savolaks brigaden, hvilken var förlagd i Uleåborg, bildades nu tvenne brigader: den 4:e, som kvarstod under Cronstedts befäl, och den 5:e, till hvars chef utsågs öfverste Sandels.

I den nybildade brigaden ingingo följande trupper: det nyss anlända Vesterbottens regementes lif batalj on under major Lagerbring, Österbottens regementes 2:a bataljon — öfverste Silfverhjelm, Kajana bataljon — öfverstelöjtnant Conradi, Österbottens nya rotering — major Bosin, äfvensom 1:a halfva bataljonen af Savolaks jägare — major Grotenfelt, 1 skvadron Karelska dragoner och 8 kanoner. Till brigaden bestämdes yttermera en del af flottans trupper. Dess styrka uppgick till 3,500 man.

Den nyutnämnda brigadchefen, öfverste Sandels, var en af finska arméns mest framstående befälhafvare. Ingen annan än von Döbeln kunde i fältherreskicklighet mäta sig med honom. Son till bergsrådet Samuel Sandel, adlad

med namnet Sandels, föddes han den 31 augusti 1764, blef kadett 1775 och vid sitt 13:e år underlöjtnant vid artilleriet. I anledning af ett speluppträde förflyttades Sandels till finska kompaniet at adelsfanan. Två år 5
Kapitlet.

Från Ypperi till Revolaks.

Till de första dagarna af april hade armén hunnit så långt norrut, att dess- eftertrupp, Gripenbergs brigad, stod i Ypperi by; Palmfelts trupper voro då i Pyhäjoki och Adlercreutz hade redan framkommit till Piehengi, beläget omkring en mil söderom Brahestad. Af 4:e eller Savolaks brigaden, hvilken var förlagd i Uleåborg, bildades nu tvenne brigader: den 4:e, som kvarstod under Cronstedts befäl, och den 5:e, till hvars chef utsågs öfverste Sandels.

I den nybildade brigaden ingingo följande trupper: det nyss anlända Vesterbottens regementes lif batalj on under major Lagerbring, Österbottens regementes 2:a bataljon — öfverste Silfverhjelm, Kajana bataljon — öfverstelöjtnant Conradi, Österbottens nya rotering — major Bosin, äfvensom 1:a halfva bataljonen af Savolaks jägare — major Grotenfelt, 1 skvadron Karelska dragoner och 8 kanoner. Till brigaden bestämdes yttermera en del af flottans trupper. Dess styrka uppgick till 3,500 man.

Den nyutnämnda brigadchefen, öfverste Sandels, var en af finska arméns mest framstående befälhafvare. Ingen annan än von Döbeln kunde i fältherreskicklighet mäta sig med honom. Son till bergsrådet Samuel Sandel, adlad med namnet Sandels, föddes han den 31 augusti 1764, blef kadett 1775 och vid sitt 13:e år underlöjtnant vid artilleriet. I anledning af ett speluppträde förflyttades Sandels till finska kompaniet at adelsfanan. Två årsenare blef han major vid karelska regementet och deltog i 1788 —1790 års krig. Vid krigets utbrott 1808 var Sandels öfverste och chef för Savolaks jägareregemente. Han hade gjort sig känd genom outtröttlig ihärdighet, kallblodigt mannamod och ett klart, praktiskt omdöme, — egenskaper af högt värde för en befälhafvare. Mot sina underordnade var Sandels sträng, stundom despotisk och förhöll sig gentemot dem något främmande, hvilket dock ej uteslöt förmågan att vinna deras förtroende och aktning. Hans yttre gestalt var ståtlig och imposant. För öfrigt älskade han ett gladt och muntert lif samt värderade mycket gastronomiska njutningar.

Vid denna tidpunkt inträffade en något mildare väderlek, hvarför Klingspor, städse orolig för sitt återtåg, begynte frukta att älfvarna kunde gå upp och truppernas rörelser därigenom försvåras. Den korta hvila, han i början af april låtit armén åtnjuta, blef i anledning häraf afbruten, och order gafs att fortsätta reträtten.

Men innan 3:e brigaden, som befann sig i Ypperi, hunnit sätta sig i rörelse, blef den anfallen af fiendens förtrupper, hvilka för tillfället anfördes af den tappra Kulneff. Denne hade öfver Jalasjärvi och Alahärmä förföljt Adlercreutz, så att han samtidigt med Rajeffski och hufvudstyrkan kommit till Vasankari, en by — belägen strax norrom Kalajoki.

Öfverste Jakob Petrovitsch Kulneff var en sympatisk personlighet, hvars väsen gjorde honom omtyckt af alla, hvilka kommo i beröring med honom. Härstammande från en rysk adlig ätt, föddes Kulneff 1763 och inträdde tidigt vid ett kavalleri-regemente, med hvilket han kämpade i Turkiet, Polen och Preussen. Vid mången het drabbning hade han visat manligt mod och en otröttlig tilltagsenhet. Han var därför öfverallt en farlig fiende,

J. A. Sandels.särskildt på grund af att hans strängt vakna påpasslighet aldrig skulle lämnat en motståndares försummelser ostraffade. Oförväget tapper, störtade han sig i de största faror och skonade ej den, som kom i hans väg. Likväl var han ej någon rå, blodtörstig människa, tvärtom straffade han strängt hvarje missbruk, såsom sköflingar eller andra i krig förekommande öfverdrifter. Själf tapper, beundrade han äfven högt en likadan egenskap hos sina motståndare. Utom striden var Kulneff en glad, varmhjärtad och ridderlig man. Han älskade barn, och inlät sig gärna i samspråk och lek med dem, hvarvid han brukade lyfta dem pä sina armar, tryckande sitt skäggiga ansikte mot deras små hufvuden. Men ännu mer anslogs Kulneffs temperamentfulla väsen af kvinnlig skönhet. Känslorna hos honom svallade lätt öfver och kunde taga sig uttryck i upptåg, liknande det vår stora skald framställer i sin dikt, då Kulneff vid balens slut tog sin skönas sko »och fyller den ur närmsta bål och

drack sin afskedsskål».

Sådan var den man, som, oaktadt han drog svärdet emot vårt land, likväl för sin ridderliga, ädla natur med sympati omfattats af finska folket.Kulneffs lif blef ej långt, ty under kriget mot fransmännen 1812 erhöll han ett dödligt sår, som ändade hans glänsande bana.

I afsikt att öfverraska von Döbeln, hvilken med nylänningarna innehade ställning söderom Ypperi by, bröt Kulneff upp natten efter långfredagen med omkring 600 man. Sitt fotfolk jämte kanonerna sände han längs landsvägen mot byn. Kosackerna däremot erhöllo befallning att tåga åt vänster för att sålunda komma ut på hafsisen och därifrån anfalla motståndarens högra flank.

Men v. Döbeln hade varit förtänksam och dagen förut låtit manskapet i den djupa snön upptrampa vägen till de platser, där

J. P. Kulneff.stridsställning skulle intagas, i händelse af behof. Förbindelsen mellan truppdelarna, hvilken sålunda underlättades, blef en väsentlig orsak till försvarets lyckliga utgång. Den förslagna ryssen blef sålunda emottagen med större påpasslighet än han väntat sig. Striden begynte redan kl. 4 på morgonen, då Kulneff öppnade eld emot v. Döbelns förposter, hvarigenom de i hvila försänkta nylänningarna allarmerades och hastade till de förut bestämda

Karta II. Trakten söderom Uleåborg. samlingsplatserna. För en del var vägen jämförelsevis lång, ty soldaterna hade sina kvarter i de spridda stugorna längs den lilla ådalen. Likväl hunno de fram i lagom tid, så att Döbeln med ordnade trupper kunde möta Kulneff och hindra hans vidare framträngande.

Med förnyade krafter upprepade ryssarna sina anfall, men möttes hvarje gång af ett hårdnackadt motstånd.

I själfva byn, på norra sidan af bron, tog von Essen med Tavastehus jägare emot kosackerna, då dessa med fällda lansar

störtade fram från hafsisen. En liflig skottväxling uppstod inom kort på tvenne linjer.

Det berättas att v. Essen vid tillfället var iklädd tunga storstöflar och vargskinnspäls, hvilket mycket försvårade den hetlefrade öfverstens rörelser i snödrifvorna. Han var trött ar ansträngningarna, svetten rann honom i pannan, och det var antagligen här, han till sina soldater med otålighet utropade de kända orden: — »Framåt gossar, bären mig, ifall jag ej orkar gå!» —

Ypperi bro. Lifligast blef striden vid själfva bron, där Döbeln länge lyckades uppehålla den energiskt framträngande fienden; slutligen nödgades han dock i brist på ammunition gifva vika för öfvermakten samt draga sig tillbaka mot Pyhäjoki. Trots fiendens oatbrutna förföljande, försiggick återtåget i bästa ordning.

Emellertid hade bud om ryssarnas anfall vid Ypperi tidigare afgått till Pyhäjoki, där Palmfelt med sin brigad var inkvarterad och där äfven Klingspor jämte hufvudstaben befann sig. Grefve Löwenhjelm, som brann af längtan att ändtligen få göra ett kraftigare motstånd, lyckades denna gång utverka Klingspors medgifvande, antagligen emedan generalen däri såg ett medel att bringa trossen i säkerhet.

Då nu Gripenbergs brigad retirerande närmade sig Virets torp, (omkring 3 km. söderom Pyhäjoki) kom befallning, att brigadenhär skulle uppehålla fienden, medan trossen undanskaffades från Pyhäjoki. Döbeln ordnade hastigt sina nylänningar och uppställde dem tvärs öfver landsvägen framför Virets torp. Samtidigt intogo tavastlänningarna, under von Essen och major Gripenberg, ställning på båda flyglarna. Ny ammunition utdelades åt soldaterna, och striden vidtog ånyo.

Inom kort störtade brigadadjutanten, fänrik Erling död vid v. Döbelns sida och bestänkte med sitt blod hans gråa rock och hatt. Samma dräkt bar Döbeln likväl allt fortfarande under kriget och yttrade på tal härom, att den utgjorde »en beständig erinran till största högaktning för den fallne kamratens minne». Snart därpå blef äfven kapten Brunkrona dödligt sårad, och Bergenstråle erhöll en kontusion. Länge höllo sig såväl nylänningarna som tavastlänningarna, och alltmer glesnade lederna, när timmarna skredo.

Medan striden pågick som hetast, anlände major Fock med åbolänningarna, utsända till 3:e brigadens aflösning. Åtgärden var väl på tiden, ty brigaden, som från kl. 4 till 9 på morgonen varit utsatt för en nästan oafbruten eld, anfallen af en dubbel styrka, hade stort behof af att återhämta sina uttömda krafter. Brigadchefen, öfverste Gripenberg, som alltid själf åtföljde sina trupper, drog sig nu bort mot Pyhäjoki, men Döbeln stannade ännu kvar för att öfverse och leda anordningarna vid försvaret.

Åbolänningarna gåfvo ej heller i något afseende sina aflösta kamrater efter. Döbeln yttrade härom, att »de förhöllo sig förundransvärdt, och att detta lände Åbo läns befäl och manskap till mycken heder».

Omstående bild framställer platsen, där Virets torp fordom var beläget, och där v. Döbeln med nylänningarna emottog flendens första häftiga anfall. Innanför gärdesgården där på bilden en ko synes beta i lugn finnes en gammal grafplats. Af ortens befolkning får man veta, att torpets ägare flyttade sin bostad långt in i skogen, emedan han ej fick någon ro pä stället; — ständigt hörde han nämligen, huru de stupade krigarna om natten rörde sig under grafkullen, där de bäddats till hvila.

Striden var dock ännu ej afslutad. Grefve Löwenhjelm, som ledde det hela, upptäckte, att talrika kosackhopar närmade sig på hafsisen. Deras afsikt var tydligen att kringgå finnarnas ställning. I ändamål att förhindra detta utsändes 3 skvadroner Nylands dragoner, kommenderade af Rotkirch.I tidigare utkomna skildringar af 1808—1809 års krig hafva en del detaljer, rörande grefve Löwenhjelms tillfångatagande vid Pyhäjoki, blifvit orätt framställda. Genom vicehäradshöfding Axel af Forselles' välvilliga tillmötesgående har jag till begagnande erhållit en afskrift af Löwenhjelms egenhändiga bref, i hvilket händelsen ifråga relateras för en annan deltagare i samma strid, dåvarande löjtnanten, sedermera majoren Fr. Joh. Ulr. af Forselles (f. 1783, d. 1857). Med några oväsentliga uteslutningar anföres ifrågavarande bref längre fram. Åren 1852—1853 uppstod i svenska »Post och Inrikes Tidningar» en het polemik rörande händelserna vid Pyhäjoki. Ur polemiken erhålles, särskildt genom tidigare nämnda major af Forselles' inlägg i densamma, en klar föreställning om händelsen, hvilken öfverensstämmer med Löwenhjelms beskrifning i hans bref. — Löwenhjelms porträtt har äfven i en del illustrerade verk blifvit oriktigt återgifvet och förväxlats med sonens till en af Löwenhjelms kusiner, Carl Gustaf Löwenhjelms, f. 1790, d. 1858. (Se porträttet å sid. 47.) Dragonerna, ehuru

utgörande 3 skvadroner, uppgingo till endast omkring 80 man. Fiendens rytteri, hvilket i spridd ordning uppfyllde hafsviken, räknade däremot i det närmaste 800 man. Löwenhjelm gaf befallning åt löjtnant af Forselles jämte 12 dragoner att söka hindra mindre kosackhopar från att kringgå vår högra flank, hvarför dessa ryttare uppställdes ytterst till höger på ett betydligt afstånd från de öfriga dragonerna.

»Sedan jag intagit min ställning», skrifver Forselles, »upphörde kosackerna att framtränga, men samlades till 70 à 80 man, alltid rörande sig i lunk på 150 alnars afstånd ifrån mig. I denna

Virets torp. ställning (stod jag) en lång halftimma, hvarunder jag befarade mången gång att blifva bortblåst med min lilla kommendering, dock som jag var van att med dem umgås nästan dagligen vid fältvakter, rekognosceringar, patrulleringar, arrièr- och avantgarden, så misströstade jag icke, utan uppehöll kosackerna . . . . Så ser jag herr grefven i friskt galopp ankomma förbi skvadronerna intillmig, innehållande något sin häst, befaller han kommendera marschmarsch, vänder hästen mot fienden och ökar farten.»

Grefve Löwenhjelms kommando tyckes ej förnummits af någon annan än löjtnant Forselles, hvilken utan betänkande störtade efter sin chef emot kosacksvärmen. Denna undvek att göra motstånd, öppnade sina led och omringade de bägge ryttarena samt tvang dem sålunda att stanna och försvara sig. Inom kort föll Löwenhjelm från hästen.; liggande på rygg, omgafs han af några kosacker, hvilka sårade honom med sina långa pikar och därefter togo honom till fånga.

Forselles hade däremot bättre lycka. Han skildes snart från det ställe, där Löwenhjelm kämpade, och blef äfven han hårdt ansatt af en skock kosacker. På sin snabba häst, säger han sig lätt kunnat undkomma, men han ville i början ej lämna Löwenhjelm, och efter dennes tillfångatagande väntade han, att dragonerna skulle göra en allmän attack. Hans 12 dragoner tyckas visserligen ilat efter honom, men antingen blefvo de tidigare bortdrifna, eller ock

stredo de på ett längre afstånd ifrån löjtnanten. Kämpande sålunda ensam närmare en half timme,Forselles uppgifver, att han försvarade sig »närmare en half timme», men tiden föreföll honom säkert lång, och bör man kunna antaga, att uttrycket därigenom är öfverdrifvet. träffades Forselles slutligen af en stark stöt i högra skuldran, med den påföljd, att han nära på blef kastad ur sadeln. Tidigare på morgonen, vid Ypperi, hade Forselles redan erhållit en blessyr, hvilket dock ej hindrade honom ifrån att kvarstå och deltaga i dagens strid. Nu först svängde den oförväget djärfva löjtnanten sin häst, och under utdelande af yttermera några skarpa sabelhugg skyndade han till sin skvadron.

Major Rotkirch hade visserligen sett några enskilda ryttare hugga in på fienden, men afståndet hindrade honom att urskilja personerna, och någon befallning till attack hade ej blifvit honom gifven. Tvärtom hade han fått order att med sin trupp utgöra arrièrgardet emot fiendens kavalleri, och själffallet vågade han ej utan särskild befallning skingra sin fåtaliga styrka mot den öfverlägsna fienden. Löwenhjelms här nedan intagna, egenhändiga bref, skrifvet 40 år senare till Forselles bevisar äfven, att skulden till hans tillfångatagande ej faller på någon annan än honom själf.

F. J. U. af Forselles.»Så här begynte Pyhäjocki-dagen», skrifver Löwenhjelm. »Tidigt wäckt af Gripenbergs rapport om anfallet — yrkade jag hos vår General mitt ständiga förbehåll att, lydande Kungens Retraite Ordres till Umeå — dock aldrig låta trampa oss på hälarne'. Alltså tillsände jag Adlercreutz ordres att på den yttre isvägen kringgå fienden: — red fram till Palmfelt, som jag, till vårt skydd mot kringränning posterade vid åmynningarne; och skyndade sedan fram till Gripenberg, som höll tjuren i hornen.»

»Medan vi stridde, kom en wän som smygt sig från högqvarteret för att warsko mig att Generalen beredde bort-tågandet! — mig owetande!!»

»Ytterst förbittrad — ja alldeles rasande — ilade jag tillbaka för att försöka stoppa. Min häst stupade — jag stötte mig illa i bröst och hufvud; och war nära dånad då en ung, oerfaren Artilleri Fältskär wille åderlåta mig. Befarande att deraf bli kraftlös, wägrade jag, — och då styrkte han mig med ymnig Riga-balsam.»

»Fort ridande till prestgården, fann jag riktigt Palmfelts brigad uppflyttad till landsvägen. Förråden aftågande, och — generalen afresande.»

»Genast sände jag contra Ordres till Adlercreutz; skyndade ned till isen, derifrån var rapport att Kossak-Pulks, med Canoner framryckte mot Nylands dragonerne; red straxt fram till Flankör-Kedjan och — attakerade.»

»Att jag icke åtföljdes af flere än af Er, min tappra kamrat, och af Edra 10 à 12 dragoner — var mitt fel — och icke att tillräkna de öfriga, som alla hade så ofanteligen gerna huggit in med mig om de hunnit varsna min, så hastiga framryckning. Jag hade bordt tåla mig tills allmänt anfall hunnit ordnas.»

. . . . Pik-spetsarne hämmade min framfart. »Sabelhuggen» — som anteckningarneSyftar på Anteckningar om finska kriget, utgifna af M. Björnstjerna. Förf:s anm. förmäla vankades alldeles icke, men 5 pik-hål om hvilka ärren ännu vittna; neml. i hakan; — i näsan; — i käften; — i strupen; — och i nacken. De 4 första nedstötte mig af hästen; och det 5:e ficks när jag försökte resa mig på benen.»

»Och nu — liggande på isen — såg jag Forselles, ifrigt och djerft, ensam fäkta mot mängden för att befria mig: — och dernäst hans fåtaliga, honom frånskiljda men modiga Flankörer; — och med dem, min trogna Ordonnance, — Nylands dragonen Malm, som jag pensionnerat intill hans sidsta.»»Jemte mig forslade kosackerne till Caplansgården några likaledes fångna och pik-stungna dragoner, dem jag ville se vårdade och förbundna, innan fältskären fick nalkas mig och hopsömma det likväl ganska brådskande hålet i min strupe.»

»Ganska riktigt motsäges i brefvet Anteckningen om Clairfelt — att — om tillfälle varit — denna mig så tillgifna, och så utmärkt modiga Adjutant gerna hängifvit sig till sköld åt mig — är otvifvelaktigtI de flesta skildringar af Löwenhjelms tillfångatagande berättas, att hans adjutant, löjtnant Clairfelt, stred vid sin chefs sida och med sin egen kropp skyddade generaladjutanten mot kosackernas pikstygn. Slutligen skulle Clairfelt kastat sig öfver Löwenhjelm ock af alla krafter ropat, att den sårade var svenska generaladjutanten, hvilken därigenom räddades från att blifva ihjälslagen. Denna vackra historia är sålunda uppdiktad. Förf:s anm..

Foto. Signe Brander. Pyhäjoki.

»Men nu var detta omöjligt i thy att han med annan dragon-trupp inhuggit på annan punkt; och icke kom nära mig, innan han likaledes fången och med ett svårt pikstygn i ena ögongropen fördes till min fång-släde. . . .»

Striden fortfor länge med största häftighet å ömse sidor. Särskildt hotade voro tvenne kanoner, hvilka under löjtnantAndersins befäl blifvit kvarlämnade utan betäckning. Öfverste Fleming, chef för Åbo läns lätta bataljon, kom i sporrstreck till Andersin och frågade honom, huru det kom sig, att han blifvit där utan kanonbetäckning. Innan Andersin hann besvara frågan, träffades öfversten af en granat, som borttog hans ena ben. Några dagar därefter afled han i Brahestad. Friherre Herman Fleming hade gjort sig känd såsom en tapper och framstående officer.

Inalles förlorades 17 officerare och 166 man, men likväl blef resultatet af striden en afsevärd moralisk vinst, ty både befäl och manskap begynte härefter inse, att våra trupper verkligen *kunde* inlåta sig i kamp med fienden. Från denna dag vaknade inom armén självförtroende, större tillförsikt och hopp om framgång. En annan följd af denna strid blef, att en ny stabchef måste utses i Löwenhjelms ställe; valet föll på Adlercreutz, och utnämningen hälsades allmänt med stort bifall. Trots sina stora förtjänster, hade Löwenhjelm ej ägt förmåga att göra sitt inflytande på Klingspor gällande, hvaremot Adlercreutz lyckades bättre härutinnan.

Som chef för andra brigaden efterträddes Adlercreutz af v. Döbeln, hvilken härigenom under sitt befäl erhöll björneborgarna, med hvilka han senare skördade så många ärofulla lagrar.

Från Pyhäjoki gick arméns återtåg till Brahestad, där Klingspor förunnade trupperna en dags oafbruten hvila. Det var påskdag, och äfven ryssarna lämnade då sina motståndare i fred. Men redan annan dag påsk fortsattes återtåget mot Siikajoki; från Cronstedt hade nämligen ingått ett meddelande om att en stark fientlig kolonn varit synlig vid Pulkkila, och denna omständighet ansåg Klingspor hota återtåget.

Första brigaden tågade i spetsen längs landsvägen och vek sedermera af, följande isvägen till Karlö. De två andra följde landsvägen mot Siikajoki, hvarvid Döbelns brigad bildade arrièrgarde och blef under marschen oupphörligen ofredad af de närgångna kosack-patrullerna.

Kulneff stod ånyo i têten för ryssarnas kolonn; han hade nu erhållit förstärkningar, så att han under sitt befäl räknade 2,200 man.

Då v. Döbeln uppnådde Hirvaskaari by (omkring 5 km. söderom Siikajoki) utkommenderade han major Furuhjelms bataljon med uppdrag att utställa förposter samt att uppehålla fiendens vidare framtågande, medan de andra fortsatte reträtten. Och knappt hade Furuhjelm hunnit uppfylla befallningen, innan han anfölls af en öfverlägsen styrka.

Steg för steg retirerade nu Furuhjelm med sina björneborgare mot Siikajoki, tappert försvarande sig mot de förföljande skarorna, och under tiden lyckades Döbelns öfriga trupper uppnåkyrkobyn. Här erhöll Döbeln befallning att intaga position på västra älfstranden samt att hålla ryssarna tillbaka, medan trossen och 2:a brigaden gingo öfver älfven.

Kartan III. Siikajoki slagfält. Siikajoki älf hade i äldre tider ett något sydligare utlopp än för närvarande. Den forna flodbädden bildar i våra dagar tvenne parallellt löpande höjder, längs den nordligare af dessa lät Döbeln björneborgarne formera ked samt drog sina reserver till närheten af kyrkan och prästgården.Medan detta verkställdes, var det nära däran, att fänrik Blum med ett kompani blifvit afskuren från de sina. Han bevakade stranden och omringades därvid af en ansenlig styrka, men slog sig likväl med bajonetterna igenom, lämnande omkring 20 man i fiendens händer.

Eek, von Otter och Furumark ställde upp sina jägarkedjor å ömse sidor om landsvägen, på hvilken Gestrin med artilleriet intog position. Striden blef ytterst het och ansträngande samt fortgick från kl. 1 e. m. till inemot 6 på aftonen. De taktiska detaljerna af densamma lämnas här å sido, dock må några enskilda hufvudmoment af stridens gång anföras.

Adlercreutz ledde det hela, medan Klingspor uppehöll sig i Pietola torp. Sedan Döbeln hållit ut till inemot kl. 5 ½, var hans manskap alldeles utmättadt såväl af självfva striden som af den föregående 30 km. långa och besvärliga marschen. Han erhöll därför befallning att draga sig tillbaka öfver älfven, där emellertid Gripenbergs och Palmfelts brigader på andra stranden emottogo fiendens fortgående anfall. Sistnämnda brigad hade hunnit ganska långt på väg mot Karlö, då den återkallades, hvarigenom den anlände till Siikajoki först kl. 5 ½ och kommenderades att omedelbart intaga ställning på älfvens östra strand mellan landsvägen och hafvet. Gripenberg stod på den andra sidan af landsvägen.

Nära på samtidigt härmed försökte ryssarna kringgå våra bägge flyglar, hvarigenom de i brist på manskap försvagade sin center, och af denna omständighet begagnade sig nu Adlercreutz.

På en höjd vid östra älfstranden, midt emot kyrkan, satt han till häst. Han hade därifrån en god öfverblick, och det berättas att hans ögon, hvilka länge tankfullt följt stridens gång och de tappra krigarnas förtviflade ansträngningar, plötsligt blixtrade till och att han gladt ropat till de närvarande officerarna:

»Mina herrar! . . . ögonblicket är inne. Jag tror att vi med Guds hjälp kunna spränga fiendens center. Kan jag lita på er?» »Ja, ja!» utropade alla.

Siikajoki kyrka.Inom några ögonblick ilade adjutanter i sporrstreck åt alla håll, medförande order till de olika bataljonerna, och snart gaf sig glädjen uttryck längs hela linjen i höga, skallande hurrarop.

En af deltagarna, C. L. Jägerskiöld, skildrar detta ögonblick med följande ord: »Det var en herlig syn då Adlercreutz stående på den högsta snövallen, åskådlig för hela linien, gaf med det första hurraropet och hviftande med sin lösryckta halsduk tecknet till anfall. Med den lifligaste enthusiasm upprepades detta hurra! af oss, som omgåfvo Adlercreutz, och spridde sig som en löpeld genom hela linien. Stora glädjetårar rullade utför mina och mångas kinder då de stormande massorna frambröto vadande i snödrifvorna».

Major von Hertzen med Elimä jägarekår och löjtnant Kihlström med Rautalampi kompani störtade främst öfver älfven, drifvande en skara fiender framför sig. Åbolänningarna följde snart efter. Den tappra Kihlström träffades af en kula och föll död på isen, men löjtnant Carl Ramsay öfvertog befälet och förde kompaniet vidare. Stabsadjutanten M. Björnstjerna sändes med tvenne kompanier åbolänningar att återtaga den af ryssarna ockuperade södra delen af byn, och kapten Wilh. Ramsay med Tavastehus jägarbataljon till vänstra flanken. På vår högra flygel utmärkte sig främst Nylands dragoner. Öfverallt vek fienden undan, medan finnarna under trumhvirflarnas dån stormade fram. Längst höll sig en hop ryssar i en bondgård, men sedan en kanon blifvit framförd och jämte infanteristerna börjat beskjuta gården, föll äfven den slutligen i finnarnas händer. Ryssarna drogo sig därpå längs hela linjen tillbaka. Endast omkring en half mil blefvo de förföljda, emedan natten redan var i antågande och skymningen inbröt.

Men ryssarna hafva själfva erkänt, att, om förföljandet ej blifvit inställdt, skulle hela deras kår med säkerhet blifvit tillfångatagen, ty soldaterna dignade af trötthet.

Från denna dag förtäljas många enskilda smådrag, af hvilka några här må anföras. Då v. Hertzen, som säges ha varit en gladlynt officer, ryckte fram öfver isen, mötte honom en afdelning fiender. — »Gevär på axeln! — gif akt och skratta!» — kommenderade Hertzen sitt folk. Fienderna, som antagligen förmodade sig hafva begått något stort felsteg, förlorade till den grad fattningen, att de utan vidare vände om och, följda af nylänningarnas skrattsalfvor, skyndade tillbaka till motsatta stranden.Enligt C. L. Jägerskölds bref till J. L. Runeberg, skulle händelsen inträffat under hvilan före striden vid Pyhäjoki; andra samtida hänföra den däremot till Siikajoki.Då striden begynte, hade nära nog alla byns invånare skyndsamt lämnat sina boningar för att rädda sig undan den hotande faran. Bland de få, som stannat kvar, var kyrkoherden, prosten J. A. Carp jämte familj och husfolk. För att dock under skjutandet vara säkrare flydde folket ner i källaren, men en ung dotter till prosten blef i villervallan af någon anledning kvar i salen, där hon, sittande på ett bord invid ett af fönstren, betraktade striden. Fönstret vette mot finnarnas sida. Plötsligt inträdde en rysk officer, lyfte varsamt flickan på golfvet och anvisade henne

Utsikt öfver de stupades begrafningsplats vid Siikajoki. platsen under bordet såsom säkrare. Icke många ögonblick därefter flög en kanonkula in genom samma fönster, där flickan tidigare haft sin plats, och efter att hafva gjort en rikoschett emot kakelugnen, fastnade den i en af väggarna. Kulan blef senare uttagen och bevarades i prostens familj. Efter stridens slut samlades många officerare i Carps gästfria hem, där de rikligen undfägnades, och så långt tillgångarna medgåfvo erhöllo äfven soldaterna förplägning.

Under stridens första skede varseblef löjtnant Tavaststjerna, just då han var i beråd att låta affyra en kanon, huru ett litet barn sprang rakt i skottlinjen, styrande sina steg i riktning motfienden. En kvinna skyndade efter i afsikt att bortföra detsamma. Då tillropade Tavaststjerna henne att för allt i världen lämna den farliga platsen. Men kvinnan lät ej hejda sig. Hon kastade sitt förkläde öfver ögonen och skyndade för att taga fatt barnet. Tavaststjerna gaf då befallning att hålla upp med skjutandet, hvarvid fienden, som varseblifvit de blottställdas fara, äfven inställde elden, till dess kvinnan jämte barnet lyckligen hunnit rädda sig.

Medan Klingspor uppehöll sig i Pietola torp, var det nära däran, att han jämte staben hade råkat i fiendens händer. Ett parti ryskt kavalleri närmade sig gården, men den jämförelsevis fåtaliga generalstabsvakten lät ej afskräcka sig, utan gaf eld, hvarigenom fienden förmodade, att en större observationskår var förlagd därstädes, och drog sig hastigt undan. Nylands dragoner och Nylands jägare besatte sedermera gården och fördrefvo fienden från denna sida. Vid tillfället sårades öfverstelöjtnant Rotkirch.

Segern blef dock dyrköpt, ty förutom några officerare förlorade de våra omkring 200 man i döda och sårade. Svårt blesserade voro Reutersköld, den tappre majoren, som utmärkt sig på Pyhäjärvi is, kapten Jakob at Forselles, hvilken något senare afled i Uleåborg, och kapten M. E. Ehrnroth. Ryssarnas förlust var i det närmaste lika stor i döda och sårade, men densamma ökades yttermera med 260 fångar, bland hvilka 1 major och 4 subalternofficerare.

I strategiskt afseende förblef segern vid Siikajoki tyvärr utan betydelse, emedan Klingspor ej förstod att draga nytta af densamma. Men desto större voro dess moraliska följder. Den hoppets gnista, som tändes vid Pyhäjoki, flammade vid Siikajoki upp i en klar låga, ty den förlamning, som intill denna dag hämmat finnarnas handlingsförmåga, var nu bruten, och man såg med större förtröstan mot framtiden.

Trots dessa gynnsamma omständigheter fortsatte Klingspor sitt återtåg. Efter drabbningen hade det väl själffallet varit hufvudarméns uppgift att förfölja fienden och energiskt rycka framåt. Tillika hade Cronstedt bort få order att vända front mot de fientliga trupper, hvilka han hade framför sig. På alla punkter voro ju finnarna sina motståndare till antalet öfverlägsna. Om

Pietola torp.också skäl ej förefanns att kvarstanna i Siikajoki, framgår däraf ingalunda nödvändigheten af att fortsätta återtåget. Dock uppfattade Klingspor ej heller nu situationen, utan tågade undan sin besegrade fiende mot Uleåborg. Att skydda förråden i denna stad utgjorde ämnet för generalens förnämsta omsorger.

Sålunda se vi hären efter segern fortsätta sin marsch norrut, hvarvid de tre första brigaderna intogo kvarter i Lumijoki och Limingo, den 4:e brigaden befinner sig samtidigt i Temmis och Fransila samt den 5:e i Oulunsalo. Fienden var på denna tid förlagd: Rajeffski i Siikajoki, Bulatoff i Revolaks och Vihanti, hvarjämte en mindre styrka, under öfverstelöjtnant Obuchoff, stod i Piipola.

Medan trupperna sålunda en vecka befunno sig i overksamhet, erhöll högkvarteret genom kaplanen i Revolaks, Abraham Melun, noggranna underrättelser om ryssarnas styrka och andra detaljer rörande fiendens förehafvande. Budbäraren meddelade att endast 2,500 man voro förlagda i trakten af Revolaks, för resten funnos ej några fiender närmare än vid Siikajoki och Vihanti. Af dessa förmånliga omständigheter ville nu Adlercreutz begagna sig, hvarför han uppbjöd all sin öfvertalningsförmåga att erhålla Klingspors samtycke till ett offensivt steg. Han framhöll, att en öfverrumpling från vår sida säkerligen skulle afhålla fienden från det af Klingspor fruktade anfallet mot Uleåborg, och så gaf generalen sist och slutligen efter.

Från Adlercreutz afgick nu ilbud till Cronstedt med befallning att omedelbart aftaga till Paavola för att därifrån anfalla ryssarna i Revolaks. Själf ställde han sig i spetsen för en annan mindre trupp, hvilken samtidigt skulle

angripa fienden från norr och därigenom splittra dess styrka, äfvensom afleda uppmärksamheten från det egentliga anfallet under Cronstedts ledning.

Planen var väl uppgjord, och nu gällde det endast att skyndsamt sätta den i verket.

Med blott 150 man tavastlänningar och björneborgare samt 30 dragoner bröt Adlercreutz vid midnatt upp från Lumijoki och anlände vid 3 tiden till närheten af Revolaks. Adlercreutz' broder, ryttmästar Adlercreutz, major von Otter och löjtnant Lang kommenderade de särskilda truppdelarna.

Enligt öfverenskommelse skulle Cronstedt begynna striden, men då tiden led och intet hördes af honom, blef Adlercreutz slutligen otålig och beslöt ensam skrida till anfall. Han hoppades att Cronstedt i alla händelser inom kort skulle ingripa. Med lätthet drefvos ryssarnas förposter tillbaka, och striden begynte.

Intill kl. 7 på morgonen kämpade den lilla skaran, utan attnågot ännu hördes af Cronstedt. Förlusten var ganska betydlig; — bland andra erhöll ryttmästar Adlercreutz en svår blessyr i halsen. — Slutligen begynte man befara, att Cronstedt genom något missförstånd alls ej skulle komma. Att längre hålla stånd blef ytterst svårt, isynnerhet som dagen redan begynte gry och fienden lätt kunde varseblifva de anfallandes ringa manstyrka. Hela företaget ansågs hafva misslyckats och Adlercreutz beslöt, högst missbelåten, att draga sig tillbaka. Ehuru den fåtaliga skaran kämpat emot en ansenlig öfvermakt och dragit fiendens hela uppmärksamhet till sig, hade man ändock lyckats eröfra flera gårdar samt tagit 30 fångar, men allt detta tycktes nu vara utan någon egentlig betydelse.

Till Cronstedt afsändes ett bud, som lämnade honom tillstånd att handla efter godtfinnande.

Äfven Bulatoff förmodade, att striden för dagen härmed var afslutad, och satt redan vid sitt frukostbord, då han plötsligen af en inträdande officer fick underrättelse om att en stark kolonn framryckte från Paavola sidan.

För Cronstedt hade det nämligen varit omöjligt att tidigare hinna fram, ty hans soldater voro spridda i olika byar och gårdar, så att len lång tid erfordrades att samla manskapet. Dessutom gick färden längs obanade skogsvägar och upptinade kärrmarker. Sent på aftonen hade han erhållit Adlercreutz'

Kartan IV. Trakten omkring Revolaks.befällning att kl. 3 anfalla Revolaks, till hvilken ort afståndet utgjorde 1 ½ mil.

För att någorlunda orientera sig bad Cronstedt klockaren i Paavola att med en bit krita på ett bord teckna en knapphändig karta öfver trakten, hvarefter trupperna skyndsamt bröto upp. Soldaterna fingo anstränga sig till det yttersta, ty vägalaget var synnerligt dåligt. Isarna buro ej längre, hvarför hästarna sjönko ner i de svagt tillfrusna kärren, och man blef tvungen att med handkraft draga fram de tunga kanonerna; äfven soldaterna vadade ända upp till knäna i det djupa snöslasket. Oaktadt alla dessa svårigheter gick färden dock långsamt men säkert framåt. Omsider hörde de framtågande savolaksarna skjutandet från Adlercreutz' linje, de brunno af längtan att understödja sina kamrater, och likväl kunde intet göras för marschens påskyndande.

Då Cronstedt slutligen närmade sig fiendens förposter vid Hentilä gård, fördref han dem med lätthet. Här emottog han äfven Adlercreutz' senaste bud, men oaktadt han sålunda erhöll kännedom om det misslyckade angreppet, beslöt han likväl fullfölja företaget, och fördelade sin styrka, som räknade 2,250 man, i tvenne jämnstarka kolonner. Den högra ställdes under befäl af öfverstelöjtnant G. Aminoff och till anförare för den vänstra utsågs öfverstelöjtnant Christiernin. Själf åtföljde Cronstedt den sistnämnda. Han gick modigt i spetsen, hvisslade en munter melodi och slog takt med sin sabel. Aminoff tågade mot kyrkan på älfvens högra strand, och Christiernin följde älfven för att anfalla prästgården, belägen på motsatta sidan. Från

Gregori Tigerstedt.Aminoffs kolonn afskildes dessutom ett detachement under major Furumark, hvilket sändes ytterst åt höger.

Djärft och oförväget skedde anfallet, hvilket slutade med en fullständig seger. Först intogs Penttilä gård, därefter Väkälä. Längst höll sig en betydligare skara innesluten i prästgården, hvarest Bulatoff hade sitt kvarter, och där han själf förde befälet. Prästgården var, i likhet med de flesta österbottniska sådana på denna tid, kringbygd på alla sidor och försedd med endast tvenne portgångar, hvarigenom den bildade ett litet citadell för sig, lämpligt att

Foto. Signe Brander. Östra stranden vid Revolaks. försvara. Att storma denna gård föll på Christiernins lott. Jämte kapten Aflecht i spetsen för de raska savolaksarna kastade han sig käckt in i stridens tummel. Aflecht fick inom kort sätta lifvet till och aflöstes då af löjtnant Fabritius. Kapten Ladau, löjtnant Brusin och fänrik G. Tigerstedt ryckte fram från olika sidor, och sedan alla lyckats intränga på gården, uppstod där ett vildt handgemäng med bajonetterna. Tigerstedt blef härvid sårad. General Bulatoff uppbjöd alla sina krafter, försvarande sig med förtvifladt mod, men föll dock slutligen för ett gevärsskott i bröstet och förlorade medvetandet. Redan tidigare hade han erhållit tvenne blessyrer.

Förutom generalen tillfångatogos 5 officerare, en präst, en läkare och 432 man. Dödade blefvo 4 officerare och 200 man.Därjämte togos 2 fanstänger — dukarna hade Bulatoff tidigare låtit löstaga från stängerna samt lyckats undanskaffa dem — 4 kanoner, flera ammunitionskärror, tross, hästar m. m. Resten af fiendens styrka, anförd af general Granault, drog sig flyende till närliggande skogar, men då savolaksarnas krafter voro fullkomligt uttömda och snöyran starkt tilltog, kunde fienden icke vidare förföljas.

Cronstedts förlust utgjordes af 2 officerare, kapten Aflecht och löjtnant E. A. Tigerstedt, och 16 man döda samt 3 officerare och 73 man sårade. De flesta deltagarna blefvo i tillfälle att på ett eller annat sätt ådagalägga sitt mod. I rapporterna omtalas särskildt gamle öfverstelöjtnant Lode, hvilken trots sina 55 år i spetsen för sina män vadade genom snödrifvorna och stormade kyrkogården. Vidare omnämnas kapten Germ. Aminoff, som anförde skidlöparna och afskar reträtten för en stor del af fiendens trupper, kaptenerna von Born, Ehrnrooth, Molander, von Fieandt, Brummer och von Wright, löjtnanterna von Burghausen, Furumark och Greg. Tigerstedt — de två sistnämnda illa blesserade — adjutanterna Carlqvist och Reiher, fänriken Meinander, som erhöll en blessyr, samt kadett Molander, om hvilken det i Cronstedts rapport heter: »för första gången i elden vid prästgårdens bestormande har med drift och hedrande mod gått fienden till möte».

Såsnart general Bulatoff blifvit igenkänd, lämnades honom en omsorgsfull vård, och man bemödade sig om att visa den svårt sårade, tappra krigaren all den aktning, som han till fullo gjort sig förtjänt af. Om honom har blifvit sagdt att han »— — såsom fiende städse iakttagit ett mänskligt och ädelt uppförande mot svenskarna».General Bulatoff blef i maj 1809 utväxlad mot Löwenhjelm.

Efter drabbningen erbjöd prästgården en anblick af fullkomlig förstöring. Ryssarna, som misstänkte att öfverfallet kommit till stånd tillföljd af meddelanden från prästen, sönderslogo och förstörde all hans egendom. Medan själfva striden pågick, voro såväl Mellin som hans hustru och flera små barn i lifsfara, ty kulorna trängde ofta in i det rum, där de uppehöllo sig.Befarande förföljelse och hämd från ryssarnas sida, flyttade Mellin senare öfver till Sverige. Hans son var den kände novellförfattaren och historieskrifvaren Gustaf Henrik Mellin.

J. H. Aflechts och E. A. Tigerstedts grafvar vid Revolaks kyrka.Med en dragonofficer afsändes till Klingspor en muntlig redogörelse för drabbningen. Flera personer voro församlade hos generalen, då budbäraren trädde in, och samtalet hade just berört Cronstedt, hvarvid några skarpa uttalanden om honom blifvit fällda.

»Grefve Cronstedt har befallt mig» . . . , begynte den inträdande officeren, men afbröts häftigt af Klingspor, som spefullt frågade:

»Hvar befinner sig den herren?»

»I Revolaks», svarade officeren, — »han har befallt mig rapportera en fullkomlig seger öfver fienden. . . .»

»Vill ni inbilla mig?» afbröt Klingspor honom ånyo.

»Det vågar jag icke», lydde svaret, »men grefven har ännu ej medhunnit att uppsätta skriftlig rapport. Yrvädret, den djupa snön och elaka vägar hindrade truppen att i rättan tid framkomma. Emellertid är Revolaks i svenska händer, fanor och kanoner, tross och ammunition, fältkansli och ekipage tagna, flera hundra fångar gjorda, bland hvilka generalmajor Bulatoff, hans fem adjutanter och några andra officerare. Generalen är sårad.»

Gladt öfverraskad af stridens lyckliga utgång, begynte Klingspor nu berömma Cronstedt, hvari de öfriga närvarande instämde. Ja, Cronstedt han var dock en förträfflig militär! — —

Segern firades med fest och jubel, och invånarna i Uleåborg sände 500 kannor bränvin till soldaternas förplägning. Under häftigt yrväder hölls den 1 maj en högtidlig tacksägelsegudstjänst, och lofsången »Herraa hyvää kiittäkäät», afsjöngs med djup andakt af de församlade bataljonerna. Klingspor hälsade trupperna, hvilka svarade med högljudda hurrarop,

För segrarna vid Siikajoki och Revolaks blef Klingspor belönad med fältmarskalks titel! Adlercreutz befordrades till general, Cronstedt blef riddare af svärdsorden med stora korset, hvarjämte flera andra officerare erhöllo olika belöningar.

Västra stranden vid Revolaks.Segerjublet blef dock ej denna gång långvarigt; dofva rykten från Sveaborg nådde upp till Finlands så hårdt pröfvade och troget kämpande här i högan nord. Ingen ville i början sätta tro till de nesliga historierna, ty man förmodade att fienden uppdiktat dem i bestämdt syfte. Tyvärr visade det sig snart nog, att ryktet endast talade alltför sant.6 Kapitlet.

Svartholm och Sveaborg.

Medan ofvanskildrade händelser försiggingo i de aflägsna trakterna af norra Finland, hade de mest ödesdigra tilldragelser med sällspord hastighet utvecklat sig i våra tvenne fästningar Svartholm och Sveaborg.

Den dystra sagan om dessa fästens fall, hvilken ännu den dag som är, ehuru sekelgammal, smärtsamt berör de innersta känslorna hos hvarje fosterlandsvän, kunde ej annat än på det djupaste gripa samtidens krigare och för hela det finska folket utgöra ett kvalfullt sorgebudskap. Ty den täljer om mörka skuggsidor, om saknad af kraft och mod, om slapphet i karaktärer och rättsuppfattning. Den framter gestalter, hvilka sveko sitt folks förtroende och hopp.

Det mindre af dessa fästen, Svartholm, föll i fiendens händer redan den 18 mars. Som en löpeld spred sig ryktet därom kring landet och nådde hufvudarmén, medan denna företog sin mödosamma marsch från Tavastehus till Nykarleby. Svartholms fästning var visserligen i många afseenden bristfälligt utrustad, men nog hade den dock kunnat emotstå fiendens anfall en tid framåt. 6 Kapitlet.

Svartholm och Sveaborg.

Medan ofvanskildrade händelser försiggingo i de aflägsna trakterna af norra Finland, hade de mest ödesdigra tilldragelser med sällspord hastighet utvecklat sig i våra tvenne fästningar Svartholm och Sveaborg.

Den dystra sagan om dessa fästens fall, hvilken ännu den dag som är, ehuru sekelgammal, smärtsamt berör de innersta känslorna hos hvarje fosterlandsvän, kunde ej annat än på det djupaste gripa samtidens krigare och för hela det finska folket utgöra ett kvalfullt sorgebudskap. Ty den täljer om mörka skuggsidor, om saknad af kraft och mod, om slapphet i karaktärer och rättsuppfattning. Den framter gestalter, hvilka sveko sitt folks förtroende och hopp.

Det mindre af dessa fästen, Svartholm, föll i fiendens händer redan den 18 mars. Som en löpeld spred sig ryktet därom kring landet och nådde hufvudarmén, medan denna företog sin mödosamma marsch från Tavastehus till Nykarleby. Svartholms fästning var visserligen i många afseenden bristfälligt utrustad, men nog hade den dock kunnat emotstå fiendens anfall en tid framåt.Kändt är, att sedan Finlands gräns emot Ryssland förflyttats till Kymmene älf, begynte man befästa en liten holme, Svartholmen, i Degerby viken, på cirka en mils afstånd från Lovisa. Fästningens uppgift var att närmast riksgränsen i öster utgöra en stödjepunkt för dem, som ägde att afvärja intrång från detta håll.

Dessa fästningsverk anlades samtidigt med Sveaborg, d. v. s. i medlet af 1740-talet, men de hade redan från början i brist på tillgångar blifvit något försummade — den större fästningens fordringar tillgodosågos i främsta rummet —.Om också stenmurarna på Svartholm voro höga, grafvarna djupa, och fästet från alla sidor kunde anses tämligen oåtkomligt, så förefunnos där likväl flera byggnader försedda med trätak, hvilket själffallet erbjöd

en viss eldfara. Af dess 200 kanoner voro rätt många gamla och fullkomligt odugliga. Uti ännu sämre tillstånd befunno sig lavetterna, ty de höllo på att förmultna och falla sönder, och af gevären kunde endast en tredjedel brukas.

Vid krigets utbrott var kapten Karl Gustaf von Schoultz kommendant på Svartholm. Den 3 februari erhöll han af Klercker en skrifvelse, hvari det hette, att »som anledning är att befara ett snart inbrott från kejserliga ryska sidan och nödigt således är att skyndsamt sätta fästningarna i försvarsstånd», anmodas kommendanten att genast vidtaga nödiga anordningar för försvaret. Men några medel därtill stodo ej till förfogande.

Under sitt befäl hade kommendanten 2 subaltern-officerare, 2 underofficerare och 43 man; dessutom funnos på fästningen 31 arbetsfångar, hvilka vid en del arbeten kunde användas. Men trots alla svårigheter uppbjöd von Schoultz hela sin förmåga att göra hvad göras kunde för upphjälpandet af fästningens tillstånd. I medlet af februari anlände från Stockholm den obetydliga summan af 300 riksd. banco; denna summa användes till uppköp af virke för nya lavetter och andra nödvändiga reparationer. Äfven på födoämnen rådde brist, ty tidigare hade en del däraf utlämnats åt närboende allmoge. Det gällde nu att skyndsamt indrifva dessa fordringar, men då tiden var synnerligen knapp, blef såväl det ena som det andra endast till hälften utfördt.

På kommendantens enträgna anhållan, öfverfördes en del trupper från Lovisa till fästningen. Sålunda ökades antalet af Svartholms garnison med Jägerhornska regementets lifbataljon, hvilken stod under befäl af major C. M. Gripenberg, två kompanier af Nylands jägarbataljon, 134 vargeringsmän från Nylands län och 31 artillerister. Därigenom kom hela styrkan numera att uppgå till 21 officerare, 32 underofficerare och 635 menige, förutom 14 personer tillhörande civilstaten.Olyckligtvis motsvarade nämnda trupper ej berättigade anspråk. Gripenberg säger om dem i sin rapport, »att endast tredjedelen af vargeringsmanskapet haft någon öfning eller sammanlagdt 10 dagar; — återstoden hade icke fått någon öfning alls och var därför alldeles okunnig i gevärets handterande. Nylands jägare, som utgjordes af värfvad t manskap med kort tjänstetid, hade icke vapenöfvats på tvenne år och sista gången endast under 14 dagar». Gripenberg ansåg därför, att man endast kunde räkna på Jägerhornska bataljonen.

Svartholm. (Sammanstäldt efter plan- och fasadritningar). I fråga om beklädnad och utrustning, befanns det till Svartholm kommenderade manskapet i ett högst otillfredsställande skick. Härom anföres, »att skorna och strumporna voro utslitna. De kappor som funnos voro så slitna och illa medfarna, att de gåfvo nästan intet skydd mot kölden. Vid Jägerhornska bataljonen hade de också varit i ständigt bruk under nio år. De hade endast utseende af kapotter, utan att medföra någon nytta. Nylands jägare hade inga kappor alls, o. s. v.» Bland gevären voro många utan lås, andra åter af sådan kaliber, att de icke passade till kulorna.

Förnämsta bristen på Svartholm var dock just saknaden af en duglig kommendant. Sedan Gripenberg med sin bataljon öfverförts till fästningen, utnämndes han till »öfverkommendant» därstädes, hvarvid Schoultz ställdes vid hans sida såsom »underkommendant». En kommendant mer olämplig än Gripenberg hade mansvårligen kunnat finna. Hans samtida framhålla honom såsom en för sin maktpåliggande uppgift »i hög grad likgiltig person». Klercker yttrar om honom: »Gripenberg är en god jurist, men aldrig känd för militair, hvarför man ej hade myckel att vänta.» Född 1754, begynte Gripenberg sin tjänst vid Nylands dragoner, blef kapten vid Stackelbergska regementet 1786, bevistade kriget 1788—1790 samt var sedan 1796 major vid Jägerhornska regementet. Redan hans politiska ståndpunkt gjorde honom olämplig för den post, till hvilken han blef utsedd, ty, som stor beundrare af Sprengtporten, var han anstruken af självständighetsidéerna från Anjalaförbundets tid.

Självfallet såg v. Schoultz ej med blida ögon, att en annan person, om också äldre i grad, intog främsta rummet på fästningen, där han hittills varit den ledande och bestämmande. »Min enskilda känsla vid underrättelsen härom», skrifver v. Schoultz, »är ofattlig för den som ej varit i samma belägenhet; hon upplöste sig i den varma medborgerliga önskan, att jag måtte vara den siste svenske kommendant, som med självkänsla af duglighet och vilja för sin post, i farans och nödens stund därifrån nedflyttas.» Sålunda förmärktes redan från början oenighet och afund mellan de tvenne kommendanterna, hvilket ej bådade godt för framtiden.

Andan inom manskapet var äfven dålig i anledning af missnöjet öfver materiella umbäranden. Hela dagen

nödgades soldaterna arbeta strängt med snöskottning, sågning af en ränna i isen omkring holmen, diverse reparationer å byggnaderna m. m., hvarigenom många insjuknade och blefvo lämnade så godt som utan vård. Läkemedel saknades nästan fullkomligt, ej heller funnos lämpliga lokaler för de sjuka, utan måste dessa nöja sig med att ligga i fuktiga, osunda hvalf. Därtill en bristfällig och dålig föda för såväl friska som sjuka. Allt detta förorsakade krigstuktens förslappande. Redan i början uppmanade en fältväbel soldaterna till förräderi, hvarför han visserligen dömdes till döden, men domens verkställande uppsköts och kom aldrig till stånd. Dessutom förekommo flera öfverlöpare, särskildt från Jägerhornska regementet, till hvilket Gripenberg hyste det största förtroendet.

Dagen efter sitt intåg i Lovisa sände Buxhœvden generalmajor von Berg jämte hofrådet Hagelström och en annan svenska talande civil herre till Svartholms kommendant med förklaring, att fästningen ej hade möjlighet att försvara sig mot den ryska öfvermakten och därför skulle handla klokast i att gifva sig.

Underkommendanten, von Schoultz, till hvilken parlamentärernas uppdrag framfördes, gaf ett kort och bestämdt afslag, och då därefter betänketid föreslogs, svarade Schoultz, »att någotvidare samtal i detta ämne ej kunde äga rum». Då framräckte parlamentärerna ett papper, hvari det utlofvades bevis för att de ryska trupperna intågat till Finland i öfverensstämmelse med konungens af Sverige egen önskan äfvensom för deras fullkomligt fredliga afsikter. Men v. Schoultz afbröt underhandlingarna och vägrade emottaga pappret.

Medan detta pågick, var fästningens hela garnison uppställd på vallarna.

Samma dag på aftonen sammankallade Gripenberg ett krigsråd, där alla deltagare lofvade »att lefva och dö med hvarandra, att den, som först föresloge att öfvergifva fästningen, så länge tillgång på proviant och ammunition funnes och så länge man kunde hoppas på undsättning eller möjlighet att kunna försvara sig, skulle omedelbart arresteras och såsom en förrädare anses och dömas, samt slutligen att icke ingå uti någon kapitulation, förrän bresch på hufvudvallen försvarats mot stormning.»

Den 23:e belägrades fästningen af 1,700 man, tillhörande Borosdins afdelning. Befälet öfver dessa trupper fördes af generalmajor Muchanoff. Inneslutningen var till en början likväl ej fullständig, ty det lyckades ännu för några bönder att hämta lifsmedel till fästningen, och budbärare kunde fortfarande uppehålla förbindelsen mellan fastlandet och Svartholm. Sålunda utsändes underofficeren Gestrin den 27 februari för att kunskapa och medförde då underrättelserna om arméns reträtt till Tavastehus, fiendens ankomst till Borgå samt ryssarnas inryckande i Savolaks. Vidare kunde Gestrin meddela, att endast en mindre fientlig styrka låg i Lovisa, att ryssarna där ej hade några grofva kanoner, och att de i följd däraf antagligen skulle inskränka sig till att hålla fästningen innesluten.

Den 2 mars infunno sig åter parlamentärer, som påstodo, att hela Finland förutom Svartholm och Sveaborg var i ryssarnas händer, och att de genom öfverlöpare kände till Svartholms usla tillstånd. För att undvika onödig blodsutgjutelse föreslogs omedelbar dagtingan. Men härpå lät Gripenberg svara, att hans plikt var att försvara sig till det yttersta och att några brister ej förefunnos i fästningen.

Den 8:e förnyades försöket, men äfven denna gång utan resultat, hvarefter ryssarna begynte beskjuta fästningen. Någon skada förorsakades ej därvid, ty endast en skorsten rasade ned och en del fönsterrutor splittrades. Det oaktadt uppväckte dessa skrämskott en märkbar förskräckelse inom fästningen, ty man fann »med bestörtning», heter det, »att sidoriktningen var ytterligt begränsad i de trånga embrasyrerna, hvarför endast 8 kanonerfrån hufvudverket kunde användas mot de fientliga batterierna». Nämnda olägenheter, tyckes det, borde ju tidigare varit kända af fästningens befäl.

Fiendens skjutande besvarades med liflig eld, men förorsakade ej någon egentlig skada.

Mot aftonen började ryssarna ånyo beskjuta fästningen, hvaraf Gripenberg slöt, att fienden beredde sig till stormning. Han gaf därför garnisonen befallning att, trots den starka kölden, hela natten hålla sig på verken.

Följande dag inträdde en märkbar förändring i Gripenbergs handlingssätt. Helt oförmodadt föreslog han krigsrådet att sluta ett sex veckors stillestånd; som orsak härtill anfördes: 1) tilltagande sjukdom bland

manskapet, brist på läkemedel, dålig beklädnad, besättningens missnöje och den upproriska anda, som gjorde den samma mycket opålitlig, 2) brist på artilleriservis och ammunition, 3) fara för eldsvåda och 4) behofvet af tid för iståndsättandet af sjukhusen och för öfriga byggnadsreparationer.

Alla närvarande gåfvo enhälligt sitt bifall till förslaget. Detta förefaller ju högst besynnerligt, då man så nyligen enigt svurit hvarandra att i det längsta genom motstånd trotsa fienden. Intet farligare hade ju sedan dess inträffat, än att några fönsterrutor och en skorsten blifvit förstörda. Kapten Starck afsändes som parlamentär till Muchanoff, men erhöll af generalen svaret, att han »till följd af sin monarks uttryckliga befallning att skyndsamt och med stormande hand, kosta hvad det ville, intaga fästningen, ej kunde, oaktadt sin önskan att visa kommendanten sin enskilda aktning, göra minsta förändring i sina vidtagna dispositioner etc. . . . hvarföre kommendantens proposition ej kunde mottagas.»

Synbarligen hade Muchanoff redan klart för sig, att han i förevarande fall skulle bäst uppnå det önskade resultatet genom att skrämma garnisonen, och att fästningen genom denna metod snart skulle falla i hans händer. Samma afton aflossades från rysk sida yttermera några skott, hvarvid ånyo några fönsterrutor och takpannor förstördes.

I fästningen begynte man emellertid befara, »att soldaterna självfva ärnade förändra sin svåra belägenhet och medelst bajonetten bana sig väg ur fästningen», och då därjämte »medikamenterna snart skulle taga slut», beslöts enhälligt att följande dag ånyo sända en parlamentär med anhållan om blott en månads stillestånd, på villkor att fästningen därefter skulle uppgifvas, såvida ej undsättning dessförinnan anländt. Till parlamentär utsågs denna gång von Schoultz, åtföljd af löjtnant Ehrenstolpe.General Muchanoff, som anträffades på isen, gaf pariamentärerna ett afböjande svar, hvarvid han tillika uttalade sin önskan att personligen sammanträffa med kommendanten. Då detta blef. beviljadt, medgafs efter en längre öfverläggning tre dagars stillestånd.

Samma dag, då tiden för stilleståndet på aftonen skulle utgå, sammankallade Gripenberg alla officerare, framhållande för dem fästningens bekymmersamma läge. Officerarna sade sig nog hafva kännedom därom och enhälligt funno de, att ett längre motstånd vore omöjligt. Härpå sammanträdde krigsrådet, för hvilket

Svartholms ruiner. officerarnas uttalade tanke meddelades, hvarjämte fästningens bedrörliga tillstånd skarpt pointerades. Gripenberg framställde därefter frågan, »huruvida det var öfverensstämmande med så väl hans egen som öfrige ledamöters undersåtliga plikt och sanna militär ära, antingen soutinera fästningen till sista man utan afseende på förutnämnda olägenheter, eller om öfvervägande skäl funnes, som kunde synas antagliga för att öfverlämna denna Kongl. Maj:ts och Sveriges Svartholms fästning till Hans Maj:t Kejsaren af Ryssland?»

Krigsrådets medlemmar voro, i betraktande af fästningens utblottade läge och dess ringa hopp om undsättning, enhälligt böjda för densammas uppgifvande emot de kapitulationsvillkor, som gemensamt komme att affattas.

Kapitulationsvillkoren uppsattes, hvarefter kaptenerna Starck och Munsterhjelm afsändes till Muchanoff. Officerarna mottogos af generaladjutant Uvaroff, som förklarade, att villkoren skulle sändas till general Buxhoevden, hvarför dagtingan ej kundeafslutas, innan svar från honom anländt. Den 17:e på morgonen infann sig ryska ingeniörkaptenen Drenteln på Svartholm och medförde fullmakt för öfverenskommelsens afslutande. Enligt denna skulle fästningen öfverlämnas i det skick den befann sig, med kanoner, magasin och förråd. Besättningen skulle, innan den nedlade gevär, med alla öfliga hederstecken afmarschera samt därefter gifva sig som krigsfångar. Officerarna ägde därvid välja bostad inom Finland, och manskapet komme att afsändas till sina hemorter. Officerarna skulle få medföra all enskild egendom och manskapet dessutom sina utredningspersedlar. Alla fångna officerare förbehöllo sig af ryske kejsaren ett visst underhåll intill fredsslutet.

Glömda voro nu de stora föresatserna och de hjältemodiga besluten; såväl den »militära äran» som den »medborgerliga hedern» lämnades åsido, oaktadt fästningen ej hade förlorat en enda man — förutom 16 öfverlöpare! Ammunition och lifsmedel funnos ännu tillräckligt, likaså vapen, ehuru dessa visserligen voro bristfälliga. Fästningens förnämsta brister äro tidigare nämnda, och ingen enda af dessa skulle berättigat en dagtingan.

Emellertid öfverlämnades fästningen den 18 mars, hvarvid alla ryska trupper, äfven de i Lovisa, voro uppställda på isen utanför Svartholm. Fästningens garnison marscherade ut, bildade inje framför ryssarna och skyldrade gevär. Efter denna ceremoni nedlades vapnen och Gripenberg öfverlämnade fästningsnycklarna åt ryska generalen Briskorn, hvilken därefter blef kommendant på Svartholm. Under en mindre bevakning tågade nu krigsfångarna till Lovisa, därifrån manskapet genom landtpolisens förmedling sändes till sina hemorter.

Genom Sprengtportens bemedling erhöll Gripenberg omedelbart en majorsplats i ryska armén, men tog dock snart afsked. Sin svåra ställning framhåller Gripenberg i ett bref till Rumjantzoff af den 28 sept. 1809. »Numera höljd af vanära», skrifver han, »ständigt utsatt för förtalet, som sliter min heder i stycken, orättvist misstänkt och föraktad äfven af dem, under hvilkas order och med hvilka jag måste tjäna: utan hopp om att någonsin bli ofientligt rättfärdigad, så att min oskuld skulle komma i öppen dag, öfvergifven af mina vänner, som vändt mig ryggen, förstörd af en tryckande sorg, hvilken brutit min redan af 40-årig tjänst försvagade hälsa, vid en redan framskriden ålder utan stöd, utan uppmuntran och utan någon som hälst tröst — ser jag mig oförmögen att längre kvarstå på en så ömtålig och ansträngande bana som den militära.»Sina återstående dagar tillbragte Gripenberg sålunda böjd af sorg och ånger, atskild från umgänge med andra människor, och afled 1818.

Kapten von Schoultz reste däremot efter fredsslutet till Stockholm och anhöll i april 1810 om krigsrätt till utredande af sitt förhållande vid Svartholms kapitulation. Han innehade sedermera olika tjänster och afled i Wasa 1841»

Förnämsta ansvaret för denna nesliga dagtingan faller naturligtvis på kommendanten» men äfven de öfriga officerarnas förhållande var klandervärdt, och man kan ej heller fritaga manskapet från ansvar, ty af deras uppförande under belägringen framgår, att de öfverhufvudtaget saknade uppfattning om hvad landet af dem med rätta kunde fordra.

* * *

Fästningen Sveaborg, den snillrike Augustin Ehrensvärds storverk, begynte efter freden i Åbo resa sina granitmurar på de små klippholmarna utanför Helsingfors» Dess uppgift att utgöra Sveriges förnämsta värn i öster betingade såväl stora materiella uppoffringar som ett mångårigt, omsorgsfullt, intellektuellt arbete. Och hvarken på det ena eller det andra hade man sparat, ty 24 millioner riksd., en på denna tid betydande summa, hade användts för ändamålet, hvarjämte rikets förnämsta fackmän inlagt all sin förrmåga och allt sitt skarpsinne för att nå ett enastående resultat» Och så kunde samtiden med tillfredsställelse betrakta den fasta borg, som ur hafvet reste sig till skydd för gamla Svearike. Insprängd i granitens fasta massa, omsluten på alla sidor af vatten, var fästningen enligt tidens samfällda mening nästan ointaglig» En fiende djärfdes väl ej sommartid nalkas detta »nordens Gibraltar» — såsom man älskade kalla Ehrensvärds fäste —, och skulle någon vintertid försöka närma sig dessa murar, kunde man alltid genom isens sönderbrytande kring holmarna omöjliggöra ett vidare framträngande. Men ifall del otänkbara skulle möjliggjorts och ett framträngande lyckats, så återstod det likväl för fienden att under en mördande eld storma fästets lasta granitmurar. Endast i en fullständig inneslutning ooh besättningens uthungrande såg man de medel, hvarigenom Sveaborg möjligen kunde betvingas.

Hufvudfästet var uppfördt på Vargön, de öfriga verken pft närmast intill belägna holmar; Vargskär med fästet Gustafssvärd, Stora Östra-Svartön, Lilla Östra-Svartön, Västra Svartön, Lilla Västra Svartön och Långörn. I sundet mellan de tvenne störstaholmarna, Vargön och Stora Östra-Svartön, förenade medelst tvenne broar, voro galerdockan samt stora varfvet belägna. Hela komplexen kunde inrymma intill 10 à 12 tusen man jämte proviantmagasin och förråd för garnisonens underhåll.

Kartan V. Sveaborg. Detaljerna i fästningens konstruktion må här förbigås. Omnämnas bör dock bristen på bombsäkra rum för manskapet, ty sådana funnos blott för 2,400 man, och ändå uppgick besättningen till 7,120. En del soldater bebodde gamla träbyggnader, hvilka själffallet erbjödo fara vid eldsvådor.

Fästningens garnison utgjordes af 2 bataljoner af Änkedrottningens lifregemente under befäl af öfverstelöjtn. Nordenstam, 1 bataljon af Jägerhornska regementet under öfverste Fred. Ad. Jägerhorn, 1kompani Svea artilleri,

arméns flottas Sveaborgseskader, kommenderad af öfverstelöjtn, de la Motte, 4 bataljoner af Adlercreutzska regementet, ställda under major Olivestams befäl, 1 vargefingsbataljon från Åbo läns, 1 från Nylands, 1 från Björneborgs och 1 från Tavastehus regemente, och kommenderades de af kapten Fock, majorerna Broberg och Stjernschantz samt öfv.-löjtn. Wadenstjerna, Nylands dragoners vargering (oberidna) samt 33 man af Nylands dragoner. Inalles uppgick besättningen till 190 officerare och 6,560 stridbara män, hvartill kommo omkring 950 handtverkare och öfriga icke stridbara. I fästningen bodde dessutom ett stort antal personer, hörande till officerarnas och soldaternas familjer, hvilka ju i många afseenden medförde olägenheter, främst den att »portionstagarnas» antal därigenom väsentligt ökades. Kommendanten hade visserligen för afsikt att bjuda alla dessa öfverflödiga personer att aflägsna sig från fästningen, men denna plan kom ej till utförande; endast ett fåtal utflyttade före belägringen, så att omkring 1,800 »onödiga munnar» funnos inom murarna. Bland de kvarblifna voro kommendantens maka och dotter.

Af ofvannämnda trupper var Adlercreutzska regementets manskap föga öfvadt och inneslöt ett betydligt antal rekryter. Tidigare har anförts, huru en bataljon af ifrågavarande regemente jämte kommendanten i Helsingfors, öfverste Gutoffski, vid ryssarnas annalkande hals öfver hufvud skyndade öfver till fästningen, hvilken ömkliga flykt i någon mån kan förklaras genom regementets sammansättning. Hvad åter vargeringen angår, var den så godt som alldeles oöfvad, men under belägringens fortgång bibringades densamma dock en viss färdighet. De öfriga trupperna voro däremot väl inöfvade.

C. O. Cronstedt.Vid krigets utbrott var amiral Carl Olof Cronstedt kommendant på Sveaborg. Son till major J. G. Cronstedt och Hedvig Juliana Jägerhorn, föddes han på Botby gård i Helsinge socken den 3 november 1756; år 1770 ingick han vid arméns flotta och blef 1789 öfverstelöjtnant. I slaget vid Svensksund den 9 juli 1790 var Cronstedt konungens flaggkapten (stabchef), hvarför äran af slagets lysande utgång till väsentlig del tillkom honom. Cronstedt stod högt i gunst hos såväl Gustaf III som Gustaf IV Adolf och anförtroddes äfven flera höga, maktpåliggande befattningar. År 1801 befordrades han till viceamiral af blåa flaggan med utnämning till öfverbefälhafvare i Karlskrona. Kort därpå förlorade Cronstedt likväl Gustaf IV Adolfs bevågenhet och förflyttades emot sin önskan till Sveaborg såsom fästningens kommendant. Denna förflyttning betraktades af honom nästan som en förvisning, och då han midt i vintern blef tvungen att resa öfver till Finland, skref han: »Jag måste lämna mitt hushåll i en olämplig årstid och komma till ett ställe, där jag inte äger en stol, och inte vet, huru jag får mat.»

Oaktadt Cronstedts förbittring och missnöje i anledning af konungens onåd, kan man likväl ej, såsom en del författare velat göra, antaga att nämnda omständighet inverkat på hans hållning under belägringen. Motiven till Cronstedts förfarande böra utan tvifvel sökas på annat håll. Med hänsyn till hans karaktärsdaning hade en dylik ringa och i det hela lumpen orsak ej gärna kunnat framkalla handlingar, genom hvilka ej allenast konungens, utan framför allt fäderneslandets väl äfventyrades. Hans anseende före 1808 var, såväl bland förmän som kamrater och underordnade, det allra bästa. De omdömen, som fälldes om honom vid denna tid, äro endast lofprisande. »Kommendantens kända talanger», yttrar en af hans samtida, »äro öfverflödiga att omnämna, sedan nationen ansett honom för en af sina största män, för en af sina redligaste embetsmän». Samtiden såg i honom främst hjälten från Svensksund. Senare tiders forskare hafva däremot hos honom funnit äfven andra egenskaper, hvilka, oberoende af hans handlingssätt under Sveaborgs belägring, nedflyttat honom från den höga piedestal, där han tidigare tronat; likväl har man ej kunuat frånkänna Cronstedt fysiskt mod. Äfven har det erkänts, att amiralen i början ledts af redbara syften, men »hans synkrets var inskränkt, karaktären i hög grad emottaglig för intryck och det moraliska modet ringa. Han hade svårt att djärft taga något på eget ansvar och drifva sin vilja igenom. Lägg härtill att han själf innerst knappast trodde på möjligheten af det verk, han var satt att utföra». Till och med fienden synessnart nog hafva uppfattat Cronstedts brister, ty en rysk historiker framhåller att amiralen hade anlag för en viss ängslan, »detta slags självssjukdom», skrifver han, »mot hvilken icke en gång behjärtenheten och hedern kunna skydda, om de ej åtföljas af styrka och beslutsamhet i karaktären, öfverlämnad i en kinkig belägenhet åt misstroendet till sig själf, utan något biträde, måste hans modstulenhet gripa omkring sig.» I anförda karaktärsdrag hos Cronstedt, bör man söka en af de många faktorer, hvilka inverkat på händelsernas

utveckling under belägringen. Därtill kan bifogas, att Cronstedt som sjöofficer, om äfven en framstående sådan, likväl kände sig främmande och oförmögen inför en fästningskommendants uppgifter. Med ett ord, han var ej vuxen den ställning, som han genom olycksdigra omständigheter och utan eget förvållande kom att innehafva.

Så snart Cronstedt genom Klercker erhållit kännedom om ryssarnas snart förestående infall i Finland, vidtog han emellertid energiskt med förberedande arbeten på fästningen. Lavetterna iståndsattes, bjälkbäddningar förfärdigades, palissaderingar uppfördes, en del trähus nedrefvos, brandväsendet ordnades, lifsmedel anskaffades m. m., och snart stodo 734 kanoner på vallarna, färdiga att spruta eld och död mot den som vågade nalkas fästningen. Krutförrådet uppgick till 103,420 kg, förutom 7,934 färdiga skott, d. v. s. omkring 10 för hvarje kanon, hvilket antal inom kort ökades till 30 à 40.

Först medan nämnda försvarsarbeten redan pågingo, erhöll Cronstedt konungens befallning angående samma sak. I skrifvelsen framhålles vikten af att uthärda, till dess undsättning kunde vid öppet vatten afsändas från Sverige, och vidare anbefalldes att: »med lif och blod till det yttersta försvara fästningen, samt hellre än att låta den där förlagda flottan falla i fiendens händer, densamma, enär sådant icke längre skulle hindras, med alle tillhörige förråd och effecter uppbränna.» Härpå svarade Cronstedt bland annat: — — »med den Högstes bistånd och mina underhafvandes mod och tillgifvenhet för Eders Kongl.-Maj:t och Fädernes Landet skall jag bjuda till i det längsta uthärda».

Befälet på de olika holmarna var fördeladt mellan garnisonens högre officerare sålunda, att Cronstedt själf stannade på hufvudön, öfverste F. A. Jägerhorn på Stora Östra-Svartön, major F. Stjernvall på Gustafssvärd, kapten K. W. Reuterskjöld på Lilla Östra-Svartön och B. J. Aminoff på Långörn. Chef för fortifikationen var öfverste G.Wärnhjelm och för artilleriet major G.Hjärne. Till största delen utgjordes nog det högre befälet af redan till åren komna män, som föga utmärkte sig hvarken genombegafning eller kunskaper. »Med distinktion» hade de exercerat sina bataljoner och »med klokhet» skött ekonomin på sina boställen, hvilkas »stilla behagligheter» de på det högsta värderade. Några af dem skildras såsom »fredsälskande män», andra till och med som »krigsfruktande». Att äfven anhängare af det finska självständighetspartiet från Anjala-tiden funnos bland dessa officerare, står utom allt tvifvel. Häraf framgår att inom fästningens högre befäl knappast fanns någon personlighet, hvilken med järnvilja och fasthet skulle velat göra motstånd till det yttersta, någon som vore villig att hellre trotsa nöd och död, än dagtinga med fienden.

Öfverste Jägerhorn, en yngre broder till Anjala-mannen J. A. Jägerhorn, utöfvade ett högst skadligt inflytande på händelsernas gång. Genom slughet och intriger förstod han att starkt påverka kommendanten, till hvilken han för öfrigt äfven stod i släktskapsförhållande. Jägerhorn var ej någon särskildt begåfvad man, men ägde ett någorlunda godt omdöme. En samtida yttrar om honom: »Hård till karaktären och sträng af princip, uppblåst af egenkärlek och högfärd, föredrog han att göra sig fruktad hellre än älskad. Krigskonsten bestod för honom i ett noggrant iakttagande af vissa former; han var en af dessa moderna korpraler, hvilka öfverskyla sin medelmåttighet genom en tvärsäker ton, ett högdraget uppträdande och ett tillgjordt nit».

Jägerhorn hade personligen ej deltagit i självständighetsförbundet, men delade utan tvifvel partiets åsikter. Redan i början af Sveaborgs belägring emottog han bref af Sprengtporten såsom ock af dennes meningsfrände Klick, hvilken sistnämnde äfven åtföljde ryska armén i Finland. Med alla till buds stående medel sökte Jägerhorn att uppskrämma Cronstedt och ingifva honom öfvertygelsen om omöjligheten af att i längden försvara fästningen emot den ryska öfvermakten.

Hvad de yngre officerarna, och särskildt flottans befäl vidkommer, hafva dessa fått erkännande som samvetsgranna, plikttrogna och dugliga, ehuru befälet vid vargeringsbataljonerna dock stod något efter sina öfriga kamrater.

Så snart ryssarna anländt till Helsingfors, ansåg Cronstedt fästningen vara innesluten, ehuru ryssarnas styrka utanför Sveaborg under hela första hälften af mars ej öfversteg 2,000 man. General Kamenski, som anförde trupperna i Helsingfors, kunde med skäl befara ett utfall från Sveaborg. Han hade redan erhållit order att i sådan händelse undvika strid och draga sig tillbaka. Men det föll ej Cronstedt in att försöka bortdrifva fienden från

staden, hvarför ryssarna i lugn kunde befästa sin ställning därstädes. Sveaborg. (Efter en oljetafla af Augustin Ehrensvärd.)Först efter den 15 mars ökades ryssarnas styrka till inemot 4,000 man, och i början af april steg densamma till bortåt 6,500 man med 59 kanoner, af hvilka en del voro hämtade från Svartholm.

Härvid begick Cronstedt samma misstag som de öfriga högre befälhafvarena i vår armé, nämligen att öfverskatta fiendens styrka och underlåta att taga en noggrann kännedom om verkliga förhållandet. »Att tala om rekognoscering eller utfall», skrifver en af Sveaborgs officerare, »ansågs som brott mot sunda förnuftet.»

Mången har klandrat kommendanten för det att han ej lät uppbränna Helsingfors, utan lämnade denna för belägringshären utmärkta stödjepunkt i ryssarnas händer. En dylik åtgärd skulle visst förefallit obarmhärtig gentemot stadens invånare, men den hade dock utan tvifvel varit till stort gagn för det eftersträfvade målet, krigets lyckliga utgång. I krigstider böra de underordnade intressena vika för det helas framgång; en enda djärf handling kan hafva oanade resultat till följd. För ryssarna hade det varit nästan omöjligt att under rådande stränga vinter stanna i närheten af Sveaborg, där några större byar, lämpliga för inkvartering, ej funnos i närmaste omgifning.

Emellertid inrättade Kamenski det helt bekvämt för sig och sina trupper i staden. Snart anlände äfven Buxhœvden själf från Tavastehus i afsikt att taga ställningen i skärskådande. General van Suchtelen var dock den ledande själen i alla mot Sveaborg riktade företag.

Omedelbart uppfördes batterier, från hvilka man med bomber och brandkulor skulle beskjuta fästningen, ty i främsta rummet ville man försöka antända flottan och brännbara byggnader. För åstadkommandet af brescher i de tjocka murarna funnos ej tillräckligt grofva kanoner. Att uppföra batterier på de snöbetäckta klipporna var emellertid förenadt med ofantliga svårigheter, och man nödgades inskränka sig till att uppställa skanskorgar, för det mesta fyllda med packad snö och is.

Enligt ryska författare kunde deras landsmän icke tänka på någon regelbunden belägring, ty därtill saknades kanoner, tillräckliga redskap, instrument och soldater. Inalles ägde ryssarna i Helsingfors endast 46 fältkanoner och 16 mörsare, hvilka uppställdes på batterierna. Sådana uppfördes till en början endast: ett framför staden, ett på Skatudden och två på Ulrikasborg. Därutöfver formerades ett »rörligt batteri», med hvilket man från olika sidor nattetid närmade sig fästningen. De under nattmörkret affyrade skotten blefvo sålunda vilseledande för garnisonen. I samma ändamål marscherade mindre truppdelar undertrumhvirflar och hornsignaler omkring på isen. Genom dylika demonstrativa lekverk försökte ryssarna imponera och ingifva fruktan!

Den 19 mars öppnade fienden emot fästningen en oafbruten, ehuru svag eld, hvarmed fortsattes till den 24:e. Skjutandet besvarades med största ifver, dag och natt utan urskiljning; kanonerna riktades ofta mot enskilda kosackpatruller eller ock utan

General van Suchtelen. något mål på måfå. På det dyrbara krutet sparades ej, hvarigenom ryssarna redan från början erhöllo uppfattningen att försvaret leddes utan beräkning och at personer utan förmåga.

Någon egentlig skada förorsakades ej af fiendens eld; endast några mindre eldsvådor uppstodo i fästningen, men de blefvo dock snart släckta.

Under skjutandet nedföllo några kulor i Helsingfors, hvarigenom några hus skadades. Denna omständighet förstodo ryssarna att begagna till sin fördel. De afsände en parlamentär med förslag om att fästningen ej skulle skjuta i riktning mot staden; ryssarna å sin sida förbundo sig att flytta det batteri, som de uppfört i linje mellan staden och fästningen. I händelse förslaget ejblefve antaget, hotade man att bränna Helsingfors och äfven Åbo, hvilken sistnämnda stad på ifrågavarande tid redan var i fiendens händer.

Parlamentären möttes på isen af öfverste Jägerhorn, som emottog ett bref, adresseradt till kommendanten och innehållande anförda förslag.

Efter någon tvekan gick Cronstedt in på fiendens proposition; därigenom blef Helsingfors ett neutralt område, där ryssarna voro fullkomligt skyddade och kunde inrätta sina artilleriparker, hospital och magasin efter behag,

och där deras lediga manskap blef i tillfälle att utan fara hvila, medan fästningens garnison ständigt var utsatt för motståndarens eld.

Den lätthet, hvarmed nämnda fördelar vunnits, uppmuntrade van Suchtelen, och redan påföljande dag afsände han en ny parlamentär med anhållan om ett muntligt samtal med kommendanten; denna gång utskickades öfverste Anshelm de Gibory, åtföljd af löjtnant van Suchtelen, en son till generalen.

I strid emot gällande reglemente och gängse förfaringssätt i krig gick Cronstedt själf ut för att samtala med parlamentärerna. Dessa återvände ännu en gång samma dag på aftonen, då de med förbundna ögon infördes i Jägerhorns rum, där äfven Cronstedt befann sig. Hvad samtalet gällde, är ej med säkerhet kändt, men det har förmodats, att frågan rörde kvinnornas och barnens aflägsnande från fästningen, något som emellertid ej beviljades. En öfverenskommelse, att Cronstedt och van Suchtelen påföljande dag personligen skulle sammanträffa, blef likväl besluten.

Detta första möte skedde på holmen Lonnan den 23 mars. Till mötet hade från fästningens sida infunnit sig Cronstedt, Jägerhorn och två andra officerare samt från rysk sida general van Suchtelen med svit Efter att hafva utbytt några artighetsbetygelser gick den ryska generalen rakt på sak och föreslog fästningens dagtingan. Anbudet afslogs likväl med bestämdhet af Cronstedt, hvarefter underhandlarena aflägsnade sig.

Vid samma tillfälle torde van Suchtelen för Cronstedts egen familj erbjudit fri afresa från fästningen, hvilket anbud äfven med värdighet afböjdes.

Under förevändning af »militärisk artighet» begynte ryssarna härefter regelbundet sända utländska tidningar till fästningen. Tidningarna innehöllo öfverdrifna redogörelser för ryska härens segrar i norra Finland jämte förklenande berättelser om svenska armén och förhållandena i Sverige. Parlamentärerna, hvilka öfverlämnade dessa tidningar, medförde äfven bref från öfvergifna familjer,proklamationer m, m., allt sådant som kunde nedstämma modet och vilseleda den från all gemenskap med den yttre världen afskilda garnisonen. Detta bidrog i sin mån att öka villrådigheten och osäkerheten hos garnisonens befäl.

Missnöjets fördärfliga gift och rädslans ynkedom funno hos en del personer en mycket lämplig jordmån för rotfäste och växt.

Hvad kommendanten vidkommer, hade han på ifrågavarande tidpunkt redan kommit ut på det sluttande planet, som oundvikligt skulle leda till fördärf. Med hvarje dag som gick blef han allt mer vacklande, och Jägerhorns olyckliga inflytande växte i samma mån. Fästningens oförmåga att emotstå fiendens

Sveaborg: Gustafssvärd från Ravelinen på Skanslandet. stridskrafter, den ryska härens öfverlägsenhet, bristen på tillräckligt krutförråd m. m., — allt detta framhölls ständigt af Jägerhorn. Dessutom ökade de allt som oftast återkommande parlamentärerna, hvilka förstodo att mästerligt lägga sina kort, Cronstedts osäkerhet och tvekan.

Den 21:a, då kommendanten och van Suchtelen återigen sammanträffade, föreslog den förre bland annat två månaders stillestånd, hvilket gaf den ryske generalen anledning till yttrandet: »Att döma af sakernas ställning, fordrar klokheten att öfverlämna åt oss fästningen».

Om nämnda anbud, hvilket till och med från fiendens sida ansetts öfverhöfvan djärft, utlåter sig en rysk historieskrifvare: »Ett sådant förslag till chefen för en lastning af första rang, mot hvilken vi ej hade ett tillräckligt antal trupper och belägringsartilleri, kunde synas besynnerligt, men det gjordes till följd at kommendantens under samtalet röjda ovisshet om hvad svenska vapnen uträttat.» Då Cronstedt trots allt fortfarande gaf afslag,ansåg van Suchtelen att målet ännu ej kunde uppnås förmedelst muntliga afhandlingar och beslöt därför tillgripa nya skrämskott.

Med 14 små kanoner begynte han den 28 mars bombardera fästningen och höll på därmed intill den 2 april, hvarvid 6 man dödades och 32 blefvo sårade.

Från fästningen besvarades elden på samma sätt som förut. Hejdlöst och planlöst spelade alla kanoner på vallarna, utan att spara på krutet, sköt man mot de obetydligaste mål. Den 2 april var ryssarnas krutförråd

emellertid i det närmaste uttömdt, hvarför de sågo sig tvungna att upphöra med skjutandet och ånyo tillgripa parlamentärverksamheten. Och nu anslogo de en mera fordrande och pockade ton. De öfverlämnade en proklamation, hvari framhölls, att, sedan någon svensk armé ej längre existerade i det eröfrade Finland, har kejsaren förklarat sig villig att bibehålla den finska armén utan förändring, hvarför garnisonen i Sveaborg ej äger annat val, än att självfvilligt uppgifva fästningen. Garnisonen tillåtes bibehålla sin egendom, återvända till sina hemvister och tillförsäkras kejsarens nåd. Ifall däremot fästningen skulle blifva med vapenmakt intagen, ådrager sig dess garnison alla de olyckor, hvilka af ett sådant händelsernas förlopp blefve en oundviklig följd.

Parlamentärerna, öfverste Anshelm de Gibory och löjtnant van Suchtelen, emottogos af Jägerhorn och fördes med förbundna ögon in i fästningen. Deras hufvudsyfte var, nu som tillförene, att utforska kommendanten och därjämte uppskrämma garnisonen. De meddelade, att grofva kanoner och betydliga förstärkningar af manskap voro i antågande, att danska och franska trupper infallit i Skåne och att Adlercreutz blifvit tillfångatagen. Sistnämnda nyheter voro ju som kändt ej öfverenstämmande med sanningen.

För amiral Cronstedt framhöllo parlamentärerna, huru, i händelse af vidare motstånd, skulden och ansvaret för den onödiga blodsutgjutelsen fölle på honom. Sveaborg kunde omöjligt längre emotstå de talrika kejserliga trupperna, hvilka endast brunno af längtan att få storma fästningen, och någon hjälp, vare sig från Finland eller Sverige, stod ej att påräkna.

Till en början afböjde amiralen dock med värdighet alla parlamentärernas förslag, men plötsligt, utan någon synbar orsak, medgaf han sig vara villig att sluta stillestånd till den 13 maj, på villkor att ställningen å ömse sidor förblefve orubbad. Ifall några förstärkningar ej skulle anlända till utsatt tid, förklarade amiralen sig villig att öfverlämna fästningen genom kapitulation.

Parlamentärerna, hvilka genast insågo, att Cronstedts yttre lugn var antaget, att han i det närmaste ansåg allt förloradt,begagnade fyndigt denna gynnsamma omständighet och svarade, att förslaget kunde antagas, ehuru endast på vissa villkor. Långörn skulle öfverlämnas äfvensom Västra Svartön, Lilla östra Svartön och den lilla holmen norr om Västra Svartön med allt å ifrågavarande befästningar befintligt artilleri. Dessutom ville ryssarna ej utsträcka vapenhvilan längre än till den 3 maj.

Något afgörande kom emellertid ej till stånd, utan beslöts att följande dag fortsätta underhandlingarna.

För att erfara medlemmarnas i krigrådet åsikter i frågan, sammankallade Cronstedt dessa till ett möte, hvarvid han tillkännagaf, att ryssarna föreslagit stillestånd till den 3 maj emot villkor att få besätta några holmar, men att han å sin sida ville söka

Sveaborg: Gustafssvärd från Vargös sydvästra udde. utverka bättre villkor. Långörn ansåg han, att man likväl borde öfverlämna, emedan manskapet därstädes inlogerades i träbyggnader, hvilka vid eldsvåda medförde fara. Men han hoppades däremot kunna förmå ryssarna att utrymma Sandhamnslandet, Kalfholmen och Kungsholmen samt få tiden för stilleståndet förlängd till den 13 maj.

Ingen af de närvarande krigsrådsmedlemmarna gjorde några invändningar, öfverste Gutoffski frågade endast, om fästningens förråd voro tillräckliga, hvarpå Cronstedt upplyste, att provianten räckte intill slutet af maj, men ammunitionen endast för två veckor.

Till det å Lonnan påföljande dag utsatta mötet åtföljdes Cronstedt af Jägerhorn, Gutoffski, Wadenstjerna och adjutanten major Liljensparre. Från rysk sida infunno sig, förutom general van Suchtelen, kammarherren grefve Buxhœvden, löjtnant van Suchtelen och hofrådet Hagelström, hvilken sistnämnde tjänstgjorde som tolk.Öfverläggningarna begynte med att Cronstedt alldeles odiplomatiskt delgaf för fiendens representanter, att han sammankallat ett krigsråd, hvarvid medlemmarna förklarat sig vara emot holmarnas afträdande. Han hade själf, förklarade han vidare, »öfvertalats att hylla samma åsikt» och ville vidhålla stilleståndets utsträckning till den 13:e, och endast Långörns besättande af ryssarna emot afträdande af Sandhamnslandet, Kalfholmen och Kungsholmen. För resten ansåg han sig kunna lita på fästningens fördelaktiga läge, garnisonens styrka och förrådens tillräcklighet.

Då van Suchtelen emellertid höll på sina fordringar, skildes man denna gång, utan att uppnå någon bestämd öfverenskommelse.

Efter återkomsten till fästningen sammankallade Cronstedt ånyo krigsrådet. Förutom amiralen själf utgjordes detsamma af öfverstarna Wärnhjelm, Jägerhorn och Gutoffski, öfverstelöjtnanterna de la Motte, Nordenstam och Wadenstjerna, majorerna Hjärne, Stjernschantz, Broberg, Olivestam och von Hauswolff samt kapten Fock. Medlemmarna i denna konselj hade ej annan rätt än att yttra sin åsikt, ty beslutanderätten tillkom kommendanten ensam.

Cronstedt framhöll nu fästningens svåra läge. Han riktade uppmärksamheten på att murarna voro för låga, krutförrådet otillräckligt, manskapet oöfvadt, artilleriet hade för få officerare, sjukdomarna hade på senare dagar tilltagit, lifsförnödenheterna kunde räcka endast till slutet af maj, men voro utsatta för faran att genom fiendens bomber antändas, batterierna voro uppförda utan omsorg, med ett ord, allt utmålades i de mörkaste färger. På grund af alla dessa brister ansåg amiralen, att fästningen endast genom antagandet af ryssarnas förslag kunde bibehållas, intill dess hjälp från Sverige kunde anlända.

Då öfverste Gutoffski till följd af sakens vikt anhöll om betänketid, bestämdes, att man åter skulle sammankomma följande dag, kl. 3.

Innan krigsrådet ånyo sammanträdde, ägde dock ett möte rum på Lonnan, och dessutom aflade Jägerhorn besök hos van Suchtelen. Ryssarna nedsatte sina fordringar så till vida, att holmarna skulle till dem öfverlämnas endast såsom *pant,* för att efter stilleståndet återställas. Sveaborgs befäl gaf däremot sitt samtycke till att tiden för stilleståndets utgång utsattes till den 3 maj.

Buxhœvden hade tidigare låtit uppmäta isens tjocklek och kommit till den öfvertygelsen, att hafvet innevarande år ej kunde gå upp förr än efter den 3 maj. Cronstedt hade däremot ej vidtagit några undersökningar i saken, utan förlitade sig på en af öfverstelöjtnant Virgin under28 år förd journal, däri denneantecknat, att »på de 16 sistförflutna åren det ej mer än 4 gånger hade händt, att han icke förr än den 1 maj kunnat med sitt hushåll på båt utflytta från fästningen till sitt landtställe, ½ mil därifrån, och att de öfriga 12 åren utflyttningen alltid skett den 20 och 28 april.»

Då krigsrådet härefter sammanträdde, meddelades först en redogörelse för ammunitionsförråden, hvaraf man drog slutsatsen, att dessa skulle förslå endast för två veckor framåt. Därefter vidtogo öfverläggningarna, hvarvid flertalet syntes gilla konventionens förslag. Wärnhjelm, Hjärne och Gutoffski uttalade sig emot

Sveaborg: Vargö från Stora» Östra Svartö. detsamma, och den sistnämnda sökte framhålla, att om man nu afsloge ryssarnas anbud, syntes det honom troligt att bättre villkor kunde vinnas.

Då uppträdde Jägerhorn »med imponerande ton och snäste alla», heter det. »Godt», sade han, »vi skola låta begrafva oss under gruset af fästningens ruiner, men herr öfversten blifver Kongl. Maj:t ansvarig för följderna, om vi ej nu embrassera propositionen, hvarigenom dock fästningen kan bibehållas till öppet vatten och secours från Sverige hinner ankomma.»

Tidigare under diskussionen hade Cronstedt, i anledning af de invändningar hans uttalanden framkallat, yttrat: »Mina herrar, jag är hvarken feg eller legd, men jag finner intet annat medel att hålla lastningen Kongl. Maj:t och Riket tillhanda vid öppet vatten.» Amiralen framhöll äfven att Sveaborg var anlagdt för att, i fall Finland blefve eröfra dt, såsom nu beklagligtvis händt, hålla kommunikationen med Sverige öppen, hvarför han ansåg sig skyldig att handla med fästadt afseende å detta ändamål.Emedan någon enighet ej ville komma till stånd, blefvo öfverläggningarna skarpa och drogo långt ut på tiden, och då Gutoffsky yttermera opponerade sig, yttrade Cronstedt häftigt: »Det är ledsamt: man följer sin plikt och sin öfvertygelse och får oftast motsägelser. Hvilket är bättre, att se fästningen förr gå öfver, eller att bjuda till att så här frälsa henne? Någon af herrarna, som kan göra bättre, må afsluta med ryska generalen. Jag gör mig då sjuk.»

Man bör kunna antaga, att det blinda förtroende, sona alla fortfarande hyste för Cronstedt, omintetgjorde

medlemmarnas självständiga omdöme och inverkade på omröstningens utgång. Amiralen hade bland annat yttrat, att holmarna med lätthet kunde återtagas, hvaraf man trodde sig kunna sluta, att han, ifall af behof, ämnade bryta konventionen. Att denna aldrig skulle gå i fullbordan i hela dess vidd, hoppades en del. Några förmodade till och med, att hemliga order af konungen framkallade kommendantens tillvägagående. Andra åter reflekterade ej vidare i saken, utan togo för gifvet, att Cronstedt skulle föra allt till en lycklig utgång. Men utan tvifvel funnos äfven de, som med öppna ögon spelade landets fiender i händerna. Till de sistnämnda bör nian kunna räkna Jägerhorn. Allt nog, vid omröstningen afgafs ej någon enda röst emot konventionen; man anhöll endast om kommendantens åtgörande i syfte att få tiden för stilleståndet förlängd.

Det ödesdigra beslutet var nu fattadt och Sveaborgs öde afgjordt.

Följande dag, den 5 april, begåfvo sig Jägerhorn, Gutoffski och Liljensparre till general van Suchtelen, med hvilken de underhandlade i fem timmar; den 6:e sammanträdde krigsrådet ånyo, och alla medlemmar undertecknade en redogörelse för de fattade besluten. Därefter emottogs löjtnant van Suchtelen, som infann sig med ett från rysk sida uppsatt förslag till konventionens affattning. Förslaget upplästes, hvarvid man lade märke till, att i detsamma några emot tidigare öfverenskommelser stridande förändringar blifvit införda, bland annat att Långörn äfven efter stilleståndet skulle få bibehållas af ryssarna. Men då amiralen ansåg dessa ändringar endast för »bagateller», gjorde ej heller någon annan invändningar emot förslaget. Dock borde det ju varit ögonskenligen klart, att afträdelsen af ifrågavarande »bagateller» tvärtom innebar ett medgifvande af största betydelse. Ty så snart fienden komme i besittning af fästningens utanverk, skulle desamma nog ej återfås utan kännbara uppoffringar.

För att ej gifva Cronstedt tid till besinning och möjlighet att ändra sitt beslut, begynte Buxhœvden härefter handla med störstaskyndsamhet. Han skref till kejsaren: »På det kommendanten ej måtte få tid att ångra sin benägenhet för stillestånd, har jag beslutit afsluta öfverenskommelsen därom, utan att dessförinnan afvakta Eders Kejs. Maj:ts tillstånd». Jämte hela sin stab infann sig van Suchtelen ännu samma dag, medförande Buxhœvdens ratifikation, hvilken lämnades åt Cronstedt till underteckning, och den 7 april erhöll kommendanten Buxhœvdens stadfästelse å konventionen.

Innehållet i densamma var i hufvudsak följande: Ifall intill middagstiden den 3 maj en svensk förstärkning af minst fem linjeskepp ej inlupit i Sveaborgs hamn, skulle fästningen öfverlämnas till ryssarna; fästet Långörn öfverlåtes helt och hållet, med förbehåll dock, att där ej måtte anläggas några nya verk emot fästningen; Västra Svartön och Lilla Östra Svartön öfverlämnas, men böra de vid stilleståndets utgång återlämnas; de sjuka svenskarna kvarstanna på holmarna under egna officerares och läkares tillsyn och vård; endast enskildas egendom får bortföras; kommendanten förbinder sig att ej förstöra något, ej heller låta fartyg utgå ur hamnen.

En timme efter konventionens undertecknande afsändes i enlighet med öfverenskommelsen tvenne kurirer till Stockholm medförande underrättelsen om det skedda. Den ena, major Lilljensparre, tog vägen öfver Ålands haf, och den andra, löjtnant Callerstedt, reste kring Bottniska viken. Ryssarna gjorde allt hvad i deras förmåga stod för att uppehålla och fördröja kurirernas resa och lyckades såväl häri, att den ena framkom till Stockholm den 3 maj, d. v. s. samma dag stilleståndet utgick och fästningen öfverlämnades till fienden; den andra anlände först den 8 maj.

För att meddela konventionens innehåll åt fästningens garnison upplästes densamma under starkt blåsväder den 8 april. Detta skedde samtidigt på flera olika ställen inom fästningen, emedan man dymedelst ville förhindra officerarna att sinsemellan afhandla sina intryck. Ehuru det var bekant, att en konvention kommit till stånd, hade dess innehåll varit okändt af alla, förutom krigsrådets medlemmar. »Bestörtningen blef allmän», skrifver en af Sveaborgs officerare. »Amiralens loftal till garnisonen öfver dess förhållande, besvarades endast med ett utmärkt visadt missnöje och förakt.» Förbittringen bland officerarna var så stark,, att några af de yngre umgingos med planen att arrestera kommendanten jämte krigsrådets medlemmar samt med våld bryta öfverenskommelserna; men då ingen ville öfvertaga ledningen, förföll planen. En sådan resning hade väl numera ej heller ledt till någon lycklig utgång. Bland manskapet rådde i början äfvenbitterhet och stort missnöje, men man förstod att med

brännvin och andra tjänliga medel så småningom afkyla de missnöjdas känslor.

Sålunda förflöt tiden, medan hoppet allt mer och mer förbleknade. »Cronstedt», skrifver en af Sveaborgs officerare, »tycktes allt sedan konventionens uppläsande nästan öfvergifvit styret; men med den sorg, som syntes tära honom, bättrades hvarken egna fel eller kunde andras dårskaper förekommas. Garnisonen kunde nästan anses som en hydra med 6,000 hufvuden, hvilka hvar för sig ägde särskilda intressen och borde med särskilda medel lockas, öfvertalas eller tvingas.»

Emellertid närmade sig den ödesdigra dagen med stormsteg, men isarna, ehuru redan ganska sköra, lågo fortfarande kring Sveaborgs klippiga holmar; äfven så långt ögat kunde nå, var hafvet isbetäckt. Huru man än spanade mot horisonten, kunde där ej upptäckas några segel. I Stockholm hade ingen tänkt på fästningens undsättning! Anade man månne ej den hotande ofärden?

Slutligen inbröt den 3 maj, då allt hopp dog bort, och förödmjukelsens bittra, ödesdigra timme var slagen . . .

Det är gripande att läsa några i dramat deltagande officerares anteckningar om denna outplånligt minnesrika dag. Sålunda skrifter en: »Jag hade den olyckan att se Garnizonen sträcka gevär. Jag läste i allas ansikten förtviflan; utan att hafva varit vittne till dylikt, kan man ej göra sig (en) målning af denna rörande scen. — De samma, som nyss med lättsinne betraktat allt — ja till och med desamma, hvilkas oförstånd och feghet varit orsaken därtill —, hade i detta ögonblick hämnat sina misstag med sitt eget blod, om något hopp om framgång och någon plan därtill kunnat gifvas. — Sådant är människohjärtat.» Och en annan har antecknat: »Förtviflan och sorg voro målade i mängdens ansikten. Det var för mig den svåraste dag jag upplefvat: måtte jag aldrig öfverlefva en dylik! Den öfvergår all föreställning. Alla greto, befäl, manskap och hustrur; förbannelser och skällsord öfver Amiralen och konseljen utropades under ett högt tjutande af både soldater, hustrur och barn.»

Då amiralen nalkades trupperna för att taga afsked, svarade manskapet ej ett enda ord. »Man hörde blott, huru de skuro länderna, och en och annan sakta svordom.»

Vid tiden för fästningens öfverlämnande stodo ryska trupper i beredskap med kanoner och tända luntor på isen utanför. Adlercreutz'ska regementet marscherade till först ut från Gustafssvärd, kopplade gevären på isen, hvarvid dock mången soldat sönderbröt sitt vapen. Manskapet öfverlämnades såsom krigsfångar. Därefter inryckte från Skanslandet ett ryskt regemente underParti af Sveaborg med A. Ehrensvärds graf. musik och med flygande fanor. Under påföljande dagar fortsattes på samma sätt med de öfriga trupperna, hvarvid Änkedrottningens lifregemente blef den sista svenska trupp, som lämnade Sveaborg. Omnämnas bör äfven att hela flottan, bestående af 110 fartyg, föll i fiendens händer, ty Cronstedt hade tidigare ej vågat uppbränna densamma af fruktan att därigenom framkalla eldsvåda inom fästningen. Då Cronstedt slutligen med sin familj lämnadefästningen, emottogs han på stranden af general Kamenski, hvilken lät sina soldater under trumhvirflar skyldra gevär för att sålunda visa amiralen en ärebetygelse.

Den 8 maj, kl. 11 ½ hissades ryska flaggan på Gustafssvärds torn, och ett högtidligt Te Deum afsjöngs vid Ehrensvärds graf. Ryssarna hade fullt skäl att jubla öfver denna lättvunna seger, hvilken i det närmaste afgjorde Finlands öde.

Då man för sig vill klargöra orsakerna till Sveaborgs skamliga kapitulation, kan man ej undgå att finna första ursprunget därtill hos konungen, som till kommendantens ansvarsfulla post omdömeslöst och lättsinnigt utsett en olämplig person, hvilken ej kunde motsvara situationens allvarsamma kraf. Därtill faller ansvaret yttermera på Gustaf Adolf för det han ej under belägringen vidtog några som hälst åtgärder för kommunikation med fästningen. Lämnad åt sig själf, under inflytande af dåliga rådgifvare, gaf kommendanten vika. Cronstedts karaktärsegenskaper, hviika tidigare blifvit framhållna, voro ej af den art, att de kunnat ge honom en säker ledning, när det gällde att finna väg ur den labyrint, hvari han befann sig. Hans för intryck mottagliga natur och hans oförmåga att genomdrifva sin vilja ledde honom tvärtom steg för steg mot undergångens brant, utför hvilken han slutligen störtade. Det lösa ryktet, att han skulle varit köpt med ryskt guld, bör anses som förtal, ty det har aldrig af någon kunnat bevisas. Däremot föreligga flera fakta, hvilka rentvå honom från denna

beskyllning. Cronstedt blef synbarligen ej rikare efter kriget, än han varit före detsamma. Den lilla pension om 4,500 rdr, som amiralen erhöll ur ryska statsmedel, var i förhållande till hans rang ej större, än hvad öfriga officerare vid finska armén erhöllo ur finska statskassan. I svensk tjänst torde hans lön utgjort 8,000 riksdaler, således betydligt mer än pensionen. Förutom nämnda pension, utbetalades till Cronstedt på kejsarens befallning 50,000 riksdaler banko; denna summa utgjorde ett skadestånd, såsom Ehrnström i sina memoarer intygar. Cronstedt hade nämligen af konungen erhållit en aktie i ett dykeribolag, ett slags officiell inrättning, hvars aktionärer utnämndes af konungen och hvilket inbringade goda räntor. Då nu Cronstedt förlorade dessa inkomster, blef en motsvarande summa på kejsarens befallning honom utanordnad.

I sin försvarsskrift har Cronstedt bland annat yttrat: »Måtte jag påminna hvar och en, som vill döma oväldigt och rättvist, att vid sin dom fasta större uppmärksamhet på uppsåtet än på gärningens utgång, hvilken ofta kan bero af slumpen, som styres af ödet». Och i afseende å den ingångna konventionen yttrarCronstedt i samma skrifvelse: »Jag tror mig i den delen hafva förhållit mig på ett sätt, som jag inför Gud, konungen, fäderneslandet och mig själf kan fullkomligt försvara . . . Eftervärldens oväldiga dom och ett fredadt samvete skall likväl vara min tröst, om samtiden skulle neka mig rättvisa.»

Cronstedts här anförda uttalanden tyda på, att han söker förmildra sina handlingar genom att framhålla dem som resultat af gjorda *misstag.* Att misstaga sig är ju mänskligt och kan drabba en hvar, men fall gifvas, då misstagen ej kunna urskuldas endast genom att medgifva desamma. Ehuru domen, som faller öfver gjord gärning, i någon mån genom ett medgifvande bör kunna mildras, kvarstår dock ett fruktansvärdt ansvar. Ty på den, som ikläder sig ett uppdrag af riksviktig betydelse, har man rätt att ställa fordringar, motsvavarande uppdragets bärvidd. Eftervärlden har ofta tilldelat Cronstedt det hemska förrädarenamnet, men så länge ej några tydliga bevis därpå kunna företes, synes ett dylikt neddragande af hans minne vara oberättigadt. De felsteg man med skäl kan tillvita honom väga tungt nog.

Tungt faller ansvaret äfven på medlemmarna i krigsrådet och själffallet i främsta rummet på Jägerhorn, hvilken genom sina intriger lyckades få alla under sitt fördärfliga inflytande. Hans despotiska, härsklystna natur tålde ej någon motsägelse, utan kufvade han hänsynslöst hvarje motstånd. Och *han* hade nog från början klart för sig, hvad han åsyftade: Sveaborgs öfverlåtande åt rikets fiender. Om de öfriga medlemmarna har en författare träffande sagt: »Sveaborgs öfvergång var säkerligen mest en följd af pultro-neri hos den så kallade krigskonseljen». Och i själfva verket synes rädslan hafva varit en mäktig driffjäder hos flertalet af de män, som togo på sig händelsernas ansvar. Hos några framträdde denna känsla troligen som en orolig ängslan för landets framtid — bleka gengångargestalter från själfständighetsdrömmarnas och Anjalaförbundets tid. — Hos andra var det tankarna på egen ställning, hvilka ingåfvo farhågor. Hos många sist och slutligen endast personlig feghet, fruktan för fienden.

Att guldets förledande makt äfven spelade en roll i denna tragedi, står utom tvifvel. Grefve Buxhœvden skrifver den 5 april till krigsministern Araktschejeff, att han för vinnande af framgång begagnat sådana personers bemedling, hvilkas tillgifvenhet han lyckats vinna inom garnisonen. Om medlen yttrar han vidare: »— — de äro oss ganska dyra och blifva ännu dyrare, men alla dessa utgifter kunna aldrig komma i något slags jämförelse med den stora vinst, som Sveaborgs intagande kan medföra». Slutligen nämner Buxhœvden, att den extra-ordinarie summan tagit slut,hvarför han anhåller om att för sådana hemliga utgifter yttermera få sig 25 à 30 tusen rubel tillsända. Härpå svarade Araktschejeff att »H. M. Kejsaren hoppas, att, om genom Eder försorg och skicklighet det gyllene krutets kraft redan något förslappat krigets driffjädrar, deras fullkomliga undanrödjande bör, såsom det synes fullbordas».

Ryssarna själfva tillskrifva Sprengtporten en stor förtjänst i fråga om medlens användning, och man bör kunna antaga, att de hafva rätt häruti.

Till hvilka personer penningarna slutligen hamnade, har man dock ej lyckats utreda, ehuru några i Helsingfors boende officersfruar utan tvifvel voro inblandade uti dessa mörka gärningar. Sålunda gifves det bevis på att kaptenskan H. C. Reuterskjöld, född de Frese, änkeöfverstinnan A. G. Brunnow, född Blomcreutz, hennes syster,

fröken C. G. Blomcreuts, och friherrinnan G. S. Hjärne, född Rosenborg — alla födda svenskor — voro komprometterade, och sannolikt tjänade herrarna Klick, Ladau och Hagelström såsom förmedlare i detta mullvardsarbete.

En af våra författare skrifver: »Dessa kvinnor, hvilkas inflytande visserligen kunde vara af stor vikt, de hade med löften om penningar lockat soldater att rymma, de hade troligen ock mutat någon officer, men hvarken Cronstedt eller Jägerhorn eller veterligen någon annan af krigskonseljens medlemmar blefvo *på detta sätt* vunna». »Ty», bifogar han, »nästan alla högre officerare tillbragte bevisligen slutet af sitt lif i mer eller mindre trånga ekonomiska förhållanden.»

Sina återstående dagar tillbragte Cronstedt på sina egendomar, först på Mäkkilä gård och därefter på Hertonäs invid Helsingfors, hvarest han lefde tillbakadraget, utan umgänge med andra och afled 1820.

De finska soldaterna sändes till sina hemorter; äfven officerarna erhöllo först tillstånd att resa hem, men då de vägrade att aflägga den trohetsed, som Buxhœvden för sin monark affordrade dem, blefvo de flesta såsom krigsfångar sända till Ryssland.

7 Kapitlet.

Händelserna under våren 1808.

Ryssarnas lättvunna framgångar under krigets första skede ingåfvo kejsar Alexander tanken att låta trupperna gå öfver Ålands haf till Stockholm för att medelst detta kraftiga slag krossa Sverige. I detta syfte giorde han i slutet af mars en förfrågan hos Buxhœvden, huruvida generalen ansåge företaget utförbart. Men Buxhœvden, som på denna tid ej förfogade öfver tillräckliga stridskrafter, då en betydlig del af hans trupper ännu voro bundna vid Sveaborg, gaf ett afböjande svar. Såsom förberedande åtgärd till planens möjliga utförande i den närmaste framtiden afsände han dock,. kort efter intåget i Åbo, en mindre fördelning till Ålands ögrupp. Denna styrka, bestående af 700 man under öfverste Vuitsch' kommando, tågade öfver isen till Kumlinge ö, där öfversten själf stannade med omkring 450 man. Resten fördelades mellan fasta Åland och Brandö sålunda, att major Neidhardt med 200 man ockuperade Åland, och de öfriga, anförda af major Scheremetjeff, afgingo till det norrut belägna Brandö. På ögruppen funnos ej några svenska trupper, hvarför ryssarna utan motstånd lyckades bemäktiga sig densamma.

Ej långt därefter anlände från Libau några fartyg med rysk militär äfven till Gottland, och befälhafvaren förklarade i tsarens namn ön för en »evärdelig rysk besittning».

7 Kapitlet.

Händelserna under våren 1808.

Ryssarnas lättvunna framgångar under krigets första skede ingåfvo kejsar Alexander tanken att låta trupperna gå öfver Ålands haf till Stockholm för att medelst detta kraftiga slag krossa Sverige. I detta syfte giorde han i slutet af mars en förfrågan hos Buxhœvden, huruvida generalen ansåge företaget utförbart. Men Buxhœvden, som på denna tid ej förfogade öfver tillräckliga stridskrafter, då en betydlig del af hans trupper ännu voro bundna vid Sveaborg, gaf ett afböjande svar. Såsom förberedande åtgärd till planens möjliga utförande i den närmaste framtiden afsände han dock,. kort efter intåget i Åbo, en mindre fördelning till Ålands ögrupp. Denna styrka, bestående af 700 man under öfverste Vuitsch' kommando, tågade öfver isen till Kumlinge ö, där öfversten själf stannade med omkring 450 man. Resten fördelades mellan fasta Åland och Brandö sålunda, att major Neidhardt med 200 man ockuperade Åland, och de öfriga, anförda af major Scheremetjeff, afgingo till det norrut belägna Brandö. På ögruppen funnos ej några svenska trupper, hvarför ryssarna utan motstånd lyckades bemäktiga sig densamma.

Ej långt därefter anlände från Libau några fartyg med rysk militär äfven till Gottland, och befälhafvaren förklarade i tsarens namn ön för en »evärdelig rysk besittning».Dessa i och för sig oroväckande tilltag

framställdes i Stockholm i öfverdrifna skildringar och uppväckte hos hufvudstadens invånare stor förskräckelse. Det försäkrades att ryssarna redan blifvit sedda i Roslagen; andra ville hålla före, att kosacker hunnit till Uppsala, och man väntade blott att snart nödgas se plundrande fientliga skaror tränga fram till stadens portar. Mången räddade sina värdefullare ägodelar till det inre af landet, och vagnar för den kungliga familjens medlemmar stodo redo för att bortföra dessa höga personer undan den hotande faran.

Emellertid stannade ryssarna i lugn på Ålands öar. Till en början bemödade sig de objudna gästerna att lefva i god sämja med befolkningen, men länge räckte det likväl ej, innan misshälligheter uppstodo. Snart nog erfor allmogen, att krig och rättslöshet oftast oskiljaktigt följas åt, snart nog fick den känna den starkares själftagna makt öfver den svagare. Tvångsskjuts, inkvarteringar och olikartade uppdrag, med hvilka ryssarna betungade befolkningen, uppväckte småningom missnöje och bittra känslor hos densamma. Likväl sökte den i det längsta att med tålamod underkasta sig fiendens fordringar. Men då Neidhardt slutligen utfärdade befallning om att alla större fartyg inom ett dygn skulle utrustas och utsågas till öppet vatten — en befallning, hvars utförande på så kort tid saknade hvarje möjlighet — brast slutligen tålamodet.

Samtidigt påbjöds äfven, att alla innehafvare af skjutvapen skulle aflämna dessa till ryssarna, allt under hotelser att den, som ej hörsammade befallningarna, skulle få näsa och öron afskurna, samt att de mest motsträfviga komme att sändas till Sibirien.

Obekant med ålänningarnas lynne spände Neidhardt bågen för högt. Genom sitt hot framkallade han därför en helt annan verkan än den han därmed åsyftat.

Allmogen föranstaltade sammankomster för att rådgöra om hvad man borde företaga. Men ingen visste att föreslå någon åtgärd, hvarigenom en lindring i läget med någon sannolikhet kunnat väntas, ingen förmådde finna en utväg ur den ställning, som numera blifvit fullkomligt olidlig.

Så infunno sig tvenne bönder på förmiddagen den 6 maj hos länsmannen i Finström, Erik Arén, i afsikt att af honom begära råd och meddela sin förtrytelse öfver påbudets orimlighet. Arén var en liffull och manhaftig natur, hvars handlingar ofta leddes af känsloimpulser. Äfven nu erhöll han plötsligt ingifvelse att möta hårdt med hårdt, förklarande för bönderna, att ingen annan utväg numera återstod än att »med trohet och redlighet bistå hvarandra i sträfvandet att befria en älskad fosterjord». Därtillborde en allmän resning redan samma dag vidtagas, och för att hindra ryssarna att undkomma måste alla fartyg ovillkorligen aflägsnas från stranden. Själf förklarade Arén sig villig att genast tåga till Strömsvik, där major Neidhardt var inkvarterad, och arrestera majoren jämte dennes lifvakt, bestående af 10 kosacker.

Länsmannens ord föllo som tändande gnistor bland den uppretade befolkningen på Åland, och länge dröjde det ej, förrän elden flammade upp och spreds kring hela ön.

Så snart Arén fattat sitt beslut, sände han ett bud till adjunkten i Finström, Henrik Johan Gummerus, hos hvilken han antog sig finna medhåll i sin djärfva plan. Häri misstog sig ej heller länsmannen, ty den dristige och hjältemodige prästen omfattade genast företaget med värme. Härefter ledde dessa två män gemensamt allmogens resning på Åland.

Genom sin vältalighet förstod Gummerus att hos folket underhålla de känslor, hvilka Arén väckt till lif. Han dolde ej resningens faror, men samtidigt uppeldade han modet och uppmuntrade folket till att djärft hålla ut på den inslagna vägen. Hans tal värmdes af en lågande fosterlandskärlek och manade till trohet mot konungen och landet. Själf beväpnade sig Gummerus med en sabel, en gåfva af Arén, och som gehäng tjänade ett rödt strumpeband, knutet kring lifvet. Sådan tedde sig prästen som fältherre.

Till öfriga socknar på ön sändes budkaflar, hvarefter det ej dröjde länge innan stora skaror, för det mesta beväpnade med störar, begynte infinna sig. »På en gång», skrifver en författare, »blef den eljes glada, höfliga och fridsamma ålänningen trotsig och krigisk . . . Den borgerliga ordningen upplöstes och under några dagar liknade Åland en militärisk republik, där inga andra bud hörsammades än de, som härrörde från Arén och Gummerus.

I den stilla, ljusa vårnatten mot den 6 maj sågs ett besynnerligt tåg skrida fram genom Ålands bygder. I spetsen redo tvenne ryttare, Arén och Gummerus. Tätt efter anförarna följde

Erik Arén.omkring 100 finströmsbönder, beväpnade med afbarkade, i spetsen hvässade störar; endast en och annan hade en tung lodbössa på axeln.

Den käcka skaran styrde sina steg i riktning mot Strömsviks sätesgård för att därstädes bemäktiga sig major Neidhardt jämte hans 10 kosacker. Antagligen hade Neidhardt dock blifvit underrättad om den hotande faran, ty innan bönderna hunno fram till gården, voro majoren och hans kosacker stadda på flykt. Jämte ryssarna var äfven värden på Strömsvik, kronofogden Taxell, försvunnen, på grund hvaraf han misstänktes hafva förrådt företaget.

Oaktadt denna första missräkning i någon mån inverkade nedslående på bönderna, förlorade deras anförare dock ej modet, utan beslöto att genast tåga nedåt Färjsundet för att besätta denna strategiskt viktiga punkt. Här kunde man nämligen lätt afskära förbindelsen mellan de olika delarna af ön. Utan dröjsmål sattes, planen i verkställighet, och innan daggryningen voro bönderna på ort och ställe.

Knappt anlända, sågo de tilltagsna männen en färjbåt, fullastad med ryska krigare, närma sig stranden. Man lät dem lugnt stiga i land, men ett ögonblick därpå voro ryssarna omringade och tagna till fånga.

På den motsatta stranden funnos andra ryska soldater, hvilka, då färjan ej återvände, anade oråd och begynte skjuta. Elden besvarades af bönderna, med påföljd att ryssarna snart drogo sig tillbaka, och härmed var böndernas första seger vunnen.

Samtidigt lyckades det för en annan skara bönder från Hammarsland att vid Marsund taga flera fångar, och äfven på andra ställen afväpnades mindre grupper, — allt utan blodsutgjutelse. Endast en rysk ryttare dödades på landsvägen.

Neidhardt hade emellertid jämte tvenne kosacker dolt sig i skogarna mellan Grelsby och Finströms prästgård. I tvenne dagar höll majoren ut, men slutligen tvang hungern honom att själfmant infinna sig till prästgården och gifva sig till fånga. Härvid uttalade han en liflig harm öfver sitt öde, »att besegras af oöfvadt bondfolk, då han förut ur hvarje strid mot disciplineradt manskap hemburit segerns lager». Han skildras som »en krigare af hög växt, furstlig hållning, intagande anletsdrag, stolthet och kraft». Neidhardt jämte öfriga krigsfångar fördes senare af Arén och dennes äldre broder, Karl Malmberg, till Stockholm.

De ryska soldater, hvilka efter sammanstötningen vid Färjsundet undkommo, drogo sig öfver Bomarsund till Prestö och slutligen till Töftö. Här uppnåddes de af Gummerus och Arén.Dessa uppställde sina bönder i ordnade led och stormade under höga hurrarop fram mot fienden.

Den improviserade truppens välordnade anfall vilseledde ryssarna och ingaf dem förmodan, att det var en reguliär militärstyrka, som attackerade. Därigenom förlorade de till den grad besinningen, att deras officer själf kommenderade sitt manskap att nedlägga vapnen, hvarefter han med hatten i hand närmade sig motståndarna för att sålunda blidka deras vrede. Hastigt omringades nu den 136 man starka ryska truppen och togs till fånga. Intet ondt vederfors de besegrade.

Kumlinge kyrka. Härmed var fasta Åland rensadt från fienden, men ännu återstod hufvudstyrkan på Kumlinge.

Från Sverige hade en liten flottilj blifvit utsänd till de åländska öarna, och denna närmade sig ögruppen just vid den tidpunkt, då bonderesningen där som bäst pågick. På kvällen den 8 maj ankrade flottiljen vid Kumlinge. Den utgjordes af tre barkasser, hvilka fördes af löjtnanterna von Kapfelman, O. Cronstedt och Lagerhjelm, hvarjämte den förstnämnde tillika var befälhafvare för hela flottiljen.

Kapfelman begynte sin verksamhet med att sluta ett stillestånd på 8 dagar, med villkor, att såvida ryssarna ej under den bestämda tiden erhölle undsättning, skulle de gifva sig tillfånga. Därjämte förband sig fienden att under stilleståndet ej lämna ön.Anföraren för de ryska trupperna, öfverste Vuitsch, var af ålänningarna högt uppskattad för sin humanitet. Han giorde allt för att uppehålla en sträng ordning och krigstukt bland manskapet och höll allmogen skadeslös för de oundvikliga bördor, hvilka omständigheterna tvang honom att pålägga

densamma. Sitt högkvarter hade öfversten tagit på prästgården hos den hedervärda prosten Isak Höckert, »hvars ädla minne Kumlinges folk evigt borde vörda», som en författare har yttrat om honom. Större delen af fiendens manskap var förlagdt i Kumlinge kyrkoby.

Då soldaterna här begynte få aning om händelserna på fasta Åland, ändrade de sitt uppförande mot befolkningen och gjorde sig skyldiga till plundringar i bondgårdarna. Kvinnorna skrämdes med hot att blifva brända, såvida deras män ej återvände från skogarna, dit de dragit sig för att sålunda undgå att bistå ryssarna. Men då Kapfelmans flottilj vid denna tid anlände, insåg fienden sin brydsamma ställning och ändrade åter taktik.

Öfverenskommelsen med Kapfelman bröts af ryssarna redan påföljande dag genom ett försök att rymma från ön. Då ansåg sig äfven löjtnanten hafva rätt att handla fritt, och ett bud sändes till Gummerus med anhållan om undsättning, ty med sin egen ringa styrka vågade Kapfelman ej företaga ett anfall.

Gummerus var genast beredvillig att med sina tappra ålänningar komma kumlingeborna till hjälp. Skyndsamt ställdes några skärgårdsbåtar i ordning vid Bergö. Före affärden uppstämdes gemensamt en högtidlig psalm. Därpå begaf man sig med friskt mod i väg på ett nytt härnadståg.

En skarp nordostlig vind hade föregående dygn skingrat isen, hvarigenom den nattliga öfverfarten sålunda blifvit möjliggjord.

»I majestätisk prakt», skrifver en författare, »sprang dagens strålande drottning ur hafvets famn och strödde snart sina flammor af guld öfver vatten och land. Naturen genomströmmades af anda och lif. Svindlande af förtjusning sjöngo luftens vingade väsenden gladt Världsherskarens lof. De nyckfulla böljorna rörde, ju längre det led, allt mildare sina hjässor. Så grydde i Ålands östra skärgård den mest betydelsefulla dag, hvartill Åland någonsin varit vittne — tisdagen den 10 maj 1808.»

Högrest och allvarlig sågs i en af båtarna Gummerus, där han med ljudlig röst utdelade sina befallningar. Beslutsamt och raskt verkställde de käcka ålänningarna landstigningen, ehuru de möttes på stranden af fiendens kulor. Två unga bönder fingo härvid plikta med lifvet. De öfriga läto dock ej skrämma sig, utan följde plikttrogna sin anförares anvisningar.Bönder från Kumlinge slöto sig hastigt till de anlända, så att Gummerus kunde uppskatta sin skara till omkring 450 man, bland hvilka en del försetts med gevär af Kapfelman. Dessutom sändes från barkasserna 4 små kanoner, som i brist på lavetter sattes på bulthjulsvagnar och, dragna af bönderna, kommo till god användning.

Sedan allt hunnit ordnas för anfallet, nedkallade Gummerus den Högstes välsignelse öfver folkhären, och så tågade alla i god ordning mot byn.

Ryssarna veko undan. Deras anförare spisade som bäst middag med prosten, då stridsbullret nådde hans öron. Omedelbart störtade han upp från bordet. Prosten lyckades likväl lugna honom, förklarande att saken ej var af någon betydelse, ty de anfallande utgjordes ju endast af en hop med påkar beväpnade bönder.

Emellertid hade bönderna uppställt sina kanoner på en höjd söder om byn, hvarifrån de begynte skjuta. Några kulor nådde ända fram till prostgården, där de framkallade stor bestörtning hos Vuitsch. Nu förmodade han sig vara anfallen af verkliga trupper, rusade återigen upp, ryckte till sig duken från matbordet och sprang med denna i handen ut på gården och till landsvägen. Så snart den hvita duken — tecknet till kapitulation — blef synlig, afbröto ryssarna sin eld, men finnarna, okunniga om signalens betydelse, fortsatte ännu en stund med skjutandet, tills Gummerus hann klargöra för dem, att fienden gaf sig.

Vuitsch öfverlämnade sig med hela sin styrka: 3 officerare och 452 man. Gummerus hade förlorat 3 döda och 3 sårade; fiendens förlust utgjordes af 1 död och 8 sårade.

Ännu återstod att bemäktiga sig den lilla ryska styrkan på Brandö. Striden utföll äfven här till finnarnas fördel; 5 officerare och 85 man togos till fånga.

I motsats till de ryska befälhafvarna på fasta Åland och Kumlinge, var major Scheremetjeff på Brandö en hård och obillig man. Han hade tvungit bönderna att utan ersättning anskaffa matvaror och använde därjämte, till

böndernas förtrytelse, sockenkyrkan som mjölmagasin. Trots allt detta tillfogades honom intet ondt under fångenskapen.

Tilläggas bör, att under bonderesningen på Åland äfven en del af där boende ståndspersoner utsattes för allmogens förföljelser. Några blefvo arresterade, ty man misstänkte att herrarna stodo i samråd med fienden. Likväl blef ingen utsatt för några allvarsammare obehag, hvaraf förtjänsten antagligen kan tillskrifvas Arén och Gummerus.Alla ryska fångar fördes senare till Stockholm; Arén reste med de på fasta Åland tagna och Gummerus med de öfriga. Konungen emottog Arén i audiens och belönade honom med medaljen för tapperhet i fält. »Jag önskar», yttrade konungen vid tillfället, »att en hvar af mina undersåtar vore af samma tanke med denne mannen, då vore åtminstone min börda lättad.» Äfven Gummerus erhöll tapperhetsmedaljen i blågult band att bäras på prästkaftanen.Gummerus flyttade efter kriget till Sverige, där han 1812 erhöll Högby pastorat på Öland, och afled 1836. Ända in i ålderdomen bibehöll han sin krigiska anda och sin gigantiska kroppsstyrka samt talade gärna om sina upplefvelser på Åland. »När han kom i gång med sin berättelse, manövrerade han med stolar och bord för att förtydliga sin och fiendens ställning och hvarken hörde eller såg någon annan än sig själf och sina ryssar.» Ären vistades äfven en tid i Sverige, men återvände 1822 till Åland, där han köpte sig en liten gård och framlefde obemärkt återstoden af sitt lif. Han afled 1859.

Andamålet med expeditionen till Gottland hade i hufvudsak samma syfte som besättandet af Åland, men därförutom ville Ryssland hindra England från att på denna ö inrätta för sin flotta en bas i Östersjön. I ett hemligt kejserligt reskript af den $^{20\ \mathrm{mars}}/_{1\ \mathrm{april}}$ 1808 säges tydligt, att »så vida Gottland förblifver i fiendens händer och isynnerhet i Englands, som är en stark sjömakt, skulle detta medföra för motståndaren ofantliga fördelar och företräden. öns läge i midten af Östersjön, dess närhet till såväl Finska som Bottniska vikarna och dess hamnars förträffliga egenskaper skulle erbjuda fienden alla möjligheter att därstädes förena och underhålla ett starkt sjöförsvar, hvilket på dessa vatten blefve till kännbart hinder för sjöfarten och därjämte skulle skänka motståndaren ett fullkomligt herravälde på hafvet». Från Gottland var det meningen att sedermera göra landstigningar i Skåne eller i någon annan del af södra Sverige, hvarifrån man i förening med fransmännen kunde tåga mot Stockholm.

Emellertid blefvo ryssarna ej långvariga på Gottland. Deras anförare, kontreamiralen Bodisco, hade med 1,650 man och 6 fältkanoner anländt till Rone fiskeläge på Gottland och därigenom uppväckt stor förskräckelse på hela ön. Kyrkklockornas häftiga, olycksbådande ringning tillkännagaf en annalkande fara, och folket samlades, villrådigt om hvad som borde företagas, då ön i saknad af militär stod fullkomligt värnlös vid fiendens intrång.

Den redan till hög ålder komna vice landshöfdingen på Gottland, Erik af Klint, en man, hvilken i yngre år utmärkt sig i mången het drabbning, ville först sammankalla alla stridbara män på ön för att med dem göra motstånd. Men han insåg likvälomöjligheten af att lyckligt genomföra sin plan med de tillbudsstående krafterna samt ingick med Bodisco en öfverenskommelse. Enligt denna öfvertog Bodisco styrelsen på Gottland och installerade sig i Visby. Härifrån indref han skatter af invånarna, utskref födoämnen för sina soldater och styrde allt på ön efter eget godtfinnande. Erkännas bör dock, att Bodisco tillika höll sina soldater i sträng tukt, hvarför några allvarsammare förvecklingar ej uppstodo.

Sålunda förflöt en tid, men då ryssarnas ockupation af Gottland blef bekant i Stockholm, beordrades en eskader, under befäl af kontreamiralen friherre Cederström, samt 1,825 man fotfolk, under öfverstelöjtnanten friherre Fleetwoods befäl, att segla öfver till ön för att därifrån utdrifva fienden. Trupperna landstego den 14 maj i östergarns hamn på Gottlands östra kust, hvarefter de genast anträdde marschen mot Visby.

Då Bodisco erhöll kännedom härom, sammankallade han ett krigsråd, där det fattades beslut om att afsända en parlamentär för att i främsta rummet söka utröna svenskarnas verkliga styrka. Parlamentären uppskattade densamma till 5,000 man, ehuru den i självfva verket var vida mindre. Svenskarnas förmodade stora öfverlägsenhet föranledde Bodisco att afsluta en kapitulation, enligt hvilken ryssarna gingo in på att aflämna alla sina vapen, äfvensom ammunition och kanoner samt att med egna fartyg segla bort från ön. Dessutom förbundo de sig att under ett år framåt ej bära vapen mot konungen af Sverige eller dennes bundsförvanter.

Den 17 maj afseglade Bodisco med sitt manskap till Libau, och Gottland var sålunda befriadt från inkränktarena.

* * *

De svåra motgångar, hvilka under årets första månader hopats öfver Sverige, framkallade sent omsider några energiska mått och steg. Bland dessa bör främst nämnas krigsmaktens förstärkande, en af nödvändigheten påkallad åtgärd, då landet vid alla sina gränser samtidigt skulle föra krig. Och för en sådan uppgift var den disponibla militären alltför fåtalig. I mars utfärdades därför en befallning om uppsättande af vargering och landtvärn, hvarefter härens numerär steg till 77,230 man. Det dröjde likväl långt inpå sommaren, innan dessa trupper blefvo fullständigt organiserade.Häraf voro 33,230 man stående trupper, 13,500 man vargering och 30,600 man landtvärn. Hären i Finland ingick ej i beräkningen.Nämnda krigsstyrka skulle på ifrågavarande tid kunnat ingifva respekt för Sverige och måhända varit tillräcklig, om ej vargeringen och landtvärnet i militärisk utbildning lämnat mycket öfrigt att önska. Då medel saknades, blef utrustningen inom dessa nya trupper högst bristfällig och befälet såväl fåtaligt som underhaltigt. Detta utgjordes nästan uteslutande af afskedade officerare, hvilka redan hunnit glömma allt, som till tjänsten hörde, och det gafs äfven många, som tidigare för ovärdigt uppförande blifvit skilda från de regementen, där de tjänat.

Medan tiden framskred, undergick äfven den politiska situationen några förändringar. Napoleons trupper, hvilka under marskalk Bernadottes befäl öfvergått till Fyen och södra Jutland, bestodo till ena hälften af spaniorer. I Köpenhamn rådplägades redan om härens öfverförande till Skåne, men då en engelsk flotta i medlet af maj inseglade till Göteborg, vägrade spaniorerna att vidare bistå Napoleon. Deras anförare, markis la Romana, trädde i förbindelse med engelsmännen samt afseglade inom kort till Spanien med transportfartyg, som anskaffats från England. Då nu Bernadotte sålunda förlorade hälften af sin armé, kunde något anfall ej längre komma i fråga, hvarför någon fara från danskt håll ej vidare hotade.

I södra Norge hade kriget under vintern pågått med omväxlande lycka. Genom Armfelts därstädes på vårsidan vidtagna kraftiga åtgärder kunde man snart vänta sig större framgångar, men i det afgörande skedet hejdade Gustaf Adolf generalen i utförandet af hans planer. Armfelt ovetande befallde konungen dessutom den norra fördelningen att tåga till Kvarken. Sålunda omintetgjorde konungen själf möjligheten till framgångar, äfven där sådana hade kunnat vinnas.

Konungen, hvars uppsåt från början gått ut på Norges eller åtminstone Själlands eröfring, vacklade ständigt i sina försvars- och anfallsplaner. Hvad han den ena dagen beslöt, förkastade han följande dag. Af sin omgifning tog han ej råd, utan ansåg sig själf kunna leda och styra om allt på bästa sätt. General Tibell, en af Sveriges mest framstående och kunskapsrika militärer, hvilken nyligen blifvit utnämnd till generaladjutant för armén (chef för hufvudstaben), tillrådde Gustaf Adolf att med alla till buds stående medel vidtaga åtgärder för Finlands återtagande. Därtill föreslog generalen, att man till nämnda land skulle sända betydliga förstärkningar, samt till försvar af Sveriges södra och västra gränser kvarlämna en mindre, dock tillräcklig styrka, som jämte engelsmännen kunde hålla en fiende på afstånd. En af Tibell omsorgsfullt och klokt utarbetad plan framställdes för monarken,men vare sig att planen utgick från en annan person än konungen själf, och därigenom sårade hans egenkärlek, eller att hans trångsynta omdömesförmåga ej uppfattade fördelarna öch nödvändigheten af densammas antagande, — allt nog, planen förkastades, och konungen lät fortsättningsvis sina handlingar ledas af egna ingifvelser. I Sverige lät han sina trupper planlöst marsehera fram och åter, från den ena sidan af landet till den andra. Och till Finland blefvo, som längre fram skall visas, endast mindre förstärkningar afsända. Konungen hyste stor förhoppning på en förestående resning bland det finska folket, hvilken resning i självfva verket ägde rum på flera orter under sommarens lopp; det oaktadt understödde han den icke med ett tillräckligt antal reguliära trupper.

Genom Gustaf Adolfs oerhördt besinningslösa beteende växte det redan dolda missnöjet hos landets invånare, och med hvarje dag ökades förbittringen, så att den beklagansvärda konungen småningom helt och hållet förlorade sina undersåtars förtroende och aktning. En gifven följd häraf blef, att han råkade i oenighet med alla och fann sig omgifven af ovänner. Från denna tid begynte man redan umgås med hemliga planer att störta

konungen.

Snart nog kom Gustaf Adolf äfven i tvist med sina bundsförvanter, engelsmännen. Han ville nämligen sända engelska flottan till Wiborg eller S:t Petersburg, åtminstone till Kymmene älfs utlopp, för att där anfalla ryssarna i ryggen, men engelsmännens anförare, general Moor, som för rådplägningar var inrest till Stockholm, satte sig bestämdt emot förslaget. Af sin regering hade Moor erhållit befallningar, hvilka ej tilläto honom att tillmötesgå konungens här uttalade önskan. Gustaf Adolf blef då ytterst uppbragt på generalen och förbjöd honom att utan tillstånd lämna Stockholm. Men förklädd och försedd med falskt pass lämnade Moor staden och begaf sig till Göteborg, hvarifrån han omedelbart med sin transportflotta afseglade. I hans ställe sändes från England en flotta utan någon landstigningsarmé, under befäl af amiral Saumarez. — Det ofvananförda inträffade visserligen först i början af juli.

Äfven i Ryssland var ställningen numera en annan än vid krigets början. Kejsar Alexanders vänskapsfulla förhållande till Napoleon hade redan mot våren märkbart afsvalnat, och han begynte, ej utan orsak, frukta den nya vännen. För Ryssland var det därför nödvändigt att fortfarande hålla en talrik armé vid sin västra gräns, hvarjämte landets krigsstyrka på gränsen mot Turkiet och Persien ej heller kunde minskas. Hären i Finland måsteäfven på våren ökas, och det var ej utan att uppfyllandet at nämnda kraf kostade det stora riket en viss ansträngning.

Efter ryssarnas motgångar vid Siikajoki och Revolaks insåg Alexander, att hans tidigare närda förhoppningar om att före sommarens inträde kunna bemäktiga sig hela Finland ej skulle gå i uppfyllelse, och att förstärkningar för eröfringarna därstädes blefvo nödvändiga. Visserligen voro efter Sveaborgs fall en del trupper lediga för användning på annat håll, men Buxhœvdens behof var därmed ej tillfredsställdt; han anhöll om betydligare förstärkning. Mot slutet af maj lyckades det Ryssland att afsända 11,000 man till Finland, hvarigenom arméns styrka härslädes uppgick till 34,000 man.

Innan dessa förstärkningar hunno anlända, inträffade likväl några betydelsefulla förändringar på krigsskådeplatsen.

Tidigare har omnämnts, att Klingspor efter de första segrarna med sina 10,000 man stannade i overksamhet vid Siikajoki. Hans förtrupper voro framskjutna till Himango. Motståndarna, Tutschkoff och Rajeffski, förfogade samtidigt öfver endast 5,000 man, och af fruktan för anfall hade de dragit sig tillbaka, förläggande hufvudkvarteret först till Pyhäjoki, men kort därpå till Gamlakarleby.

»För inträffad blida», hette det, uppsköt fältmarskalken att föra sina trupper framåt på de dåliga vägarna. Den upptinade snön och de många vårbäckarna hade nämligen förvandlat alla landsvägar till floder och omöjliggjort samfärdseln. Hela sex veckor förflöto, utan att Klingspor kunde förmå sig till hvarken det ena eller det andra. Emellerlid erhöll fienden därigenom tid att hämta sig efter nederlagen och att vidtaga åtskilliga förberedelser till krigets fortsättande äfvensom emottaga förstärkningar.

Utan tvifvel skulle arméns rörelser i väsentlig grad försvårats af naturförhållandena, men ur krigshistorien kunna anföras otaliga exempel, som visa huru energiska anförare funnit utvägar för öfvervinnande af vida större hinder än de, hvilka här förelågo. Att dessa ej voro oöfvervinneliga, visade äfven Sandels.

Sedan Bulatoff blifvit slagen och tillfångatagen vid Revolaks, hade öfverstelöjtnant Obuchoff, hvilken på några dagsmarschers afstånd jämte 500 man följt de förstnämnda, råkat i en högst brydsam ställning. Vid sin framkomst till Pulkkila (se kartan å sid. 61) förlorade han spåren af Bulatoff, till hvilkens afdelning han från Heinola skulle medföra lifsmedel, och var därför oviss om hvad han vidare borde företaga.

Då Sandels emellertid den 28 april från Oulunsalo anländt till Frantsila och därstädes erhöll kunskap om Obuchoffs belägenhet, beslöt han att anfalla fienden. Sandels' styrka bestod förtillfället af Västerbottens- och Österbottens bataljoner, 100 man af Kajana bataljon, en bataljon Savolaks jägare, 20 dragoner och 4 trepundiga kanoner — inalles närmare 1,500 man. Resten af brigaden var tillsvidare kvarlämnad i trakten af Uleåborg.

För att öfverraska och omringa Obuchoff sändes öfverstelöjtnant Fahlander med 350 man västerut öfver

Pelkonen och Karhukangas mot Pulkkila; samtidigt härmed skulle hufvudstyrkan rycka emot fienden från norr. Det blef öfverenskommet att gemensamt vidtaga anfallet kl. 2 natten mot 2 maj.

Fahlander bröt upp middagstiden den 1 maj, och tillryggalade den 50 km långa, besvärliga vägen samt framkom till bestämd ort något före den utsatta tiden; men då ryssarna upptäckte honom, blef han tvungen att begynna striden innan hufvudkolonnen från norr hunnit anlända.

Med hufvudkolonnen, anförd af major B. A. Grotenfelt, följde Sandels själf. Kolonnen, som hade en betydligt kortare väg att tillryggalägga, satte sig i rörelse först kl. 6 på aftonen. Vid framkomsten till Mattila gästgifvargård medgafs åt det uttröttade manskapet en kort hvila. Dock afgick kapten Silfverbrand med 100 man omedelbart längs en skogsväg rakt söderut för att sålunda utgöra föreningsbandet mellan Fahlander och hufvudstyrkan. Vägen var ej lång, hvarför Silfverbrand framkom till Pulkkila nästan samtidigt med Fahlander och gemensamt med honom begynte striden.

Då hufvudkolonnen uppnådde Niileksälä by, en half mil från Pulkkila, togs där en kosackpatrull till fånga, och i det samma förnam man en liflig skottväxling från kyrkobyn. Det var klart att striden redan vidtagit, och att ingen tid längre stod att förlora. Nästan i språngmarsch, med kanonerna framför sig och skidlöpare på flygl ärna, tillryggalades den återstående vägsträckan.

G. Fahlander.När man anländt till närheten af byn, uppstod en stark dimma, insvepande såväl vänner som fiender i ett ogenomträngligt dunkel. Befarande att af misstag tillfoga sina egna skada, gaf sig Sandels ännu en stund till tåls; men så snart dimman något lättat, gaf han signal till anfall, hvarefter man ryckte an mot kyrkobyn.

Obuchoff höll sig länge med tapperhet. Omringade från alla sidor af en betydligt öfverlägsen styrka, inneslöto ryssarna sig i byggnader, hvarifrån de sköto genom fönster och gluggar. Skyddet af husväggarna gjorde det möjligt för dem att en tid hålla stånd, men så snart Sandels riktade kanonelden mot byggnaderna, ramlade dessa. Samtidigt störtade nu fotfolket å ömse sidor mot hvarandra med falida bajonetter och höga hurrarop, hvarefter striden öfvergick till handgemäng.

Hetast tycktes striden hafva stått på finnarnas högra flygel, där den oförvägne kapten Duncker förde befälet. Oaktadt han hårdt ansattes och i stupade och sårade förlorade hälften af sitt manskap, vek han ej ett steg. Slutligen lyckades han äfven med återstoden af sina soldater tillbakakasta den med förtviflans mod kämpande fienden.

Slutligen, efter 4 timmars hårdnackadt motstånd, såg Obuchoff ingen annan utväg än att gifva sig. Själf var han illa sårad. Jämte befälhafvaren togos 5 officerare och 400 man, två fanor, en kanon samt rikliga förråd af alla slag. En officer och några man lyckades bortföra tvenne kanoner och på obanade stigar, under ofantliga svårigheter, uppnå den ryska hären vid kusten. I döda hade ryssarna omkring 40 man och de sårades antal var betydligt.

Förlusten på Sandels' sida utgjordes af 5 blesserade officerare och 70 man soldater, döda och sårade. Bland sårade officerare voro major W. Lagerborg, löjtnant Hedenqvist och underlöjtnant E. A. Tigerstedt. Underofficer Simolin vid Dunckers kompani hade man redan kastat bland de döda, men lyckligtvis iakttogs hos honom en sakta rörelse, hvilken räddade honom från att blifva lefvande begrafven.

I de officiella rapporterna om striden vid Pulkkila omnämnas med särskildt beröm öfverstelöjtnant Fahlander, major B. A. Grotenfelt, kapten Duncker, löjtnanterna N. H. Longe och Burman samt fänrik Enesköld. Duncker afsändes med de tagna fanorna till Stockholm, där han af konungen dubbades till riddare af svärdsorden samt utnämndes till major i armén.

Z. Dunckers namnteckning.Efter ofvanskildrade lyckliga seger erhöll Sandels ytterligare kunskap om att flera transporter med lifsmedel och andra förråd voro i antågande på olika vägar norrut, hvarpå han afsände Fahlander med 250 man till Kärsämäki, Grotenfelt med 150 man till Ahokylä, nära gränsen till Savolaks, och Burman med 100 man till Haapajärvi.

Fahlander stötte snart på en transport födoämnen, som forslades med 60 slädar, eskorterade af 2 officerare och 37 man, hvilka alla blefvo tagna. Burman lyckades endast bemäktiga sig 4 kosackhästar, hvilkas ryttare bönderna tidigare ihjälslagit. Grotenfelt däremot anträffade i närheten af Peippo gästgifveri några mindre partier, inalles 41 man, hvilka samtliga tillfångatogos. Därefter afsände han från sin styrka löjtnanterna von Schantz och Tavaststjerna med 50 man till Ahokylä by, där en transport på 120 hästar och 11 man blef tagen. Äfvenledes blef kapten Malm i tillfälle att bemäktiga sig 28 slädar, lastade med ammunition.

Samtidigt afgick major Bosin, utsänd af Klercker, med 100 man från Uleåborg öfver Kajana till Nissälä, där han stötte på en transport af 80 lass födoämnen, som jämte 6 man föllo i hans händer. En del af eskorten lyckades vid detta tillfälle undkomma och fly till Idensalmi. Sålunda tillfogade dessa små ströfkårer fienden kännbara förluster och uppväckte därjämte hos egna landsmän hopp om vidare framgång.

Man kan lätt föreställa sig, hvilket afbräck detta giorde i ryssarnas proviantering. Större delen af sina förnödenheter måste de anskaffa från Ryssland för att sedermera med ofantliga svårigheter släpa dem genom öde trakter i ett främmande land och på nästan ofarbara vägar.

Särskildt uppeldande inverkade däremot dessa i och för sig obetydliga skärmytslingar på allmogen i Österbotten och Savolaks. Befolkningen greps af krigisk ifver, och på många orter begynte bönderna att, då tillfälle erbjöds, efter bästa förmåga tillfoga fienden betydliga skador. Det förekom numera ofta, att allmogen vägrade lämna sina hästar åt fienden, något som förut icke inträffat. De hörsammade ej längre försiktiga tjänstemäns fordringar, då dessa, i likhet med den af ryssarna hårdt ansatte landshöfdingen i Vasa, utgåfvo stränga kungörelser och uppmaningar till underkastelse. Bönderna följde nu hellre en af Klingspor den 1 maj utfärdad uppmaning till österbottningarna att vara armén behjälplig och, som det heter i skrifvelsen, »tillfoga fienden all den skada och afbräck, som Ni, från urminnes tider kände, tappre österbottningar, honom tillfoga kan».Från några af fienden besatta socknar anlände deputationer till grefve Klingspor med underrättelsen att 2,000 bönder voro redo att till konungens och fäderneslandets försvar gripa till vapen. De erbjödo sig att förstöra vägar och broar i ryssarnas rygg för att såmedelst afskära fiendens återtåg. Bönderna önskade blott få kännedom om, när tiden därtill vore gynnsam, och ärnade göra gemensam sak med armén. Men Klingspor förstod dock ej att draga nytta af befolkningens lojala känslor. Han klappade deputationer medlemmar på axeln sägande: »När jag behöfver Edert bistånd, skall jag väl kalla på Eder». Likväl stannade det endast vid de tomma orden; Klingspor begagnade sig ej af den erbjudna hjälpen.

En vid tillfället närvarande person gör härom följande anmärkning: »Detta bevisar, att Klingspor icke hade något allvar med den anmaning han utgaf den 1 maj, och att han icke hade för afsikt att begagna alla de utvägar honom blefvo erbjudna. Tillika visar det, af hvilken anda folket lifvades, och huru många medel till landets försvar en redlig befälhafvare kunnat påräkna.»

Men i trots af Klingspors oförmåga att draga nytta af nämnda fördelar, spred bonderesningen sig och blef en verksam faktor i krigets vidare utveckling.

Ryssarna, hvilka hittills ej rönt något egentligt motstånd från befolkningens sida, begynna härefter beklaga sig öfver de förändrade förhållandena. Sålunda inrapporterar Buxhœvden till kejsaren, att Tutschkoff nödgades retirera från Kalajoki till Lochteå, därför »att de finska trosskuskarna gjort myteri och lämnat fororna åt sitt öde. Likaså hade invånarna i Gamlakarleby gripit till vapen, med yxor huggit in på den ryska vakten och bemäktigat sig 53 gevär. Tutschkoff hade därför befallt generallöjtnant Rajeffski att från Vasa tåga till Gamlakarleby för att tvinga invånarna därstädes till lydnad, samt att under vägen, för samma ändamål, lämna ett par kompanier i Nykarleby.»

Äfven markis Paulucci anför åtskilliga fall, som bevisa allmogens fientliga förhållande till ryssarna. Markisen var en italienare i rysk tjänst, utsänd från S:t Petersburg till norra Finland för att taga reda på Tutschkoffs ställning, men i anledning af befolkningens hotande sinnesstämning lyckades han ej framkomma till generalens hufvudkvarter, utan måste vända om på vägen. I sin berättelse utbrister han slutligen: »Af hvad jag för Eders Excellens framställt torde synas, att upploppet organiserats i trakten omkring vår position, hvilken, på samma

gång den skyddar fienden vid alla anfall, fullkomligt förlamar våra rörelser och, jag tror mig våga påstå det, gör vår ställning högst osäker».Det inträffade till och med stundom att ryska officerare måste lämna såväl sin trupp som sina förråd efter sig och skyndsamt fly på skogsvägar genom ödemarkerna.

Anförda förhållanden medverkade i en ej ringa mån till en lycklig utgång af Sandels' expedition söderut.

I Idensalmi hade ryssarna samlat betydliga förråd, hvilka vid Sandels' annalkande till trakten säkert af ryssarna själfva blifvit förstörda, såvida ortens befolkning ej hindrat dem häri. En skara af raska män, anförd af bonden Erik Ollikainen, till hvilken landtmätar Boisman och kollegan Gummerus äfven slöto sig, anföll ryssarna och bemäktigade sig omkring 200 lass födoämnen. Härjämte togos 43 fångar. På finnarnas sida blefvo Gummerus och Boisman under striden sårade. En bonde vid namn Genti utmärkte sig här särskildt och belönades med hederstecknet för tapperhet i fält. Hulvudledaren i företaget torde dock varit gamla generalmajoren, friherre S. V. Carpelan, tidigare landshöfding i Kuopio, men sedan han undfått sitt afsked, bosatt i Idensalmi. Klingspor meddelade i ett enskildt bref till konungen, att den gamla generalen, då magasinen togos, var den styrande i företaget. »Han var själf i elden och brinner af nit», skref Klingspor om Carpelan. Men i sin officiella rapport framhåller fältmarskalken, på Carpelans egen begäran, att Ollikainen var hufvudledaren.

Bland ståndspersoner, hvilka utmärkte sig vid ifrågavarande bonderesningar, bör äfven nämnas afskedade kaptenen Sahlstein, hvilken med lif och lust verksamt deltog däri.

Kort efter händelserna i Idensalmi anlände Bosin till orten och öfvertog för statens räkning alla där tagna ryska förråd.

Det dröjde ej länge, innan landet ända intill Kuopio var befriadt från fienden, och Sandels kunde framrycka till nämnda stad utan att möta något egentligt motstånd. Skulle nu Klingspor handlat lika energiskt och ej ansett vägarnas dåliga tillstånd som ett oöfvervinneligt hinder för sin armés frammarsch, hade ryssarna snart nog blifvit undanträngda till Tammerfors och Tavastehus, men fältmarskalken bidade fortfarande, inväntande bättre vägalag. Han medgaf dock tillstånd åt Sandels att bemäktiga sig Kuopio, hvarest fienden ihopsamlat stora förråd af alla slag. Utförandet af nämnda viktiga företag anförtroddes åt kapten Malm.

Med endast 100 man Savolaks jägare anlände han den 8 maj till Idensalmi, där löjtnant Clementeoff med 70 man af Kajana bataljon slöt sig till honom. Den 10:e tågade man vidare, hvarunder Malm af bönderna erfor, att en del rysk militär var inkvarterad i närliggande Toipala by; Malm insåg då nödvändigheten af att försöka bemäktiga sig detta parti, innan han företog något annatLöjnant Clementeoff afsändes därför längs en skogsväg i fiendens rygg och själf tågade Malm långsamt fram, följande stora landsvägen mot byn.

Ryssarna hade emellertid lämnat byn och anade ej någon hotande fara, då löjtnant Clementeoff plötsligt med sina soldater störtade fram ur skogen och anföll dem. Öfverraskade häraf, skingrades fienderna åt olika håll. Men nu anlände äfven Malm och angrep ryssarna i fronten. Inom kort blef 1 officer och 88 man tagna till fånga, 5 man hade stupat och ett fåtal undkommo till

skogarna. Vid tillfället hade landtmätar Boisman, ehuru lidande af blessyrer, erhållna under anfallet vid Idensalmi, tillhandagått Malm ej allenast som vägvisare, utan äfven tagit aktiv del i själfva striden.

Efter fångarnas afsändande till major Bosin i Idensalmi, tågade Malm vidare och närmade sig Kuopio den 11 maj.

Under vägen förenade sig skolmästar Hellgren och 300 bönder med Malms trupp. Bönderna voro beväpnade med spjut och yxor samt omkring ett 50-tal med gevär. De längtade äfven att på något sätt få bidraga till fosterlandets försvar, hvarför Malm ej ville förvägra dem rätt att deltaga i företaget, utan beviljade dem tillstånd att följa med.

Innan Malms brokiga skara anlände till staden, fördelades manskapet i tre delar, med 60 man i hvarje afdelning. Den första skulle under löjtnant Burmans befäl anfalla från väster, den andra ställdes under löjtnant Clementeoff, med uppdrag att stöta till från nordost, och den tredje, anförd af underlöjtnant Tavaststjerna, erhöll order att anfalla från norr. Bönderna ställdes i spridd ordning på isen utanför staden för att bevaka alla vägar, på det att

ingen skulle kunna undkomma. Tillika förehölls dem att ej på

G. G. Tavaststjerna. VI kartan till Striden om Finland. Trakten sydvest om Kuopio.några villkor lämna sina platser eller intränga i staden. Anfallet bestämdes till kl. 2 på natten.

På utsatt tid ryckte alla fram. Burman stötte först på motstånd och kom i handgemäng, hvarvid han lyckades drifva fienden genom staden mot Toivola sidan, och tog 52 fångar. De tvenne andra grupperna hade under tiden gjort anfall från hvar sin sida, och möttes äfven de af hårdnackadt motstånd på stadens gator. Tavaststjerna jämte några man störtade under stridens gång in i ett hus, där han nedsköt 1 man och gjorde 8 tångar, men blei därefter på torget illa ansatt från tvenne håll. Till hans lycka anlände Clementeoff i detsamma, skyndande till hans hjälp. Striden pågick sålunda länge, hvarvid å båda sidor utvecklades en oförvägen tapperhet. I det s. k. kanslihuset hade en skara ryssar inneslutit sig, i

Kuopio från 1830-talet. det längsta trotsande hvarje anfall. Då någon försökte intränga i huset, möttes han af en mördande eld. Slutligen sände Malm en af de redan tagna krigsfångarna till huset med uppmaning till de instängda att nedlägga vapnen; i motsatt fall hotade han att antända byggnaden. Då emellertid intet svar anlände, sprang löjtnant Burman med en pistol i handen upp för trappan och ropade till fienderna på ryska, att de voro hans fångar. Men till svar riktades flera gevärsmynningar emot honom, hvarpå han aflossade sin pistol, därmed sårande en man. Nu först gåfvo sig de öfriga till fånga I huset anträffades 86 man, af hvilka 50 voro sjuka. Inalles togos 124 man sjuka samt omkring 155 friska.

Bönderna hade emellertid ej kunnat afhålla sig från att lämna sina poster och intränga i staden, hvarigenom omkring 100 man bereddes tillfälle att undkomma. Äfven den ryska befälhafvaren lyckades fly till Warkaus.

Förlusterna vid Malms djärfva öfverfall utgjordes endast af några man sårade, men vinsten däraf blef af största betydelse.Förutom de vid tillfället tagna rika förråden af säd, mjöl, gryn, kött, hö och andra förnödenheter, var hela trakten numera rensad från fienden. Det gällde endast att kunna behålla hvad man vunnit. Sandels skyndade därför att till Malms undsättning afsända 300 man, hvilka under major Grotenfelts befäl framforslades medelst hästar och åkdon. Själf följde Sandels efter med sin brigad.

Det var ej lätt att komma fram på de bottenlösa vägarna, men svårigheterna öfvervunnos, och efter en veckas ansträngningar intågade Sandels den 20 maj i Kuopio. Med obeskriflig glädje emottogs han af invånarna. I hela Savolaks rådde jubel. Hustrur skyndade att omfamna sina män, barn sina fader. Systrar, bröder och vänner återsågo hvarandra. Huru mycket hade man ej att meddela, hvad allt hade man ej upplefvat!

Redan vid Malms intåg i staden nedlade landshöfdingen i Kuopio, Olof Vibelius, sitt ämbete i kaptenens händer. Härigenom ville han undvika att, i händelse af fiendens återkomst, blifva urståndsatt att framdeles tjäna sina landsmän. Vibelius hade, då ryssarna ockuperade länet, kraftfullt hållit fast vid landets lagar och skyddat befolkningens rätt mot våld och godtycke.

»Att värna rätt, förmedla bördors last, Han som en helig plikt sig föresatt, . . .» Det manliga mod Vibelius ådagalade, var icke mindre än krigarnes på slagfältet, hvarför hans minne lika sent som deras skall förblekna.

Olof Vibelius föddes 1752 i Södertelge, där fadern var kyrkoherde. År 1776 kom han till Finland, innehade härstädes under elfva år en landssekreteraretjänst och utnämndes sedermera till lagman samt 1803 till landshöfding i Kuopio. Vid krigets början utvecklade Vibelius en outtröttlig verksamhet; han samlade förråd och uppbådade landstorm. Och då Cronstedt med sina trupper snart nog lämnade trakten, kvarblef Vibelius som ensam försvarare af folkets rättigheter.

Man måste erkänna att ryssarna, och särskildt de flesta bland deras befäl, vid intåget i Finland bemödade sig om ett humant sätt och vänligt tillmötesgående mot befolkningen. De ville på detta sätt befrämja och underlätta landets öfvergång till Ryssland. Dock följde vid den egentliga krigsförklaringens utfärdande en befallning om att invånarna skulle aflägga trohetsed åt ryska tsaren. Finnar och svenskar skiljdes åt och på de förra ställdes fordringar, omöjliga för hederliga undersåtar att uppfylla. Manfordrade, att de finska officerarna skulle lämna svenska fanorna och återvända till sina boställen; i händelse befallningen ej åtlyddes, hotades officerarna med

förlust af såväl lön som boställen. Nu uppträdde Vibelius öppet och oförskräckt samt framhöll skriftligen för Buxhœvden orättvisan i denna befallning. »Jag kan ej underlåta anmäla», skrifver han, »huru som våra lagar förmå, det ingen kan annans mans rätt förverka, ei mannen hustruns, ej gäldenärer borgenärers.» Han yttrar vidare, »att hela landet skulle råka i förtviflan och förskräckelse om oskyldiga blefve lidande, genom att deras män fullgjorde sin lydnadsplikt mot konung och fosterland.» »Eders Excellence», slutar han, »som upplyst känner ärans lagar, som på dem förvärfvat ära och ryktbarhet, kan visst icke högakta en nation, som ej vet högakta ära, dygd och plikt. Mitt åliggande är att bibehålla lugn och befreda hvar och en under lagarna, och det skall jag af alla krafter som en redlig man vaka före, tills jag det ej mera förmår, då medvetandet af uppfyllda plikter skall följa mig till olyckan, tiggarekojan eller grafven, och min, under några och trettio års ämbetsförvaltning, förslitna och uttröttade varelse, på ålderdomens dagar af bekymmer och sorger nedtryckt, åtminstone icke med förbannelse gå af skådeplatsen.»

Genom nämnda skrifvelse tillvann sig Vibelius äfven fiendens aktning, och Buxhœvden fullföljde ej sitt hot.Då Kuopio i juni åter utrymdes, följde Vibelius med Sandels till Toivola, och så länge delar af armén kvarblefvo inom hans län, hade han en outtröttlig omsorg om truppernas förplägning och utrustning. I medvetandet af troget uppfylld plikt, reste han därefter till Sverige, utnämndes 1809 till landshöfding i Värmland, inkallades 1812 till ledamot af Svenska vetenskaps- och landtbruksakademin, tog afsked 1813 samt afled i Karlstad 1823. År 1808 blef Vibelius adlad, men tog ej ut introduktion.

O, Vibelius.

Så snart Sandels anlände till Kuopio, sände han Malm med 300 man mot S:t Michel, Fahlander till Koivisto och Grotenfelt med 170 man till Jorois.

Väl insåg Sandels, att det skulle blifva honom svårt att med endast 2,500 man hålla sig kvar i den återtagna delen af landet, hvarför han klokt nog valde Toivola pass till medelpunkt för sitt försvar. Självffallet skulle fienden, efter att hafva återhämtat sig och erhållit förstärkningar, uppbjuda alla krafter för att ånyo söka bortdrifva Sandels. Därför lät han skyndsamt, i väntan på fortsatt strid, transportera förråden till Toivola och där uppföra förskansningar. 8 Kapitlet.

Växlande lycka.

Då ryssarna betraktade sin ställning i slutet af maj, måste de hafva funnit, att densamma ej var gynnsam, och att goda skäl till oro för händelsernas vidare utveckling förefunnos. Rajeffski, numera befälhafvare för trupperna i Österbotten, befann sig långt framskjuten, isolerad och aflägsnad från sina öfriga landsmän, med en i det närmaste dubbelt starkare motståndare framför sig. Efter det Sandels segrande tågat fram till Kuopio och närmat sig S:t Michel, fanns det i östra delen af landet så godt som ingen rysk militär. Hvarken Nyslott eller Willmanstrand ägde några garnisoner, och de närmaste reserverna voro förlagda i Wiborg, där krigsguvernören, oroad af underrättelserna från Savolaks, på eget bevåg skyndade att afsända tvenne bataljoner till nyssnämnda städer. Samtidigt härmed voro Buxhœvdens öfriga trupper spridda längs den vidsträckta finska kusten: Bagration bevakade sträckan mellan Åbo och Björneborg, Kamenski mellan Lovisa och Hangö, och en mindre reservafdelning stod förlagd i Tavastehus. Att kvarhålla en så pass betydlig styrka vid kusterna ansåg Buxhœvden för alldeles nödvändigt, ty endast därigenom trodde han sig med någon framgång kunna förhindra svenskarnas landstigningsförsök.

Numera framstod allt klarare, att landets eröfring ej med samma lätthet kunde slutföras, som man i följd af de första framgångarna hoppats, och lika tydlig tedde sig nödvändigheten af att 8 Kapitlet.

Växlande lycka.

Då ryssarna betraktade sin ställning i slutet af maj, måste de hafva funnit, att densamma ej var gynnsam, och att goda skäl till oro för händelsernas vidare utveckling förefunnos. Rajeffski, numera befälhafvare för trupperna i

Österbotten, befann sig långt framskjuten, isolerad och aflägsnad från sina öfriga landsmän, med en i det närmaste dubbelt starkare motståndare framför sig. Efter det Sandels segrande tågat fram till Kuopio och närmat sig S:t Michel, fanns det i östra delen af landet så godt som ingen rysk militär. Hvarken Nyslott eller Willmanstrand ägde några garnisoner, och de närmaste reserverna voro förlagda i Wiborg, där krigsguvernören, oroad af underrättelserna från Savolaks, på eget bevåg skyndade att afsända tvenne bataljoner till nyssnämnda städer. Samtidigt härmed voro Buxhœvdens öfriga trupper spridda längs den vidsträckta finska kusten: Bagration bevakade sträckan mellan Åbo och Björneborg, Kamenski mellan Lovisa och Hangö, och en mindre reservafdelning stod förlagd i Tavastehus. Att kvarhålla en så pass betydlig styrka vid kusterna ansåg Buxhœvden för alldeles nödvändigt, ty endast därigenom trodde han sig med någon framgång kunna förhindra svenskarnas landstigningsförsök.

Numera framstod allt klarare, att landets eröfring ej med samma lätthet kunde slutföras, som man i följd af de första framgångarna hoppats, och lika tydlig tedde sig nödvändigheten af atttill Finland sända betydliga förstärkningar. Buxhœvden anhöll därför om sådana, men uttalade tillika i ett bref till kejsaren, att han i alla fall med tillförsikt och hopp om framgång emotsåg sommarens händelser.

I anledning af denna skrifvelse afsändes, såsom redan tidigare omnämnts, till Finland 11,000 man. Af dessa trupper afgingo 7,500 man under general Barclay de Tollys befäl till Savolaks. Resten fördelades på flera olika delar af krigsskådeplatsen, hvarigenom de särskilda afdelningarna ej i märkbar grad blefvo förstärkta.

Snart nog tyckas dock återigen vissa betänkligheter uppstått hos Buxhœvden. Efter händelserna på Åland framträdde särskildt svårigheterna af kusternas försvar. Buxhœvden insåg, att landets egendomliga kustbildning, med dess otaliga skogbevuxna holmar, för motståndarena utgjorde ett godt skydd vid landstigningar, men däremot i hög grad vilseledde hans egna trupper. Det vore ej svårt, skrifver han, för en svensk flotta att obemärkt närma sig kusten, landsätta betydliga styrkor och afskära återtåget för Rajeffski. Han framhöll äfven omöjligheten af att uteslutande med landttrupper försvara kusterna och föreslog, att den vid Sveaborg eröfrade svenska flottan måtte sändas honom till undsättning. Dessutom anhöll han hos kejsaren om några fregatter eller andra krigsfartyg, och särskildt önskade han få ett antal roddfartyg, hvilka enligt hans åsikt synnerligen väl skulle lämpa sig för den finska skärgården.

Den 29 maj ingick Buxhœvden ånyo med en framställning om att en mindre afdelning måtte sändas ifrån Sordavala genom Karelen till Barclays understöd, »men lika mycket för att uppväcka fruktan hos Karelens inbyggare, hvilka, om man ej vidtager försiktighetsmått, alltid, till följd af deras oroliga natur, äro färdiga till uppror». I samma skrifvelse säger Buxhœvden, att uppgifterna om Sandels' styrka i Savolaks torde varit mycket öfverdrifna, hvarför han hoppades att svenskarnas utdrifvande från dessa trakter ej skulle blifva svårt för Barclay de Tolly.

Buxhœvdens krigsplan var i hufvudsak följande: Barclay skulle rycka mot Kuopio, och i händelse fienden riktade sitt anfall mot Rajeffski, borde han i sistnämnda stad lämna 3,000 man och med sin återstående styrka förmedelst en skyndsam rörelse falla öfver svenskarnas flank, eller helt och hållet afskära deras reträtt, Rajeffskis uppgift blefve, att med undvikande af strid förhindra fienden att intränga till Vasa, afleda den finska hufvudarméns uppmärksamhet från Barclays operationer mot Sandels, försöka kringgå Klingspor samt bringa honom mellan tvenne eldar.Svårt är det ej att i denna plan finna de svaga punkterna. Främst i ögonen fallande är, att ryssarnas tvenne.förnämsta afdelningar genom ett så betydligt afstånd voro skilda från hvarandra och att dessa ägde olika utgångspunkter. Kejsaren visade sig äfven missnöjd med Buxhœvdens förslag, och lät krigsministern Araktschejeff meddela honom härom. »Om fienden», skrifver Araktschejeff, »gör ett häftigt anfall och slår den ena, antingen Rajeffski eller Barclay de Tolly, tvingar han äfven den andra att retirera, då deras förening blifver omöjlig, och de 3,000 man, som skulle kvarlämnas i Kuopio, komma såsom alltför underlägsna i en svår ställning.» Men Buxhœvden, som hade tillåtelse att handla efter eget godtfinnande, förblef vid sitt beslut. Endast genom konung Gustaf Adolf och Klingspors bristande förmåga att rätt begagna sig af de erbjudna fördelarna, undvekos dock för ryssarna vådorna af Buxhœvdens misslyckade taktik.

De nya trupper, hvilka under general Barclay de Tollys befäl intågade till Savolaks, utgjordes af hans egen division (den 6:e) och en afdelning gardestrupper. Michael Barclay de Tolly, en af Rysslands mest bemärkta generaler på denna tid, var född 1761. Han härstammade från en gammal skotsk familj, hvilken under Stuartarnas tid emigrerat till Östersjöprovinserna. År 1776 ingick han i militärtjänst, deltog i 1788—1790 års krig i Finland, där han utmärkte sig vid Partakoski, blef generalmajor 1799 samt deltog därefter i krigen 1805— 1807 emot fransmännen. I slaget vid Preussich-Eylau blef Barclay svårt sårad i högra handen och måste därför lämna krigsskådeplatsen. Knappt återställd efter sin blessyr, kommenderades han till Finland. Han skildras såsom en tystlåten, svårtillgänglig och

M. Barclay de Tolly.outtröttligt arbetsam man, en framstående och tapper krigare, begåfvad med stora kunskaper och en rik erfarenhet.Som kändt blef Barclay de Tolly sedermera den första ryska generalguvernören i Finland; som sådan tillvann han sig genom sitt allvarliga väsende och sin rättrådighet allmän aktning. Endast en kort tid innehade han nämnda befattning, hvarefter han senare med utmärkelse deltog i krigen emot Napoleon åren 1812—1814, där hans bragder gjorde honom europeiskt ryktbar. Han utnämndes till fältmarskalk och upphöjdes i rysk riksfurstlig värdighet. Barclay de Tolly afled redan 1818.

Tågande i riktning mot Jokkas hade Barclays trupper i början af juni brutit upp från Nyslott och Willmanstrand. Kapten Malm, som med 300 man varit beordrad till S:t Michel, erhöll snart kunskap om fiendens annalkande och inrapporterade till Sandels, att en styrka af inemot 1,000 maa jämte 300 ulaner närmade sig. Det hade varit omöjligt att med någon utsikt till framgång upptaga striden mot en så öfverlägsen fiende. Malm fick därför befallning att, med undvikande af hvarje allvarsam sammanstötning, långsamt retirera mot Jorois. För Sandels var det ju af stor betydelse att vinna tid, främst för förrådens forsling till Toivola, där generalen hade beslutit att i det längsta hålla stånd emot fienden.

Befolkningen i dessa nejder var fosterlandet varmt tillgifven och uppbjöd all sin förmåga att bistå Sandels. Ständigt oroades Barclays förtrupper af partigängare, hvilka på mångahanda sätt skadade fienden. Därigerom blef det äfven i början svårt för Barclay att erhålla tillförlitliga uppgifter om motståndarens verkliga styrka, hvilken betydligt öfverskattades och föranledde honom att iakttaga stor försiktighet.

Det första motstånd ryssarna mötte blef i Jorois, hvarest major B. A. Grotenfelt intagit en förmånlig ställning och lyckades uppehålla fienden i tre dygn. Vid en bred ström, som förenar Joroisselkä och Sysmäjärvi sjöar, lät han uppkasta ett batteri, och uppställde där sin enda kanon, en liten sexpundig slunga, medtagen från Warkaus; dessutom nedrefs en öfver strömmen ledande bro. Sålunda förskansad inväntade Grotenfelt beslutsamt fiendens ankomst.

Grotenfelts egen fädernegård, Järvikylä, låg ett stycke norr om den ström, hvilken här skulle försvaras. Det gällde sålunda för honom att tillika värna hem och härd. Men då Grotenfelt endast förfogade öfver 300 man och fienden ryckte an med 2,000, kunde han själffallet ej alltför länge emotstå öfvermakten.

Tidigt på morgonen den 12 juni närmade sig ryssarna strömmens södra strand och utsände omedelbart en jägareked längs busksnåren utmed densamma. En mycket stark dimma var rådande under den tidiga morgonstunden, hvarför man till en börjanej kunde urskilja något. Men så snart dimman skingrats, varseblef man 5 större och 2 mindre kanonmynningar riktade mot Grotenfelts lilla batteri. Inom kort öppnades eld å ömse sidor, hvarmed man fortfor hela dagen, utan att dock åstadkomma någon nämnvärd skada på finnarnas sida. Påföljande dag uppförde fienderna på sin sida om strömmen ett batteri, hvarest de i godt skydd kunde underhålla en mera effektiv eld. Därjämte begynte de äfven uppsöka lämpliga vadställen samt ihoptimra flottar och broar.

Grotenfelt. hvilken i det längsta bemödade sig om att förhindra fiendens öfvergång, hade spridt sin fåtaliga styrka i mindre fördelningar längs stranden, och delgaf sina underbefälhafvare, att så snart han skulle låta kyrkklockorna ringa, vore detta ett tecken för alla att draga sig tillbaka. Till samlingsställe bestämdes den en kilometer norrut belägna kyrkan.

Emellertid tycktes fienden funnit att ett fortsatt skjutande ej kunde uträtta mycket, hvarför han vid ett af

strömmens smalare ställen lät timra en flottbro. Stället kallas ännu i dag »Venäjänkoski», d. v. s. Ryssforsen. Tillika sändes ett parti kosacker till strömmens utlopp i sjön för att där vada öfver till motsatta sidan och kringgå motståndarens ställning.

Likväl höll Grotenfelt sig ännu i flera timmar, hvarunder hans manskap nedgjorde den ena efter den andra af motståndarna vid deras försök att komma öfver till norra stranden. Han uppsköt allt fortfarande att gifva den öfverenskomna signalen för återtåget, tills han slutligen, kl. 3 e. m., då en fullständig kringränning hotade, fann sig nödgad att utfärda befallning om att röra stormklockorna i kvrktornet. Nu samlades den lilla skaran

hastigt och begynte i god ordning draga sig mot Warkaus. Fienden följde tätt efter och oroade savolaksarna oupphörligt, hvarför dessa ständigt måste stanna och med en kraftig gevärssalfva hålla de mest närgångna på tillbörligt afstånd.

Medan Grotenfelt sålunda retirerade, uppnådde han ett ställe, hvarifrån han hade endast 1 km till sitt på sidan om landsvägen belägna hem. Då tog hans längtan öfverhand och i sporrstreck skyndade han dit för att i hast taga farväl af hustru och barn. Dock återvände han i god tid.för att med sina soldater fortsätta

Venäjänkoski (Ryssforsen). reträtten. Det var nu för andra gången Grotenfelt och många af hans män nödgades lämna hemmen i fiendens händer.

Från dessa striders dagar omtalas många små episoder, hvilka, ehuru af privat natur, dock äro värda att bevaras i pietetsfull hågkomst. Endast en må här anföras. Ej långt före de nyss skildrade dusterna nalkades ryssarna en egendom i Jokkas, Wehmois gård, tillhörig Grotenfelts äldre broder. Ägaren, Carl Herman Grotenfelt, var äfven major och befann sig för tillfallet vid Klingspors hufvudarmé i norra Finland. Hans hustru Maria Charlotta, född Fabritius, jämte barnen voro allena på familjegodset, där hon styrde om ekonomin. Ryssarna hade tillföljd af bonderesningen i trakten blifvit förbittrade på befolkningen och togo gärnahämnd, där tillfälle erbjöd sig. De befunno sig nu på plundringståg och inträffade i detta syfte äfven på Wehmois. Men majorskan, som var förberedd härpå, hade tidigare bortsändt alla gårdens unga män och låtit dem gömma sig i en aflägsen skogslada, emedan hon befarade att dessa främst skulle drabbas af fiendens hämnd.

Då ryssarna nu sköflande inträngde på gården, begaf sig majorskan skyndsamt till sädesboden, låste väl till dörren och gömde nyckeln i sin ficka. Snart nog infann sig en officer i hvardagsrummet, där frun uppehöll sig, och affordrade henne denna nyckel. Men den modiga kvinnan lät ej afskräcka sig. Hon ställde upp sina 9 barn i rad, af hvilka det yngsta stödde sig mot barnflickans knä, och visade dem för officeren, förklarande med bestämdhet, att säden var henne oumbärlig för dessa barns underhåll.

Först betraktade officeren modern med vredgade blickar, men småningom klarnade dock hans anlete mer och mer och med ett vackert småleende dros han sig ur rummet för att aflägsna sitt manskap från gården. Intet ondt vederfors sedermera det Grotenfeltska hemmet, men väl plundrades gårdarna i grannskapet.

Major Grotenfelts förlust vid Jorois utgjorde endast en under officer och 6 man döda samt 6 sårade. Underofficeren fick plikta med sitt lif, då han försökte rädda den lilla kanonen. Detta lyckades likväl ej, utan blef den fiendens byte.

Fiendens förlust uppgifves till 300 man. Om också nämnda siffra kan anses något för hög, torde likväl ett stort antal ryssar fallit för finnarnas säkert riktade kulor. Ännu i dag hänvisar folksägnen till en udde i närheten, hvilken bär namnet »Kalmaniemi», d. v. s. de dödas udde, där de fallna krigarna sägas ha blifvit jordade.

Under det att savolaksarna retirerade vidare norrut, upprefvo de bron öfver Kuvansi å, och först följande morgon uppnåddes

Jorois kyrktorn. (Till vänster K. W. Malms grafvård, ett svärd i brons).Warkaus. Men ej heller nu fingo de hvila, ty major Schildt, som här förde befälet öfver en del af Vesterbottens regemente, ansåg det ej vara möjligt att emot en så öfverlägsen fiende försvara ställningen. Han gaf genast befallning om uppbrott, hvarpå alla tågade vidare till Paukarlaks. Först här kunde de uttröttade soldaterna ändtligen hvila ut. Fienden hade då redan äfven

upphört med förföljandet. I Paukarlaks stannade detachementet tills vidare, inväntande order från Sandels.

Medan ofvanskildrade händelser försiggingo, hade Fahlander blifvit utsänd till Koivisto by, belägen nära den stora landsväg, som förenar Gamlakarleby med Jyväskylä. Här hade ryssarna deponerat ansenliga förråd, hvilka Fahlander skulle taga i beslag. Anfallet lyckades så till vida, att en del af vakten jämte förråden blefvo tagna, hvarvid 47 ryssar stupade; dock undkommo många af bevakningen. Och emedan Fahlander icke förfogade öfver ett tillräckligt antal hästar, kunde endast en mindre del af förråden medtagas; återstoden lät han utdela bland bönderna. I Koivisto erhöll Fahlander kännedom om att 2,000 man från Gamlakarleby blifvit utsända längs den nyssnämnda vägen, hvarför han drog sig tillbaka till Kivisalmi pass, där han äfven mottog major von Essen med 100 man som förstärkning.

Ställningen var något riskerad. Mot en från väster anryckande fiende var den visserligen särdeles lämplig att försvara, men om fienden äfven kunde väntas från Pieksämäki sidan, vore den ohållbar, i det att Fahlander då skulle råka mellan tvenne eldar. Af stor vikt var det därför att bevaka vägen mellan Pieksämäki och Kutumäki, hvartill kapten Söderhjelm med ett detachement blifvit utsedd.

Söderhjelm underrättades snart om att en fientlig kolonn var i antågande och begaf sig i väg ända till Surnumäki by för att möta densamma. Men här fick han kännedom om motståndarens alltför öfverlägsna styrka, hvarför han återvände till Kutumäki.

Sedan Sandels erhållit rapport om ställningen, beordrade han Fahlander att vid Kivisalmi kvarlämna endast en mindre observationskår och med det öfriga manskapet tåga till Kutumäki. Posteringen vid Suonnejoki förstärktes dessutom med 200 man och 2 sexpundiga kanoner, under major Roos' befäl. Emellertid blef Söderhjelm den 14 juni anfallen vid Kutumäki, och oaktadt han därstädes i sex timmar gjorde tappert motstånd, undaprängdes han dock slutligen och såg sig tvungen att retirera till Suonnejoki, där han upptogs af Roos. Med det samma var äfven Fahlander, som ej ännu hunnit fram till korsvägen, afskuren. Hansställning mellan tvenne fientliga styrkor var ytterst betänklig, sedan någon kommunikation med brigaden numera ej längre blef möjlig.

Den lilla truppens mod begynte redan svikta, men Fahlander själf var ej den som lätt förlorade sinnesnärvaron, och han uppbjöd all sin förmåga att uppmuntra sina soldater. Ehuru förföljd af fienden, återvände han till Kivisalmi för att där afhämta sin kvarlämnade postering och förstöra en bro. Å sistnämnda ort anskaffade han ett för detachementet nödigt antal båtar, med hvilka han under ett och ett halft dygn rodde öfver sjöar och genom sund. På flera ställen drogos båtarna med handkraft öfver smala näs, hvarefter färden åter fortsattes på de vidsträckta vattendragen, tills man slutligen landade vid en vik i närheten at Suonnejoki. Denna äfventyrliga färd hade nog aldrig lycka tå om ej länsman Stenqvist, som väl kände till alla dessa vattendrag, med stor beredvillighet åtagit sig att leda färden. Från landningsstället återstod ännu att genom en skogbeväxt ödemark vandra 4 à 5 mil. Bottenlösa kärr, vidsträckta moras och ogenomträngliga skogssnår ställde alltjämt hinder i vägen för den lilla skaran och därtill kom hunger, köld och söndersargade fötter. Men Fahlander förstod att ingifva sitt manskap nytt mod och öfvervinna alla hinder. Den 17 juni anlände han slutligen utan nämnvärd förlust till Henriksnäs.

Sandels hade emellertid redan den 16:e beordrat Suonnejoki-detachementet att retirera till Henriksnäs, där han, i afsikt att göra ett kraftigt motstånd, samlade sin brigad. Hans styrka uppgick dock till endast 1,657 man (enligt Sandels' egen uppgift), ty ännu hade en del af brigaden ej hunnit anlända från Uleåborg. Men då nu den mångdubbelt starkare fienden omedelbart begynte vidtaga anstalter för att kringå Sandels' position, hvilket skulle medfört en säker undergång, beslöt brigadchefen att frivilligt draga sig tillbaka och intaga den starka ställningen vid Toivola.

I god ordning afgingo bataljonerna, den ena efter den andra, till Kuopio, där ett stort antal farkoster tidigare blifvit samlade, och härifrån fortsatte man reträtten medels båtar. Löjtnant Colliander med en mindre fördelning skyddade återtåget och blef den sista som lämnade stranden.

Ehuru omständigheterna voro tvingande, kändes det dock tungt för Sandels att öfvergifva ställningen vid

Henriksnäs, ty i och med detsamma lämnade han landsvägen mellan Kuopio och Uleåborg i fiendens händer. Barclay kunde nu på nämnda väg afskära återtåget för hufvudarmén. Dock erbjöd ställningen i Toivola många fördelar. En ansenlig fientlig styrka blef nu bunden vid Kuopio och motståndarens operationer fördröjdes. Af ofantligbetydelse hade det varit, om man nu kunnat afsända en större förstärkning till Toivola, ty i så fall hade Sandels återigen kunnat gå anfallsvis till väga, hvarigenom kriget hade kunnat erhålla en annan utveckling. Men förstärkningarna uteblefvo.

Emellertid lyckades det Sandels att hela sommaren hålla sig kvar i Toivola och därunder tillfoga fienden kännbara skador. Positionens hufvudsakliga skydd utgjordes af det en mil breda sundet, som skiljer Toivola från Kuopio-stranden. Alla båtar i

Utsikt vid Toivola. trakten hade Sandels tagit i beslag och fienden måste hämta sådana ända från Willmanstrand.

Lyckligt anländ till Toivola, tillbragte Sandels ej tiden där i passiv overksamhet. Hans talrika, öfverallt i trakten spridda spejare delgåfvo honom allt, som tilldrog sig på den motsatta stranden. Sålunda erhöll han kunskap om att ryssarna i Willmanstrand iordningställde en del kanonbåtar, att hos dem rådde brist på lifsmedel samt alt man med det snaraste inväntade ankomsten af en större transport matvaror och öfriga förråd.

Sandels beslöt genast att försöka bortsnappa den väntade lifsmedelstransporten och utsåg för äfventyret Duncker med 240 savolaksare och österbottningar. För att tillika afleda fiendensuppmärksamhet från företaget, skulle samtidigt ett anfall riktas emot Kuopio. Själf ville Sandels deltaga i sistnämnda demonstration.

På midsommaraftonen steg Dunckers detachement i flera för ändamålet iordningställda båtar och rodde i den ljusa sommarnatten okända faror till möte. Följande kväll gick äfven Sandels ombord med 600 man och 4 kanoner. Han uppställde sin styrka på tvenne fördelningar. Den ena, under Arnkihls befäl, tågade i riktning mot en udde norr om staden. Befälet öfver den andra, till hvilken Sandels själf slöt sig, fördes af kapten Schildt; denna styrde kursen mot öster, för att därifrån göra ett anfall.

Då Sandels omkring kl. 11 steg i land, stötte han på ett tappert motstånd från fiendens sida. Han lät sig dock häraf ej förskräckas, utan tvang ryssarna att draga sig tillbaka till en närliggande skog. Inom kort anlände dock deras reserver, och då ansåg Sandels tiden vara inne att vända om och inskeppa sitt manskap för återfärden.

Under tiden hade Arnkihl landsatt sina män på den öfverenskomna udden, där äfven han möttes af en liflig eld från 150 man och en kanon. Han beslöt göra en rask attack emot fiendens position. Det var den långa fänrik Zidén som främst ryckte an, tätt följd af sina tappra vasagossar. »Hurra, mina män, framåt!»

Nu drog sig fienden hastigt tillbaka, hvarunder det lyckades Zidén att bemäktiga sig deras batteri. »Hurra, det var flink manöver!»

Men äfven till denna punkt sände ryssarna hastigt förstärkningar, hvilket nödgade Arnkihl att återvända till Toivola.

Medan anförda demonstrationer pågingo, lyckades det Duncker att på omvägar mellan de otaliga skogbevuxna holmarna obemärkt smyga sig fram ända till närheten af Paukarlaks by. Under vägen hade han fått veta, att ryssarna ej voro försedda med farkoster, och att de ej heller byggde några flottor. Vidare erhöll han kunskap om att ett ryskt detachement var förlagdt i Vehmasmäki by. Tillföljd af sistnämnda omständighet ansåg Duncker det ej vara skäl att utsträcka färden längre söderut, utan beslöt landstiga invid Paukarlaks. Här afsändes löjtnant Roos med 50 man söderut från byn och löjtnant Castrén med ett lika stort antal norr om byn. Roos erhöll order att låta transporten gå förbi till byn, och att sedan göra ett anfall samtidigt med Castrén från motsatta sidan. Själf skulle Duncker med återstoden stöta till från öster.

Efter klockan 9 på aftonen meddelades Duncker, att transporten var i antågande längs vägen från Leppävirta, men en stund därpå kom ett nytt bud om att ryssarna stannat på ett ställe vid vägen,spänt från sina hästar och fört dem afsides på en äng för att beta. Här voro ögonblicken dyra. Minsta dröjsmål kunde lätt förorsaka Dunckers upptäckt och därmed vore hela företaget omintetgjordt. Hastigt fattade Duncker därför beslutet att yttermera

utsända 50 man under löjtnant Webers befäl; dessa skulle kringå landsvägen och komma i ryssarnas rygg. Själf gick Duncker jämte Malm, som äfven var med, rakt till byn och följde därefter vägen söderut.

Weber begynte anfallet; snart infunno sig äfven de andra från olika sidor och öfverraskade flenden. En del af transportens betäckning lyckades fly till en närliggande skog, men återstoden togs tillfånga. Det rika bytet utgjordes af 200 vagnar med lifsmedel och 400 hästar. Att medtaga allt i båtarna blef för Duncker ej möjligt, hvarför en stor del skänktes bort åt närboende bönder och större delen af hästarna måste tyvärr nedskjutas. Den 26:e på kvällen var Duncker ånyo vid Toivola, utan att hafva förlorat en enda man.

Det kan förefalla som vore ofvanskildrade små skärmytslingar af underordnad betydelse, men i själfva verket medförde de vida större följder, än någon kunde förutse. Fienden blef nämligen häraf fullkomligt vilseledd, och en betydlig del af Barclay de Tollys styrka kvarhölls under en längre tid i trakten af Kuopio. Enligt Buxhœvdens order skulle Barclay i Kuopio kvarlämna endast 3,000 man samt med sina öfriga trupper skynda till Rajeffskis undsättning. General Roch-manoff erhöll befälet i Kuopio, medan Barclay själf med de öfriga satte sig i rörelse; men redan vid Kivisalmi blef han uppehållen en hel vecka, ty här hade Fahlander tidigare förstört några broar och undanskaffat alla båtar. Medan Barclay höll på att bygga nya bryggor, inrapporterade Rochmanoff om anfallen vid Kuopio och Paukarlaks samt anhöll om förstärkningar. Lifsförnödenheterna begynte taga slut, transporterna plundrades på landsvägarna, kurirer uppfångades af bönder, allt omständigheter, som i hög grad försvårade Rochmanoffs ställning samt gjorde densamma

Löjtnant J. Burman och en Savolaks jägare.otrygg. I anledning af finnarnas djärfva tilltag ansåg Rochmanoff deras styrka för vida större, än den i själfva verket var. Barclay tvekade om hvad han borde göra, men beslöt slutligen att till Rajeffskis undsättning afsända endast tvenne bataljoner och 100 kosacker samt med sina öfriga trupper återvända till Kuopio. Hade nu Rajeffski erhållit en betydligare förstärkning, skulle han kunnat gå anfallsvis till väga, men i stället såg han sig tvungen att retirera, hvilket med flera månader förlängde kriget.

Så snart Barclay återvändt till Kuopio, blef han vittne till Sandels' anfall den 30 juni. Detta utföll dock ej lyckligt, emedan Sandels splittrade sin styrka i alltför många delar. Han förlorade 1 officer och 20 man i döda samt 1 officer och 49 man i sårade; dessutom tillfångatogos 1 officer och 10 man. Oaktadt nämnda mindre lyckade anfall vidhöllo ryssarna sin förutfattade öfverdrifna föreställning om motståndarens stora öfverlägsenhet och vågade därför ej på länge göra något allvarsammare angrepp mot Toivala.

Sandels insåg nog, att hans ställning vid Toivala i längden var ohållbar, och vidtog därför åtskilliga åtgärder för ett kommande återtåg. Till Palois (söder om Idensalmi), där terrängens beskaffenhet vid en försvarsstrid kunde erbjuda flera faktiska fördelar, lät han forsla större delen af sina förråd, likaså till Idensalmi och Pulkkila. Han hade nämligen föresatt sig, att, då återtåget blefve oundvikligt, endast vika steg för steg och i det längsta söka förhindra fiendens tåg emot norden.

Till Karelen hade nyligen en mindre rysk truppstyrka inträngt samt framkommit ända till Joensuu-trakten. Dit afsändes nu Malm med 240 man och 2 kanoner. Hans ringa styrka lyckades länge värja sig emot fienden och därmed skydda Sandels vänstra flank. Men händelserna i Karelen skola vi på någon tid lämna för att senare återkomma till dem. Det är tid på att följa med det, som försiggick vid hufvudarmén.

»Den åldrige och aktningsvärde Generalen af Klercker åtföljde armén utan all befallningHärmed menas att han ej förde direkt befäl öfver någon särskild truppfördelning. följd af sin Generalska och talrik betjening. Generalen Aminoff war äfven en fullkomligt öfverflödig person, till dessas antal kan ytterligare räknas Öfverstarna v. Platen, Akerstein, Majorerna Bergstadius och v. Wolcker med flere, hvilka icke allenast åtnjöto dryg aflöning, utan reste före armén och upptogo de bästa kvarteren, och hvilka alla hade utan afsaknad kunnat lemnas efter eller sändas öfver Kvarken till Sverige.»Anförda skarpa men träffande omdöme fäller en af deltagarna i kriget öfver dessa män ur Klingspors närmaste omgifning. Tager man därtill med i räkningen fältmarskalken själt, som med sorglös och älskvärd förbindlighet fördref aftonstunderna vid spelbordet i Aminoffs, Åkersteins och några unga adjutanters sällskap, finner man lätt, att en del af den »styrande makten» vid hufvudkvarteret ej stort bekymrade sig öfver att sommaren detta år så länge lät vänta på sig och att vårfloden ställt hinder för

samfärdseln i dessa trakter.

I påfallande motsats framstår däremot det öfriga högre befälet, med Adlercreutz, von Döbeln, Gripenberg och Cronstedt i spetsen, likaså det yngre befälet och de djupa leden inom armén, hvilka alla synas varit förtviflade öfver den långa overksamheten. Med spändt intresse följde de händelsernas gång i Savolaks och afundades kamraterna där borta, hvilka fingo rycka framåt och i strid för sitt land skörda ära. Medan drifvorna smulto och vårbäckarna sinade ut, medan vårens första skära grönska betäckte fält och skogar, och de ljusa, sköna nätterna i norden manade till verksamhet, blef tiden för alla dessa män outhärdligt lång, och sinnesstämningen förbyttes från vrede till djup nedslagenhet. Men där stod intet att göra! Och huru lätt hade det dock ej nu gått för sig att krossa eller tillbakakasta den jämförelsevis obetydliga, isolerade truppstyrka, som stod emot finska hufvudarmén, långt afskild som den var från egna landsmän. Ja, fullkomligt ofattligt och oförsvarligt är det, att hvarken från Klingspors eller regeringens sida några energiska åtgärder under denna tid vidtogos.

Tidigare omnämndes, att konungen fortfarande envist fasthöll vid beslutet att ej bortsända sina bättre trupper från Sverige, utan ville kvarhålla dem för Norges och Själlands eröfring. Han invaggade sig i föreställningen, att så snart blott obetydliga svenska truppdelar anlände till Finlands kuster, skulle det trogna finska folket genast mangrant resa sig för att i förening med armén utdrifva ryssarna ur landet. Sålunda kom det sig, att han alls icke lyssnade till Tibells råd, ej heller fäste något afseende vid förslag, framställda af Klingspor. Han bestämde endast 3,000 man, mest illa inöfvadt landtvärn, att under von Vegesacks befäl med fartyg afgå till trakten af Åbo, samt något öfver 1,000 man under Bergenstråles befäl till trakten af Wasa.

Medan man sålunda bidade, anlände från Stockholm en kurir till Klingspors hufvudkvarter och medbragte en generalorder, den första, som konungen sände till sin tappra armé i Finland. Man förmodade nu, att ordern skulle innebära något af allra största betydelse. Men förväntningarna blefvo nog en bitter besvikelse.Med känslor af blygsel och harm läste man där: *huru artilleriofficerarne böra vara klädda till parad och till dans!* »Är det genom sådana omsorger man ernår förebygga fäderneslandets ruin?» skrifves i en dagbok från denna tid. »Det kan tyckas vara politiskt att nu befatta sig med slikt, men skyler icke fädersneslandets farliga belägenhet. Tvärtom utmärker sådan lumpenhet antingen för stor spotskhet, för stort lättsinne eller för stor tanklöshet, och med hvartdera är man nu lika litet belåten.»

Emellertid flyttades högkvarteret från Brahestad till Himango, och något tidigare hade major Otto von Fieandt, hvilken blef den första, som afbröt den långvariga overksamheten, tågat mot Perho i afsikt att bemäktiga sig ryska förråd.

Otto Henrik von Fieandt var ett original med såväl påfallande brister som sympatiska egendomligheter, en typ sådan endast gångna tider kunde framvisa. Han var en tapper krigare, ihärdig, envis, seg och uthållig. Disciplinen uppehöll han med nästan tyrannisk hårdhet. Sin kära pipa tog han sällan ur munnen och »karbasen» lämnade ej heller hans hand. Utan tvekan mötte han lungt de största faror, »— — bar sitt hufvud själf för sig, kunde under ingen vara, fick och därför egen skara».

Född 1762, ingick v. Fieandt tidigt i krigstjänst, deltog i 1788—1790 års krig, hvarunder han mer än mången blef invecklad i Anjala-förbundet, och dömdes därför efter krigets slut till arkebusering. Men på grund af sitt välförhållande såsom adjutant, eller måhända tillföljd af Gustaf III:s personliga bevågenhet, blef v. Fieandt dock benådad. Steg sedermera i graderna och var major vid krigets utbrott.

Med 200 man tavastlänningar uppbröt v. Fieandt från Himango den 1 juni och tog vägen öfver Ylikannus, Lampi, Lestijärvi samt inträffade vid Kivijärvi sjös nordligaste vik, hvarifrån ban med båtar rodde öfver till Kivijärvi kyrkoby. Här funnos en mängd bönder församlade i mening att enligt påbud aflägga tro- och

(Karikerad teckning från tiden före kriget.)huldhetsed till ryska kejsaren. Men så snart bönderna varseblefvo v. Fieandt och hans män, lämnade de kyrkan och slöto sig till soldaterna. Med bönderna som vägvisare fortsattes färden längs obanade skogsstigar och den 7:e uppnåddes landsvägen ett stycke söder om Perho. Här ordnade v. Fieandt sin skara. Med sitt käcka manskap jämte 130 bönder omringade han fienden, hvilken efter en kort men

het strid gaf sig till fånga. Förutom rikliga förråd af lifsmedel togos 150 man. En del lifsmedel fördelades bland bönderna, resten gömdes i närliggande skog.

Utan dröjsmål återvände nu v. Fieandt till Kivijärvi och företog därifrån ströftåg till vidt aflägsna trakter såsom Pihtipudas och Wiitasaari. Slutligen erhöll han dock befallning att gå tillbaka till Perho och där förena sig med major C. H. Grotenfelt för att jämte honom framrycka till Lintulaks. Vid denna strategiskt viktiga punkt hade han att fatta posto.

Efter att hafva tillryggalagt 740 km på fyra veckor, inträffade v. Fieandt den 27 juni i Perho. Här sökte han i skogen efter de tidigare därstädes gömda lifsförnödenheterna, men dessa stodo ej att återfinna. Sedan nu Grotenfelts detachement förenat sig med hans eget, räknade v. Fieandt 654 man. I Perho kvarlämnade han kapten Ladow med 100 man och tågade med de öfriga till Lintulaks, där han vidtog åtskilliga åtgärder i syfte att försvara ställningen mot fientligt anfall.

Under tiden hade äfven hufvudarmén begynt göra ansatser till en rörelse framåt. Brigaderna förflyttades, den ena efter den andra, från ort till ort längs kusten, och i hufvudkvarteret, hvilket redan den 13:e anländt till Himango, planlade man som bäst ett anfall mot Gamlakarleby.

Rajeffski, som emellertid länge befarat att blifva oroad af motståndaren, lämnade själfmant Gamlakarleby. Redan då v. Fieandt bortförde förråden i Perho, förmodade Rajeffski, att Klingspor ville afskära förbindelsen mellan ryska trupperna i Österbotten och Savolaks samt att fältmarskalken planerade ett allmänt anfall. Rajeffskis ställning var i själfva verket ytterst betänklig. Med lätthet kunde han blifva afskuren och trängd emot hafvet. Dessutom var han bekymrad öfver att lifsförnödenheter ej anlände till honom, ty mer än en gång uppsnappades dessa af befolkningen, och hans förråd var redan i det närmaste uttömdt.

Rajeffskis namn har redan tidigare särskilda gånger förekommit i dessa skildringar, och då han framstår såsom en af de mera bemärkta ryska befälhafvarna under detta krig, bör hans personlighet och hans tidigare lefnadsbana ej med tysthet här förbigås. Isynnerhet väcker det vår uppmärksamhet, att ryska författare hafvaställt honom å karaktärens vägnar framom alla de öfriga generaler, hvilka under kriget förde befäl i Finland, Hans nobla och sympatiska natur hafva de ej nog kunnat lofprisa. »Hans moraliska styrka», yttrar en af dessa författare, »framträdde redan i den fasta blicken och i hans manliga, uttrycksfulla ansikte . . .; han visade sig som en trofast vän, en kärleksrik och god familjefader och en rättskaffens fosterlandsvän.» Som militär hade Nikolai Rajeffski redan vid denna tidpunkt hunnit göra sig bemärkt. Född 1771, inskrefs han enligt tidens sed i barnaåren vid ett regemente och blef redan vid 18 års ålder premier-major. Denna sällsynt snabba karriär bör delvis tillskrifvas hans nära släktskap med fältmarskalken furst Potemkin. Under fältmarskalkens personliga ledning erhöll den unga officeren en god och sträng militärisk utbildning och deltog i flera krig, under hvilka han blef i tillfälle att utmärka sig och samla kunskaper. Han deltog med Potemkin i kriget mot Turkiet, kommenderades 1702 till Polen, där han erhöll eget regemente, kämpade "sedermera i Kaukasien och Persien och slutligen i Tyskland. Med rik erfarenhet kom han sålunda 1808 till Finland.Rajeffski deltog sedermera i 1812 års krig, samt stred vid Smolensk och Borodino. Hans glänsande försvar af den centrala redutten vid Borodino har i krigshistorien erhållit berättigadt erkännande och redutten har blifvit kallad efter hans namn. I Krasnyj tog han återstoden af Neys armé tillfånga. Deltog därefter i slaget vid Leipzig, hvarunder han sårades i bröstet af en granatskärfva, men stannade kvar på sin post; var slutligen med i de flesta påföljande slaktningar mot Napoleon. Rajeffski afled 1839 på sitt landtgods nära Kieff.

N. Rajeffski.Den 14 juni bröt Rajeffski upp från Gamlakarleby och inträffade den 17:e i Lillkyro. I Nykarleby kvarlämnade han generalmajor Jankovitsch med ett avantgarde af 1,300 man, och till Lappo sändes generalmajor Kosatschkoffski med 1,800 man. För resten stod generalmajor Demidoff i Wasa med inemot 1,700 man och kusten söder om sistnämnda stad bevakades af Orloff-Demisoff med omkring 1000 man. För att bemedla förening mellan Rajeffski och Barclay de Tollys afdelningar hade öfverste Wlastoff med 800 man blifvit sänd till Saarijärvi.

Själffallet hade ju Klingspor omedelbart bort rycka vidare, men denna gång lät han förhindra sig af brödbakning!

Denna var bestämd att verkställas den 15:e, och därför bröt han upp först den 16:e och 17:e samt inträffade själf i Gamlakarleby sistnämnda dag.

Stor var invånarnas glädje, då de återsågo sina landsmän. Ryssarna hade tvungit dem att aflägga tro- och huldhetsed till kejsaren, men nu anhöllo de om att ånyo få svära svenska kronan trohet.

Under de närmast följande dagarna rådde en olidlig hetta, hvarmed arméns långsamma rörelser urskuldades, dock anlände större delen af densamma den 23 juni till trakten söder om Jakobstad. Fältmarskalken fattade nu det heroiska beslutet att göra ett anfall mot ryssarna i Nykarleby, ty det hade anländt bestämda underrättelser om att Bergenstråle närmade sig finska kusten, och därför ansåg Klingspor sin högra flank betryggad. Uppbrottet utsattes till den 24 juni.

Vid framryckandet åtföljde Klingspor själf denna gång hufvudkolonnen, till dess man stötte på fiendens fältvakt, Denna drog sig skyndsamt undan, men fältmarskalken bidade ändock en half timme och red sedan tillbaka, öfverlämnande åt Adlercreutz att fortsätta ledningen af självfva striden.

Som vanligt under detta krig splittrades trupperna äfven denna gång i alltför många små fördelningar. Denna brist på koncentrering försvårade i hög grad gemensamheten i operationerna. Planen för anfallet var i korthet följande: Major Carl von Otter och major E. Furuhjelm med 2 bataljoner skulle med båtar gå öfver älfven ¾ mil söder om staden och falla fienden i ryggen; von Döbeln med 3 bataljoner hade att begagna sig af en skogsväg och tränga fram mot södra sidan af staden, besätta bron, som från staden leder öfver älfven, och sålunda afskära fiendens återtåg; kapten Langenskjöld med 280 man var bestämd att med båtar gå öfver älfven vid dess utlopp, öfverrumpla fältvakten och storma ett därstädes uppfördt batteri; 4:e brigaden jämte allt artilleri skulle under Adlercreutz' eget befäl göra bröstanfallet.Tiden för den gemensamma attacken var utsatt till kl. 4 f. m.

Ryssarna voro emellertid förberedda på ett stundande anfall och hade vidtagit åtskilliga förberedelser. Större delen af sin styrka hade Jankovitsch öfverflyttat till vänstra stranden, kvarlämnande endast 400 man på den högra. På vänstra stranden hade han för artilleriet låtit uppföra tvenne batterier, det ena ofvanom bron, det andra nedanom densamma, och på självfva bron hade han låtit samla lätt antändbart bränsle, för att i händelse af behof kunna antända densamma. Slutligen hade en mindre styrka afsändts som förpost på vägen till Lappo.

Adlercreutz var den första, som anlände till utsatt ställe, men de öfriga kolonnerna läto ej höra af sig. v. Döbeln var

Nykarleby frin förra hälften af 1800-talet. nämligen bestämd att börja striden. I stället för att vänta ryckte Adlercreutz i förtid fram, hvarigenom hela företaget misslyckades.

Anländ till stadens närhet, gaf Adlercreutz befallning åt öfverstelöjtnant Wetterhof att tåga fram och utdrifva fienden. Under tiden besköt major Charpentier med några sexpundingar fiendens batterier på motsatta stranden. Ryssarna lämnade snart staden, dragande sig tillbaka öfver bron, hvilken de i detsamma antände, så att de sista soldaterna måste tränga sig fram genom lågorna. I detta ögonblick anlände v. Döbeln. Han hade haft en lång och mycket besvärlig väg att tillryggalägga. Hela natten hade han vandrat genom täta skogssnår och djupa mossår, hvarigenom hans kolonn framkom senare än beräknadt var. I sin ifver att komma åt fienden stannade Döbeln ej vid den brinnande bron, utan kastade sig i älfven, hvarvid hans björneborgare utan betänkande följde efter. Men den starka strömmen begynte draga de oförvägna männen ned i djupet och tvang dem att återvända tillstranden. Döbeln själf skulle omkommit, om ej någon i rätt tid fått tag i hans rockskört och dragit upp honom ur vattnet. Adjutanten, kapten Björnstjerna, lyckades emellertid att med sin häst simmande uppnå motsatta stranden, hvarifrån han med några borgare sände båtar till v. Döbeln. Allt detta tog så mycken tid i anspråk, att striden på motsatta stranden därunder i det närmaste hunnit slutföras.

Från den andra stranden hade v. Otter emellertid varseblifvit, att bron stod i lågor, och i följd häraf antagit, att han ej kunde påräkna undsättning af de öfriga kolonnerna. Ensam med sina två bataljoner vågade han ej göra ett energiskt anfall. Det lyckades sålunda för Jankovitsch att undkomma på vägen till Wasa. I alla fall fick v. Otter utstå den hetaste striden under denna dag. Langensköld, som äfven befann sig på västra älfstranden, framkom till

stället något för sent, hvarför ej heller han kunde hindra ryssarnas återtåg. En officer och omkring 70 man ryssar togos likväl tillfånga. Förlusterna i döda och sårade voro å ömse sidor obetydliga.

Ifall Adlercreutz denna gång varit mera besinningsfull och gifvit sig till tåls, skulle antagligen Jankovitsch med hela ryska styrkan fallit i hans händer. Segern var visserligen vunnen, Nykarleby återtaget och den viktiga vägknuten vid Jutas i Klingspors händer; nu hade ju fienden genast utan dröjsmål bort förföljas och undsättning lämnas åt Bergenstråle, hvilken vid denna tid höll på att landstiga i närheten, men ändock förblef fältmarskalken åter i overksamhet. Han måste hvila efter den svåra ansträngningen! Följderna af detta oförsvarligt lama tillvägagående visade sig snart nog, då Bergenstråle ensam nödgades kämpa emot fienden i Wasa.

I en 1809 författad visa yttras träffande:

»Man gick, då man borde stå stilla, Man stannade, när man bort gå; Man segrade alltid — men illa; Ty baklänges gick det ändå.» Bergenstråle hade emellertid under stora mödor och ansträngningar uppställt och inöfvat 1,100 man, af hvilka omkring en tredjedel utgjordes af vargeringsmanskap. Med denna trupp ärnade han redan i medlet af juni vidtaga öfverfärden till Finland, men motvind och storm hindrade honom länge att segla ut med de små farkosterna, som stodo till hans förfogande. Först den 23:e, då vädret blef någorlunda gynnsamt, kunde han lämna svenska kusten, styrande öfver Kvarken i riktning mot Wasa.Hans detachement omfattade en bataljon af Jämtlands regemente, en bataljon af Västerbottens regemente jämte sistnämnda regementes vargeringsbataljon och 4 kanoner.

Kommen ett stycke ut på sjön, afsände han fartyget »Kronprinsen» under befäl af löjtnant af Lund, hvilken skulle styra mot en punkt söder om Wasa för att där landsätta löjtnant Jakobsson med 50 man och 2 kanoner. Den sistnämnde hade i uppdrag att framrycka till passet vid Toby för att afskära ryssarnas återtågslinje mot Kristinestad. Själf tog Bergenstråle med hufvudstyrkan kurs mot Kveflaks kyrkoby, belägen två mil norr om Wasa.

Mot kvällen den 24:e landsteg Bergenstråle vid Österhankmo by, 7 km nordost om Kveflaks kyrka, och tågade genast till kyrkobyn. Framkommen dit, afsände han kapten Sandman med 128 man längs den väg, som öfver Karperö och Smedsby leder till Wasa, och samtidigt afgick fänrik Qveckfelt med 48 man längs en skogsväg till sistnämnda by. Det var meningen att sålunda från tvenne sidor anfalla en mindre rysk styrka vid Karperö. Planen, ehuru väl uttänkt, misslyckades emellertid genom att operationerna ej verkställdes samfälldt, och fienden dessutom befanns vara starkare, än man förmodat. Sandman lyckades dock genom ett raskt anfall taga några fångar. Qveckfelt möttes däremot af en öfverlägsen fiende och nödgades vända om. Själf tågade Bergenstråle med hufvudstyrkan längs den andra vägen, som leder till Wasa, d. v. s. öfver Martois, och kom sålunda ut på Lillkyro vägen. Vid Veikars togs en rysk postering och vid Martois en annan.

Utan vidare motstånd ryckte Bergenstråle in i Wasa. Men så snart han kommit in på de smala gatorna längre in i staden, mottogs han af en liflig gevärseld ur fönsteröppningarna, och därjämte slungade några väl ställda fientliga kanoner sina projektiler mot de anryckande svenskarna.

Bergenstråle sårades af en gevärskula, men lämnade dock ej sin post. För att bryta fiendens motstånd splittrade han sin styrka i mindre delar, hvarvid det lyckades för major Amneus att i ett af stadens hörn intaga en förmånlig ställning, hvarigenom ryssarnas återtåg blef hotadt. Inseende faran, begynte fienden draga sig långsamt tillbaka åt Toby-sidan, öfverlämnande staden i svenskarnas händer. Men i detsamma syntes en ny kolonn närma sig från norr. Till en början antog man, att det var löjtnant Sandmans trupp, som ryckte fram från Smedsby, men snart nog varseblefs misstaget. Det var en stark *rysk* kolonn under general Demidoffs eget befäl.Förklaringen härtill var, att Demidoff genom underrättelsen om striden vid Karperö antog svenskarnas hufvudstyrka rycka fram från detta håll, och med större delen af sina trupper skyndade han dem till möte. I Wasa hade han kvarlämnat endast tvenne kompanier och allt sitt artilleri. Så snart Demidoff emellertid insåg misstaget, återvände han och stormade staden.

Nu uppstod på de smala gatorna en ytterst hårdnackad strid. Å ömse sidor kämpades med dödsförakt, men

slutligen måste dock Bergenstråle vika för öfvermakten och draga sig ur staden. Han samlade sina män utanför östra tullen och beslöt att ännu en gång våga ett anfall därifrån.

Modigt ryckte den lilla skaran fram. Men snart föll öfverstelöjtnant von Knorring, träffad af en kula, och Bergenstråle själf trängdes in på en gård, där en rysk officer och några soldater togo honom tillfånga.

Svenskarna måste ånyo vika, och tågade bort i mindre partier. Major Ulfenhjelm öfvertog såsom äldsta officer befälet och förde återstoden af detachementet, omkring 700 man, till fartygen. Redan följande dag gick han till sjös och styrde färden till Nykarleby, där han anmälde sig för Klingspor. Dessa några hundra man voro den enda förstärkning, som hufvudarmén erhöll från Sverige. Af dem bildades en särskild brigad, den »Svenska brigaden», eller den 6:e, hvilken ställdes under öfverste O. R. von Essens befäl.

Wasa erbjöd en hemsk förödelsens anblick, men förskräckelsen och fasan var icke slut med den blodiga dusten. — På gator och gårdar lågo stupade, döende och sårade, vänner och fiender om hvarandra. Omkring 150 svenska krigare hade här blifvit dödade eller sårade, och 200 man hade råkat i fångenskap. Bland de dödas antal funnos 2 officerare. Ryssarnas förlust var äfven betydlig.

Ytterst förbittrad på stadens invånare, lät Demidoff sitt manskap i tre dygn sköfla och plundra enskilda personers hem. Demidoff höll nämligen före, att befolkningen varit behjälplig vid Bergenstråles anfall, och påstod, att den äfven deltagit i striden, hvilket i själfva verket ej hade varit fallet. Soldaterna spredo sig i mindre grupper och inträngde i husen, där de nedsköto eller med bajonetterna genomstungo alla, som kommo i deras väg. De uppskrämda invånarna gömde sig i källare eller på vindar och höskullar. Möbel, husgeråd, dyrbarheter, med ett ord allt hvad soldaterna kommo öfver förstördes; skafferier och visthus undersöktes omsorgsfullt och allt ätbart förtärdes på stället. Det berättas att till och med innehållet i burkarna på stadens apotek ej försmåddes af de hungriga marodörerna. Flera af stadens mestansedda kvinnor bönföllo under tårar om nåd och förbarmande för sina barn, men till svar erhöllo de endast hånlöje och förolämpningar.

Tretton stadsbor, bland hvilka flera kvinnor och barn, blefvo under dessa fasansfulla dagar mördade och ett stort antal sårade eller misshandlade. Ej ens de högst ställda undgingo soldaternas råheter. Öfverste Bergenstråle, som dock var sårad, äfvensom öfriga tillfångatagna svenska officerare afkläddes helt och hållet. Presidenten i hofrätten, friherre Reuterholm, blef misshandlad af några soldater; de ryckte kraschanen från hans bröst och voro i

Wasa från förra hälften af 1800-talet. beråd att stöta bajonetten i hans kropp, då en officer i sista ögonblicket hindrade våldsgärningen. Friherrinnan Reuterholm hade under tiden på sina knän bedt om nåd, men till svar blef hon dragen i håret.

Då Demidoff den 30 juni slutligen lämnade staden, medtogos flera af stadens invånare, bland hvilka äfven en gammal, ofärdig, sjuk man; tolf mil måste dessa stackars människor följa med, hvarefter man på ett grymt sätt misshandlade dem. De flesta afledo häraf, och endast för några lyckades det att släpa sig tillbaka, till sina hem.

Invånarna i Wasa anförde senare klagomål hos Buxhœvden, och Demidoff blef inkallad att inför krigsrätt afgifva sin förklaring, men genom att skylla allt på invånarna lyckades han gå fri frånansvar. »I staden», inberättade Demidoff bland annat, »uppstod en förskräcklig stormning och under denna tid, då hvarje soldat stridde särskildt med den undandolda fienden och med invånarna, kunde ingen af afdelningscheferna sätta en gräns för stridens grymheter. Det var omöjligt att därifrån afhålla soldaterna, hvilka på flera ställen befunno sig utan befäl.»

Demidoffs förklaring var helt och hållet osann, ty grymheterna pågingo i flera dagar *efter* själfva striden, och många ögonvittnen intygade, att generalen själf red omkring i staden, uppmuntrande sina soldater till fortsatta skändligheter.

En del ryska författare från tidigare år hafva velat rättfärdiga Demidoff, men föga torde någon numera på allvar försöka taga hans försvar. De upprörande händelserna i Wasa kvarstå som ett hemskt och blodigt minne från flydda tider. De voro ett utbrott af den djuriska råhet, som fred och odlingsarbete sofva i människan, men som

kriget i alla tider visat sig kunna väcka till lif i sällsam vidrighet och styrka.

* * *

Emellertid erhöllo ofvanskildrade händelser vidtgående följder. Hos de stolta österbottningarna, ovana vid förtryck och godtycke, uppväckte våldshandlingarna en gränslös förbittring och manade till hämnd. Något tidigare hade ryssarna under hot påbjudit befolkningen att till kejsaren aflägga tro- och huldhetsed; ett dylikt tvång ville ingen underkasta sig. Detta hade redan satt sinnena i jäsning, och härtill kom nu de omtalade grymheterna i Wasa. Allt detta, i förening med en från konungen anländ uppmaning att resa sig, uppväckte hos bönderna deras länge kufvade önskan att fördrifva fienden.

Fartyget »Kronprinsen», hvilket tidigare omnämnts, hade emellertid gjort flera landstigningar söder om Wasa och förankrade slutligen utanför Solf kyrkoby. Ombord på fartyget fanns en kapten Ridderhjerta, som hade fått i uppdrag att åstadkomma resning bland allmogen i dessa trakter, öfverallt blef kaptenen emottagen, med tillmötesgående, och stora allmogeskaror, lågande af hat till inkräktarna, slöto sig till honom.

Såvida dessa bönder tillika erhållit nödiga vapen och god ledning, skulle de nog i förening med reguliär militär kunnat användas med fördel. Men det brast både i det ena och det andra. Hela företaget vittnade om sällspord korttänkthet. »Kronprinsen» medförde endast 50 soldater och 3 små nickar utan lavetter. At bönderna kunde man utdela endast så mycket krut,att det förslog till 3 skott per man. I brist på kulor laddades kanonerna med skrot. Böndernas beväpning bestod af deras egna lodbössor samt en och annan gammal, rostig pistol; för resten voro de försedda med hvässade trästörar, liar och hemgjorda spjut. Ej heller tyckes Ridderhjerta varit vuxen det uppdrag han fått sig anförtrodt.

Det var emellertid ingen ringa uppgift den illa organiserade styrkan hade sig förelagd. Så snart Bergenstråle intagit Wasa och fördrifvit ryssarna, skulle Jakobsson och Ridderhjerta möta de sistnämnda vid Toby och hindra reträtten. »Så säker gjorde, eller kanske låtsade man på förhand göra sig», skrifver en samtida, »om Wasas ofelbara intagande och bibehållande! Men, om också Bergenstråles anfall fullkomligt lyckats, så hade ju Jakobsson och Ridderhjerta med dessa sammanrafsade och odisciplinerade bönder nödvändigt kommit för sent till bemälda bro, i anseende till den långa omvägen genom Solf och Thölby. En annan sak är hvad de där kunnat uträtta.»

Såsnart underrättelsen om Bergenstråles nederlag nått Jakobsson, inställde han sin marsch till Toby och återvände till sin förankrade fregatt i afsikt att med soldaterna afsegla till Nykarleby. Men bönderna satte sig med bestämdhet häremot, hotande att nedskjuta kaptenen, såframt han lämnade dem ensamma i sticket. Sålunda nödd och tvungen kvarstannade Jakobsson, hvaremot Lund med några arresterade herrar, hvilka aflagt trohetsed åt kejsaren, afseglade till Nykarleby. Anlända till sistnämnda ort, befriades de arresterade på Klingspors befallning.

I syfte att uppmuntra bönderna och ingifva dem mod hade Jakobsson och Ridderhjerta låtit förstå, att 9,000 man och ett talrikt artilleri inom de närmaste dagarna skulle landstiga i närheten. Ryktet om denna förmenta landstigning nådde fram ända till fienden, hvilken äfven satte tro därtill, isynnerhet sedan sjöofficerarna Thornston och Martin företagit låtsade landstigningar på olika tider och på åtskilliga ställen längs kusten. Vid ett af dessa demonstrativa anfall mot Kristinestad utrymde ryssarna till och med staden, och Orloff-Denisoffs hufvudstyrka lämnade äfven Lappfjärd, tågande mot Tammerfors, men återvände likväl ganska snart.

Dessutom utdelade Ridderhjerta åt allmogen skriftliga uppmaningar, ställda i konungens namn, att gripa och döda alla anträffade ryska militärer och kurirer, taga fiendens foror med födoämnen och krigsförnödenheter i beslag samt arrestera alla finska undersåtar, som till ryska kejsaren aflagt tro- och huldhetsed.Med dylika medel lyckades Ridderhjerta inom kort vinna ett betydligt anhang.

Bönderna i Pörtom, kapell blefvo de första, hvilka bemäktigade sig en rysk fora, lastad med korn. Betäckningen tillfångatogs utan svårighet, och kornet fördes ombord på den svenska fregatten, hvilken då ännu ej hunnit afsegla.

Ryktet om pörtomboarnas bedrift nådde samma dag till Öfvermark, närmaste by söderut, dit en rysk

penningetransport, eskorterad af 100 soldater, just anländt. De raska öfvermarksboarna ville ej stå efter sina grannar utan beslöto att försöka taga transporten. Då nu eskortens anförare anhöll om hästar för att fortsätta färden, förklarade bönderna att sådana ej funnos till hands. Den intet ondt anande officeren fann det då vara bäst att stanna i byn öfver natten med hopp om bättre framgång påföljande dag. Men oaktadt endast sju hästar erfordrades, kunde nämnda ringa antal ej heller då anskaffas. Transportens anförare afsände slutligen några soldater till en närliggande postgård, hvars skyldighet det var att ställa hästar för kurirer. Men ägaren till gården, Abraham Brenn, en redan närmare sjuttioårig man, stark och grof till växten, vägrade äfven han att lämna sina hästar åt soldaterna. Då dessa till sist förlorade tålamodet och med våld försökte genomdrifva sin fordran, grep den gamla Brenn ett par skälmar från en släde och begynte att med dem slå omkring sig af alla krafter, hvarvid han nedlade den ena soldaten efter den andra.

Detta försiggick på Brenns gård, där en stor mängd bönder hade församlat sig.

Slutligen aflossade soldaterna några skrämskott, utan att likväl träffa den modiga bonden, men då ej heller detta hjälpte, riktades ett gevär rakt emot Brenn. Skottet hade sannolikt dödat honom, om ej en ung karl i samma ögonblick inkommit på gården och med ett skott från sin lodbössa fällt soldaten till marken. Den unga karlen var en af Brenns söner. Skyndsamt aflägsnade sig då de öfriga soldaterna för att med det snaraste fortsätta färden med egna hästar.

Bönderna skyndade efter och uppnådde soldaterna vid byns norra ända, där en het strid uppstod. Två bönder dödades, tvenne blefvo sårade och fyra togos tillfånga. De illa beväpnade bönderna kunde ej i längden hålla stånd emot reguliär militär, utan måste slutligen vika, hvarefter soldaterna vände om och togo vägen söderut, mot Lappfjärd.

De beklagansvärda fångarna fingo hårdt plikta för sin djärfhet. Tre af dem blefvo med bajonetter och lansar marterade till dödsoch den fjärde, en redan ålderstigen man, fick vända hem för att berätta om kamraternas öde.

Under tiden hade den vid Solf församlade bondehären tågat längs kustvägen söderut och tillfångatagit de kosacker, som kommo i dess väg. Äfven alla ståndspersoner, hvilka misstänktes hafva aflagt trohetsed till kejsaren, grepos och afskaffades.

I närheten af Närpes kyrka togos yttermera några kosacker, men vid detta tillfälle lyckades en af dem fly och varsko öfverste Birjukoff, chefen för kustbevakningen i trakten. Detta gjorde att bönderna ej vågade sig längre fram, utan stannade vid en bro,

Närpes kyrka. kallad Långbron, där tvenne vägar mötas och där man med lätthet kunde försvara sig. Bron ledde öfver ett djupt och bredt vattendrag, och ofantliga kärrmarker sträckte sig på ömse sidor om densamma.

En afskedad underofficer utsågs af bönderna till anförare. Denne lät rifva bron och förskansade sig så godt han kunde på den ena stranden, hvarefter man beslöt att invänta anfall från fiendens sida. Länge nog fingo bönderna vänta, men slutligen, den 6 juli, gjorde några kosacker ett försök att komma öfver strömmen. Anfallet misslyckades, hvilket stärkte böndernas mod, och bevakningen fortsattes med tillförsikt om framgång.

Men då bönderna slutligen begynte tröttna vid att stå på samma ställe, beslöto de framskjuta sin försvarslinje till Finnby åt några kilometer söderut, där de ånyo med alla tillbudsståendemedel vidtogo åtgärder till ställningens försvar. Här lyckades det dem att hålla stånd intill den 20 juli.

Under tiden hade löjtnant Jakobsson med sina 50 jämtlänningar uppfört tvenne mindre batterier vid Solf. Då ryssarna i Wasa upptäckte honom, antogo de, att den väntade svenska truppen nu hade kommit öfver från Sverige och utställt en af sina förposter vid Solf. Fienden vågade därför ej här göra något anfall, utan lämnade Jakobsson i fred. Men då den förmenta landstigningshären ej företog någon rörelse, beslöt Demidoff slutligen att

Finnby bro. våga ett anfall för att åtminstone vinna någon erfarenhet om motståndarens styrka.

Jakobssons läge blef nu ytterst betänkligt, och han beslöt att utan strid draga sig tillbaka. Men medan fienden ännu var på ett ansenligt afstånd, aflossade en drucken smed, tvärtemot Jakobssons befallning, en af de små

kanonerna. Ryssarna antogo skottet vara en signal för den förmenta svenska truppen att skynda fram, hvarför de utan vidare vände kurs och tågade tillbaka. Den 30 juni lämnade Demidoff Wasa och gick till Lappo. Jakobsson kvarstannade däremot med sina män på platsen.

Smedens lyckliga skott räddade sålunda Munsmo, Sundom och Solf byar samt hela Malaks socken från den plundring och brand, hvarmed ryssarna hotat dessa trakter.Ofvananförda händelser äro yttermera talande bevis på, att, ifall man vid ifrågavarande tidpunkt från Sverige skulle afsändt en betydligare undsättning, så hade kriget sannolikt kunnat antaga en helt och hållet annan vändning. Konungen ställde dock fortfarande de största förhoppningar på böndernas resning öch inskränkte sina sändningar till rena obetydligheter.

För att emellertid bringa någon ordning i folkresningen utsände grefve Klingspor generalmajor Aminoff och öfverste Åkerstein till dessa trakter. Resan ställdes först till Wasa och därifrån till Närpes. Det bestämdes, att hvarje rote skulle lämna och utrusta tvenne man för landtvärnet, hvilket skulle inöfvas af skickliga officerare och nyttjas endast till häradets försvar. Våldsamheter mot enskilda personer och andra oordningar, hvilka bönderna tillåtit sig, förbjödos af Aminoff. Därjämte ålade han en af Jakobsson till befälhafvare i Finnby utnämnd sergeant vid namn Vikström att ej öfverskrida den därstädes befintliga bron, utan inskränka försvaret endast till trakten norr om strömmen.

Men Vikström hörsammade ej befallningen, utan beslöt indraga några längre söderut belägna byar inom sin bevakningslinje. Den 13 juli skulle han sätta sitt beslut i verket och tågade med sina kanoner till en förhuggning ett stycke längre fram. Under vägen blefvo bönderna emellertid anfallna af fienden och fullkomligt slagna, hvarvid kanonerna förlorades. Alla flydde. Först togo de sin tillflykt till en närliggande skog, men samlades senare åter vid Finnby. Vikström själf, som ej tyckes varit någon hjälte, stannade däremot ej förr än efter 7 ½ mils vild ridt, då han uppnått Wasa.

Härefter begynte nu ryssarna bränna och plundra alla byar och gårdar, som de kommo åt i trakten. »Förskräckelsen och förvirringen var under dessa dagar förfärlig», skrifver ett ögonvittne, »emedan bondarmén var upplöst och utan ledare, samt hela landet norrut öppet för fiendens härjningar. De flesta invånare i socknen voro natt och dag sysselsatta med att undan fienden förflytta sina penningar och redbaraste lösören. Några österut till nybyggen i aflägsna skogar, andra, och de flesta, västerut, till klippor och holmar längst borta i skärgården, där de ofta icke hade tak öfver hufvudet, hvaraf mångahanda sjukdomar spredo sig.»

Mot slutet af dessa fasansfulla dagar anlände bland annat en plundrande kosackhop till Benvik gård, belägen alldeles invid Kaskö. Dess ägare, den mycket ansedda och förmögna superkargören P. J. Bladh, jämte dennes son, en ung 18-årig student C. E. Bladh, togos till fånga och släpades på det mest brutala sätttill Lappfjärds prästgård, där general Orloff-Denisoff hade sitt högkvarter. Ifrån Lappfjärd fördes de till Åbo att inför krigsrätt stå till ansvar. Man förmodade nämligen, att herrarna Bladh uppmanat traktens allmoge till resning, ehuru de voro fullkomligt oskyldiga.

Den unga studenten blef bunden om halsen med en rem, hvars andra ända fasthölls i handen af en ridande kosack; på detta sätt måste fången följa med 7 mil, hvilka till större delen tillryggalades i starkt traf. Endast genom sin ungdom och sina ovanliga kroppskrafter kunde Bladh med lifvet genomgå detta hårresande prof; dock blef hans hälsa härigenom i grund förstörd.

Benvik gård 1808. Den gamla fadern fick visserligen färdas i kärra, men behandlingen inverkade äfven menligt på hans hälsa, hvarför han några år senare afled.

Efter många omgångar blefvo herrarna Bladh slutligen frigifna och fingo återvända till sitt utplundrade och förstörda hem. Stora knyten med silfver och andra dyrbarheter hade kosackerna bortfört samt antändt uthusen på gården. Manbyggnaden hade antagligen äfven gått upp i lågor, om ej några män från ett svenskt krigsfartyg, förankradt vid Kaskö, i sista stund omsider ingripit. Märkvärdigt är att befälhafvaren på fartyget ej tidigare kunde inskrida.

Emellertid hade Ridderhjerta den 18:e anländt till Närpes, där han öfvertog ledningen af bondehären, som

numera räknade 3,000 man. En djup å, hvilken ej kunde öfvervadas, utgjorde här det förnämsta hindret vid ett anfall, men närmare utloppet, därströmmen var grund, funnos flera vadställen. Sistnämnda omständighet förbisågs och blef böndernas olycka.

Vid själfva landsvägen, där en bro ledde öfver ån, koncentrerades hufvudförsvaret. Af vedtrafvar uppfördes ett skydd för en kanon, och befälet på denna punkt fördes af en gammal soldat från 1788 vid namn Niklas Pihl. Som lunta tjänade honom ett brinnande vedträ och som lavett en vanlig bondkärra. Mörk i hågen inväntade sålunda den gamla veteranen fiendens ankomst.

Tidigt på morgonen den 20 juli blef det allvar i leken, ty nu sågos större styrkor tränga fram på motsatta stranden. Bönderna besvarade med sina lodbössor modigt fiendens eld. Rak och styf hälsade gamla Pihl de djärfvaste ryssarna med skrot från sin kanon.

En stund tycktes allt gå bra, men plötsligen syntes en skara kosacker och jägare bryta fram i böndernas rygg. Då dessa nu insågo, att de blifvit kringgångna, grep förskräckelsen hastigt omkring sig. Ryssarna hade nämligen vadat öfver ån vid dess utlopp och anföllo nu utan skonsamhet de bestörta bönderna. Ridderhjerta hade redan tidigare lämnat platsen, hvarför bönderna fingo sköta sig själfva efter bästa förmåga.

I ett nu skingrades så godt som hela skaran åt olika väderstreck. Endast Pihl jämte några få af hans medhjälpare stannade länge kvar samt räddade kanonen genom att sedan i god ordning sakta retirera.

Fienden vidtog nu med sitt sedvanliga förstörelseverk. Denna gång blef ödeläggelsen dock på långt när icke fullständig, ty den hejdades snart af major von Otter, som med Närpes kompani af Österbottens regemente blifvit utsänd från hufvudkåren till böndernas hjälp. Efter en kort strid drefvos ryssarna i sin tur på flykten och österbottningarna förblefvo herrar på täppan.

Härmed var det egentliga bondekriget i denna trakt afslutadt. Det af löjtnant Melin och furiren C. H. Theslöf organiserade landtvärnet införlifvades kort därpå med major Gyllenbögels frikår och verkade sedermera gemensamt med de reguliära trupperna.

Den planlösa och otympliga form, under hvilken bonderesningen utvecklat sig i dessa trakter, gjorde att den, trots stora uppoffringar, mod och hänförelse, ej kunnat medföra någon nämnvärd nytta. Utan insiktsfull ledning och utan understöd, var den från begynnelsen dömd till en kortvarig existens och snabb undergång. Andamålslöst hade människolif blifvit uppoffrade och enskild egendom förstörd. Sjukdom, fattigdom och allt slags elände lade sig för många år tungt och förlamande på befolkningen i dessa bygder. 9 Kapitlet.

Kriget förflyttas till mellersta Finland.

Bonderesningen i Österbotten har fört oss något framom tiden för hufvudhändelserna. Låtom oss därför återvända till medlet af juli, då den andra från Sverige afsända undsättningen anlände till finska kusten, hvilket inträffade några dagar före Bergenstråles olyckliga landstigning vid Wasa. Detachementet utgjordes af inemot 3,000 man, fördelade på 3 brigader. I den första brigaden, under major Tornerhjelms befäl, ingingo delar af Lifgardet till fot, Svenska gardet, Finska gardet och 70 man oberidna af Lifgardet till häst samt 12 kanoner. De två andra brigaderna, anförda af öfverstelöjtnanterna Reutercrona och friherre Wrangel, bestodo af Upplands landtvärn. Till befälhafvare för hela landstigningskåren utsågs generalmajoren friherre Eberhard Ernst von Vegesacks

Till sitt yttre beskrifves v. Vegesack som en reslig man med krigisk hållning, skarpa anletsdrag och eldig, genomträngande blick. Hans själsegenskaper voro sådana, som för en befälhafvare äga ett oersättligt värde. Han var »plikttrogen, kunskapsrik, okufligt energisk och tapper som få», ja, stundom vågade han måhända för mycket. Han skonade då hvarken sig själf eller sitt folk. Men genom sitt eget exempel och ett alltid vänligt bemötande mot underordnade förvärfvade han soldaternas fulla högaktning och tillgifvenhet. Kändt är v. Vegesacks karaktäristiska svar, då man 9 Kapitlet.

Kriget förflyttas till mellersta Finland.

Bonderesningen i Österbotten har fört oss något framom tiden för hufvudhändelserna. Låtom oss därför återvända till medlet af juli, då den andra från Sverige afsända undsättningen anlände till finska kusten, hvilket inträffade några dagar före Bergenstråles olyckliga landstigning vid Wasa. Detachementet utgjordes af inemot 3,000 man, fördelade på 3 brigader. I den första brigaden, under major Tornerhjelms befäl, ingingo delar af Lifgardet till fot, Svenska gardet, Finska gardet och 70 man oberidna af Lifgardet till häst samt 12 kanoner. De två andra brigaderna, anförda af öfverstelöjtnanterna Reutercrona och friherre Wrangel, bestodo af Upplands landtvärn. Till befälhafvare för hela landstigningskåren utsågs generalmajoren friherre Eberhard Ernst von Vegesacks

Till sitt yttre beskrifves v. Vegesack som en reslig man med krigisk hållning, skarpa anletsdrag och eldig, genomträngande blick. Hans själsegenskaper voro sådana, som för en befälhafvare äga ett oersättligt värde. Han var »plikttrogen, kunskapsrik, okufligt energisk och tapper som få», ja, stundom vågade han måhända för mycket. Han skonade då hvarken sig själf eller sitt folk. Men genom sitt eget exempel och ett alltid vänligt bemötande mot underordnade förvärfvade han soldaternas fulla högaktning och tillgifvenhet. Kändt är v. Vegesacks karaktäristiska svar, då manuppmanade honom att underteckna Anjalaförbundsakten. »Jag undertecknar ingen annan förbindelse», yttrade han då, »än att tillintetgöra fienden, och samma öde drabbar enhvar, som till något annat söker öfvertala mig.»

v. Vegesack föddes 1763. Hans fader Fredrik v. Vegesack var, ehuru svensk undersåte, kapten i holländsk tjänst. Modern hette Sofia Magdalena von Blücher. Vid 16 års ålder hade den unga v. Vegesack inträdt som page hos Gustaf III samt blef 1783 kornett vid lifregementet. Inblandad i en duell, förlorade han konungens gunst, men återvann densamma under 1788-1790 års krig i Finland, där han utmärkte sig i åtskilliga drabbningar. Många smådrag förtäljas om Vegesack från nämnda krig. Då hans dalkarlar vid Partakoski tvekade att gå fram, tillropade han dem: »Gå på gossar, och håll ihop som svinen, lägg järnhandskarna till och varen icke buskablyga!»

Efter detta krig begynte Vegesack hastigt stiga i graderna. År 1800 var han chef för Savolaks brigaden, innehade sedermera flera andra chefplatser, upphöjdes i friherrligt stånd 1802 och tog en synnerligen verksam del i Pommerska kriget åren 1805—1807. På ett lysande sätt framstod hans tapperhet särskildt under stormningen af byn Lüdershagen, hvarför han belönades med Svärdsordens stora kors. Det var vidare v. Vegesack, som ledde det mönstergilla återtåget från Ferdinandshof och Steinhagen, och det var likaså han, som öfverförde svenskarna från Stralsund till Rügen; självfvar han den sista som lämnade fästningen.

I början af 1808 utsågs han till befälhafvare för en af de mot Norge opererande afdelningarna, hvarom tidigare blifvit nämndt, men i maj återkallades han därifrån för att taga befälet öfver det till södra Finland bestämda landstigningsdetachementet.

E. von Vegesack.I likhet med allt annat, som hade sitt ursprung från Gustaf Adolf personligen, framtedde äfven detta företag redan från början en mängd bristfälligheter. Främst i ögonen fallande var detachementets sammanställning och dess beskaffenhet, ty två tredjedelar utgjordes af landtvärnsbataljoner, hvilka saknade allt, hvad man bör fordra af en mot flenden utsänd trupp. Dessa bataljoner voro illa inöfvade, de saknade såväl dugliga vapen som kläder samt hade otillräckligt antal officerare. Detachementet i sin helhet led brist på lifsförnödenheter, så att v. Vegesack, då manskapet var ombord på fartygen för att afsegla, skref därom: »Mitt proviantbehof ökas dagligen, och ännu har jag ej fått någon undsättning från Stockholm; likaså är hären i total penningebrist, ty härvarande krigskommissarie medförde endast sin egen penningelösa person». Och längre fram säger han i samma skrifvelse: »Trupperna må för öfrigt sundt, och sjukantalet, vid den stora brist af läkare, hvilkas personal utgör *en* öfver- och *en* underfältskär, ej betydande».

Detachementets manstyrka var dessutom ej tillräcklig för den uppgift, hvartill det blifvit bestämdt. Med en större truppstyrka hade företaget antagligen haft framgång. Konungen räknade äfven här på underverk från den finska

befolkningens sida och hade låtit v. Vegesack på förhand utsända budkaflar till trakterna längs kusten. »Finlands inbyggare», skref v. Vegesack i sina upprop, »I redliga, eder konung trogna undersåtar, I skingrade finska krigsmän, I tappra finnar! Följen de raska och oförskräckta ålänningarnas exempel. Gripen till vapen, förenen Eder med mig, och vi skola med Guds bistånd gemensamt fördrifva fienden. Då I sen konungens trupper under mitt befäl nalkas Edra stränder, då I hören dundret af deras vapen, samlens under Eder konungs fana. Hjälpen mig! Vår lösen blifver: Lefve konungen, Finlands befriare!»

Uppmaningen blef ej heller resultatlös, ty mången skyndade att vid truppernas ankomst sluta sig till dem.

För att säkerställa öfverfärden afseglade transportflottan i skydd af 20 kanonslupar, hvilka kommenderades af amiral Hjelmstjerna; hans närmaste man var öfverstelöjtnant Jönsson. Sedan vårens inträde voro de finska kusterna ej fullt säkra, ty fienden hade från Sveaborg hitsändt 15 och från Kronstadt 13 kanonslupar med inalles 1,600 man ombord. En del af nämnda fartyg drabbades visserligen af en svår olycka genom en krutexplosion, som skadade en mängd fartyg och material och dessutom förorsakade förlusten af flera människoliv, men återstoden höll dock sträng vakt kring Finlands sydvästra kust.Emellertid lyckades v. Vegesack utan hinder närma sig kusten och anlände den 19 juni till ett sund vid Pargas, där han beslöt att gå i land på Lemo udde, ¾ mil från Åbo. Åt öfverstelöjtnant Jönsson uppdrogs att med 6 kanonslupar skydda landsättningen, hvilken kunde hotas af ryssarnas flottilj, som låg samlad utanför Åbo.

Det led redan mot aftonen, då hundratals båtar och skutor för fulla segel styrde öfver Pargas fjärd och närmade sig den lågsträckta, med täta busksnår bevuxna Lemo udden. Här möttes

Slagfältet vid Lemo. trupperna af ett hundratal allmogemän, anförda af smeden Grönlund från Töfsala; hörsammande Vegesacks upprop, önskade de deltaga i fiendens fördrifvande. Skaran ökades snart till öfver 200, och dessutom infunno sig omkring 100 man soldater, hvilka tidigare tjänstgjort på Sveaborg, men efter kapitulationen blifvit hemsända. Dessa sistnämnda bildade ett särskildt kompani och erhöllo namnet »frivilliga skarpskyttar» samt ställdes under stabsadjutanten v. Vegesacks befäl.

Att hemförlofvade fästningssoldater ånyo grepo till vapen utgjorde för öfrigt ingen undantagsföreteelse. Öfverallt i landet, där bonderesningar uppstodo, skyndade de vordna krigarena att ställasig i ledet. De ville härmed visa, att garnisonen på Sveaborg ingalunda var solidarisk med upphofsmännen till den skamliga kapitulationen.

Så snart manskapet hunnit stiga ur båtarna, begynte bönderna att enligt anvisning uppföra skansar vid landstigningsstället. Detta försiktighetsmått vidtogs för att skydda återtåget, i händelse striden skulle få en olycklig utgång. Klockan var nu omkrig 9 på aftonen och under den ljusa sommarnatten, som snart inträdde, kunde trupperna saklöst tåga vidare; markens eländiga beskaffenhet ställde däremot stora svårigheter i vägen, särskildt för kanonernas framforslande,menmed friskt mod öfvervunnos dock alla hinder.

En kosackpatrull, som vid svenskarnas landstigning genast tog till flykten, hade emellertid hunnit varsko de sina. I Åbo blef det stor uppståndelse, ty endast en mindre rysk styrka var förlagd därstädes. Skulle svenskarna vid ifrågavarande tillfälle disponerat öfver en något större truppstyrka och bättre inöfvadt manskap, hade staden utan tvifvel blifvit intagen. Såsom förhållandet nu var, kunde företaget däremot icke gärna resultera i annat än en onödig blodsutgjutelse.

Så snart Buxhœvden erhöll rapport om att svenska kolonner nalkades staden, sände han ögonblickligen öfverste Vadkoffski med en bataljon infanteri och en kanon de anfallande till möte. Samtidigt uppdrog han åt general Kanownitzin att af olika, till staden skyndande truppafdelningar bilda en reserv, hvilken, så fort omständigheterna tilläto, skulle tåga till Vadkoffskis undsättning. Vid Ylä-Lemo by möttes de stridande och öppnade en

Från Lemo slagfält. (Uppe i trädet synes ett träkors med inskrift: »1808-1800».)liflig eld. Till en början måste ryssarna vika, hvarvid de svenska kolonnerna med Lifgardet till häst och gardesjägarna i spetsen i mönstergill ordning tågade framåt.

Vid synranden kunde man redan upptäcka tornspirorna i Åbo, och eldade af hoppet att segrande få rycka in i

staden, ansträngde sig svenskarna till det yttersta. Men i detsamma erhöllo ryssarna i general Baggehufvud med två bataljoner och en skvadron ett kännbart understöd, hvarigenom svenskarna tvungos att stanna.

Framför dem låg en öppen slätt, vid hvars motsatta rand fienden intagit en fördelaktig ställning. Trots alla svårigheter vid ett försök att rycka vidare, vågade v. Vegesack dock försöket, men blef tillbakakastad, och efter det ryssarna yttermera erhållit förstärkningar, måste svenskarna vika undan. De välordnade kolonnerna upplöstes småningom i små enskilda grupper, hvilka hvar för sig, steg för steg retirerade. Å ömse sidor hade striden varit hårdnackad, och enskildt mod lagts i dagen. Såväl Buxhœvden som v. Vegesack hade skäl att berömmande uttala sig om sitt manskap. Den förstnämnda kunde i sin rapport till kejsaren icke nog prisa sina trupper: »De mera lindrigt sårade återvände till striden, sedan de blifvit förbundna. Bataljonerna, som från aflägsna ställen skyndade till samlingsstället, sprungo, och då cheferna befallde dem stanna för att hvila, begärde de att få fortsätta marschen.» General Baggehufvud äfvensom Tutschkoff uppehöllo sig för det mesta i jägarekeden. Den sistnämnda befann sig i Åbo under krigsrätt och deltog frivilligt i striden, v. Vegesack rapporterade till konungen: Inders Maj:ts garde slogs som ett garde bör strida, och de frivilliga skarpskyttarna slogos som redliga finnar. Landtvärnsbrigaderna, alldeles oöfvade i krigsrörelser, uträttade hvad de kunde. Men i saknad af befäl, hvaraf de gjort en betydande förlust, var deras verkan mycket inskränkt.» Det personliga modet och själf uppoffringen hos mången ung landtvärnssoldat torde likväl godt kunnat uthärda jämförelse med gardestruppernas, fastän denna truppafdelning i sin helhet ej var vuxen situationens fordringar.

För v. Vegesack återstod emellertid ej annat än att återvända till båtarna. Striden hade varat hela natten och manskapet dignade af trötthet. Under inskeppningen stupade den unga, förhoppningsfulla majoren Anders Wilhelm Ramsay. Efter slaget vid Revolaks hade han blifvit sänd till konungen med krigstroféer, och då v. Vegesacks detachement samtidigt utrustades för färden till Finland, bestämdes Ramsay till öfveradjutant hos generalen.

Då trupperna skulle stiga i båtarna, uppstod bland det ovana landtvärnet en fullständig oordning. »Likt vilda får», skrifver v.Vegesack, »trängdes de i vattnet, och den tappre Ramsay stupade, när han midt ibland en massa af landtvärn ville utveckla denna klunga i en militärisk ordning». En gevärskula hade träffat honom i bröstet. Ur samtidas anteckningar framgår, att Ramsay var uppriktigt saknad af alla, som känt honom, såväl af chefskap som kamrater.På senare tider har förmodan uppstått, att Ramsay, i den vid inskeppningen rådande oordningen, blef skjuten i misstag af eget manskap.

För resten voro förlusterna å båda sidor kännbara. Ryssarna uppgifva själfva sina till 300 man, och på svenska sidan voro 16 officerare sårade samt bortåt 200 man döda och sårade. Bland svårt sårade officerare voro: öfverstelöjtnant Reutercrona, löjtnanterna Aspelin, Drake och Sillén, kornetten friherre de Geer och fänrik Westin. Vegesack afseglade nu till Åland, hvarefter Hjelm stjerna med kanonsluparna afgick till Korpo och Berghamn. Snart därpå vidtog ett skärgårdskrig i dessa farvatten.

Befolkningen i Åbo hade emellertid under stridens gång med spändt intresse lyssnat till kanonernas dån och gevärsskottens smattrande ljud. Stora folkhopar voro samlade på ett närbeläget berg, hvarifrån de kunde betrakta striden, men detta behagade ej de ryska myndigheterna, som befarade upplopp. I själfva verket var Buxhœvdens ställning ej utan fara. Uppbjudande alla sina krafter lyckades han visserligen mota anfallet, men medan striden pågick, beredde han sig dock för uppbrott till Tavastehus. Åkdon för staben och dess bagage stodo redo på gården, hästar rekvirerades och togos med våld; men då slutligen bud anlände om att motståndaren vek undan, återställdes lugnet. Emellertid var Buxhœvden högst uppbragt på befolkningen och särskildt på allmogen, hvilken slutit sig till svenskarna. Han utgaf en sträng kungörelse, i hvilken alla, som ännu ej aflagt trohetsed till kejsaren, ålades att utan uppskof göra det, med hot af svåra följder, om de tredskades. Stadens invånare hotades med

de förskräckligaste straff, såvida de lämnade »förtroende och skydd åt förrädare». Plundring och mord skulle öfvergå staden, och utan miskund skulle den inom några timmar läggas i aska.

Sålunda blefvo Gustaf Adolfs planer om Finlands befrielse åter resultatlösa. Hans beräkningar, delvis byggda på

en chimär, d. v. s. på allmän folkresning, hade ånyo kostat många människolif, uppväckt oro bland befolkningen och endast ökat eländet. »Redan förut offer för sin konungs brist på förutseende eller envishet», yttrar Rehbinder, som var närvarande i Åbo, då striden pågick, »förtjänade icke dessa hederliga människor, det måste medgifvas, alt onödigtvis blifva utsatta för nya obehag och faror.»

* * *

De båda landstigningsförsöken ådagalade tydligt, att finska hufvudhären ej kunde räkna på några betydligare förstärkningar från Sverige, utan att den fortfarande hufvudsakligen måste lita på sig själf. I någon mån kan denna väntan på understöd från Sverige tjäna Klingspor till urskuld, för det han alltför länge lämnade Rajeffski i fred. Af fältmarskalkens dröjsmål begagnade sig emellertid fienden, hvilken, trots sin underlägsenhet i manstyrka, ej lät tiden förflyta i overksamhet.

von Fieandts ställning i Lintulaks var för motståndaren högst ofördelaktig; ty förbindelsen mellan Rajeffski och Barclay de Tolly var därigenom afskuren. Att tränga v. Fieandt tillbaka från den viktiga vägknuten framstod nu sålunda såsom ryssarnas främsta uppgift. Med 800 man inväntade Vlastoff i Saarijärvi förstärkningar österifrån för att så fort som möjligt kunna anfalla v. Fieandts position. Den 2 juli anlände 2 bataljoner af Barclays kår, hvarpå Vlastoff genast bröt upp med bortåt 2,000 man. Vid Nitosilta bro stötte han på Fieandts förposter, med hvilka det uppstod en strid, som kostade ryssarna flera sårade och fångar.

Påföljande dag förnyade dock Vlastoff sitt anfall med en flertalig styrka, och efter att hafva kämpat i fem timmar intog han Lintulaks by. Den envisa, uthålliga v. Fieandt lät sig dock ej däraf förskräckas, utan återtog byn något senare, hvarvid ett stort antal fångar gjordes och segern ansågs vara vunnen. Vid detta tillfälle utmärkte sig särskildt majoren C. H. Grotenfelt, då han med sin bataljon stormade byn.

Emellertid hade Vlastoff ånyo afsändt en kolonn, hvilken riktade ett häftigt anfall mot v. Fieandts vänstra flygel, under det att han själf samtidigt med en annan afdelning attackerade framifrån.v. Fieandt såg nu sin styrka sprängas, och endast med möda lyckades han bryta sig igenom samt draga sina trupper till Perho.

Äfven från Lappo-sidan närmade sig en rysk afdelning till stridsfältet vid Lintulaks; det var den vindsnabba öfverste Kulneff, som utsändts af Rajeffski till Vlastoffs undsättning. Men denna gång kom han för sent och deltog sålunda icke i striden.

Finnarnas förlust utgjordes af 2 officerare och 139 man, af hvilka flera föllo i fångenskap. Ryssarnas förluster i döda, sårade och tillfångatagna uppgifvas till bortåt 250 man.

Då v. Fieandt emellertid ej fann någon fördelaktig ställning i Perho, drog han självmant vidare och stannade vid Kotkasaari (8 km från Perho), där han intog position vid ett skogsbryn med en vidsträckt kärrmark framför sin front. Här ville han invänta förstärkningar, hvilka äfven snart infunno sig, hvarefter han under sitt befäl kunde räkna 1,300 man.Uppgifterna om hans styrka växla mellan 1,100 och 1,500 man.

Emellertid hade Rajeffski, som stod i Salmi, beslutit sig för att tåga till Lappo. Detta betingades af tvenne skäl. Han kände nämligen ej ännu till att Barclay återvändt till Kuopio, hvarför han hoppades genom sin marsch till Lappo närma sig den sistnämnda; dessutom ville han hindra sina motståndare från att bemäktiga sig vägen till Tammerfors.

Då Buxhœvden samtidigt erhöll kännedom om såväl Rajeffskis afsikter som Barclays återtåg till Kuopio, blef han orolig för sina planers vidare utveckling. Dessa voro nämligen främst byggda på de två hufvudafdelningarnas förening, men nu befann sig Barclay bunden vid Kuopio. Buxhœvden skyndade därför att sända Rajeffski befallning om att ensam anfalla Klingspor och på allt vis söka hindra motståndarnas framträngande till de inre trakterna af landet. Rajeffski befalldes att »samla hela sin styrka samt därefter, för att vinna tid och något förbättra vår bekymmersamma ställning, försöka den sista utvägen, nämligen att anfalla fienden, men likväl dölja denna afsikt genom en förut tillställd reträtt». Vidare anbefalldes Rajeffski i samma skrifvelse, att »strängt öfverväga omständigheterna».

För tillfället stod major M. Ehrnrooth i Lappo med endast en (half) bataljon, 12 dragoner och 2 kanoner. Några kilometer norrut, i Kauhava, stod en annan half bataljon och västerut, vid Ylistaro, befann sig kapten von Born med endast 60 man.

Dessa små truppstyrkor kunde själffallet ej hindra Rajeffski från att rycka fram och intaga ställning vid Lappo by. Finnarna retirerade dock ej utan strid. Kauhava-bataljonen skyndade tillEhrnrooths undsättning, och den lilla fördelningen höll modigt ut en stund. Men efter erhållen kännedom om flendens stora öfverlägsenhet drogo alla sig tillbaka genom Kauhava till Alahärmä.

Rajeffski hade fördelat sin styrka i tvenne afdelningar. Med den ena följde han själf till Lappo, medan den andra under befäl af generalmajor Jankowitsch tågade till Perho för att tillsammans med Vlastoff anfalla Fieandts ställning vid Kotkasaari. En åtta timmars het strid uppstod vid sistnämnda by, hvarefter Fieandt måste retirera till Dunckars bro, nära Öfvervetil. Hans förluster utgjordes af 7 officerare och 161 man döda och sårade.

Jankowitsch följde Fieandt ett stycke väg, men drog sig snart på Rajeffskis befallning tillbaka för att intaga ställning vid Lintulaks. Härmed ville han förekomma att finnarna bemäktigade sig det i strategiskt afseende viktiga Lappo.

Rajeffskis ofvananförda operationer utöfvade på Klingspor delvis åsyftad verkan. De ingåfvo honom nämligen förmodan, att ryssarna erhållit förstärkningar. Men i stället för att, som man kunnat förmoda, draga sig tillbaka, eller återigen försjunka i overksamhet, fattade Klingspor beslutet att intaga Lappo. Han insåg förmånen af att besitta tvärvägen mellan Lintulaks och Wasa och fruktade att förlora förbindelsen med sistnämnda stad. Uppbjudande alla sina krafter ville han därför söka utdrifva ryssarna från Lappo samt göra sig till herre öfver denna viktiga ort. I nämnda kraftyttring hos fältmarskalken spårar man likväl Adlercreutz' inflytande, ty själf befann sig Klingspor i Nykarleby, hvilken ort han ej heller lämnade för den blifvande striden, utan skref till Adlercreutz: »Min generals projekt approberar jag helt och hållet, fienden bör forceras från Kauhava och jag förklarar härmed att herr generalen äger fria händer och min ordres att giöra det han kan för konungens tiänst finna bäst vara.»

Adlercreutz hade sålunda fria händer att handla och begagnade sig utan dröjsmål däraf. Trupperna befunno sig på olika ställen

M. Ehrnrooth.längs den väg, som från Nykarleby leder ner till Lappo; hufvudstyrkan stod i Alahärmä. Inalles kunde Adlercreutz räkna omkring 5,000 man, hvaremot Rajeffskis styrka vid Lappo torde uppgått till bortåt 6,000.

Såsnart truppdelarna hunnit sammandragas till Kauhava, bröt Adlercreutz upp. Detta inträffade den 14 juli. Karelska dragoner och jägare under öfverstelöjtnant Gustaf Aminoffs befäl gingo i teten; men då de på halfva vägen stötte på ett häftigt motstånd af flendens förtrupper, måste de stanna och invänta Cronstedts brigad (den 4:e), hvilken följde närmast efter. Savolaks jägarne öfvergingo nu i avantgard, men äfven de förmådde endast med stor svårighet tränga fram i anledning af fiendens sega motstånd.

Sin vana trogen tågade Cronstedt själf, med händerna instuckna i rockfickorna och gnolande en munter melodi, i spetsen för sina savolaksare. Major Tujulins och kapten Brunows jägare sändes främst i ked. Svårigheten att komma fram ökades genom att en eländig skog måste passeras, och denna tycktes aldrig taga någon ända. I skydd af stenar och täta busksnår lågo ryska jägare gömda och veko endast steg för steg tillbaka.

Döbeln, som med sina björneborgare följde närmast efter Cronstedt, förlorade slutligen tålamodet och anhöll om tillstånd att få aflösa savolaksarna. Men dessa, hvilka kände sig djupt kränkta af förslaget, svarade på frågan huruvida de voro trötta och önskade blifva aflösta: »Att utkämpa en förpoststrid hör till våra rättigheter, eftersom vi äro jägare, men om vi vika tillbaka kunde herr generalen kalla på andra.» Den hetlefrade v. Döbeln och hans tappra björneborgare fingo sålunda gifva sig till tåls ännu en stund; deras tur kom likväl snart nog.

Allt medan man trängde längre framåt, ökades fiendens hårdnackade och sega motstånd, hvarför stridslinjen förstärcktes med majorerna M. Ehrnroths och von Törnes bataljoner. Det var under denna skogsstrid som v.

Törnes missnöje utbröt, sedan han fått sina rockskörten genomskjutna, och enligt skaldens oförgätliga teckning skulle den gamla krigaren i förtrytelsen hafva utropat: »Nej, si en tocken, som tar och skjuter platt fördärfvad rocken . . .

Framåt här, gossar! Fan skall ta dem, fan!» Och så gick det undan med större fart.

Emellertid hade tiden framskridit och sent omsider, kl. 4 e. m., anlände man till skogens utkant. Hela 10 timmar hade kräfts för den besvärliga skogsvandringen.

En af deltagarna har i följande ord tecknat det djupa intryck han vid åsynen af Lappo erfor: »Aldrig skall jag glömma den sköna, imponerande synen af Lappo slagfält, som från en dominerande höjd af Kauhava vägen vid skogsbrynet på en gång öppnades för min blick. Liksom utbredd för min fot låg den

Slagfältet vid Lappo. solbelysta taflan af bördiga och vidsträckta åkrar i deras yppigaste blomning, en å med sitt klara vatten, liknande ett bredt silfverband, slingrade sig genom det rika fältet, omgifvande Lappo och Liuhtarila välbyggda byar — med dess åldriga, vördnadsbjudande tempel, som i fridfullt lugn höjde försoningens kors öfver dagens vilda strid. Midt emot såg jag hela ryska hären, öfver 5,000 man stark, i full slagordning med sitt talrika artilleri och sitt välberidna cavalleri fördeladt i midten och på flyglarna. En flerdubbel jägare-kedja låg gömd i den yppiga säden, skyddande hela fiendens front med sin dolda men mördande eld.»

Så snart Adlercreutz kommit fram till stället, stannade han en stund, lämnande sina uttröttade soldater en kort hvila. Det var nog af nöden att samla krafter till den stundande striden. Under tiden granskade generalen fiendens ställning och terrängens beskaffenhet för uppgörandet af en anfallsplan.Rajeffski hade uppställt sina trupper norr om byn och hade sålunda älfven i ryggen. Hans högra flygel stöddes emot Liuhtarila by, den vänstra var utsträckt bortom Storby, och ställningen i sin helhet var utdragen i en lång linje utan reserver. Denna mindre lyckliga position hade bort locka Adlercreutz att försöka kringå flendens högra flygel, isynnerhet emedan man här genom en tät skog hade möjligheten att komma ganska obemärkt fram, och sålunda afskära ryssarnas återtåg mot Kuortane och Tammerfors. Ifall denna manöver hade lyckats, skulle de båda ryska hufvudarméerna blifvit åtskilda, och Adlercreutz banat väg för sig till de inre delarna af landet. Men Adlercreutz sände till en början endast en mindre styrka under major M. Ehrnrooths befäl mot fiendens högra flygel, von Döbeln fick gå mot Storby och Gripenberg sändes mot ryssarnas vänstra flygel, hvilken förmodades vara vid Atapää gård, ehuru fienden i själfva verket ej hade någon militär därstädes. Den långa vägsträcka som Gripenberg härigenom hade att tillryggalägga, fördröjde själffallet stridens gång.

Då Ehrnrooth emellertid blef hårdt ansatt från Liuhtarila by, sändes en bataljon åbolänningar under Reutercronas befäl till hans understöd.

Döbelns brigad (den 2:a) hade det måhända svårast, ty denna skulle tåga öfver ett öppet, vidsträckt fält, där fiendens jägare lågo dolda i den frodigt växande säden, hvarjämte ryssarnas artillerield sopade ner allt som kom inom synhåll på fältet. Så snart björneborgarna hunnit ett stycke fram på åkern, kommenderades, till deras stora förtrytelse, — halt! Man skulle nämligen invänta Gripenbergs brigad, hvilken höll på med sin långa kringgående rörelse. Länge lågo björneborgarna sålunda i åkerdikena, hvarunder deras tålamod sattes på hårdt prof och fiendens drufhagelskott åstadkom bland dem stor förödelse. Här träffades den tappra artillerilöjtnanten Gestrin af en gevärskula i hjärtat. Det var ej tillfälle till annat än att svepa en kappa öfver den unga krigarens döda kropp och lämna densamma i ett dike.

Döbelns tålamod tog emellertid slut, och, trots befallning, gick han, innan de andra hunnit fram, till stormsAdlercreutz' befallning torde hafva anländt till Döbeln några ögonblick senare.. »Med blixtens snabbhet reste sig alla upp», skrifver en af deltagarna, »rusade fram och bestormade byn. Jag sprang till mitt folk, som redan satt sig i rörelse, hann snart till slutet af rågåkern och med en sådan hastighet öfver det öppna fältet närmast byn, att ryssarna endast hunno skjuta ett drufhagelsskott, innan jag fick skydd af husen.» Främst störtade löjtnant M. Blum fram med sitt kompani.Honom följde tätt i spåren major Grönhagen och kapten v. Konow, sedermera adjutanten, löjtnant C. G. Ramsay, hvilken för tillfallet tagit befäl öfver ett jägarekompani, och så kommo

öfverstelöjtnant Eek, kapten von Schantz, löjtnant Brakel och öfverstelöjtnant Furuhjelm.

De möttes af ett tappert motstånd, hvarvid Blum och fänrik von Qvanten föllo dödligt sårade af fiendens skott. En stund därpå blef den tappre och allmänt aktade Ramsay dödens offer. Furuhjelm beröfvades för några ögonblick medvetandet af en förbifarande kula, så att han »tumlade omkring på landsvägen», men repade sig snart och följde de andra mot byn.

»Hade striden förut varit liflig», skref Adlercreutz, »blef hon nu förfärlig. »Och ett annat ögonvittne skrifver: »Striden blef häftigare och slutligen så otroligt stark, att man nästan kan säga den hafva bestått af en enda oafbruten smäll till dess slut, åtminstone hvad gevärssalvorna angår. Kanonerna skrällde så tätt, att det är obeskrifligt . . . Björneborgs regemente trängde fram öfver faltet längs vägen, rundt omkring omgifvet af tusen dödar.»

Döbeln var själf öfverallt, där faran var störst. »Med sin vanliga tapperhet lät öfverste von Döbeln ingenting uppehålla sin attack», skrifver Adlercreutz i sin rapport, »utan forcerade med den ena bataljonen efter den andra in uti byn, som gaf mycken öfverläg senhet åt oss.»

Medan striden ännu pågick i byn, anlände dit öfverstelöjtnant Lode med savolaksarna samt Gripenberg med sin brigad och togo verksam del i den blodiga kampen. Härunder träffades kapten C. D. Aminoff af en styckekula i benet, hvaraf han 4 dagar senare afled.

Ehuru ryssarna med stor tapperhet försvarade sig, måste de dock slutligen vika och drogo sig mot Liuhtarila by, där de midt under hetaste strid, dragande sin vänstra flygel i god ordning

H. G. von Qvanten. Kartan VII, Lappo slagfält. tillbaka, verkställde en mästerlig frontförändring. I detsamma antändes en träspång, som vid Liuhtarila by ledde öfver älfven, och kort därpå stod äfven hela byn i lågor. Ryssarna hade sina sjuka i byn, och dessa omkommo under eldsvådan, »Här rasade således döden i mångfaldiga skepnader; kanonerna dånade likt korsande åskor öfver det vida slagfältet; gevärs-elden blixtrade från fleratusende ställen utur den för vinden vaggande säden och kulorna haglade likt störtskurar, förande förödelsen i sitt sköte.»

I skydd af den starka röken, som genom eldsvådan uppstod, begynte Rajeffski draga sina trupper tillbaka, retirerande genom ett moras, hvilket tidigare ansetts omöjligt att öfvergå. Den täta röken från de brinnande husen slog emot finnarnas sida, hindrande dem att varseblifva fiendens återtåg.

Ryssarna beskyllde byns invånare för eldens uppkomst, påstående att dessa själfva skulle hafva antändt byn. Nämnda antagande är dock säkerligen falskt, ty befolkningen hade redan före

Foto. Signe Brander.

Lappo. striden flytt till närliggande skogar. Dessutom vore det ej någon tänkbar fördel för ägarna att själfva förstöra sina boningar. Ryssarna däremot hade en stor vinst af branden, ty i skydd af den starka röken lyckades det dem att obemärkta tåga bort. Visserligen omkommo flera af deras sjuka i lågorna, men under den för stunden rådande spänningen blef antagligen de sjukas räddning åsidosatt eller bortglömd. Antagligast är dock att elden från den brinnande bryggan af sig själf spreds till byn.

Emellertid begynte skymningen falla på, manskapet hade nu i 13 timmar varit på benen och sedan kl. 4 e. m. i den hetaste strid, hvarigenom deras kroppskrafter fullkomligt uttömts. Adlercreutz var därför tvungen att låta Rajeffski draga sig undan, utan att kunna förfölja honom. Visserligen erhöll Gripenbergbefallning att sätta efter fienden, men redan efter 2 ½ kilometers marsch gjordes halt, ty soldaterna förmådde af trötthet ej gå längre. Rajeffski fortsatte sålunda utan att oroas till Tiistenjoki och sedermera i tvenne dagsmarscher till Salmi.

Äran af denna måhända krigets största seger tillkommer alla i striden deltagande trupper; främst utmärkte sig dock björneborgarna och Savolaks jägare. Palmfelts brigad (den 1:a) deltog ej i striden, då en del af densamma kvarlämnats i Alahärmä och resten anlände till stället först sedan allt var slut. I sin rapport öfver slaget vid Lappo skildrar Adlercreutz i de mest berömmande ord truppernas tapperhet. Han yttrar bland annat: »Att beskrifva den

entusiasm och den tapperhet, hvarmed armén utmärkt sig denna dag är för mig omöjligt. Ingen ville vara sist i kolonn under marschen, och de som overksamme måste qvarstanna som corps de reserve under attaquen, ansågo sig på det högsta förfördelade. De som mest hade tillfälle få träffa med fienden voro savolaks jägare, som under frammarschen under ¾:dels mil underhöllo en jemn attaque, och andra brigaden, hvilken under hela marschen var otålig att få komma i handgemäng med fienden, och fick den ärofulla men dyrköpta lott att hufvudsakligen afgöra segern. De störtade på fienden med en oförvägenhet, som denna fiende kanske aldrig förr erfarit, som den säkert icke lätt skall glömma.» Omkring 50 officerare omnämnas särskildt i rapporten för ådagalagdt mod och skicklighet.

Förlusterna voro likväl kännbara, ty, förutom de tidigare nämnda 5 officerarna, blefvo 106 man dödade och sårade. Sårade af officerskåren voro löjtnant Dav. Gyllenbögel, fänrikarna G. Gripenberg, C. C. Lagermark, A. Lagermark, F. Jägersköld, Finne, Wirsén och Uggla samt flera af manskapet.

Ryssarnas förluster uppgingo till inemot 400 man (enligt ryska källor till 150) förutom de vid eldsvådan omkomna. Fångar gjordes endast 52 man.

På den plats, där de stupade jordfästes, reser sig numera ett vackert monument, på hvars ena sida läses: »Ramsay, M. Blum, D. Aminoff, v. Qvanten, Gestrin, ja 106 miestä.I självfva verket stupade endast 20 man, de öfriga voro sårade. W. $18^{14}/_{7}08$, och den andra sidan bär följande inskription:

»Tappelit tässä sankarit Suomen, Heittivät henkens e'est' öman maan; Poikansa heille nostivat patsaan Vannoen vuorons' kuollansa näin.» (Här stridde Finlands hjältar, offrande sitt lif för eget land; deras söner reste dem vården, svärjande att i sin tur dö som de.)Invid monumentet finnes en äldre grafsten, upprest af M. Blums släktingar till dennes minne.Ramsays stoft blef följande vinter öfverfördt till familjegrafven i Borgå, där äfven hans kort förut vid Lemo stupade äldre broder nedbäddades. Deras moder lät senare prägla en medalj till de tvenne unga krigarnas minne.

De fallna kamraterna saknades med uppriktiga känslor af alla. Särskildt begrätos Magnus Blume och Karl Ramsay. Om den sistnämnde skrifver löjtnant Brakel till sin broder: »Vi sakna obeskrifligt våra skjutna camrater. — — Aldrig kan Ramsays plats som brigad adjutant ersättas, och i honom har jag förlorat en verklig vän. Vid hans begrafning bar jag hans riddarstjerna och om min bärs vid min död med samma sorg och saknad jag bar hans, är hvad jag icke vågar hoppas. Hela armén, af hvilken han nästan öfverallt var känd, men isynnerhet vårt Reg:te sörjer denne ovanlige man. Han förenade bravour och talanger med ett oförlikneligt hjerta. Ack! hvad jag vore lycklig om en dag jag kunde lämna efter mig ett så afundsvärdt minne som han.»

Betydelsen af segern vid Lappo låg främst i att landets mellersta, folkrikare bygder härefter öppnades för Klingspors armé. Den viktiga stråkvägen från Wasa österut var åter i de våras händer, och v. Fieandt, som stod i Perho, kunde äfven numera obehindradt rycka fram. Hans motståndare Jankowitsch måste, för att ej blifva afskuren, draga sig tillbaka till Saarijärvi och sålunda bilda en föreningslänk med trupperna i Kuopio.

Foto. Signe Brander. Monumentet öfver de stupade vid Lappo.Rajeffski tog för gifvet, att fältmarskalken skulle begagna sig af de vunna fördelarna, och tågade därför självmant undan från Salmi till Alavo. Till Buxhœvden skref han samtidigt, att »han icke allenast var ur stånd att, enligt befallning, agera offensivt och leverera Klingspor batalj, utan äfven saknade medel att med framgång försvara sig.» Men Klingspor däremot inskränkte sin verksamhet till att förflytta sin egen värda person från Nykarleby till Lappo, därstädes med tillbörliga ärebetygelser begrafva de fallna krigarna och låta afsjunga ett högtidligt Te Deum för vunnen seger, hvartill han själf så litet bidragit.

* * *

Trupperna förblefvo åter en längre tid i overksamhet, och endast obetydliga, försiktiga rörelser vidtogos i syfte att hålla flenden i ovisshet om hvad man tänkte företaga. Dock gaf Klingspor sitt samtycke till att, enligt major Eeks förslag, utsända en liten ströfkår för att tillfoga fiendens transporter största möjliga skada. Till befälhafvare för nämnda ströfkår utsåg Eek fältväbeln Roth, under hvars befäl ställdes 40 utvalda män från Ruovesi kompani

af Björneborgs regemente. Här var Roth den rätte mannen, fullt vuxen det ansvarsfulla förtroendeuppdrag, som han af sin chef emottog. Såväl han själf som hans manskap voro godt förtrogna med trakten, ty alla voro de hemma från omnejden och kände sålunda hvarje höjd, hvarje vattendrag och alla gångstigar i de vilda, svårtillgängliga skogarna.

Roths tidigare bana hade skänkt honom en viss krigserfarenhet samt utvecklat hans naturliga mod och fyndighet. I egenskap af volontär vid Nylands infanteri var han med redan i 1788—1790 års krig och sedermera vid Stralsunds belägring äfvensom i striden vid Kniperfort. Under pågående krig hade han med björneborgarna deltagit i flera drabbningar, bland andra vid Siikajoki, och senast med utmärkelse vid Lappo. Utrustad med en kraftig kroppskonstruktion och god hälsa, var han i stånd att utstå fysiska umbäranden, men framför allt kom hans energi och fyndighet honom här väl till pass.

Till närmaste medhjälpare erhöll Roth en lika dugande som pålitlig kamrat i sergeant Spoof. Dessa tvenne män fingo tillfälle att uträtta vida mer än mången betydligt högre ställd bland arméns befäl, och deras djärfva tilltag fortlefva ännu i troget minne hos traktens befolkning. En af våra författare yttrar härom med rätta, att »om detta ströftåg utförts borta i mellersta Europa, skulle det intagit en lysande plats till och med i de stora folkens historia, ty så djärft och storslaget var det».

På omvägar, dels till sjös, dels genom obanade öde bygder och kärrmarker, smög Roth med sin lilla käcka skara förbi

Landskap från Ruovesi. Rajeffskis armé och uppenbarade sig några dagar efter slaget vid Lappo i ryssarnas rygg. En hop bönder och flera soldater, hvilka tidigare tjänstgjort på Sveaborg och Svartholm, slöto sig till honom, hvarigenom hans fåtaliga styrka något ökades.

Det lyckades sålunda för Roth att, innan fienden ännu anade något oråd, framkomma till Virdois. Här innehade ryssarna ett rikt förrådsupplag, hvilket Roth tänkte bemäktiga sig, men, underrättad om att detsamma bevakades af 200 à 300 man, ansåg han det ej vara klokt att inlåta sig i strid med en så pass öfverlägsen styrka, utan drog i största hemlighet vidare till Visuvesi gästgifveri i Ruovesi. Vid sistnämnda ort bemäktigade han sig en större rysk mjöltransport och uppbrände den långa bro, som ledde öfver Visuvesi sund, hvarmed han i en ej ringa grad försvåradesamfärdseln mellan Vasa och Tammerfors. Följande dag öfverrumplade han vid Ruhala en annan transport, förd af 73 hästar, och uppbrände en därstädes lika viktig bro öfver Kautto sund. Rajeffskis reträtt mot Tammerfors blef härigenom yttermera försvårad.

Fångarna jämte de tagna förråden öfverfördes till en holme, Saukonsaari, i Ruovesi sjö, dit äfven alla farkoster från kringliggande nejder samlades. På nämnda holme inrättade Roth sitt högkvarter och härifrån gjordes sedermera många oförvägna angrepp i olika riktningar. Kurirer uppfångades, transporter med lifsmedel öfverföllos, och allt, som blott i något afseende kunde lända fienden till skada, utfördes af de djärfva och tilltagsna männen. Vid ett sådant tillfälle togs en skuta, lastad med 500 mattor mjöl. En annan gång riktades anfallet till och med mot staden Tammerfors, ehuru partigängarna denna gång blefvo tillbakaslagna. Den ryska befälhafvaren, major Judenieff, hade två kompanier till sitt förfogande, och Spoof, som vid tillfället förde befälet, måste efter en het strid retirera. Judenieff rapporterade emellertid att han varit hårdt ansatt till lands af »general Spuff» och till sjös, af »amiral Rutt».

Rajeffskis ställning blef slutligen ytterst brydsam, ty han erhöll hvarken lifsmedel eller ammunition, och dessutom framkommo ej hans kurirer till destinationsorterna. Ryssarna sågo sig slutligen tvungna att själfva förstöra upplagen i Virdois, för att dessa ej skulle falla i motståndarnas händer. Deras egna författare medgifva, att Roths partigängare tillfogade Rajeffski en så kännbar skada, att själfva tillvaron af generalens numera ihopsmultna kår var blottställd. Nöden inom densamma var drifven till det yttersta. Åt soldaterna kunde ej utdelas någon proviant, utan måste de själfva förskaffa sig föda genom att gräfva fram potäter ur jorden, samt genom att leta efter svampar, rötter och dylika medel till stillande af sin hunger.

Följande hemska händelse har man velat ställa i ett visst samband med ofvanskildrade partigängarestrider.

Major Eeks familj, hvilken vid krigets utbrott stannat i Tammerfors, flyttade i början af sommaren till ett löjtnantsboställe i Kuru, 3 mil från stora landsvägen. Eeks broder, som var döfstum och svagsint, följde med familjen till landet, där man hoppades finna en lugn tillflyktsort undan krigets fasor. Men en afton i slutet af juli meddelade en bekant bonde, att ryssarna voro i antågande till den aflägsna gården. Alla skyndade då att samla litet mat och kläder samt fly till en närbelägen skog; endast den svagsinte kunde ingen förmå att lämna gården och följa med.Då nu fienderna inträngde i huset, tunno de honom iklädd endast en skjorta. Den olyckliga blef på det ohyggligaste sätt marterad. Han piskades med käppar samt brändes med glödgade järnstänger och kunde som döfstum endast utstöta oartikulerade ljud, hvilka tydligt förnummos af hans i skogen dolda anhöriga. Sedermera fördes han slagen i bojor till Tammerfors.

Oaktadt kaptenskan Tihlman, hos hvilken ryska generalen Möller var bosatt, lade sig ut för den stackars mannen och med tårar bönföll om hans förskoning, piskades han likväl fortsättningsvis. Då han slutligen skulle föras till Tavastehus, afled han under vägen tillföljd af misshandlingen.

Major Eek förmodade att ryssarna fått kännedom om att Roths expedition var planlagd af honom, och att ofvan skildrade våldsgärning utgjorde en personlig hämnd. Huru härmed än förhöll sig, var den arma människans skändliga behandling ett omänskligt barbari, hvilket kastar en mörk skugga på general Möller och hans officerare.

Då Rajeffskis ställning emellertid för hvarje dag blef allt mera hotad, beslöt han slutligen att sammankalla sina närmaste underbefälhafvare till rådplägning. Sammankomsten bevistades af generalerna Demidoff, Jankowitsch och Kosatshkoffski samt öfverstarna Eriksson, Froloff, Stegman, Turtschaninoff och Kulneff.

Först redogjorde Rajeffski för de senast timade krigshändelserna och yttrade därefter: »Nu, mina herrar, går jag att till Edert begrundande framställa de punkter, öfver hvilka jag önskar få inhämta Era tankar.»

»1:o. Genom den rapport jag erhållit af kapten Laptieff skolen I erfara, att vägen till Tavastehus är afskuren; och i fall vi äfven kunde återställa de förstörda broarna, så återstå oss numera, sedan

Major J. F. Eek.våra konvojer blifvit borttagna, ej tillräckliga lifsmedel, för att hinna fram till denna stad.»

»2:o. Om också, enligt öfverbefälhafvarens befallning, transporter blifvit afsända sjövägen till Virdois, kan jag väl med säkerhet lita därpå, att de ströfvare, som oroa farvattnen, skola tillåta dessa lifsmedel att komma fram till mig?»

»3:o. De sista underrättelser jag erhållit från öfverbefälhafvaren äro af den 3:e (15:e n. st.) i denna månad. Samma dag, efter slaget vid Lappo, affärdade jag till Hans Excellens ett ilbud med rapport ötver hvad som förefallit, och genom hvilket jag anhöll om tillstånd att få draga mig åt Tavastehus, emedan jag ansåg mig för svag att uthärda ett fientligt angrepp, och jag ännu mycket mindre, enligt öfverbefälhafvarens föregående anordningar, själf kunde gå anfallsvis till väga. Den tid, som varit behöflig att härå erhålla svar, är tilländalupet Jag måste antaga att ilbudet fallit i fiendens händer, eller att det för de förstörda broarna blifvit nödsakadt att vända om. Att vänta, förlänga min vistelse här i Alavo skulle blottställa mig för nödvändigheten att förbruka det ringa förråd af lifsmedel, som ännu kan uppehålla oss till vårt närmaste magasin, som ligger i Jyväskyläs

»4:o. Kunde jag vara säker att erhålla lifsmedel, så skulle min närvaro tvifvelsutan hindra fienden att med hela sin styrka vända sig åt Tammerfors. Drager jag mig tillbaka, så lämnar jag honom tillfälle att utbreda sig i landet och allt mer och mer öka sina stridskrafter.»

»5:o. Stanna vi här kvar, så beröfva vi Tavastehus och Tammerfors ett mäktigt skydd. Fienden skall möjligtvis kvarlämna i Lappo en obetydlig styrka, och dölja för oss en hufvudrörelse på den sistnämnda staden, I kännen, likaväl som jag, hvilka svårigheter vi ha att erhålla några tillförlitliga underrättelser, och huru litet vi få tro eller förakta dem, som landets invånare lämna oss.»

»Öfvervägen, mina herrar, moget hvad jag här framställt, och värdes hvar och en af Eder som en trogen fäderneslandets son meddela mig sin tanke.»

Medan öfverläggningen som bäst pågick, anlände ett bud med underrättelse att en transport vid Kuru blifvit anfallen samt att tvenne andra blifvit tagna på Ruovesi.

Alla dessa omständigheter föranledde de ryska befälhatvarna att enhälligt rösta för ett återtåg genom Jyväskylä till Tavastehus, och redan påföljande dag bröt Rajeflfski upp med sina trupper i riktning mot Ätsäri och Keuru.

I anledning af Rajeffskis motgång vid Lappo hade grefve Buxhœvden emellertid funnit nödigt att till öfverbefälhafvare öfveralla trupper i mellersta Finland utnämna den unga och energiska generalen grefve Kamenski. Ej utan stora svårigheter lyckades generalen att från södra Finland, där han bevakade kuststräckan mellan Lovisa och Hangö, komma fram till Rajeffskis kår. Under hans resa norrut var det nämligen nära däran, att han blifvit tillfångatagen af Roths partigängare, men han undgick dock faran och stötte den 5 augusti på sina landsmän, medan dessa höllo på att retirera mot Jyväskylä.

Grefve Nikolai Kamenski var enligt ryska författare en framstående förmåga, en insiktsfull och bildad man, personligt tapper, ja stundom oförväget djärf. Han förstod äfven att upplifva sina soldaters mod. Utan att frånkänna honom hans verkligen stora förtjänster, finner man dock, att han såsom fältherre stundom begick påtagliga misstag, men att hans ovanligt goda tur alltid förde till gynnsamma resultat. Bortskämd af ständiga framgångar blef Kamenski slutligen egenkär och härsklysten, men lyckan förblef honom sällsynt bevågen under hela hans militära bana. Vid 19 års ålder var Kamenski öfverstelöjtnant och vid ej fyllda 23 år generalmajor. Sin krigarbana begynte han under den store Suvoroff, kämpade under dennes befäl i Italien och Schweitz samt deltog sedermera med framgång och utmärkelse i striderna emot Napoleon. Till Finland kom han vid 30 års ålder såsom generallöjtnant och chef för 17:e infanteridivisionen. I början af kriget opererade han, såsom vi sett, under van Suchtelens öfverbefäl mot Sveaborg, hvarefter honom ombetroddes bevakningen af Finska vikens kuster.

Grefve Buxhœvden gaf ej åt den nya befälhafvaren någon egentlig operationsplan, utan lämnade honom full handlingsfrihet. »Edert anfall», skref Buxhœvden, »bör vara häftigt samt aflägsna de skadliga följder, som i anledning af Rajeffskis återtåg förestå oss; med ett ord, I bören tillintetgöra fienden. Hjälpe Gud Eder till framgång.»

Grefve N. Kamenski.Under hela fälttåget hade ryssarnas ställning ej varit så brydsam som vid den tidpunkt då Kamenski öfvertog sitt befäl. Honom blef det dock förunnadt att godtgöra sina landsmäns senaste nederlag och ånyo gå som segrare ur striderna. Likväl måste han ännu vänta en tid på framgångarna.

Kamenski insåg att reträtten till en början var nödvändig, hvarför återtåget fortsattes, men han utsträckte det ej så långt tillbaka som Rajeffski planerat, utan stannade redan vid Jämsä. Tillika utsände han en jämförelsevis betydlig styrka under öfverste Sabanäjeffs befäl emot Roths friskaror.

Den oförvägne partigängaren trotsade dock ännu en tid ryssarnas öfverlägsna trupper, men efter tvenne skärmytslingar — den första vid Kausto den 30 juli, och den andra vid Ritoniemi den 3 augusti — såg han sig slutligen tvungen att vika samt återförenade sin skara den 10 augusti i Kauhajoki med regementet. Under hela den tid Roth opererat självständigt hade han förlorat endast en man.

Kort före sin förening med regementet hade Roth med länsman Bergström sändt bud till Cronstedt, anhållande om en förstärkning på 200 man. Cronstedt befordrade ansökningen till Klingspor, hvilken vägrade att samtycka och svarade: »Som det under fanjunkar Roths befäl utgångna detachementet varit ämnadt att tillfoga fienden all möjlig skada, men ej att i händelse af attaque göra ett allvarsamt motstånd emot en öfverlägsen styrka, och Roth dessutom redan erhållit ordres att vid sådant tillfälle draga sig tillbaka närmare arméen, kan och bör inga troupper sändas till hans förstärkning.» Skrifvelsen afslutas med följande betecknande ord: »jag anser mig ej kunna rubba den en gång fattade operationsplanen och flytta krigstheatern på ett deremot stridande ställe; som för öfrigt fanjunkar Roth ej sjelf ingifvit någon rapport, anser jag ej faran vara så hotande som länsman Bergström af målar densamma.Roth blef samma månad belönad med fänriks grad. Han deltog sedermera under pågående krig i flera strider, såsom vid Lappfjärd, Nykarleby och Gamlakarleby. Vid sitt afsked ur svensk tjänst 1812 erhöll han löjtnants värdighet och 1815 guldmedalj för tapperhet i fält. Sitt återstående lif framlefde Roth i fattigdom på

landet i Finland och afled i Teisko 1839. Spoof blef däremot ett offer för fältsjukan och afled redan i december 1808 i Torneå.

Härmed var guerillakriget i dessa trakter afslutadt. Partigängarnas stora framgångar hade bort öfvertyga de maktägande vid hufvudkvarteret att denna form af krigföring synnerligen väl ägnade sig för vårt land, och att mindre frikårer under god ledning samt understödda af ortsbefolkningen skulle kunnatmedföra ofantliga förmåner. Men att »rubba den en gång fattade operationsplanen» ansågs såsom något alldeles otänkbart, ty denna måste framför allt strängt följas, om också inträffade händelser skulle anvisat nya riktningar för krigets gång och ledning. Orätt vore att härvid kasta skulden enbart på Klingspor, ty också Adlercreutz delade samma uppfattning. Han hade till en samtida, hvilken uttalade sig i frågan, yttrat: »Ni har rätt, men ifrån en liten armé vågar man ej detachera en större styrka på ett måfå». Allt som under återstoden af juli månad gjordes, inskränkte sig till att Cronstedt ryckte fram till Ruona, dit äfven Palmfelts brigad framflyttades; ett mindre detachement framsköts halfvägs till Alavo; 6:e brigaden (den svenska), under von Essens befäl, förenades med detachementet i Ruona och i dess ställe öfverfördes en del af Tavastehus regemente till Lintulaks, där v. Fieandt fortfarande förde befälet; Gripenbergs brigad afgick till Tiistenjoki och v. Döbeln erhöll order att tåga till Kauhajoki och fortsätta de af v. Otter i denna trakt påbörjade operationerna.

* * *

I det föregående har framhållits att major v. Otter med Österbottens bataljon blifvit utsänd till böndernas hjälp, och att ett af hans kompanier den 20 juli vid Närpes bro lyckats drifva fienden på flykten. Efter att hafva vunnit en del framgångar, ryckte han tillsammans med major Eek, hvilken äfven blifvit afsänd hit, till Bötom by, men här hade Orloff-Denisoff samlat sina trupper, öfverföll finnarna om natten och tvang dem att retirera till Paljukka. Här blefvo de återigen angripna af en öfverlägsen styrka, och efter en het strid, i hvilken 46 man förlorades och kapten Synnerberg blef tagen till fånga, fortsattes återtåget genom Kauhajoki till Kurikka. För att hindra ryssarnas frammarsch brändes fem broar under vägen; dock voro nu de af v. Otter tidigare vunna framgångarna härmed i det närmaste åter förlorade.

Vid denna tidpunkt erhöll v. Döbeln befallning att skynda till orten, bilda arméns högra flygel samt hålla kusten öppen för de allt fortfarande från Sverige väntade förstärkningarna.

Döbeln var ej sen att hörsamma befallningen. Redan samma dag bröt han upp och anlände den 30 juli till Kurikka. Till sitt manskap yttrade han före afmarschen, att »de ej mera borde vara ledsna, att de skulle få nog att göra, och tränga fram mot hembygden, om också alla afgrundens andar stängde vägen».

De fem förstörda broarnas iordningställande blef hans första omsorg, hvilket arbete utfördes af 70 uppbådade bönder; undertiden hvilade sig soldaterna. Den 2 augusti fortsattes vägen till Kauhajoki. Nejden hade af ryssarna på det mest hårresande sätt blifvit utplundrad: ». . . . tomma hus, uppbrända gårdar, förstörda åkerfält, galgar, dödade invånare gaf en ryslig anblick för de kommande . . . En hisklig syn mötte vid kyrkan, där på en backe, vid en stång slagen öfver tvenne pålar en bonde fanns upphängd vid benen, och sålunda långsamt ihjälstekt eller — rökt, såsom den kolnade kroppen utvisade.» En annan person tillhörande v. Döbelns skara berättar om sina intryck från resan mellan Kurikka och Kauhajoki: »Vägen ryslig och förskräckande. Jag åkte allena. Ingen människa syntes till inom Kauhajoki. Jag ville beta min häst, men fann intet hemman. Täta ruiner efter nedbrända byar. På ett enda beteshåll passerade jag sju byar, där ej spår fanns kvar. Änteligen en by — men utan invånare! De äro i skogen, hafva ett hem, men hafva icke heller. Jag påträffade en gammal gubbe, som vågat sig fram efter armén för att se, om äfven hans egen gård var i aska. Jag betade och åkte längre. Allt brändt, härjadt, förödt. Åkrarna slagna, ängarna uppbetade, egodelarna röfvade, byarna brända, invånarna förjagade, slagna, hängda, mördade. Vid kyrkan stod en galge, där två personer hängt . . .»

Vid åsynen af dessa gräsligheter blefvo björneborgarna så förbittrade, att de hädanefter vid inträffade handgemäng icke gärna skonade fiendens lif.

Utan tidsförlust vidtog v. Döbeln nödiga åtgärder för fiendens emottagande. Den upprifna bron iståndsattes,

förposter och dolda vedetter utställdes på därtill lämpliga ställen, larmplatser bestämdes och täta dragonpatruller sändes längs vägarna i olika riktningar för att speja på fiendernas förehafvande och i god tid kunna tillkännagifva om dessa skulle närma sig.

Invid Kauhajoki kyrka fördelade sig vägen i tvenne riktningar. Den ena ledde längs älfvens högra strand till Tammerfors, den andra, på vänstra älfstranden, fördjupade sig i en tät skog och förde till Lappfjärd. Enär fienden kunde förväntas från båda hållen, intogo trupperna ställning å ömse sidor af älfven; dock lämnade v. Döbeln en ansenligare del af sitt manskap på den vänstra stranden, emedan han förmodade, att fiendens angrepp främst kunde förväntas från nämnda håll. I denna förmodan misstog han sig ej heller. Och för att yttermera förstärka denna del af positionen, lät han här uppföra en förhuggning i skogen.

En af deltagarna i denna strid berättar: »Ryssarnas vanliga sätt att kunskapa var genom parlamentärer, som kommo med bref till arméns officerare från deras hustrur och anhöriga. En sådan kom äfven hit med bref, men bad tillika att få fala medden kommenderande generalen, v. Döbeln red till fältvakten; parlamentären närmade sig med mycken artighet och frågade på fransyska, hvilket språk han skulle få använda i sitt samtal med generalen. 'Alla utom ert', svarade v. Döbeln. Samtalet blef ganska kort och ryssen red därpå sin väg. Småleende yttrade v. Döbeln: 'han känner sig före och vill se sig omkring, men han lurar icke mig'. Parlamentären var en husarlöitnant Bibikoff.»

Sedan alla förberedelser voro afslutade, yttrade v. Döbeln, att han »ordentligen bäddat åt fienden», och till sitt manskap, hvilket med otålighet väntade på ryssarnas anfall, riktade han förmanande ord bjudande »lugn och kallsinnighet under striden, då mänskliga hettan där gärna öfverilar sig».

Själf blef v, Döbeln dock slutligen otålig, ty fienden lät alltjämt vänta på sig, hvarför han natten mot den 10 augusti sände kapten v. Konow med ett kompani att rekognoscera vägen till Tammerfors. Framkommen till Hävunen gård, upptäckte v. Konow några grupper kosacker, hvilka i sakta mak rörde sig öfver en äng, och längre bort sågos ansenligare styrkor fotfolk med kanoner draga fram längs vägen.

Att inlåta sig i strid med en öfverlägsen styrka var icke meningen, hvarför v. Konow drog sig skyndsamt tillbaka och afgaf rapport om ryssarnas annalkande. Klockan var nu 3 på morgonen och man skyndade sig att intaga de tidigare anvisade platserna.

Samtidigt ryckte äfven ansenliga fientliga truppstyrkor under general Schepeleffs befäl fram längs den andra vägen.

Kapten Hesselius med en sexpundig kanon stod här på landsvägen och å ömse sidor af densamma lågo björneborgarna i jägareked beredda att möta ryssarnas angrepp. Dessa stormade snart fram under högljudda rop och starkt oväsen, hvarjämte en af deras haubitser åstadkom kännbara förluster i finnarnas leder. »Ett kraftigt kanondunder, smattrandet och hvinandet af gevärselden och kulorna från de sammandrabbandes jägarekedjor, utsträckta på en vidd af 1/3 mil, gjorde, tillsamman med ropen och stridsbullret, en mäktigt gripande motsats till den omgifvande naturens majestätiska lugn», skrifver en deltagare. Och v. Döbeln yttrade härom, att det var *»ett lysande och magnanimt spectacle»*.

Emellertid trängdes björneborgarna allt mer och mer tillbaka af Schepeleffs tappra soldater, hvilka hejdlöst störtade fram. Men i rätta ögonblicket anlände till finnarnas hjälp ett kompani, sora v. Döbeln hållit i beredskap invid kyrkan, och samtidigt lyckades Hesselius nedtysta den ryska haubitsen, hvilken åstadkommit så stor förödelse. En stund därpå anlände äfven kapten Uggla med sina kanoner till platsen, hvarigenom fienden tvangs att stanna.Likväl erhöllo ryssarna snart i sin tur förstärkningar, så att de ånyo kunde gå framåt och Hesselius råkade i en farlig ställning. Döbeln dröjde ej att sända major Grönhagen med tre kompanier och major Eek med en bataljon till undsättning.

Under hurrarop sprungo alla fram till jägarekeden. Det åsyftade ändamålet blef vunnet. Längs hela linjen trängdes fienden tillbaka. Brakel stormade oförväget fram på ena sidan, Carl Gripenberg med sitt kompani var främst på den andra; major Grönhagen stötte på ett envist motstånd på vänstra flygeln, men äfven här gaf fienden

slutligen vika och begynte retirera.

Foto. Signe Brander.

Kauhajoki. Samtidigt härmed hade v. Konow med sitt kompani och Gyllencreutz med österbottningarna kastat sig öfver fienderna på andra älfstranden med den framgång, att segern blef fullständig för Döbelns trupper. Ryssarna veko öfverallt och finnarna förföljde dem en mil längs Lappfjärds vägen, men måste slutligen stanna inför en af ryssarna antänd bro. Längs den andra vägen retirerade ryssarna bortom Nummijärvi by, hvilken de i förbifarten antände.

Striden vid Kauhajoki var måhända den omsorgsfullast förberedda och bäst anordnade under fälttåget. Allt tyckes varit på förhand beräknadt och förutsedt. Döbeln själf ställde denna seger högt bland sina många ärofulla krigarebragder och har om densamma antecknat i sin dagbok: »Den 10 augusti vant jag efter 9 timmars strid en härlig seger öfver fienden under generalSchepelefts befäl; slog den tillbaka ända till Ömossa å ena och Kungskällan på andra vägen.» De stridandes styrka torde varit bra nog jämn, ryssarnas måhända något större, ehuru ej i betydlig grad såsom Döbeln antog det.

Segern hade kostat finnarna 57 man i döda och sårade; äfven en officer, löjtnant De Besche, blef sårad. Ryssarnas förluster uppgifvas till par hundra man.

Samma dag ankom till v. Döbeln riddaretecknet af Svärdsordens stora kors, hvarmed konungen belönat honom för Lapposlaget. Döbeln dröjde ej att tacka konungen och tillika inrapportera om den nyss vunna segern vid Kauhajoki. Han skref: »Eders Kongl. Maj:t har behagat gifva mig vedermäle af Dess höga Nåd; tillkännagifven den 10 augusti; en dag, då fienden med förenade krafter från 2:ne särskilte punkter af dess öperationslinje anföll den brigad jag har äran kommendera. Underdånigaste tacksamhet för Eders Kongl. Maj:ts nåd får jag vörnadsfullt frambära, lycklig att därtill kunna förena berättelsen om en vunnen seger öfver en djärf, tilltagsen fiende vid Kauhajoki . . .»

Anförda skrifvelse var det »briljantaste *betaldt och kvitteras»,* sade man vid högkvarteret, syftande på det medföljande nya segerbudet.

Utom de redan här ofvan nämnda offi cerarna, utmärkte sig flere andra under striden, och Döbeln omnämner i sin rapport följande: öfverstelöjtnant Furuhjelm, kapten C. G. Printz, löjtnanterna J. von Schantz, Jost von Qvanten, Ad. Blum, L. Melin, C. F. Herlin och F. von Nummers, fänrikarna Schybergsson, G. I, Printz, G. I. von Essen, Lilius, C. Lagermark, G. Krook och C. F. Herlin

Träkors från 1808—1809. (Upprest vid landsvägen ½ kilometer från Kauhajoki kyrka.)äfvensom fanjunkarna Brasse och Gestrin. En del af dessa föreslog v. Döbeln till olika belöningar.

Emellertid hade kapten Gyllenbögel, hvilken under bonderesningens senaste skede intagit ställning vid Finnby-ån, skrifvit till Döbeln: »Jag skall, så länge jag kan, lära ryssarna se opp!» och så snart han erfor om att fienden lämnat Lappfjärd samt tågat mot Döbeln till Kauhajoki, ryckte äfven han med sina 2,000 man söderut.

Af Klingspor, med hvilken Gyllenbögel stod i släktförbindelse (G. var gift med Klingspors styfdotter), erhöll han älven befallning att rycka fram, — »var rask, men försiktig» skref fältmarskalken. I förstnämnda afseende tarfvade Gyllenbögel nog ej några uppmaningar, bröt genast upp samt anlände natten mot den 11 augusti till det ställe, där vägarna från Lappfjärd och Kristinestad förena sig. Ett stycke söderut hade ryssarna bakom en mosse intagit en stark position, hvilket dock ej afhöll Gyllenbögel från att angripa fienden och tvinga den att retirera till ån vid Tjök. Framgången gladde Klingspor, hvilken återigen skref: »var försiktig, men låt ej surprenera dig,hvad jag på det högsta rekommenderar.» Ryssarna försökte vid Tjök ånyo göra motstånd, men sedan Gyllenbögels skaror vadat öfver ån, lämnade fienden äfven denna ställning och drog sig till Lappfjärd.

Följande dag gick Gyllenbögel vidare samt lyckades intaga Lappfjärd by, och en vecka senare anlände äfven Döbeln till orten, där han tog befälet öfver alla härstädes samlade trupper. Fienden drog sig nu till Björneborg.

En mindre del af Döbelns styrka — omkring 600 man, för det mesta österbottningar, under von Otters befäl —

hade från Kauhajoki under tiden tågat till Nummijärvi (på vägen till

A. Gyllenbögel.Tammerfors), där de kommo i mindre skärmytslingar och lyckades äfven på denna sida drifva ryssarna tillbaka.

Efter nämnda framgångar insjuknade v. Döbeln emellertid allvarsamt. Allt sedan det vådliga kalla badet vid Nykarleby hade han känt sig sjuk, och som han själf uttrycker sig »honglat sig fram», men mot slutet af augusti blefvo hans fysiska krafter alldeles uttömda och slutligen såg han sig tvungen att intaga sjuksängen. Han afreste den 21 till Wasa för att därstädes erhålla bättre vård och återvinna sin hälsa, hvarefter befälet öfver hans vid Lappfjärd samlade trupper lämnades i öfverstelöjtnant Furuhjelms händer.

Medan v. Döbeln, Gyllenbögel och von Otter vunno segrar och trängde långt söderut, dröjde Klingspor alltjämt kvar i Lappo, förgäfves inväntande betydligare förstärkningar från Sverige. Han räknade nämligen fortfarande på att konungen ej skulle lämna honom utan hjälp och byggde sina planer för framtida operationer på en snar undsättning. Själf hade fältmarskalken inkvarterat sig hos kyrkoherden i byn, där han i allsköns välmåga tillbringade dagarna enligt det sedvanliga programmet. Den ena veckan förgick sålunda efter den andra i ostörd ro. Hvar fienden egentligen befann sig, hade man ej reda på, ty sedan en tid var all känning af densamma förlorad.

Af Klingspors oförlåtliga dröjsmål begagnade sig självfallet den energiska Kamenski, som under tiden erhöll förstärkningar från Ryssland och sammandrog sina trupper. Ryssarna hafva medgifvit, att såvida Klingspor vid denna tidpunkt ryckt framåt, hade deras ställning blifvit hopplös. De hafva erkänt, att fältmarskalken med lätthet, i tur och ordning, kunnat slå de olika afdelningarna och tillbakakasta hela ryska armén öfver gränsen. Klingspors oföretagsamhet blef sålunda bokstafligen ryssarnas räddning. I hela fem veckor dröjde han i Lappo, urskuldande sig med att han ej kunde företaga något utan att erhålla förstärkningar från Sverige.

Men då han slutligen en dag tog sin karta i närmare skärskådande, kom han underfund med att högra flygeln af hans här hunnit bra nog långt framom den öfriga styrkan. Han fann då, att ett dylikt missförhållande borde rättas, och att det blef nödvändigt för såväl centern som vänstra fogeln att rycka framåt.

Till von Fieandt, som i Lintulaks kommenderade vänstra flygeln, gafs order att gå till Karstula, eller, om möjligt, ända till Saarijärvi, och Palmfelt erhöll befallning att tåga till Alavo.

Utan hinder anlände Palmfelt till bestämmelseorten, där han slog sig ned med en bataljon åbolänningar och en skvadrondragoner; men den 9 augusti blef han anfallen af en mindre fientlig styrka, hvarvid han utan något motstånd drog sig tillbaka. Vid Sarvikka, där en annan bataljon åbolänningar innehade ställning, lät Palmfelt uppbränna bron samt fortsatte återtåget ända till Ruona, oaktadt ingen fiende numera förföljde honom.

För nämnda ynkliga tillvägagående fingo åbolänningarna utstå mycken smälek af de öfriga trupperna, ehuru klandret rättvisligen bort drabba endast Palmfelt. Det gick så långt, att då någon af åbolänningarnas officerare ämnade hälsa på sina vänner inom de andra trupperna, detta blef dem förvägradt; missförhållandet utplånades dock småningom och händelsen bedömdes med större rättvisa.

Foto. Signe Brander,

Alavo. För att godtgöra det misslyckade företaget beslöt Klingspor att sända en annan trupp till Alavo. Befälet öfver denna anförtroddes åt major Tujulin, hvilken med två bataljoner savolaksare och två trepundiga kanoner tågade ut. Då bataljonerna marscherade förbi Cronstedt, yttrade han till dem: »I kännen alla det som händt åbolänningarna på det ställe, dit I nu gån, så att jag ej behöfver nämna något därom. General Gripenberg och jag hafva kommit öfverens att utvälja de två pålitligaste bataljonerna att skickas dit i deras ställe. Jag har ej tvekat i mitt val, och jag hoppas att I svaren mot detta förtroende.»

Orden anslogo och befäste savolakserna i deras beslut att visa sig värdiga sin chefs förtroende. Med handslag beslöto officerarna, att såvida de blefve anfallna, kämpa till sista man, »på det åbolänningarna ej skola få säga detsamma om oss, som visagt om dem». Major Tujulin, hvilken på afstånd åhört sina officerares afgifna löfte,

närmade sig dem sägande: »Gossar, gossar! Jag hör hvad I han för er, och jag tycker om er. Lofven I att lyda mig, så lofvar jag också er att icke befalla reträtten, förr än två tredjedelar eller åtminstone öfver hälften af oss stupat.»

Majoren, sedermera öfverstelöjtnanten Erik Wilhelm Tujulin, hvars namn redan tidigare förekommit i dessa skildringar, förstod och höll af sina savolaksgossar, och dessa å sin sida voro honom varmt tillgifna. »Gamla, hederliga Tujulin», benämndes han allmänt af de yngre kamraterna. Han var en präktig krigaretyp af den gamla stammen, »anspråkslös, hjärtegod, lugn och tapper». Det berättas, att då Gustaf III i oktober 1789 mönstrade trupperna vid S:t Michel, konungen fäste sig vid att Savolaks jägarnes kläder voro alldeles utslitna, och särskildt befunnos 4:e kompaniets benkläder trasiga baktill. Missnöjd häröfver vände sig konungen till brigadchefen, öfverste v. Stedingk, klandrande krigskommissariatet för försumlighet.

»Tänk er, herr öfverste», yttrade konungen bland annat, »hvilken skam för oss, om flenden får se våra bussar med dessa trasiga pantalonger, han skall just utskratta oss.»

Då steg t. f. chefen för kompaniet, löjtnant Tujulin fram, gjorde honnör och sade med barskt tonfall: »Ers Majestät, jag försäkrar, att fienden ej skall få anledning att skratta åt oss, ty Savolaks jägare ha ännu aldrig vändt flenden ryggen.»

Kung Gustaf mätte först den djärfve officeren med en skarp blick och frågade efter hans namn, men strax därpå klarnade konungens uppsyn, hvarvid han nådigt utbrast:

»Bra svaradt, herr löjtnant!»

Så snart nya uniformspersedlar omsider hunnit anlända, tillföllo de första plaggen, på konungens befallning, Savolaks jägarne.

Med sina käcka savolaksare tågade Tujulin vidare, men framkommen till Sarvikka, blef han där uppehållen genom den af Palmfelt onödigt förstörda bron, hvilken måste återuppbyggas. Så snart detta var gjordt, kvarlämnade han på platsen en mindre fältvakt och tågade till Kuhalampi med sitt öfriga manskap. Vid sistnämnda ort fattade han posto, intill dess de öfriga trupperna anlände till stället.

Det var vid denna tidpunkt Klingspor emottog v. Döbelns rapport om segern vid Kauhajoki och gaf Adlercreutz i uppdrag att med hufvudstyrkan rycka fram. Själf fann dock fältmarskalken det angenämare att fortfarande njuta af sitt välbefinnande hos kyrkoherden i Lappo.Under ett ovanligt häftigt regnväder tågade Adlercreutz den 16:e från trakten vid Ruona, styrande marschen söderut mot Alavo. Den 17:e blef det likväl åter uppehållsväder med solsken, så att manskapet kutide torka sina genomvåta kläder och rengöra gevären.

Inalles torde Adlercreutz' styrka här uppgått till omkring 4,000 man, hvilka han fördelade i tvenne kolonner. Den ena ställdes under general Gripenbergs befäl och följde en kärrväg österom Sarvikka, för att sålunda försöka falla flenden i ryggen eller afskära hans återtåg öfver Töysä och Ätsäri.

Grefve Cronstedt anförde den andra, till antalet starkare kolonnen och tågade längs stora landsvägen rakt mot Alavo. Hans förtrupp utgjordes af Tujulins tvenne bataljoner savolaksare och därefter följde öfverste Palmfelts tvenne bataljoner åbolänningar samt 4 kanoner.

Klockan 1 ½ på dagen stötte Tujulin på ryssarnas förtrupper, hvilka försvarade sig tappert, men dock omsider drefvos tillbaka. Den käcke kaptenen Germ. Fr. Aminoff, som anförde ett af kompanierna utmärkte sig här särskildt och skref några dagar senare till sin svåger: »De sprungo slutligen at svansen var rak. Vi Savolaksjägare voro vid avantgardet, som förstår sig siölf, och endast med desse 2:ne försvagade batailloner drefvo vi dem ensamme 1 hel mil innan siölfva hufvudstyrkan upphandt oss. 4:de brigaden är och har varit oöfvervinnerlig nästan; de äro alltid främst. Men så har det svidit i skinnet.» Under dagens strid träffades Aminoff af en kula i bröstet med den påföljd att han föll att sitta på marken, men lyckligtvis var såret lindrigt och Aminoff kvarblef på sin post. »Nog var det en hederlig puff», skref han i nysscitefade bref, »men jag är redan så frisk att jag kan utan smärta röra mig.» Ett stycke längre fram gjorde

flenden ånyo motstånd; denna gång ännu mera hårdnackadt, hvarvid grefve Cronstedt, hvilken då han anförde trupp i drabbningar alltid brukade gå främst, träffades af en kula och dignade svårt sårad till marken. Blödande bars han på några soldatkappor till landsvägen, hvarifrån han betraktade sina soldater, uppmanande dem till modig strid. För en längre tid blef Cronstedt härigenom urståndsatt att taga del i pågående krig, hvarunder befälet öfvertogs af Palmfelt.

De tvenne åbolänsbataljonerna under öfverstelöjtnanterna Reutersköld och Reuterkrona understödde savolaksarna, och slutligen lyckades man spränga ryssarnas ställning, hvarefter dessa långsamt och i god ordning drogo sig mot Alavo.

Snart nog syntes Gripenbergs afdelning med major G. Ehrnrooth i avantgardet rycka fram längs Alatöysä-vägen. Då ryssarna nu befarade att blifva kringrända af den nyssanlända styrkan, drogo de sig tillbaka, sålunda att deras högra flygel tog stöd mot Alavo sjö och den vänstra mot en skogbevuxen höjd; reserverna intogo ställning vid Härkönen gård.

Terrängförhållandena voro af de våra väl kända, ty kort efter striden vid Lappo blef löjtnant Ch. Lud. Jägersköld utsänd som parlamentär till ryska hufvudstyrkan, medförande ett bref från Gustaf Adolf till kejsar Alexander. Jägersköld begagnade sig då af tillfället för att obemärkt rita en karta öfver trakten närmast Alavo kyrkoby. Kartan kom nu till god användning.Jägersköld skänkte senare nämnda karta åt J. L. Runeberg, men den har ej återfunnits bland skaldens efterlämnade papper.

Sedan Gripenberg förenat sig med de öfriga, lämnades större delen af hans brigad i reserv. Men allt under det striden pågick, utsändes därifrån den ena bataljonen efter den andra till förtruppernas undsättning, v. Essen med svenska brigaden förstärkte savolaksarna på högra flygeln. En stund senare afgick dit äfven en bataljon nylänningar, slutligen kvarstannade endast Lode och v. Törne med hvar sin bataljon bakom en backe invid kyrkan.

Ryssarna hade emellertid intagit den förmånliga ställningen mellan Alavo sjö och en höjd, där de hårdnackadt försvarade sig. Enligt deltagares berättelser erbjödo fiendens välordnade kolonner och jägarkeder en ståtlig anblick. Manskapet var af någon särskild anledning festklädt, i hvita benkläder och omsorgsfullt uppsnyggadt. Deras anförare, öfverste Eriksson, hade tidigare yttrat, »att han här skulle lära svenskarna slåss». Hans motstånd vittnade i själfva verket om skicklighet och djärft mod, men hans krafter voro betydligt underlägsna motståndarens. Enligt ryskakällor deltogo här endast 2,000 man. Dessutom voro Eriksson och hans närmaste man, öfverste Sabanäjeff, af olika åsikter, så att enhet i åtgärderna i följd af chefernas stridiga tänkesätt saknades.

Emot ryssarnas högra flygel kämpade karelska jägarna, anförda af öfverste Gustaf Aminoff, hvilken i denna drabbning utmärkte sig särskildt. Här utvecklades å ömse sidor en ovanlig tapperhet, men då ryssarna slutligen begynte ansätta sina motståndare alltför hårdt, veko karelarne långsamt tillbaka.

Rörelsen undgick ej Adlercreutz' skarpa blick. Från den höjd, hvarifrån han följde med och ledde striden, skyndade han fram till karelarne, ropande:

»Fienden är slagen, gossar! . . . Segern är vår! Det återstår blott att taga ryska krigskassan! Därför höger om vänd er och fäll bajonett! Gå på!»

Befallningen hade åsyftad verkan. Karelarne vände ögonblickligen om, fällde bajonetterna och kastade sig i handgemäng med fienden. Adlercreutz afsände samtidigt bud om att en af de tvenne i reserven stående savolaksbataljonerna omedelbart skulle rycka fram till deras undsättning. Törne, som stod främst med sin bataljon, var redo att hörsamma befallningen och tåga ut, men Lode invände, att »som jag är äldst, bör jag gå främst med min bataljon». Medan herrarna sålunda stredo om företrädet, nalkades Adlercreutz stället, och då saken hänsköts till hans afgörande, gaf han Lode rätt.

Enligt sin vana blottade Lode då sitt gråa hufvud framför fronten, läste tyst en kort bön, drog därefter sin sabel,

yttrade några uppmuntrande ord till manskapet och kommenderade, »framåt marsch!»

I spetsen för sina bussar gick Lode lugnt och obekymradt fram. Fiendens kulor hveno omkring den gamle krigaren, men detta tycktes ej bekomma honom det ringaste. Utan att aflossa ett skott, och under en tystnad, som imponerade på fienden, gick han blott oförfärad framåt. At den mördande elden glesnade hans led märkbart, hvarvid luckorna under tystnad tillslötos af sidokamraterna.

Gustaf Aminoff.Sålunda fortsatte Lode att rycka fram, intill dess han kunde se fienden i hvitögat. Nu först kommenderade han med högljudd stämma: »halt!» och »fyr!» Salfvan hade åsyftad verkan och åstadkom en förfarlig förödelse bland ryssarne. Men ej nog härmed, — soldaterna kastade sig nu med fällda bajonetter och under hurrarop mot fienden, bröto igenom deras led och skingrade dem i vild flykt.

Ryssarnas ställning blef sålunda sprängd och de efterföljande skarorna med tavastlänningarna under öfverstelöjtnant Wetterhoff i spetsen skyndade i Lodes fotspår. Den gamle Lode blef emellertid själf illa sårad, och käppen, som han alltid brukade bära i handen, söndersplittrades af en kula.

Medan detta tilldrog sig på vänstra flygeln, rensade öfverstelöjtnant Reuterkrona med åbolänningarne skogen på motsatta sidan. Löjtnant Lind vid Charpentiers batteri trängde fram på gevärs skotthåll med några sexpundiga kanoner och spred förödelse genom sina välriktade skott. Särskildt utmärkte sig här styckjunkaren Brehmer, hvilken förde befälet vid en af kanonerna. Af servisen och betäckningen föllo hälften och själf erhöll han "en kontusion i armen, men stannade dock på sin post. Efter affärens slut omfamnades han på valplatsen af sin chef, major Charpentier, och general Gripenberg lofvade att samma dag göra föreställning om Brehmers befordran till officer.Brehmers kanon erhöll flere fientliga kulor inskjutna i lavetten, där de kvarstannade under hela kriget och utgjorde batteriets hedersdekoration.

Det urartade till en allmän flykt för fienden, hvarvid kapten Kurtén med stor framgång lät de tvenne vid Revolaks tagna ryska haubitsarna slunga projektiler efter dem, då de skyndade bort längs Raho-vägen. Palmfelts fördelning följde omkring 13 kilometer tätt efter och lämnade ej fienden, förrän mörkret inbröt, och en vid Oikonen uppbränd bro förhindrade fortsatt förföljelse.

Segern var fullständig, men Adlercreutz förfogade ju äfven vid tillfället öfver en till antalet dubbelt större styrka än fiendens. En berömvärd tapperhet hade å ömse sidor utvecklats, och det hela hade kostat många offer, bland hvilka på finnarnas sida voro en officer — fänrik von Hausen — och närmare 200 man sårade och döda. Svårt sårade voro förutom de tidigare nämnda, general Cronstedt och öfverstelöjtnant Lode, äfven major C. F. TavastJämte Tavast sårades äfven hans lilla betjäntpojke, som följde sin herre öfverallt och hvilken under den hetaste affären höll »Tavasten» i rockskörtet.

C. L. Lode. Kartan VIII. Striden vid Alavo. vid Savolaks infanteri, löjtnant E. Berner och underlöjtnant J. W. Collan vid Savolaks jägare samt underlöjtnant von Torken vid Åbolänningarna. Lindrigare sårades kapten Germ. Aminoff och underlöjtnant F. Strübing, kapten H. H. von Wright samt under löjtnant E. A. Sallmén vid Karelska jägarna.Ryssarnas förluster torde uppgått till ungefär samma antal som de våras, förutom ett sjuttiotal tillfångatagna. Bland deras sårade befunno sig äfven öfverste Eriksson och kapten v. Reusch, hvilken sistnämnda tillika togs tillfånga.

Dagen efter drabbningen afgick major G. Ehrnrooth med ett detachement till trakten af Ätsäri för att därstädes bemäktiga sig den ryska trossen. Företaget lyckades såtillvida, att en del af trossen jämte slaktboskap blef tagen, därtill föllo 40 man af bevakningen i fångenskap.

Äfven Palmfelt ryckte vidare, så snart han iordningställt den vid Oikonen förstörda bron. Han fick utkämpa en het strid vid Herranen bro, lyckades dock fördrifva fienden från stället och tågade till Virdois. Denna ort skulle blifva ett »hitintills och icke vidare» för den finska hären, ty längre söderut kom den ej under kriget.

På den plats, där Alavo gamla kyrka stod år 1808, finnes numera en minnessten upprest — ett monument öfver den sista mera betydande seger, som finska hären vann under kriget. Härefter vände sig krigslyckan; segrarna förvandlades till nederlag och fienden begynte ånyo tränga de våra upp mot norden.

Hvilka fördelar, frågar man sig, hade segern kunnat medföra under en mera insiktsfull öfverbefälhafvares ledning? Hvad hade Klingspor bort företaga efter slaget vid Alavo? Åsikterna härom hafva varit mycket delade. Såväl skarpt klander som logiskt försvar af Klingspors tillvägagående, hvardera stödjande sig på strategiska beräkningar, finner man hos olika författare. Vi skola ej här fördjupa oss i frågans lösning, men rörande spörsmålet, huruvida denna seger öfverhufvudtaget var af sådan beskaffenhet, att den kunnat medföra några egentliga fördelar för finska hären,

G. F. Tavast.eller leda krigets gång i andra spår, yttrar en framstående svensk fackman följande välgrundade tanke: »Nej», säger han, »segern vid Alavo kunde icke medföra annat än besegrandet af en underordnad fientlig afdelning och dess oskadliggörande för tillfället. Ställningen på krigsskådeplatsen var den icke i stånd att förändra. Denna var densamma som för en månad tillbaka med den skillnad att ryssarna betydligt förbättrat sin ställning, under det på svensk sida tiden icke alls blifvit tillgodogjord.» Numera hade ryssarna hunnit få så stora förstärkningar, att de finska trupperna ej längre kunde göra dem något effektivt motstånd. Rätta tidpunkten härför var försummad, och en väsentlig undsättning från Sverige hade uteblifvit.

Återstår att se huru v. Fieandt, som förde befälet öfver hufvudarméns vänstra flank, redde sig, sedan han emottagit befallningen att gå till Karstula, eller såvida omständigheterna medgåfvo, rycka fram ända till Saarijärvi (se sid. 195).

Den 13 augusti bröt han upp från Lintulaks, men erhöll under vägen underrättelse om att Vlastoff med en dubbelt öfverlägsen styrka, minst 3,000 man, stod i Saarijärvi, och att ryssarna dessutom i Jyväskylä förfogade öfver närmare 5,000 man.

Med sin fåtaliga styrka, uppgående till endast inemot 1,700 man, insåg v. Fieandt orimligheten i att söka fördrifva fienden från Saarijärvi. Han afsände också genast en anhållan om förstärkning till Klingspor, hvilken dock ej fäste något afseende därvid och lämnade honom utan undsättning. Då nyligen endast 1,200 ryssar befunnit sig emot Fieandt, tviflade fältmarskalken på uppgifterna om fiendens styrka. Att hvarken Klingspor eller Adlercreutz uppfattade hvilken ofantlig betydelse Lintulaks i strategiskt afseende ägde, var en olycka och är tillika högst betecknande. Det visade sig äfven, att så snart fienden lyckats taga nämnda punkt i besittning, hufvudhärens ställning blef allvarsamt hotad.

Emellertid hade v. Fieandt varit väl underrättad. På fientligt område hade under senast förflutna dagar följande inträffat. Kamenski med hufvudstyrkan hade den 18:e anländt till Möttönen

Minnesstenen vid Alavus.

(norr om Koivisto); här nådde honom underrättelsen om Erikssons nederlag vid Alavo, hvarpå han beslöt sig att genast sända Vlastoff, befälhafvaren för förtrupperna, med 3,000 man emot v. Fieandt, samt med hufvudstyrkan vända tvärt om till Jyväskylä, för att därifrån, längs den långa vägen öfver Keuru och Atsäri, tåga till Alavo.

Vid en flyktig blick på kartan finner man lätt, att Kamenski handlat klokare, såvida han med hela sin styrka fortsatt vägen fram, slagit v. Fieandt, hvilket ej hade varit svårt med en så pass öfverlägsen styrka och därefter följt den korta tvärvägen från Lintulaks till Salmi. Han skulle sålunda uppenbarat sig i Klingspors rygg, innan denne hunnit företaga något. Men sannolikt tilltrodde Kamenski sin motståndare mera energi, än denne i verkligheten innehade och förmodade antagligen, att fältmarskalken efter vunnen seger skulle tränga vidare samt afskära ryssarnas kommunikationsväg till Tammerfors. För att hindra en dylik manöver slog han som sagdt tvärt om och anträdde den 170 kilometer långa vägen till Alavo. Åt Vlastoff gaf han befallning att »fortsätta rörelsen framåt, oundvikligen slå Fieandts afdelning, som betäckte Lintulaks, och intaga denna by för att därifrån operera uppå grefve Klingspors vänstra flank».

Då v. Fieandt af fältmarskalken ej erhöll någon förstärkning, beslöt han att så godt omständigheterna medgåfvo, med egna krafter försvara sin ställning till det yttersta. Han hade anländt till Karstula, hvarifrån han utsände major Blåfjeld med nylänningarna till Kalmari, där ryssarna hade sina förposter. Tillika erhöll fänriken G. M. v. Fieandt befallning att med ett kompani gå till Möttönen by för att bemäktiga sig en rysk transport med lifsmedel.

Fänrik v. Fieandt begagnade sig af bivägar, kom lyckligt fram och dolde sitt manskap alldeles invid stora landsvägen. Bäst de sutto där, syntes en vagn, hvari några ryska officerare färdades. De resande kommo så nära intill Fieandt, att han tydligt förmådde urskilja deras samtal. Han blef starkt frestad att taga dem tillfånga, men afstod dock från denna sin första ingifvelse, af fruktan att därigenom omintetgöra hufvudändamålet med uppdraget. En stund senare anlände den väntade transporten, uppgående till omkring 100 vagnar och kärror, hvilka Fieandt bemäktigade sig, hvarefter han utan förlust återvände till Karstula. Det sades, att de resande officerarne varit general Kamenski med sina adjutanter, hvilka sålunda undgingo fångenskap eller död.

Fänrik v. Fieandt kunde emellertid meddela, att Vlastoff var stadd på marsch emot Karstula. Ingen tid var sålunda att förlora,hvarför öfverstelöjtnant v. Fieandt vidtog alla till buds stående anordningar för att möta fiendens stundande anfall.

Karstula kyrka och by ligga på en höjd, vid en vik af Pääjärvis nordöstra strand. Nämnda sjö står förmedelst ett vadbart smalt sund i förbindelse med Karstulajärvi, hvilken bildar tvenne särskilda sjöar, äfven de sinsemellan förenade genom ett sund. I den nordligare belägna sjön utfaller en å, som vidpass 4 km norrut närmar sig intill landsvägen, hvilken tjänade Fieandt till återtågsväg, och här vid åstranden befann sig Humpi kvarn. Öfver det förstnämnda smala sundet mellan Pääjärvi och Karstulajärvi sjöar ledde en bro, hvilken v. Fieandt lät förstöra, hvarefter han intog ställning på motsatta stranden. Här befäste han sig med förhuggningar och styckevärn. Ställningen blef sålunda ganska stark, isynnerhet då flankerna stöddes mot sjöar, men den kunde dock på en längre omväg kringgås. Fieandt, som väl kände till förhållandet, hoppades att fienden ej skulle vara lika bevandrad i terrängförhållandena som han själf, men det visade sig senare, att han misstagit sig häri.

Då Vlastoff tidigt på morgonen den 21:a ryckte fram mot Karstula, stötte han snart, österom ofvannämnda vattendrag, på några förposter. Dessa veko undan utan strid, men en stund senare påträffades en bataljon tavastlänningar, hvilka försvarade sig i byn och uppehöllo de antågande ryssarna under tre kvart timme. Länge kunde de emellertid ej emotstå öfvermakten, hvarför de under gevärseld drogo sig öfver sundet till hufvudstyrkan. Såsnart alla hunnit öfver bron, antändes densamma, och Fieandt lät kanonerna slunga projektiler emot Vlastoffs anryckande kolonner.

J. Vlastoff.En mycket liflig artilleri- och gevärseld utvecklades genast å ömse sidor af det smala sundet. I första linjen stodo åboländingarna och nyländingarna, i reserven befunno sig tillsvidare tavastlänningarna jämte savolaksarna. Ryssarna hade förmånen af att från en dominerande höjd på motsatta stranden framgångsrikt beskjuta Fieandts position.

Vlastoff hade emellertid redan då han passerade Systemäki afdelat 1 ½ bataljon under major Rimans befäl, för att längs en genom skogen ledande väg gå v. Fieandt i ryggen. Denna väg ledde nämligen till Humpi kvarn, belägen norrom Fieandts ställning. Något senare sändes äfven öfverstelöjtnant Lukoff norrut, men endast till sundet mellan de tvenne Karstulajärvi-sjöarna, hvarifrån han kunde hota Fieandts vänstra flank.

Sedan striden sålunda pågått i ett par timmar, hvarunder Fieandt lyckats hålla Vlastoff på den motsatta stranden, anlände ett bud med underrättelse om att fienden nalkades sundet mellan Karstulajärvi-sjöarna. Det var Lukoff, som här ryckte fram.

v. Fieandt sände genast öfverstelöjtnant Furumark med Savolaks jägare till stället, och snart afgick äfven Nylands bataljon under major Blåfjelds befäl till den förres undsättning. Ryssarna försökte vada öfver sundet, men blefvo tillbakakastade. Då Furumark inom kort illa sårades, öfvertog Blåfjeld befälet på platsen.

Med största lugn fortfor v. Fieandt att hålla stånd emot den talrika, allt djärfvare påträngande öfvermakten. Kanonernas dån uppfyllde luften, kulorna hveno, den ena efter den andra störtade träffad till marken, men Fieandt stod envist kvar vid batterierna, utdelande befallningar med sin pipa i munnen. Då sågs plötsligen en dragon spränga fram till honom med rapport om att fienden äfven vid Humpi kvarn trängde fram — man hade erfarit detta af en bonde, som från kvarnen skyndat med underrättelsen.

Ställningen var sålunda kringgången!

Här återstod numera ej något annat, än att draga sig tillbaka, ty annars äfventyrade man att med hela detachementet falla i fiendens händer.

Fieandt skyndade genast själt till kvarnen, hvarefter han, öfvertygad om faran, sände kapten Nordensvan med tavastlänningarna och tvenne kanoner till stället. Nordensvan blef här så illa blesserad, att han ej längre kunde deltaga i kriget. Samtidigt gaf v. Fieandt befallning om allmänt återtåg; major Hästesko med åbolänningarna lämnades till sist med uppdrag att skydda kanonerna

Så snart ryssarna varseblefvo rörelsen, kommenderades »framåt!» och under skallande hurrarop störtade de utmed helalinjen mot den till hälften nedbrunna bron och därifrån med fällda bajonetter mot batterierna. Här emottogos de af kartesch- och gevärseld nästan inpå lifvet. Det vållade Hästesko stora svårigheter att rädda kanonerna, ty hästarna hade blifvit ihjälskjutna, och endast med handkraft lyckades man få dem undan, hvarefter dragonhästar ispändes. Förutom den tappra Hästesko utmärkte sig vid nämnda tillfälle löjtnant Brunow, hvilken återtog en kanon efter det ryssarna redan eröfrat densamma.

Kartan IX. Träffningen vid Karstula. Steg för steg retirerade Fieandts skara, alltjämt i hack och häl förföljd af Vlastoffs soldater. Ännu bibehöll manskapet sitt lugn, men såsnart det hunnit ett stycke fram på vägen och varseblifvit att fienden trängde fram äfven från Humpi-sidan, uppstod oro i lederna. Soldaterna insågo nu att de voro kringgångna,hvarvid de grepos af en gränslös förvirring. Förgäfves bemödade sig officerarne med Fieandt i spetsen att upprätthålla ordningen. För att hejda sitt folk lät Fieandt slutligen föra fram en kanon, men denna höll på att falla i fiendens händer och räddades endast genom att åbolänningarna med fällda bajonetter drefvo de anfallande ryssarna tillbaka.

Emellertid tilltog upplösningen, och intet stod mer att göra. Vid niotiden på aftonen anlände Fieandt till en bro, där han för att samla och ordna manskapet stannade en timme. Hans afsikt var att här ånyo vidtaga försvarsanstalter, men sedan han räknat sina led och öfvertygat sig om omöjligheten att göra motstånd, lät han antända bron, och fortsatte marschen till Lintulaks.

I 17 ½ timme hade striden pågått, af v. Fieandts 1,700 man följde honom numera endast 354. Medan han sålunda nedslagen fortsatte återtåget till Nedervetil, tillstötte emellertid under vägen flera af hans soldater, hvilka varit skingrade och lyckats undkomma genom skogarna. Då han nu för andra gången räknade sin styrka, visade det sig att förlusten uppgick till endast 312 man. Löjtnant Norrgren hade stupat, och sårade voro öfverstelöjtnant Furumark samt kaptenerna Ladau, Nordensvan, Brunow och Wahlberg. Ryssarna hade i döda 48 och i sårade 195 man.

Märkvärdigt nog afbröt Vlastoff förföljelsen af sin besegrade motståndare. Man kunde tycka att han efter vunnen seger bort försöka tränga fram mot Gamlakarleby och såmedels afskära Klingspor återtåget norrut, v. Fieandt fortsatte återtåget till Dunkars bro vid Öfvervetil, ty någon lämplig försvarsställning påträffades ej tidigare. Anländ till nämnda ort den 24:e på morgonen, förskansade han sig därstädes, beredd att upptaga striden på nytt.

B. F. Hästesko. 10 Kapitlet.

Striderna i skärgården.

Medan den finska hufvudarmén under sommarmånaderna från trakten af Uleåborg lyckades tränga fram till mellersta Finland, och mången för framtiden redan hyste de bästa förhoppningar, uppehöll konungen sig i Stockholm eller på Haga slott, där han allt fortfarande rufvade öfver landvinningar af Danmark. Då Gustaf Adolf slutligen råkade i oenighet med engelska generalen Moore, och denne brådstörtadt afreste från Sverige (se sid. 121), lämnade han dock ännu ej sina vanvettiga krigsplaner. I detta syfte kvarhöllos trupperna alltjämt i Skåne, medan Klingspor förgäfves anhöll om förstärkningar. Intet förmådde rubba konungens halsstarriga föresatser, hvarigenom hjälpsändningarna till Finland inskränktes till de obetydligheter, för hvilka tidigare redogjorts.

Men då resultaten af såväl Bergenstråles som v. Vegesacks landstigningar emellertid ej utföllo i enlighet med

Gustaf Adolfs beräkningar, fattade han beslutet att i egen hög person afresa till Åland. Här hoppades han antagligen erhålla en klarare inblick i förhållandena, och måhända smickrade han sig med tanken att kunna inspirera sina krigare till större mod!

Någon krigsplan hade han dock ej uppgjort, ty en dylik vore enligt hans förmenande fullkomligt obehöflig. Synnerligen betecknande i detta afseende är följande på Åland inträffade händelse. 10 Kapitlet.

Striderna i skärgården.

Medan den finska hufvudarmén under sommarmånaderna från trakten af Uleåborg lyckades tränga fram till mellersta Finland, och mången för framtiden redan hyste de bästa förhoppningar, uppehöll konungen sig i Stockholm eller på Haga slott, där han allt fortfarande rufvade öfver landvinningar af Danmark. Då Gustaf Adolf slutligen råkade i oenighet med engelska generalen Moore, och denne brådstörtadt afreste från Sverige (se sid. 121), lämnade han dock ännu ej sina vanvettiga krigsplaner. I detta syfte kvarhöllos trupperna alltjämt i Skåne, medan Klingspor förgäfves anhöll om förstärkningar. Intet förmådde rubba konungens halsstarriga föresatser, hvarigenom hjälpsändningarna till Finland inskränktes till de obetydligheter, för hvilka tidigare redogjorts.

Men då resultaten af såväl Bergenstråles som v. Vegesacks landstigningar emellertid ej utföllo i enlighet med Gustaf Adolfs beräkningar, fattade han beslutet att i egen hög person afresa till Åland. Här hoppades han antagligen erhålla en klarare inblick i förhållandena, och måhända smickrade han sig med tanken att kunna inspirera sina krigare till större mod!

Någon krigsplan hade han dock ej uppgjort, ty en dylik vore enligt hans förmenande fullkomligt obehöflig. Synnerligen betecknande i detta afseende är följande på Åland inträffade händelse.Då konungens nye generaladjutant H. G. af Melin emottog befattningen och hade sin första audiens, ansåg han sig i kraft af sitt ämbete böra få del af konungens planer. I grannlaga, väl valda ord framställde Melin sin önskan, men till en början låtsade konungen ej förstå honom, och slutligen afbröt han talaren tvärt samt yttrade öfverraskad:

»Hvarom talar ni med mig?»

»Jag talar, Ers Majestät, om en operationsplan . . .»

»En sådan», svarade konungen sträft och öfverlägset, »har jag ej uppgjort och bryr jag mig ej om. Min herre bör veta, att det var general MacksGeneral Mack, den namnkunniga österrikiska fältherren, som stred emot Napoleon. olycka att på förhand hafva uppgjort planer. För egen del tänker jag att taga mitt parti allt eftersom tillfället kräfver.»

Den 30 juni steg konungen åtföljd af en talrik svit ombord på jakten »Amadis» och afseglade för gynnsam vind öfver Ålands haf samt anlände tidigt på morgonen den 4 juli till den vid Fårskinnsholmarna utanför Åbo liggande skärgårdseskadern. Bland konungens följe befunno sig generaladjutanten för flottan viceamiral Rajalin, kaptenlöjtnant Piper, öfverste Boije, generalauditören Gyllenborg, kabinettssekreteraren Wetterstedt och flera andra högtstående personer. Före sin afresa hade konungen till hertig Karl lämnat befälet öfver trupperna i Sverige.

Sverige hade hittills alltid öfverträffat Ryssland på hafvet, och då nu England dessutom bidrog med 16 större och 20 mindre fartyg, kunde man vänta att det ej heller denna gång skulle falla sig svårt för Sverige att därstädes bibehålla öfvermakten. Men sedan en del af svenska flottan vid Sveaborgs kapitulation fallit i ryssarnas händer, och en annan del, hvilken låg utanför Åbo, vid fiendens inryckning i nämnda stad förstörts af svenskarna själfva, voro redan i början af kriget många af de bästa större krigsfartygen och närmare hälften af roddflottiljen förlorade. Trots nämnda förluster var svenska flottan likväl stark nog att med framgång kunna mäta sig med den ryska.

Från tidigt på våren seglade såväl svenska som ryska krigsfartyg omkring i Finska viken, särskildt i trakten af Åbo, hvarvid några mindre sammanstötningar ägde rum; dock förekommo ej större drabbningar. Mot slutet af

juni afsände konteramiral Hjelmstjerna, hvilken i dessa vatten förde befälet öfver svenska flottan, kapten Sölfverärm med 8 kanonslupar till Jungfrusund. Sölfverarm fick i uppdrag att hindra en del från Sveaborg afseglade fartygfrån att nalkas Åbo, Efter att den 28 juni hafva erhållit förstärkningar, räknade Sölfverarm under sitt befäl 4 galerer och 15 kanonslupar. Med denna flottilj mötte han den 30:e en rysk afdelning, bestående af 12 kanonslupar och 2 jollar.

Befälet å rysk sida fördes för tillfället af löjtnant Mjakinin. Denne hade lagt sig i bakhåll i en djup vik, bildad af Hangalandet och udden Rimto Kramp.

I sned riktning närmade sig svenskarna och öppnade eld, men möttes af en mördande kanonad från de ryska fartygen, hvilken tvang dem att återvända. Svenskarna läto sig dock ej häraf skrämmas, utan förnyade angreppet med afsikt att genombryta ryssarnas linje, men äfven denna gång måste de utan framgång vända om.

Ryska författare framhålla, att svenskarna här gjorde stora förluster. »Förgäfves», yttrar Buxhœvden i sin rapport om denna affär, »bemödade sig svenska amiralen upprätthålla ordningen på sina slupar, förgäfves nalkades flera af dem på ganska nära håll; den allmänna förvirringen, skriket, en mängd spillror och skeppsredskap, hvilka betäckte hafsytan voro ögonskenligen bevis på deras betydliga förlust.»

Till svenskarnas otur uppstod en stark stormby, hvarigenom de tvungos afbryta striden och draga sig i skydd bakom Skälö. Enligt svenska uppgifter förlorades endast en slup, men ryssarna anföra, att deras motståndares förlust utgjordes af en slup och fyra kanonbåtar, af hvilka en tornade på grund och öfvergafs, sedan kanonerna blifvit nedsänkta i hafvet.

Efter ofvannämnda sammandrabbning erhöllo ryssarna befallning att genom Bockholmssundet gå till Åbo, hvarvid svenskarna lade sig utanför Fårskinnsholmarna och blockerade staden.

Vid denna tidpunkt anlände konungen till orten. Samma dag på eftermiddagen lät han, för utrönande af fiendens ställning, göra en stark rekognoscering. Fartygen seglade fram, och snart uppstod en oafbruten kanonad, som fortsattes intill midnatt. Gustaf Adolf deltog själf i striden och lät under kulregnet ro sig i en slup mellan fartygen. Konungen syntes vara mycket belåten med det helas gång.

Fienden förmodade, att svenskarna ville göra en landstigning på Runsalö, för att därifrån beskjuta ryssarna såväl i ryggen som i flanken. För att hindra detta skyndade generalmajor Kanownitzin, som befann sig i Åbo, att med 150 skarpskyttar besätta sydöstra uddarna af Runsalö och Hirvisalo, hvarifrån de begynte beskjuta motståndarne, så snart dessa närmade sig inom skotthåll. Då svenskarna slutligen drogo sig tillbaka, antogo ryssarna, attKanownitzins manöver omintetgjort den planerade landstigningen. Emellertid var meningen med det hela endast att rekognoscera. Till slut ryckte hela svenska linjen samtidigt fram och möttes från rysk sida med en liknande manöver. Elden var ganska liflig å ömse sidor, ehuru förlusterna dock ej blefvo betydliga.

På morgonen den 8 juli lämnade konungen Fårskinnsholmarna och seglade till Jungfrusund, där han inspekterade en afdelning af örlogsflottan. Intill den 14:e dröjde han på stället samt styrde sedan kurs mot Åland. Men våldsamma stormar på Skiftet nödgade »Amadis» att söka hamn vid Husö, hvarigenom resan

Svenska krigsfartyg. fördröjdes, och först den 18:e anlände konungen till Kastelholm. Här emottogs han af grefve v. Lantingshausen, t. f. befälhafvare på Åland.

Emellertid kunde fienden inom kort väntas till Jungfrusund, ty ett större antal ryska krigsfartyg, under kaptenen grefve Haydens befäl, hade den 25 juni och 6 juli seglat västerut från Sveaborg.

Alldenstund Hangö var i ryssarnas händer, passerade Hayden utan svårighet nämnda udde, men närmande sig Jungfrusund, varseblef han, att svenskarna därstädes lågo i hans väg; han vågade då ej med våld tränga vidare, utan föredrog att omkringsegla Kimito-ön. Vid Jungfrusund lämnade han likväl några större fartyg för att iakttaga motståndarne.

Svenska flottiljen vid Jungfrusund anfördes af Sölfverarm, hvilken, så snart han fick underrättelse om ryssarnas förehafvande,skyndade sig att med större delen af sina fartyg möta Hayden vid utloppet af det trånga sundet

nordost om Kimito-ön, d. v. s. vid Sandöström. Här ville han hindra fiendens vidare framträngande. Delta skedde medan konungen ännu var närvarande och inspekterade flottiljen. Inseende den hotande faran, gaf konungen äfven befallning åt Hjelmstjerna att förstärka Sölfverarms fördelning. Försvaret af Sandöström var af stor betydelse, ty ifall Hayden här lyckades bryta sig fram och förena sig med den vid Åbo liggande ryska flottiljen, skulle fienden blifva den här befintliga svenska eskadern totalt öfverlägsen. Dessutom skulle Hjelmstjerna råka mellan tvenne eldar.

Framkommen till utloppet af Sandöström, begynte Sölfverarm ofördröjligen vidtaga alla till buds stående åtgärder för att hindra ryssarnas framfart därstädes. Batterier uppfördes på stranden, och

Ryska skärgårdsfartyg. försänkningar nedlades i sundet; endast längs norra stranden lämnades en smal ränna öppen.

För ryssarna hade det kostat oerhörd möda att segla igenom den trånga farleden, hvilken på en del ställen var ytterst smal. Sålunda var det s. k. Kimito-sundet endast 20 fot bredt. Under stora ofreden hade Peter den store, för att hindra svenskarna från att kringgå ön, låtit igenfylla nämnda sund, hvilket nu nödgade ryssarna att åter fördjupa detsamma. Hayden kunde likväl ej medtaga sina största, djupgående fartyg, utan fick lof att lämna dessa efter sig.

Så snart Sölfverarm erhöll kännedom om att ryska flottan passerat det smala sundet, utsände han några kanonslupar till Rölaks vik (ett stycke österut från Sandöström) för att därstädes möta den annalkande fienden.

Från rysk sida vidtog grefve Buxhœvden energiska åtgärder till sina krigsfartygs understöd. Från Åbo afsände han landvägen såväl infanteri som kanoner, hvilka sistnämnda med stora svårigheter buros öfver klipporna och uppställdes på lämpliga ställen längs stranden.Tidigt på morgonen den 21 juli begynte svenskarna anfalla. Striden fortgick under flera timmar, hvarvid ingendera parten tycktes vilja vika; men då Hayden slutligen gaf befallning åt 5 af sina kanonbåtar att äntra motståndarens farkoster, vände svenskarna om, förföljda af såväl skotten från fiendens fartyg som kartesch- och gevärselden från stranden. Som skäl för att ryssarna ej mera energiskt förföljde svenskarna, angifva de sin obekantskap med farleden, brist på ammunition och omöjligheten för deras jollar att förmedelst rodd upphinna kanonsluparna. Ryssarna förlorade emellertid 6 jollar, 5 man i döda och 14 sårade; bland de

Ryska örlogsfartyg. sårade var äfven grefve Hayden. Befälet efter honom öfvertogs af kapten Dodt.

Hjelmstjerna, som fortfarande blockerade Åbo, hade emellertid från Sverige erhållit förstärkningar, hvarigenom han kunde sända Sölfverarm en undsättning af 4 kanonslupar under löjtnant Cronstedts befäl, och likväl återstod under Hjelmstjernas eget befäl 8 galerer och 23 kanonslupar.

För att vara närmare intill det af Sölfverarm bevakade viktiga sundet, lämnade Hjelmstjerna slutligen sin förra ställning utanför Åbo och afseglade till sundet mellan Ålön och Kakskerta. Amiralens mening hade varit, att med sin eskader undsätta Sölfverarm, men då han den 23:e anlände till Holmö, inskränkte han sig till att därifrån utsända endast 10 kanonslupar under öfverstelöjtnant Jönssons befäl. Den sistnämnda intog nu, såsom äldre, befälet i stället för Sölfverarm.

Medan detta försiggick afgingo från Hjelmstjernas eskader yttermera löjtnant Klercker med 4 kanonslupar till Tervö sund ochlöjtnant Imiteus med lika många kanonslupar till närheten af Kimito-landet, för att därstädes betäcka en i hemlighet planlagd landstigning på ön. Hjelmstjernas ställning invid Holmö afsåg att understöda såväl Jönsson vid Sandöström som Klercker vid Tervö sund.

Öfverstelöjtnant Jönsson hade emellertid efter sammanstötningen med fienden stannat strax utanför det smala sundets mynning och där intagit ställning i en halfbåge å ömse sidor om den lilla Röfvarholmen, på hvilken ett batteri med fyra 12-pundiga kanoner var uppfördt. Dessutom spredos 60 jägare i ked på Sandöns södra strand, för att därifrån beskjuta de batterier och trupper, som ryssarna förlagt på Kimito-landet.

På det högsta intresserad af den viktiga stridens utgång, lämnade grefve Buxhœvden Åbo och anlände kort före

drabbningen, i sällskap med generalerna van Suchtelen och Kanownitzin, till orten. Vestankärr gård erbjöd för de höga herrarna en fördelaktig utsiktspunkt, hvarifrån de kunde iakttaga stridens gång. Till sin flottas understöd hade Buxhœvden afsändt general Tutschkoff III med omkring 1,000 man infanteri jämte en betydlig artilleristyrka. Kanonerna uppställdes längs stränderna på fem batterier, uppförda såväl på fastalandet som på Kimito-ön; dessutom förfogade ryssarna öfver ett flytande batteri. Nämnda åtgärder ökade betydligt fiendens styrka, och dess väl valda ställning erbjöd förmånen af att kunna bestryka hela den svenska linjen från sidan.

Tidigt på morgonen den 2 augusti begynte ryssarna slunga sina projektiler mot svenskarnas fartyg. Dessa dröjde ej att besvara elden, och snart rasade en het strid. Tvenne gånger omintetgjorde svenskarna ryssarnas försök att genombryta deras linje. Den tappre Jönsson föll, dödligt sårad af en kanonkula, som krossat hans ben, hvarefter Sölfverarm, som åter öfvertog befälet, till det yttersta försökte hålla stånd emot den öfverlägsna fienden, men det oaktadt blefvo alla ansträngningar förgäfves. Trots det mördande kulregnet trängde ryssarna kraftigt fram och svenskarna sågo sig tvungna att vika tillbaka.

Batteriet på Röfvarholmen togs af ryssarna med storm; samtidigt kastade sig fientliga jägare från Kimito-landet i det grunda vattnet och vadade öfver till Sandön, därifrån de fördrefvo de svenska jägarna. Striden var således förlorad för svenskarna.

Hjelmstjerna hade visserligen med 6 galerer och 9 kanonslupar skyndat till undsättning, men uppehållen af motvind, stötte han vid Hinstholmen på den retirerande flottiljen; där stannade alla, formerande en ny försvarslinje. Ryssarna, som förföljde Sölfverarm, ordnade äfven sina fartyg i en linje, hvarefter stridenånyo vidtog. Efter en stunds skottväxling drogo sig svenskarna till Holmö. Att försvara ställningen vid Hinstholmen hade ej någon egentlig betydelse, ty sedan ryssarna vid Sandöström lyckats bryta sig igenom, var deras syfte vunnet.

Svenskarnas förluster utgjordes af 173 man sårade och döda samt 12 förstörda kanonslupar. Ryssarna uppgifva sina förluster till 130 döda, 200 sårade och 35 skadade fartyg, af hvilka dock 10 redan samma dag blefvo iståndsatta.

På ryskt håll förmodades, att striden för dagen härmed var afslutad, men ett egendomligt efterspel skulle dock snart följa.

Då stridstumultet på hafvet tystnat, lät grefve Buxhœvden ro sig öfver till Sandön, där han tog svenskarnas batteri i betraktande. Vid återkomsten till Vestankärr, där han i sällskap med sina generaler stod i beredskap att intaga en måltid, befanns allt fortfarande lugnt och fredligt; på gården tillredde soldaterna sin middag och artillerihästarne betade på ängen invid. Men plötsligt upptäckte någon från ett fönster att tvenne svenska infanterikolonner närmade sig gården. Hvarifrån kommo väl dessa?! . . . Uppståndelse och en självfallen förvåning uppstod bland de församlade herrarna.

Anledningen härtill var, att konungen så snart han erhållit kännedom om ryssarnas påtänkta afsikter vid Sandöström, uppdragit åt öfverste af Palén att med 900 man afsegla till Kimitolandet för att där understöda försvaret; löjtnant Imiteus med 4 kanonslupar skulle betäcka den hemliga landstigningen, hvilken tidigare omnämnts. Resultatet häraf hade kunnat blifva storartadt, såvida detachementet ankommit i tid samt utgjorts af väl inöfvadt manskap, men expeditionen uppfyllde tyvärr ingendera af dessa fordringar. Manskapet bestod till största delen af oöfvadt landtvärn med tyska soldater såsom underbefäl; tiden var ej heller väl beräknad. Allt nog, här, likasom alltid, visade det sig, att hvad än konungen företog sig, ledo hans planer af brister, vittnande om hans ringa förmåga.

Palén afseglade från Åland den 1 augusti, och medan striden ännu pågick, närmade han sig Kimito-landet. Men att ordna den oöfvade och i det närmaste odisciplinerade truppen tog en lång tid i anspråk, hvarunder striden hann upphöra. Af befolkningen, som mötte Palén på vägen, erfor han att ryssarna segrat i sjödrabbningen, och att svenskarna dragit sig bort mot den öppna fjärden; tillika visste dock en bonde förtälja, att den ryska öfvergeneralen som bäst stod i beråd att på Vestankärr fira segern med en festlig måltid och att hans vakt på

gården utgjordes af endast 50 man.Oaktadt Palén insåg att hufvudändamålet med företaget var förfeladt, lockades han likväl på grund af hvad han bland befolkningen erfarit att riskera ett anfall mot Vestankärr gård. Ett utmärkt tillfälle att tillfångataga ryska öfvergeneralen tycktes osökt erbjuda sig.

Kapten Björnstjerna, hvilken nyligen såsom kurir från hufvudarmén i norra Finland anländt till konungen, åtföljde expeditionen i egenskap af öfverste Paléns biträde. Björnstjerna, som sålunda personligen tog del i anfallet på Vestankärr, har om denna tragikomiska händelse lämnat en liffull skildring, hvarur följande må anföras.

»Vi voro», skrifver Björnstjerna, »på knappt ¼ mil från stället, ännu fullkomligt obemärkta, och med 900 man kunde man väl hoppas öfvermanna 50. Lyckades detta, och fölle generalen en chef med sina underordnade i våra händer, skulle fiendens företag förlamas, den ledande anden vore då försvunnen och ryska härens återtåg, åtminstone från Åbo, därigenom gifvet. Tanken härpå tycktes lifva alla. Jag ilade förut med förtruppen. Snart hade vi hunnit det busksnår, som omgaf gården. Denna låg på en höjd, med utsikt öfver sundet och den där liggande flottiljen. Truppen delades i tre delar, sålunda att 100 man sändes genom skogen till vänster och 50 till höger om byggnaden, medan jag med resten skulle framifrån bevaka fienden. Alla afdelningar borde sedan anfalla på en gång vid gifven signal.»

»De kringgående dröjde emellertid och voro ej ännu framkomna, då en häftig rörelse uppstod inne på gården. Vakten gick i gevär, soldater, officerare och betjäning sprungo om hvarandra. Buxhœvden hade märkt oss genom ett fönster. Han och alla öfriga misströstade om räddning. Endast öfverste Anselme de Gibory, en tapper soldat, förlorade ej fattningen. Han öfvertog befälet, lät genast barrikadera porten och uppmuntrade sina fåtaliga, men käcka krigare. Snart smattrade äfven ur hvarje fönsterglugg en liflig, väl underhållen gevärseld emot oss.»

»Nu var ej tid att dröja. Jag bröt fram med de mina, säker om segern och öfvertygad, att allt vore afgjordt inom ett par minuter. Men en eller annan landtvärnist störtade till marken för ryssarnas kulor. Förbluffade stannade de öfriga tvärt, formerade klump och sköto salva på salva, rätt i luften.»

»Nu ankommo de tvenne andra fördelningarna, men för dem gick det icke bättre. De endast ökade villervallan. All ordning var förbi, all lydnad upplöst; alla skreko om hvarandra. Någonting uslare kunde ej tänkas. Förgäfves ömsom bad, svor och befallde jag, ingenting hjälpte. Jag rusade in i hopen och söktemed sabeln drifva dem fram. Fåfäng möda! De läto hugga ned sig, men att få dem ur fläcken var ogörligt. I verklig förtviflan sökte jag slutligen endast döden. Då öppnades portarna. Omgifven af sin stab och sitt korpralskap soldater, utryckte Buxhœvden, bröt med fälld bajonett genom de svenska bataljonerna, och sedan hans folk uppstämt ett skallande hurra, försvann han i skogen.» »Så snart ryssarna försvunnit», fortsätter Björnstjerna, »återvände landtvärnssoldalernas mod, men disciplinen blef ej bättre. Utan att vidare bry sig om hvarken mig eller sitt öfriga befäl, rusade de nu in i det öfvergifna huset. Här plundrades allt med största skicklighet. Ej nog, att Buxhœvdens ståtliga middag försvann inom deras hungriga munnar, detta var i sin ordning; men de rika ryska uniformerna föllo dem särdeles i smaken, och snart visade sig min trupp i den löjligaste maskeraddräkt. Här en i lysande generalsfrack och trasiga blå komissbyxor; där en annan i trekantig hatt, stora stöflar, släpsabel och pistoler, men med armbågarna tittande ut genom den slitna jackan; här åter en tredje stoltserande i silfvergaloneradt betjäntlivré och nakna fötter.»

Men snart skulle villervallan yttermera tilltaga. Fienden, hvilken det ej kunde undgå, huru ynkliga dess motståndare voro, samlade förstärkningar i närheten och ryckte därefter i sin tur mot gården. Nu sjönk modet ånyo hos landtvärnsgossarna, och det kostade Björnstjerna all möda att ordna dem i kolonn. Öfverste Palén var sårad, hvarför det tillkom Björnstjerna att återföra manskapet. Han riktade till dem ett tal, hvari med bjärta färger framhölls, huru ryssarna bruka sända sina krigsfångar till Sibirien med afskurna öron och näsor. Det var ej godt att råka

M. Björnstjerna.i deras fångenskap och därför måste man, kosta hvad som helst, bryta sig igenom.

Talet hade en viss verkan, och med stora ansträngningar lyckades Björnstjerna förmå landtvärnsynglingarna att

följa honom och bryta sig väg genom fiendens kedjor. Men så snart manskapet skulle stiga i båtarna, uppstod återigen samma vilda oordning. Alla störlade i de närmast liggande båtarna, hvilka sjönko; en del farkoster fastnade på grund; ryssarna, som förföljt ända till stranden, sköto efter de flyende. Ingen hörde eller åtlydde vidare befälets kommando, ty här gällde det ju att rädda lifvet.

Sålunda föllo invid stranden tvenne större skutor med omkring 150 man i fiendens händer, och inalles förlorades 219 man vid Vestankärr.

Då detachementet slutligen återkom till Åland, fruktade cheferna för konungens onåd, »men», skrifver Björnstjerna, »Hans Majestät var förtjust att ega Buxhœvdens kraschan och glömde allt det öfriga, både kanoner, folk och ära!» En kraschan var sålunda nog att utplåna den storartade skandalen och trösta konungen.

Gustaf Adolf hade emellertid redan den 23:e tagit sitt högkvarter å Grelsby kungsgård i Finström socken. Byggnaden var ett enkelt, brädfodradt, envånings trähus, inneslutande en sal, tre mindre rum, kök och förstuga samt tvenne vindskupor under det brutna taket.

Under de fem veckor konungen tillbringade på nämnda anspråkslösa landtgård, åtgick hans tid hufvudsakligen till att uppgöra vidare landstigningsplaner. Dessutom beslöt han att sammandraga en här på Åland, öfver hvilken han själf ville taga befälet. Denna här skulle enligt konungens beslut kallas *»södra finska armén»,* hvaremot Klingspors framdeles benämndes *»norra finska armén».*

Den nya hären hade följande sammansättning:

1:a eller västra flygel fördel ningen, under generalmajor v. Vegesack:

1:a brigaden: 2 batalj. Upplands regem., 2 batalj. Västermanlands regem., 2 batalj. Helsinge regem., 1 skvadron Lifgardet till häst och 8 kanoner ur Svea artill, regem. Inalles 3,230 man.

2:a brigaden, under öfverste Sköldebrand: 3 batalj. Östgöta landtvärn, 2 batalj. Upplands landtvärn. Inalles 2,521 man.

2:a fördelningen, under generalmajor v. Lantingshausens befäl: 1:a brigaden, under öfverste Fleetwoods befäl:1 batalj. Lifgardet till fots, 1 batalj. Svenska gardet, 1 batalj. Finska gardet, 1 skvadr. Lifgardet till häst och 5 kanoner betjänade af landtvärn. Inalles 1,162 man.

2:a brigaden: 2 batalj. Kronobergs regem. och 1 sammansatt tysk batalj. Inalles 1,507 man.

Hela härens antal steg till 8,419 man. Därtill kom yttermera Ålands landsstorm 3,107 man och några andra mindre truppstyrkor, så att totalsumman uppgick till 12,177 man. Nämnda trupper kommo dock ej alla på samma gång till Åland, utan skedde detta

Paraden på Grelsby äng den 31 juli 1808. småningom under förloppet af sommaren och hösten; de blefvo ej heller i tillfälle att utveckla någon enhetlig verksamhet.

I Gefle funnos dessutom 6,000 man, hvilka med lätthet kunde öfverföras till Finland. Tager man i betraktande, att ryssarna vid denna tid voro i saknad af tillräckligt antal manskap samt ledo brist på krigsförnödenheter, hade själffallet mycket kunnat uträttas, såvida ledningen varit en annan.

Konungens tid på Grelsby upptogs äfven af mönstringar och parader. En sådan försiggick bland annat med stor ståt den 31 juli, då segern vid Lappo af den 14 juli firades med afsjungande af ett högtidligt »Te Deum», truppernas defilering och »riddarslag». Konungen dubbade nämligen framför den uppställda fronten generalmajor v. Vegesack till kommendör af Svärdsorden samt tillriddare at samma orden kaptenerna friherre Lovisin, Bäck och friherre Lejonhufvud. Vid samma tillfälle öfverräckte han egenhändigt medaljer för tapperhet i fält åt stabsadjutanterna v. Vegesack och Gyllenhaal samt ryttmästaren Granér. Alla dessa officerare hade nämligen under landstigningen vid Lemo utmärkt sig.

Under allt detta bibehöll konungen sin sedvanliga stelhet, hvilken gjorde ett frånstötande intryck på alla dem, med hvilka han kom i någon beröring. Sålunda förtäljer samma kapten Björnstjerna, som anförde angreppet vid

Vestankärr, följande betecknande historia om sin första audiens hos konungen. »Jag insläpptes i ett litet oansenligt rum, hvarest Hans Majestät tog ensam emot mig. Stel och frånstötande som vanligt stod han där, klädd i den namnkunniga Carolinska dräkten, handskar och allt. Med handen på värjan, med utskjuten underläpp och stirrande på mig med sina stora, uttryckslösa ögon, ansåg han sig troligen vara mycket vördnadsbjudande; men lyckades blott att synas något löjlig. Sedan han kastat en mönstrande blick på min klädsel, nickade han nådigt, emottog depescherna och började läsa. När detta var slut, nickade han åter och därmed var äfven mitt företräde förbi. Jag bockade mig ut ur rummet, utan att hafva fått, jag vill ej säga ett ord af beröm eller uppmuntran, men ej ens en enda fråga om kriget, om hären eller fienden. Härom trodde Hans Majestät sig allt för väl underrättad, att behöfva de upplysningar en stackars stabsadjutant kunde lämna.»Man bör erinra sig att Björnstjerna anländt med segerbudskapet från Lappo.

För att illustrera Gustaf Adolfs frånstötande, brutala sätt gentemot sin omgifning kan ännu en händelse från hans vistelse på Åland omnämnas. Expeditionssekreteraren Hedenstjerna, hvilken åtföljt konungen, var ej någon vacker karl. En dag var han inne hos konungen och tilltalades af denne med orden: »Hvad tusan djäflar grinar ni åt?» Hedenstjerna, mäkta förvånad öfver en dylik fråga, gaf ej något svar, utan bugade sig blott vördnadsfullt. »Ni ser alldeles ut som en sakramenskad markatta!» tillade konungen därpå med rytande stämma.

Konungens dåliga sinnesstämning tilltog för hvarje dag under vistelsen på Åland. I början, då segerbudskapen från norra armén anlände, närde konungen de bästa förhoppningar om fortsatt framgång, men senare, inemot slutet af augusti, då motsatta underrättelser begynte inkomma, blef han retlig och lät sin vrede taga öfverhand. Redan kort efter segern vid Alavo erhöll konungen ett bref från Klingspor med anhållan om att krigsfartyg måtte sändas till Vasa för att därifrån öfverföra armén till Sverige.Nämnda bref var skrifvet omedelbart efter v. Fieandts första motgångar, för hvilka längre fram skall redogöras. Skrifvelsen försatte konungen i en gränslös vrede, han blef alldeles ursinnig på Klingspor. Sent omsider insåg han numera att fältmarskalken varit orsaken till tidigare olyckor och motgångar under kriget.

Med djupaste harm fattade han pennan och skref: »De enda fartyg som sändas medföra trupperDe trupper, om hvilka konungen här talar, bestodo af några trasiga, illa utrustade volontärer., vapen och föda; men de skola genast återvända, på det ej någon, jag vill ej säga finne, skall kunna glömma sig och sitt land nog för att öfvergifva det i farans stund, då allt befaller ett motsatt uppförande. Om eder egen hälsa fordrar lugn och stillhet, då är herr grefven mästare att själf skilja sig från en armé, som täflat att fullgöra sina plikter på det mest ärofulla sätt, att lätta edra bekymmerfulla omsorger genom ett noggrant uppfyllande af edra befallningar och att dela med eder den största lager, som någonsin af en krigare blifvit skördad.»

»Jag säger ännu en gång, att om Finlands invånare skola bereda sig och efterkommande en lugnare framtid, måste dessa barbariska moskoviter drifvas inom de gränser, hvaröfver de aldrig bort framtränga», o. s. v.

Men ej allenast i vackra ord, utan äfven i handling ville konungen visa huruledes man borde föra krig.

Redan då Palén efter sin misslyckade expedition återvändt, hade konungen gifvit befallning om att två nya landstigningskårer skulle utrustas. Landstigningar med betydliga och välinöfvade styrkor hade här utan tvifvel kunnat företagas med utsikt om god framgång och väsentlig nytta, men konungen hade nu en gång för alla fått i sitt hufvud, att endast använda fåtaliga, och därtill ofta så godt som alldeles oöfvade trupper. I konungens omgifning saknades icke kunniga och erfarna män, hvilka efter bästa förmåga försökte inverka på honom och understöda sin monark med goda råd, men denne, för stolt och inbilsk att lyssna till någon, följde endast sin egen vilja, styrd af en trångsynt uppfattning.

Af de nämnda expeditionerna utgjordes den ena af 2,000 man, anfördes af generalmajor v. Vegesack och var bestämd att afgå från Gefle till Björneborg. Till denna skola vi senare, i sammanhang med inträffande händelser vid norra armén, återkomma.

Till befälhafvare för den andra landstignings expeditio nen utsågs generalmajor v. Lantingshausen. Hans detachement bestod i det närmaste uteslutande af gardestrupper; dess styrka var 2,650man och 10 kanoner.

Truppen skulle stiga i land vid Helsinge, ett par mil norr om Åbo, och därifrån tåga mot nämnda stad. Konungen hade vidare tänkt sig att Lantingshausen skulle bortdrifva alla fientliga trupper mellan sig och Vegesack, hvilken bort landstiga vid Björneborg, och sedan förena sig med norra finska armén. Dylika underverk hoppades konungen att 2,600 man kunde utföra.

Det drog emellertid ut på tiden, innan allt var i ordning för affärden, men oaktadt dröjsmålet blef detachementets utrustning dock högst otillfredsställande, sålunda utgjordes t. ex. ammunitionen af endast 60 skott per man. Först den 10 september var allt färdigt för afseglingen, men utsatt för motvindar kryssade Lantingshausen i hela 7 dygn, innan han slutligen den 17:de anlände till Lokalaks.

Några dagar tidigare hade major Stjernstam med 300 man landstigit på ön Sutsalo och därifrån gått öfver till Töfsalalandet. En äfventyrare, f. d. fältväbel, vid namn Ljungberg, hade för konungen försäkrat, att så snart svenska krigsmän blefve synliga på fastalandet, skulle minst 12 à 13,000 beväpnade bönder sluta sig till soldaterna. Konungen satte tro till mannens berättelse och ställde som vanligt stora förhoppningar på befolkningens patriotiska känslor. Men hvarken major Stjernstam, ej heller general Lantingshausen funno några spår af beväpnade bönder.

Som skydd för landstigningen anlände generaladjutanten för flottan, viceamiral Rajalin, till svenska eskadern vid Grönvikssund, där han i egen person öfvertog ledningen af densamma. Med 34 kanonslupar gick han till Palva sund och bortdref därifrån ryska eskaderns förposter; men tillika kunde han meddela Lantingshausen, att en öfverlägsen rysk krigsflotta var i sikte.

Stjernstam skulle, medan Lantingshausen med hufvudstyrkan ryckte fram, taga fienden i ryggen, men vid Kettis sund stötte han på en öfverlägsen fiende, kom i strid med densamma samt blef tillbakaslagen. Efter nämnda motgång återvände Stjernstam till hufvudstyrkan.

Lantingshausen, hvars ursprungliga afsikt varit att landstiga vid Helsinge, hade emellertid, sedan han erhållit Rajalins meddelande om fiendens ställning, ändrat sin plan och beslöt nu att stiga i land vid Vaaranpää nordliga udde på Lokalakslandet.

Utskeppningen varade hela dagen den 18:e, hvarunder öfverstelöjtnant Lagerbring med 300 man af gardet och Kronobergs regementets jägare sändes såsom förtrupp till Lokalaks kapell. Det lyckades honom att bortdrifva några fientliga förposter samt därefter intaga en förmånlig position. Under tiden fickVästermanlands vargering röja väg för kanonerna, ty endast små stigar ledde från stranden upp till landsvägen. Senare på eftermiddagen blef Lagerbring anfallen af några hundra ryssar, hvilka han lyckades drifva tillbaka. Emellertid anlände hufvudstyrkan på natten till stället och förenade sig med förtruppen.

En af deltagarna skrifver: »Vi hade vid ankomsten om natten påträffat en bondstuga med ett tämligen stort rum. Här stod öfverste Lagerbring vid ett bord, omgifven af åtskilliga kompanichefer af gardesregementena. En allvarlig rådplägning pågick, huru leken skulle börja på morgonkvisten. Det var mörk natt, och vi hörde huru ryssarna arbetade och bullrade å de kringliggande höjderna. Nu började dagen gry. Vi unga gossar af gardena hade förskaffat oss en stor spilkum varmt kaffe, som. fick cirkulera, då fråga icke kunde, bli om koppar. När turen kom till sek. adjutant Adelsvärd vid Svea garde, yttrade han: 'om jag i dag förlorar en arm eller ett ben, skall jag ej bry mig om, endast jag får lefva'. En timme senare var han icke mer.»

Ryssarna, hvilka här kommenderades af generalmajor Tschoglakoff, hade vid morgongryningen erhållit betydliga förstärkningar och samlat sitt manskap framför svenskarnas ställning. Kl. half 6 gjorde de ett anfall, men blefvo tillbakakastade. Tschoglakoff lät sig dock ej häraf förskräckas, utan förnyade angreppet flere gånger efter hvarandra. »Jägarekedjornas eld hördes smattra», fortsätter den nyss citerade berättaren, »och granaterna dansade öfver våra hufvuden. I detsamma kom befälhafvaren för Svea gardes bataljon hastigt till Wulfcrona, sägande: 'Adelsvärd är skjuten, du har en adjutant till öfverlopps (det var jag), säg, låt honom sitta upp på Adelsvärds häst\ W., som när något hastigt påkom, stammade något litet, svarade: 'Nej — ta — mig tu — san dj — jag kan — umbära honom'. Jag, som åhörde samtalet, förargade mig innerligt öfver afslaget; men händelserna

följde nu tätt på hvarandra, att allt måste vika för ögonblickets kraf. En stångkula sönderslet en man mellan min kompanichef, kammarjunkar Bäck, som var tillfälligt illamående, och mig; i samma ögonblick kom order, att kammarjunkarens kompani genast skulle rycka upp att förstärka Kronobergsbataljonen. Bäck kastade då värjan i skidan, sägande till mig: 'Marschera upp med kompaniet, man skall vara af en särskild ull för att vara med i dag bland dessa otäckheter'. Kapten Nordenstolpe vid vårt regemente fick order att med sitt kompani rycka fram mot ryska linjen. Han ropade under afmarschen helt högt till chefen: 'Skall jag bryta igenom?' Svaret hörde jag ej; han leddes kort därefter, blesserad i hufvudet, förbi mig. Så hade vi i fem timmar slagits endast med gevärseld.Hundradetals rikochetterande granater flögo genom Lokalaks träkyrka; den liknade slutligen en fågelbur...»

På ingendera sidan försiggick emellertid någon förändring i ställningen, men sedan svenskarna slutligen hunnit aflossa alla sina 60 skott, blefvo de urståndsatta att fortsätta striden. Dessutom erhöllo fienderna alltjämt nya förstärkningar, till följd hvaraf Lantingshausen ej längre såg någon möjlighet att kvarblifva.

Mot eftermiddagen afbröt han striden och gaf befallning om reträtt till båtarna. Trots ryssarnas häftiga förföljande, verkställdes återinskeppningen i utmärkt ordning. Reträtten försiggick under skydd af svenska gardet och samtliga jägare, hvilka blefvo de sista, som stego i båtarna och lämnade stranden.

Det hela hade kostat svenskarna i döda och sårade 10 officerare, 1 läkare och 130 man. Dödade voro, förutom den redan omnämnde adjutanten friherre Adelsvärd, fänriken Berg och en läkare; sårade eller kontusionerade major Wrangel, kaptenerna Boman, Ulfsax och Nordenstolpe, löjtnanten friherre Koskull samt fänrikarna Ridderstolpe och friherre Willebrand.

Medan det ofvanskildrade försiggick på land, utkämpade amiral Rajalin en het strid till sjös. Nyligen hade konteramiral Mjasojädoff utnämnts till befälhafvare öfver hela ryska flottan i östersjön. Under hans eget befäl närmade sig långsamt och försiktigt 6 större fartyg och 90 kanonslupar och jollar de svenska fängen vid Palva, där Rajalin intagit ställning.

Utan att aflossa ett enda skott, läto svenskarna fienden närma sig på handgevärshåll; först då öppnades från alla fartyg en mördande eld. Ryssarna drogo sig nu hastigt tillbaka och gjorde ett försök att omfatta Rajalins ena flygel, hvilken var blottad. Tillika riktades mot de svenska fartygen en oafbruten, häftig eld. Efter

S. M. Rajalin.en flera timmars hårdnackad strid gingo svenskarna slutligen i god ordning tillbaka och stannade vid Grönvikssund. Ryssarna följde ej efter, utan stannade i Palva, där de i anledning af en stark storm förblefvo under flera dagar.

Det är lätt att föreställa sig med hvilka känslor konungen emottog underrättelsen om, att den af honom själf uppgjorda landstigningsplanen gått om intet. Samtidigt hade äfven andra sorgebudskap inträffat från norra armén, hvilket allt bidrog till att försätta konungen i formligt raseri. Till Lantingshausen afsändes befallning att genast förnya anfallet; men generalen svarade med att af hälsoskäl begära sitt afsked, hvilket blef beviljadt. Härmed förlorade konungen, genom eget förvållande, en framstående och rikt begåfvad general. Grefve Albrekt von Lantingshausen, som sedan 1789 af politiska skäl hatt afsked, hade nyligen återinträdt i tjänst såsom brigadchef för Upplands landtvärn, i hopp om att under nu rådande svåra tider kunna gagna sitt land.

Till Lantingshausens efterträdare utnämndes generaladjutanten Lagerbring med befallning att genast landstiga vid Helsinge, men Lagerbring förklarade i en skrifvelse, att detta var alldeles omöjligt med en så pass fåtalig styrka. »Man måste lyda, utan att raisonnera», tecknade konungen på skrifvelsen och afsatte honom samt utnämnde öfverste Boije i hans ställe.

Själf steg konungen ombord på »Amadis» för att på närmare håll kunna se till huru trupperna förhöllo sig.

Lagerbring hade ännu ej emottagit konungens svarsskrifvelse, då han, åtlydande den första befallningen, steg i land vid Helsinge. Här stötte han på några kosacker, hvilka genast togo till flykten, hvarefter ryttmästar Klinkowström afsändes med en mindre fördelning till skydd för vänstra flanken.

Detachementet bestod i det närmaste af samma trupper, hvilka under Lantingshausen landstigit vid Lokalaks. Inalles hade Lagerbring förutom artilleriet 3,380 man under sitt befäl. Nämnda styrka delade han i tvenne brigader, den ena under befäl af major Fleetwood, den andra under major Hedenstjerna. Brigaderna tågade fram längs tvenne i det närmaste parallelt löpande vägar.

G. O. Lagerbring.Anlända till Järvenperä by, stötte de på några hundra ryssar, hvilka här intagit en förmånlig ställning, men nu utan strid drogo sig tillbaka. Samtidigt rapporterade Klinkowström att betydliga ryska styrkor funnos åt Lokalakssidan. Emellertid inbröt natten, och trupperna fingo kvarblifva där de voro intill påföljande morgon, då uppbrottet skedde redan vid 5-tiden.

Furst P. I. Bagration. Generallöjtnant Bagration, som ledde hela försvaret af dessa kuststräckor, hade till sitt förfogande inalles omkring 8,600 man. Så snart trakten invid Vemo blef hotad, hade generalen dragit en stor del af sin styrka till nämnda ort och kunde här räkna minst 4,000 man. Därtill hade han omsorgsfullt låtit uppföra flera mindre befästningar på olika ställen, hvarigenom försvaret i betydlig grad förstärktes.

Furst Peter Ivanowitsch Bagration var måhända den mest framstående af alla de ryska generaler, hvilka deltogo i finskakriget. Ättling af den urgamla Bagratider-släkten, hvars medlemmar redan tvenne århundraden före Kr. föd. voro regerande furstar i Georgien, föddes han 1765 i den lilla fästningen Kisljar i Kaukasus. Vid 17 års ålder inträdde han som sergeant i Kaukasiska musketörregementet. På denna tid förekommo ständiga strider emellan de små stammarna i Kaukasus vilda bergstrakter. I följd häraf förflöto tio år af den unge furstens lif så godt som uteslutande under deltagande i drabbningar och öfvervinnande af därmed förenade faror. De praktiska lärdomar i krigareyrket, dem han här förvärfvade sig, kommo honom till stor nytta under hans framtida bana. De inverkade äfven fördelaktigt på hans karaktärs daning och utvecklade honom till en tapper krigare med ridderligt sinnelag. Självfuppoffring, plikttrohet, kraftfullhet och ett aldrig sviktande mod voro de utmärkande dragen hos denne krigshjälte. Bagration var en handlingens man, som ej litade eller satte stort värde på teoretiskt inhämtade lärdomar. Till och med den elementäraste bildningen hade af honom i så hög grad försummats, att han hade svårt att skrifva.

År 1794 kom Bagration till Holen, där han genom sina djärfva bragder ådrog sig Suvoroffs uppmärksamhet, hvilken han sedermera följde till Italien. 1805 deltog han i kriget emot Napoleon, och då finska kriget bröt ut, kommenderade han den 21 divisionen, hvilken vid öfvergången af gränsen bildade ryssarnas högra flank.

Inom den ryska arméns leder fortlefver hans namn ännu i dag omstråladt af sällsynt glans, och hans krigarerykte intager äfven ett framstående rum bland Europas märkligaste fältherrar.Furst P. Bagration slutade sina dagar den 1 september 1812 till följd af en svår blessyr erhållen under slaget vid Borodino.

Då nu svenskarna emellertid följande morgon fortsatte att rycka fram, stötte de invid en skog på ett häftigt motstånd. Här hade ryssarna intagit en god ställning, hvilken de länge hårdnackadt bibehöllo. Dock lyckades det slutligen för svenskarna att, efter några timmars het strid, undantränga fienden från positionen.

Ryssarna retirerade härifrån till Viais, följda af Lagerbring, men vid nämnda by gjorde fienden åter halt. Nu beslöt Lagerbring att med alla till buds stående trupper göra ett raskt angrepp. Hans afdelnings fåtalighet medgaf icke kvarlämnandet af någon reserv, men han hoppades härigenom kunna inbilla fienden, att hans styrka endast var förtruppen till en efterföljande större kolonn. Det lyckades honom verkligen att, trots ryssarnas tappra motstånd, med fällda bajonetter bortdrifva dem ur byn samt taga ett 40-tal fångar. Fienden fann då för godt att retirera till Himais, där de hade en befäst position.Emellertid gjorde nu den inbrytande mörka natten slut på striden. Lagerbring begagnade sig af mörkret för att sammandraga hela sin styrka till Viais, dit nu äfven öfverste Boije, som här öfvertog befälet, anlände. Men äfven ryssarna hade under natten förberedt sig till den stundande striden. Såväl från Åbo som från Lokalaks hade betydliga förstärkningar inkommit, hvarigenom deras antal numera uppgick till närmare 6,000 man.

Utan tvifvel hade Boije handlat klokast, om han inskränkt sig till en defensiv hållning och endast försökt hålla sig kvar på platsen till dess undsättning hunnit anlända. En sådan väntades nämligen från Gefle, ehuru den,

förhindrad af storm och motvindar, ej kom fram till bestämmelseorten. Men Boije, som genom ett ånyo upprepadt djärft anfall hoppades afgöra striden, gaf befallning åt Lagerbring, hvilken, ehuru afsatt från öfverbefälet, fortfarande stannade kvar vid hären, att med en mindre afdelning angripa fiendens högra flank; själf skulle Boije med hufvudstyrkan kasta sig emot fiendens front.

Lagerbring kom emellertid ej långt, förrän han i en skog anfölls af en öfverlägsen styrka, hvarvid en het strid genast uppstod. Närapå samtidigt blef äfven Boije angripen, men höll sig tappert i flera timmar. Tre häftiga anfall tillbakakastade Finska gardet med sina bajonetter. Det kämpades hårdnackadt på alla håll, och ingen ville vika.

På rysk sida ledde furst Bagration själf det hela; med sin örnblick öfverskådade han stridsfältet och vidtog nödiga åtgärder. Generalmajor Borosdin sändes emot Lagerbring och generalmajor Baggehufvud emot Boije; dessutom utgick major Beck med en mindre styrka i syfte att kringgå svenskarnas högra flygel.

Inemot middagen hade Lagerbring förlorat hälften af sitt folk och bortskjutit alla sina patroner. Major Tornerhjelm med Lifgardet och en jägarebataljon utförde ett oförväget angrepp och lyckades till och med närma sig Himois, men blef af ryska öfverbefälhafvaren själf samt general Aderkas tillbakakastad. Slutligen, då intet längre rimligtvis kunde göras, såg Boije sig tvungen att gifva befallning om reträtt.

General Borosdin hade tidigare erhållit order att försöka afskära svenskarnas återtåg till stranden. Lifgardet till fot och en jägarbataljon blefvo i själfva verket afskurna, men slogo sig tappert, ehuru med kännbara förluster, igenom samt anlände i god ordning till stranden samtidigt som Boije med hufvudstyrkan. Nu gällde det att inskeppa trupperna. Vid de små båtarna, i hvilka manskapet skulle öfverföras till transportfartygen uppstod trängsel och oreda, ty fienden förföljde ända till stranden och fortsatteelden mot motstånd ame. Det lyckades dock för Boije att slutligen få sitt manskap öfverfördt.

För Lagerbring blef det emellertid värre, ty då han kom till stranden, tätt i spåren förföljd af ryssarna, funnos där ej några båtar. Hans ställning var i själfva verket ytterst kritisk. Lagerbring bar skrifvit härom: »Eftertruppen utan något fartyg — med öppna hafvet mellan sig och den under segel varande flottan — tycktes förestå det hårda ödet att sträcka gevär, då kapten Gethe, hvilken befann sig på den sist afgångna skutan, under fiendens häftigaste eld återkom till lands i en liten julle, icke allenast för att hemta mig utan äfven (för att) tillkännagifva, det han upptäckt flera båtar förgömda bakom holmarna.» Det lyckades sålunda för Lagerbring att i sista stunden rädda större delen af sitt manskap och förena sig med de öfriga. Förutom kapten Gethe var äfven löjtnant Thersner nyttigt verksam vid nämnda farliga tilltalle. 5 officerare och 150 man samt 5 kanoner föllo likväl i ryssarnas händer.

Bland de sårade svenska officerarna voro: major Stjernstam, kaptenerna Lorich, von Schantz och Gejer, löjtnanterna Thersner och grefve Cronhjelm samt fänrikarna grefve Hamilton, Gyllensvärd, Bergman och Elgenstjerna. I fångenskap hade råkat kaptenerna Manktell, Porath och Ulfsax, löjtnanterna Berg och Falk, brigadadjutanten friherre Armfelt samt fänrikarna Hohenhausen, Schenfelt, Reutersvärd, Palman och Bromfan. Det hela hade kostat svenskarna 26 officerare och omkring 800 man i döda, sårade och tillfångatagna. Fiendens förlust uppskattas till 400 man.

Återinskeppningen hade säkert aflupit vida lyckligare för svenskarna såvida de haft några kanonslupar till sitt skydd vid stranden, men konungen hade låtit de 12, hvilka skyddat detachementets landstigning, afgå till Kahiluoto, för att hindra ryska eskadern vid Palva att närma sig Helsinge. Nämnda kanonslupar uppfyllde emellertid denna sin bestämmelse på det mest utmärkta sätt. Genom förskansningar och oerhörda ansträngningar lyckades dessa 12 slupar uppehålla hela den ryska eskadern vid Palva i flera dygn, och därmed hindra densamma att komma fram till Helsinge medan striden därstädes pågick. En svensk officerFriherre Rabbe Wrede, hvilken till svenska språket öfversatt P. van Suchtelens »Kriget emellan Sverige och Ryssland åren 1808 och 1809» och försett detsamma med talrika och sakrika anmärkningar. har om nämnda kanonslupars bedrifter yttrat följande: »Träffningarna i sunden vid Kahiluoto äro ibland de märkvärdigaste, som någonsin förefallit. Tolf svenska kanonslupar afslogo öfver 40 ryska, hvilka den 27 sept. och följande dagar, ända till den 2 okt., gjorde fleraanfall, för att tränga igenom; men som dock slutligen, efter lidna stora skador och förluster, blefvo tvungna

att draga sig tillbaka. Svenskarna hade genom valet af ställning — den var den starkaste under hela detta sjötåg — fullkomligt ersatt sin underlägsenhet i antal. De unga svenska officerarna, hvilka här voro befälhafvare, och på ett så lysande sätt utmärkte sig (löjtnanterna O. J. och A. G. Hagelstam, G. Lundstedt och De Brunk), förvärfvade svenska skärgårdsflottan nya, minnesvärda lagrar.»

Konungen, som emellertid seglade på »Amadis», erhöll till först en rapport af Lagerbring, hvari den lyckligt verkställda landstigningen relaterades. Uppfylld af de gladaste förhoppningar ville han skynda till sina trupper och utdela belöningar åt hvar och en efter förtjänst, men naturmakterna reste sig emot hans vilja, en storm nalkades, och fartyget måste söka skydd i ett sund, en mil från Helsinge, där det kastade ankar.

Med kikare i handen stannade Gustaf Adolf på däcket, spanande mot öster om där ej kunde upptäckas något. Till en början syntes endast hotande mörka moln, men plötsligen varseblef konungen en väldig svart rökpelare höja sig öfver de aflägsna skogstopparna och ett eldsken färga himmelen. Det var ett tecken, som icke bådade godt! En by, antänd af ryssarna, stod i lågor . . .

En stund därpå uppfångade konungen i synglaset ett segel, så ett annat, ett tredje och slutligen en hel rad hvita segel ilande framåt. En mängd större och mindre fartyg styrde kurs mot det sund där »Amadis» låg förankradt. Hvad annat kunde det väl vara än svenska krigare på flykt undan fienden? . . . Hvilken skymf! . . . Konungens uppsyn förvandlades ögonblickligen, raseriet återspeglades i hans blick och ansiktet blef askgrått — — —

Signal gafs åt fartygen att stanna invid »Amadis». Själf steg konungen i en båt och lät ro sig ut för att erfara orsaken till detta oväntade återtåg.

Skrik, larm och oljud hördes från fartygen. Befäl och manskap från olika trupper voro sammanblandade utan någon ordning. Tydligen fruktade man att blifva förföljd af fienden, och alla band hade lossnat. Förvirring härskade öfverallt, och därtill inbröt höstmörkret med störtregn, hvarjämte stormen allt mer tilltog i styrka.

Slutligen infann sig Boije. Värdigt och allvarligt begynte den olycklige befälhafvaren förklara orsakerna till nederlaget, men konungen afbröt honom tvärt, ryckte svärdsordenstecknet från hans bröst, förklarande att en sådan man var ovärdig att längre bära denna utmärkelse. Att felet låg hvarken hos befälhafvaren eller manskapet, hvilka ansträngt sig till det yttersta, kunde GustafAdolf ej fatta; att söka grunden till olyckan hos sig själf som planläggaren till det orimliga företaget, föll honom icke in.

Tvenne veckor senare lät konungen utfärda en befallning om att gardesregementena beröfvades rang, fanor, namn och öfriga utmärkelsetecken. Denna orättvisa behandling, som utan dom och ransakning drabbade trupper, hvilka, frånsedt oordningen vid återtåget, dock med tapperhet gjort hvad de kunnat, hvarunder de förlorat en tredjedel af sina led, ökade antalet af konungens

Amadis under segel. hemliga fiender. Straffet drabbade äfven mången som alls icke deltagit i striden, utan vid tiden för densamma befunnit sig i Stockholm eller å andra orter. Officerarne vid gardesregementena hörde nästan uteslutande till landets förnämsta familjer, hvarigenom denna konungens handling särskildt förolämpade Sveriges aristokrati. Hederskänslan blef djupt sårad, och häraf kom det sig, att mången efter denna händelse slöt sig till de missnöjdas parti, hvilket snart nog skulle störta Gustaf Adolt från hans tron.

Återstår att följa den från Gefle afsända undsättningens öden.

Till nämnda ort hade en styrka af 6,000 man under öfverstarna Sköldebrand och Otto Cronstedt blifvit sammandragen.Detachements bestod af 4 bataljoner Lifgrenadierer, 2 bataljoner Södermanlands, 2 bataljoner Västgöta-Dahls regementen samt nämnda bataljoners vargeringsmanskap. Den 21 och 22 september afseglade trupperna från Gefle, styrande kurs emot Åland, men under vägen uppstod en häftig storm med svåra följder för de bristfälliga transportfartygen, som kastades omkring och drefvos från hvarandra. En del tornade emot klippor eller undervattensgrund och slogos sönder, andra åter stötte emot hvarandra med samma påföljd. Många människolif gingo härvid förlorade. En del fartyg drefvos slutligen tillbaka emot den svenska kusten, där de i olika hamnar lyckades rädda sig, hvaremot endast ett fåtal kom fram till norra delen af finska kusten och förenades med Klingspors här.

Skildringen af de oerhörda umbäranden, lidanden, mödor och faror, som dessa trupper, under sina fåfänga bemödanden att uppnå destinationsorten fingo utstå, skulle säkert bilda ett af de dystraste bladen i detta krigs historia; men mycket knapphändiga äro de anteckningar, som härom till eftervärlden blifvit bevarade.

Bland annat stötte ett af skeppen i närheten af Limön mot en undervattensklippa, hvarvid farkosten krossades och alla sjönko i djupet. Endast några få officerare, hvilka voro skickliga simmare, lyckades hålla sig uppe och gripa tag i de på vattenytan flytande spillrorna af vraket.

I sex à sju timmar kastades de unga männen af och an på vågorna, tills slutligen några modiga fiskare varseblefvo dem och med fara för eget lif skyndade till deras räddning. Alla upptogos i båten förutom en ung baron de Geer, hvars fötter blifvit så insnärjda i taklagets tåg, att man ej förmådde lösgöra honom.Friherre Otto Berndt de Geer, t 1789, var bördig från Finland och son till R. W. de Geer, landtmarskalken vid Borgå landtdag. Nästan sanslösa fördes de öfriga till stranden. Men så snart de hämtat sig något och erfarit att de Geer saknades, hastade en af kamraterna, löjtnant Arvid Hammarsköld, tillbaka till stranden. Med böner, hot och penningar förmådde Hammarsköld ett par raska fiskare att följa med och ånyo trotsa döden för att söka rädda kamraten. Uppbjudande alla krafter uppnådde de vraket, där de varseblefvo de Geer ännu sittande grensle öfver en mast, omgifven af afbrutna spillror, stockar och bräder, men att närma sig stället med båten tycktes vara omöjligt. Hammarsköld bad och besvor dock fiskarena att försöka ro fram, men i detsamma sågo de de Geers hufvud sjunka under vattenytan. Han hade förmodligen fått slag, ty i åtta à nio timmar hade han i baraskjortan varit utsatt för den isande nordanvinden och ständigt öfverskotts af det kalla vattnet. Han stod ej mer att rädda.De räddade voro, förutom Hammarsköld: major Feilitzen, kapten Kuylenstjerna, löjtnant Martin och brigadläkaren Keventer.

En af deltagarne, hvilken tjänstgjorde vid kapten Jernskölds batteri, har i korthet upptecknat sina utståndna äfventyr. Han skildrar först huru illa manskapet var utrustadt för färden. »Det var både ömkligt och löjligt», yttrar han, »att se denna, af de mest olika individer sammansatta trupp uppställd, hvaraf en del var så trasig, att den icke kunde skyla sig, många barbenta, utan skor; men alla med en gul ullgarnssultan instucken genom kullen på hatten eller kaschetten.»

Författaren till nämnda anteckningar blef beordrad till kapten Jernskölds batteri, hvilket ingick i det från Gefle till Finland bestämda undsättningsdetachementet. Före afresan blef utrustningen dock något upphjälpt. »Vår klädsel», skrifver han, »var temmeligen tunn, för en sådan kommendering, vid sådan tid på året. Vi erhöllo skor och ridbyxor, läderdamasker med sporrar, skjorta, stallrock af bolstervar samt stallmössa.»

Batteriet inskeppades på 7 mindre fartyg och en galeas. Kapten Jernsköld intog själf plats på den sistnämnda, hvilken skulle vara vägvisare för de öfriga. Alla fartyg voro i mycket dåligt skick, och besättningen ännu sämre. Den skuta, med hvilken författaren afseglade var odäckad, hade 22 hästar samt en del foder ombord; den fördes af en gammal gubbe, som till sitt biträde hade en enda man, hvilken för första gången var till sjös. Redan vid utfarten från Gefle tornade skutan mot en påle och erhöll däraf ett hål i bogen som dock nödtorftligen lappades, men kort därpå förlorades räddningsbåten. Om natten hände ej sällan att fartygen i mörkret stötte mot hvarandra, då skrik och oväsen uppstod. Stormen tilltog i häftighet, ju närmare man kom den finska kusten.

Tidigt på morgonen den 23:e förmärktes land. »Ännu icke fullt dager», fortsätter författaren, »erfor man, att chefsfartyget stannat på grund och kort därpå sågos båda masterna gå öfver bord. Nu drefvo de öfriga sju skutorna omkring liksom förvillade får; den ena sökte sig hit, den andra dit. Ingen kunde komma vår chef till hjälp. Den skuta författaren var uppå kunde icke hålla sig upp emot vinden; med sönderslitna och tilltrasslade segel och tåg drefvo vi allt närmare land. Nu försöktes att kasta ett litet ankare och en dragg; men dessa stoppade blott för en liten stund. Det klena ankartåget brast och nu drefvo vi, omgifne af klippor och grund, och, med en besynnerlig lycka, temmeligennära land, då vi stötte på ett mindre grund, öfver hvilket vi lyftes af en ny sjö, hvilket tillika förde oss mot ett stengrund, där vi blefvo stående.»

Efter svårigheter och ansträngningar lyckades alla rädda sig till en skogbevuxen udde. Här påträffades några

finska bönder, hvilka meddelade att de skeppsbrutna befunno sig i närheten af Kaskö, och att ryssarna hade sina förposter ¼ mil från stället, hvarför stor försiktighet blef af nöden, ty några vapen hade manskapet ej kunnat rädda. Jernsköld själf var iklädd endast nattröja och byxor, men erhöll af en skeppare till låns en nedsmord skinnpels, en läderkaschett och ett par becksömsstöflar. Han var en man som ej förlorade modet. I farans stund uppbjöd han all sin förmåga för att äfven hålla förtröstan vid lif hos sitt manskap.

»Kamrater!», yttrade han till dem, »då vi haft olyckan att förlora allt, ända till och med vapnen att försvara oss med, och jag ännu icke vet huru snart eller på hvad sätt vi kunna komma härifrån, hafva vi för närvarande blott ett medel att undvika en neslig fångenskap och äfventyret att blifva förda ända till Sibirien, ifall ryssarna skulle upptäcka vårt tillhåll, och lyckas gripa oss, och detta medel är tapperhet och rådighet. Kunna vi icke skaffa oss andra vapen, skola vi med påkar och stänger törsvara våra lif och vår frihet. Kommen ihåg att vi äro svenskar och följen blott mitt exempel, jag går i spetsen för eder. Dödas eller fångas måste hvarje ryss, som kan blifva oss varse. Ryssarna hafva sköna kläder, som vi kunna behöfva. Uti deras linningar och uppslag torde vi finna insydda silfverrublar.» Vidare uppmanade han soldaterna att vara tysta och uppmärksamma, samt underhålla blott helt liten eller ingen eld, m. m.

Talet och isynnerhet Jernskölds eget exempel inverkade godt på manskapet, hvars fruktan och nedslagenhet med ens försvunno. I tre dygn stannade de på udden och därefter ett par dagar på en utanför densamma belägen holme, där det fanns en liten fiskbod, under hvars tak de sökte skydd för det allt fortfarande ösande regnet och den ihållande stormen. På proviant rådde äfven stor brist, ty det var endast föga man lyckats rädda af förråden.

Slutligen syntes en Uleåborgsskuta närma sig holmen; denna togs i besittning och skepparen återförde de nödställda till Sverige.

Några vidare undsättningsexpeditioner till södra Finland kommo ej mera till stånd. Svenska flottan stannade intill slutet af november i finska skärgården, hvarefter den återvände till Sverige. På senhösten ägde icke några egentliga sammandrabbningar rum, men dock lyckades man under hela tiden hålla ryska flottan i schack. Ehuru betydligt talrikare, var den dock icke mäktig atttillfoga svenskarna nämnvärd skada; därtill bidrogo delvis äfven de ständiga stormarna samt bristen på lifsmedel och dricksvatten, hvilket allt beredde flenden stora svårigheter. I förening med engelska fartyg höllo några svenska en del af ryska krigsflottan instängd i Revals hamn, hvarigenom fiendens sjöstyrka i betydlig grad blef minskad.

»Huru som helst», yttrar en svensk författare, »hade flottan på ett utmärkt sätt fyllt sin uppgift. Den hade hela sommaren och hösten bibehållit sin ställning i skärgården mot en styrka dubbelt öfverlägsen, men i duglighet underlägsen motståndarne. — — — Att denna kraftfulla hjälp i alla fall icke gjorde krigföringen i dess helhet större tjänst, var icke flottans skuld.» Med anförda yttrande bör man tillfullo kunna förena sig. 11 Kapitlet.

Krigslyckan vänder sig.

Medan hösten nalkades med stora steg, omgestaltade sig förhållandena märkbart inom de stridande arméerna. Under sommarmånaderna hade, som vi sett, ryssarnas ställning tidtals varit ytterst betänklig. I följd däraf gjorde grefve Buxhœvden ständiga framställningar i S:t Petersburg om nödvändigheten af förstärkningar. De små hjälpstyrkor, hvilka till en början afsändes, kunde närmelsevis ej ersätta förlusterna, ty ryssarna hade lidit kännbart såväl genom själfva striderna som af sjukdomar, umbäranden och ansträngningar. Enligt beräkningar, gjorda på ryskt håll, hade deras styrka intill augusti månad nedgått till 24,500 man. »I den ställning, hvaruti jag befinner mig», hade Buxhœvden slutligen skrifvit till kejsaren, »vågar jag förnya mina tvifvelsmål om möjligheten att vinna någon öfvervikt öfver fienden; vid nuvarande omständigheter vore kanske en armé af 50,000 man tillräcklig att bibehålla Finland.»

Emellertid var det ingalunda lätt för kejsaren att efterkomma Buxhœvdens anhållan. Med stora ansträngningar och uppbjudande af alla krafter lyckades man dock afsända tvenne afdelningar till Finland, under grefve Wittgensteins och furst Galitzins befäl. »Mer än detta antal trupper», skref kejsaren, »finnes, såsom eder är

bekant, ej att tillgå; och följer däraf, att Ni därefter lämpar 11 Kapitlet.

Krigslyckan vänder sig.

Medan hösten nalkades med stora steg, omgestaltade sig förhållandena märkbart inom de stridande arméerna. Under sommarmånaderna hade, som vi sett, ryssarnas ställning tidtals varit ytterst betänklig. I följd däraf gjorde grefve Buxhœvden ständiga framställningar i S:t Petersburg om nödvändigheten af förstärkningar. De små hjälpstyrkor, hvilka till en början afsändes, kunde närmelsevis ej ersätta förlusterna, ty ryssarna hade lidit kännbart såväl genom själfva striderna som af sjukdomar, umbäranden och ansträngningar. Enligt beräkningar, gjorda på ryskt håll, hade deras styrka intill augusti månad nedgått till 24,500 man. »I den ställning, hvaruti jag befinner mig», hade Buxhœvden slutligen skrifvit till kejsaren, »vågar jag förnya mina tvifvelsmål om möjligheten att vinna någon öfvervikt öfver fienden; vid nuvarande omständigheter vore kanske en armé af 50,000 man tillräcklig att bibehålla Finland.»

Emellertid var det ingalunda lätt för kejsaren att efterkomma Buxhœvdens anhållan. Med stora ansträngningar och uppbjudande af alla krafter lyckades man dock afsända tvenne afdelningar till Finland, under grefve Wittgensteins och furst Galitzins befäl. »Mer än detta antal trupper», skref kejsaren, »finnes, såsom eder är bekant, ej att tillgå; och följer däraf, att Ni därefter lämparedra företag.» Likväl drog det länge ut på tiden, innan nämnda förstärkningar hunno framkomma till destinationsorterna.

Grefve Wittgensteins afdelning bestod af de nyligen uppställda tredje bataljonerna vid de i Finland opererande regementena och utgjorde omkring 10,000 man. Furst Galitzin hade under sitt befäl 4:e infanteridivisionen, hvars numerär räknades till 8,500 man. Sålunda kunde Buxhœvden numera förfoga öfver en här af 43,000 man.

Rörande fördelaktigaste användningen af nämnda förstärkningar uppstod mellan kejsaren och Buxhœvden en längre skriftväxling. Kejsaren önskade att de skulle begagnas för krigets öfverflyttning till Sverige, en plan, som Alexander länge höll fast vid. Buxhœvden däremot ville fördela ifrågavarande trupper i tre delar: en afdelning skulle sändas till Kuopio, en annan till Åbo, och den tredje skulle i Tavastehus bilda reserv för de öfriga. Emellertid uppträdde markis Paulucci med ett tredje förslag, hvilket gick ut på att invänta vinterns inbrott; ty den kalla årstiden, ansåg han, skulle erbjuda ryssarna många fördelar. Svenska flottan kunde då ej längre hota kusterna, och de isbetäckta insjöarna och vattendragen skulle bilda; goda farvägar, så att man utan svårighet kunde tränga fram inåt landet. Trupperna borde under väntan på vinterns inträde hålla stånd längs linjen Kemi—Kuopio—Rautalampi— Orivesi—Tammerfors—Björneborg, d. v. s. en sträcka af 500 kilometer. Nämnda plan kullkastades dock af Buxhœvden, som höll på att man ej borde uppskjuta operationerna, utan tvärtom handla omedelbart, snabbt och energiskt.

Kejsaren tillät också slutligen Buxhœvden att ställa och styra efter egen önskan, till följd hvaraf Wittgenstein, då förstärkningarna i de första dagarna af september anlände, fick besätta Finlands södra kuster, och Galitzin beordrades att rycka fram till Tavastehus. Under tiden hade äfven rikliga förråd af näringsmedel och ammunition blifvit afsända till Finland och gretve Kamenski hunnit ordna sina truppafdelningar i mellersta delen af landet.

På svenska sidan hade emellertid ej under hela sommaren några väsentliga åtgärder vidtagits. Det som gjorts hade gjorts blott till hälften. Trots Klingspors mest bevekliga framställningar, förblef hären i det närmaste sådan den varit, och torde den vid ifrågavarande tidpunkt uppgått till omkring 16,300 man, konungens armé på Åland inberäknad.

Det bör ej väcka förvåning, att då intet gjordes till förhållandenas förbättring, hoppet om vidare framgång — oaktadt den nyss vunna segern vid Alavo — begynte sjunka hos en och annan. Sommaren nalkades sitt slut, och detta bidrog äfven till att man ej längre ansåg sig kunna räkna på en lycklig utgång. Det varäfven vid denna tidpunkt, Klingspor till konungen sände sin anhållan om truppernas öfverföring till Sverige. Samtidigt skref Aminoff ett bref till Stedingk, (dat. den 21 aug. d. v. s. endast 4 dagar efter Alavo-segern) ur hvilket här må anföras några utdrag; brefvet är nämligen särskildt belysande för den inom högkvarteret rådande uppfattningen af

ställningen.

Till en början utlägger Aminoff huru hoppet att återtaga södra Finland, sedan fästningarna på våren fallit i fiendens händer, baserades på undsättningar från Sverige, och att blickarna voro riktade på konungen, i förtröstan på att han skulle sända en kraftig hjälp. Detta hopp synes för Aminoff ha försvunnit sedan den olyckliga sjöaffären vid Sandö. Men, yttrar han, ifall också det lyckligaste ännu kunde inträffa, och svenska trupper skulle lyckas landstiga för att förena sig med armén och drifva fienden ur landet, vore vinsten dock ringa; ty sommaren nalkas sitt slut och ingenting af vikt har blifvit uträttadt. »Vintern», skrifver han, »som strax därpå i detta klimat med jättelika steg inträffar, skall från kusterna aflägsna alla flottor, stora och små, de svenska som de fientliga.» Fiendens kustarmé, menar Aminoff vidare, som då blifvit ledig, skulle användas till förstärkning af öfriga trupper, och ryssarna kunde med mångdubblad öfverlägsenhet företaga en ny vinterkampanj. Med lätthet skulle de sedermera förgöra den svenska armén, isynnerhet efter det fästningarna numera voro i deras våld, och de ej därstädes behöfde hålla några observationskårer såsom under föregående vinter.

Efter att vidare hafva utmålat svårigheterna af ett förnyadt återtåg mot »norra polen», äfvensom landets brist på lifsförnödenheter, folkets nedslagenhet m, m., stannar Aminoff vid arméns

J. F. Aminoff.utblottade tillstånd. »Arméns nakenhet», utbrister han, »är redan bedröflig att åskåda, ej allenast hos den finska armén, men äfven hos de hittills från Sverige hit öfverstyrda trouppar, ty i detta land finnas inga tillgångar, från Sverige synas de utebli, af föda, beklädnad, af hvad namn det vara må, som hörer till en armés behofver, till utförande af ett krig. — Utan kläder, skoplagg, inga kappor eller kapotter. — Hösten, den svåra hösten är nu för handen, och vintern nalkas. Sjukdomar ha redan inrotat sig — och dagligen stupa hjältar af befäl och manskap! Skall då denna armé af hjältar som gjort och gör de största uppoffringar häfderna framte, detta käcka folks öde bli att på det viset bli besegradt?»

»Här blir ej fråga om hvad som torde kunnat ske, från första början af denna sommarkampanje till Finlands återtagning, men hvad nu är till görande om ej till landets frälsning, åtminstone för arméns i sikte förestående undergång.»

Därtill finner Aminoff endast tvenne räddningsmedel: »en hederlig fred, som tryggar det urgamla Svithiods själfständighet ostyckadt», eller ock att i öfverensstämmelse med Klingspors förslag innan vinterns inbrott öfverföra armén till Sverige. Motiverande sitt senare alternativ utbrister han: »Är fäderneslandet därmed hulpet, frälst ur barbarens våld, att den af förtviflan läte slakta sig till sista man, hvarigenom mig synes att den sista gnistan af det ännu närande hoppet vore för hela riket alldeles nära förloradt, men har K. Majestät sin armé i behåll på svensk botten, är det ofta nämnda hoppet ännu kvar för fäderneslandets frälsning.»

Det förefaller som om anförda pessimistiska tankar, så föga förenliga med en krigares värdighet, ännu ej borde kunnat vinna insteg vid armén, — seger hade ju följt på seger under hela sommaren. Men Aminoff hade, såsom öfverbefälhafvarens rådgifvare, större möjlighet att öfverblicka en vidare horisont än de flesta andra officerare. Han kunde ej undgå att redan vid denna tidpunkt upptäcka, hvarthän det hela sannolikt skulle leda. Till denna framsynthet fordrades ej någon större militärisk förmåga, hvaröfver Aminoff ej heller förfogade. Det kom sig helt enkelt af att han var invigd i förhållandena och kände landets krafter äfvensom de driffjädrar, hvilka satte dem i rörelse.

Främst voro konungens egenskaper väl kända för Aminoff, och Klingspors oduglighet lärde han inse redan vid krigets utbrott. Hans lifs växlande erfarenheter hade skänkt honom många lärdomar, bland andra den att draga säkra slutsatser af för handen varande verkligheter. Aminoff hörde visserligen till dem, hvilka öfverdrefvo ryssarnas krafter, en högst fördärflig uppfattning, som för resten delades af mången vid högkvarteret. Han och hansmeningsfränder jämförde ständigt bristerna vid den egna armén med fiendens outtömliga medel och möjligheter. Hvarje strid emot det kolossala Ryssland ansågs fruktlös, ty förr eller senare skulle nämnda land dock slutligen bemäktiga sig Finland. Det var samma olyckliga åsikter, som på Sveaborg så ödesdigert gjorde sig gällande; dock förefunnos visserligen nu långt större skäl till missmod. Ty såsom händelserna utvecklat sig, blefvo utsikterna till framgång i själfva verket högst ringa, och ställningen försvårades med hvarje dag.

Budskapet om v. Fieandts nederlag vid Karstula, hvilket anlände vid denna tidpunkt, bidrog yttermera till att nedslå sinnesstämningen inom högkvarteret. Likväl skulle ännu innan angusti månads utgång en ljusglimt upplifva armén; ty på dess yttersta högra flygel vunnos, förrän krigslyckan helt och hållet vände sig till fiendens förmån, några mindre framgångar.

Arméns högra flygel stod fortfarande i Lappfjärd och utgjordes, såsom tidigare blifvit nämndt, af v. Döbelns brigad, hvilken för tillfället anfördes af öfverstelöjtnant Enok Furuhjelm och uppgick till omkring 3,000 man. Något längre österut, vid Nummijärvi, befann sig major Karl v. Otter med omkring 600 man.

I afsikt att försöka afskära dessa afdelningar från Klingspors hufvudstyrka, gaf Buxhœvden befallning åt öfverstarna Uschakoff och Bibikoff att angripa desamma.Generalmajor Sehepeleff, hvilken efter Orloff-Denisoff anförde härstädes förlagda ryska afdelning, var för tillfället sjuk. Den 27:e bröt Uschakoff upp med omkring 1,200 man och tågade emot v. Otter; men denne hade likväl i god tid erhållit kännedom om fiendens förehafvande och sändt ett bud lill Furuhjelm med anhållan om undsättning. Furuhjelm afsände omedelbart till Nummijärvi en bataljon björneborgare jämte två sexpundiga kanoner under major Grönhagens befäl.

Karl v. Ottor.Tidigt på morgonen den 28:e angrep Uschakoff sin motståndare, hvarvid inom kort en mycket liflig eld uppstod. Längs hela linjen fortgick skottväxlingen i flere timmar, utan att man å någondera sidan ville gifva vika.

Slutligen afsände v. Otter den för sin kallblodighet kända major Grönhagen med några kompanier mot ryssarnas högra flygel för att försöka kringgå densamma. I spetsen för sina män ryckte Grönhagen själf jämte kaptenerna v. Konow och v. Köthen äfvensom löjtnant v. Qvanten och fänrikarne G. J. v. Essen och Holmberg beslutsamt fram. Qvanten och Holmberg blefvo sårade, hvaremot Köthen slapp undan med att endast få sin hatt genomskjuten af en gevärskula. Om Grönhagen yttrade v. Otter, att »hans bepröfvade tranqvilité är öfver mitt beröm».

Emellertid tilltog skottväxlingen allt mer i styrka. Slutligen försökte Uschakoff i sin tur att kringgå v. Otters högra flank, men blef här emottagen af kaptenerna Stromberg och Pfeiff samt fänrik Hackzell, hvilka modigt försvarade sig och snart öfvergingo till anfall. De stormade fram och gjorde flera fångar; fänrik Printz med några få man tog här 13 till fånga.

Medan striden pågick, rådde en stark dimma, hvilken jämte krutröken omöjliggjorde ett öfverskådande af slagfältet. Af nämnda, omständighet begagnade sig v. Otter med fyndighet. Han lät en större skara bönder under fältmusik och med vajande fanor från norra sidan tåga in till byn, till följd hvaraf ryssarna antogo, att deras motståndare erhöllo talrika förstärkningar af reguliära trupper. Då v. Otters trupper i detsamma ryckte fram längs hela linjen, gaf Uschakoff befallning om återtåg, hvarmed striden upphörde. Major Gyllencreutz och kapten Uggla förföljde de retirerande ryssarna ännu öfver en half mil.

v. Otters förluster utgjordes af 5 sårade officerare — löjtnanterna Tigerström, Sandelin och v. Qvanten samt fänrikarna Holmberg och Printz — äfvensom 15 man dödade och 73 sårade. Ryssarna förlorade 2 officerare och 50 man i döda, 2 officerare och 48 man fångar samt ett betydligt antal sårade, hvilka de likväl lyckades medtaga vid återtåget.

J. A. Grönhagen.Bibikoffs anfall utföll ännu sämre än Uschakoffs. Samma dag som v. Otter kämpade vid Nummijärvi, landsteg v. Vegesack med 2,500 man i Kristinestad. Tidigare omnämndes att han emottagit befallning att landstiga vid Björneborg och därifrån försöka tränga fram i fiendens rygg till Tammerfors; men den grunda stranden ställde svårigheter i vägen, hvarför v. Vegesack beslöt att stiga i land vid Kristinestad och därifrån tåga till Lappfjärd. Detta, tvärtemot Gustaf Adolfs order, på eget bevåg fattade beslut utföll lyckligt och medförde goda följder, dock ej för v. Vegesack personligen, ty han ådrog sig härigenom konungens synnerliga vrede.

Under v. Vegesacks befäl stodo upplänningar, helsingar, västmanlänningar, 2 skvadroner Lifgardet till häst och 8 kanoner, fördelade på tvenne brigader, kommenderade af öfverstarna von Platen och Brändström. Redan den

16:de hade detachementet afseglat från Gefle, men uppehållet af storm och motvindar anlände det först den 27:e till Kristinestad samt tågade därifrån utan dröjsmål till Lappfjärd.

De till nämnda afdelning hörande västmanlänningarna hade emellertid råkat ut för särskilda olyckor och drefvos en längre tid omkring på hafvet, så att de först betydligt senare kunde förena sig med de öfriga. Det var icke långt ifrån att deras farkoster förlist; dock anlände de slutligen efter många svårigheter till Kaskö och fingo därifrån fortsätta sjövägen längs finska kusten till Vasa, dit de ankommo den 10 september.

Innan v. Vegesack ännu anländt till Lappfjärd, hade Furuhjelm jämte Gyllenbögel i en dalgång framför byn intagit en förmånlig position. Förmedelst förhuggningar och jordskansar förstärktes försvarsställningen. Tvenne af Gyllenbögels landtvärnsbataljoner innehade centern, och hvardera flygeln upptogs af björneborgarna. Gyllenbögels tredje bataljon uppställdes på vägen till Dragsfjärd, och Ugglas kanoner voro placerade bakom jordvallar, dolda af löfruskor och kvistar. Framför det hela stod en lång jägarked.

Så snart v. Vegesack inträffat å orten, tog han befälet öfver alla därstädes församlade trupper. Han förstärkte vänstra flygeln med sina jägare samt bibehöll de öfriga trupperna i reserv vid kyrkan. »Nu är fienden välkommen» yttrade han samt begaf sig till prästgården för att där intaga frukost.

Medan måltiden pågick förnummos några skott. v. Vegesack ursäktade sig hos värdsfolket, besteg sin häst och skyndade till trupperna. Längs jägarkeden hade skottväxlingen vidtagit. Blott några ögonblick behöfde generalen för att fatta sitt beslut och sättadet i verket. Han sände förstärkningar till hvardera flygeln och red omedelbart därpå till befälhafvaren för artilleriet, kapten Uggla, hvilken han gaf befallning att öppna eld.

»Ännu är icke min tid», svarade den trygge kaptenen.

Förvånad och missnöjd öfver ett dylikt svar af en underordnad, sände generalen sin adjutant all hämta det svenska artilleriet, hvilket ögonblickligen infann sig på stället.

»Herr general!» utropade då Uggla, »blottställ ej folk utan ändamål, jag skall nog svara för utgången!»

Kaptenens trygga säkerhet ingaf förtroende, och de svenska kanonerna fingo återvända.

Emellertid tilltog elden, och ryssarna närmade sig allt mer, men så snart de hunnit fram på drufhagels afstånd, skyndade löjtnant Brakel, anföraren för kanonbetäckningen, att på Ugglas anvisning låta undanskaffa de löfruskor, som dolt kanonerna, och nu vidtog en mördande eld.

Redan vid första salvan uppstod stor oordning bland fiendens led; småningom aftog äfven hans artillerield och tystnade slutligen alldeles. Uggla fortfor däremot att utan uppehåll aflossa sina säkra skott, tills fienden nödgades vända om.

Nu kunde v. Vegesack ej längre tygla sin ifver. Fänrik Carpelan erhöll befallning att med en bataljon Helsinge vargering angripa ryssarna till höger, björneborgarna jämte upplänningarna att rycka fram till vänster och Gyllenbögels skarpskyttar sändes mot fiendens center. Snart trängde svenskarna fram på alla punkter, och Bibikoffs manskap drefs tillbaka. Förgäfves bemödade sig de ryska officerarna att hejda sitt folk samt göra motstånd; v. Vegesack var i hack och häl efter dem och gaf ej rådrum därtill.

Efter att sålunda ha blifvit förföljd hela dagen, anlände fienden mot aftonen till Uttermossa (?), där det ändtligen lyckades honom att få fast fot på några små höjder. Men detta dock endast för några ögonblick, ty svenskarna fördrefvo honom ånyo. Mörkret hade emellertid inbrutit, hvarför v. Vegesack stannade och lät manskapet uppgöra bivuackeldar invid landsvägen.

Följande dag fortsattes förföljandet på nytt ända lill Ömossa, där ryssarna upphunnos då de stodo i beråd att antända byn och rifva en där befintlig bro. En mindre styrka af Nylands dragoner, under befäl af major Thede, samt Helsinge jägare gjorde ett raskt anfall och förjagade dem, sålunda hindrande förstörelsen af privat egendom. Nu först fingo ryssarna fortsätta återtåget i fred.

Förlusterna voro jämförelsevis små; sårade voro kapten C. v. Schantz och 43 man, dödade 2 officerare och 15

man samt 1 fången.Ryssarnas förluster stego till 16 officerare och 300 man sårade och döda.

I sin rapport om denna träffning berömmer v. Vegesack trupperna och alla närvarande officerare, men nämner särskildt fänrik Carpelan, kapten Uggla och sin adjutant F. von Knorring. Segern var fullständig, men tillfredsställelsen däröfver förtogs dock betydligt af den sorgligt nedslående anblick trakten erbjöd, v. Vegesack skrifver att »landet ifrån Lappfjärd till Kumo-älf och ifrån sjöstranden hade af fienden blifvit förvandladt i en ödemark. På Björneborgsvägen påträffades förutom ryssarna ingen lefvande varelse, ögat mötte blott nakna skorstenar efter afbrända hus, förstörda byar och härjade åkerfält». Dock gladdes björjneborgarne vid hoppet att snart kunna rycka in i sin egen stad. Officerarne voro redan inbjudna på frukost af därstädes bosatta anförvanter och vänner. Men glädjen blef ej långvarig, ty händelser på andra orter af krigsskådeplatsen föranledde åtgärder, hvilka omintetgjorde all vidare framryckning. Redan samma dag anlände en befallning om att tvenne bataljoner björneborgare skulle tåga tillbaka för att förstärka hufvudarmén vid Kuortane.

Den 30:e hade Palmfelt anländt till orten för att öfvertaga befälet öfver 2:a brigaden, och den 31:a begynte återtåget för de tvenne bataljonerna jämte en skvadron dragoner och fyra kanoner. Men då dessa närmade sig Kauhajoki, funno de till sin förvåning alt Uschakoff med en öfverlägsen styrka redan innehade byn. Denna oväntade öfverraskning var en följd af att v. Otter, hvilken erhållit kännedom om Palmfelts återtåg, lämnat sin ställning vid Nummijärvi och i förtid dragit sig norrut ända till Ilmola. Detta v. Otters obetänksamma steg skulle framkalla ännu värre följder.

Visserligen gjorde Palmfelt ett försök att slå sig igenom, men detta misslyckades. Han drog sig därför ett stycke tillbaka och stannade vid Paljakka mosse, där han med fronten mot norr intog ställning. Sålunda kunde nu hvarken hufvudarmén, ej heller v. Vegesack i något afseende draga nytta af dessa tvenne bataljoner.

För att uppfatta ändamålet med nyssanförda befallning, böra vi återvända till hufvudarmén. Efter underrättelsen om v. Fieandts nederlag vid Karstula och hans nödtvungna reträtt till Dunkars bro rådde stor uppståndelse i högkvarteret. I själfva verket hade man stor orsak till oro, ty numera kunde fienden, såvida han blott följde Fieandts spår, med lätthet afskära och kringgå hufvudarmén; därtill var yttermera förbindelsen med Kuopio afskuren. Betydelsen af den i strategiskt afseende högst viktiga punkten vid Lintulaks hade man ej i tid tillfullo beaktal, utan öfverlämnat dess försvar åt en alltför fåtalig styrka. Sedan ifrågavarandevägknut numera fallit i fiendens händer, blef det nödvändigt att draga sig längre norrut.

I betraktande häraf gaf fältmarskalken befallning om att alla trupper vid Alavo, Ätsäri och Virdois skyndsamt skulle draga sig till Kuortane. Den 22:a och 23:e skedde uppbrottet med sådan hast, att en del bataljoner tillryggalade 75 km på 36 timmar.

För att bevaka vägen mot öster sändes öfverste G. Aminoff med 2 bataljoner savolaksare, 1 bataljon karelska jägare och 2 kanoner till Mänkjärvi (på vägen till Lintulaks), och Åbo-läns rusthållsbataljon afgick till Kauhajärvi, där en liten väg från Kauhava slingrar sig fram österut. Längs sistnämnda väg kunde äfven fienden möjligen framtränga och afskära Klingspors återtåg. Aminoffs detachement minskades senare, så att endast karelarna kvarblefvo under hans befäl. Det var äfven vid denna tid, som Palmfelt emottog befallningen att tåga till Kuortane, men, som vi sett, lyckades han ej komma fram.

Emellertid ryckte Kamenski utan hinder till Alavo, dit han anlände den 25:e, och där han, för att invänta Erikssons afdelning, dröjde intill den 31:a. Det var Kamenskis afsikt, att såvidt möjligt här sammandraga sina styrkor för det påtänkta angreppet.

Vlastoff hade enligt den tidigare omnämnda befallningen stannat i Lintulaks, bevakande v. Fieandts delachement. Från sin styrka afsände han likväl öfverstelöjtnant Lukoff med ett regemente infanteri samt en half skvadron kavalleri längs vägen till Salmi. Till Alavo sammandrogo ryssarna inom kort en betydlig styrka; enligt gjorda beräkningar uppgick densamma till 9,000 man, ehuru ryssarna uppgifva endast 7,000, hvaremot Klingspor samtidigt här förfogade öfver något mer än 5,000 man.Adlercreutz uppskattade sin egen styrka till endast 3,400 man och ryssarnas till 7,200, men antagligen afsåg han endast de trupper, hvilka deltogo i själfva striden.

Då underrättelsen om Kamenskis rörelser anlände till högkvarteret, befunno sig Klingspor och Adlercreutz i Lappo. Sin vana trogen stannade den förstnämnde kvar i prästgården, öfverlämnande äran och faran att strida emot flenden åt sin generaladjutant. »Då fiendens attaque», skref Klingspor till konungen, »tydligen gaf tillkänna, att det ej var någon demonstration, utan en verklig föresats att forcera vår ställning, afreste Eders Kongl. Maj:ts hos mig tjenstgörande General-Adjutant, General-Majoren Adlercreutz, genast den 31 om aftonen till Kuortane, för att der emottaga Befälet och derigera försvaret.» Adlercreutz däremot hastade genom natten för att möta fienden och anlände till orten några timmar förrän striden vidtog.Emellertid hade general Gripenberg, hvilken förde befälet under Adlercreutz' frånvaro, vidtagit alla åtgärder för positionens försvar. Trupperna hade redan intagit ställning längs västra stranden af en grund bäck, som flöt genom en sumpig dalgång i riktning från norr till söder. Bäcken utvidgade sig på ett ställe till ett litet träsk (Nisu eller Nisous sjö) och utföll därefter invid Ruona i Kuortane sjö. Å ömse sidor om denna låga trakt höjde sig marken betydligt, särskildt på västra sidan om Kuortane sjö. Landsvägen från Vasa till Alavo ledde genom Ruona by, slingrande sig ned till åstranden, där en mycket lång bro förenade denna väg med den som från Alavo förde till Lintutaks. Vid nämnda bro hade ett starkt jordbatteri för 6 kanoner blifvit uppfördt, likaså ett dylikt för 4 kanoner på en i Kuortane sjö utskjutande udde, hvilken utgjorde positionens yttersta högra flank. Den vänstra utsträckte sig bortom Tokala länsmansboställe och omfattade den från Salmi till Lintulaks löpande tvärvägen. På nämnda väg var ett batteri uppfördt, och längs hela fronten voro på flere ställen förhuggningar anbringade och några mindre styckevärn uppförda. Hela området var på denna tid bevuxet med tät skog och ytterst svårtillgängligt genom den ömsom stenbundna, ömsom sanka marken. Ställningen var sålunda särdeles ägnad för försvar.

Tavastlänningarna och nylänningarna (3:e brigaden) under general Gripenbergs befäl innehade högra flygeln, i centern stodo åbolänningarna (1:a brigaden), hvilken efter Palmfelts bortkommendering anfördes af öfverstelöjtnant Reutersköld, och på vänstra flygeln befunno sig savolaksarna, (4:e brigaden), numera, sedan Cronstedt blifvit sårad, under befäl af öfversten vid fortifikationsstaten Cedergren.En deltagare i dessa strider yttrar om öfverste Cedergren, att han var en oförskräckt och tapper befälhafvare. I 1788—90 års krig hade han med utmärkelse tagit del, bl. a. i den ärofulla bataljen vid Porrassalmi, den 13 juni 1789. v. Essen med svenska brigaden hade från Salmi blifvit sänd till västra stranden af Kuortane sjö för att där möta fienden, såvida denne skulle göra ansatser att tränga fram från denna sida.

Den 31 augusti bröt Kamenski upp från Alavo med Kulneffs trupper i avantgardet. Mot aftonen stötte den sistnämnde på finnarnas förposter, framskjutna ända till Kuhalampi, där de bevakade vägen mot söder. Förposterna utgjordes af Åbo-läns bataljon, hvilken som bäst höll på att aflösas af en bataljon nylänningar; sålunda kunde båda bataljonerna med förenade krafter, anförda af den tappre Wetterhoff, motsätta sig angreppet. I fem timmar höllo de stånd, under het strid långsamt dragande sig tillbaka.Sedan de sålunda uppnått bron vid Ruona, öfvergingo de hastigt densamma, och innan fienden hann följa efter stod bron i lågor, hvarjämte kanonerna begynte slunga sina projektiler emot Kulneffs djärft påträngande manskap. Här blefvo ryssarna dock tvungna att stanna och invänta hufvudstyrkan.

Under natten anlände Kamenski med sina öfriga trupper och lät, i skydd af mörkret, på åkern vid Mustapää, uppföra ett batteri för 8 kanoner och ett annat för 2 kanoner på en i sjön

Utsikt öfver Ruona kyrkbacke. utskjutande udde, hvarifrån de finska batterierna på motsatta stranden kunde beskjutas från sidan.

Nejden var ej okänd för Rajeffskis trupper, hvilka sex veckor tidigare uppehållit sig på orten, hvarigenom officerarne, väl förtrogne med terrängen, i nattmörkret kunde leda arbetet. Förlitande sig på sina underbefälhafvare, beslöt Kamenski att vid daggryningen göra anfallet. Hans plan gick ut på ett angrepp mot finnarnes vänstra flygel. I detta syfte afsände han tidigt på morgonen general Rajeffski i spetsen för 8 bataljoner med order att försöka framtränga genom den oländiga, steniga och sumpiga skogsmarken. 2 kanoner följde med, men dessa kunde ej föras fram med mindre, än att de lösgjordes från lavetterna och buros af soldaterna, hvilket kostade oerhörda ansträngningar. Rajeffski skulle dock (ej begynna anfallet, förr än Lukoff hunnit fram från

Lintulaks. Kulneff erhöll befallning att samtidigt angripa fronten,Demidoff kvarhölls i reserv, och Kosatschkoffski skulle med en mindre afdelning kringgå Kuortane sjö och längs dess vänstra strand falla Adlercreutz i ryggen.

Emellertid hördes Lukoff ej af, hvarför Kamenski, efter en stunds väntan, beslöt att honom förutan begynna striden.

Rajeffski trängde nu fram öfver den oländiga marken och närmade sig norra stranden af Nisu träsk, men så snart Adlercreutz varseblifvit rörelsen, afsände han från sin högra flygel förstärkningar till stället, samt öfvergick om en stund från försvar till anfall.

I ett nu hastade manskapet öfver den sumpiga dalen, öfver bäcken och uppför den motsatta höjden. Med växlande lycka fortfor striden hela dagen. Särskildt het gestaltade den sig vid Heroja by, hvilken finnarna stormade, drifvande fienden mot Sipola. Men här möttes de af Rajeffskis med så stor möda uppställda kanoner, hvilka nödgade dem att vika.

Varseblifvande detta sände Adlercreutz yttermera öfverstelöjtnant Wetterhoff med en bataljon tavastlänningar och kapten Germ. Aminoff med en Savolaks-bataljon till undsättning. Dessa båda officerare, kända för sitt oförvägna mod, uppbjödo, trotsande alla faror, sina krafter till det yttersta för att öfvermanna den öfverlägsna fienden. Med fällda bajonetter och under hurrarop stormades Sipola, medan kulregnet föll så tätt, »att mången höll det som han upplefvat vid Lappo endast såsom barnlek i jämförelse därmed», men fienden, som äfven erhållit förstärkningar, tillbakakastade anfallet.

Emellertid inbröt natten, hvarför trupperna å ömse sidor fingo befallning att draga sig tillbaka.

På högra sidan om bron hade äfven dagen igenom en stark eld underhållits, hvilken för hvardera parten förorsakat stor manspillan. Kapten Kurténs haubitzar, major Sunns 6-pundingar och löjtnant T. Charpentiers 3-pundingar försvarade sig framgångsrikt emot fiendens grofva kanoner, af hvilka flera blefvo demonterade. Men särskildt omnämnes major Rob. Charpentiers batteri, hvilket »å det mest splendida sätt» utmärkte sig i denna affär, hvarvid löjtnant Carlqvist blef illa sårad, medan den tappre löjtnant J.

R. Charpentier.

Den 2. September.

Den 1. September.

Kartan X. Ruona och Salmis. Bremer undgick faran, ehuru en fientlig kanonkula gick honom så nära, tangerande hans hufvud, att den borttog hans mössa. Det af ryssarna uppförda lilla batteriet å den i sjön utskjutande udden hade särskildt åsamkat de våra stor skada, men enär ställningen här var alltför stark, kunde fienden dock ej tänka på stormning.

Äfven på vägen till Lintulaks, där öfverste Aminoff med karelarna intagit ställning, hade en liflig strid pågått. Lukoff med sin vida öfverlägsna styrka trängde på, och Aminoff vek tillbaka, ehuru endast steg för steg, hvarigenom han lyckades fördröja de till Kamenskis undsättning bestämda trupperna.

Sålunda hade, trots fiendens öfverlägsenhet, Adlercreutz lyckats bibehålla sin position och kunde anse segern för sin. Kamenski, som var okunnig om sina sidoafdelningars, d. v. s. Lukoffs och Kosatschkoffskis öden, var beredd att följande morgon gå tillbaka och hade till och med redan låtit trossen afgå, på väg till Alavo, för att ej hindras vid återtåget; dock ämnade han invänta morgondagen, innan det definitiva beslutet fattades.

Den ständigt vaksamme Kulneff begaf sig emellertid under natten ut för att kontrollera sina förposter. Därvid upptäckte hans skarpa örnblick att något försiggick i finnarnas läger, hvilket erbjöd honom en sällsam syn. Han såg bivuakeldarna plötsligt flamma upp och brinna med klar låga, för att en stund senare aftaga i styrka och småningom i det närmaste slockna bort. Hans vana öra uppfångade ljud, af hvilka han slöt, att motståndarne aflägsnade sig; — med ett ord, allt tydde på att Adlercreutz självmant brutit upp och lämnat sin ställning. För att

öfvertyga sig härom, begaf sig Kulneff med några kosacker sakta till bron och smög sig öfver några förkolnade stockar till andra sidan, där han ganska riktigt fann lägret öfvergifvet.

Skyndsamt red nu Kulneff till Kamenski för att anmäla förhållandet. Gladt öfverraskad beslöt denne att genast vid daggryningen följa efter.

Hvad hade väl förmått Adlercreutz att öfvergifva sin utmärkta ställning vid Ruona?

Det kunde förefalla, som om han för tidigt lämnat densamma, som om han handlat öfveriladt, men i själfva verket gafs det vägande skäl för hans tillvägagående. På aftonen hade nämligen från Aminoff inträffat ett bud, som meddelade, att denne nödgats uppgifva ställningen vid Mänkjärvi, emedan Lukoff med 2,000 man från Lintulaks tågade mot Salmis. En annan rapport från v. Essen gaf vid handen, att Kosatschkoffski med 1,000 man trängde fram längs Kuortane sjös västra strand; äfven han närmande sig Salmis. Ifall Adlercreutz nu fortfarande försvarat sin ställning vid Ruona, hvilket han antagligen kunnat göra en tid, hade han, efter det nyssnämnda fientliga styrkor framkommit, omringad från alla håll, råkat i en fälla. Ett försök att bryta sig igenom en i det närmaste dubbelt så talrik styrka skulle sannolikt ha utfallit illa. Om man äfven antager det föga sannolika, att Adlercreutz skulle lyckatshäri, hade dock intet vunnits för det hela. Fiendens återtågsväg mot Lintulaks stod i alla fall öppen, därifrån han äfven kunde erhålla vidare förstärkningar, medan det ej gärna för Adlercreutz varit möjligt att lämna den trekant af vägar, inom hvilken han befann sig. Det var endast norrut han kunde gå, såvida ej allt riskerades. Om Palmfelts och v. Otters styrkor nu ej varit bundna på aflägsna orter, hade de utgjort en väsentlig hjälp. Detta var emellertid omintetgjordt genom v. Otters förhastade åtgärd. Äfven bör tagas i betraktande, att Kamenski, sedan han följande morgon erhållit underrättelse om Lukoffs annalkande, ingalunda fullföljde sin första impuls att draga sig tillbaka, — han ämnade själffallet fortsätta angreppet.

Adlercreutz' reträtt från Ruona har af en del författare klandrats, men detta synes ej vara berättigadt. Innan han fattade sitt beslut, sammankallade han för resten ett krigsråd, hvarvid allmänna meningen gick ut på att man genast borde draga sig till SalmisMontgomery anför, att några invändningar dock gjordes vid krigsrådet oeh den åsikt framhölls, att såvida återtåg ansågs nödvändigt, detta borde ske under ljusan dag, då man kunde upptäcka fiendens rörelser., där äfven ett starkt försvar på förhand var anordnadt och där positionen blefve mindre vidsträckt. Ej heller var man här utsatt för risken att afskäras.

Huru tungt måste det dock icke ha varit för dessa trupper att efter sitt tappra försvar midt i natten väckas upp för att draga sig tillbaka! Natten var mörk och kall, och ett störtregn piskade de uttröttade krigarne i ansiktet. Detta bedröfliga uppbrott blef början till fortsatta motgångar, hvilka nu, länk efter länk, skulle fogas till en lång kedja af nederlag och elände.

Medan armén sålunda, gripen af förkänsla om kommande olyckor, med nedtryckt sinne, tågade bort, anlände ett bud från arriergardet med underrättelse om, att ryssarna höllo på att bränna de byar, hvilka de innehade, samt att fienden äfven stod i beråd att gå tillbaka. Genast gaf Adlercreutz befallning åt 1:a brigaden att vända om; denna hann dock ej långt, innan den mötte Kulneffs framryckande avantgarde, hvilket ej hade dröjt all följa finnarna i spåren.

Adlercreutz' öfriga styrka fick emellertid intaga ställning längs den ås, hvilken från Salmis by sträcker sig i riktning mot norr. Första brigaden jämte tre kanoner, stödda mot sjön, var afsedd att bilda högra flygeln; för kanonerna voro invid landsvägen styckevärn uppförda. Dylika funnos äfven vid Jylkä, där 4:e brigaden intog ställning. Vänstra flygeln utgjordes af Nylands bataljon och Nylands jägare samt savolaksarna; i reserv bakom centern ställdestavastlänningarna, och på andra sidan om det smala sundet befann sig v. Essen med 6:e brigaden.

Framför positionen utsträckte sig ett stort, flackt fält uti en utåt böjd båge och längre bort en skog. Landsvägen från Lappo delar sig vidpass par kilometer från Salmis by: den högra grenen leder till Ruona och den vänstra till Lintulaks. Vid nämnda vägskillnad anfölls kl. 6 på morgonen vårt arriergarde under öfverstelöjtnant Adlercreutz' befäl.

Fienderna, anförda af den tappre Kulneff, läto ej drifva sig tillbaka. De fingo tvärtom sina stridskrafter förstärkta,

sedan Lukoff hunnit fram längs Lintulaks-vägen. Till öfverstelöjtnant Adlercreutz' undsättning sändes en Savolaks-bataljon jämte karelska jägarne. I stället för att draga trupperna till försvarspositionen, inlät sig öfverstelöjtnant Adlercreuz i en mycket het strid framför densamma, hvilken drog ut i hela fem timmar. Kulneff giorde hvad han förmådde för att förlänga skottväxlingen, ty under tiden förbereddes ett anfall emot vår svagare vänstra flygel. Å ömse sidor kämpades hårdnackadt, hvarvid löjtnanten vid Savolaks infanteri Orbinski, som vid flere föregående strider utmärkt sig, föll träffad af en kula.

Den vid Ruona till hälften nedbrunna bron omintetgjorde större truppers öfverföring till motsatta stranden, hvarigenom Kamenskis hufvudstyrka förhindrades att undsätta Kulneff. »Attackera med hvad Gud sändt er», skref Kamenski till Kulneff äfvensom till den vid daggryningen anlända Lukoffs afdelning.

General Adlercreutz, som aldrig skonade sig, red slutligen med sin stab till stridslinjen, där han uppehöll sig midt i elden. Men då ryssarna plötsligen sprängde finnarnas ked, omringades oförmodadt generalen och hans adjutanter. Och för att yttermera tillspärra återvägen för dem, omkullstjälpte fienden några ammunitionsvagnar. Utan att dock förlora sinnesnärvaron, drog Adlercreutz sin värja, och de öfriga följde hans exempel. Tilldelande de påträngande ryssarna skarpa hugg, banade Adlercreutz sig väg, och märkvärdigt nog lyckades det honom att oskadd komma igenom. Vid hans sida kämpade öfverstelöjtnant de Suremain, major Gustaf v. Otter och löjtnant Klingspor; endast den sistnämnde råkade i fångenskap.

Striden fortfor emellertid alltjämt, men då general Adlercreutz slutligen insåg att det blef honom omöjligt att hejda Kulneff, gaf han åt förtrupperna befallning att draga sig tillbaka och söka skydd bakom positionens skansar. I fem timmar hade öfverstelöjtnant Adlercreutz med tre svaga bataljoner uppehållit fienden.hvarunder de flesta af hans officerare dödats eller sårats. Själf hade han lagt i dagen ett sällsynt mod.

Efter det de finska trupperna dragit sig tillbaka, upphörde siriden för en kort tid. Kulneff, som insåg svårigheten af att med sina svaga krafter göra ett frontanfall, förberedde en kringgående rörelse mot Adlercreutz' vänstra flygel. Finnarna åter hämtade andan efter de utståndna ansträngningarna och rustade sig för fortsatt strid. Sålunda förflöto tvenne timmar, hvarefter fienden förnyade sitt angrepp, riktande detsamma främst emot vår vänstra flygel. Här möttes ryssarna af savolaksarnas — under v. Törnes befäl — välriktade skott och löjtnant Schmiths drufhagel, hvilka åstadkommo stor förödelse bland Kulneffs modigt framträngande massor. Vid savolaksarnas sida kämpade nylänningarna med lika god framgång. Den oförvägne majoren v. Hertzen, hvilken, ännu ej fullt återställd till hälsan efter en svår sjukdom, nyligen återtagit befälet öfver sin bataljon, förlorade två tredjedelar af sitt manskap, men höll dock segt stånd emot fienden.

Under tre timmar hade den återupptagna striden rasat utan hejd — klockan var nu 5 e. m. — då från Lappo-sidan en ryttare i fyrsprång sågs ila mot slagfältet. Han stannade sin löddriga häst framför Adlercreutz samt framlämnade en befallning från fältmarskalken att upphöra med striden och draga sig tillbaka.

Hvad hade nu förmått Klingspor att, innan han ännu erfarit stridens utgång, gifva en dylik ödesdiger befallning? Medan fältmarskalken i sitt kvarter i Lappo med spänd uppmärksamhet lyssnade till ljudet af kanonernas aflägsna dån från Salmis, emottog han en skrifvelse af öfverstelöjtnant Karl v. Otter, från Ilmola, hvari denne meddelade, »att han under sin marsch från Mumjärvi (Nummijärvi) blifvit attaquerad och afskuren från Brigaden samt Kauhajoki borttaget». Denna underrättelse uppskrämde fältmarskalken till den grad, att han i inbillningen såg fienden utan motstånd framtränga ända till Lappo prästgård. I sin rapport lill konungen yttrar Klingspor, att han på grund af v. Otters meddelande fann, »att fienden möjligen kunde hit framtränga, då jag

E. G. Hertzen.icke ägde mer än 2:ne små Batailloner, hvarmed motstånd på Ilmola-vägen kunde göras, och befallde jag i anledning häraf General-Majoren Adlercreutz att göra sin retraite till Lappo».

Klingspors oduglighet har aldrig framstått mera påfallande än vid detta tillfälle. Han förbiser, att han, förutom v. Otter, på vägarna söderut förfogar öfver hela 2:a brigaden, öfver Gyllenbögels frikår och v. Vegesacks nyligen anlända trupper, hvilka betydliga styrkor med lätthet kunnat afvärja faran från detta håll. Han afbryter en pågående strid, utan att äga närmare kännedom om ställningen på slagfältet. Slutligen tager han på sig ensam

hela ansvaret, utan att rådfråga sin generaladjutant, och träffar ett afgörande, hviket skulle medföra de mest ödesdigra följder för krigets utgång.

Adlercreutz däremot kunde ej annat än lyda sin chefs uttryckliga befallning, okunnig som han var om motiverna därtill, då han under hela tre dygn varit aflägsnad från högkvarteret.

Återtåget verkställdes emellertid i god ordning till Tiistenjoki (omkring 15 km), där de dödströtta trupperna efter tre dagars ihållande strid ändtligen fingo hvila på den af regnet uppblötta marken. Fienden, hvars krafter äfven voro alldeles uttömda, förföljde ytterst lamt en kort sträcka. Utan att ana rätta förhållandet, tillskrefvo ryssarna sig förtjänsten af de finska truppernas plötsliga återtågAtt ryssarna för ett sekel tillbaka, då händelserna ännu ej till fullo från olika sidor voro utredda, hyste nämnda uppfattning, är ej märkvärdigt; men att fortfarande vidhålla densamma synes nog egendomligt. Medan detta skrifves, läses i tidningen »Ryska Invaliden» en uppsats af generalstabsöfversten N(iv)é, hvari grefve Kamenskis ovanliga förmåga att med en ringa truppstyrka vinna en lysande seger, i bjärta färger framhålles. »Svenskarnas omsorgsfullt beredda position vid Salmis», skrifver förf. vidare, »blef utan egentligt motstånd öfvergifven, endast därför, att vår obetydliga styrka under Kosatschkoffskis befäl (endasten bataljon!) hotade deras rygg, och detta oaktadt nämnda lilla trupp stod på motsatta sidan af en vik, som ej kunde öfvervadas.» En dylik vantolkning af historiska fakta rörande striden vid Salmis, läses i anförda tidning för den 27 augusti 1908 g. st.

Ofvan skildrade tre dagars strid blef dyrköpt för hvardera parten — mycket blod hade flutit å ömse sidor. Adlercreutz hade förlorat omkring 800 man i stupade och sårade samt dessutom 100 man fångne. Bland officerarne voro dödsskjutna: löjtnanterna Orbinski, Hjelmman och Schwartz samt fänrik Lindström. Mer eller mindre svårt sårade blefvo: öfverstelöjtnant Wetterhoff, majorerna R. W. Gripenberg och M. Ehrnrooth, kaptenerna Gottsman, F. v. Kræmer, Bergenstråle och Tavaststjerna (tillika fången), löjtnanterna Finkenberg, Carlqvist, Heintzii, Forbes och Uggla samt fänrikarna Möller, Costian, A. Bremer, Silfversvan och Schatelovitz(tillika fången). Löjtnant C. J. Neiglick råkade i fångenskap. Härtill kommo flera kontusionerade.

Adlercreutz framhåller särskildt i sin rapport generalmajor Gripenberg, öfverstarna Cedergren och v. Essen samt öfverstelöjtnant Reuterskiöld, »som förde befälet öfver Brigaderna och utmärkte sig samtlige med all möjlig nit och rådighet». De tvenne sistnämnda anförde personligen jägarekeden under fiendens förföljande. Vidare omnämnas major Charpentier vid artilleriet och adjutanterna de Suremain, v. Otter, Ulfsparre och G. F. v. Kræmer. Om dessa sina adjutanter yttrar generalen, att de »hafva på ett särdeles nitiskt och berömvärdt sätt utmärkt sig, desse dagar varit mycket exponerade, och framför allt uthärdat de svåraste fatiguer, i anseende till den vidsträckta position vid Kuortane, så alt de till slutet knappt förmådde sitta till häst».

Ryssarna hafva uppgifvit sina förluster till 17 officerare och 827 man, af hvilka 51 fångna.

Främsta förlusten på svensk-finsk sida utgjorde dock den andliga kraft, hvilken hittills hållit modet uppe, men som härefter var bruten. För såväl officerare som soldater framstod nu den nakna verkligheten, hvilken öfvertygade dem om att hvarken försakelser eller personligt mod båtade till något, — de kunde intet uträtta. Här hjälpte ej längre några ansträngningar af hvad slag de vara månde — landet skulle bit för bit uppslukas af inkräktarne. Samma nedslående intryck gjorde händelserna äfven på landets befolkning, hvilken härefter försjönk i en smärtsam, resignerad likgiltighet och undergifvenhet för ödets hårda lek.

Belysande för den rådande sinnesstämningen äro följande anteckningar i Möllersvärds journal. »Armén börjar ledsna», skrifver han, »folket är utan kläder, proviant tryter alltför ofta. Vegesack med sina 3,000 man är anländ, men hvad hjälper denna bagatelle oss nu mera! Reträtten fortsattes till Lappo utan att vi förföljdes. Hans excellens säges resa undan i morgon innan dager. (Naturligtvis.) Verkligt motstånd lära vi väl med litet folk icke (mer) ämna göra. Fienden på alla kanter; enligt all sannolikhet äro vi snart kringrända. Förstärkningar komma alla dagar från Sverige — i bref! Hösten nalkas med stora steg. Nyss voro vi

H. E. Reuterskiöld.så fulla af hopp, — nu tvärtom! Ingen kan högre än jag önska att komma från detta osunda näste. Allt befälet vid skvadronerna äro sjuka och dagligen ökas deras antal bland dragonerna. Hästarna äta

ingenting, provianten är skral och kläderna trasiga. Man likviderar med så kallade cassa sedlar. En briljant belägenhet. — Ändock är man (ibland) vid godt mod, till och med ibland munter.» Några dagar därpå antecknade han: »Folket är uti en gruflig consternation. De flytta till skogarna. Öfverallt möter man gråtande kvinnor, som fråga när 'Wännelaiset tullä'! (Milloin venäläiset tulee?) Broar brännas, färjor och båtar sönderhuggas, vägarna äro nästan ofarbara. Få timmar (ljust) om dagen. Regn, blåst och köld, utan furage för hästarna, fienden på hälarna; — så tåga vi nu! —»

Ödets ironi fogade, att Björnstjerna, medan striden som bäst pågick vid Salmi, anlände till Lappo, medförande konungens braskande svarsskrifvelse på Klingspors anhållan om att få öfverföra armén till Sverige (se sid. 223). »Den gamle mannen», berättar Björnstjerna, »emottog mig vänligt, ehuru kanondundret från Salmi, hvilket tydligen hördes, försatte honom i upprörd sinnesstämning. Detta var dock ett intet mot hvad som förestod, sedan han brutit och genomläst depeschen. Han fällde papperet, slog ihop händerna och utropade med en förtviflans åtbörd: — *Skall jag drifva fienden inom de gränser, hvaröfver han aldrig bort framtränga?.* Detta föreföll verkligen, ur hvarje synpunkt, så löjligt, att jag ej kunde tillbakahålla ett högt skratt. Bekymrad och stött såg han på mig. Jag urskuldade mig så godt jag kunde, och sökte vända samtalet på krigshändelserna. Ja, kära Björnstjerna, sade han då, hör ni inte skotten? Där borta slåss Adlercreutz sedan tvenne dagar. Jag vet, att ni önskar vara med; res då i Guds namn.»

Till en början var Klingspor i ovisshet om hvad som nu borde företagas. Oaktadt hans lifliga åstundan att från Vasa med hela sin armé få öfverresa till Sverige genom konungens skrifvelse blef omintetgjord, gaf han likväl befallning åt hufvudstyrkan att, efter ankomsten till Lappo, draga sig till nämnda stad. Innan beslutet fattades, hade fältmarskalken dock rådgjort med Adlercreutz, Aminoff o. a. Åtgärden motiverades af önskan att härigenom rädda de stora förråd, hvilka voro sammanförda i staden, samt att därjämte, enligt hvad Aminoff skrifver, »fatta post, concentrera hela Arméns återstående styrka at alla vapen m. m. för att sedan i en sådan formidable ställning afbida fienden och att slå oss igenom antingen åt Norr eller till Södra Finland», o. s. v. Endast en mindre afdelning, under Reuterskölds befäl, sändes norrut, d. v. s. längs den kortaste, till Nykarleby ledande vägen.Medan hufvudstyrkan verkställde nämnda rörelse, skulle den från söder skyddas af Vegesacks afdelning, hvilken tills vidare kvarhölls i trakten af Lappfjärd; för samma ändamål stannade äfven v. Otter några dagar i Ilmola.

Till v. Fieandt sändes samtidigt befallning, att »icke våga afgörande affair emot öfverlägsen Styrka, utan retirera steg för steg på Gamla Carleby samt genom Kronoby till Ny Carleby, N.B. steg för steg; men högst angeläget är att skicka ett litet Detachement af 50 man Infanterie och 12 Dragoner, som retirera på andra sidan om Gamla Carleby, på vägen åt Uleåborg, samt småningom draga sig undan, förstöra Broar, fatta Posto bakom Strömmar, tills de blifva tvungene att retirera». Genom anförda besynnerliga befallning åsamkades de egna trupperna endast skada.

Ryssarna, hvilkas krafter efter de senaste dagarnas ansträngningar äfven voro uttömda, förföljde endast lamt sina motståndare. Kamenski var dessutom vilseledd at det utspridda ryktet om motståndarens snara inskeppning i Vasa och antog, att ett afgörande slag förestod vid nämnda stad.Ryktet om härens snara inskeppning och afresa till Sverige utspreds med sådan säkerhet bland såväl vänner som fiender, att man allmänt satte tro därtill. I Vasa vidtogos åtskilliga förberedelser; bland annat lades beslag på fartygen i hamnen. Stor uppståndelse rådde bland invånarna som fruktade att åter blifva öfverlämnade i fiendens våld. De finska soldaterna voro på det högsta uppbragta vid tanken på att utan vidare nödgas lämna landet åt ryssarna; följden blef att mången i förtviflan deserterade.

Häraf kom det sig, att Kamenski i det närmaste åsidosatte, den viktiga vägen mot norr; han afsände i Reuterskölds spår endast 2,000 man under Kosatschkoffski. Själf tågade han med 7,000 man efter Klingspors hufvudstyrka, medan Vlastoff fortfarande förföljde Fieandt mot Gamlakarleby.

Trots dessa Kamenskis mindre lyckade åtgärder, råkade Klingspor likväl i en högst brydsam belägenhet. Den 10 september, då större delen af hufvudarmén hunnit till Lillkyro, emottog han underrättelse från Fieandt, att

ryssarna trängt fram ända till Gamlakarleby. Tillika meddelade Fieandt, att han, enligt tidigare erhållen order, stod i beråd att från sistnämnda stad tåga söderut, samt att han längs vägen norrut afsändt fänrik v. Fieandt med 50 man för att därstädes förstöra broarna. Samma dag meddelades genom ett annat bud, att Reutersköld af Kosatschkoffski trängdes mot Nykarleby.

Allt detta var visserligen blott naturliga följder af Klingspors tidigare gifna befallningar, men först nu tycktes öfverbefälhafvaren börja inse, hvarthän dessa hans åtgärder skulle leda. Sålundabefann han sig nu omringad på alla håll, ty äfven från söder framträngde ryssarna. Här höll nämligen v. Otter på att från Ilmola gå till Ylistaro, äfven han förföljd af fienden.

Gyllenbögels frikår och 2:a brigaden hade samma dag på aftonen förenats med hufvudarmén i Lillkyro. Vegesack, hvilken äfven tågat norrut, lämnade öfverstelöjtnant Drufva med 500 upplänningar och 2 kanoner som arriergarde vid Ömossa. Sistnämnda fåtaliga fördelning hade att utstå en het skärmytsling innan den anträdde återtåget. Det var här den unga grefve Vilhelm v. Schwerin första gången var med i elden och med sina två kanoner så modigt höll de påträngande kosackerna på tillbörligt afstånd.

»Här stupade folk som gräs», skref Schwerin till sin moder. »Nu gällde det. Vi retirerade. Cosackerna gjorde 3 gånger chock på mina blottade canoner, kastade sina pikar, men jag mötte dem med drufhagel och de retirerade. På detta sätt tortsatte vi affaren under en beständig eld i 5 timmar och retirerade 1 ½ mil, där halt gjordes. Här kom Drufvan med hela officerscorpsen, omfamnade mig, tackade mig, det jag frälst dem. Folket hurrade och önskade mig en beständig välfärd.» Emellertid anlände v. Vegesacks detachement slutligen till Toby (sydost om Vasa), i hack och häl förföljdt af fienden.

Hotad från alla sidor, sammankallade Klingspor nu i Lillkyro ett krigsråd, till hvilket Klercker, Aminoff, v. Vegesack och Adlercreutz inbjödos. Klercker framställde här en skriftlig plan, hvari han utvecklade, att endast tvenne utvägar funnos: antingen skrida till drabbning, eller retirera. I båda fallen ansåg han, att kustvägen till Uleåborg med alla till buds stående medel borde bevaras, och att därför utan dröjsmål afdelningar skulle afsändas till såväl Gamlakarleby som Nykarleby. Beslutet om strid eller reträtt kunde fattas först sedan sistnämnda orter blifvit besatta af tillräckliga styrkor.

De församlade generalerna förenade sig om Klerckers åsikt, hvarför tvenne bataljoner björneborgare (Eek och Furuhjelm) jämte Gyllenbögels frikår ännu samma afton fingo order att marschera mot Nykarleby. Till v. Fieandt afgick äfven omedelbart ett ilbud medförande en befallning att vända om, tåga till Gamlakarleby samt upphöra med broarnas förstöring.

För att likväl rädda de rika förråden och bringa i säkerhet det stora antal af sårade, hvilka lågo på sjukhusen i Vasa, arbetade krigskommissarien Klingstedt med outtröttlig ifver. Det lyckades honom sålunda, att inom kort tid afsända 1,400 man sjuka och sårade med fartyg till Umeå, äfvensom att med hästar längs vägen norrut bortforsla större delen af förråden.Den 12:e anlände hufvudarmén emellertid lill Vörå, samtidigt med att 2:a brigaden framkom till Munsala. Vegesack hade upptagit den till Vasa nyss anlända Västermanlands bataljonen samt därefter tågat till Lillkyro, inslående samma väg som hufvudstyrkan.

Med upprörda känslor och stegrad oro för hvad påföljande dag kunde medföra, reste fältmarskalken som vanligt i förväg norrut. Åt Adlercreutz öfverlämnades att söka rädda armén så godt han kunde. Natten mot den 13:e stegrades själsspänningen till det yttersta, ty nu var armén i självfva verket kringgången. Kosatschkoffski närmade sig Juthas, Vlastoff var i Gamlakarleby och Kamenski själf med 7,000 man nalkades Vörå.

Klingspors ställning var utan tvifvel högst betänklig. Man har velat påstå, att han redan var betänkt på att öppna underhandlingar med fienden, för att af denne utverka tillstånd att öfverföra armén till Sverige, och att han i Munsala uppbrände sina hemliga papper. Huru härmed än måtte ha förhållit sig, kom dock räddningen i sista stund, i Döbelns person.

Liggande i en bondkärra och fortfarande plågad af sjukdom, färdades v. Döbeln från Vasa genom Vörå och Oravais till Munsala. Han hade ej önskat kvarstanna i Vasa, sedan svenskarna utrymt staden; ej heller hade han

med de öfriga sjuka velat resa hem till Sverige, ty hoppet om tillfrisknande och möjligheten att återtaga befälet öfver sin brigad ville han ej öfvergifva. I Munsala erhöll han kännedom om den brydsamma ställningen och blef vittne till den inom högkvarteret rådande fruktan för att fienden äfven från norr var att förvänta. Det berättas, att han då från sitt soffhörn, där han låg utmattad, ropat: »Led fram en häst, så skall jag ställa ordning på den saken».

Allt nog, han förklarade sig villig att trots sjukdom återtaga befälet öfver sin brigad, och skyndade nu omedelbart tillbaka söderut för att möta sina björneborgare. Anländ till Oravais såg han Eeks och Furuhjelms bataljoner jämte Gyllenbögels frikår tåga fram längs vägen. Men — i hvilket skick återsåg Döbeln nu sina krigskamrater? Utmattade, klädda i trasor och nästan barfota! Misströstande om framgång, efter att hafva sett alla sina bemödanden resultatlösa, släpade de sig numera fram i dyster sinnesstämning, nedtryckta till kropp och själ. Men strax då mannen med bandet om pannan hälsade dem, klarnade blickarna ånyo och lyste af nytändt hopp.

Utan dröjsmål tågade man vidare. Döbeln förde bataljonerna i rask marsch genom natten mot Juthas. Någon hvila, ehuru välbehöflig, unnades ej; därtill var ej tid. Ty på vägen mötte ett från Reutersköld afsändt bud med underrättelse om, att fiendenå ömse sidor af ån framträngde mot Nykarleby. Vidare innehöll skrifvelsen, att Reutersköld, för att försvara staden, beslutit draga sig in i densamma. Något senare anlände från Reutersköld en ny skrifvelse, hvari han meddelade, att såvida fienden skulle forcera, blefve det honom (Reutersköld) omöjligt att med några hundra man försvara Nykarleby. Ifall fienden lyckades tapa staden, ansåg Reutersköld, att hela finska armén, hvilken följde efter, vore förlorad. Slutet på skrifvelsen lydde: »Om 2:a Brigaden kan, så forcera marschen — just nu är Fältvakten attaquerad och jag går in uti staden — kl. 9 afton den 12 Sept. H. Reutersköld.»

Här var ingen tid att förlora, om man ville hinna fram till Juthas, d. v. s. till den punkt där vägen delar sig, innan fienden framkommit dit. Ett ilbud afsändes till Reulersköld med befallning att i det längsta uppehålla fienden vid Juthas, ty det var klart, att denne måste motas vid nämnda punkt och ej i Nykarleby.

Uppmuntrande manskapet att raska på farten, lät Döbeln det fortsätta marschen intill daggryningen. Många dignade af trötthet och blefvo liggande vid landsvägskanten, men kvicknade senare till och upphunno kamraterna kort före stridens början. Vidpass kl. 10 på morgonen uppnådde Döbeln Reutersködls fältvakt och lät kapten Carl Gripenberg aflösa densamma. Lyckligtvis anföll ej Kosatschkoffski förrän omkring 3-tiden, så att den uttröttade truppen hann samla krafter för den stundande drabbningen.

Döbelns egna krafter voro emellertid vid ankomsten fullständigt uttömda, hvarför han reste in till staden för att där njuta några timmars hvila. Dessförinnan ordnade han försvaret sålunda, att kanonerna, 2 till antalet, uppställdes på landsvägen, Eek fick intaga vänstra flygeln med stöd mot älfven, Gyllenbögel erhöll sin plats till höger, där han med sin yttersta flygel omfattade landsvägen till Munsala, och Furuhjelms bataljon kvarhölls bakom centern i reserv.

Medan Döbeln hvilade i Nykarleby, skredo ryssarna till anfall. Klockan var vidpass 3 e. m., när Kosatschkoffskis 3 bataljoner och 3 kanoner ryckte fram i slaktordning, hvarvid den finska fältvakten långsamt drog sig till hufvudställningen. Kanonerna föllo nu in med den för björneborgarna så välkända melodin, men deras anförare fanns ej där man var van att se honom. Hans af sjukdomen förorsakade fysiska svaghet hade för några timmar blifvit honom öfvermäktig, men tvingande sin försvagade kropp att underkasta sig själens stärka vilja, lämnade v. Döbeln bädden för att hasta till sina soldater. Dessa hade redan begynt misströsta om framgång, då plötsligen den kända, saknade gestalten sprängde fram längs landsvägen från Nykarleby. Detta var nog för attingifva dem nytt mod; med ens var allt förbytt och »en annan ande hvilade öfver dem».

Då Döbeln närmade sig, brusade björneborgarnas jubelrop emot honom, och än en gång vände sig krigslyckan till finnarnas fördel.

Fienden försökte nu kringgå vår högra flygel, men stötte på segt motstånd af Gyllenbögels käcka gossar jämte en del af Furuhjelms bataljon, hvilken sistnämnda från reserven blifvit utsänd till förstärkning. Lifbataljonen med

Eek i spetsen gaf ej efter på den andra flygeln, och de 6-pundiga kanonerna, hvilka stodo vid den högsta punkten af landsvägen, giorde slag i saken, sedan de först låtit fienden nalkas på drufhagels skotthåll. På Döbelns befallning »smällde de nu till», och snart sågos de ryska kanonerna draga tillbaka.

Båda björneborgsbataljonerna slöto sig nu tillsammans och trängde under höga hurrarop fram mot fiendens center, hvarvid dess vänstra flygel höll på att blifva afskuren. Kosatschkoffski försökte göra motstånd, men förmådde intet, ty björneborgarna skredo längs hela linjen till anfall. Jägarekeden, främst i teten, följd af kolonnerna i slutna led, bortdref den vikande fienden öfver en oländig mark. Sålunda fortsattes förföljandet ända till mörkrets inbrott. »Hela natten», skref Döbeln i sin rapport, »stodo våra trupper i drabbningsställning uti vatten till knäna», ty man väntade alltjämt ett nytt anfall. Men det uteblef, ty ryssarna upptogo ej mera striden, utan tågade till Ylihärmä, där bron brändes.

Brakel, som var med i denna strid och med sitt kompani utgjorde kanonbetäckningen, framhåller, huru alla täflade att göra sitt bästa; men om någon framför de andra utmärkt sig, nämner han särskildt brigadchefen själf, begge bataljonscheferna, Furuhjelm och Eek, kaptenerna Bremer och Gripenberg samt fänrikarna Blume och Stengrund.

E. F. Kosatschkoffski.Döbelns förluster i döda och sårade utgjordes af endast 42 man, bland hvilka fänrik Jägersköld var lindrigt sårad. Kosatschkoffskis förluster äro okända, dock torde dessa varit betydligt större.

Själf säger Döbeln om striden vid Juthas: »Denna strid är icke lysande af rörelser eller manoeuvre, men vittnar om artilleriets duktighet, Öfver- samt Underbefälets och manskapets tappra förhållande, hvilket vid alla tillfällen utmärkt Björneborgs Regemente.» Detta hade före striden i 14 dagar utan afbrott tågat längs landsvägarna, och voro soldaterna i följd häraf alldeles utmattade af trötthet och umbäranden, men det oaktadt ådagalade de ett aldrig bristande mod. Inom en månad hade regementet deltagit i 8 drabbningar, af hvilka Döbeln ansåg den vid Juthas för »pärlan i den segerkrans, de under fälttåget förvärfvat». Men drabbningen vid Juthas, björneborgarnas ärofullaste strid, blef äfven den sista de utkämpade under Döbelns eget befäl. Ty kort därpå tog febern åter ut sin rätt, och den viljestarke befälhafvaren förmådde ej mera öfvervinna sjukdomen. Hans undergräfda hälsa nödgade honom att begifva sig till Sverige för att där söka bättre läkarevård, hvarefter han i februari öfvertog befälet på Åland. För drabbningen vid Juthas blef v. Döbeln befordrad till generalmajor.

År 1885 restes på höjden invid landsvägen, där kanonerna i början af striden stodo, ett väldigt stenkummel med en hög bautasten med von Döbelns medaljongporträtt — ett värdigt monument, bevarande för eftervärlden minnet af »Döbelns dag». Från tidigare år finnes därstädes äfven tvenne i klippor inhuggna inskrifter.

På stentaflorna under medaljongen läses, å den ena:

»Af fosterlandet till de tappres minne. Björneborgarne. Gyllenbögels frikorps.»

»O fosterland, hvem spanar dina öden? Förborgadt är, om lyckan eller nöden en gång skall röjas i din framtids drag; men hur du jublar då, men bur du klagar, skall ständigt dock bland dina skönsta dagar du minnas denna, minnas Döbelns dag.» På den andra taflan äro samma ord återgifna på finska.

I högkvarteret blef jublet stort, då segerbudskapet anlände. Klingspor skyndade att skriftligen lyckönska Döbeln. *»Veni, Vidi, Vici* (jag kom, såg, segrade), kan min vän som Cæsar säga», skref han, »men Cæsar var frisk och ni sjuk! Jag önskar lycka till denna betydliga seger, och tackar Herr Öfversten på det högstasom själf tog befälet, hvilket bevisar *le vrai brave*» (den sanna hjälten) o. s. v. Klingspor hade äfven skäl att vara belåten, ty återtågsvägen norrut blef härigenom för armén säkerställd. Visserligen var Vlastoff ännu vid Gamlakarleby, men Gripenberg, som följt Döbeln tätt i spåren, utan att dock hinna fram till Juthas före drabbningen, fortsatte jämte Reutersköld genast marschen längre norrut och stötte på Vlastoff vid Kronoby. Här uppstod en het strid den 15:e, hvarvid Gripenberg segrade och

Monumentet vid Juthas. tillbakakastade fienden. Samtidigt hade äfven v. Fieandt lyckats drifva sina närmaste motståndare från Kauko, hvarigenom ryssarna nödgades utrymma Gamlakarleby och, förföljda af Gripenberg,

retirera till Neder-Vetil.

Innan detta inträffade uppnådde emellertid hufvudstyrkan Oravais. Arriergardet, bestående af västmanlänningarna, hade under marschen en skärmytsling vid Vörå, där ryssarna, hvilka i sakta mak följde efter de våra, gjorde ett anfall. En kortvarig, ehuru ganska liflig skottväxling uppstod, men snart nog lyckades det dock västmanlänningarna att tillbakaslå de närgångna kosackerna.

Anländ till Oravais, beslöt Adlercreutz, som af Klingspor erhållit full handlingsfrihet, att upptaga strid med Kamenski. Orsakerna härtill böra sökas i hans önskan att gifva de längre norrutbefintliga trupperna tid att rensa återtågsvägen, och medan detta pågick, själf uppehålla ryska hufvudstyrkan. Man har äfven antagit, alt konungens nyligen anlända bref påverkat beslutet. Att så verkligen var fallet, framgår tydligt af följande rader i Aminoffs anteckningar: »Då jag», skrifver han, »efter den onödigt blodiga dagen föreställde vederbörande fältmarskalk och general Adlercreutz hvarföre sådant skett, svarades mig, ehuru särskildt af begge två: — det var en politisk nödvändighet att general Vegesack med de svenska trupper skulle slåss (likasom därtill icke var god tid då det gagnade), ty eljest kunde konungen säga och dem förebrå, att sedan jag sändt dem hjälptrupper, retirera de undan fienden utan att slåss, och detta var väl att general Vegesack var här och fick vara åsyna vittne och känna huru godt vi hafvit.»

Terrängens beskaffenhet var ju äfven lämplig för motandet af ett angrepp, ehuru mera arbete väl kunnat nedläggas på förstärkandet af positionen. Af någon strategisk betydelse var Oravais likväl icke.

Väster om byn sluttar marken brant mot en inskjutande hafsvik, längs hvilken landsvägen leder söderut. Omkring 1 ½ km längre fram drager sig höjden något åt öster och öfvergår småningom i en jämnare sluttning, nedanför hvilken en 600—900 meter bred, mot hafvet öppen ängsmark utsträcker sig. Här rinner en liten å, vadbar ofvanför bron. På andra sidan ängsmarken, där vägen i båge slingrar sig fram uppför en brant backe, växte på denna tid en tät skog. Den nyssnämnda ängsmarken öfvergick åt söder i ett kärr, äfven detta en svårtillgänglig skogsbygd. Ett stycke längre västerut rinner en annan vadbar å, hvilken genom tvenne små träsk, Stor- och Lillträsket, söker sig väg till hafsviken. Öfver sistnämnda å leder äfven en bro, där landsvägen för till Vasa. Invid kyrkan sänder vägen en mindre biväg mot sydost till Kimo bruk.

De här församlade trupperna voro till större delen svenska, omkring en tredjedel utgjordes af finska bataljoner. Detta var första gången under pågående krig, de svenska trupperna i öfvervägande antal deltogo i en drabbning. Inalles torde styrkan uppgått till närmare 5,000 man, sålunda fördelade:Uppgifterna om antalet växla mellan 3,600 och 5,000 man.

Generalmajor v. Vegesacks svenska fördelning:

1:a brigaden (öfverste Brändström): 2 batalj. Upplands regemente och 1 batalj. Västermanlands regemente.

2:a brigaden (öfverste v. Platen): 2 batalj. Helsinge regemente, 1 batalj. Helsinge vargering, 1 sammansatt jägarebatalj., 2 skvadroner Lifgardet till häst och 8 kanoner.Af finska hären:

Af 2:a brigaden: 1 batalj. (5 komp.) Österbottens regemente.

Af 4:e brigaden: 2 (half) batalj. Savolaks regemente, 2 (half) batalj. Savolaks jägare, 1 (half) batalj. Karelska jägare och 1 skvadron Karelska dragoner.

Af 6:e brigaden: 1 batalj. Västerbottens regemente och 10 kanoner.

Dessa trupper förlades sålunda, att österbottningarna intogo ställning väster om landsvägen, vid den branta sluttningen mot stranden, 15 kanoner uppställdes i centern, vänster om dessa stodo Västermanlands bataljon samt Västerbottningarna med fronten rakt mot söder, och slutligen sträckte sig 4:e finska brigaden längst åt vänster. De öfriga trupperna, förutom en bataljon af Helsinge regemente, bildade till en början reserv.

Vid den från byn mera aflägsna dalen stod nämnda bataljon af Helsinge regemente jämte 2 kanoner under öfverste v. Platens befäl. Denna lilla förtrupp hade till uppgift att möta fiendens första anfall och fördröja dess

framträngande mot hufvudpositionen. Platen intog ställning längs ån, mellan Lillträsket och hafsviken. De tvenne kanonerna under grefve Schwerins befäl ställdes på landsvägen, hvarifrån de kunde bestryka bron.

Emellertid tågade grefve Kamenski, efter att i Ylistaro hafva förenat Uschakoffs afdelning med sina öfriga trupper, till Lillkyro. Här lät han 3,000 man under Rajeffskis befäl gå till Vasa, för att, i händelse af en landstigning från Sverige, därmed skydda sin rygg. Själf tågade han vidare med omkring 6,000 man. Kulneff med 2,000 man utgjorde förtruppen, efter honom följde Demidoff med en i det närmaste lika stor styrka och slutligen Uschakoff med återstoden. Den sistnämnda afdelningen kvarhölls till en början vid Vörå, där Kamenski själf befann sig. Åtgärden motiverade han med, att han härigenom, allt efter omständigheternas kraf, kunde understöda antingen Kulneff och Demidoff, eller också Kosatschkoffski, hvilken dagen förut sammandrabbat med v. Döbeln.

Åt Kulneff hade gifvits befallning att försöka fördrifva svenskarna från bron framför Oravais, men att dock icke begynna striden före kl. 10 på morgonen samt ej heller öfvergå ån, innan Demidoff hunnit fram. Den otåliga Kulneff förmådde det oaktadt ej vänta, utan skred tvärtemot order till anfall flera timmar tidigare än meningen var och emottogs då af v. Platens raska helsingar jämte Schwerins kanoner. Det blef en skarp sammandrabbning, ty å ömse sidor kämpades modigt.

På högra flygeln blefvo löjtnant Omnberg och kapten J. B. Ström hårdt ansatta, men lyckades dock hålla fienden på afstånd. För hvarje minut tilltog den rasande kampen i häftighet, med Slaget vid Oravais. Kartan XI. Trakten invid Oravais.växlande framgång för de stridande. Till vänstra flygeln anlände undsättning bestående af en del Upplands, Västermanlands och Karelska jägare, hvarigenom svenskarna för en stund fingo öfvermakten. Men kort därpå erhöll äfven fienden förstärkningar at Demidoffs afdelning, hvarvid svenskarna nödgades vika. Sålunda förspilldes under 4 timmar krafterna på en tämligen oväsentlig förtruppsstrid, hvarefter v. Platen afsände sin adjutant till Vegesack med anhållan om förstärkning.

»Det gör smörhelsingarna godt», hade Vegesack yttrat till adjutanten, »de kunna gärna hålla ut ännu en stund.»

Björnstjerna, som själf tog verksam del i striden berättar: »På backen vid det stora batteriet satt nu Adlercreutz omgifven af sin stab, och spejade med oroliga blickar utåt Vasa-vägen. Många sårade började visserligen anlända längs denna; men af skotten kunde slutas, att de våra ej ännu börjat sitt återtåg. Förundrad öfver detta ändamålslösa försvar och bekymrad för utgången, befallde generalen mig skynda till stridsplatsen, och efterse förhållandet.»

»Min raska häst sträckte af i galopp, och snart var jag framme. Den syn som här mötte mig, var i sanning föga hugnelig. Bataljonens ställning var nära nog förtviflad; större delen af befälet samt en tredjedel af truppen fallen. Platen själf sårad, ammunitionen förbrukad och fiendens tiraljörer redan öfver bäcken, i ryggen på de våra. Endast Schwerins kanoner höllo ännu de inryckande på vördnadsfullt afstånd.»

»Sedan Platens adjutant, häst-gardes löjtnanten, grefve af Ugglas, som under träffningen särdeles utmärkt sig redogjort för

Vilhelm v. Schwerin.hvad som förefallit, insåg jag att intet ögonblick var att förlora, öfvertog således på eget bevåg befälet och lät slå till återtåg. Knappt hade fienden bemärkt detta, förr än en stark kolonn, under höga hurrarop, framrusade längs vägen. 'Nu, herr grefve', ropade jag till Schwerin, 'låt se hvad artilleriet duger till'.»

»Denna uppmaning var onödig; lugnare, gladare och hurtigare officer fanns ej inom vapnet. Han riktade själf; Ryssarna voro på 50 steg nära; deras anletsdrag skönjdes tydligen. 'Fyr!' Ett förfärligt verop underrättade huru kartescherna tagit; hela spetsen af kolonnen störtade till marken; de öfriga ryggade. Pang, pang! Se där ett par skott till, att skynda på farten!»

»Fiendens jägare voro dock allt för nära och servisen började falla. Kanonerna bröstades då upp, och drogos några hundrade alnar undan. Ryssarna framträngde ånyo; men emottogos åter lika blodigt. Så fortgick striden från backe till backe. Fienden började småningom hålla sig på tillbörligt afstånd. Den tappre Schwerin dödligt sårad, ansåg sig nu först kunna lämna befälet och låta föra sig till ambulanserna.»

Hans häst hade äfven blifvit skjuten, hvarför han besteg en spannhäst och undkom sålunda starkt blödande till hufvudstyrkan.

Vilhelm v. Schwerin emottogs af Adlercreutz och Vegesack, hvilka prisade hans hjältebragd, men »om aftonen, mot skymningen», skrifver han själf till sin moder, »fick jag en ny blessyr och släpade mig till närmaste by, där jag låg, till dess fiendens kulor kommo in genom fönsterna. Jag hade blifvit qvar, om inte en ädel officer, som jag ej ännu lärt känna kastade mig på sin rygg, och vi kommo lyckligt undan.» I Klingspors egen vagn fick Schwerin sedermera resa bort, men afled af sina sår den 27 september i Kalajoki.

Under tiden hade ryssarna allt vidare utsträckt sin högra flygel, för att kringgå svenskarna på denna sida. Det var nära däran att en del helsingar blifvit afskurna, men de förlorade dock ej fattningen, utan fällde bajonetterna, de långa fruktansvärda svenska bajonetterna, med hvilka de raskt banade sig väg. Reträtten var fri, men äfven den sista patronen förbrukad. Ur detta ytterst brydsamma läge räddades de i sista ögonblicket genom att en sluten trupp karelska jägare anlände till undsättning. Helsingarna drogo sig härefter i god ordning till hufvudställningen, där de fingo intaga plats i reserven, söderom kyrkan.

Knappt hade detta försiggått, då ryska jägare blefvo synliga vid skogsbrynet, på andra sidan ängen, hvarifrån de öppnade eld emot svenskarnas hufvudställning.Allt tätare föllo skotten, allt djärfvare framträngde fiendens jägare och spredo sig till höger öfver ängen och i närliggande skog. Adlercreutz utsände då några bataljoner savolaksare mot fiendens högra flygel. Savolaksarna spredo sig i ked öfver ängen, där de togo skydd af höladorna, hvilka förekommo i stort antal. Nu gick det hett till vid ån. Fienden försökte komma öfver, men hindrades af savolaksarnas säkert riktade skott, tills dessa slutligen i sin tur begynte öfvergå till anfall, hvarvid ryssarna veko tillbaka. En del svenska trupper understödde savolaksarna, och med gemensamma krafter trängde man fram. Djärft kastade de sig öfver ån och drefvo fienden mot skogen på andra sidan ängen. Men då de närmade sig ett högt berg i midten af skogsbrynet, öppnade fienden en mördande eld. I tre linjer, den ena ofvanom den andra, lågo ryska jägare på berget, därifrån de aflossade sina skott, — det öfverskred mänsklig förmåga att längre hålla ut. De våra vacklade och drogo sig skyndsamt tillbaka.

Flyglarna, hvilka redan hunnit ett godt stycke in i skogen, löpte fara att blifva afskurna, men nu gaf en af savolaksbataljonerna, anförd af den tappre majoren G. A. Ehrnrooth, ett prof på sällsynt kallblodighet. Icke ett ögonblick förlorade Ehrnrooth fattningen. Som på en parad förde han sina soldater under jämn, lugn takt tillbaka. Då ryssarna försökte tränga på, kommenderade han kort och kärft: »Andra ledet! — An — Fyr!» och salfvan brakade alldeles efter reglemente. Efter några stegs marsch kom turen till första ledet att skjuta. Detta återtåg, under eldgifning ledvis, var i enlighet med Sprengtportens reglemente och kunde nog ej af många trupper företagas. Därtill fordrades en väl disciplinerad och lugn trupp, van vid blodiga duster och anförd af tappra officerare. Savolaksarna voro äfven mycket stolta öfver sin bragd.

G. A. Ehrnrooth.Själf blef Ehrnrooth därunder svårt sårad i högra benet af en mnskötkula samt fick en kontusion i bröstet.

Kamenski, som nu personligen hunnit fram till stridsplatsen, ville fortfarande försöka kringgå motståndarens vänstra flygel, hvarför han alltjämt ökade förstärkningen på sin högra flygel, därvid försvagande centern.

Detta tyckes Adlercreutz hafva väntat på. Från en höjd vid hufvudställningen hade han noga följt fiendens rörelser, och så snart han varseblef att Kamenski försvagade sin center, ville han försöka samma manöver, som med så god framgång blifvit använd vid Siikajoki. Rätta ögonblicket att genombryta ryssarnas linje ansåg han nu vara inne och gaf order åt sin adjutant, de Suremain, att till öfverste Brändström framföra befallning om framryckande. Knappt hade de Suremain hunnit några steg, innan han svårt sårad föll till marken, v. Otter erhöll då samma uppdrag, men äfven han träffades genast af en kula i bröstet och bars sanslös bort från fältet.

»Det går hårdt på mina adjutanter», yttrade Adlercreutz vändande sig till Björnstjerna och gar honom order att skynda till Brändätröm med befallningen. Björnstjerna hade bättre lycka, och snart ryckte Upplands och Västermanlands bataljoner fram å ömse sidor af landsvägen, hvarunder kapten Panchéen med tvenne 6-pundiga

kanoner riktade en mördande eld emot fiendens kolonner på ängen.

»Trummorna slogo till anfall», berätlar Björnstjerna, »officerarne kastade sig i spetsen, svängande sina mössor. Jag vågar påstå, att jag ej var bland de sista. 'Hurra!' ropade karlarna och fram bar det med oemotståndlig fart. Vi möttes af ett par dödande salfvor, men då dessa ej uppehöllo oss, förlorade fienden all lust att vidare invänta oss.»

En vild flykt blef följden bland ryssarna. »Brändström föll visserligen sårad till marken», fortsätter Björnstjerna, »och mången tapper krigare jämte honom; men detta gaf oss endast ny fart.

Slagfältet vid Oravais. (Hufvudpositionen.)'Fram, fram, ingen pardon', hörde man karlarna ropa till hvarandra, och blodbadet blef förfärligt. Våra tappra anförare Adlercreutz och v. Vegesack, den senare träffad af en svår kontusion, kunde nu ej längre uthärda att sitta overksamma». De båda generalerna kastade sig in i elden och voro främst i stridstumultet. Nu ryckte äfven Västerbottningarna fram, förstärkta af savolaksarna.

Allt gaf vika för det kraftiga anfallet. »De (svenskarna) rusade ner från höjderna», berättar van Suchtelen, »och öfverändakastade inom några ögonblick öfver 7,000 ryssar, vidt spridda som tiraljörer. Ingenting kunde uppehålla dem. Allt flydde för Vegesacks bajonetter, och segrande framträngde svenskarna en half mil. Denna framgång hade varit fullständig, om svenska generalen (Adlercreutz) i tid vetat stanna; men ödet ville här visa, att en öfverdrifven tapperhet kan blifva den fördärfliga orsaken till ett nederlag, samt till och med förorsaka en olycksfull utgång på ett långt och ärofullt fälttåg.» Adlercreutz hade nu i tid bort draga sig tillbaka och inskränka sig till att försvara sin ursprungliga position, men här gaf hans brist på en omfattande fältherreförmåga sig tillkänna. Han lät sitt personliga mod (eller öfvermod) taga öfverhand, ställde allt på ett kort samt fortsatte förföljandet för långt. Denna gång, liksom ofta, handlade han impulsivt, besinningslöst, följande ögonblickets stämning.

Vid detta moment af striden ansågo ryssarna redan siktningen afslutad och för dem förlorad. Kamenski ensam misströstade ej. Han ställde sitt sista hopp på de fyra bataljoner, hvilka som bäst voro på väg från Vasa till Oravais. Allt berodde nu på om dessa i tid hunne fram. Den ena adjutanten efter den andra afsändes för att påskynda deras marsch, och slutligen syntes de äfven nästan i språng närma sig slagfältet.

Kamenski red fram till bataljonerna, hälsade dem och yttrade: »Låtom oss visa svenskarna hurudana ryssarna äro! Vi skola icke gå härifrån lefvande, om vi icke hafva nedgjort svenskarna. Fäll bajonett! Följ mig! Gud med oss! Framåt, hurra!»

Hurra! svarades från leden, och Kamenski red själf i spetsen för sina trupper, under trumhvirflar förande dem mot svenskarna.

I ett nu förbyttes situationen, och svenskarna drefvos i sin tur tillbaka. Såsom af en mäktig framvältrande våg kastades alla mot den ursprungliga hufvudställningen. Trupperna sammanblandades och ingen ordning kunde längre upprätthållas, oaktadt officerarne på enskilda punkter bemödade sig om att samla kring sig de skingrade truppdelarna. Öfverstelöjtnant Drufva lyckades dock med upplänningarna på ett hedrande sätt delvis skyddaåtertåget längs landsvägen. Men på högra flygeln, där svenskar och finnar voro blandade om hvarandra, nådde förvirringen sin höjd. Löjtnant Ljunggren, en ung svensk officer, som synnerligen utmärkte sig denna dag, skrifver: ». . . vi, omringade på alla sidor, började frukta att blifva afskurna från resten af armén, hvilken, att sluta efter skotten, drog sig tillbaka öfverallt. Vid allt detta understöddes vi manligen af Savolax jägare, hvilkas språk vi ej förstodo, men som ej behöfde vår uppmaning för att exempelvis uppmuntra de svenska soldaterna att sälja lifvet det dyraste man

Strandparti vid Oravais. kunde, i det de icke underläto att låta hvarenda dristigt framträdande ryss bita i gräset.» Och Montgomery yttrar att »alla utan undantag lifvades af samma fosterlandskärlek, samma mod, samma beslut att med förenad, gemensam kraft bana sig en ärofull om ock dyrköpt väg genom fiendens täta massor. Aldrig var ett bajonettanfall mera förfärligt och tillika mera mördande än dessa krigsbroderligt förenade svenskars och finnars. Också gaf allt vika för dessa handfulle tappre, hvilka föresatte sig att hellre offra sista blodsdroppen, än

lämna sig åt fienden. De som icke stupade med svärd i hand, lyckades att, genomborrande de ryska skarorna, förena sig med hufvudhären. De ytterst till höger, skiljda från dessa, blefvo dock öfvermanade; men äfven af dem lyckadesnågra modiga Helsingar att simma öfver hafsviken och på detta vågsamma sätt undgå fångenskapen.»

Emellertid uppstod en ovanligt stark dimma och kort därefter inbröt mörkret, hvilket försvårade fortsättandet af striden. Patronerna voro i det närmaste förbrukade, hvarför man mot slutet mest slogs med blanka vapen och gevärskolfvar. Här och där hördes ännu hurrarop, men snart upphörde äfven dessa, och endast de döendes och sårades stönande jämmerrop och veklagan afbröto den hemska nattens tystnad.

Otaliga exempel på enskildas bragder och mannamod kunde denna minnesvärda dag förete, ehuru en stor del tyvärr hafva fallit i glöm ska; endast ett fåtal hafva för eftervärlden blifvit bevarade. Må det här erinras om den tappre löjtnant Ljunggren vid Västermanlands regemente, som efter det han hela dagen varit i elden, med tvenne kompanier utsändes till vår yttersta vänstra flygel och där bortglömdes. Fienderna, som bemödade sig att kringgå hans ställning, påträngde med anmärkningsvärd kraft. Deras antal växte här med hvarje ögonblick, tills de slutligen blefvo mångdubbelt öfverlägsna, men Ljunggren ryggade dock ej. Plikttroget kvarstod han här på den honom anvisade platsen. Den ena efter den andra af hans soldater stupade för ryssarnas kulor eller bajonetter; själf erhöll han tvenne kulor genom sin hatt. I denna brydsamma situation uthärdade han timme efter timme, och mörkret inbröt. Ryssarna hade nu omringat den fåtaliga skaran från alla sidor, och det gällde att värja sig åt olika håll. Sent omsider beslöt Ljunggren inkalla sin jägarked och drog i sluten ordning öfver en synnerligen oländig mark tillbaka. Efter stora

G. J. Ljunggren.ansträngningar och många svårigheter lyckades han föra resten af sitt manskap till byn, banande sig väg genom fiendens led. Här höll man redan på att bryta upp för återtåget. Utom eget manskap medförde Ljunggren några och tjugo fångar, dem han tagit under drabbningen.

Ljunggren belönades med guldmedalj för tapperhet. Själf berättar han anspråkslöst huru brigadchefen tackade honom för det han gjort ett så envist motstånd, hvarigenom brigadens vänstra flygel i det längsta bevarades från öfverflygling. »Jag däremot», skrifver Ljunggren, »som väntat snubbor, för det jag lämnat slagfältetutan order, stod helt förbluffad. Men så går det till! Man skär lagrar utan att ana det. Allt i den här världen är *tur* eller *otur*.»

När Oravais-dagens kamp var utkämpad var också allt hopp förbi. Finlands öde var härmed afgjordt.

Slaget var det blodigaste under hela kriget. På svensk sida hade fallit 39 officerare och 1,100 man i sårade och döda, men ingen fana, ej heller någon kanon blef af fienden tagen. Ryssarnas förluster voro i det närmaste lika stora. I Adlercreutz' rapport omnämnas särskildt generalmajor v. Vegesack, öfverstarna v. Platen, Brändström, Cedergren och v. Essen, öfverstelöjtnanterna de Suremain och v. Otter, majorerna Ehrnrooth, Björnstjerna, Ulfsparre och friherre Sture, ryttmästaren Broberg, kapten v. Kræmer samt löjtnanterna Gyllenhaal och v. Vegesack.

Adlercreutz och v. Vegesack enades om, att det ej kunde blifva fråga om någon fortsatt strid påföljande dag, hvarför befallning gafs åt trupperna att under natten tåga bort.

Det blef i nattmörkret ett sorgligt tåg från Oravais, där man kvarlämnat den sista gnistan af hopp. Nedstämda, uttröttade och hungriga släpade sig de slagna krigarna fram utan någon ordning. »Mörkret var sådant», berättar Ljunggren, »att man under

Minnesstenen vid Oravais.beständiga knuflhingar ej kunde igenkänna den knuffande . . . Hundrade ljud uppstego i natten; öfverallt jämrade sig sårade, hvar och en på sitt tungomål. Artillerister och trosskuskar hojtade åt sina utkörda kampar och utstötte tjogtals svordomar hvar gång de körde fast, hvilket timade i alla ögonblick; hjul och vapen skramlade, soldaterna skrålade. Alla dignade af trötthet och hunger . . .» Sålunda framkom hären slutligen till Nykarleby. Ryssarna hade ej förföljt, ty deras krafter voro äfven alldeles uttömda.

* * *

Den, som i våra dagar besöker Oravais, upptäcker redan på afstånd, öster om landsvägen, en hög granitpelare

med den mörka furuskogen till bakgrund. Pelaren är rest på berget, där Adlercreutz hade sin hufvudställning. På tvenne i pelaren infattade bronstaflor läses följande svensk- och finskspråkiga inskrift:

»Helgad Åt Minnet Af Krigare, Fallne På Oravais Fält Den 14 September 1808.»

»Fallne för pligt och för fosterland, Kämparna hvila från blodig strid, Men bragdernas minne lefver, Älskadt, välsignadt till sen'sta tid.» 12 Kapitlet.

I Karelen.

Sandels lyckades trotsa ryssarna och hålla sig kvar i Toivala långt in på hösten. Hans motståndare Barclay de Tolly hade, tvungen af sjukdom, lämnat krigsskådeplatsen redan i början af juli, hvarefter general Tutschkoff I återtagit öfverbefälet i dessa trakter. Enligt den sistnämndes åsikt gafs det endast tvenne utvägar att bortdrifva Sandels från hans svårintagliga ställning. Antingen skulle en större truppstyrka sändas i riktning mot Idensalmi för att sålunda hota finnarnas förbindelseväg norrut, eller ock borde man medelst användande af farkoster försöka göra ett energiskt anfall emot den fasta positionen.

I saknad af tillräckligt antal manskap fann Tutschkoff det ej vara rådligt att tillgripa det förstnämnda medlet. I Kuopio förfogade han öfver endast 5,000 man, medan resten af hans styrka var kringspridd utmed vägarna, som ledde mot riksgränsen, där den var nödvändig för att betrygga kommunikationerna. Fruktande sin motståndares ständiga vaksamhet, riskerade Tutschkoff ej att lämna Kuopio under en jämförelsevis fåtalig bevakning. Det var nämligen ej svårt att förutse, att Sandels genast skulle begagnat sig af den fördel ett dylikt blottställande erbjudit; och i så fall hade äfven den till Idensalmi utsända truppafdelningen 12 Kapitlet.

I Karelen.

Sandels lyckades trotsa ryssarna och hålla sig kvar i Toivala långt in på hösten. Hans motståndare Barclay de Tolly hade, tvungen af sjukdom, lämnat krigsskådeplatsen redan i början af juli, hvarefter general Tutschkoff I återtagit öfverbefälet i dessa trakter. Enligt den sistnämndes åsikt gafs det endast tvenne utvägar att bortdrifva Sandels från hans svårintagliga ställning. Antingen skulle en större truppstyrka sändas i riktning mot Idensalmi för att sålunda hota finnarnas förbindelseväg norrut, eller ock borde man medelst användande af farkoster försöka göra ett energiskt anfall emot den fasta positionen.

I saknad af tillräckligt antal manskap fann Tutschkoff det ej vara rådligt att tillgripa det förstnämnda medlet. I Kuopio förfogade han öfver endast 5,000 man, medan resten af hans styrka var kringspridd utmed vägarna, som ledde mot riksgränsen, där den var nödvändig för att betrygga kommunikationerna. Fruktande sin motståndares ständiga vaksamhet, riskerade Tutschkoff ej att lämna Kuopio under en jämförelsevis fåtalig bevakning. Det var nämligen ej svårt att förutse, att Sandels genast skulle begagnat sig af den fördel ett dylikt blottställande erbjudit; och i så fall hade äfven den till Idensalmi utsända truppafdelningenråkat illa ut. I följd af brist på lämpliga farkoster måste tills vidare äfven den andra utvägen förfalla. Visserligen hade några båtar till början af juli blifvit hoptimrade, men antalet var så otillräckligt, att endast 500 man med dem kunnat frambefordras, Häraf följde, att ryssarna emot sin vilja tvungos att se tiden an och fortfarande inskränka sig till en passiv hållning. Mindre anfall gjordes visserligen emellanåt, men blefvo alltid tillbakaslagna.

Under tiden eftersändes från S:t Petersburg en skeppsbyggare och 200 matroser, hvilka med ifver begynte bygga flottor; dock utföll resultatet till en början högst otillfredsställande. Det var nämligen nära däran, att en stor mängd soldater omkommit, då farkosterna profvades. De måste grundligen ombyggas, hvarigenom tiden utan nytta förhalades.

I väntan på gynnsammare förhållanden riktade Tutschkoff sitt hopp på generalmajor Alexejeffs medverkan. Denne hade nämligen från Sordavala blifvit afsänd för att skingra de i Karelen opererande beväpnade bönderna. Tutschkoff antog för gifvet att Alexejeff hastigt, utan några svårigheter, skulle få bukt på de »upproriska»

böndernaHögst egendomligt förefaller, att de allmogemän, hvilka ville försvara sitt fädernesland emot främmande inkräktare, af ryssarna benämndes »upprorsmän» och »rebeller», ehuru de ännu ej aflagt trohetsed till ryska tsaren. och segrande tränga fram genom Joensuu samt därefter falla Sandels i ryggen. Men något helt annat inträffade emellertid.

Med 1,300 man, till större delen kavallerister, gick Alexejeff den 17 juli öfver riksgränsen vid Pälkjärvi och utsände till alla kyrkor i Karelen en proklamation, hvari han med döden hotade alla invånare, som anträffades med vapen i hand. Föga tyckes han haft kännedom om karelarnes folklynne, om deras hängifvenhet för den fäderneärfda torfvan och de känslor för den lagliga öfverheten, som besjälade dem.

Befolkningen i Karelen, hvilken under alla föregående krig mellan Sverige och Ryssland ständigt varit utsatt för härjningar och plundringståg från rysk sida, var ingalunda böjd att hörsamma uppmaningen. Den hade städse varit svenska kronan trogen och hade ej någon lust att komma under ryskt välde. För karelarna låg det dessutom nära till hands att jämföra sin ställning med de på andra sidan gränsen bosatta stamförvanternas, hvilka sedan Peter den stores dagar voro tsarens undersåtar. Och denna jämförelse var nog knappast ägnad att uppväcka önskan om ändring i de bestående förhållandena.

I medlet af februari hade underrättelsen nått Karelen, att grannen i öster hotade infalla i deras land. En kungörelse frånGustaf Adolf anlände till dessa aflägsna trakter med uppmaning att allmogen måtte låta värfva sig till hären. De trogna undersåtarna sammankommo den 14:e i Pielis till en allmän sockenstämma, där de beslöto att med lif och själ försvara sockengränsen. Vid samma tillfälle uttryckte de sitt beklagande öfver »den oförmodade händelsen, att vår af alla rättsinnige, af hjärtat älskade och vördade Konung, blifvit med krig anfallen af Ryska kejsaren». Tillika anhöllo bönderna »ödmjukast att socknen blefve försedd med 500 musqvetter och erforderlig ammunition, nu till en början». Men endast 100 gevär kunde utlämnas åt Pielisborna. De öfriga beväpnade sig med egna lod- och renbössor; dessutom hade de sedan 1788 gömt 130 gevär med bajonetter i tvenne lådor på en läktare i sin kyrka, samt ett mindre förråd ammunition i en grop under kyrkan. Dessa skatter drogos nu fram ur förvaringsrummen och fördelades så långt de räckte. De flesta af bönderna voro dessutom försedda med eget krut och bly och ansågo sig sålunda väl rustade för att trotsa ett fientligt angrepp.

Äfven i Ilomants sammanträdde bönderna, med anledning af konungens proklamation, i Eno kyrkoby, hvarvid kronofogden Gabr. Wallenius och kyrkoherden, prosten Johan Molander voro närvarande. Den sistnämnde, en för sin vältalighet känd man Sedermera biskop i Borgå., förde ordet och förstod att hos folket anslå de fosterländska känslorna. Man enades nu om att för »en Nådig Konung och älskat fädernesland utgjuta sista blodsdroppen». Alla vapendugliga socknemän skulle vid erhållen underrättelse om fientligt infall framrycka till de af fienden hotade punkterna vid sockengränsen. För att anhålla om 800 gevär från kronans upplag i Kuopio sändes bonden Johan Kontturi till nämnda stad. Från Pielis hade hemmansegaren Olof Tiainen i samma ärende rest till grefve Cronstedt, hvilken vid denna tid ännu befann sig i Kuopio.

Olof Tiainen kom under bondekriget i Karelen att spela den mest framstående roll och har gjort sitt namn kändt och aktadt intill våra dagar. Han har blifvit en nationalhjälte och intager sin plats vid sidan af Luukkonen med sina båda »kaptener» Långström och Kivekäs från stora ofredens dagar, eller Sallinen från 1741 års krig. Tiainen var född 1770 i Tiilikka by i Nurmes; släkten säges härstamma från Österbotten. I sitt hem fick han lära sig läsa, men med skrifkonsten torde han ej blifvit förtrogen. Några år sysslade han med skrädderi, men upphörde därmed 1793, då han gifte sig och öfvertog svärfaderns jordbruk i Ylikylä. Hans yttre person beskrifves såsom »manlig och imponerande; hans hår var mörkbrunt, ögonbrynen buskiga, ögonen bruna ochlifliga. Pannan, hög men smal, uttryckte förstånd, men ingen mångsidighet; hans örnnäsa, i förening med den något tunna öfverläppen antydde fasthet och beslutsamhet, men de buskiga ögonbrynens kännetecken, som påstås vara häftig vrede, motsades af det leende ögat och den fylliga klufna hakan».

Redan i 1788—1790 års krig hade Tiainen tagit en verksam del och blef nu af socknens allmogemän enhälligt vald till deras anförare; en mera lämplig hade de nog ej kunnat finna.

Näst Tiainen tog Isak Stenius verksam del i folkresningen. Han benämnes emellanåt »student», men han var

possessionat och hade aldrig vistats vid något universitet. Född 1784 på sin faders egendom Sarkkila i Pielis socken, genomgick han elementarläroverket i Kuopio och dimitterades till gymnasiet, men vid faderns år 1803 inträffade död afbröt han sina studier och öfvertog såsom äldste sonen vården af egendomen.

Då Tiainen inträffade i Kuopio och därstädes erhöll de redan nämnda 100 gevären jämte något ammunition, utnämndes han af grefve Cronstedt till »gränskapten». Dessutomerhöll han af grefven en sabel och en stor kokard af koppar med Karelens vapen för att fästas i mössan.Vapenplåten bevaras för närvarande bland Finska Fornminnesföreningens samlingar.

Till en början väntade man förgäfves på ryssarnas bebådade infall i Nord-Karelen. Krigets blodiga vågor hade brutit fram öfver landet, men nämnda trakt hade oaktadt dess nära grannskap till fiendelandet hittills blifvit skonad från ödeläggelse. Dock vågade man icke hoppas att det i längden så skulle förblifva. Slutligen randades äfven en dag, då ryktet visste berätta, att en rysk trupp brutit in i södra Karelen.

Nu dröjde Tiainen ej att afsända bud till byarna i trakten och sammankalla folket. Snart syntes äfven en mängd stora båtar, bemannade med gränskaptenens frikår, glida utför Pielisjärvi sjö, och styra kurs mot Ahvenus smala sund, genom hvilket nyssnämnda sjö utfaller i Rukovesi. Här tillstöter landsvägen mellan Pielis och Joensuu, och utmed denna tågade Tiainen 1 ½ mil framåt och stannade slutligen vid Kaltimoniska pass för att där invänta ryssarnas ankomst. Men då fienden ännu ej syntes till, beslöt han den 30 juli att gå ända till Mönninvaara by, dit general Alexejeff sedan den 25:e utsträckt sin högra flygel. Med hufvudstyrkan hade Alexejeff från Pälkjärvi tågat till Joensuu.

Så snart den fåtaliga ryska fältvakten vid Mönninvaara varseblef beväpnade män närma sig byn, tog den till flykten utan att ens inlåta sig i skottväxling. Dock återvände ryssarna redan vidsoluppgången påföljande dag; de anfördes nu af major Scheene och voro 200 man starka.

Tiainen förlorade dock ej fattningen, utan tågade fienden till mötes samt uppställde sina bönder i skydd af sädesfält och småskog å ömse sidor om landsvägen. Därpå lät han ryssarna nalkas, och först sedan dessa kommit inom säkert skotthåll, öppnade han en liflig eld, som tvang fienden att draga sig bort. De ryska dragonerna kunde ej med sina små karabiner nå lika långt som bönderna med sina gevär. Ett stort antal af dem stupade, hvaremot endast en bonde blef på platsen.

Denna första framgång upplifvade bönderna till fortsatt kamp. Klokheten hindrade dem likväl att inlåta sig i ett onödigt förföljande af fienden samt förbjöd dem äfven att stanna vid Mönninvaara, där terrängförhållandena ej voro gynnsamma vid försvar mot en större styrka. Tiainen tågade därför till Ahvenus pass, där han intog position och lät uppkasta vallar samt förstöra bron. Dessutom lade han beslag på alla båtar och afsände en liten bevakningskår till Kaltimoniska. Sålunda beredd inväntade han fiendens anfall.

Medan detta försiggick, hade major Malm med 240 savolaksjägare och 2 kanoner aftågat från Kuopio till böndernas undsättning. Hans uppgift var, som tidigare omnämnts (sid. 145) att försvara Sandels' vänstra flank och hindra ryssarna från att intränga i Karelen.

Alexejeffs hufvudstyrka, omkring 500 dragoner, var i Joensuu sysselsatt med att förfärdiga flottor och broar för att komma öfver sundet, men medan de som bäst höllo på därmed, brann ett skott af från motsatta stranden och dödade befälhafvarens häst. Uppskrämda häraf förmodade ryssarna att Malms trupp anländt till orten, hvarpå de hals öfver hufvud togo till flykten. Skottet hade aflossats af en bonde, som jämte några hundra allmogemän samlats på motsatta stranden. Dessa skyndade därefter att ända till Tohmajärvi följa fienden i spåren.

C. W. Malm.I en tät skog i närheten af Hammarlaks by, som ryssarna under sin brådstörtade flykt passerade, hade några beväpnade allmogemän, anförda af en bonde vid namn Halonen, lagt sig i bakhåll. Så snart ryska trossen kom på säkert skotthåll, aflossades en salva mot hästarna. En mängd trossvagnar, lastade med hafre, samt 3 dragoner föllo i händerna på bönderna.

Sålunda undkommo ryssarna innan Malm ännu hunnit fram till orten. Böndernas förhastade anfall omintetgjorde Malms plan att afskära fiendens återtågsväg. Malm var nämligen på väg till Mattiselaks, hvarifrån det hade varit

hans afsikt att med båtar ro öfver till Hammarlaks och därifrån falla ryssarna i ryggen. Nu ankom han för sent och måste inskränka sig till att endast förfölja fienden. Han förenade därför de här påträffade beväpnade bönderna (omkring 400 man) med sina egna 240 man samt fortsatte sålunda marschen i fiendens fotspår.

Alexejeff hade vid denna tidpunkt erhållit underrättelse om sina landsmäns misslyckade operationer vid Kuopio. Nu såg han sina båda flyglar hotade af — beväpnade bönder (!), och därtill nådde honom ett märkvärdigt rykte att »ansenliga svenska styrkor, ja hela hufvudarmén under grefve Klingspors eget befäl var att förvänta till Karelen» (!). Af blotta *ryktet* lät Alexejeff till den grad uppskrämma sig, att han utan betänkande med största skyndsamhet försökte uppnå riksgränsen, förstörande under sin snabba marsch alla broar, som han passerade. I Pälkjärvi besinnade han sig dock och beslöt att göra ett försök till motstånd, hvarför han ändtligen stannade, här inväntande Malms ankomst.

Den 9 augusti uppnådde Malm Pälkjärvi och anföll Alexejeff utan dröjsmål. Kort dessförinnan hade kornetten Berndt von Brandenburg och fältväbeln Paul Brunow med 50 man och 200

Pälkjärvi kyrka.bönder på omvägar anländt till stället och kringgått fienden, hvarigenom anfallet skedde från två sidor.Brandenburg och Brunow inträffade i Karelen något före Malm. De blefvo utsända från Kuopio i ändamål att kalla allmogen under vapen och ordna folkresningen.

Malms förtrupp anfördes af den tappre löjtnanten C. G. Wallgren, hvilken med fälld bajonett rusade på ryssarna, tog några fångar och dref en fientlig afdelning ner i ett kärr. Själf blef han därvid sårad. Dessutom omnämnas särskildt löjtnanterna SwibeliusSkrifves äfven Svebilius. och J. D. Bosin, af hvilka den sistnämnde blef sårad, fänrikarna Molerus och Löthman, den senare dödligt sårad, kornetten Brandenburg, fältväbeln Brunow samt sergeanterna Sterner och Rosenquist. Förlusterna utgjordes af endast 30 sårade och döda, hvaremot fienden förlorade minst 200 man, hvilka kvarlämnades där de stupat, på vägen och i skogen invid. Dessutom togos 31 krigsfångar. I sex timmar kämpades hårdnackadt, tills Alexejeff slutligen blef i grund slagen och flydde öfver riksgränsen. Malm hade sålunda med endast 240 soldater och 400 bönder besegrat 1,300 man reguliära trupper. »Striden vid Pälkjärvi kyrka», yttrar Malms biograf, »var isynnerhet en hedersdag för den karelska landstormen, som hade besegrat en dubbelt starkare fientlig reguliär kår. Den röjde huru mycket äfven en mindre öfvad trupp förmår uträtta, då den ledes af patriotismen och åtnjuter lyckan att kommenderas af en sådan imponerande man som Carl Wilhelm Malm.»

I öfriga trakter af vårt land", där allmogen grep till vapen, voro de patriotiska känslorna hos folket nog lika starka som i Karelen, men ledningen var, som vi sett, mycket underhaltig; rörelsens betydelse minskades här i väsentlig mån af bristen på förnuftiga planer. Härigenom utföllo resultaten så olika. Hvad hade väl ej kunnat uträttas, och hvilken lycklig vändning hade ej krigets utveckling kunnat taga, ifall organisationen öfverallt varit lika förträfflig som i Karelen!

Alexejeff stannade emellertid ej förr än han uppnått Sordavala. Här erhöll han förstärkningar, hvarefter hans detachement uppgick till 3,000 man. Dock fann han sig ännu ej säker, utan lät föra alla i Sordavala befintliga förråd till fartygen i hamnen, för att i händelse af anfall sålunda kunna rädda dem sjövägen.

Genom Alexejeffs flykt öppnades ej allenast vägen till Sordavala, utan äfven till Nyslott, något som på det högsta bekymrade Tutschkoff. Han såg sig nu föranlåten att från sina trupper afskilja en del till nyssnämnda stads försvar, hvarigenom hans egen styrka i Kuopio försvagades.Så snart man i S:t Petersburg erfarit om de misslyckade operationerna i Karelen, återkallades general Alexejeff, och i hans ställe utnämndes kejsarens generaladjutant furst Dolgoruki. Tillika bestämdes, att hans detachement skulle underlyda Tutschkoff, hvarigenom större enhetlighet i ryssarnas krigföring i östra Finland komme att uppnås.

Furst Mikael Petrowitsch Dolgoruki var i många afseenden olik sin företrädare. Han skildras som en tapper, insiktsfull, fint bildad och sympatisk man. Född 1781, var han endast 28 år gammal vid tillträdandet af den ansvarsfulla befattningen i Karelen. Som ättling af det gamla Rurikska furstehuset, hörde Dolgoruki till Rysslands förnämligaste aristokrati. Redan som barn inskrefs han i arméns rullor, avancerade hastigt i graderna

och deltog som 16-årig yngling i persiska kriget. Då Gör. Magn. Sprengtporten år 1800 af kejsar Paul I i ett diplomatiskt värf sändes till Paris, följde Dolgoruki honom i egenskap af attaché. I Paris stannade den unge fursten en längre tid och återvände till hemlandet först då krigen mot Napoleon begynte. I dessa krig deltog Dolgoruki såsom chef för ett dragonregemente och utmärkte sig för tapperhet i flera drabbningar. Han stod i hög gunst hos Alexander I, och det säges, att han till och med varit förlofvad med en af kejsarens systrar.

Till Sordavala anlände fursten den 13 augusti, och den 18:e bröt han upp emot finska gränsen, hvarvid hans detachement utgjordes af 1 infanteriregemente, 2 kavalleriregementen och 4 kanoner.

Malm, som emellertid ej funnit någon fördelaktig position vid gränsen, kvarlämnade därstädes endast en mindre observationskår, och tågade själf med sin hufvudstyrka till Tohmajärvi. Detta steg

Furst M. P. Dolgoruki.betingades äfven af att han genom sina kunskapare fått kännedom om att 500 man ryssar och några af deras kanonbåtar nalkades från Nyslott-sidan, hotande hans rygg. Nämnda fientliga styrkor voro af Tutschkoff utsända till Dolgorukis understöd.

Dolgoruki åter hade till en början stannat vid Ruskeala, där han i väntan på förstärkningar befäste ställningen medelst uppförande af jordskansar. Men sedan förstärkningar anländt, och särskildt efter det han erhållit kunskap om att furst Galitzins avantgarde ändtligen ryckt in i Finland, ansåg han sig utan fara kunna gå vidare. Om truppen från Nyslott tyckes han ännu ej haft någon kännedom.

Då nu Malm från tvenne håll såg sig hotad af betydligt öfverlägsna styrkor, drog han sig till Joensuu.

Dolgoruki avancerade emellertid till Tohmajärvi och Kides och underrättades här om att en ansenlig militärstyrka — det sades 6,000 man(!) — trängde emot honom från Puhois. Han tog då för gifvet att det var Malm och afsände genast ett detachement emot de anryckande. Emellertid utgjordes den förmenta fienden af den 500 man starka ryska trupp, som sändts till Dolgorukis undsättning. På vägen mellan Suorlaks och Puhois möttes de begge ryska styrkorna den 28 augusti. Det rådde för tillfället en mycket tät dimma, så att man ej kunde urskilja något, och utan att någon närmare tog reda på hvad slags trupper man hade framför sig öppnades eld å ömse sidor.

Länge och väl pågick en skarp skottväxling och många hade fallit sårade och döda, då dimman slutligen begynte skingras och man upptäckte det gräsliga misstaget. Såväl Nyslotts-detachementet som Dolgorukis trupp hade varit i den tron, att de haft Malm framför sig, ehuru denne nu redan var i Joensuu.För att dölja händelsen, begrofvos de döda under landsvägen, där man förmodade att grafvarna ej skulle blifva upptäckta. Huruvida Dolgoruki fick kännedom om saken, är ej bekant, men ingen rysk författare har omnämnt denna föga hedrande vapenbragd. Ännu i våra dagar måste man allt emellanåt fylla detta ställe af landsvägen med sand, ty jorden sätter sig fortfarande.

Sedan Dolgoruki förenat Nyslotts-detachementet med sitt eget, kunde han räkna 4 à 5 tusen man, men det oaktadt stannade han en hel vecka i Tohmajärvi, där han medelst skansverk befäste sin ställning. Han vågade sig ännu icke längre fram, emedan folkresningen gripit omkring sig med sällspord styrka. Öfverallt hade allmogen beväpnat sig, hotande och oroande ryssarna vid hvarje steg. För att undertrycka resningen, utfärdade Dolgoruki en proklamation, hvari bönderna förmanades att förblifva stilla samt hotades med att få sina byar uppbrända och förstörda, såvida deej inom bestämd tid aflämnade sina vapen vid församlingarnas kyrkor. Dessutom afsände Dolgoruki från Kemie (nära invid Tohmajärvi kyrka) en afdelning på 1,000 man under öfverste Gerngross' befäl till Kovero och Eno, i hvilka trakter man förmodade, att den egentliga härden för rörelsen stod att finna.

Den 2 september uppnådde Gerngross Kaltemoniska strand, där Tiainen posterat en del af sina män. Dessa hade på en utskjutande udde, på högra stranden, uppfört några vallar af jord och sten, samt för att vilseleda fienden på vallarna placerat några brända stockstubbar, hvilka på afstånd togo sig ut som kanoner. Men efter det ryssarna med synglas undersökt positionen, upptäcktes de förmenta kanonernas beskaffenhet, och man begynte beskjuta skansarna med falkonetter.

Å ömse sidor uppstod nu, tvärs öfver vattendraget, en liflig skottväxling, och för bönderna blef det slutligen

omöjligt att hålla sig kvar, utan blefvo de tvungna att draga sig tillbaka.Vid detta tillfälle sköt en ung gosse, Mårten Stenius, en rysk officer, medan denne var sysselsatt med förberedelser för öfverfarten. Då Gerngross i november kom till Pielis och frågade efter hvem som skjutit officeren, svarade församlingens prost: »Det gjorde min brorson». Ynglingen efterskickades och på Gerngross' fråga, huru han vågat göra detta, yttrade Stenius oförskräckt: »Vi hafva lofvat konungen att försvara vårt land.» Svaret anslog öfversten, som klappade gossen på axeln med orden: »Det var väl gjordt, men jag hade hellre gifvit ett helt kompani än denna man».

Efter att med båtar hafva, öfverfört sitt manskap till andra stranden, sände Gerngross några hundra man uppåt Pielis, medan han med resten vände sig söderut, för att på den västra sidan af älfven taga Malm i flanken. Då nu äfven Dolgoruki närmade sig Joensuu, och de fyra kanonsluparna hotade Malms ställning från söder, lämnade han

A. L. Christiernin.

sistnämnda ort och drog sig till Taipale. Här mötte honom öfverstelöjtnant Christiernin, hvilken med 300 man af Uleåborgs och Kajana bataljoner af Sandels blifvit utsänd till förstärkning.

Bönderna hade emellertid vid Ahvenus intagit ställning, och då ryssarna vid ankomsten till nämnda ort möttes af en större skara än de hittills påträffat, beslöto de att vända om. När nu Tiainen märkte, att fienden ej vågade angripa finnarnes starka ställning, lämnade han Stenius med ett mindre antal bönder vid passet och begaf sig själf med de öfriga till Pielis och Nurmes för ombyte af manskap.

Ryssarna åter inrapporterade till Joensuu, att flera tusen man reguliära trupper intagit ställning vid Ahvenus. Att bönderna blefvo tagna för reguliära soldater var lätt förklarligt. De hade nämligen omvirat sina hattar med hvita näfverband och på dem anbragt kokarder af samma material; dessutom voro deras lodbössor försedda med målade träbajonetter. Sålunda utrustade, kunde de på afstånd lätt förväxlas med Savolaks jägare, hvilka i det närmaste voro klädda på samma sätt.

Nu sändes v. Gerngross åter med en afdelning om 1,500 à 2,000 man — mest kavallerister — mot de förmenta reguliära trupperna vid Ahvenus. Hastigt tillryggalade ryttarna de 6 milen och öppnade genast eld emot bönderna. Tiainen hade emellertid ännu ej hunnit återvända, och Stenius förfogade öfver en alltför fåtalig styrka för att med framgång kunna emotstå en så öfverlägsen fiende, hvarför han efter en kort skottväxling drog sig tillbaka. Han tågade nu med sina bönder 16 km och stannade vid Vorna bro, belägen strax bortom Pielis sockens gräns.

Terrängförhållandena vid Vorna bro erbjödo många fördelar, af hvilka äfven sockenborna, som i stort antal skyndat till stället, ville begagna sig, hvarför de beslöto att där i det längsta försvara sin gräns. På ömse sidor om landsvägen, som ledde öfver en slät, smal mo, utsträckte sig otillgängliga, vidsträckta moras och sjöar. Någon annan kommunikationsled förekom ej, och en framträngande fiende måste ovillkorligen passera nämnda väg. Längre fram ledde vägen medelst en bro öfver en å, på hvars andra strand en backe erbjöd finnarna möjlighet att bestryka den nedanför liggande terrängen. På sistnämnda höjd hade bönderna intagit position samt, begagnande sig af stora stenar och kullfallna furor, uppfört skansverk till skydd mot ryssarnas kulor. Bron öfver ån hade dessutom förstörts, hvilket yttermera förstärkte ställningen.

Den 9:e på aftonen anlände v. Gerngross med sina ryttare till stället, hvarefter striden omedelbart vidtog. Med dödsförakt sprängde dragonerna fram längs landsvägen, utsatta för böndernasmördande kulor. Bönderna däremot, väl skyddade bakom stenar och trädstammar, kände sig trygga, då de hörde de ryska kulornas hvinande och smattrande mot klipporna och braket af sönderskjutna kvistar i furornas toppar. »Skjut högre!» tillropade bönderna hånande sina motståndare. Denna blodiga natt i urskog och moras, hvarunder de hetsade karelarna i förtviflans mod försvarade sin fäderneärfda torfva, blef för ryssarna fylld af jämmer och fasa. Ett slort antal af dem funno här i den dystra ödemarken sin sista hvilobädd. De hade sin ambulans i en badstuga i Kelvä by, där man äfven senare fann kvarlefvorna af en mängd stympade, illa massakrerade lik. Medan striden pågick, antände flenden den i närheten belägna Keihonvaara gård, hvarvid skenet från eldhärden upplyste de hemska scener, som

höstnatten dolt i sitt mörker.

Då fienden slutligen insåg omöjligheten att med skjutning bortdrifva bönderna från deras väl skyddade ställning, begynte de framsläpa trädstammar, för att af dem göra flottbroar och sålunda komma öfver den smala ån. Att längre försvara backen tjänade nu ej mera till något, ty så snart fienden lyckats öfvergå ån, skulle bönderna ej längre kunna motstå deras öfverlägsenhet. Därför drogo de sig, medan natten ännu varade, tillbaka och tågade 18 km längre norrut, till Jouhia sunds norra strand. Här stannade de bakom en lång bro, hvilken delvis nedrefs.

Tiainen med nurmisborna anlände nu äfven till stället, och man gjorde sig redo för ett samfäldt, ihärdigt försvar. Då ryssarna den 10:e äfven hunnit fram till platsen, lyckades bönderna genom en list vilseleda dem. Fienden såg en kolonn framrycka från skogen, hvilken, då den defilerade förbi, hälsade dem med en salva. Snart försvann den, och en annan kolonn frammarscherade, därefter en tredje och sålunda i fortsättning, tills en aktningsbjudande styrka hade tågat förbi. Att det var samma kolonn, som alltjämt återkom, anade ryssarna ej och härigenom

Vorna bro.

förklaras deras rapport om att passet försvarades af många tusen man. Då härtill lägges ställningens ointaglighet — ett bredt sund åtskilde här de stridande — var det ej märkvärdigt, att fienden afstod från försöket att angripa bönderna. Den 11:e vände ryssarna om och tågade tillbaka.

Efter fiendens aftåg flyttade Tiainen sitt högkvarter till Eno kyrkoby, hvarifrån han företog ströftåg mot ryssarna. Än öfverföll han en fora med lifsmedel, än fångade han en kurir, än plundrade han fiendens förrådsupplag, utan att ryssarna kunde nå den oförvägne mannen. Tutschkoff satte ett pris af 500 rubel på hans hufvud, men oskadd gick han igenom alla faror och bibehöll öfvertaget ända in i november månad.

Landskapsbild från Eno. (Valliniemi.) Tiainen med sina tappra män hindrade sålunda fienden att begagna den väg, som från Pielis genom Nurmes leder till Sotkamo och Kajana. Hade ryssarna lyckats komma fram nämnda väg, skulle de för Sandels afskurit återtåget norrut. Nu blefvo alla deras bemödanden att tränga fram genom norra Karelen fruktlösa, och dessutom voro omkring 2,000 man bundna vid trakten, allt detta tack vare karelarnas sega motstånd. Först då öfver vattendragen spändes broar af is, och den finska hufvudarmén dragit sig långt upp mot norden, återvände Tiainens män till sina hem och underkastade sig den påtvingade nya trohetseden. Endast Tiainen själf vägrade aflägga ed åt tsaren och måste på grund häraf fly från trakten, men lyckades efter många faror och äfventyr välbehållen uppnå Sverige. I Stockholm emottogs han nådigt af konungen, som förärade honom medaljen för tapperhet i fältatt i svärdsordens band bäras om halsen samt 800 riksdaler i gratifikation äfvensom en årlig pension.Efter krigets slut slog Tiainen sig ned i Haparanda, men flyttade redan efter tre år till sin fädernebygd, där han, försedd med svenskt pass, utan att aflägga trohetsed, bodde intill sin 1833 timade död.

Öfverhufvud behandlade ryssarna invånarna i Karelen med större skonsamhet, än fallet var i Österbotten. Enskilda fall af råhet och grymhet förekommo likväl äfven här. Bland dessa framstår särskildt den hårresande behandling, som vederfors prosten Henrik Winter, Libelits' åldrige och aktade kyrkoherde. Han blef misstänkt för att stå i förbindelse med »rebellerna», hvarför han greps af kosackerna och fastbands mellan tvenne hästar. Sålunda nödgades nu den gamle mannen till fots följa ryttarna på väg mot ryska gränsen. Vid Pälkjärvi sågs han ännu, men därefter försvinna hans spår i obekanta öden. Ett rykte förmälde, att han störtat innan han hunnit till Wiborg, men intet är med visshet bekant om hans slut. Winter efterlämnade en späd dotter, som tidigare förlorat sin moder.

Hela trakten led dock mycket af de svåra inkvarteringarna, hvarvid fienderna för sina behof togo allt hvad de kommo åt. Svårast hade de gårdar, hvilka lågo nära intill allmänna landsvägen. Eno, Kemie och Joensuu blefvo särskildt utplundrade.

På den plats, där staden Joensuu i våra dagar är belägen, funnos år 1808 endast ett kronomagasin, ett bränneri, äfven det tillhörigt kronan, och en egendom tillhörig domaren Martin Stenius. På sistnämnda ställe tillgrepo ryssarna allt hvad de kommo öfver och det gick slutligen så långt, att de hotade drifva ägaren själf på dörren. Då

nu den 74-åriga domaren hos chefskapet anförde klagomål öfver godtycket, blef han förd till lägret vid Mattisenlaks och därstädes kastad i en grop. Hans maka (född

Olof Tiainens graf.Alopæus) förklädde sig då i allmogedräkt och begaf sig, åtföljd af en trotjänare, till lägret, där hon utbjöd matvaror åt soldaterna. Hon lyckades därunder få reda på sin mans tillhåll, och vid mörkrets inbrott smög sig den modiga kvinnan till gropen och befriade fången. Alla tre skyndade härpå till stranden, där en båt låg i beredskap, men hunna blott ett litet stycke ut på sjön, upptäcktes flyktingarna af en vaktsoldat, hvilken aflossade ett skott mot dem. Kulan genomborrade båten, som till följd häraf intog betydligt vatten. De flyende lyckades dock undkomma till en liten holme och här måste de nu genomvåta tillbringa den kalla höstnatten, men upptogos följande morgon af några fiskare, hvilka ändtligen förde dem hem. Följden blef dock att Stenius kort därefter dukade under för sjukdom.

Flera andra vittnesbörd om ryssarnas grymhet kunde anföras, men detta kan vara nog för att belysa deras tillvägagående.

Emellertid stodo Christiernin och Malm vid Taipale, där de trotsade Dolgorukis flerfaldiga försök att såväl till lands som till sjös tränga vidare. Tutschkoff blef slutligen otålig och uppmanade Dolgoruki att rycka fram, men denne förmådde intet uträtta. Mellan de begge ryska generalerna uppstod af denna anledning allvarsamma misshälligheter, hvilket lätt hade kunnat medföra olyckliga följder för ryssarnas krigföring. Men en reflexverkan af de samtidigt timade händelserna vid norra finska armén gav sig nu tillkänna i dessa trakter.

Dessutom hade allt sedan v. Fieandts nederlag vid Karstula ryssarnas förhoppningar om framgång äfven inom Tutschkoffs kår betydligt stigit. Några kanonslupar hade man här lyckats skaffa sig från Willmanstrand, och därtill hade flera lodjor och flottor hunnit blifva byggda af timmermännen från S:t Petersburg. Med dessa farkoster gjorde nu ryssarna ständiga angrepp emot ställningen vid Toivala, men blefvo alltid tillbakaslagna.

Om det också hittills lyckats Sandels att hålla sig kvar vid Toivala insåg han dock numera, att den stund nalkades då han skulle blifva tvungen att uppgifva sin ställning. Från öster hotades han af Dolgoruki, från söder af Tutschkoff och från väster af Kamenski. För att ej blifva kringränd och afskuren, återstod honom ej annat än att draga sig tillbaka. Hans styrka uppgick till endast 1,800 man, af hvilka en stor del utgjordes af rekryter. Dessutom voro allas krafter af den svåra tjänstgöringen mer eller mindre uttömda. »Vi ligga allt ständigt på geväret», skref han till Klingspor den 2 september, »och jag har på längre tid icke kunnat låta någon vara afklädd om natten».Den 14 september, eller samma dag som hufvudarmén led sitt afgörande nederlag vid Oravais, hvarom Sandels naturligtvis ej hade någon kunskap, skref han till Tavast: »Min Gud! hvad det är påkostande att icke äga hopp om detta arma lands räddning, oaktadt de underverk af tapperhet, som finska armén ådagalagt, men disproportionen i vår fiendes styrka är för stor och den väntade svenska hjelpsändningen för länge uteblifven. Min ställning är högst bekymmersam. Jag har under en tid af 13 veckor kunnat bibehålla mig härstädes emot alla fiendens försök alt forcera mig härifrån, i hopp att någon diversion ifrån stora armén till min förmon kunnat ske. Men sednare dagars händelser hafva betagit mig det, och fienden har under tiden förstärkt sig så till sjös som lands, och framtränger tillika genom Carelen med en betydlig styrka, så att jag likasom uti en halfcirkel omgifves af 7 à 8,000 man utom flotillen, och kan på alla sidor tourneras; således lärer min reträtt blifva en nödvändighet, och det fattiga folket och landet af fienden spolierat och förstört. — — Torde hända vårt elaka öde förer oss ännu en gång till Uleåborg, samt att vi där träffas.»

Brefvet gifver en tydlig bild af Sandels' ställning. Han hade dock redan i början af juli begynt tänka på en försvarsposition på sin reträttväg norrut, och för att utvälja en lämplig sådan hade major Nyberg och löjtnant Burman undersökt trakten, hvarvid de förordat Palois ström, något sydost om Idensalmi. Här uppfördes under sommaren befästningar, hvarefter ansenliga förråd af lifsmedel samlades å detta ställe.

Den 14 september erhöll Sandels kännedom om att Fieandt från Gamlakarleby tågade mot söder och att broarna norr om nämnda stad förstördes. Underrättelsen var för Sandels af största vikt, ty hans återtågsväg ledde till Uleåborg, och nu höll man på att omintetgöra kommunikationen mellan sistnämnda stad och hufvudarmén, hvilken stod i trakten af Vasa. Att lämna sin ställning utan Klingspors medgifvande ansåg han sig först ej

berättigad; men då han nu, sedan fienden bemäktigat sig Gamlakarleby, förmodade att förbindelsen med hufvudarmén var afbruten, och då de till högkvarteret afsända kurirerna ej återvändt, fann han sig dock föranlåten att utan order begynna återtåget.

Vid den starka positionen i Palois var det Sandels' mening att stanna, för att där fortsätta ett hårdnackadt försvar. Han återkallade nu Christiernin och Malm ifrån Taipale, hvarigenom vägen för Dolgoruki blef öppen.

Den 29:e augusti erhöll Dolgoruki 6 kanonslupar, hvilka hjälpte honom öfver sundet, och samtidigt försökte Tutschkoff att företagalandstigningar vid Toivala, något som dock misslyckades. Sandels stod ännu kvar, ehuru han beredde sig att lämna orten.

Malm retirerade emellertid endast steg för steg, under vägen begagnande sig af hvarje ställe, där terrängförhållandena erbjödo någon möjlighet att uppehålla och fördröja fiendens framträngande, hvarigenom han förskaffade Sandels mera tid till förberedelserna för uppbrottet från Toivala. Sålunda stannade Malm den 11 september vid Melttunen ström.

Denna ström, hvilken erhåller sitt vatten från Saarijärvis södra del, flyter ut i Kaavi sjö och utgör ett stort hinder för en framträngande fiende. Vägen mellan Joensuu och Kuopio leder medelst en bro öfver densamma; på dess västra strand finnes en höjd, från hvilken den andra stranden med fördel kan beskjutas, och här uppställde Malm sina kanoner. Med några jordvallar förstärkte han yttermera positionen.

Enligt erhållen order fortsatte Christiernin återtåget, och Malm blef ensam med sina par hundra man. Ortstraditionen vet berätta, att en het strid uppstod vid nämnda Melttunen ström, och att många krigare här stupade. Vid i våra dagar företagna gräfningar har man här funnit människoben, hvilket talar för traditionens sannfärdighet. Det förmäles på orten, att nämnda strid var af betydligare omfattning än den vid Taipale, ehuru i tidigare krigsskildringar därom intet blifvit nämndt.

Då Malm slutligen beslöt att fortsätta reträtten, stannade Dolgoruki ännu flera dagar kvar vid Melttunen. Malm tågade genom Kaavi och Nilsiä till Vehkalahti, nuvarande Martikkala gård vid Rajasalmi, där terrängens särdeles gynnsamma beskaffenhet återigen manade honom till ett försök att uppehålla ryssarna. Äfven vid denna ort uppstod, enligt folktraditionen, en strid som kräfde människolif.Då härvarande bro år 1867 reparerades, fann man vid gräfningar i Jordan några människoben. Om sistanförda skärmytslingar hafva endast ortstidningarna i vår tid haft att berätta.

Traditionen förmäler, att Sandels till denna trakt sände en officer för att kunskapa, och att denne ej hade några soldater med sig. Han sammankallade emellertid en liten skara bönder och begaf sig med dem under en mörk natt för att utspionera ryssarna. Anländ nära intill fiendens läger vid Strömsdals bruk, gaf han signal med ett blåsinstrument, hvilket föranledde ryssarna att utan betänkande fly från stället, i förmodan att Malm med sitt manskap nalkades dem.Sandels lämnade emellertid den 30 september på morgonen frivilligt den ställning, där han i tre och en half månad trotsat en betydligt öfverlägsen fiende, och där han med sin fåtaliga styrka bundit en stor del af ryska armén. Han drog sig först till Alapitkä, och den 3 oktober fortsatte han vägen till Sihvonlaks. Här nådde honom underrättelsen att ett stillestånd i Lochteå den 29 september blifvit afslutadt. 13 Kapitlet.

Lochteå—Olkijoki.

Efter Oravais' olyckliga dag tågade Klingspors armé norrut och anlände morgonen den 15 september till Nykarleby, där en dags hvila förunnades de uttröttade och modfällda soldaterna. Den 16:e fortsattes marschen vidare, hvarunder alla broar längs vägen förstördes, och den 19:e uppnåddes Esse bro, där det återigen blef fyra dagars hvila. Någon brådska var ej af nöden, ty ryssarna, hvilkas krafter efter nyss utståndna ansträngningar äfven i det närmaste voro uttömda, följde endast långsamt efter och uppehöllos dessutom ständigt af de talrika vattendragen, hvilkas öfvergång, då broarna blifvit förstörda, vållade ansenlig tidsutdräkt.

Sålunda fortsattes återtåget i korta dagsmarscher utmed Bottenhafvets kust, från den ena orten till den andra, hvarunder general Gripenberg, som kvarstått i Nedervetil, slöt sig till den öfriga hären. Mindre skottväxlingar

förekommo då och då emellan eftertruppen, hvilken utgjordes af svenska fördelningen, och fiendens förtrupp, anförd af Kulneff.

Den 25:e hade arriergardet uppnått Kauho bro, hvarest man omsider beslöt stanna för att göra motstånd. Förtruppen, med hvilken Klingspor följde, hade samtidigt hunnit fram till Lochteå, där högkvarteret förlades. Positionen vid Kauho stärktes medelst 13 Kapitlet.

Lochteå—Olkijoki.

Efter Oravais' olyckliga dag tågade Klingspors armé norrut och anlände morgonen den 15 september till Nykarleby, där en dags hvila förunnades de uttröttade och modfällda soldaterna. Den 16:e fortsattes marschen vidare, hvarunder alla broar längs vägen förstördes, och den 19:e uppnåddes Esse bro, där det återigen blef fyra dagars hvila. Någon brådska var ej af nöden, ty ryssarna, hvilkas krafter efter nyss utståndna ansträngningar äfven i det närmaste voro uttömda, följde endast långsamt efter och uppehöllos dessutom ständigt af de talrika vattendragen, hvilkas öfvergång, då broarna blifvit förstörda, vållade ansenlig tidsutdräkt.

Sålunda fortsattes återtåget i korta dagsmarscher utmed Bottenhafvets kust, från den ena orten till den andra, hvarunder general Gripenberg, som kvarstått i Nedervetil, slöt sig till den öfriga hären. Mindre skottväxlingar förekommo då och då emellan eftertruppen, hvilken utgjordes af svenska fördelningen, och fiendens förtrupp, anförd af Kulneff.

Den 25:e hade arriergardet uppnått Kauho bro, hvarest man omsider beslöt stanna för att göra motstånd. Förtruppen, med hvilken Klingspor följde, hade samtidigt hunnit fram till Lochteå, där högkvarteret förlades. Positionen vid Kauho stärktes medelstuppförande af några mindre jordvallar; bron uppbrändes och trupperna intogo ställning längs åns norra strand.

Samtidigt upplöstes 4:e brigaden (Cedergrens), hvarvid dess infanteri tilldelades den 3:e brigaden (Gripenbergs) och dess artilleri infördes i svenska fördelningen. Gyllenbögels bataljon sammanfördes äfven med 3:e brigaden. Savolaks jägares tre (half-) bataljoner sammanslogos till en, Karelska jägarna äfvenså till en, och resternar af Nylands regemente bildade en bataljon. De finska trupperna förenades under generalmajor Gripenbergs befäl. Västerbottens bataljon tilldelades 2:a svenska brigaden, hvars vargerings- och jägarebataljoner upplöstes.

Nämnda förändringar betingades däraf att alla truppdelar, tillföljd af de senaste striderna och härjande sjukdomar, betänkligt hopsmultit. Tillståndet vid armén var öfverhufvudtaget vid denna tidpunkt högst bekymmersamt. Såväl i fysiskt som i moraliskt afseende hade officerare och soldater lidit och slitit oerhördt ondt. Med hvarje dag ökades svårigheterna; särskildt begynte lifsmedlen tryta, hvarför Klingspor anbefallde att åt soldaterna skulle utdelas proviant för 6 dagar, hvaraf för 2 dagar i penningar. Manskapet erhöll sålunda sina portioner förminskade med en tredjedel, ty i det utblottade landet kunde de ej ens för betalning komma öfver något. Missnöjet och modlösheten begynte tilltaga och sprida sig bland trupperna, så att talrika deserteringar förekommo.

Med följande ord skildrar en deltagare tillståndet inom hären vid denna tidpunkt: »Öfvermannade», skrifver han, »återstod oss endast att retirera till Torneås snöfält, eller kasta folket på vägarna i de odugliga hospitalerna. Hoppet att återvända till fäderneslandet med svärdet i hand försvann fullkomligt. Kan man då förundra sig, att sjukdomar, missnöje och likgiltighet småningom insmögo sig i vår tappra armé och att därinom snart visade sig det största onda — rymningar?»

Sådana voro i få ord förhållandena inom finska armén, då fienden föreslog en vapenhvila. Och ej var det märkvärdigt att man under dylika omständigheter gärna emottog anbudet, isynnerhet som man därvid närde hoppet om att stilleståndet kunde leda till fred. Men hvad föranledde väl ryssarna till detta steg? Det förefaller besynnerligt att de nu, då krigslyckan vändt sig till deras fördel, ej med större energi försökte fortsätta striden och tillgodogöra sig de vunna fördelarna.

Buxhœvden har, till förklaring af sitt tillvägagående, framhållit följande orsaker: »1) Önskan att gifva sina

trupper en tids hvila, emedan dessa under loppet af hela sommaren varit i oafbrutenrörelse; att förbättra ammunitionen och tillföra lifsmedel, hvilka alldeles uteblifvit, i anseende till hufvudmagasinernas aflägsenhef; från grefve Kamenski, som genom sitt häftiga anfall tillintetgjorde högkvarterets alla beräkningar att förse honom med lifsmedel, ty under stilleståndet hoppades man kunna transportera desamma till trupperna och förbereda förråder för vinterfälttåget. 2) Afsikten att invänta vintern, ty i anseende till den närvarande sena hösten förknippades truppernas rörelser stund för stund med stora besvärligheter, isynnerhet vid öfvergången af åarna, hvilka, ju längre mot norr, blifva allt bredare och stridare, då däremot alla hinder af sig själft skulle försvinna vid åarnas isbeläggning, hvilken efter några veckor borde inträffa. 3) Önskan att på arméns högra flygel få Sandels att retirera från Toivala-positionen, hvilken han hela sommaren innehaft och befästat, och få Tutschkoffs kår förlagd till Idensalmi, sedan den utan strid eröfrat en sträcka af 100 verst, för ryssarna så mycket fördelaktigare, som det från Idensalmi var möjligt att operera i ryggen på grefve Klingspors armé och svenskarna voro nödsakade att öfvergifva den starka position, som de beredt sig vid Palois.»

Den sistnämnda orsaken var det dock som i främsta rummet dref ryska öfverbefälhafvaren att sluta stillestånd. Buxhœvden hade ännu ej kännedom om att Sandels självmant lämnat sin fasta position vid Toivala, ty detta skedde samma dag stilleståndet afslöts. Men i alla fall blef den vid Palois omsorgsfullt beredda positionen genom vapenhvilans bestämmelser utan svärdslag lämnad i ryssarnas händer.

Själf hade Buxhœvden, sedan han i Åbo öfvertygat sig om att alla Gustaf Adolfs landstigningsförsök i skärgården ej voro att frukta och sedan han erhållit Kamenskis segerbudskap, skyndat sig till hären i norra Finland. Anländ till Gamlakarleby, till hvilken ort ryska högkvarteret förlades, öfvertygade han sig personligen om förhållandena och beslöt då att föreslå en vapenhvila på följande villkor:Märkligt är, att de flesta ryska författare hålla före att stilleståndet föreslogs från svensk sida, ehuru förslaget i självfva verket utgick från Buxhœvden, hvilken till Lochteå afsände generalerna v. Suchtelen och Kamenski. Därom skrifver v. Suchtelens egen son, som äfven var närvarande, och bör hans intyg vara öfvertygande.

Svenska hufvudhären drager sig tillbaka till Himango, bakom Raumo å och får icke utsträcka sina förposter på andra sidan Ylikannus-Lampi-Lesti och därifrån i rak linje till Idensalmi kyrka; å andra sidan få ryssarna icke öfverskrida den å, som faller ut vid Juntila (öster om Lochteå);i Savolaks skola trupperna intaga en sådan ställning, att Idensalmi kyrka blir neutral, hvarvid de svenska trupperna besätta nordvästra och ryssarna sydöstra sidorna af passet;

på ingendera sidan få trupperna förflyttas till andra punkter, där de skulle kunna nyttjas;

utväxling af fångar må äga rum;

fientligheterna börjas först efter åtta dagars uppsägning.

Ofvananförda bestämmelser, hvilka för ryssarna medförde större fördelar än för svenskarna, undertecknades i Lochteå den 29 september. Dagen därpå begynte trupperna förflyttas till sina nya kvarter: 1:a finska brigaden till Hillilä by, 2:a finska brigaden till Himango, 3:e finska brigaden till Kalajoki och Tynga, 1:a svenska brigaden till Ylikannus och 2:a svenska brigaden till Välikannus by. Högkvarteret förlades samtidigt till Kalajoki, där Klingspor öfverlämnade befälet öfver armén i Klerckers händer. Själf begaf han sig till Stockholm, ty medan underhandlingarna om stilleståndet pågingo, hade han sent omsider af konungen blifvit afsatt från sitt befäl.

Jämte Klingspor afreste äfven generalerna Aminoff och v. Vegesack från krigsskådeplatsen; Aminoff, för att till konungen lämna en redogörelse öfver orsakerna till vapenhvilans afslutande, och v. Vegesack, kallad af Gustaf Adolf att stå till svars för det han icke landstigit i Björneborg, utan i Kristinestad. Konungen hade varit alldeles rasande öfver v. Vegesacks handling och yttrat, att han borde skjutas för pannan, emedan han brutit mot bestämda order. Nu stämdes den tappre generalen till svaromål inför krigshofrätt, ehuru orsakerna för hans tillvägagående redan tidigare blifvit uppgifna och då af konungen gillade.Krigshofrätten frikallade Vegesack från allt ansvar, men konungen dömde honom likväl till fästningsstraff, hvarifrån han dock befriades, emedan Gustaf Adolf störtades från tronen.

Aminoffs resa aflopp däremot vida lyckligare. Han anlände till Åland, där Gustaf Adolf fortfarande uppehöll sig på Lemlands prästgård, blef af monarken nådigt emottagen och kunde i ett bref, dateradt 11 oktober, meddela Klercker och Adlercreutz »att Kongl. Maij:t med det utmärktaste välbehag och nåd emottog tidningen om det afslutade stilleståndet. Dess nåd för finska armén och befälet har igenom det afslutade värdiga stilleståndet blifvit mångdubbladt och likasom förljufligat dess af bekymmer och omsorger upptagna dagar.» Aminoff erhöll dessutom personligen bevis på konungens bevågenhet genom att af denne blifva upphöjd i friherrligt stånd. Konungen ville antagligen härmed visa sin särskilda välvilja mot sin faders varmt tillgifne och pröfvadetjänare. I slutet af oktober lämnade Aminoff, efter väl förrättadt värf, Åland och begaf sig till Stockholm. Några dagar senare återvände äfven konungen till sin hufvudstad.

I S:t Petersburg uppväckte emellertid stilleståndet stort missnöjd mot Buxhœvden. Underrättelsen om öfverenskommelsen anlände samtidigt med Tutschkoffs meddelande om Sandels återtåg från Toivala. Man ansåg, att hufvudändamålet med vapenhvilan härigenom hade vunnits den förutan, och att det numera endast var svenskarna, hvilka kunde tillgodogöra sig fördelarna af densamma.

Kejsaren själf var vid denna tid bortrest till konferensen i Erfurt och hade under sin frånvaro befullmäktigat minister-kommittén att handla i sådana fall, som ej tålde uppskof. Att Buxhœvdens afundsmän och fiender, af hvilka det fanns många bland de högststående i S:t Petersburg, begagnade sig af detta tillfälle, var en själffallen sak. Det gällde nu att nedsätta honom i kejsarens ögon, och därtill var vapenhvilan en god trumf i deras händer.

Särskildt uppväckte underrättelsen missnöje bland diplomaterna, ty desse befarade möjliga konflikter med Rysslands allierade. Danska sändebudet Blome dröjde ej heller att afsända en depesch till utrikesministern Bernstorff, hvari han med starka ord klandrade Buxhœvdens tillvägagående. I sin skrifvelse (dat. 30 september) omnämner han först, att general Buxhœvden anhållit om instruktioner i anledning af ett anbud från Klingspors sida om stillestånd, och att ryska minister-kommittén till svar därpå uppmanat generalen att ej lyssna till förslaget, utan energiskt fortsätta med krigsoperationerna. »En i natt anländ kurir», fortsätter Blome, »meddelar att öfvergeneralen ej åtlydt befallningen, utan att han fullföljt sitt beslut. Grefve Soltykoff försäkrar mig att H. Majestät kejsaren kommer att blifva mycket missnöjd, och ej skall stadfästa öfverenskommelsen. Huru det än månne blifva, äro fientligheterna dock för närvarande afbrutna, af hvilken omständighet våra motståndare enbart draga fördel, särskildt nu, då de befinna sig inneslutna från alla sidor och deras ställning i högsta grad är betänklig. Jag saknar ord att för Eders Ex. uttrycka de känslor, jag erfar vid anblicken af huruledes de mest viktiga angelägenheter, — såväl de gemensamma som de, hvilka särskildt röra mitt fädernesland — ställes i beroende af dumheten, okunnigheten och klenmodigheten hos en man sådan som Buvhœvden.» o. s. v.

Rysslands rikskansler, grefve Rumjantzoff, utgöt äfven i en skrifvelse till kejsaren sin förtrytelse öfver det timade. »Såvida grefve Buxhœvden», skrifver rikskanslern bland annat, »velat egnaminsta uppmärksamhet åt den omständigheten, att kriget, som (vi nu föra, är ett allianskrig, skulle han ej tillåtit sig att föreslå Eders Maj: t en vapenhvila och ännu mindre att på eget bevåg, utan att invänta tillstånd därtill, afsluta en sådan.» Efter att sedermera hafva påpekat de förmåner, hvilka stilleståndet erbjuder åt »spillrorna af den försvagade svenska hären», framhåller han, att denna nu blir räddad från säker undergång, hvaremot den kejserliga arméns operationer omintetgjorts. Slutligen framhåller Rumjantzoff relationerna till Frankrike och Danmark och finner då att stilleståndet leder Ryssland i en svår ställning till nämnda allierade makter, hvilka ju hafva fullt skäl att beklaga sig, och att Danmark härigenom får anledning att förbereda och afsluta en separat fred. Sist yttrar Rumjantzoff, att kejsaren, enligt hans åsikt enträget borde fasthålla vid förbundet med Danmark.Dessa och några efterföljande diplomatiska bref, hvilka tidigare ej varit publicerade, hafva af doktor U. L. Lehtonen hemtats ur ryska arkiv och välvilligt blifvit ställda till författarens förfogande.

Krigsministern, den allsmäktige grefve Araktschejeff, sammankallade utan dröjsmål minister-kommittén och inbjöd general Rogdan von Knorring, — en af Buxhœvdens förnämsta motståndare — att taga del i öfverläggningarna. Nämnda general hade i egenskap af general-kvartermästare deltagit i 1788—1790 års krig och gällde därför att vara kännare i krigsfrågor rörande Finland. Kommittén enades om att i kejsarens namn gifva

Buxhœvden befallning »att ofördröjligen uppsäga stilleståndet och godtgöra det därigenom förorsakade uppehållet i operationerna genom en hastig rörelse af Tutschkoffs kår». Tillika beslöts att förstärka trupperna i Finland med två gardesbataljoner under grefve Stroganoffs befäl, hvilka sändes till Willmanstrand, och tre garnisonsbataljoner under befäl af generalmajor Anikejeff, som skulle tåga till Lovisa.

Buxhœvden gaf dock ännu ej vika, utan skref en utförlig rapport, hvari han yttermera utvecklade alla sina skäl och förmånerna af vapenhvilan. Dessutom afreste öfverste Gaverdoffski till S:t Petersburg med muntliga upplysningar om läget i Finland. Vid Öfverstens ankomst till hufvudstaden var kejsaren ännu ej återkommen från Erfurt, hvarför afgörandet af dessa angelägenheter fortfarande låg inom minister-kommitténs maktbefogenhet.

Danska sändebudet rörde nu upp himmel och jord, och enligt hans egen uppfattning blef stilleståndet till stor del på grund af hans energiska uppträdande afbrutet; kurirer afsändes den 18:etill, krigsskådeplatsen med bestämda order att utan dröjsmål återupptaga krigsoperationerna.Blome yttrar härom i bref till Bernstorff af den 14:e: . . . »Je me suis donné tant de mouvement et j'ai tant crié contre la mesure d'un armistice prise par le general Buxhœvden, et j'ai si fort insisté d'y apporter remède le plus promptement possible, que j'ai obtenu que le champ l'ordre lui a été expedié de rompre une Convention si contraire à toute raison».

Utan tvifvel utöfvade de allierade makternas sändebud en kännbar inverkan på händelsernas gång, hvilken särskildt i nämnda fall gjorde sig gällande, men torde Blome ej behöft anstränga sig öfverhöfvan för att öfvertyga medlemmarna i minister-kommittén om nyttan och nödvändigheten af stilleståndets upphäfvande. Allt nog, kurirer ilade till Finland, hvarvid en särskild afgick till general Tutschkoff, medförande order att icke invänta befallning från Buxhœvden, utan omedelbart afbryta stilleståndet.

Det återstod för Buxhœvden numera ej annat än att foga sig, men för att försvara sitt tillvägagående skref han en vidlyftig rapport till kejsaren, hvilken slutar med följande ord: »Och således, i det jag önskade skona Eders Majestäts trupper, emedan jag hade för afsikt att låta dem, förlagda i rymliga kantoneringskvarter, återhämta sig och icke tillåta dem bivuakera i smuts och köld samt lida under overksamhet, föredrog jag ett fördelaktigt stillestånd framför en fruktlös krigsoperation. Jag hoppades äfven att genom stilleståndet dämpa ibland invånarne rörelsen och oron, lämna våra transporter tillfälle att utan fara framkomma och därjämte inverka på de finska trupperna, hvartill redan början blifvit gjord. Genom detta medel har jag en längre tid sökt eröfra hela Finland utan blodsutgjutelse. Kanske synes detta Eders Majestät tvifvelaktigt, men hvem förmodade, att vi på sådant sätt skulle eröfra Sveaborg? Jag hade för afsikt att först då bryta stilleståndet, när jag ifrån alla sidor försatt mig i säkerhet, och seglationen på Bottniska viken blifvit afbruten, på det jag, utan att behöfva frukta för diversioner, skulle kunna använda en större styrka till besegrande af den norra fientliga armén.» .

Af anförda skrifvelse framgår, att Buxhœvden tänkt tillgripa de »Sveaborgska medlen», men dock är det icke kändt, om han gjort några som helst försök i antydd riktning. Att dylika medel här ej hade haft minsta framgång, kan man däremot med säkerhet antaga, ty de befälhafvande generalerna i norra finska armén och i Savolaks voro besjälade af en annan anjja än Cronstedt och Jägerhorn. Detta borde nog äfven Buxhœvden hafva insett på grund af den erfarenhet han gjort under sommarens blodiga strider. Snart nog måtte han insett det fruktlösa i dessa sinabemödanden, ty i en senare skrifvelse till kejsaren yttrar han bland annat: »Men oaktadt några tjänstemäns benägenhet till vår fördel, har det varit omöjligt att, utom förökandet af desertörernas antal, skaka den hederskänsla, som lifvar dem (de svenska officerarna) och gör dem beredda att med blod skölja hvarje steg af sin reträtt.» Sålunda lyckades han endast förmå några soldater öfvergifva hären och rymma till sina hem.

Medan stilleståndet varade hade ryssarna, tvärtemot öfverenskommelsen, förflyttat en del af sina trupper. Sålunda öfverfördes 5 bataljoner från Kamenskis kår till Tutschkoffs, hvars afdelning yttermera förstärktes med de nyss anlända 2 gardesbataljonerna. Kamenski erhöll i stället 2 regementen af Bagrations afdelning, hvarjämte de i Nykarleby, Vasa och Kristinestad kvarlämnade trupperna aflöstes af ett regemente från Galitzins och två från Bagrations kårer, och alla dessa tre ställdes under Galitzins befäl. Alla uppkomna luckor fylldes sedermera ur Wittgensteins kår.

Så snart detta blef kändt inom finska armén, ansåg sig Klercker ej heller vara bunden af öfverenskommelsen och

beordrade de vid hufvudarmén befintliga savolaksarna till Pulkkila samt afsände dessutom 700—800 man svenskar, hvilka anländt till Uleåborg, såsom reservtrupp åt Sandels. Nämnda trupper hunno dock ej fram till Idensalmi tids nog för att taga del i den ärorika striden vid Virta bro.

Den 19 oktober kl. 1 eftermiddag uppsade Tutschkoff stilleståndet, så att fientligheterna åter kunde begynna den 27:e vid samma tid på dagen.

Buxhœvdens plan gick ut på att först undantränga och i grund tillintetgöra Sandels' afdelning och därigenom gifva Tutschkoff möjlighet att hinna fram till Uleåborg samt hota finska hufvudarmén i ryggen. För att utföra nämnda plan uppsade Tutschkoff stilleståndet några dagar tidigare än Kamenski, hvarigenom han hoppades förskaffa den förstnämnde tid att verkställa anfallet och vinna ett försprång vid marschen upp mot Uleåborg.

Sandels som erhållit kännedom om bestämmelserna rörande vapenhvilan och ogärna ville lämna det med så mycken möda befästade Palois i fiendens händer, försökte genom öppnandet af en särskild underhandling med Tutschkoff åstadkomma ändringar i villkoren. Dock förblefvo alla hans bemödanden förgäfves. Den ryska generalen hvarken önskade eller ansåg sig berättigad till några som helst afvikelser, isynnerhet som stilleståndet för ryssarna i främsta rummet åsyftade att utan blodsutgjutelse få Sandels' kår förflyttad bortom Idensalmi. För Sandels återstoddå ej annat än att draga sig norrut bakom demarkationslinjen, hvarvid han stannade vid Virta ströms nordöstra strand.

Terrängförhållandena, erbjödo här möjlighet att för en kort tid hindra fiendens framträngande. Något långvarigt motstånd kunde likväl ej ifrågakomma, hvilket Sandels nogsamt insåg. Han lät därför sin tross och alla sjuka fortsätta återtåget. Men då han beslutit att ej lämna denna punkt utan strid, lät han förstärka positionen medelst uppförande af några jordvallar. Vid Kauppila gård uppfördes en långsträckt skans för infanteriet; vid Linna gård, på högsta backen mellan Virta ström och Ala-Tisma sjö, hade tvenne skansar för artilleriet blifvit uppförda, och dessutom funnos dylika vid Fredriksdal och Katain, hvarifrån den motsatta Lapinniemi udde kunde beskjutas. Härtill bör tilläggas, att den 200 steg långa bron, som ledde öfver strömmen, förstördes; endast några plankor på brokistorna kvarlämnades, ty ett antal dragoner, hvilka såsom förposter stodo på motsatta stranden, hade eljest blifvit afskurna. Positionen företedde nog många svagheter, främst den att den kunde kringgås.Vignetten till detta kapitel föreställer Virta bro i närvarande tid.

Trupperna voro fördelade sålunda, att Savolaks jägare innehade Kauppila by, Vasa och Uleåborgs bataljoner äfvensom en del af Kajana bataljon samt Karelska dragonvargeringen stodo vid Linna, där Fahlander förde befälet. Återstoden af Kajana bataljon jämte västerbottningarna innehade ställning vid Fredriksdal, och i Pardala stodo österbottningarna. Själf hade Sandels sitt kvarter vid Fredriksdal. Hans styrka uppgick till 1,200 man, hvaremot ryssarna räknade 7,000 man i Idensalmi.

För att utforska fiendens afsikter, sände Sandels på morgonen samma dag stilleståndet gick till ända sin adjutant, kapten Brusin, som parlamentär med några bref. Vid framkomsten till fiendens förposter invid Idensalmi visade Brusins klocka ännu ej 12. Där emottogs han emellertid af Dolgorukis adjutant, grefve Tolstoj, med förklaringen, att då klockan redan var 1 ingen parlamentering numera kunde komma i fråga. Brefven emottogos likväl, men Brusin måste skyndsamt vända om.Den allmänt gängse traditionen, att ryssarna med *afsikt* skulle ställt sina ur en timme framom den verkliga tiden, torde sakna grund och har af general Liprandi, hvilken som ung löjtnant befann sig i Dolgorukis följe, blifvit tillbakavisad såsom en orättvis och kränkande beskyllning (Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning, 1861, sid. 35 o. följ., Danielson Finska kriget och Finlands krigare, sid. 530). Säkert är dock att ryssarnas klockor gingo olika mot finnarnas, och att anfallet till följd häraf skedde tidigare än man väntat.Kartan XII. Trakten invid Virta bro.Förföljd af en skara kosacker skyndade Brusin mot bron, hvarunder han i förbifarten aflöste de finska förposterna. Allt flera fientliga ryttare syntes nu dyka upp öfverallt i skogen och sluta sig till förföljarena, och snart begynte de aflossa skott mot Brusin och hans dragoner. Dessa uppnådde dock lyckligt bron, där de erhöllo hjälp af Savolaks jägare, hvilka, då de förnummo skotten, ej dröjde att hasta till undsättning. Kosackerna måste nu draga sig undan.

Snart uppnådde de fientliga infanterikolonnerna östra stranden och spridde sig längs densamma, hvarefter de

öppnade en liflig eld mot savolaksarna. Ryska artilleripjeser bröstades af midt emot bron, äfvensom på en utskjutande udde ett stycke längre norrut. Dessutom sågos yttermera par kanoner på vägen till Lapinniemi udde. Inom kort lyckades fienden antända gårdarna i Kauppila, hvaremot de svenska kanonerna vid Fredriksdal nedtystade tvenne af fiendens på motsatta stranden.

I tre timmar hade striden pågått, då ryska pionierer begynte släpa gärdsel och risknippor till bron, och trots det mördande kulregnet sprungo utmed brosyllarna, på hvilka det ihopsamlade trämaterialet nedlagts. Efter pionirerna följde ett helt jägarregemente, som med dödsförakt framträngde öfver bron.

Några finska soldater hade i det längsta kvarstanna! vid bron för att hindra fiendens öfvergång. En af dem vid Vasa regemente och Mustasaari kompani, vid namn Bång, var den uthålligaste. I det längsta ansträngde han sig att med sin bajonett söka mota de påträngande massorna, och slutligen, då alla hans kamrater dragit sig tillbaka, fattade han med båda händerna gevärspipan och utdelade med kolfven kraftiga slag. Bång gjorde alltid hvad galet var, tyckte hans kamrater, och denna gång frångick han ej heller sin vana. Träffad af en mängd bajonettstygn föll han slutligen till marken och påtrampades af fienderna, hvilka läto honom ligga i förmodan att han var död; men sedan Bång något hämtat sig, steg han upp och lyckades bana sig väg genom fiendens täta hopar för att återvända till sin afdelning. Att han, trots de otaliga såren ännu var vid lif, föreföll kamraterna ofattligt.Denna Bång har man ansett vara förebilden till Runebergs »Sven Dufva». Han torde kort efter denna sin hårdnackade strid aflidit på ett sjukhus.

Då nu ryssarna väl voro öfver bron, skredo de till anfall, hvarvid savolaksarna af öfvermakten trängdes tillbaka. Allt större massor vältrade framåt, och snart befunno sig tre regementen på västra stranden, från olika håll närmande sig skansarna vid Linna. I spetsen sågs en ung general, ridande en hvit springare. Det varfurst Dolgoruki, som genom att ej skona sig själf ville uppmuntra sitt manskap. Med uppknäppt uniformsrock, kikare i ena handen, värjan i den andra och en tobakspipa mellan tänderna ledde han anfallet utan att bekymra sig om det täta kulregnet. Denna utmanande djärfhet fick dock ett sorgligt slut, då den unge, oförvägne krigaren plötsligt träffades af en kula i lifvet. Till sina landsmäns uppriktiga sorg dignade han död ned från hästryggen.

Emellertid hade fienden framfört allt flera kanoner till den motsatta stranden och uppställt några af dem på Lapinniemi udde, hvarifrån de slungade eld och död mot Fredriksdal och Linna. Ryssarna hade inalles 22 kanoner, hvaremot Sandels förfogade öfver endast 10. Från byggnaderna å Linna gård uppsteg nu en svart, tjock rök; de hade fattat eld och stodo snart omhvärfda af lågor.

Det säges att Sandels, då striden utbröt, lugnt suttit vid sitt middagsbord i Fredriksdal, och att han först när kanondundret tilltog i styrka lämnade måltiden och jämte sina adjutanter red upp på kullen, därifrån han genom sitt synglas iakttog striden. Med framskjuten öfverläpp, såsom han hade för vana, stannade han sin hvita häst midt i kulregnet och följde lugnt, ehuru med bister uppsyn, ryssarnas rörelser. Då han slutligen varseblef att fienden, till ett antal af omkring tusen man, under fältmusik och hurrarop stormade upp för höjden, fann han ögonblicket för energisk handling vara inne och gaf befallning om att möta dem med en konter-attack.

General Alexejeff, som här förde befälet, hade observerat att en af våra kanoner tystnat, hvarför han ansåg, att stormning med fördel kunde företagas. Hans manskap ryckte då fram i täta, slutna led. En del soldater hade redan kastat sig ned i vallgrafven och sökte klättra upp för bröstvärnet, och de mest oförvägna hade (hunnit så långt, att de redan höllo på att intränga genom styckegluggarna, då i detsamma öfverste Fahlander, majorerna Duncker, Malm och Grotenfelt samt öfverstelöjtnant Conradi i spetsen för hvar sin flock sågos kasta sig emot fienden. Tillsammans voro de ej mer än 600 man. Först användes blanka vapen och därefter skott. »Hvad som ej stupade för bajonetten», berättar Montgomery, som själf var med, »eller nedgjordes af batteriernas drufhagel, fann sin graf i strömmen, då de flyende, i hopad oordning, skulle tränga sig öfver bron, där styckeskott och handgevärseld gjorde en blodig efterskörd. 2 officerare, 2 underofficerare och 70 man blefvo dessutom tagna till fånga.»

Det var här den tappre löjtnant Zidén föll dödligt sårad och vid hans sida många afhans vasagossar. Äfven fänriken vid Västerbottens regementes lifbataljon Stenberg stupade under denna strid.Två kanoner sändes omedelbart ned till stranden för att rensa bron och därefter vidtog ånyo en liflig kanon- och gevärseld å ömse

sidor af strömmen. »Dånet ur mer än 30 eldgap», fortsätter Montgomery, »blixtar och hvinandet ur niotusen handgevär, skyhöga lågor ur de brinnande hemmanen, allt detta åstadkom, vid den inträffade mörkningen ett skådespel och ingaf känslor, hvilka ehuru oförgätliga, likväl icke kunna beskrifvas.»Montgomery var ej fyllda 16 år, då han deltog i denna strid; han erhöll här en kontusion.

Nu ryckte Väster- och Österbottningarna samt den återstående delen af Kajana bataljon fram mot slagfältet med flygande fanor och klingande spel, liksom till parad, för att där aflösa sina kamrater, och fullbordade den lysande segern.

Oktobernatten insvepte dock slutligen nejden i sitt ogenomträngliga mörker och skotten glesnade allt mer och mer, tills de sista dyningarna af stridstumultet bortdogo. Blott människorna hade ännu ej fått ro. Länge förnummos röster i natten — kvidande, klagande röster af sårade, hemska rosslingar från dem, som i dödsryckningar utkämpade sundens sista skede . . .

Om drabbningen vid Virta bro har Sandels i sin dagbok antecknat: »Då man öfverväger att oaktadt fientliga armén utgjorde 7 à 8,000 man och hade de mest bestämda order att, kosta hvad det ville, forcera sig fram, fältet likväl bibehölls af svenska trupperna, hvilka knappt stego till 1,200 man, skall kanske hvarken samtid eller eftervärlden neka denna brigad sitt bifall; och då man tillika betraktar arméernas ömsesidiga förluster och jämför obetydligheten af vår emot fiendens, skall man ej tveka i det omdöme, att denna affär var såväl en af de viktigaste, som en af de för svenska vapnen mest hedrande, hvilka under detta krig förefallit.» Främsta förtjänsten af stridens lyckliga utgång tillfaller dock Sandels' själf, som, ehuru han förfogade öfver en betydligt underlägsen styrka, så väl förstod att begagna det lämpligaste

G. W. Conradi.ögonblicket och med lugnt mod leda sin tappra skara till en lysande seger öfver den ojämförligt starkare fienden. Sandels belönades för denna affär med befordran till generalmajor.

Stridens offer i döda och sårade utgjordes å finsk sida af 18 officerare och 294 man, hvaremot fiendens förluster gingo upp till 764 man förutom 74 fångar.

I sin rapport om segern vid Virta bro säger Sandels, att det för honom är svårt att nämna dem, hvilka särskildt utmärkt sig, »ty ämnets grannlagenhet fordrar härvid göra en hvar den

Monumentet vid Idensalmi. rättvisa han förtjänar och både befäl och manskap hafva med yttersta bravour på det mest berömvärda sätt uppfyllt sina skyldigheter». Dock nämner han följande officerare: öfverste Fahlander, öfverstelöjtnant Conradi, majorerna Grotenfelt, Bosin, v. Schildt och v. Essen, kaptenerna Elfving, Brusin och Silfverbrand, löjtnanterna Hedström,. Roos, af Bjerkén, Wallgrén och v. Wendell, underlöjtnanterna Tuderus och Neilick, adjutanten Borgeman, fänrikarna Taube och Björksten samt kornetten Brandenburg.

Vid det forna Fredriksdal, numera Pölkkyniemi, kommunens fattiggård, där Sandels hade sitt högkvarter, har ett monument blifvit upprest på en mellan vattendragen framskjutande kulle, från hvilken utsikten är hänförande vacker. På den höga stenens

fyra sidor äro följande inskriptioner inristade: på den södra: »J. A. Sandels, G. Fahlander», på den norra: »J. Z. Duncker, C. W. Malm», på den östra: »Täss' Suomen joukot tappelit Edestä isänmaan. Lokakuun 27 p. 1808.», och på den västra: »Kaatuivat tässä Wänrikit Zidén ja Stenberg sekä 31 miestä.»Här stredo Finlands skaror för fäderneslandet. Den 27 oktober 1808. — Här stupade fänrikarne Zidén och Stenberg samt 31 man.

På strömmens östra strand finnes ett annat monument af järn öfver den ryska generalen furst Dolgoruki, ehuru hans lik blef fördt till S:t Petersburg och där med stor pomp och ståt nedlades i Alexander-Newsky klosterkyrkan. Kejsar Alexander bevistade personligen jordfästningen och betygade därvid den tidigt bortgångne hjältens minne sin tacksamhet och saknad.

Då striden upphörde, erbjöd slagfältet en dyster anblick, öfverallt lågo sårade och döda kringspridda på marken, och särskildt hade dessa hopats invid och på bron. Att taga vård om blesserade och begrafva de döda blef nu den främsta omsorgen, hvarför Sandels sände sin adjutant, kapten Burman, till Tutschkoff och föreslog 36 timmars

stillestånd. Då Burman anlände till bron, måste han för att komma fram, stiga af sin häst och till fots klifva öfver högar af sårade och döda.

Efter en stunds parlamentering gick Tutschkoff in på förslaget, och såväl vänner som fiender grepo sig an med att bärga de på fältet liggande kamraterna. Det berättas, att ryssarna rensade bron genom att utan åtskillnad vräka både döda och sårade i vattnet, ehuru detta förefaller otroligt. Svenskarna hämtade alla fallna fiender till bron, där de öfverlämnades i sina landsmäns händer. Egna sårade buros till Fredriksdal och Pardala; de döda begrofvos på stället. Hela natten och större delen af påföljande dag togos i anspråk för detta sorgliga värf.

Att längre kvarblifva på platsen, ansåg Sandels mindre välbetänkt, ty ett fortsatt försvar skulle endast åstadkomma ändamålslös blodsutgjutelse. Någon strategisk betydelse ägde stället ej, hvarför Sandels i största tysthet, natten emot den 29:e, frivilligt tågade bort. För att dölja förehafvandet, fingo Karelska dragonerna under tiden uppehålla bivuackeldarna och voro sålunda de sista som lämnade orten.

Till följd af långvarigt regn voro vägarna mycket uppblötta och föga trafikabla, hvarför marschen gestaltade sig. högst besvärlig och trupperna redan vid Viermi by fingo lof att stanna. Till nämnda ort hade Aminoff, med sina 900 man, anländt dagen förut och förenade sig nu med Sandels styrka, hvilken efter drabbningen räknade endast 800 man.Det hade varit meningen att stanna vid Viermi, men emedan terrängen därstädes var olämplig, fortsatte Sandels marschen till Salahmi och skyndade här att med alla till buds stående medel förstärka positionen. Olika slags skansar uppfördes, skogen fälldes och förhuggningar bildades; äfvenså byggdes rishyddor och jordkulor för manskapet, ty det ringa antalet hus — byn bestod af endast tvenne bondgårdar — räckte knappt till för staben; och oktobernätterna med omväxlande isande köld och fuktighet gåfvo sig redan tillkänna.

Hit anlände, under kapten Gyllensködls befäl, 700 man af Lifgrenadier-regementet, hvilka nyligen landstigit på finska kusten, och bestämdes till förstärkning af Sandels brigad. Sandels kunde härigenom nu räkna 2,400 man under sitt befäl.Man hade väntat och fått löfte på 7 à 8,000 man från Sverige, men endast nämnda 700 anlände.

Tutschkoff åtjer hade efter striden dragit sina trupper till Viermä och Palois, där han slog sig ned i tämligen kringspridda kvarter. Han ansåg sin styrka alltför fåtalig för anfall; och i följd af brist på lifsmedel vågade han ej fördjupa sig i ödemarkerna norrut.

Medan de tvenne fientliga kårerna sålunda lågo mot hvarandra, erhöll Sandels genom sina kunskapare ständigt underrättelser om förhållandena inom ryssarnas läger. Vare det i förbigående sagdt, att Sandels var så godt som den enda af våra generaler, hvilken insåg vikten af och förstod att inhämta kännedom om sina motståndares förehafvanden och därigenom kunde handla med större säkerhet än de flesta af våra andra befälhafvare. Han underrättades nu om att ryssarna voro vidt kringspridda i gårdarna och beslöt draga fördel däraf genom att oförmodadt angripa dem.

Till företagets ledare bestämdes major Duncker, under hvars befäl ställdes 400 östgöta-grenadierer, 300 man savolaks-infanterister och 200 man savolaks-jägare.

På svårtillgängliga omvägar, genom kärrmarker och vilda skogar österom Iijärvi sjö skulle dessa obemärkta smyga sig fram öfver Svenninmäki till Virta, öfverrumpla bevakningen, förstöra bron, tillfångataga generalerna Alexejeff och Jertschoff, hvilka bodde i Fredriksdal, samt återvända längs stora landsvägen till Salahmi. Aminoff var beordrad att under tiden med 500 man tåga fram längs stora landsvägen och på gifven signal anfalla Fredriksdal från norr. Signalen skulle utgöras af en rakett, hvilken det var meningen att uppsända, då våra trupper lyckligt hade anländt till bron.

Natten mot den 9 november bröt Duncker upp och anlände före soluppgången till Svenninmäki, där han hela dagenkvarstannade för att åter på aftonen den 10:e fortsätta den mödosamma marschen. Ehuru allt utfördes i största tysthet, hade fienden likväl på något sätt erhållit kunskap om företaget och var till följd däraf på sin vakt. Man har förmodat att hemligheten röjdes af några karelska jägare, hvilka råkat i fångenskap, då de den 9:e lågo i bakhåll vid Viermä by; enligt en annan version skulle en landtmätare meddelat Sandels' plan åt fienden. Allt nog, ryssarna drogo skyndsamt en betydlig styrka till Virta. Denna mötte nu Malm, då han med förtruppen nalkades

fiendens ställning.

Det lyckades dock Malm att tillfångataga fiendens fältvakt samt en hel bataljon, men omedelbart därpå stötte han på en annan, med hvilken han inlät sig i strid. Efter en stund drefs äfven denna bataljon tillbaka, hvarefter han, i hoppet att företaget ännu skulle krönas med framgång, styrde kosan mot bron. Men här hade fienden i skydd af styckevärnen samlat en ansenlig styrka och spärrade vägen för de våra.

Malm, som befarade att hela planen kunde gå om intet, beslöt att medelst en vågad handling afgöra saken och kastade sig oförskräckt emot den öfverlägsna fienden, hvilken nu drog sig tillbaka mot bron. Här samlades allt större massor och motade de våra med kraftiga bajonettanfall. I den dystra höstnatten uppstod en hårdnackad, bitter kamp. Svårt var att i mörkret skilja vän från fiende. På den trånga bron nådde fäktningen sin höjdpunkt — i vildt raseri störtade man med bajonetter, gevärskolfvar och knytnäfvar in pä hvarandra; som furier slogs man bröst mot bröst, hvarvid många trängdes ner i strömmen och omkommo i vattnet. *»Minnes du, du ärans barn, Idensalmis hemska natt?* . . . sjunger den ryska skalden Batjuschkoff, som självfvar närvarande.

Den tidigare tillfångatagna ryska bataljonen, hvilken man under tumultet ej hunnit afväpna, kastade sig ånyo i striden. Intet kunde nu mera göras mot öfvermakten, hvarför signal gafs till återtåg, och med kännbara förluster begynte man draga sig tillbaka. Lyckligtvis förföljde fienden endast ett kort stycke väg, och återtåget underlättades äfven väsentligt genom att frost under natten hade inträffat.

Major Malm, en af finska arméns erkändt mest framstående och modigaste män, råkade vid återtåget i fångenskap. Han blef illa sårad i benet, och trots det hans jägare i det längsta försvarade sin afhållna chef, måste han dock slutligen kvarlämnas på slagfältet.Malm bemöttes med största aktning af ryssarna, fördes till S:t Petersburg och tilläts att något före fredsslutet återvända till hemlandet. Förutom Malm, tillfångatogos äfven löjtnant Weberoch fänrik Plomgren, den sistnämnde vid Östgöta lifgrenadiererna. Sårade voro löjtnanterna Furumark och B. Meinander; den sistnämnda, som tidigare med utmärkelse deltagit i 14 strider och i slaget vid Oravais fått sin ena arm krossad, blesserades nu mycket farligt af en muskötkula, hvilken genomborrade honom och dödade den bakom honom stående soldaten.Meinander blef dock återställd efter att hafva tillbringat sex månader å sjukhuset i Umeå. Dessutom voro fänrikarna J. F. Molander och N. F. Hjelmman sårade. Af manskapet förlorades 250 i döda och sårade, af hvilka omkring 50 man föllo i fångenskap. Fiendens förluster voro äfven betydliga.

Medan striden pågick hade Aminoff förgäfves väntat på den öfverenskomna signalen att rycka fram. Sandels, som själf följt med Aminoffs kolonn, förstod att företaget misslyckats och gaf slutligen befallning om återtåg. Det tyckes att denna kolonn bort höra skottväxlingen och då utan vidare kunnat skynda till kamraternas undsättning.

Emellertid voro alla den 13:e åter i Salahmi, där Sandels påföljande dag emottog befallning af öfverbefälhafvaren att genast lämna sin ställning och tåga till Uleåborg. Sålunda blef han åter nödsakad att utan svärdslag öfvergifva en stark och omsorgsfullt beredd position. Han, bröt upp och inträffade den 18 november i Frantsila kyrkoby.

Den 11 ½ mil långa marschen hade varit mycket mödosam, ty af regnet voro vägarna bottenlösa, och till följd häraf kunde lifsmedlen endast med största svårighet frambefordras. Öfverallt under vägen förstördes broarna, så att flenden endast långsamt förmådde följa efter. Den 20:e framkommo emellertid ryssarnas förtrupper och växlade några skott med Sandels' fältvakt. I detsamma

B. J. Meinander.rullade en vagn fram, ur hvilken kapten Björnstjerna och en rysk officer stego ned. De kommo från Klerckers högkvarter medförande budskap om att ett stillestånd åter blifvit afslutadt i Olkijoki. Budskapet var välkommet för båda parterna. General Tutschkoff lät i hast anrätta en frukost i närmaste bondgård, dit han inbjöd general Sandels jämte flera af dennes officerare.Björnstjerna påstår, att frukosten var tillställd af Sandels, som till densamma inbjöd de ryska officerarne. Vänner och fiender sutto snart vid de efter omständigheterna festligt dukade borden och tycktes för tillfället ha förgätit all ovänskap. General Tutschkoff visade en synnerlig uppmärksamhet mot Sandels; drickande dennes skål yttrade han, att Sandels med skäl kunde anse sig för den

lyckligaste fältherre, som i senare tider kommenderat en armé. Han hade gjort en lysande kampanj och lyckliga omständigheter hade alltid kommit honom till hjälp vid de tillfällen, då fienden genom sin öfverlägsna styrka kunnat vinna någon fördel öfver honom. Härpå svarade Sandels, att han skulle anse sig mera lycklig, om hans brigad ännu stode där den stått i början af juni månad. Ryssarna ansågo detta dock vara en omöjlighet i anseende till deras öfverlägsna styrka. En häftig ordväxling uppstod i anledning häraf; »men allt slutade dock väl», skrifver Björnstjerna, »och om jag minnes rätt besegrade Sandels här ännu en gång sina motståndare, ty ryssarna stannade under bordet».

* * *

Den åldrige general Klercker, hvilken efter Klingspors afgång erhöll öfverbefälet i Finland, var ej heller vuxen en så ansvarsfull befattning. Konungen visade ånyo med denna utnämning sin fulkomliga oförmåga att fatta situationens kraf. Klerckers energi hade under kampanjens vedermödor och motgångar betydligt förslappats; han var ej längre densamma, som vid Tavastehus djärft yrkat på strid och erbjudit sig »att med sitt hufvud svara för en lycklig utgång». Den tid var äfven förbi, då man kunde tänka sig en lycklig utgång; hoppet därom var numera jordadt af alla. Utnämningen blef också en missräkning inom armén, så aktad af alla Klercker för resten än var. Det var också nog endast till namnet han blef öfverbefälhafvare, ty alla omsorger hvilade på den handlingskraftige Adlercreutz.

Sedan hufvudarmén efter stilleståndet vid Lochteå dragit sig till Himango, begynte man därstädes förstärka positionen medelst uppförande af jordvallar, men för öfrigt gjordes stort intet. Arménbefann sig vid denna tidpunkt i ett högst bedröfligt tillstånd, hvarom en deltagare antecknat följande: »Någonting bedröfligare, än den bild finska hären nu framställde, låter svårligen tänka sig. Munderingarna redan förut dåliga, voro alldeles förbrukade. I trasiga kläder och med nakna fötter skulle vi börja ett nytt vinterfälttåg inom polarcirkeln. Äfven provianten var slut; inga transporter kunde verkställas på de bottenlösa vägarna. Soldaten, utmärglad af vakor och ansträngningar, dignade af trötthet och fyllde hoptals lasaretten, där det fattades både läkare och medikamenter; med ett ord ställningen var ryslig och förtviflad.»

Under dylika förhållanden kunde man själffallet ej hoppas på några som helst framgångar.

Då Klercker erfor att fientligheterna ånyo vidtagit emot Sandels, dröjde han några dagar i väntan på att äfven han skulle erhålla uppsägning, men då intet hördes af, beslöt han att själf taga initiativet till stilleståndets upphäfvande. Den af honom utsända adjutanten mötte emellertid en rysk parlamentär, medförande samma budskap från Kamenski.

Striderna skulle sålunda åter vidtaga längs hela linjen. Men Klercker såg nu, likasom Klingspor förr, allt i en öfverdrifven skala. Allt var visserligen bedröfligt, men i Klerckers ögon blefvo skuggorna ännu mörkare, än de i självfva verket voro. Ryssarnas ofantliga makt blef äfven för honom ett oöfvervinneligt fantom, och hvarje liten kosackhop växte i hans fantasi till starka regementen. Skulle Klercker skaffat sig bättre kunskapare, hade dessa kunnat underrätta honom om att förhållandena inom ryska hären ej voro stort bättre än inom hans egen. Fiendens proviant var äfven i det närmaste förbrukad. I det glest befolkade landet kunde intet erhållas. Förbindelserna med de sydligare delarna voro, på grund afvägalaget, nästan omöjliga att underhålla, och sjukdomar härjade leden skoningslöst.

Klercker befarade emellertid att ryssarna skulle få framgång på vår vänstra flank, tillbakakasta Sandels och sålunda hota hufvudarméns återtåg mot Uleåborg. I betraktande häraf ansåg han att Himango borde öfvergifvas och att man utan dröjsmål borde tåga norrut. Sålunda lämnade han utan svärdslag sin fasta position, och armén begynte längs kustvägen draga sig mot Uleåborg.

Återtåget gick först till Kalajoki. Här erhöll Klercker underrättelsen om striden vid Virta bro den 27 oktober. Emedan han fortfarande fruktade att blifva afskuren, lämnade han efter en kort strid äfven nämnda ort och tillsände Sandels samtidigt yttermera förstärkningar. Det var nu som Östgöta lifgrenadiererna afgingo till Salahmi.Kamenski följde allfjämt efter, så fort omständigheterna medgåfvo, och lät ständigt mindre kosackhopar

oroa Klerckers vänstra flygel, hvarigenom denne fruktade att blifva kringgången. Mindre strider förekommo vid de från våren redan kända orterna. Vid Ypperi bro och vid Virets torp försvarade Reutersköld ställningen i flera timmar, men måste dock slutligen vika. Under dessa strider utmärkte sig särskildt kaptenerna A. Finckenberg och G. B. Lybecker äfvensom löjtnant G. F. Herlin och fänrik C. Lagermarck, hvilka båda sistnämnda blefvo sårade. Återtåget fortsattes till Pyhäjoki, där Klercker, efter att hafva antändt bron, sammandrog sin styrka på norra stranden. Här ville han försvara sig, men Kamenski, som hade lärt att medelst kringgående rörelser fördrifva sin motståndare från starka positioner, tillgrep nu åter detta sätt och gick med en del af sin styrka ett stycke upp längs älfven. Demidoff och Kulneff stannade under tiden kvar, demonstrerande framför svenska fronten.

Till tur för Kamenski inträffade frost, så att han vid Merijärvi kunde öfvergå älfven. För att förstärka den tunna isskorpan släpades bräder och halm ut på densamma, hvarpå det hela öfvergöts med vatten. Den sålunda improviserade bron var tillräckligt stark för fotfolket, men hästarna fördes simmande öfver, sedan isen upphuggits.

Då Klercker erfor detta, anbefallde han återtåg, hvarpå trupperna drogo sig till Brahestad och högkvarteret förlades till Siikajoki.

Dagen därpå, den 15:e, afgick generalmajor Eriksson på bivägar mot Vihanti, hvarigenom han, ifall det hade lyckats honom att i tid framkomma, kunnat hota såväl Sandels' återtåg mot Uleåborg som Klerckers rygg, äfvensom sambandet mellan de båda svenska kårerna. Men Eriksson hann ej fullfölja sin rörelse, innan underhandlingar om stillestånd inleddes. Denna gång utgick förslaget från Klercker.

Härens ställning var i sanning högst brydsam. De sjuka, hvilkas antal stigit till 6,000 man, eller två tredjedelar af hela armén, lämnades så godt som utan all vård och utan fortskaffningsmedel. De måste kvarlämnas där de befunno sig. »Hjärtslitande», skrifver en svensk officer, »var att se de arma öfvergifna kräla fram längs landsvägarna och förgäfves anropa vårt bistånd mot de förföljande kosackernas pikar». De med lifsmedel lastade fartygen hade i följd af de senaste dagarnas frost fastnat i isen. Brist rådde på det oumbärligaste för truppernas existens, och dessutom hotades nu arméns båda afdelningar af att blifva kringgångna af den fientliga styrka, som närmade sig Vihanti.Anförda orsaker föranledde Klercker att genom en vapenhvila söka förebygga sin armés totala undergång. Han afsände därför Adlercreutz till Kamenski för att underhandla; i nämnda syfte möttes de båda generalerna innanför de svenska förposterna, i Salo prästgård.

Kamenski, som väl kände till sina motståndares svåra läge, uppställde till en början de hårdaste villkor, nämligen att hela hären borde nedlägga vapen. Men Adlercreutz förklarade med värdig stolthet, att man hellre skulle slåss till sista man. Då nu ryssarna emellertid äfven voro högst angelägna om en tids hvila, sänktes tonen snart, och till en början öfverenskom man om 48 timmars stillestånd, hvarunder bud skulle afgå till Buxhœvden. Under tiden skulle svenska hären utrymma Brahestad, där 1,500 sjuka måste kvarlämnas, och draga sig till norra stranden af Siikajoki älf. Underhandlingarna skulle fortsättas i Olkijoki och ledas från rysk sida af grefve Potemkin och från svensk af grefve Björnstjerna.

Resultatet blef att ett fördrag med följande hufvudvillkor den 19 november afslöts:

1) svenska hären utrymmer Finland och drager sig bakom Kemiälf, som utgjorde gräns mellan Uleåborgs och Västerbottens län;

2) Uleåborg utrymmes inom tio dagar på sådant sätt, att svenska trupperna aftaga senast den 29 november och ryssarna besätta staden den 30:de, hvarefter den öfriga delen af det finska området utrymmes enligt öfverenskommen marschrut, som kan förlängas i händelse af ogynnsamma väderleksförhållanden;

3) sjuke, förråd och annat, som svenska hären i brist på fortskaffningsmedel icke kan bortföra, anses som god pris;

4) svenska hären förbinder sig att icke förstöra eller till invånarna utdela eller försälja de förnödenheter, som icke kunna undanföras;

5) icke heller får armén från- Uleåborg eller från de landsändar, som utrymmas, medföra civila tjänstemän eller några förnödenheter, som tillhöra landet;

6) svenska hären återsänder efter deras egen önskan länsmän, präster, öfriga tjänstemän och andra invånare, som lämnat den redan öfvergifna delen af landet, hvarvid de må medföra hästar och öfriga tillhörigheter.

Härtill bifogade Klercker tillägget att vapenhvilan skulle räcka en månad från den dag svenska hären passerat gränsen af Uleåborgs län, eller till den 12 januari 1809, och borde den i hvarje fall uppsägas femton dagar före fientligheternas början; undervapenhvilan finge de ryska trupperna icke öfverskrida Kemi älf. Dessa villkor blefvo af Buxhœvden godkända, ehuru de ej infördes i själfva handlingen.

Den egentliga kampanjen för året och särskildt inom Finlands gräns var härmed afslutad, men lidanden af många olika slag förestodo ännu.

Den 23:e begynte det minnesrika återtåget för Klerckers här, och den 25:e bröt Sandels upp från Frantsila. Under bitter klagan togo trupperna farväl af invånarna i Uleåborg, hvarvid 23 sjuka officerare och 1,200 af manskapet jämte en del förråd kvarlämnades i staden.

Återtåget blef gifvetvis mycket mödosamt, särskildt för

Uleåborg från förra hälften af 1800-talet. eftertruppen, hvilken utgjordes af 4:e brigaden. En af deltagarna berättar härom: »De glesa och till det mesta vid vägarna folktomma byarna (emedan invånarna bortflyktat af fruktan både för fienden och den fältsjuka, som egna trupper medförde), gåfvo föga skydd mot vinterns bisterhet, och ringa tillgång på värme och mat för de af hunger och köld skälfvande soldaterna och deras befäl, hvilka, med en dålig beklädnad, måste marschera och ej sällan bivuakera i djup snö, yrväder och en ovanligt skarp kyla. Manskapet kunde åtminstone få några födoämnen ur kronans förråder som medfördes, så långt hästtillgången det medgaf; men befälet måste mången gång vidkännas verklig brist därpå. Också inskränkte sig dess föda ofta nog till gröt, doppad i bara vatten. Själfva tobaksbristen var så stor, att en tums lång bit ansågs som en stor sällsynthet . . . Dessa förhållariden, jämte den nedslående till misströstan och förtviflan gränsande tanken, att kanhända för alltid lämna sin fosterjord, sin hembygd, maka, barn och vänner,

vållade något missnöje och några rymningar. De senare, likasom det förra voro likväl mera en verkan af yttre bevekelsegrunder än öfvertygelse.»

Medan hären sålunda, öfvervinnande de otroligaste svårigheter, tågade norrut, lämnande efter sig allt det dyrbaraste i lifvet, reste kapten Björnstjerna, sänd af Klercker, till Stockholm, för att till konungen inrapportera om det skedda. Den mest talande bild om hans emottagande hos Gustaf Adolf får man af hans egen berättelse.

»Uttröttad och halft förstörd», skrifver han, »anlände jag till hufvudstaden, samt skyndade resklädd som jag var, till slottet. Jag insläpptes genast och aflämnade mina sorgliga depescher i konungens egna händer. Med förundran bemärkte jag, att högst densamme knappast ögnade på papperen; men däremot lät en bister blick hvila på mig. Jag såg, att ett oväder var i annalkande; men kunde ej fatta, hvari jag försyndat mig. Detta upplystes snart. — 'Hur kan Björnstjerna understa sig', frågade majestätet högtidligt, 'att visa sig för mig, med en sabel, som ej tillhör uniformen?' Jag blef flat, det medger jag. Lyckligtvis påminte jag mig, att det var samma klinga, som vid Pyhäjoki frälsat mitt ben. Jag berättade detta äfventyr. Konungen, högst intresserad, besåg märket efter kulan, och lofvade utfärda en befallning, som fortfarande berättigade mig att bära detta vapen. (En sådan generalorder utgafs verkligen.) Härefter nickade han nådigt, och jag bockade mig ut.»

»Så emottog denna underliga människa nyheten om förlusten af tredjedelen utaf sitt rike, af detta Finland, som under 6 århundraden utgjort Sveriges säkraste värn. Ej ett uttryck af saknad, ej en fråga om härens ställning, icke ett ord af beröm för dess ansträngningar, eller af deltagande för dess lidande.»

I Stockholm och i hela Sverige var sorgen och bestörtningen allmän. På konungen och på hans rådgifvare kastades skulden för det timade, hvaremot hären, som bland is och snö, i skog och ödemark kämpat och lidit, lofprisades och beklagades.

I S:t Petersburg var man ej heller nöjd med konventionen, oaktadt hela Finland faktiskt därigenom kom i ryssarnas händer. Kejsaren, starkt påverkad af sin omgifning och särskildt af grefve Araktschejeff, hvilken länge bemödat sig om att störta Buxhœvden, tillskref den sistnämnde ett skarpt bref. Alexander framhåller i sin skrifvelse, att svenska arméns af sjukdom och lidanden försvagade krafter, hade bort gifva Buxhœvden anledning till att fortsätta fientligheterna, och att han därigenom med lätthet kunde habragt sin motståndare till fullkomlig undergång. Nu hade han däremot gifvit svenskarna möjlighet att åter samla krafter och fortsätta striden. Med skärpa uttalar kejsaren sitt missnöje och yttrar bland annat, att konventionen ej tillfredsställde hans önskningar, och att den ej stod i öfverensstämmelse med det uppdrag han gifvit Buxhœvden.

Buxhœvdens fall var härmed gifvet. 14 Kapitlet

Vintern 1808—1809.

Under de vintermånader, som nu följde, stegrades arméns lidanden till det yttersta. Visserligen upphörde i följd af stilleståndet för en tid framåt de blodiga striderna på slagfälten; men nya, långt farligare motståndare, hvilka de modigaste män ej förmådde öfvervinna eller undvika, uppenbarade sig och begynte skoningslöst tillintetgöra tusenden af vårt lands försvarare. Dessa fiender voro: hunger och sjukdom.

Dessa krigens trogna drabanter, hvilka alltid oskiljaktigt åtfölja stridande arméer, och hvilka särskildt fordom, då sjukvården ännu var mycket bristfälligt organiserad och tillförseln af lifsmedel var förenad med stora svårigheter, uppslukade ett betydligt större antal offer än de mest blodiga drabbningar, hade redan länge smugit tätt i spåren efter våra krigare. De hade legat på lur och bidat sin tid, för att då stunden var inne, likt lömska schakaler kasta sig öfver sina byten och utan barmhärtighet taga deras lif. Ringa utsikt till räddning fanns för dem, som på allvar blifvit angripna af nämnda mäktiga fiender.

När vi följa vår armés öden där uppe i höga norden, träda krigets mörkaste skuggsidor, dess naknaste prosa för våra blickar. Den kamp mot nöd och elände, vår beträngda armé hade att utstå, hör till de dystraste episoder i krigens historia. Redan då hären 14 Kapitlet

Vintern 1808—1809.

Under de vintermånader, som nu följde, stegrades arméns lidanden till det yttersta. Visserligen upphörde i följd af stilleståndet för en tid framåt de blodiga striderna på slagfälten; men nya, långt farligare motståndare, hvilka de modigaste män ej förmådde öfvervinna eller undvika, uppenbarade sig och begynte skoningslöst tillintetgöra tusenden af vårt lands försvarare. Dessa fiender voro: hunger och sjukdom.

Dessa krigens trogna drabanter, hvilka alltid oskiljaktigt åtfölja stridande arméer, och hvilka särskildt fordom, då sjukvården ännu var mycket bristfälligt organiserad och tillförseln af lifsmedel var förenad med stora svårigheter, uppslukade ett betydligt större antal offer än de mest blodiga drabbningar, hade redan länge smugit tätt i spåren efter våra krigare. De hade legat på lur och bidat sin tid, för att då stunden var inne, likt lömska schakaler kasta sig öfver sina byten och utan barmhärtighet taga deras lif. Ringa utsikt till räddning fanns för dem, som på allvar blifvit angripna af nämnda mäktiga fiender.

När vi följa vår armés öden där uppe i höga norden, träda krigets mörkaste skuggsidor, dess naknaste prosa för våra blickar. Den kamp mot nöd och elände, vår beträngda armé hade att utstå, hör till de dystraste episoder i krigens historia. Redan då härenbegynte marschera längs de snöhöljda vägarna från Uleåborg mot Torneå, hade umbäranden af olika slag märkbart gifvit sig tillkänna och bland de illa födda och dåligt klädda skarorna kräft många offer. Men då nu i polcirkelns regioner vinterns isande kyla tilltog och lifsmedlen begynte tryta, ökades svårigheterna i förfärande grad. Ej kan det förvåna någon, att detta elände i förening med svikna förhoppningar alstrade en tung, nedtryckande tröstlöshet.

I enlighet med konventionens bestämmelser skulle armén draga sig tillbaka till västra stranden af Kemi älf.

Brigaderna fördelades där sålunda: l:a finska brigaden öster om nedre delen af Torne älf, 2:a brigaden väster om samma älf, 3:e brigaden öster om den 1:a, och 4:e brigaden såsom förpost närmast Kemi älf. Kavalleriet förlades norr om infanteriet, högkvarteret i Haparanda och de förnämsta lasaretten i nämnda stad samt i Torneå. De svenska trupperna fingo likväl fortsätta marschen längs Bottniska vikens västra kust söderut: Upplands och Västermanlands regementen till trakterna mellan Umeå och Hernösand, Lifgrenadiererna, Helsinge och Västerbottens regementen återvände till rotarna; en del af artilleriet äfvensom ansenliga förråd afsändes till Söderhamn, medan skärgårdsflottan stannade infrusen mellan Torne- och Kalixälfs mynningar.

När de finska bataljonerna på sitt sorgliga tåg öfverskredo den forna gränsen mellan Finland och Sverige, vände de med bittra känslor sitt land ryggen. »Det var ömt», skrifver en deltagare, »att se våra soldater då de passerade en fjerdedelsstolpe inom Svenska gräntzen — af sig sjelf stadnade hela bataljon — vände sig om och sågo ännu en gång åt Finland — tårar uppstego i mångas ögon och så fortsattes marschen.» En annan har härom antecknat: »Slutligen, den 13 december, lämnade en handfull af den tappra Finska armén den fosterländska jorden, i det den för sista gången kallade sig fri Svensk medborgare, och sedan han mången gång fuktat, densamma med sitt blod vid försvaret af de för människan heligaste föremål. Vi skiljdes från fädernebyggden, från hustru och barn. Hedern och öfvertygelsen om ett tadelfritt uppfyllande af våra plikter ända till det yttersta utgjorde den enda egendom, som af oss medfördes till det med oss genom släktskap förbundna Sverige, med hvilket det ifrån denna dag förlorade Finland från uråldriga tider varit förenadt och utgjort en därmed sammansmält tredjedel af hela riket, en deltagare i alla Sveriges triumfer och elände.»

Svenskarna däremot, hvilka, i det de gingo öfver gränsen, återvände till eget land och med hvarje steg kommo sin hembygdnärmare, voro självfallet uppfyllda af andra känslor; och ej bör det väcka förvåning, att de efter alla utståndna faror, mödor och umbäranden, med gladare sinnesstämning beträdde eget lands mark. Emellertid tågade finnarna till de för dem utsedda kantoneringskvarteren, där de i bondstugor och pörten slogo sig ned, delande rum med värdsfolket. Utrymmet för ett så talrikt antal opåräknade gäster blef högst knapphändigt. Dessutom voro äfven byggnaderna öfverhufvud kalla och fuktiga. I små, usla stugor, där det redan för ägarne själfva var trångt om utrymme, inlogerades 10 à 15 soldater. Bristen på ren luft, äfvensom otillräklig, dålig föda alstrade bland manskapet pestartade sjukdomar. Till en

Torneå från förra hälften af 1800-talet. början fördes de sjuka till lasaretten, men dessa blefvo snart så öfverfulla, att sjuka och friska måste ligga i stugorna om hvarandra, hvarför vården om de förra blef ytterst otillfredsställande. Alla dessa ogynnsamma förhållanden bidrogo till att på ett betänkligt sätt sprida farsoten bland såväl militären som ortens invånare. Sjukvården stod ännu på denna tid i allmänhet ganska lågt, men särskildt klen gestaltade den sig under dessa vintermånader inom finska armén; ty bristen på läkare, som redan vid krigets utbrott var kännbar, gjorde sig nu, då farsoten angrep tusenden, allt mera gällande. Bland dem som funnos att tillgå saknade en icke ringa del i betänklig grad nödiga kunskaper för utöfvandet af sitt ansvarsfulla kall; många af dem voro ännu blott medicine studerande, gymnasister eller okunniga kvacksalvare, hvilka man i nödens stund varit tvungen att antaga. Den härjande epidemin hemsökte dessutom märkbart den redan eljest fåtaliga läkarekåren. Därtill måste man umbära de nödvändigasteartiklar, såsom medikamenten sängplatser, täcken, kokkärl m. m. Till och med på kokföda för de sjuka var det brist, enär man ej kunde anskaffa tillräkliga kvantiteter kött. Ofta måste de sjuka nöja sig med vatten och bröd. Brännvinet tog dock aldrig slut, och af denna vara erhöllo de sjuka dagligen ett visst mått, men huruvida detta var dem till gagn eller skada, må lämnas osagdt.

Belysande för tillståndet å sjukhusen äro fältläkaren Dahlgrens rapporter. Den 17 december skrifver han bland annat: »I Haparanda har ingen kokerska funnits förrän i går afton, alla de sjuka:, hafva blifvit provianterade bland annat med rått kött, och, som inga kittlar och ingen köksbetjäning funnits, hafva de sjuka fått åtnöjas med sitt torra bröd och kallt vatten med kanhända litet salt. De sjuka ligga efter sjukhusdirektionens besörjande och förordnande så tätt sammanpackade, att somliga ligga med fötterna öfver hvarandra, — — — de flesta svagsjuka äro utan allt biträde vid sina naturliga behofvers bestridande; stanken är härigenom blefven högst odräglig och dödande. Läkarnes befallningar höras och glömmas. — — —» Sängar funnos ej, utan lades de sjuka på golfvet med halm under sig. Golfven voro kalla och dragiga. Tillgången på halm var äfven så knapp, att man ej ens

kunde ombyta densamma, då den öfvergick till förruttnelse och i de små kyffena spred en vidrig stank. I stället för täcken fingo soldaterna nöja sig med sina egna trasiga kappor.

Var det illa beställdt å sjukhusen, där dock en viss tillsyn existerade, hade de sjuka i bondstugorna det vida värre. Dessa arma människor lämnades i det närmaste utan all vård, ty spridda som de voro uti långt från hvarandra belägna gårdar, kunde läkarna själffallet ej ofta hinna besöka dem. »I ett stenpörte», skrifver samma doktor Dahlgren, »nog rymligt, men kallt och fuktigt, så att väggarna äro beklädda med mögel, ligga 15 man. I ett litet och trångt pörte, där sjukt gårdsfolk finnes, äro 6 man inkvarterade. I en usel koja af några alnars etendue, där 3 sjuka barn ligga, finnes 8 man. I ett annat uselt pörte, där äfven sjukt gårdsfolk ligger, finnes 12 man. Redan hafva flera insjuknat af trängsel och stank, vida värre än på ett sjukhus. Manskapet beklagade — — — att dem icke tilldelades så mycken proviant, som bestås dagligen.»

Antalet sjuka ökades med hvarje dag. I december anmäldes 3,173 sjuka, af hvilka 484 innan månadens slut afledo. I januari 1809 insjuknade 2,022 och dogo 749. I februari blefvo 734 man offer för farsoten, hvaraf 550 dukade under. Sålunda insjuknade inalles 5,929 man, af hvilka 1,783 afgingo med döden. I anförda siffror medräknas äfven de svenskar, hvilka kvarlämnades åsjukhusen i Torneå och dess omnejd, sedan deras regementen afgått till Sverige. För mars saknas bestämda uppgifter; men antager man, att liemannen skördade 200 man under nämnda månad, hvilket bör anses vara lågt tilltaget, framgår att minst 2,000 man föllo offer för farsoten — en siffra, som vida öfverstiger de fallnes antal i någon af drabbningarna under kriget.

Den som insjuknade hade ej stora utsikter att blifva frisk, ty lyckades man öfvervinna själfva sjukdomen, löpte dock konvalescenten stor fara att få recidiv. En brigadläkare anför att »de sjuka lämna en bedröflig hopplös anblick om förbättring, emedan om någon varit på förbättring, han då alltid insjuknat ånyo. hvartör ock de flesta som utgå, ske med döden». Carl Gripenberg

Finsk infanterist.

Finsk jägare.

utbrister: »Döm om vårt elände, i vår få vi söka Finska armén i kyrkjogårdarna här i kring. Våra sjukna och dö ofantligt. Hvad skall slutet blifva?» Och kapten Brakel skrifver vid samma tidpunkt till sin broder; »Sjukdom och död härja på ett rysamt sätt i vår lilla armé. Sedan vi inkommit hit till Torneå har Björneborgs regemente ensamt begrafvit 240—250 man — hvar dag ökas detta antal och man har svårt att få så mycket som behöfs till sjukhus. Största delen af befälet ligga sjuka, somliga utan hopp ... Samma förödelse härskar i de andra regementena, hvilka äfven förlorat flera officerare. Efter denna utsigt lär i vår icke många andra kämpar framställa sig än några tillfrisknande skuggor.»

För Savolaks brigaden tedde sig under denna period tjänstegöromålen ännu svårare än för de andra, ty brigaden var förlagd närmast intill den fientliga linjen och hade förposttjänsten på sin lott. Vintern var i likhet med den föregående ovanligt kall — det hände ej sällan att termometern visade 36 à 40 grader under fryspunkten — och de arma soldaterna måste stå på vakt isnödrifvorna, illa klädda och utsatta för isande vindar. Märkvärdigt nog var antalet sjuka vid denna brigad dock mindre än vid de öfriga.

Det skulle föra oss för långt att gå vidare i skildringen af eländet på sjukhusen — det anförda må vara nog. Men några ord böra dock ägnas den man, som stod i spetsen för bekämpandet af nämnda onda, ty han har gjort sig fullt förtjänt af att ihågkommas vid sidan af öfriga hjältar från kriget, ehuru resultaten af hans verksamhet i följd af ogynnsamma förhållanden blefvo allt annat än tillfredsställande.

Tidigare har omnämnts, att kongl, lifmedikus Pehr af Bjerkén innehade första fältläkareplatsen vid finska armén. Son till assessorn i Collegium medicum Pehr af B., föddes han 1765; blef student i Uppsala 1781 och tjänstgjorde såsom sjukhusläkare och fältskär under 1788—1790 års krig i Finland. År 1792 blef han medicine licentiat samt

studerade därefter kirurgi under den ryktbara Olof af Acrel. Åren 1793—1796 fortsatte Bjerkén att studera kirurgi i London och Paris samt erhöll 1802 titel af kongl, första lifmedicus. I februari 1808 utnämndes han till första fältläkare vid norra finska armén.

Med sällspord energi grep han sig verket an och inrättade sjukhus i olika delar af landet, men kringgärdade af otympliga administrativa former, förlamades hans åtgärder ofta i hög grad. Äfven på slagfälten sågs af Bjerkén ej sällan midt i kulregnet, hvarvid han alltid lade i dagen manligt mod och själfuppoffring. Så t. ex. rapporterade Adlercreutz efter slaget vid Alavo att Bjerkén under striden »åtföljde armén och genast var till hands att förbinda de blesserade, där de för fiendens eld ännu voro blottställda». För denna affär belönades han med guldmedalj.

Hans elev Isak Hwasser har yttrat om honom: »Han hade ett varmt, välgörande och storsinnadt hjärta, en eleverad känsla af yrkets höghet och ädelhet samt en verklig snillekraft, som ofta med träffande blick såg en ifrågavarande otydlig eller tvetydig handlings rätta betydelse. Det fanns starka skuggor i hans inre, härrörande från indolens, sinnlighet, fåfänga och en stor brist af teoretiska studier; men de voro skuggor. Hans verkliga natur var ädel och stor.» Lägger man härtill en ovanlig uthållighet, energi och plikttrohet, äro hans mest iögonenfallande karaktärsegenskaper nämnda. Dock bör ännu tilläggas, »att han brast i moderation och saknade i uppträdandet den besinningsfulla värdighet, som på hans plats hade varit välbehöfliga, men detta har man förklarat med att hans nobla grundkaraktär ej kunde öfverse med vårdslöshet, pliktförgätenhet och okunnighet hos andramänniskor, och att han, när dylikt yppade sig, ej förmådde lägga band på sin indignation. Slutligen bör äfven nämnas, att Bjerkén lade i dagen en högt uppdrifven själfuppskattning, hvaraf mången tagit anstöt.

Såsom sjukhusintendent fungerade öfverste von Platen, med hvilken Bjerkén hade oupphörliga, för sjukvården högst olycksbringande konflikter och slitningar, hvilka slutade med att Platen blef aflöst af öfverstelöjtnant uggla. Många andra läkare inlade stora förtjänster i den hårda kampen mot farsoten i trakten af Torneå, men utrymmet medgifver ej att här skildra flera; dock måste antecknas några namn s. s. fältläkarna J. Edgren och C. A. Dahlgren, brigadläkarna Ammilön, Laurell, Aejmelée och Heman, underläkarne J. A. Nordvik och Ruuth m. fi. — alla dessa ansträngde sig till det yttersta.

Under för handen varande, vidriga förhållanden hade det ej varit märkvärdigt om såväl läkare som officerare och soldater fullkomligt förlorat modet. Bland soldaterna förekommo beklagligtvis ofta nog rymningar, men likväl ej fullt i samma grad som under marschen från Uleåborg. Hos det yngre befälet finner man till och med en viss munter sinnesstämning, som verkade uppfriskande på omgifningen. Denna oväntade glädtighet kan endast förklaras af ungdomsspänstigheten och en längre tids härdning under krigets inflytande, som hos de unga officerarna torde framkallat det galghumör, hvilket, bildligt taladt, lät dem dansa på grafvarna. En bekräftelse på detta antagande finner man äfven i följande yttrande af en deltagare: »Den uppmuntrande sinnesstämningen, som i allmänhet var rådande hos det yngre befälet, för hvilket kriget med dess faror och mödor, att man så må säga, blifvit en vana, verkade fördelaktigt på alla . . . De äldre af befälet, likasom soldaterna, lifvades af denna föresyn, glömmande eller döfvande allt det elände, som för det närvarande omgaf dem och alla de kära minnena från det lyckliga framflutna: maka, barn och vänner med fridens ljufva yrken och förhållanden.»

Förposttrupperna underhöllo till och med umgänge med motståndarne. Sandels och Alexejeff jämte deras officerare bjödo turvis hvarandra på middagar och supéer, hvarvid man bemödade

Pehr af Bjerkén.sig om att glömma allt gammalt groll och utvecklade gästfrihet så långt förhållandena det medgåfvo.

Under denna tid försiggingo äfven utväxling af en del fångne officerare, bland hvilka äfven voro löjtnanterna Klingspor och von Fieandt, samt å rysk sida en kapten i kejserliga sviten friherre Crone, till börden dansk. Denne Crone hade under sin fångenskap af ryska regeringen begagnats för underhandlingar, och man har förmodat, att hans inflytande gjort sig gällande vid den kort härpå inträffande konventionen i Kalix.

Icke allenast i norra armén, utan äfven i andra delar af Sverige spredo sig bland militären olikartade febersjukdomar; särskildt ödeläggande voro de på flottan. Då fartygen på senhösten återvände till Stockholm,

medföljde 4,000 sjuka och man hade hvarken hospital eller kvarter för dem. I flera dagar förblefvo dessa sjuka på fartygen, af hvilka en del ej ens voro däckade. Stora hopar af sjuka vandrade omkring i snö och regn och omkommo, i följd af bristande vård, på gatorna i själfva hufvudstaden. Slutligen erhöllo de tak öfver hufvudet i operahuset äfvensom i några privata bostäder.

Under tre månader sågos ständiga liktåg draga genom Stockholms gator, och i öfriga städer rådde liknande förhållanden. Hela Sverige var öfversvämmadt af »magra, eländiga gestalter, höljda i trasor, smygande efter landsvägarna» — dessa beklagansvärda varelser voro landets forna försvarare, hvilka ännu för några månader sedan varit raska, lefnadsglada ynglingar, fulla af mod och hopp! Människorna skydde dem nu, ty de medförde pesten — ingen ville taga emot dem i sin boning. Tärda af hunger, klädda i trasor,och stelnade af köld släpade de sig fram och föllo.hoptals vid vägkanten, för att där slutligen utandas sin sista suck.

Det är i sanning hårresande att läsa samtida skildringar från denna för Sverige så fasansfulla vinter. Från alla håll ljödo förbannelser öfver styrelsen — hufvudsakligen dock öfver konungen — för försumlighet i vården om fäderneslandets försvarare.

En dag i januari, då eländet hade nått sin kulmen vid norra finska armén, sågs en kurir i vildaste fart köra in på Torneå gator och stanna sina löddriga hästar vid Generaladjutantens expedition. Alla officerare i den lilla staden skyndade till stället för att få del af hvad budskap kuriren medförde från Stockholm. Något af

Finsk artillerist.stor vikt måtte det väl vara, antog hvar och en. »Fulla af hopp om fred eller pengar», skrifver ryttmästar Möllersvärd i sin dagbok, »skyndade alla dit för att kunskapa, flata stodo vi där, då öfverste Nyberg uppläste Hans Majest, nådiga skrifvelse, det officerare under vintercampagnen kring Torneå ägde tillstånd bruka opudrat hår. Den stackaren är galen blifven, tänkte jag i all underdånighet för mig själf och så tänkte säkert mången med mig; det enda roliga vid detta tillfälle var att se den redliga och intressanta Öfverste Nybergs mine då han för oss uppläste denna viktiga depeche. Om denna för fäderneslandet i allmänhet och armén enskildt nyttiga författning är af H. M:t personligen utarbetad, eller om vännen Michael förskottsvis gifvit detta dråpliga råd, vet man icke.»Här syftar Möllersvärd på ärkeengeln Mikael, hvars ankomst konungen väntade, troende att nämnda himmelska härförare skulle nedstiga till jorden för att krossa Sveriges och Gustaf Adolfs fiender.

Något senare utgaf konungen en annan föreskrift om »huru Generaler, Stabsofficerare och den öfriga militären bör kläda sig uppå de så kallade Andliga dagarna, vill säga Juhl, Påsk, Pingst, Christihimmelsfärds, midsommar och Marie bebådelse dagar». Äfven denna föreskrift sändes med kurir till Torneå och upplästes därstädes högtidligt i början af februari för de bestörta krigarne, medan desse knappt hade kläder för att emotstå den skarpa nordiska vinterkylan och saknade all lifvets nödtorft. Om förhållandena varit mindre tragiska, hade anförda bedröfliga, dårhusmässiga föreskrift kunnat väcka löje; att effekten nu blef en annan kan man lätt tänka sig. Hvar och en undrade i sitt stilla sinne om Hans Majestät helt och hållet förlorat förståndet.

Med dylika bagateller sysselsatte sig emellertid Gustaf Adolf och insåg ej i sin förblindelse huru hans regering med stormsteg ledde landet till randen af en afgrund. I stället öppnades ögonen allt mer hos hans undersåtar, och hvarje dag som gick, förde konungen närmare hans fall. Med sin enda politiska bundsförvant, England, hade konungen flera gånger varit nära att bryta, och endast tack vare hans närmaste omgifnings lugnande inflytande blef förbindelsen bibehållen.

Penningemedlen för krigets fortsättande hade tagit slut, och enligt finanskommitténs betänkande beräknades utgifterna för 1809 års fälttåg till något öfver 26 miljoner riksdaler — en summa, som öfverskred dubbla beloppet af rikets dåvarande rörelsekapital. Hvad skulle man taga sig till? Konungen gaf befallning om en krigsgärd, fem gånger större än bevillningen, ja större än mångaenskildas hela inkomst för året, hvarigenom han yttermera ökade förbittringen emot sig.Åtgärden kom dock ej till utförande, emedan Gustaf Adolf dessförinnan störtades från tronen.

England ville till en början ej höra talas om att öka subsidierna, och nämnda lands minister i Stockholm, Merry, meddelade konungen den 24 februari sin regerings afböjande svar. Tillika framförde Merry, att då konungen ej

haft framgång i sina företag, tillrådde England honom att sluta fred med Ryssland.

Ett dylikt förslag hade konungen ej väntat. Öfverväldigad af raseri gjorde han ett häftigt språng, tryckte sin hatt på hufvudet och störtade med vild uppsyn emot den förbluffade ministern. Denne, som fruktade att få konungens värja i sig, gjorde en djup bugning och drog sig skyndsamt ur rummet. Sedan konungen blifvit ensam, satte han sig, ännu i uppbragt tillstånd, vid skrifbordet och skref en befallning till befälhafvaren för västra armén, friherre Cederström, att låta sekvestrera alla engelska fartyg och all engelsk egendom i svenska hamnar. Ett annat bref uppsatte han till sin fiende, konungen af Danmark, hvari han förklarade sin brytning med England och föreslog konung Fredrik att gemensamt utestänga engelsmännen från östersjön.

På västra gränsen hade baron Cederström den 2 december ingått vapenhvila på obestämd tid med 48 timmars uppsägning. Trupperna hade där å ömse sidor af gränsen intagit kantoneringskvarter; faran var sålunda på detta håll för en tid framåt undanskjuten.

Nyssnämnda bref hunno dock ej afgå, ty konungen emottog ännu samma dag en viktig underrättelse från Toll. Denne sände nämligen en mängd proklamationer, hvilka medelst luftballonger från Danmark blifvit öfversända till Skåne, innehållande uppmaning till svenskarna att afsätta Gustaf Adolf samt välja konung Fredrik VI till konung. Härigenom, säges det i proklamationerna, skulle de tre brödrafolken förena sig under samma krona och gå ett nytt tidehvarf af lycka och sällhet till mötes.

Dessa konspirationer afkylde konungen ånyo gentemot Danmark, men hans vrede mot England höll fortfarande i sig. Till kanslipresidenten Ehrenheim yttrade konungen, slående knytnäfven i bordet: »Jag skall slåss med dem alla, men först och främst med engelsmännen; ty de äro högfärdiga och näsvisa, dem skall jag knäcka. Jag har nog märkt, huru man länge sökt skrämma mig till fred; men jag skall visa, att jag ej låter skrämma mig af någon, ej heller af er, min baron.» Vid dessa ord steg GustafAdolf fram och sträckte hotande sin knutna näfve mot Ehrenheims ansikte.

Ehrenheim gaf ett lugnt svar, men konungen lät ej afkyla sig. Han fortsatte i uppretadt tillstånd samtalet en lång stund, hvarunder han bland annat sade: »Ni yttrar er ständigt om nationen och nationen och dess rättigheter. Hvad betyder nationen mot min heder? Nationen skall få plikta för det den ej lydde min salig far.»

»Ers Maj:ts far», inföll Ehrenheim, »var älskad af nationen, och den följde honom frivilligt i kriget.»

Emellertid återknötos likväl underhandlingarna med engelska ministern, och en subsidietraktat undertecknades den 1 mars, enligt hvilken England ikläddе sig förbindelsen att till Sverige erlägga lika stora subsidier som föregående år. Detta var visserligen godt och väl, men lugnade likväl ej Gustaf Adolfs talrika fiender inom eget land. Måttet var rågadt och följderna läto ej länge vänta på sig.

Landet längtade främst efter fred, men Gustaf Adolf kunde ej förmå sig därtill. Oaktadt Finland numera faktiskt intagits af kejsar Alexanders trupper, ansåg konungen det likväl vara en hederssak att ej sluta fred med sin östra motståndare på andra villkor, än att denne skulle återlämna hela det eröfrade området.

Gustaf Adolf hade skrifvit till Alexander: »Eders Kejserliga Majestät medgifver säkert, sedan I med en sådan orättvisa handlat emot eder gamla bundsförvandt, Svenska Konungen, hvilken icke upphört att med en tadelfri noggrannhet uppfylla sina förbindelser, till och med på en tid, då våra dagars föraktliga politik högljudt fordrade ett annat handlingssätt, att det är tid att Eders Majestät bestämdt förklarar sig öfver sina vidsträcktaste afsikter. Frågan är nämligen den, på hvilka billiga vilkor Finland kan blifva återlämnadt till Sverige? Denna orättvisa eröfring befäster icke Rysslands makt, men blir förnämsta orsaken till dess fall, om Eders Kejserliga Majestät envist vidblifver bibehållandet af Finland, hvilket blifvit eröfradt genom medel, som böra utplånas ur häfderna.»

Till svar på anförda bref lät Alexander skrifva: »Rysslands kejsare kan icke svara formligt och återsänder den skrifvelse som till honom blifvit adresserad, emedan den icke innehåller tecken till försoning och inbördes aktning. Intet krig är evigt, alla slutas med fred. Kejsaren önskar ingenting högre än fred mellan alla riken. Han önskar att se Sverige lyckligt och lugnt, och han är färdig att medverka till dess försoning med alla de makter, med hvilka det befinner sig i krig.» Till dessa rader tillade Alexander egenhändigt: »Finland har blifvit förenadt

med Ryssland i följdaf eröfringens rätt och drabbningarnas utgång och kan icke från detsamma afskiljas annorlunda än genom vapen.»

Men en ännu vida större olycka än förlusten af Finland hotade riket, ty kejsar Alexander planerade att låta sina trupper tränga fram öfver det isbelagda hafvet och rycka mot Stockholm. På trenne vägar skulle anfallet ske: öfver Ålands haf, öfver Kvarken och landvägen öfver Torneå. Napoleon och Alexander torde öfverenskommit, att, såvida planen lyckades, Sverige skulle delas mellan grannarna och sålunda utplånas ur de själfständiga staternas antal. Danmark skulle invänta ryssarnas tåg öfver Åland, för att samtidigt öfvergå Öresund och falla in i Skåne. Landet norr om Mälarn skulle tillfalla Ryssland, den sydligare delen Danmark.

Äfven efter det dessa planer kommit till Gustaf Adolfs kännedom, envisades han fortfarande i att icke taga något som helst steg till förlikning med sina fiender. Af högmod ville han hellre trotsa stormen och uppoffra allt, än gifva vika för nödvändighetens kraf. Men nu var tålamodet hos hans undersåtar uttömdt, måttet var rågadt, det skulle snart flöda öfver bräddarna. Den jäsande förbittringen skulle omsättas i energisk handling. Riskerande sin egen välfärd, beslöto några modiga män att skrida till Sveriges räddning och rycka detsamma från branten af den afgrund, i hvilken konungens halsstarriga och vansinniga regering var på väg att störta det.

Det står utom ramen för dessa skildringar. att redogöra för detaljerna af revolutionen år 1809, men för sammanhangets skull böra dock hufvudhändelserna i korthet omnämnas.

Inom västra armén, hvilken under en längre tid varit nästan overksam, hade officerarne god tid att tänka på fäderneslandets läge och uppgöra planer för dess räddning. Denna armé var fördelad i tvenne flyglar, af hvilka den ena, med högkvarter i Bohuslän, anfördes af öfverste K. H. Posse och den andra, eller den s. k. värmländska, stod under öfverstelöjtnant G. Adlersparres befäl. Före nyåret nedlade Adlersparre dock sitt befäl, hvilket öfvergick till öfverste K. J. Lejonstedt, men kvarblef å Sofielund invid norska gränsen. Här församlades officerarne för att planera om lämpligaste sättet att afvärja de hotande moln, som allt tyngre hopat sig öfver det beträngda landet. Adlersparre utöfvade fortfarande ett stort inflytande på arméns officerskår och erhöll ständigt säkra underrättelser om hvad som tilldrog sig i Stockholm. Hans närmaste medhjälpare voro bröderna Karl Henrik och Johan August Anckarsvärd.

Emellertid hade äfven en annan sammansvärjning med syfte att fängsla konungen bildats i Stockholm; dess förnämsta ledarevoro Hans Järta och A. F. Skjöldebrand. Deras plan gick ut på att arrestera konungen, då han den 10 februari skulle begifva sig från Stockholm till Haga slott, men emedan Järta ansåg att tiden ännu ej var inne, uppsköts företaget. Adlersparre lät sig dock ej häraf afskräckas, utan tågade den 6 mars med den värmländska afdelningen till Karlstad, där öfverste Lejonstedt och landshöfdingen arresterades. Färden fortsattes sedermera till Örebro och Västerås samt mot Stockholm. Posse och hans afdelning deltogo ej i företaget, men hade tidigare lofvat att ej motsätta sig detsamma.

Konungen erhöll emellertid den 12:e kännedom om resningen och beslöt då att skyndsamt ila till Skåne, där han hoppades att med Tolls armé kunna kufva upproret. Adlercreutz, hvilken den 4 januari lämnat norra armén och infunnit sig i Stockholm, inskred nu, för att förebygga olyckan af ett inbördes krig. Ingen tid var att förlora, ty hade konungen hunnit afresa från hufvudstaden, skulle följderna blifvit ödesdigra för landet.

På morgonen den 13 mars infann sig Adlercreutz oanmäld i Gustaf Adolfs rum. I generalens följe voro endast sex män: hofmarskalken Silfversparre, öfverstelöjtnant v. Otter, majorerna De la Grange, Ulfsparre och G. Adlercreutz samt fänrik Arnell. Med bestämdhet förklarade Adlercreutz att »hela nationen vore försatt i häpnad öfver rikets olyckliga ställning och konungens tillämnade afresa, och att man vore fast besluten att afböja den».

Då drog konungen sin värja och började ropa på förräderi, men Adlercreutz fattade konungen om lifvet, medan Silfversparre och Ulfsparre vredo värjan ur hans hand.

Den utanför stående vakten ville komma in, men dörren var väl tillstängd och låset gaf ej vika.

Konungen lugnade sig emellertid om en stund, och Adlercreutz aflägsnade sig ur rummet, för att åt de i närgränsande gemak församlade personerna tillkännagifva att ingen fara hotade konungens lif. Dock ansåg han

det säkrast att arrestera en del närvarande, hvilka voro konungen tillgifna.

Medan detta försiggick lyckades konungen bemäktiga sig en värja och sprang ut genom en löndörr. Nu uppstod en kapplöpning genom salar, korridorer och trappor. I hack och häl förföljd af några herrar, uppnådde konungen slutligen borggården, där han dock gensköts af hofjägmästaren von Greiff, som med tillhjälp af De la Grange återförde konungen till det inre af slottet.

Adlercreutz, Silfversparre och Klingspor (fältmarskalken) begåfvo sig därefter till hertig Karl och öfvertalade honom att i egenskap af riksföreståndare tills vidare öfvertaga regeringen, och samma dag kungjordes regementsförändringen för stadensinvånare. Följande natt fördes Gustaf Adolf under bevakning till Drottningholm, där han sammanträffade med sin gemål och sina barn. Senare på våren beledsagade Skjöldebrand den olyckliga monarken jämte hans familj till utlandet. Här kallade han sig »öfverste Gustafsson» och afled i S:t Gallen den 7 februari 1837. Adlersparre inryckte emellertid den 22 mars i Stockholm, där han emottogs af folket med jubel och glädje. Säkert hade det varit lyckligast att genast afsluta fred, men tiden förhalades. Dock afsändes kurirer till krigsskådeplatsen med underrättelse om det timade samt med befallning att söka utverka vapenhvila till dess en dräglig fred kunde ernås.

* * *

Tidigare omnämndes kejsar Alexanders missnöje med general Buxhœvdens tillvägagående i Finland och dennes afsättning från öfverbefälhafvareposten, efter det hans trupper faktiskt fullbordat landets eröfring och undanträngt den svensk-finska armén till Torneå. Den onåd, som nu drabbade general Buxhœvden, hade genom hofintriger länge förberedts och af afundsmän blifvit underblåst. Intrigerna begynte redan vid krigets utbrott och antogo med tiden allt större omfattning. En rysk författare yttrar, att Buxhœvden redan från krigets första dag måste kämpa emot tvenne motståndare: den synliga svenska hären, som han hade framför sig, och de osynliga intriger, hvars maskor spunnos vid hofvet bakom hans rygg.

Under krigets första skede inrapporterade Sprengtporten alla Buxhœvdens mått och steg. Dessa meddelanden insändes antingen till rikskanslern eller ock direkte till kejsaren. Då klandret slutligen blef allt skarpare, afsände kejsaren sin krigsminister, grefve Araktschejeff, till Finland med uppdrag att taga reda på förhållandena. Det visade sig nu, att ej allt hvad Sprengtporten tidigare försäkrat öfverensstämde med verkliga förhållandet. Sålunda blef det bland annat tydligt, att Sprengtportens påståenden, om att Finlands invånare med största beredvillighet skulle underkasta sig Alexanders fordringar, och att folket endast inväntade de kejserliga trupperna för att kasta sig i Rysslands armar, voro fullkomligt gripna ur luften. Efter Araktschejeffs första besök i Finland förlorade Sprengtporten betydligt af sitt tidigare inflytande; man hyste ej längre fullt så stort förtroende till honom, men andra med samma syften trädde i hans ställe. Sedan krigsministern återvändt till Petersburg, sände han till Finland tvenne officerare, polackerna Govardoffski och Turski, hvilka anställdes vid Buxhœvdens stab med hemligt uppdrag att utspionera sin chef.Araktschejeff hade under sitt besök råkat i personlig ovänskap med Buxhœvden. Den förre var som kändt en sällsynt hänsynslös, intrigant och hämndgirig person, och den som råkat misshaga honom, kunde på förhand anse sin sak förlorad. Allt hvad Buxhœvden numera företog eller hvad han underlät att göra, utsattes för en sträng kritik och vantolkades med tydlig afsikt att framställa fel och försummelser. Till exempel, då folkresningen under sommaren flammade upp i olika delar af landet, förklarade man nämnda rörelse vara en följd af de ryska soldaternas hårda och grymma förfarande mot invånarna. Skulden härför blef naturligtvis kastad på öfverbefälhafvaren. Då de svenska fartygen på våren begynte kryssa omkring i finska skärgården och Buxhœvden anhöll om förstärkningar, klandrades han ånyo. Det var ingalunda små fordringar man ställde på honom — samtidigt skulle han bevaka den långa kuststräckan, kufva folkresningen, vinna segrar öfver Klingspors armé och se till att hans egna soldater ej ledo brist på lifsförnödenheter och ammunition; och allt detta i ett fientligt land, där transportfororna ständigt öfverföllos och plundrades af oförvägna partigängare! Att han under dylika förhållanden yrkade på förstärkningar var självklart, men detta tolkades åter såsom oförmåga. Kejsaren själf, som ständigt umgicks med den djärfva planen att låta trupperna gå öfver hafvet samt ville förflytta kriget till svensk botten och rycka mot Stockholm för att där diktera fred, var

högst missnöjd med att uppfyllelsen af hans önskan alltjämt fördröjdes. Redan i mars 1808 hade Alexander meddelat sin plan åt Napoleon, hvilket yttermera bidrog att uppreta honom öfver de gäckade förhoppningarna.

Segrarna på hösten 1808 tillskrefvos uteslutande grefve Kamenskis skicklighet och tapperhet. Visserligen var Buxhœvden ej närvarande vid dessa strider, och såsom någon framstående fältherre kan han ju knappt betraktas, men han ägde dock en god organisationsförmåga och visade prof på samvetsgrann plikttrohet. Under för handen varande omständigheter kunde billigtvis af honom ej fordras mer, än hvad han i själfva verket presterade. Till den grad förlorade Buxhœvden småningom sitt anseende i Petersburgs inflytelserika kretsar, att markis Paulucci, en italiensk emigrant, anställd i rysk tjänst, allt emellanåt blef afsänd till krigsskådeplatsen, för att kontrollera generalen och uppgöra operationsplaner för krigets fortgång. Stundom erhöll Buxhœvden färdigt uppgjorda detaljerade planer från S:t Petersburg, med befallning att punktligt följa desamma, ehuru man till och med mången gång med afsikt så uppställt dessa, att de vorooutförbara. Då nu resultaten utföllo härefter, fick Buxhœvden svara för följderna.

Till följd af alla dessa obehag förlorade han slutligen tålamodet och anhöll om sitt entledigande; men då denna hans begäran inträffade medan kejsaren befann sig i Erfurt, uppsköts ärendet till monarkens återkomst. Emellertid afslötos under tiden stillestånden i Lochteå och Olkijoki, hvarigenom förbittringen mot Buxhœvden nådde sin höjd. Omedelbart därefter erhöll Buxhœvden genom bref af kejsaren sitt afsked från befattningen. General Knorring, som länge eftersträfvat att blifva öfverbefälhafvare i Finland, utnämndes nu till denna post.Efter detta blef Buxhœvden en bruten man. Han flyttade till sina gods i Östersjöprovinserna och afled där redan 1811.

Emellertid hade Buxhœvden under vapenhvilan begagnat tiden för att ordna sina trupper. Medan kriget pågick hade nämligen ofta delar af en och samma kår blifvit åtskiljda och hamnat i olika delar af landet. Nu återställdes brigad- och divisionsförbanden, och därjämte placerades trupperna med hänsyn till ett stundande sommarfälttåg. Förrådsorterna blefvo äfven bestämda i öfverensstämmelse härmed.

Samtidigt inträffade äfven några förändringar i befälet, Kamenski hade rest till Petersburg för att sköta sin hälsa, och äfven Tutschkoff, Wittgenstein och Galitzin hade insjuknat. Till följd häraf intog grefve Schuvaloff den förstnämndes plats såsom chef för 1:a kåren, med högkvarter i Uleåborg; 2:a kåren, öfver hvilken Barclay de Tolly, som nyligen tillfrisknat, förde befälet, förlades i Vasa och omnejd; 3:e kåren, fortfarande under Bagrations befäl, kvarstod i Åbo; och 4:e kåren kommenderades nu i Wittgensteins ställe af Baggehufvud. Inalles förfogade ryssarna i medlet af januari öfver 48,478 man med 127 kanoner, af hvilka 11,358 stodo i Uleåborg, 13,197 i Vasa, 10,284 i Åbo, 9,245 i Nyland, 1,373 i trakten af Kuopio; resten utgjordes af sjöfolk och reserv.

I fysiskt afseende ledo ryssarna under vintermånaderna stora svårigheter, ty sjukdomar härjade deras led lika mycket som i den svenska hären, och därtill var provianteringen för dem förenad med ofantliga svårigheter.

Sådan var i få ord ryssarnas ställning, då Knorring i medlet af december öfvertog befälet i Finland.

Af kejsaren hade den nya öfverbefälhafvaren erhållit instruktioner, hvilka gingo ut på att han utan dröjsmål borde skrida till verket och sända l:a kåren med 5,000 man öfver Torne älf, tillbakakasta den därstädes förlagda svenska hären och rycka motUmeå. 2:a kåren skulle samtidigt gå öfver Kvarken och därpå fortsätta marschen till nämnda stad. Härefter skulle den i förening med 1:a kåren försöka bana sig väg till Stockholm. Åbo var utsedt till samlingsplats för en här af minst 20,000 man, hvilken öfver den åländska ögruppen och Ålands haf skulle bryta sig väg rakt mot trakten af Stockholm, där alla ryska trupper skulle förena sig. Så snart man kommit därhän, borde den svenska flottan förstöras och trupperna intaga en sådan ställning, att de, då hafvet gått upp, kunde bibehålla fast fot på svensk mark.

Krigets förflyttning till andra sidan af Bottniska viken var ej allenast Alexanders egen älsklingsidé, som ständigt upptog hans tankar, detta påyrkades jämväl energiskt af Caulaincourt, franska regeringens ambassadör i S:t Petersburg. »Att innehafva Stockholm», yttrade Caulaincourt, »innebär herraväldet öfver Sverige och dess krigshamnar: häri ligger svaret på allt . . . Frågan gäller herraväldet i Östersjön, d. v. s. engelsmännens och

svenskarnas aflägsnande från er (Rysslands) tröskel, samt att på ifrågavarande haf för S:t Petersburg och ryssarna skapa ett hundraårigt lugn. Alla nämnda fördelar befinna sig i Stockholm . . . Medelst några större ansträngningar kunde denna Rysslands geografiska fiende lätt kufvas. Man bör ej bedraga sig, ty genom minsta dröjsmål kunna alla de fördelar, hvilka nu, till följd af Sveriges närvarande belägenhet erbjudas, gå förlorade. Landet, hvilket nu är uppfylldt af skräck, missnöjdt med sin konung och upprördt af tanken på de faror, som hota dess hufvudstad och hela rikets bestånd — detta land kan ej vara farligt.»

Åtskilliga förslag till planens utförande framlades dessutom af Caulaincourt för kejsaren. I dessa ingick bland annat ett särskildt märkvärdigt projekt, utgående på att uppställa en här af *finsk* milis, under befäl af *finska* medborgare, hvilkas familjers hufvudmän skulle hållas i S:t Petersburg. Nämnda här, tyckte han, borde uppbringas till 7,000 man och jämte ryska observationstrupper deltaga i Finlands försvar mot invasioner från Sverige. (!)

General Knorring, den nyssutnämnde öfverbefälhafvaren, var vid denna tidpunkt ej längre någon ung man. Född i Östersjöprovinserna 1746, hade han, som tidigare omnämnts, varit stabchef för ryska armén i Finland under 1788—1790 års krig. Därefter hade han bevistat krigen i Turkiet, i Polen och år 1806 mot Napoleon, där han vid åtskilliga tillfällen skördat lagrar på slagfälten. Han skildras som »en bildad, human och belefvad person», men därtill »mera en beräkningens än en handlingens man». Af Knorrings verksamhet i Finland framgår, att han, oaktadt sina grundliga teoretiska kunskaper, dock ej ägde de betingelser, hvilkaför en självständig öfverbefälhafvare voro nödvändiga; på denna post fordrades mera målmedvetenhet och handlingskraft, än han förmådde prestera.

Snart nog varseblef Knorring, att den overksamhet som han jämte andra så skarpt klandrat hos Buxhœvden, var betingad af omständigheterna, och han måste nu själf göra sig skyldig därtill. Det hade nog varit lätt att kriticera och klandra, men på närmare håll tog allt sig annorlunda ut, och han upptäckte en mängd med företaget förenade svårigheter, hvilka ej stodo i hans förmåga att besegra. Det var ingen lätt sak att för de talrika truppstyrkorna hopbringa lifsmedel i tillräcklig mängd; hästar för transporterna var det nästan omöjligt att anskaffa, och soldaterna voro alltför bristfälligt utrustade, för att kunna trotsa den ovanligt starka kölden. Huru länge isarna skulle bära, kunde man naturligtvis ej beräkna; de voro visserligen starka för tillfället, men af en kraftig storm kunde de när som helst uppbrytas, och då vore hela företaget förloradt. Dessutom erhöll Knorring underrättelser från Åland, enligt hvilka han drog slutsatsen, att svenskarna därstädes voro betydligt talrikare än man i Petersburg förmodat.

Nämnda omständigheter föranledde Knorring att dröja med utförandet af kejsarens befallningar, och i en skrifvelse framlade han för monarken alla de ofantliga svårigheter, hvilka hindrande reste sig i hans väg.

Tiden hade emellertid framskridit till slutet af februari, då Knorring erhöll ett bref af kejsaren, hvari denne uttalade sin förvåning och sitt missnöje öfver dröjsmålet. »Jag är van», skref kejsaren, »att fordra punktlighet i fullgörandet af mina befallningar och tycker icke om att upprepa dem. Jag hoppas att det är sista gången ni därtill tvingar mig.»

Knorring sökte dock ännu en gång rättfärdiga sig och sände yttermera till kejsaren en skrifvelse, hvari han upprepade de förra motiven. Befarande ett starkt motstånd på Åland, bifogade han: »där kunna vi vänta oss ett starkt motstånd, ty emedan de fientliga trupperna stå på stället, äro de icke utmattade, då däremot vi utan hviloställen måste tåga 80 verst isväg emot väl befästade stränder och för att komma till Åland nödgas tränga oss fram på obanade vägar och snöskare . . . Om vi öfvergå till svenska kusten, så drabbar oss där ett oändligt elände. Oafsedt den oss tillmötesryckande, till förtviflan bragta fienden, skola vi, som icke mera hafva någon kommunikation med egna kuster, utan omgifvas af fientliga vapen, både manskap och hästar, alla utan undantag, af brist på proviant och furage omkomma. Van att såsom en rättskaffens och lydig soldat uppfylla alla Eders Kejserliga Majestätsbefallningar, är jag likväl pliktig att erkänna mina brister, och därför, om det behagar Eder, Allernådigste Kejsare, att oundvikligen fordra planens verkställande, vågar jag allerunderdånigst bedja om mitt Allernådigste entledigande ifrån tjänsten.»

Detta Knorrings uppriktiga medgifvande af sin oförmåga att verkställa kejsarens önskan, förmådde Alexander att afsända grefve Araktschejeff till krigsskådeplatsen, med befallning att utan dröjsmål fullfölja fälttågsplanen. Denne man, som nu sändes att öfvertaga ledningen af krigsoperationerna i Finland, var en af tidens märkligaste personer i Ryssland. Hans karaktärsegenskaper voro af den art, att hvarken af samtid eller eftervärld ännu aldrig fällts något fördelaktigt yttrande om honom, men väl är hans minne förbundet med bittert hat och förbannelser. Att denne frånstötande personlighet i så hög grad lyckades förvärfva och bibehålla den rättänkande och högsinte kejsar Alexanders förtroende och gunst, förblir en svårlöst gåta. Enda antagliga förklaring härpå kan man söka i den sällsynta hängifvenhet för sin monark, den blinda lydnad och ovanliga arbetsförmåga, som Araktschejeff förstod att lägga i dagen. Dessa egenskaper fängslade kejsaren, som ej var tillräckligt skarpsynt att genomtränga skalet och bakom delta upptäcka mannens verkliga natur.

Grefve Alexej Andrejewitsch Araktschejeff, född 1769, blef redan vid 29 års ålder generallöjtnant och inspektör för allt artilleri och år 1806 krigsminister. I några drabbningar hade han aldrig deltagit och ansågs allmänt för feg. »Hans segrar voro upptecknade på soldaternas ryggar», yttrar en rysk författare, och tillägger: »Sina fiender mötte han först då de redan voro slagna i bojor; de voro på förhand besegrade». Hatad och fruktad af alla, utvecklade han en gränslös grymhet, hvarom traditionerna ännu fortlefva hos det ryska folket.

Äfven på finska krigets gång hade Araktschejeff utan tvifvel ett märkbart inflytande; ty i egenskap af krigsminister ledde han i stort sedt hufvudriktningen af operationerna, och af honom voro dessutom alla förstärkningar samt bevillningen af de för krigföringen nödiga medlen beroende. I många af de förordningar och påbud, dem kejsaren under pågående krig utgaf, spåras Araktschejeffs inflytande, och slutligen blef han nu för en tid ställd såsom chef öfver själfva hufvudbefalhafvaren i Finland.

Den 4 mars anlände Araktschejeff till Åbo; först dagen förut hade Barclay de Tolly och Schuvaloff afrest därifrån till sina trupper i norra Finland. Araktschejeff tog genast energiskt uti med förberedelserna för uppfyllandet af kejsarens befallning. Alla Knorrings invändningar tillbakavisade han och vidtog erforderligaanordningar för den äfventyrliga expeditionen. Intet syntes vara omöjligt för denne man; då det gällde att uppfylla monarkens vilja, måste alla svårigheter undanrödjas. Då äfven Barclay de Tolly gjorde invändningar, framhållande de med företaget förenade vanskligheterna, skref Araktschejeff till honom: »Jag skulle önska att för denna gång icke vara minister utan i edert ställe, ty det finnes många ministrar, men öfvergången af Kvarken förbehåller försynen endast Barclay de Tolly». För Schuvaloff åter, som särskildt beklagade sig öfver bristen på lifsförnödenheter och omöjligheten att tränga fram öfver de mångtaliga, strida älfvarna i Västerbotten, förklarade Araktschejeff, att »för 4—5 tusen man kunde man nog alltid få födoämnen hvar som helst, och man borde ej på förhand oroa sig för traktens svårigheter utan först undersöka dess beskaffenhet». Endast Bagration, som var utsedd att tåga öfver Ålands haf, gjorde ej några invändningar.

Hade nu ryssarna erhållit en ledare, för hvilken det ej tycktes existera några hinder, gaf den svenska generalen på Åland ej efter i nämnda afseende, ty där återfinna vi nu v. Döbeln, som efter sitt tillfrisknande blifvit utsedd att öfvertaga befälet på ögruppen. Äfven han fordrade ögonblicklig lydnad. »Om jag beder någon af eder», yttrade han en gång till sina adjutanter, »vända upp och ned på huset därborta, så svaras ej, det är omöjligt, utan man går åstad och försöker med alla krafter, först se'n det skett, inberättas omöjligheten.»

Döbeln hade beslutit göra allt hvad han kunde för att hindra fiendens framträngande öfver Åland. Då han på genomresa till ögruppen passerade Stockholm och därstädes uppvaktade Gustaf Adolf, hade konungen, på tal om krigets olyckliga gång, bland annat yttrat:

»Åh, Gud hjälper mig väl, general von Döbeln.»

»Det gör han nog», inföll Döbeln, »blott vi först själfva vilja hjälpa oss.»

Konungen förebrådde då vänligen Döbeln för hans misstro till Guds makt och vilja, samt uppmanade honom att läsa Jungs

Grefve A. A. Araktschejeff.skrifter, för att få ett bättre begrepp om den Högste och hans afsikter.

»Den Gud jag begriper, den tror jag ej på», blef Döbelns svar.

Så snart Döbeln ankommit till ön, begynte han att med sin vanliga ihärdighet och med ospard möda vidtaga alla till buds stående åtgärder för ordnandet af försvaret. Före honom hade befälet på Åland förts af öfverste Peyron, hvilken på ett förtjänstfullt sätt påbegynt ögruppens försvar, men ännu återstod mycket att göra.

Truppstyrkan därstädes uppgick visserligen till 9,095 man, men af dessa voro 2,103 sjuka och 1,588 upptagna i olika kommenderingar, hvarigenom endast 5,404 man voro närvarande (landsstormen inberäknad), under det ryssarna i Åbo och dess omnejd disponerade öfver 17,000 man. Men oaktadt utsikterna till framgång för svenskarna syntes ringa, ryggade v. Döbeln ej tillbaka, utan beslöt att göra hvad i mänsklig förmåga stod. »Hvad fördelningens öde blir», skref han bland annat till konungen, »är okändt, dock skall äran och fosterlandets vålnader skydda vår aska».

Trupperna voro fördelade sålunda, att öfverste Cronstedt med Södermanlands och Västgöta-Dals regementen innehade vänstra flygeln med stabskvarter vid Kastelholm och förposterna, under öfverstelöjtnant Lagerbrings befäl, på Vårdö; öfverste Fleetwood med Kronobergs regemente jämte Fleetwoodska och Palénska bataljonerna (f. d. Svea och Finska gardena) intogo högra flygeln på Lemland med stabskvarter i Granboda och förposter, under öfverstelöjtnant Löwenhjelms befäl, på Föglö och Bänö; i reserv bakom de öfriga stod öfverste Boije med Jönköpings landtvärnsbataljon samt Ålands landtvärn och landsstorm.

För att förstärka positionerna uppkastades fältverk på lämpliga punkter, förhuggningar fälldes, vägar röddes, vårdkasar uppfördes för att varsko vid fiendens annalkande, och dessutom upprättades en optisk telegraf mellan Åland och Stockholm.

Trots alla på Åland vidtagna åtgärder var truppernas ställning därstädes, aflägsnade som de voro från fastalandet, i högsta grad betänklig. Den ovanligt kalla vintern hade belagt hafvet med ett starkt istäcke, hvarför fienden med öfverlägsna krafter lätt kunde tränga fram från Åbo och tillintetgöra Döbelns relativt svaga afdelning. I händelse åter hafvet skulle gå upp, blefve svenskarna afskurna och kunde vid denna årstid ej räkna på någon hjälp från Sverige. Det hade varit af behofvet påkalladt, att man antingen i god tid ditsändt större förstärkningar eller också bortkallat Döbelns afdelning från öarna. Döbeln anhöll enträget omförstärkningar, men fick förgäfves vänta därpå. Då general Tibell för Gustaf Adolf färedrog Döbelns bref yttrade konungen:

»Tibell inser att Åland måste försvaras; detta är också af högsta vikt för att behålla krigsorten på andra sidan hafvet. Kustarmén bör således sammandragas, för att man därifrån må kunna afsända nödiga förstärkningar till Åland.» Detta hade ju varit godt och väl, men resultatet blef dock, att endast 300 man at Upplands regemente afgingo till Åland, där de i början af mars inträffade. Någon nämnvärd nytta af en såpass fåtalig tillökning hade Döbeln själffallet ej.

Då hoppet om värdefullare förstärkningar visade sig förgäfves, försökte Döbeln ersätta bristen genom att anordna en duglig landsstorm på öarna. Men äfven härvid mötte honom många svårigheter, ty befolkningens sinnesstämning var numera ej densamma som då Arén och Gummerus föregående vår med så stor framgång bortdrefvo ryssarna från Åland. Den forna hänförelsen var försvunnen och hade i stället efterträdts af en försiktig betänksamhet. Man kände till huru det gått i andra delar af landet, där befolkningen gjort motstånd, och man hade hört berättelserna om huru grymt folket fått plikta för sitt fosterländska sinnelag. Dessutom inságo ålänningarna, i likhet med Finlands öfriga invånare, att kriget numera var förloradt, och att motstånd ej längre tjänade till något.

Förgäfves bemödade sig Döbeln att förmå allmogen följa pliktens bud och värna sina öar mot fiendens angrepp. Han talade för döfva öron. Så hände en dag i början af mars, att några kosackhopar företagit ett anfall mot förposterna på Bänö holme, hvarvid de därstädes närvarande landsstormsmännen kastat sina gevär ifrån sig och hals öfver hufvud begifvit sig på flykten. Nära nog samtidigt hade v. Döbeln af konungen erhållit en skrifvelse, hvari Gustaf Adolf tillkännagaf sin tacksamhet mot ålänningarna för deras trohet, uthållighet och visade tapperhet. Döbeln lät föra till sig de nyss så skamligt flyktade landsstormsmännen och uppläste för dem och det

vid tillfället talrikt församlade folket konungens bref. »Så behagar vår konung säga i sin höga nåd», yttrade generalen till folkhopen, »men jag, som känner hvilket pack I ären, jag heter Döbeln, och jag skall, ta' mig tusan, också döbla er! — Ha'n I hört talas om björneborgarne? Veten I hvad de kämpat, utstått och uträttat?»

Döbelns kraftiga ord skrämde visserligen upp allmogen, men förmådde dock ej skapa några hjältar.

Emellertid hade ryssarna sammandragit sina trupper till trakten invid Åbo, hvarvid furst Bagration erhöll uppdraget att anföradet farliga företaget mot Åland. Planen gick ut på att först sammanföra hela kåren till Kumlinge och därifrån afgå i fem särskilda kolonner; fyra af dessa skulle rikta sin marsch mot svenskarnas front, hvarunder den femte borde kringgå fasta Åland från söder och därefter rycka an mot Eckerö eller Signilskär, för att sålunda afskära återtåget för Döbeln. De särskilda kolonnerna anfördes af generalerna Tutschkoff III, Knorring II, Sasonoff, Demidoff och Strogonofif. Tvenne mindre reservkolonner, anförda af Veljaminoff och Alexejeff, skulle följa efter de andra.

Den 10 mars begynte detta märkliga tåg öfver hafsisen. Kulneff med sina kosacker var åter i spetsen och bildade avantgardet på vänstra flygeln; på den högra anfördes förtruppen af Schepeleff. Till Döbeln hade Kulneff sändt ett bref, hvari han uttryckte sin glädje öfver att snart få kämpa mot en sådan krigsman som denne. Soldaterna voro utrustade med stoppade mössor, korta lifpälsar och varm fotbeklädnad. Med kolonnerna följde ett talrikt antal slädar, lastade med lifsmedel, brännvin och bränsle. Vädret var bitande kallt, och för att någorlunda skydda manskapet, uppfördes till nätterna mot vindsidan långa snövallar, hvarjämte bivuakeldar antändes på isen. Det hela erbjöd en sällsam bild, som här ej förr skådats.

Den 12 mars afreste generalerna Araktschejeff och v. Knorring jämte förra sändebudet i Stockholm, grefve Alopæus, i slädar, följande arméns fotspår. Alopæus var närvarande för att, i händelse fredsunderhandlingar skulle komma till stånd, taga ledningen af dessa.

Den 14 mars voro alla ryska trupper förenade på Kumlinge, och den 15:e begynte rörelsen från nämnda ö till de västerut liggande öarna. Mot aftonen ankommo fyra kolonner till Vårdö och den femte till Bänö, där en förpoststrid uppstod, som slutade med att svenskarna sågo sig tvungna att retirera till fasta Åland.

Soldat vid Finska gardet från 1803.Den fåtaliga svenska skaran på Bänö hade emellertid länge hållit stånd mot fiendens öfverlägsna styrka och väntat på att få understöd från Döbeln; men i stället sände generalen befallning om återtåg, ty underrättelser af största vikt hade anländt från Sverige,

Majoren vid Lifgardet till häst, Arfvedson, hade som kurir blifvit afsänd från Stockholm och anlände den 14 mars kl. 6 e. m. till Döbelns högkvarter. Depeschen som han medförde innehöll underrättelse om statshvälfningen och en befallning till Döbeln, undertecknad af den nya regenten, att såvida ryssarne anfölle med öfverlägsna styrkor, genast anträda återtåget. Dessutom medförde Arfvedson ett af Klingspor uppsatt bref med förslag om stillestånd. Brefvet skulle öfverlämnas till ryska öfverbefälhafvaren; för resten bemyndigades Döbeln att själf afsluta vapenhvila för längre eller kortare tid.

Nyheterna gjorde Döbeln i första ögonblicket ursinnig. »Ha'n I satt af honom, så skall jag ta' mig tusan också sätta opp honom igen!» utropade han med förtrytelse. Hans lojala tänkesätt kunde ej sympatisera med att man våldfört sig på landets lagliga monark. »Våld buret på statens hufvud, grundvalen för rättvisa, ordning och trygghet i samhället, och detta dåd begånget i dess egen borg!» Denna ovanliga händelse sårade djupt v. Döbelns ridderliga hjärta. Han hade svurit denne konung tro och huldhet, och han var ej den som bröt ett gifvet ord. Om också Gustaf Adolfs handlingssätt var oförsvarligt, trodde han likväl, att det varit betingadt af ädla motiv, och personligen ansåg Döbeln sig hafva mycket att tacka konungen för.

I första hettan skref Döbeln sin afskedsansökan, men efter en stunds betänkande lugnade han sig dock och beslöt att under för handen varande kritiska förhållanden ej lämna sin post. Motspänstighet från hans sida skulle endast öka den nog så stora oredan, hvaraf fäderneslandet endast yttermera kunde få lida.

Lagerbring erhöll af Döbeln uppdraget att åtfölja Arfvedson till ryska öfverbefälhafvaren samt att öfverlämna ett af Döbeln själf skrifvet bref till denne med anbud om ett sammanträffande i och för underhandlingar. De båda

herrarna träffade general Knorring i det ögonblick, då ryska hufvudstyrkan som bäst höll på att bryta upp från Kumlinge. Bataljonerna hade redan satt sig i rörelse på isfältet.

Knorring emottog de svenska officerarna med höflig välvillighet, men förklarade att han ej kunde afbryta marschen. Han var dock villig att följande dag sammanträffa med general v. Döbeln, och därjämte samtyckte han till att en gränslinje skulle utstakas, öfver hvilken ryssarna tills vidare ej skulle framrycka. Manöfverenskom äfven att svenskarna skulle bibehålla sin ställning, samt att ryssarna finge besätta Vårdö och Föglö, men ej gå längre innan Döbeln följande dag sammanträffat med Knorring. Till mötesplats utsågs Klementsby.

Arfvedson återvände till Döbeln, medan Lagerbring stannade kvar hos Knorring och åtföljde de ryska trupperna, då dessa tågade till Vårdö; där bestämdes demarkationslinjen, hvarefter äfven Lagerbring reste till svenska hären.

Under tiden hade Döbeln ej förblifvit i overksamhet. Med sin vanliga energi vidtog han alla nödiga förberedelser för ett skyndsamt återtåg, ty han litade ej på att fienden skulle hålla sitt löfte. Lifsförnödenheter och kläder utdelades åt manskapet. Hvad som återstod sändes i slädar till Sverige, dit äfven en stor del af de sjuka afreste. Skepp och varf uppbrändes, och trupperna sattes i rörelse mot Eckerö. För att dölja denna rörelse kvarhöllos dock tvenne bataljoner under major v. Engelbrechtens befäl.

Den 16:e inträffade Döbeln, åtföljd af Lagerbring, på utsatt tid i Klementsby, där han före sig fann general Knorring. Döbeln varseblef att de ryska entertrupperna stodo stilla, hvaremot deras flyglar med största hast marscherade framåt, tydligen för att sålunda innesluta svenskarna. Detta var äfven i själfva verket Knorrings afsikt, och då han efter en stund förmodade att omslutningen redan skett, begynte han underhandlingen med att uppmana Döbeln att med hela sin afdelning sträcka gevär och gifva sig fången. Men Döbeln försäkrade, att han förr skulle slåss till sista man, än ingå några på minsta vis skymfliga öfverenskommelser.

Då nu Knorring insåg, att hans motståndare ej lät något skrämskott imponera på sig, blef han medgörligare och uppsatte villkor för ett stillestånd. Enligt dessa skulle Döbeln ostörd få draga sina trupper ull Sverige, hvarjämte fientligheterna utefter hela svenska kusten, från Stockholm till Piteå, skulle inställas intill den 1 april.

Man var redan beredd att underteckna fördraget, då Araktschejeff anlände till stället. Så snart denne erhållit kännedom om innehållet af öfverenskommelsen, förklarade han, »att kejsarens afsikt med denna stora expedition och företagen i Norrland ej allenast var att eröfra Åland, utan jämväl att i Sveriges hufvudstad bestämma freden». I vredesmod sönderref han den uppsatta handlingen och tillade, att inga andra villkor kunde beviljas, än att de svenska trupperna sträckte gevär eller förblefve af de ryska inneslutna under 4 dagar, inom hvilken tid man kunde afbida svar från riksföreståndaren beträffande de fredsvillkor, somfrån rysk sida skulle föreslås. Antogos dessa ej, skulle svenskarna anses för krigsfångar.

Araktschejeffs förmätna fordringar och hans öfvermodiga uppträdande gjorde ett för honom oväntadt intryck på Döbeln. Denne råkade i raseri, och ett allmänt gräl uppstod. Döbeln förklarade sig ej längre vilja dröja på stället och höra deras »ofogeliga påståenden, men på fältet var han beredd att möta sin motståndare». Slutligen utmanade han de ryska generalerna på envig, hvarpå desse i sin tur förbittrades öfver Döbelns uppförande. Nu trädde den lugna Lagerbring emellan och lyckades stilla de uppbrusande sinnena. Döbeln aflägsnade sig och reste bort samt lämnade Lagerbring ensam i ryska högkvarteret, för att så vidt möjligt draga ut på tiden mett fortsatta underhandlingar.

Det gällde nu för Lagerbring att uppehålla sammankomsten så länge som möjligt, för att gifva svenskarna ett ansenligt försprång; ty om ryssarna omedelbart anfallit, hade svenska armén varit förlorad.

Med skicklighet upptog han ånyo de afbrutna underhandlingarna och uttänjde diskussionen genom att tvista om småsaker, tills klockan slutligen visade elfva på kvällen. Vid denna tid antog Lagerbring att Döbeln säkert hunnit fram till Eckerö och att svenska armén vore utom fara. Då general Suchtelen i detsamma på en karta utpekade truppernas ställning, yttrande att den underlägsna svenska fördelningen omöjligt skulle kunna försvara sig, emedan den för närvarande torde af ryssarna vara omringad, svarade Lagerbring lugnt, att Suchtelen misstog sig om svenskarnas ställning, ty de befunno sig för närvarande ej där generalen utpekat, utan — långt ute på Ålands

haf.

»Då har Ni bedragit oss», utropade Suchtelen harmset, »ty efter gårdagens öfverenskommelse skulle trupperna bibehålla sin ställning, så länge underhandlingarna fortforo.»

»Vi hafva följt herrarnas exempel», svarade Lagerbring, »och då Ni tvärt emot nämnda öfverenskommelse redan i morse började låta edra kolonner framrycka till den förmodade omringningen, så hade äfven vi rättighet att tänka på vår säkerhet.»

Lagerbring afbröt nu vidare underhandlingar och reste med ryssarnas fredsförslag skyndsamt sin väg. Hans beräkningar voro ganska riktiga. Döbeln hade nämligen hunnit fram till Eckerö, och trupperna vidtogo därstädes förberedelser för att begynna tåget öfver isen mot svenska kusten.

Hela natten åtgick till ordnandet af den förestående farliga färden. Kläder och lifsmedel utdelades bland manskapet, ochbrännvin fingo soldaterna i större portioner än nyttigt var, ty många berusade sig och måste antingen kvarlämnas, eller ock föllo de på vägen, där de omkommo till följd af den starka kölden. Tidigt på morgonen den 17:e satte sig kolonnerna i rörelse i rikt? ning mot Grislehamn. Det var bitande kallt och därjämte rådde en stark snöyra, hvarigenom marschen i betydlig grad försvårades; men Döbeln trotsade naturhindren såväl som fienden. Öfverallt personligen närvarande, uppmuntrande sitt manskap, gjorde han sig tillika beredd att, om så fordrades, möta ryssarnas anfall.

På den tidigare utstakade vägen hade af stormen bildats ofantliga rämnor — intill 10 famnar breda — hvarför en annan måste följas. Kavalleriet sändes i spetsen för att bana väg, därefter tågade infanteribataljonerna, uppställda i stora fyrkanter, inom hvilka trossen var innesluten; kanonerna voro fördelade på fyrkanternas hörn. Det hela erbjöd en säregen anblick, hvarom von Suchtelen yttrat: »Man trodde sig se en europeisk krigshär, iakttagande nödiga försiktighetsmått mot asiatiska horder».

Från Signilskär, dit en del trupper redan föregående afton anländt, inrapporterades emellertid, att en mindre kosackstyrka var i sikte. Öfverste Boije erhöll i uppdrag att fördrifva densamma, men förmådde ej i snöyran upptäcka fienden. Snart blef dock Kronobergs regementes tross anfallen af kosacker, hvarför öfverste Fleetwood skyndade till undsättning. Kosackerna bortdrefvos, men några trosslädar gingo likväl härvid förlorade, äfvensom tvenne tunga haubitsar, hvilkas fordon gått sönder. För resten oroades hufvudstyrkan ej vidare under vägen och framkom mot aftonen till Grislehamn. Förlusterna stego likväl till omkring 300 man, hvilka, utmattade af trötthet och köld, dignat på vägen och frusit ihjäl. Många af dessa hade öfverlastat sig med brännvin och hade till följd däraf blifvit tvungna att lämna sig efter.

Eftertruppen, hvilken utgjordes af 368 man från Södermanlands regemente, under major v. Engelbrechtens befäl, var ej lika lycklig. För att trygga hufvudkårens rörelser hade denna lilla styrka kvarlämnats i Granboda och först 16 timmar senare erhållit befallning om uppbrott. Anländ till fjärden mellan Eckerö och Signilskär, upphanns Engelbrechtens trupp af Kulneff med 700 à 800 husarer och kosacker och kringrändes från alla sidor. Döbeln hade tidigare gifvit Engelbrechten order, att ej inlåta sig i en allvarlig strid mot öfverlägsna styrkor, hvarigenom manskapet endast onödigtvis skulle uppoffras, utan hellre gifva sig efter några salfvors aflossande. Likväl försökte Engelbrechtenvärja sig emot fienden, men efter att hafva insett det lönlösa i fortsatt strid, nedlade han vapnen och gaf sig fången.Ryska författare angifva ännu i vår tid att deras landsmän på Åland togo 3,000 svenskar till fånga, och att dessutom 30 kanoner, 5 krigsfartyg, rika förråd m. m. föllo i deras händer. Dessa uppgifter öfverensstämma ej, som vi sett, med sanna förhållandet.

Anländ till Grislehamn vidtog Döbeln nödiga åtgärder för att hejda ryssarna, i fall dessa ärnade göra försök att anfalla. Men här mötte honom större svårigheter än på Åland. Alla invånare hade flytt och medtagit sina hästar. Af de hästar åter, som öfverfört Döbelns tross från Åland, hade en del störtat och andra voro obrukbara efter ansträngningarna. Döbeln hade väntat att vid Grislehamn finna kustarmén sig till möte, men blef äfven häri gäckad, ty endast 26 man af Västmanlands vargeringsmän funnos på platsen. Hans eget manskap uppgick den 18 mars till endast 3,500 man tjänstbara. Oaktadt alla motgångar, ville Döbeln likväl anstränga sig till det yttersta

och försöka göra hvad som inom möjlighetens gränser göras kunde.

Länge läto ryssarna ej vänta på sig. Den outtröttlige Kulneff hade vid Signilskär samlat sina ryttare — 3 skvadroner husarer och 500 kosacker — och beslöt att med dem skynda i svenskarnas spår. I sin dagorder före uppbrottet skref Kulneff: »Gud är med oss. Jag framför eder, furst Bagration bakom eder. Under marschen boren I hålla eder raska och glada. Ängslan anstår endast gamla käringar. På bivuacken skall eder bestås ett mått brännvin, gröt med smör, en bädd på granris och en god natthvila.»

Vägen var ej svår att finna, ty en mängd svenska lik, sönderbrutna vapen och föremål af olika slag lågo utmed isen, där Döbelns armé tågat fram. Ryssarna hade dock bättre tur med väderleken än deras föregångare, ty snöyran hade lagt sig och solen belyste de oöfverskådliga isvidderna. Den 19:e uppnådde Kulneff sina motståndares förposter, hvilka grepos af förskräckelse och skyndsamt drogo sig tillbaka. De få invånare, hvilka ännu funnos kvar i trakten, öfverföllos af en panisk skräck och sökte i vild flykt från kusten rädda sig inåt landet. Hvad skulle nu Döbeln företaga sig med sina 3,500 man, ifall Bagrations 17,000 lyckades tränga fram öfver hafvet? Att under sådana förhållanden tänka på allvarsamt motstånd var ogörligt.

Så snart han i Vårdö prästgård, dit han dragit sig, erhållit kunskap om att Kulneff uppnått svensk mark, skref han till regeringen i Stockholm: »Nu anrycker rysk kolonn mot Grislehamn. Inga kanonhästar — litet artilleriammunition. Trupperna fatiguerade. Inga trosshästar. Motstånd skall göras. Utgångenkan förutses. Tills general Wachtmeister ankommer, skall befälet föras. Vårdö, kl. ½ 10 f. m. d. 19 mars 1809.»

I sin brydsamma belägenhet grep nu Döbeln till en list. Han afsände nämligen öfverste Schulzenheim som parlamentär med ett bref till Knorring, för att framhålla hertigen-regentens benägenhet att afsluta kriget, under villkor att inga ryska trupper beträdde gamla Sveriges jord; att följande dag sändebud för fredsunderhandlingar skulle anlända till Åland o. s. v. Allt uppdiktadt för att vinna tid och förmå ryssarna vända tillbaka öfver hafvet!

Kulneff emottog parlamentären med välvillig artighet och fordrade endast kvarter i Grislehamn för sina soldater, hvilka voro uttröttade efter de utståndna ansträngningarna. Detta beviljade Döbeln gärna. Den 19:e på kvällen intågade ryssarna i nämnda ort, hvarifrån Kulneff rapporterade till sin chef, furst Bagration: »Tacksägelse till Gud! Heder och ära åt ryska hären på Sveriges kuster. Jag sjunger med trupperna i Grislehamn: 'Vi prisa dig o Gud!' På hafvet är vägen mig öppen, och jag stannar här, tills jag erhåller edra befallningar.»

Parlamenlären fortsatte emellertid resan, försedd med ett af Kulneff utfärdadt pass, samt anlände till Åland, där han äfven af Knorring höfligt emottogs. Det fröjdade Knorring att få en förevändning för inställandet af taget till Sverige, hvilket af honom från början ogillats, och ingående på Döbelns förslag, besvarade han artigt dennes bref. Den obeveklige Araktschejeff hade redan hunnit lämna krigsskådeplatsen. Till Barclay de Tolly och Schuvaloff afsände Knorring omedelbart order, att de genast skulle lämna Sverige, och äfven Kulneff erhöll en dylik befallning.

Den 20:e lämnade Kulneff Grislehamn och återvände till Åland. Såsom bevis på sin fredliga sinnesstämning sände han till Döbeln en underofficer och 86 soldater, tidigare tagna svenska krigsfångar.

Så långt var allt godt och väl, men Döbeln hade genom sin i nödens stund tillgripna list råkat i en skef ställning. Enär han ej var berättigad att inleda fredsunderhandlingar, blef han nu högst illa berörd af sakernas utveckling. Hvad stod väl nu att göra? Lyckligtvis passerade hans förra adjutant Lagerbring, nu befordrad till öfverste, med ett officiellt meddelande om regementsförändringen till kejsar Alexander. Döbeln anförtrodde sig åt Lagerbring, hvilken lofvade att, så vidt möjligt, försöka ställa allt till rätta.

Då Lagerbring anlände till Knorring och ej medhade någon fullmakt för inledning af fredsunderhandlingar, insåg den sistnämnde att han blifvit förd bakom ljuset. Hans förra glädje förbyttes nu i oro öfver den vrede detta steg antagligen skulle framkalla hos kejsaren. Men Lagerbring fann sig och sökte lugnaKnorring med försäkran, att freden i alla fall ej länge skulle låta vänta på sig. Sedan han någorlunda lyckats lugna den ryska öfverbefälhafvaren, öppnade Lagerbring underhandlingar med honom, hvilka ledde till afslutandet af ett stillestånd, enligt hvilket alla krigsrörelser på de olika krigsskådeplatserna skulle afbrytas. Knorring lofvade

bortföra sina trupper från Åland, hvaremot Lagerbring iklädde sig ansvaret för att svenskarna, så länge underhandlingarna pågingo, ej skulle besätta ögruppen.

Regeringen i Sverige godkände Lagerbrings öfverenskommelse, och Knorring lät, enligt aftal, sina trupper återvända till fastalandet. Men då kejsaren, hvilken för tillfället, i anledning af den i Borgå sammankallade landtdagen, uppehöll sig i Finland, erhöll kunskap om det skedda, blef han högeligen uppbragt, ty nära att uppnå målet för sina länge närda önskningar, såg han sig åter besviken. Han uppsade genast stilleståndet och gaf befallning åt Barclay de Tolly att kvarstanna på andra sidan Bottniska viken. Detta var dock numera för sent, ty Barclay hade redan i enlighet med Knorrings order hunnit draga sig tillbaka till Finland. Till Åland sändes samtidigt en betydlig styrka under Demidoffs och Kulneffs befäl. Knorring, hvilken genom sina åtgärder ådragit sig kejsarens misshag, skildes i medlet af april från sitt befäl och i hans ställe utnämndes nu Barclay de Tolly. Kejsaren önskade nog att trupperna ånyo skulle öfvergå hafvet, men af fruktan för isarnas ohållbarhet, måste han dock afstå därifrån.

I Sverige hade grefve Wachtmeister samtidigt intagit Döbelns plats, efter det den sistnämnde, hvilken ej var någon vän af den nya regeringen, på egen begäran entledigats.

* * *

Medan svenska och ryska trupper under Döbeln, Bagration och Kulneff utförde ofvanskildrade djärfva färd öfver Ålands haf, företog Barclay de Tolly en ännu äfventyrligare marsch till Sverige öfver Kvarken. Detta tåg från Vasa till Umeå, hvilket, enligt Araktschejeffs ord, af försynen unnats endast Barclay de Tolly, var i själfva verket förenadt med otroliga svårigheter och faror, och är fullt jämförligt med historiens ryktbaraste krigståg, såsom Hannibals öfver Alperna, Napoleons öfver S:t Bernhard och Karl X Gustafs öfver Bält.

Den 17 mars bröt Barclay upp från Vasa med 3,000 man och styrde kosan åt nordost för att öfver Kvarken söka uppnå svenska kusten vid Umeå. Den sträcka om c. 110 kilometer, han härvid hade att tillryggalägga, afbrytes af tvenne ögrupper. Närmarefinska kusten ligga öarna Replot och Björkö samt några mindre holmar; ytterst vid hafsbandet höja sig dessutom några fullkomligt nakna klippor, de s. k. Valsöarna. På motsatta sidan, omkring två mil från svenska kusten, sträcker sig en annan rad holmar, af hvilka den lilla Gaddön ligger längst åt söder, och Holmön, den största, är belägen midt emot byn Ostnäs på fastalandet.

I dessa nordliga trakter är det tämligen vanligt att hafvet under vintermånaderna betäckes af en så stark is, att den väl kan bära människor och äfven vida större tyngder; oftast är den dock mycket ojämn och genombruten af breda rämnor. Af de våldsamma stormar, hvilka här äro rådande, sönderbråkas och förskjutes istäcket, så att vägen än spärras af höga, på hvarandra upptornade block, än af förrädiska, med lös snö fyllda vak, i hvilkas djup mången spårlöst försvunnit. Att färdas öfver dessa isfält är förenadt med många vådor, hvilka för en hel armé med kanoner och tross kunde gestalta sig nog så ödesdigra.

Barclay de Tolly utrustade sin afdelning så godt omständigheterna medgåfvo, och försökte därvid minska trossen till det oumbärligaste; endast ett nödvändigt antal slädar för patronkistorna och de sjuka medföljde. Hvarje man medhade skorpor för 10 dagar, och hästarnas furage var beräknadt för 4 dygn. Sålunda, försedda med det minsta möjliga, bröto trupperna upp från Vasa, och efter två dagars mödosam marsch uppnådde de den yttersta skärgården vid finska kusten, d. v. s. de små Valsöarna. Här bivuackerades under bar himmel, icke ens något bränsle erbjöds de genomfrusna krigarne. Tidigt på morgonen den 20:e fortsattes färden, hvilken med hvarje steg blef allt mödosammare, ty den tidigare utstakade vägen hade förlorats ur sikte, och man var nu tvungen att med tillhjälp af kompass söka sig fram genom den farliga isöknen. En samtida rysk författare skildrar denna dagsmarsch i följande ord:

»En förfarlig storm, som rasat hela denna vinter, hade sönderkrossat isen och hitfört den i stora stycken från hela viken. Likasom klippor höjde sig dessa i olika riktningar, dels afskärande vägen, dels uppstaplade utmed densamma. På afstånd liknade ishvarfven hafsvågor, som ögonblickligen frusit under en stark sjögång. Man var nödsakad att dels klifva öfver isstyckena, dels vika af på sidan om dem, dels med möda arbeta sig ur en djup,

med isskorpa betäckt snö. Kölden öfversteg ej 15 grader och vädret var lugnt; i annat fall hade stormen, högst vanlig vid denna latitud, kunnat sönderbryta isbetäckningen och uppsluka trupperna. Ehuru hvarje minut var dyrbar, tillät man dock soldaterna hvila; de kunde knappt röra sig af trötthet. Hästarna slintade ochsårade sina fötter. Artilleriet fördröjde truppernas rörelser. Till kanonerna, som blifvit lagda på slädlavetter, detacherades 200 man, och slutligen lämnades de efter under betäckning af reserven.» Många soldater störtade och omkommo under vägen, hvarom Barclay de Tolly yttrade: »Man behöfver ej utstaka vägen öfver Kvarken, jag har gjort detta med mina soldaters lik».

Dignande af trötthet framkommo de ryska trupperna mot aftonen till Gaddön, där de fortfarande nödgades tillbringa natten under bar himmel. Kölden tilltog, och de arma människorna

Barclay de Tollys tåg öfver Kvarken. (Efter en tafla af A. v. Kotzebue.) kunde ej heller nu, utan tillgång på bränsle som de voro, göra upp eldar att värma sig vid. Här fördelade Barclay de Tolly följande dag sin styrka i tvenne afdelningar. Den ena tågade norrut mot Holmön för att sedan gå i land vid Ostnäs, den andra fortsatte marschen rakt mot Ume-älfs mynning.

I Umeå förde grefve Cronstedt befälet. Han hade i medlet af februari med f. d. Savolaksbrigaden brutit upp från Torneå och i början af mars anländt till trakten af Umeå, där trupperna förlades i närliggande byar. Till hans brigad hörde, förutom Savolaks infanteri och jägare, återstoden af Österbottens norra bataljon, Vasa regemente, Kajana och Uleåborgs bataljoner och ett batteri af finska artilleriet. Samtidigt hade Klercker medhögkvarteret flyttat till Hernösand. Cronstedt var ännu ej fullt återställd efter sina vid Alavo erhållna blessyrer, i följd hvaraf göromålen delvis sköttes af andra.

Ryktet om att ryssarna beredde sig att öfvergå Kvarken hade visserligen nått Cronstedt, men han tog det för falskt allarm och betraktade saken som en outförbar orimlighet. Häraf kom det sig, att då nu Barclay verkligen närmade sig Umeå, ej några förberedelser vidtagits för att möta honom. Trupperna befunno sig spridda i byarna mellan Ratan och Angesjö, Karelska dragonerna hade kvarlämnats i Löfåker och Västerbottens regemente var till och med hemförlofvadt. Endast omkring 1,000 man kunde

Holmö. Cronstedt i en hast sammankalla, för att med denna lilla styrka möta anfallet.

Han lät öfverstelöjtnant Furumark med 140 savolaksjägare tåga till Holmö. Tujulin med resten af nämnda regemente fattade posto vid Ostnäs, och major Ehrnrooth med en bataljon Savolaks infanteri ryckte fram till Ume-älfs mynning, där han intog ställning vid Obbola by.

Den fåtaliga styrka, som under Furumark afgått till Holmö, var alldeles för svag att hindra den öfverlägsna fiendens framträngande. Furumark hade också erhållit befallning att långsamt draga sig mot Ostnäs, hvilket han äfven gjorde, sedan han upptäckt att en särskild rysk trupp söderom öarna drog sig mot fastalandet. Duncker anförde här jägarekeden, och sin vana trogen vek han endast steg för steg, hvarunder hans säkra skyttar nedlade många af fiendens närgångna ryttare och hästar.

Då Furumark framkom till midten af den milsbreda fjärden mellan Holmö och Ostnäs, var det nära däran att han blifvitkringränd af ryssarna. Deras rytteri, hvilket bakom hvarje karl förde en fotjägare på sadeln, hade hunnit ställa sig emellan savolaksarne och kusten. Men Furumark förlorade ej sitt vanliga lugn, han fortsatte marschen i sluten trupp, omgifven af flankörer, hvilka utan afbrott aflossade sina skott. Inom kolonnen förspordes redan tal om att gifva sig, ty man trodde ej mer på möjligheten att bryta sig igenom, men då hördes Dunckers röst: »Jag ger mig aldrig så länge jag har en karl på benen», utropade han och drog därvid så häftigt på sin mössa att den nedsjönk öfver öronen.

Ingen vågade vidare göra en antydan om kapitulation. Sedan fienden varseblifvit att trupper funnos samlade vid Ostnäs, drog den sig tillbaka samt stannade öfver natten på isen. Det berättas att den ryske chefen, då han vändt sin häst för att begynna återtåget, med sabeln giort honnör för Furumark och Duncker.

Den andra ryska afdelningen, hvilken nu ryckte an mot Obbola by, stötte här på ett kraftigt motstånd af major Ehrnrooth. Från kl. 4 e. m. till kl. 9 på aftonen pågick en liflig skottväxling, utan att ryssarna dock lyckades

intränga i byn. Vid nämnda tid anlände v. Törne med en annan bataljon savolaksare och öfvertog befälet. Ryssarna, som längtat att få kvarter i byn, sågo sig tvungna att tillbringa äfven denna natt under bar himmel. Till all lycka kommo de öfver ett infruset handelsfartyg, hvilket söndertogs till bränsle; kölden hade nu stigit till 30 grader. Hade Törne under natten anfallit de utmattade och stelfrusna ryssarna, skulle dessa antagligen varit förlorade, men han ansåg sin trupp därtill vara för fåtalig. »Vi äro för svaga», sade Törne, »knappast 700 man, och hafva inga kanoner.»

I stället drog sig Törne under natten tillbaka mot Degernäs by, där han följande morgon af en vida öfverlägsen styrka blef angripen. Hotad att här blifva afskuren, måste han fortsätta reträtten.

Framkomna nära intill Umeå utsände de våra en parlamentär till ryssarna med anhållan om ett samtal mellan Cronstedt och Barclay de Tolly.

En kurir, medförande underrättelsen om Gustaf Adolfs störtande från tronen, hade nämligen under natten anländt, hvaraf Cronstedt antog att kriget vore slut. Hans ställning var för resten ytterst brydsam, ty omringad af en vida öfverlägsen fiende, såg han sig urståndsatt att länge med framgång värja sig. Återtåget söderut var afskuret, afdelningen i Ostnäs kunde anses förlorad, och hästar saknades för att bortföra kanonerna och de rika förråden i staden. Under dylika omständigheter beslöt Cronstedt att öppna underhandlingar med fienden, för att för sig söka utverka de största möjliga fördelar.Barclay de Tolly åter, som fruktade för att Cronstedt, ifall honom ej beviljades några eftergifter, skulle låta uppbränna förråden, hvarigenom den ryska afdelningen med detsamma vore förlorad, emottog beredvilligt anbudet. Proviantbrist skulle snart gifva sig tillkänna; truppernas krafter voro efter de utståndna ansträngningarna alldeles uttömda och alla längtade efter en välbehöflig hvila.

Utan svårigheter enades generalerna om vapenhvila, på i hufvudsak följande villkor: »Att de svenska trupperna skulle utrymma Umeå samma dag kl. 4 e. m., hvarefter ryssarna skulle äga att där inträda; att de svenska trupperna skulle draga sig tillbaka till Hernösand med förposter i Nordmaling, under det ryssarnas förposter skulle få utsträckas till gränsen af Umeå län; att de svenska trupperna skulle förses med fyra dagars lifsmedel men alla öfriga förråd öfverlämnas åt ryssarna; att de sjuka fortfarande skulle vårdas i Umeå, samt att stillestånd skulle pågå, till dess de till högste befälhafvarne på båda sidor sända kurirerna hunnit återvända, och sedan med 24 timmars uppsägning.»

När lifsmedlen utdelades åt våra soldater, inträffade samma bedröfliga företeelse som på Åland, d. v. s. att många berusade sig med brännvin. Här gick oordningen till och med så långt, att soldaterna öfverföllo sina officerare och hotade med myteri. Sålunda berättar Montgomery, hvilken själf var närvarande, att då kapten v. Fieandt med kraft sökte afstyra de berusades ofog, voro dessa färdiga att sönderslita honom. För ordningens upprätthållande såg befälet sig slutligen tvunget, att, så smärtsamt det än var, anhålla om ryssarnas hjälp vid utställandet af vakter. En del ryska officerare fägnade sig öfver sina motståndares belägenhet, men då de upptäckte att deras egna kosackofficerare förplägade sig i sällskap med de rusiga soldaterna och drucko ur samma kärl som dessa, nedstämdes dock skadeglädjen hastigt. Följden blef emellertid att 50—60 druckna soldater kvarstannade i staden och gjordes till krigsfångar, och dessutom dogo flera af utsväfningen under marschen.

I brist på hästar måste manskapet draga kanonerna, hvarigenom färden gick mycket långsamt, och först den 22:a anlände trupperna till Öre-älf, på hvars södra strand de förlades i byarna.

De genomfrusna ryssarna intågade emellertid högtidligt i Umeå på eftermiddagen samma dag och fingo nu omsider njuta af varma kvarter. En mindre afdelning sändes dock genast norrut för att bemäktiga sig de förråd, hvilka man förmodade skulle finnas fördelade på olika orter. Från Vasa anlände äfven ännu samma dag ett ryskt regemente, till följd hvaraf Cronstedt, öfverdrifvetnog, beräknade fiendens styrka till 9—10,000 man. Till Gripenberg afsände han underrättelse om det skedda.

Men redan påföljande dag erhöll Barclay de Tolly Knorrings befallning att återvända till Finland, och Cronstedt emottog samtidigt underrättelse om den af Döbeln ingångna öfverenskommelsen. Ett nytt fördrag kom nu till stånd mellan de bägge befälhafvarne. Ryssarna skulle efter 3 dygn anträda återfärden och få medtaga så mycket

lifsmedel och kläder ur förråden, som de kunde behöfva under marschen. I händelse att svår väderlek inträffade, kunde afmarschen uppskjutas. Vägvisare och hästar skulle äfven ställas till deras förfogande. Sålunda återvände nu Barclay de Tolly redan den 27 mars och uppnådde lyckligt finska kusten den 1 april.

I Umeå och i hela Sverige fröjdade man sig öfver ryssarnas aflägsnande och hoppades att all fara därmed vore öfverstånden, men snart nog skulle det visa sig att Barclays tåg öfver Kvarken haft en ödesdiger inverkan på utvecklingen af händelsernas gång i den norra finska fördelningen, där Gripenberg förde befälet.

* * *

Den 17 mars uppsade ryssarna stilleståndet med Gripenberg; alltså kunde fientligheterna i dessa trakter, enligt tidigare öfverenskommelser, vidtaga den 23:e samma månad. Flera af Gripenbergs officerare gjorde honom uppmärksam på, att det vore klokast att nu draga sig tillbaka mot Umeå, hvilket utan tvifvel hade varit välbetänkt; men Gripenberg ville ej vika utan svärdslag, »Vill man göra sak med mig», svarade han förargad, »kan jag icke undvika det, men för feghet skall det ej bli, först skola vi slåss och sedan gå.»

Af ofvananförda ord framgår, att Gripenberg kände sig sårad, och att han förmodade det någon betviflade hans mod. Allt ifrån krigets början hade Gripenberg ständigt blifvit åsidosatt af högste befälhafvaren, hvilket hos honom närt en viss misstänksamhet. Mellan honom och grefve Klingspor uppstod sålunda genast ett fientligt förhållande. Oupphörligen blef Gripenberg trakasserad och i möjligaste måtto nedsatt af fältmarskalken. Gripenberg med sin enkla, sträfva och rättframma natur, tilltalade ej Klingspor, hvilken mera anslogs af yttre förfining och hofmannamanér. Det var självfallet att två så helt och hållet motsatta karaktärer skulle stötas ifrån hvarandra. Men Gripenbergs redbara väsen, hans i många strider bepröfvade tapperhet och plikttrohet voro egenskaper, hvilka, ehuru de ej anslogo Klingspor, gjorde honom allmäntuppburen inom armén. Då generaladjutantsposten efter Löwenhjelms iråkade fångenskap vid Pyhäjoki blef ledig, var Gripenberg, som den äldsta af brigadcheferna, närmaste man till densamma, men blef som kändt förbigången, hvarigenom hans sårade känslor yttermera fingo näring. Nu åter, kvarlämnad allena i Torneå med en trasig, hungrande och i alla afseenden nödställd kår, misstänkte han att äfven detta var tillställdt af hans fiender i högkvarteret, enbart till hans fördärf. Därtill kom yttermera att hans stabchef, öfverste Palmfelt, ständigt underblåste och vidmakthöll misstankarna och missnöjet hos Gripenberg. Allt nog, Gripenberg hade föresatt sig att ej gifva några skäl för klander, hvarför han nu ville möta ryssarna och slåss.

Under sitt befäl hade Gripenberg för närvarande endast 2,000 stridbara män, resten låg sjuk, hvaremot hans motståndare, grefve Schuvaloff räknade mellan 4 och 5,000 man. I alla fall önskade Gripenberg ej gifva vika utan svärdslag och ansåg Neder-Kalix vara lämplig plats för en försvarsstrid.

Sålunda lät han sina trupper draga sig till nämnda ort, belägen omkring 6 mil västerut från Torneå. Anländ dit, erhöll Gripenberg underrättelsen om regementsförändringen i Stockholm och antog därför, i likhet med de flesta, att kriget härmed vore slut. Han afsände följaktligen en parlamentär till Schuvaloff med förslag om stilleståndets förlängning, intill dess att närmare underrättelser från Stockholm hunnit inträffa. Den ryska generalen ansåg sig dock ej befogad att i denna angelägenhet afgöra något och gaf ett nekande svar, men lofvade likväl höra sig för hos Knorring, till hvilken han skulle afsända bud.

Emellertid anlände underrättelse från Fahlander om att 700 man ryssar ankommit till Holmö. Detta ingaf Gripenberg bekymmer, isynnerhet som Palmfelt i anledning af nyheten uttalade sin åsikt, att dessa 700 man säkert förebådade en vida större styrka. Gripenberg sammankallade nu ett krigsråd, där likväl ej något beslut fattades.

Grefve P. A. Schuvaloff.tassarna uppnådde emellertid den 24:e byn Sangis (4 mil väster om Torneå), där de stötte på Gripenbergs eftertrupp, hvilken stod under öfverstelöjtnant v. Fieandts befäl. Efter en timmes liflig skottväxling blefvo ryssarna tillbakaslagna, men kort därpå anföllo de åter, hvarvid Fieandt fortsatte försvaret. Det rådde 27 graders köld, så att soldaterna mellan hvarje skott måste klappa händerna för att ej förfrysa dem.

Midt under pågående strid anlände ryska öfversten Anshelm de Gibory i egenskap af parlamentär till Fieandt,

hvarför skjutningen ånyo afbröts. Parlamentären anhöll om ett samtal med general Gripenberg.

Sedan detta beviljats, sammanträffade de båda befälhafvarna i Sangis, där Gripenberg jämte Palmfelt infunnit sig, i förmodan att frågan gällde afslutandet af ett stillestånd. Samtalet fördes på franska, hvilket språk Gripenberg ej var mäktig, hvarför Palmfelt tjänade som tolk. Anshelm de Gibory berättade nu om Barclays ankomst till Umeå, stadens intagning af ryssarna samt påpekade för Gripenberg, att hans återtagsväg sålunda var afskuren. För att undvika onödig blodsutgjutelse föreslog han Gripenberg att kapitulera på villkor, dem han själf kunde finna antagliga. Vidare uppgaf han Schuvaloffs styrka till 8,000 man och framhöll omöjligheten för Gripenberg att med sina fåtaliga trupper göra motstånd mot öfvermakten.

Gripenberg svarade, att han ej betviflade Anshelms uppgifter, men att han måste invänta förhållningsorder af sin öfverbefälhafvare; därefter föreslog han å sin sida, antingen afslutandet af ett stillestånd på villkor att båda arméerna bibehölle sina för närvarande intagna ställningar, eller också att finnarna finge afgå till Piteå, hvarigenom hela området norr om nämnda stad skulle åt ryssarna utan strid öfverlämnas. Men Anshelm de Gibory fortfor att vara enträgen. Gripenberg borde inse, menade han, att vidare motstånd vore onyttigt och omöjligt, samt att villkoren blefve goda såvida de genast antogos; ifall däremot frågan uppsköts, skulle ryssarnas fordringar ökas.

Samtalet afslutades omsider, sedan Gripenberg emottagit ett af Anshelm uppgjordt skriftligt förslag till ledning för vidare underhandlingar. Gripenberg ville rådgöra härom med sina brigadchefer; och man öfverenskom slutligen om att åter sammanträffa påföljande dag i Månsby, Gripenbergs högkvarter.

Anländ till sistnämnda ort, möttes Gripenberg därstädes af Cronstedts bref angående händelserna i Umeå, ryssarnas intagning af staden och återtåget till Ore-älf; — med ett ord, allt hvad Anshelm berättat, besannades fullkomligt.På grund af dessa nedslående underrättelser samt med anledning af ryssarnas nyss gjorda förslag, sammankallade Gripenberg omedelbart alla högre officerare till krigsråd. Bland de närvarande voro generalmajor Aminoff, öfverstarna Cedergren, Jägerhorn och v. Platen, öfverstelöjtnanterna Charpentier, Enoch Furuhjelm, Reutersköld, Gripenberg och Uggla m. fl. — för det mesta bepröfvade, modiga krigare.

Någon verklig öfverläggning tyckes likväl ej ha ägt rum, ej heller torde något protokoll ha förts. »Man kom och gick efter behag», skrifver en författare. »Gripenberg gick omkring på golfvet med Cronstedts depesch i handen, samt meddelade: att fiendens styrka vid Umeå var 10 till 11,000 man, att han förgäfves föreslagit Schuvaloff stillestånd på 8 dagar, att ryssarnas styrka vid Torneå sannolikt var 6 till 7,000 man, och att Schuvaloff erbjudit finnarna att själfva få uppsätta villkoren för en konvention, blott den innehöll förbindelse om vapnens nedläggande och återmarsch till Finland.»

De närvarande tycktes finna, att någon annan utväg ej återstod, och ingen gjorde några egentliga invändningar mot förslaget. »Go' herrar!» hade Gripenberg slutligen yttrat, »om någon bland eder finnes, som vill att jag skall slåss; jag skall ta mig tusan djäflar slåss, jag har slagits förr!» Härvid slog han med förtrytelse näfven i ett bord, så att det hoppade. Ej heller nu uppträdde någon emot förslagets antagande.

Allmänna uppfattningen tyckes varit den, att ingen annan utväg stod till buds. Detta framgår äfven ur krigsrättens protokoller. Sålunda vittnade Charpentier, »att han för sin del ansåg konventionen vara högst nödvändig, och omöjligt att på annat sätt kunna undgå att blifva krigsfången, helst retraite icke kunde verkställas». Öfverintendenten Jägerhorns, öfverstelöjtnant Enoch Furuhjelms m. fl:s vittnesmål öfverensstämma äfven häri. Man ansåg nämligen, att armén omöjligen kunde tillryggalägga den 39 mil långa vägen till Umeå, ty lifsmedel saknades därtill, foderförrådet var otillräckligt, och hvarje försök till motstånd mot den vida öfverlägsna fienden var fåfängt.

Lämnad att själf omhändertaga sitt öde, tyckte sig den fåtaliga återstoden af finska armén numera vara öfvergifven af alla. Vi läsa i den »allmänna journalen» följande utgjutelser, hvilka tolka officerarnes känslor och delvis äfven motiven för befälets tillvägagående. Först klagas öfver »att de finska befälhafvaren a blifvit lämnade i djupaste okunnighet om hvad man hade att hoppas af den politiska förändringen i Stockholm». Därefter yttras:

»Redan i osäkerhet om rätta förhållandet af de till cheferne sändaproklamationerna om regeringsförändringen, emedan de ej voro bifogade med den allra minsta skrifvelse, hvarken i egenskap af ordres eller annan berättelse, ansåg man sig öfverlämnad till sig själf . . . Denna corps af befäl, som öfver ett år uthärdat alla besvärligheter, som man kan föreställa sig kunna förekomma uti en Campagne, som hade vist prof af den fullkomligaste själsstyrka uti de uppoffringar de gjort af hustru, barn och egendom, som de af ära samt rent nit för rikets tjenst lämnat uti fiendens våld, som uti en oafbruten kedja af tillfällen vist prof af mannamod och oförtrutenhet, samt det nogaste uppfyllande af de plikter hvar och en af dem ålegat» o. s. v.

Då sammankomsten slutligen upplöstes, hade intet afgörande beslut blifvit fattadt, ehuru man som nämndt ansåg, att under närvarande förhållanden en dagtingan var mer eller mindre nödvändig.

Följande dag anlände Anshelm de Gibory till Månsby, medförande en noggrant affattad och af Schuvaloff undertecknad konvention, som likväl i några punkter skiljde sig från hvad som tidigare öfverenskommits. Då Gripenberg gjorde Anshelm uppmärksam härpå, gaf den förstnämnde sitt hedersord på att detta skulle ändras, samt föreslog att Gripenberg själf skulle komma till Torneå för att där personligen sammanträffa med Schuvaloff samt afgöra saken. Vägrade däremot Gripenberg att nu underteckna öfverenskommelsen, måste krigsrörelserna oförtöfvadt vidtaga, ty man kunde omöjligt lämna de ryska trupperna i den skarpa kölden under bar himmel. I hopp om att kunna bereda armén några fördelar, biföll Gripenberg till att infinna sig i Torneå samt undertecknade konventionen.

Denna var af följande innehåll:

1) att den under general Gripenbergs befäl stående kåren skall kvarstå på nu innehafda platser och aflämna sina gevär;

2) att de finska trupperna återvända till hemorten och gifva sitt hedersord på att icke tjäna före freden;

3) att generalerna med sitt hedersord gå i borgen härför, i hvad rörer disciplinen under hemmarschen;

4) att trupperna därunder skola erhålla pass samt lifsmedel i tillräcklig mängd, antingen in natura eller i penningar;

5) att de svenska trupperna skola aflägga ed på att icke tjäna mot Ryssland eller dess bundsförvanter under pågående krig, hvarefter de få återvända till Sverige;

6) att kanoner och ammunition skola på stället aflämnas till den af grefve Schuvaloff utsedda kommissarien;

7) att alla generaler och öfriga officerare erhålla de militära ärebetygelser, som tillkomma deras grader;8) att all tross och öfriga tillhörigheter blifva i truppernas ägo;

9) att alla svenska staten tillhöriga lifsmedels- och ammunitionsförråd, som nu finnas på vägen mellan Kalix och Umeå, öfverlämnas till den ryska kommissarie, som utses att mottaga dem, samt

10) att en timme efter konventionens undertecknande ett generalförslag öfver alla till generalmajor Gripenbergs armé hörande trupper och förråd skall aflämnas till befälhafvaren för de ryska trupperna samt verkställigheten af konventionen äga rum genast efter undertecknandet och utväxlingen af ofvanstående artiklar.

Påföljande dag afsände Gripenberg en rapport till Klercker om det som tilldragit sig samt reste därefter i sällskap med

Neder Kalix. Palmfelt till ryska högkvarteret i Torneå. Kort efter deras afresa ankommo emellertid tvenne kurirer — en svensk och en rysk — från Cronstedt och Barclay de Tolly, med underrättelse om den sistnämndes återtåg till Finland. Glädjen blef stor bland finnarna, ty alla förmodade nu att konventionen skulle gå om intet. Kurirerna fortsatte snart färden för att öfverlämna sina depescher till respektive befälhafvare, men endast den ryska anlände till sin bestämmelseort. Vid Sangis by möttes de nämligen af Palmfelt, som var på återväg från Torneå, och han befallde den svenska kuriren att vända om. Sålunda erhöllo alla kännedom om de i Umeå senast timade händelserna, förutom Gripenberg, för hvilken detta dock hade varit af största vikt.

Då nu Palmfelt den 27:e anlände till Kalix och för de därstädes församlade brigadcheferna förklarade att konventionen skulle gå i uppfyllelse, uppstod inom finska armén en häftig jäsning och ett allmänt missnöje gaf sig till känna. Återtågsvägenför armén var ju numera fri, och därmed hade en af de förnämsta orsakerna till konventionens afslutande hortfallit; man ville ej foga sig uti densamma.

En del af kompanibefälet, mest björneborgare, begaf sig skyndsamt till generalmajor Aminoff och uttalade för honom en begäran om alt han skulle öfvertaga befälet och föra trupperna till Umeå. »Med nöje skulle jag uppfylla er önskan», svarade Aminoff, »om jag ej insåge omöjligheten att på 30 mils reträtt frälsa armén, i det bedröfliga skick hvari den nu är. För Gud och människor skulle jag ej kunna ansvara att hafva bidragit till de olyckor, som ovillkorligen skulle bli följden at detta försök. Men den afslutade konventionen kan jag ändå ej gilla. Mera bestämda och bättre villkor måste uppgöras och till dess detta hunnit ske, böra trupperna draga sig från Kalix.»

Då nu Aminoff afslog anbudet, försökte man få en annan befälhafvare, men »ingen af de yngre officerarne ansåg sig så utmärkt, att han ville stiga framför ledet och taga befälet». Småningom lade sig den första förbittringen, och man såg sig slutligen tvungen att underkasta sig ödets bittra tvång. Gripenberg hade under tiden i Torneå lyckats utverka följande tillägg till konventionen:

1) Finska armén bibehålles vid sina löner och boställen, hvarjämte änkor och faderlösa barn efter de i kriget stupade stridsmän förunnas samma förmån: — förstås tills fred blifvit sluten.

2) Inga undersökningar rörande nu vid armén befintliga personer,, hvilka på ett eller annat sätt af nit för sitt fädernesland sökt gagna eller deltagit uti dess försvar, få ske.Denna punkt gällde främst det manskap, som tillhört Sveaborgs och Svartholms fästningsbesättningar och efter deras dagtingan återgått i tjänst.

Den 30 och 31 mars aftågade trupperna från Kalix till Kemi, där de aflämnade sina vapen, fanor och kanoner. Här, vid detta tillfälle, bröto känslorna våldsamt fram, hvilket »hvarken eget befäl

Tre veteraner. (Wirmolin, Troman och Lönn.)eller fiendens kunde underlåta att högakta». Montgomery skildrar sinnesstämningen i följande ord: »Förtviflan och sorg lyste ur hvarje ansigte; med förbannelser öfver sin olyckas upphof nalkades de det ställe, där det grymmaste af alla öden skulle öfvergå de tappre. Med en hemsk tystnad, men under tandagnislan, uppfylldes det utan ordning. Soldaterna sönderbröto sina vapen, trampade under sina fötter de tropheer, dem de med lif och blod hittills försvarat.»

Iklädd trasor, vanställd af sår tågade nu denna skara i spridda flockar för att uppsöka sina hem. Ett mindre antal soldater jämte några officerare lyckades smyga sig undan och uppnådde efter otaliga mödor, på omvägar, de svenska trupperna i Umeå; några fanor räddades äfven af dessa behjärtade män.

Inalles torde vid konventionen i Kalix 2,000 man friska och i det närmaste lika många sjuka, 12 fanor och 22 kanoner ha fallit i ryssarnas händer.

Gripenberg och Palmfelt blefvo af samtiden strängt klandrade och jämförda med kommendanten på Sveaborg. Men ju flera fakta kommit i dagen, desto tydligare framstår Gripenbergs rättrådiga afsikter. Palmfelt framträder däremot som den ledande själen vid fördragets afslutande. Det var han, som först klandrade försvaret i Kalix och framhöll omöjligheten att föra armén till Umeå; det var han, som på franska ledde alla underhandlingar och inverkade på Gripenberg med sina påståenden; hela hans uppträdande under kapitulationen tyder dessutom på att han innerst åstundade densamma. Han intrigerade så mycket som i hans förmåga stod, utan att dock direkte spela förrädarens roll. Hvad Gripenberg däremot med skäl kan klandras förtär att han afstod förråden i Västerbotten, öfver hvilka han ej ägde bestämmanderätt, men detta, ehuru obetänkt, innebär dock ej något vanhederligt. I sina egna officerares ögon stod han öfver hvarje

Nylands dragon och infanterist.klander, och dessa måtte väl hafva känt honom bäst samt stått närmast att rättvist bedöma förhållandena. Sålunda har Georg v. Heideman långt senare upptecknat sina minnen och intryck af ifrågavarande händelse. »Jag var», skrifver han, »vid denna tid en stridslysten yngling — — Jag brann af begär att hämnas förlusten af allt hvad människan har kärast på jorden. Och likväl — i sällskap med lika sinnade

vapenbröder hördes ej klander öfver konventionen, som tog oss vapnen ur händerna, ej knot mot generalen, som undertecknade den; sådan var åsikten om vår förtviflade ställning, sådant förtroendet till den grånade hjelte som

Finsk trossvagn. förde oss an. Däremot svuro vi i tysthet mången ed öfver den styrelse, som utan hjälp öfvergaf oss, som lät så mycket hjelteblod flyta förgäfves, som med vanvettig likgiltighet lönade vårt glödande mod, — samt öfver de män, som mera tänkte på revolutioner och constitutioner, än fäderneslandets ära och frälsning.» Någon jämförelse med Sveaborgs nesliga kapitulation och konventionen i Kalix kan rättvisligen ej ifrågakomma. I Sveaborg sträcktes gevären utan att fästningen ännu lidit någon nämnvärd skada, utan att garnisonen lidit så godt som den minsta manspillan, utan att lifsförnödenheterna eller ammunitionen tröto, med ett ord utan giltig orsak, blott af feghet och fruktan för inbillade faror. I Kalix däremot var det en liten skara tappra krigare, hvilka slutligen bragts till förtviflan, efter att tidigare vidåtskilliga tillfällen visat sig beredda att modigt offra sig för fäderneslandet, efter att under ett helt år med oböjlig ihärdighet hafva kämpat mot en öfverlägsen fiende och otaliga vedermödor. Denna lilla återstod af finska armén hade nu råkat i ett läge, som berättigade densamma att nedlägga vapnen och likväl rättvisligen åtnjuta samtidens och eftervärldens fulla högaktning. Att den ej saknade mod, hade af densamma ådagalagts måhända mer än af flera andra truppdelar under pågående krig. Gripenbergs personliga mod var kändt af enhvar, och feghet var väl det sista man kunde beskylla honom för. Alltifrån krigets första skede hade han varit med i elden, aldrig skonade han sig själf; särskildt hade han utmärkt sig vid Lappo och Alavo. Till och med ryssarna hade lagt märke till en gråhårsman, som alltid sågs närmast dem under striderna, och läto en gång en parlamentär förfråga sig om hvem denne man var. Gråhårsmannen var Gripenberg.

Emellertid blef Gripenberg efter kriget kallad att inför krigsrätt i Stockholm rättfärdiga sitt handlingssätt, men kejsar Alexander, hvars undersåte han dåmera var, förbjöd honom att inställa sig. Då nu krigsrätten ej kunde fälla den anklagade, förklarades att saken »icke tillfyllest var utredd» och öfverlämnades åt framtiden att döma om Gripenberg; och denna framtid har borttagit hvarje fläck från namnet Hans Henrik Gripenberg. 15 Kapitlet.

Inre förhållanden i Finland under kriget.

Kejsar Alexander hade ända från krigets begynnelse fastställt, att Finland efter dess eröfring skulle få bibehålla sina särskilda rättigheter och privilegier och ej som en vanlig provins införlifvas med kejsardömet. Härom skref Buxhœvden till rikskanslern, grefve Rumjantzoff, från Lovisa redan den $^{10}/_{22}$ februari 1808: »Alla svenska provinser i Finland böra i enlighet med Hans Majestät Kejsarens höga vilja, efter deras eröfring af våra trupper, bibehålla sina forna lagar, rättigheter, förmåner, seder och bruk».

I stöd af nämnda kejserliga påbud kvarstannade öfverallt, där ryska krigsmakten segrande trängde fram, landets egna landshöfdingar, kronofogdar, länsmän, m. m. på sina forna poster. Dock tillsatte Buxhœvden temporärt, på förslag af Sprengtporten, några ryska ämbetsmän för att, som det hette, öfvervaka de inhemska administrativa tjänstemännen i utöfvandet af deras åligganden, men likväl utan att därvid införa några ändringar i göromålens vanliga gång. I spetsen för den civila förvaltningen ställdes civilguvernören i ryska Finland, statsrådet Nikolai Emin.

Till en början aflöpte allt väl, och några nämnvärda misshälligheter förekommo ej. Ryssarna visade sig välvilligt stämda mot landets fredliga invånare, och då fienderna voro tvungna att för sina truppers underhåll rekvirera lifsförnödenheter, betalades 15 Kapitlet.

Inre förhållanden i Finland under kriget.

Kejsar Alexander hade ända från krigets begynnelse fastställt, att Finland efter dess eröfring skulle få bibehålla sina särskilda rättigheter och privilegier och ej som en vanlig provins införlifvas med kejsardömet. Härom skref Buxhœvden till rikskanslern, grefve Rumjantzoff, från Lovisa redan den $^{10}/_{22}$ februari 1808: »Alla svenska provinser i Finland böra i enlighet med Hans Majestät Kejsarens höga vilja, efter deras eröfring af våra trupper, bibehålla sina forna lagar, rättigheter, förmåner, seder och bruk».

I stöd af nämnda kejserliga påbud kvarstannade öfverallt, där ryska krigsmakten segrande trängde fram, landets egna landshöfdingar, kronofogdar, länsmän, m. m. på sina forna poster. Dock tillsatte Buxhœvden temporärt, på förslag af Sprengtporten, några ryska ämbetsmän för att, som det hette, öfvervaka de inhemska administrativa tjänstemännen i utöfvandet af deras åligganden, men likväl utan att därvid införa några ändringar i göromålens vanliga gång. I spetsen för den civila förvaltningen ställdes civilguvernören i ryska Finland, statsrådet Nikolai Emin.

Till en början aflöpte allt väl, och några nämnvärda misshälligheter förekommo ej. Ryssarna visade sig välvilligt stämda mot landets fredliga invånare, och då fienderna voro tvungna att för sina truppers underhåll rekvirera lifsförnödenheter, betaladesdessa enligt gångbara pris, hvarvid finnarna å sin sida fogade sig i det oundvikliga och förhöllo sig stilla och fredligt. Det förefaller till och med, som om undfallenheten och tillmötesgåendet stundom gått något längre, än de tvingande omständigheterna fordrade. Då ryssarna nalkades en stad, trädde ofta dess förnämsta borgare och myndigheter dem till mötes, anhållande om skydd och skonsamhet. Till exempel då fienden inmarscherade i Borgå, mottogos de vid tullen af domprosten Alopæus, borgmästaren Orreus m. fl., hvilka anhöllo om skydd för sig själfva och sina medborgare; men detta bör väl främst tillskrifvas fruktan för de objudna gästerna. Erfarenheten från tidigare krig hade lärt finska folket att i ryssarna se grymma och blodtörstiga fiender, hvilka utan förbarmande härjade och sköflade öfverallt där de trängde fram. Nu däremot, då deras plan gick ut på att för sig bibehålla landet, var ett dylikt förfarande självfallet ej förenligt med deras egna intressen — kejsarens blifvande undersåtar ville man vinna genom att bemöta dem med vänlighet och humanitet.

Bland befolkningen utspriddes många lugnande proklamationer, i hvilka utlofvades säkerhet till lif och egendom. De invånare, hvilka af fruktan skyndat att rädda sig och sin dyrbaraste egendom till aflägset belägna byar eller till och med till öde skogsbygder, uppmanades att återvända till sina hemvist och där i lugn fullgöra sina vanliga arbeten, ty intet ondt skulle dem vederfaras. Dock varnades strängt för att bära vapen eller försöka angripa de kejserliga trupperna. De täta inkvarteringarna och forslingarna af krigsförnödenheter blefvo i alla fall rätt betungande för allmogen på en del orter. Men sedan finska armén redan i början af kriget dragit sig norrut, öfverlämnande hela södra och mellersta Finland i fiendens händer, återstod för invånarna i nämnda trakter ej annat, än att nödtvunget underkasta sig den starkares makt.

För att yttermera fästa folket vid sig, lät kejsaren den få mars utgifva ett förordnande, hvari han förklarade bevillningsutgiften för svenska riksskuldens betalande vara afskaffad; därjämte upphäfdes äfven tullarna vid den förra riksgränsen mot Ryssland samt tull- och accisafgifterna för sådana produkter, hvilka ifrån landet inhämtades till städerna i och för försäljning. Alla dessa åtgärder vidtogos för att befordra landets handel och välstånd.

De ryska myndigheterna ville äfven visa sitt förtroende för finska folket genom att tillåta alla krigsfångar af finsk börd återvända till sina hemvist. Men sedan man af officerarne begynt fordra tro- och huldhetsed till ryska kejsaren, och desse vägrade aflägga sådan, sändes de till Ryssland, där de dock af såvälmyndigheterna å de orter där de hamnade som äfven af invånarna öfverhufvudtaget behandlades väl.

Härom berättar bland andra kapten Charpentier i ett bref till sin vän kapten SchulmanBåda hade råkat i fångenskap — C. A. Charpentier jämte flera andra officerare hölls i Jaroslaw, hvaremot C. F. Schulman med några andra i Rostoff. Schulman var broder till Otto Wilhelm S., hvilken i affärerna vid Okerois, Ypperi och Siikajoki, med Tavastehus regemente, visat prof på »rådighet och mod», som orden lyda i Adlercreutz' rapport.: »Våra bekantskaper blifva mer och mer ökade; för några dagar sedan voro vi på en stor bal hos en viss herr Pisämski, han har en charmant fru, och vi (blefvo) mycket väl bemötta. Karnovitz fortfar med sin ovanliga artighet. Guvernören har börjat en artig sak, han bjuder fyra af oss för hvarje dag, — få se huru länge det räcker». Därefter tillägger Charpentier dock: »Gör dig af allt detta ändå intet för stort begrepp, ty mycket mer kunde det vara». Men af fänrik B. J. v. Breitholtz' dagbok framgår att det goda förhållandet varade under hela fångenskapen. Han anför äfven dessa bjudningar hos herrskapet Karnovitz, hos guvernören och i andra förnämligare hus i Jaroslaw. Än var det middagar, än »assembléer», fyrverkerier, teatrar eller baler, dit de fångne officerarne inbjödos; och det framgår af de flesta anteckningar från denna tid, att man i Ryssland bemödade sig

om att visa främlingarna vänlighet och komma dem att glömma fångenskapens tunga.

I Finland försökte de ryska officerarne äfven att vinna invånarnes sympatier. Rätt egendomligt förefaller det emellertid att landets damer, midt under pågående krig, deltogo i nöjen med de fientliga officerarne. Dessa brukade nämligen allt som oftast ställa till baler, slädpartier m. m., till hvilka ortens ungdom af det täcka könet inbjöds. Den unge och lefnadsglade grefve Kamenski tyckes varit särskildt begifven på danssoaréer. I Gamlakarleby, Uleåborg och andra städer arrangerade han dylika tillställningar, å hvilka alla, som blifvit inbjudna, infunno sig.

Sara Wacklin skildrar en högst märkvärdig bal i Uleåborg, till hvilken grefve Kamenski och några andra af det högre ryska befälet inbjudit endast stadens damer. Under tiden samlade sig deras män, fäder och bröder utanför balsalen och åsågo härligheten genorti fönsterrutorna. På Rautalampi prästgård, berättar en rysk författare, infunno sig ryska officerare jämte ortens talrika grannar och idkade här ett trefligt, hjärtligt och belefvadt umgängeslif. »Hvar ären I nu, goda människor», utbrister samma författare, »I som visade gästfrihet åt en ung fientlig officer! Hvad har det blifvit af eder I unga skönheter, från hvars händer vibrukade slita blommor och åkerbär, medan vi sutto under de sekelgamla furorna? eller I, med hvilka vi stormade fram i en hvirflande vals i Gamlakarleby och Uleåborg, öch dämpade er patriotiska förbittring genom vår undergifvenhet och tjänstvillighet? . . .»

Det framgår, att de unga damerna till en början infunno sig å nöjestillställningarna af fruktan för att de, om de afböjt inbjudningen, kunnat draga fiendens förbittring och hämnd öfver sig, sina närastående och måhända öfver hela landet. Men snart nog intogs ungdomen af officerarnes ridderliga uppträdande, deras eleganta umgängesvana och roade sig så af hjärtans lust, utan att vidare tänka på det märkvärdiga i saken.

Äfven mellan själfva de stridande arméerna förekom, då vapenhvila rådde, ett kamratlikt närmande. Å ömse sidor bjöd man sina fiender på middagar, supéer eller bålar och bemödade sig om att vid dylika tillfällen öfverträffa hvarandra i gästfrihet. Kamenski och Klingspor intogo en måltid tillsammans i Gamlakarleby, och likaså gjorde Sandels och Tutschkoff jämte deras officerare, då budskapet om stilleståndet i Olkijoki nådde dem. Såväl bland högre som lägre officerare förekommo dylika bjudningar ganska ofta, och på förposterna under vapenhvilan hände att man fördref tiden med tärningsspel, hvarvid trummorna tjänade som bord.

Ett förhållande likt det som uppstod mellan de båda stridande arméerna ansågs ej utgöra något hinder för en samvetsgrann pliktuppfyllelse. Man kunde gladt fördrifva tiden tillsammans under vapenhvilan och visa hvarandra ömsesidig aktning och det oaktadt, när stridssignalen kallade, återgå till kamp på lif och död.

Uppmanad och inspirerad af kejsar Alexander, vinnlade sig Buxhœvden om att göra allt hvad i hans förmåga stod för att lindra krigets fasor och skydda landets fredliga invånare mot öfvervåld af militären. Han utgaf en befallning om att dylika förseelser på det strängaste skulle bestraffas. I Åbo inrättade han vid sitt kansli en blandad kommitté af finnar och ryssar, hvilken ägde att undersöka klagomål från folkets sida och döma de skyldiga. I praktiken kom dock nämnda domstol stundom till oriktiga slutledningar.

Under krigets första skede trädde ej några egentliga missförhållanden i dagen, men då en proklamation af den 11 maj utfärdades, i hvilken alla invånare anbefalldes att aflägga trohetsed till tsaren, begynte förhållandet mellan ryssarna och Finlands folk undergå en väsentlig förändring. Man hade hittills i S:t Petersburg förlitat sig på Sprengtportens bestämda påståenden,att finnarna gärna emotsåge en förening med ryska riket; men efter det folket vägrat att svära trohetsed, varseblef man det skefva i denna föreställning. En del aflade dock eden, men flertalet vägrade. Ämbetsmännen hotades, ifall de skulle vägra, med förlust af sina tjänster, allmogen skrämdes däremot med olikartade repressalier, hvarigenom allmän oro och stark jäsning uppstod i landet. De tidigare skildrade folkresningarna flammade nu upp öfverallt, omintetgörande det goda förhållandet mellan ryssarna och det finska folket.

Anmärkas bör, att allmogen med större seghet stod emot edens afläggande än tjänstemännen och de bildade klasserna öfverhufvud. Den antagliga anledningen härtill var, att de mera upplysta tidigare kommo till insikt om

ändamålslösheten i att försvara sig. De insågo så småningom att Finland nu med oundviklig säkerhet gick en förening med Ryssland till mötes. Oklokt hade det varit, resonnerade man, att då göra ett hårdnackadt motstånd, utan borde man tvärtom, för landets framtida lycka, foga sig i den nya härskarens önskan, för att såmedelst söka bereda efterkommande släkten de bästa möjliga förhållanden. »Man ville rädda Finland från fullständig undergång», yttrar grefve Rehbinder.

Besjälad af en dylik uppfattning och af innerlig öfvertygelse om att handla rätt, uppmanade biskopen i Åbo, Jakob Tengström, i ett cirkulärbref af den 1 juni 1808, sina underlydande präster att tillhålla allmogen i församlingarna att lugnt fortsätta sina vanliga näringar och lefnadsyrken samt afhålla sig från alla oroliga och brottsliga företag. Själf aflade han i spetsen för prästerskapet och universitetets lärare redan den 21 maj den af de ryska myndigheterna anbefallda trohetseden. Äfven landshöfdingen i Åbo, Knut v. Troil, underkastade sig utan tvekan öfverväldets makt; landshöfdingarna Munck i Tavastehus och Lode i Kymmenegårdslän delade äfven samma uppfattning och fogade sig i den nya ordningen. Men i bjärt kontrast mot anförda åskådningssätt framträder däremot den framstående rättslärde, d. v. akademierektorn Mathias Calonii kraftiga uttalande vid rektorsbytet den 21 juni 1808. Efter att härvid visserligen ha gifvit segrarne och särskildt grefve Buxhœvden ett erkännande för mildhet mot landets invånare, fortsätter han: »Det gifves nämligen uti hvarje godt och väl inrättadt samhälle emellan regenten och undersåten ett ljuft och genom oändligen många fina trådar starkt sammanväfdt band, som på det närmaste förbinder dem bägge genom inbördes kärlek och inbördes plikter. Att denna konstrika och starka kedja vid det första slaget af motgången skall brista, så att ingen känsla af sorgöfver det hastiga ombytet, ingen önskan att återgå till sitt förra tillstånd skulle blifva kvar i undersåtarnas sinnen, det är något, som, så länge vi äro människor, aldrig eller högst sällan skall hända. Låt vara att krigslyckan velat, att kropparna skulle falla i fiendens våld och tvingas att gå dit dennes beväpnade ordres släpa dem: själarna fortfara dock, såsom mindre beroende af lyckan och händelserna, att vara hvad de varit, nämligen med omutlig tro och orubblig lydnad sin lagliga konung undergifna. Ty så länge ännu stridens utgång är oviss och till dess ett fördrag 'mellankommer, hvarigenom regenten själf afsäger sig sin rätt, beror det ej på undersåtens godtfinnande att afskudda sig sina plikter såsom sådan och afskudda de band, som han delar med sitt fädernesland, om han ej vill befläcka sig med förräderiets ärelösa brott . . . . Detta är orsaken, hvarför äfven jag, som icke känner någonting nedrigare än att bära ett fördoldt i sinnet och ett annat framme på läpparna, skulle betrakta det såsom en samvetsskuld, om jag med mindre öppenhet betygade, att vi af allt vårt hjärta känna bitterheten af vår närvarande ställning.»

Dessa oförskräckt uttalade ord yttrades vid en tidpunkt, då fienden redan innehade hela södra och mellersta Finland; de återskänkte mod och kraft åt mången, som begynt vackla, de stålsatte sinnena och funno återklang i nationens ädlaste känslor.

En annan proklamation, hvilken äfven på våren utfärdades af Buxhœvden, väckte ej mindre förtrytelse än den om edens afläggande, nämligen proklamationen af den 2 april 1808, enligt hvilken de finska officerare, som kämpade i armén, inom viss tid borde återvända till sina hemorter vid äfventyr att, om de' åtföljde armén till Sverige, beröfvas både löner, boställen och egendom. Huruledes landshöfdingen i Kuopio, Olof Wibelius, oförskräckt protesterade emot denna orättvisa har i dessa skildringar (å sid. 131) redan blifvit nämndt.

M. Calonius.Dessa egenmäktiga och obetänksamma påbud väckte självfallet bitterhet och missnöje bland såväl den fredliga befolkningen som bland militären och alstrade stark oro i sinnena. Ryssarna åter förbittrades särskildt öfver folkresningen, hvilken gjorde dem stort förfång, och hvilken de utan förskoning kufvade. Från denna tid förskrifva sig grymheter af olika slag. Många personer fingo härvid plikta hårdt och alldeles oskyldigt såsom t. ex. den döfstumme Eek och kyrkoherden Winter; hit höra äfven de tidigare skildrade hårresande plundringarna i Vasa. Rättvisan fordrar dock medgifvandet, att gräsligheterna ingalunda utöfvades enbart af ryssarna, ty äfven från finsk sida utöfvades grymhet vid tillfällen, då det uppretade folket handlade utan ledning af officerare eller andra bildade personer. Men dylika beklagansvärda företeelser upprepas ständigt under tider, då de sämsta och lägsta lidelserna hos människan få fritt spelrum och de råa instinkterna taga öfverhand.

Att på ett mera effektivt sätt ordna landets inre angelägenheter blef en nödvändighet, hvilken tillfullo insågs i S:t Petersburg, där man till och med redan före krigets utbrott umgåtts med planen att sammankalla en landtdag. Enligt Sprengtportens åsikt hade detta steg bort vidtagas omedelbart efter det de ryska trupperna öfvergått gränsen. I en proklamation, daterad Fredrikshamn den $^{6}/_{18}$ februari 1808, (således innan trupperna öfverskridit gränsen), ställd till finska folket, läses bland annat: »Som icke dess mindre flera omständigheter kunna förefalla, till hvilkas afgörande i god grannsämja, inbördes förtroende i öfverläggning, och endräkt i besluten nödigt är, uppmanas I härmed, att så skyndsamt sig göra låter insända Edra Deputerade af hvarje Provins i den laga ordning, som vid Edra vanliga Riksmöten öfligt är, hvilka hafva sig i Åbo stad att infinna, att rådgöra om allt hvad till landets Välfärd vidare tillgöras kan.» I samma proklamation försäkras äfven att Storfurstendömet Finland under H. Maj:ts spira kommer »att åtnjuta ett lyckligt lugn, med bibehållandet af alla de privilegier, fri religionsöfning (fri- och rättigheter) som det af ålder och ännu äga, med mera».

Man var då ännu i S:t Petersburg, genom Sprengtportens försäkringar, fullkomligt vilseförd rörande sinnesstämningen hos finska folket. Högst märkliga, och vittnande om en fullkomlig obekantskap med opinionen i Finland, förefalla följande ord i ett af Sprengtportens memorial, inlämnadt till grefve Rumjantzoff: »Det finnes», skrifver han, »ingen anledning att här frukta en folkförsamlings motsägelser. Ett folk som önskar ingenting lifligare än att varda förenadt med oss, som lagt i dagen ingen annanfarhåga än den, att återlämnas till Sverige, som öppnar sina dörrar med glädje och sina magasin utan ledsnad, som, länge böjdt under en hård och orolig styrelses ok, icke söker något bättre än att rädda sig under en annan, mera mild och ägande alla medel att försvara det; ett sådant folk är alls icke att frukta vid val af dess deputerade, då dess afsikter icke äro riktade mot annat, än att lägga i dagen sin underkastelse under en regent, af hvilken det väntar sin säkerhet och sin lycka.» (!)

Alla dessa försäkringar hade man hållit för trovärdiga, men det dröjde ej länge förrän ögonen öppnades och man varseblef att de voro grundfalska. Att tänka på sammankallandet af en landtdag fann man under förhandenvarande förhållanden vara ogörligt. Men en ny plan uppstod för ordnandet af landets inre angelägenheter. Det blef nämligen fråga om att ur de fyra stånden utse representanter, hvilka i egenskap af deputerade skulle afresa till S:t Petersburg och där inför monarken framlägga landets behof.

Idén anslog de maktägande i S:t Petersburg, och redan den 21 juni utfördades till grefve Buxhœvden en befallning om att vidtaga åtgärder för afsändande af en sådan deputation. Uti sin skrifvelse härom yttrar kejsaren sin önskan »att han uti det möjligaste noga ville lära känna sina nu tillvunna undersåtars tillstånd, behof och egen mening om medlen att lätta tyngden af de bördor, med hvilka de hittills varit tryckta». Ifrån det nu eröfrade Finland skulle till honom sändas deputerade från alla stånd: af ridderskapet och adeln en ifrån hvarje län, af prästeståndet en ifrån hvarje stift, af borgareståndet och bondeståndet äfvenså en ifrån hvarje län.

Buxhœvden skyndade sig att delgifva landshöfdingarna och biskoparna kejsarens befallning, hvilken dock af allmänheten emottogs med märkbart misstroende. En *deputation* var en fullkomligt ny representationsform, okänd för Finlands folk; den kunde ej jämställas med eller närmelsevis äga samma giltighet som de sekelgamla riksdagarna. Därtill, och ej minst, föreföll det motbjudande för hvarje rättänkande fosterlandsvän, att medan en blodig kamp ännu fortgick i landets norra trakter, taga ett steg, hvilket kunde stämplas såsom ett klandervärdt närmande till fienden. Yttermera befarade man, att måhända äfven för framtiden deputationer komme att träda i stället för de gamla riksdagarna. Sättet för valens verkställande var äfvenledes godtyckligt och oförenligt med såväl landets lagar som gammal häfd.

Då Buxhœvden erhöll kännedom om folkets farhågor och bekymmer, lugnade han detsamma med en uttrycklig försäkran,att det nu ej var fråga om att ersätta en riksdag, utan blott att genom en af folket utsedd deputation för Hans Kejserliga Majestät »underdånigt anmäla, hvad som till landets nytta och förmån i dess närvarande ställning kan vara att vidtaga». På grund häraf anmodades landshöfdingarna tillse, att valet af deputerade inom 8 dagar skulle verkställas; i motsatt fall hotades med kejsarens onåd. Skrifvelsen är daterad Åbo, den 26 augusti 1808.

Grefve Buxhœvdens lugnande förklaring gjorde sin verkan, och dessutom ansåg man det ej vara klokt att trotsa

segrarens befallning. »Emot detta maktspråk», skrifver Mannerheim, »stod något vidare ej att uträtta». Likväl drog det ännu länge ut på tiden, innan deputationens medlemmar blefvo valda och voro redo för afresa. En del af de invalda framhöll sjukdom, en annan del åtskilliga andra svepskäl för att slippa resa, men efter många omständigheter var deputationen slutligen resfärdig.

Till densamma hörde följande personer från landets tre sydligare län: adelsmännen majoren, friherre C. E. Mannerheim, krigsrådet P. Silfversköld och expeditionssekreteraren C. F. Rotkirch, prostarna F. Le Bell och I. Wallenius, handlandena J. G. Tjaeder, E, Borgström och H. Lindert, borgmästaren J. Carlstedt samt bönderna G. Cavén, J. M. Kaitala och B. P. Laurikainen. Något senare invaldes dessutom representanter från Vasa och Uleåborgs län. I anledning af pågående krigsoroligheter kunde valen därstädes ej försiggå förrän i november 1808 och i januari 1809, hvarigenom dessa medlemmar anlände till Petersburg först sedan de öfriga deputerade redan i det närmaste fullgjort sitt värf. Dessa voro: adelsmannen C. A. Krabbe, prostarna N. Aejmelæus och M. Castrén samt bönderna P. P. Klockars och M. A. Pikka-rainen. Från Kuopio län valdes ej några deputerade, men utöfver det bestämda "antalet utsågos yttermera rektor G. E. v. Haartman, hofrättsassessorn friherre R. H. Rehbinder samt generalen, friherre E. G. von Willebrand.

Till ordförande i den finska deputationen bestämde Buxhœvden friherre Carl Erik Mannerheim. Född 1759 i Sätra socken i Sverige, tjänade Mannerheim i sina yngre år vid militären, hvarvid han 1783 såsom major vid Åbo-läns infanteriregemente öfverflyttade till Finland. Under 1788—1790 års krig anslöt han sig till Anjalamännen och undertecknade Anjalaförbundsakten af den 12 augusti 1788 äfvensom det s. k. avertissementet. Ställd inför krigsrätt, erkände han öppet sig hafva felat, men bedyrade tillika, att hans afsikter aldrig varit »skilda från den trohet och det nit, hvarmed han alltid varit och förblifver sin konung och sitt fädernesland förbunden». Han dömdes 1790 att mista lifvet, dockblef han jämte många andra af konungen benådad samt fortsatte att tjäna vid militären intill år 1796. Nämnda år tog Mannerheim afsked ur tjänsten, gifte sig och slog sig ned på sin egendom Villnäs i Lemo socken, där han vid krigets utbrott lefde som privatman. Han var en fintbildad, mångsidigt begåfvad man; synnerligen ägnad för det grannlaga värf honom nu blef ålagdt. Hans vidtomfattade intelligens insåg klart hvad situationen af honom kräfde.

I medlet af september anträdde deputationen resan österut, men anländ till Viborg, måste den vända om, ty här tillkännagafs att kejsaren plötsligt afrest till Erfurt, för att där sammanträffa med Napoleon.

Ett uppskof på några veckor inträdde sålunda, hvarför deputationens medlemmar återvände till sina hem, för att i slutet af oktober ånyo begifva sig i väg. Denna gång anlände de utan motigheter till Petersburg, där de blefvo väl emottagna och på kejserlig befallning inlogerades i ett godt hotell. Här uppvaktades de af trenne tjänstemän från hofvet, hvilka hade i uppdrag »att sörja om deras angelägenheter och hålla dem sällskap». Till deputationens förfogande ställdes flera åkdon med fyrspann, loger på teatrarna samt 10 rubel om dagen till underhåll.

Det framstod tydligt, att man önskade göra deputationen välstämd för de nya förhållandena.

För underhandlingarna hänvisades deputationen till grefve Soltykoff, hvilken under Rumjantzoffs frånvaro i Erfurt förestod utrikesministeriet. Från rysk sida iakttogs sålunda samma yttre former, som äro brukliga vid diplomatiska underhandlingar med ett främmande lands sändebud; redan detta utgör en länk bland de många fakta, som bevisa att man i Ryssland alltifrån början ej betraktade Finlands förening med ryska riket som en vanlig inkorporation, utan afsåg att det nya områdets alla särskilda rättigheter skulle vidmakthållas, och att landet skulle träda i förening med Ryssland på helt andra grunder, än fallet varit med tidigare från Sverige eröfrade provinser.

G. E. Mannerheim.Då deputationen den 12 november hade sitt första enskilda sammanträde, erinrade Mannerheim medlemmarna om, att de såsom valda utan hänsyn till gällande stadganden, icke kunde anse sig såsom en folkrepresentation, icke heller ägde rätt att yttra sig om ändring af landets lagar, beskattning m. m. Deputationen borde inskränka sig endast till vördnadsbetygelser, uppvaktningar »och om H. K. M. så befaller, meddela deras underdåniga och välmenta råd, om hvad som under påstående krig kan vara att vidtaga till lättande af de bördor, som vanligen dylika olyckliga tider åtfölja, dock med uttryckligt förbehåll, att sådana råd icke måtte

lända till intrång i våra hemmavarande medbröders lagliga rättigheter, eller någonsin anses för nationens beslut». Härom förenade sig alla utom deputeranden från Borgå, handlanden Lindert, som till protokollet bifogade sin enskilda uppfattning.

Efter flera veckors väntan erhöll deputationen slutligen, den 30 november, företräde för kejsaren, hvarvid medlemmarna med stor ståt i hofvagnar afhämtades från hotellet, beledsagade af kejserlig betjäning i paradlivré. Invid Mannerheims vagn red dessutom en kejserlig understallmästare.

Vid audiensen voro, förutom kejsaren själf, ej andra än grefve Soltykoff och Sprengtporten närvarande. Den inleddes med ett tal, som Mannerheim å deputationens vägnar riktade till monarken. I detta sitt tal framhöll Mannerheim de känslor, med hvilka medlemmarna af en »fri, men lagbunden nation, mindre känd genom förvånande bedrifter, än namnkunnig genom den trohet och tillgifvenhet den i alla tidskiften visat dess lagliga öfverhet och som under loppet af de sex århundraden som Finland varit förenadt med Sverige alltid lämnat vedermälen däraf», framträdde inför H. Majestäts tron. Talet slutade med tacksägelse till kejsaren för löftet, att landet skulle bibehållas vid sin religion, lagar samt fri- och rättigheter.

Alexander svarade med en försäkran om sin välvilja för Finland och sin föresate att med bibehållande af och skydd för religion, lagar och frihet efter all sin förmåga bidraga till Finlands välgång. »Den ädle människovännen», säger Mannerheim, »hade sedan yttrat sig att han ansåg för en ära, att äfven regera öfver ett fritt och med lagar försedt folk.»

Följande dag inlämnade deputationen ett skriftligt memorial, i hvilket framhölls »att de deputerade, såsom valda på ett från grundlagarna afvikande sätt, ej kunde inlåta sig på öfverläggningar, hvilket egentligen tillhörde landets lagligen sammankallade ständer, utan endast kunde meddela råd och upplysningar i ekonomiska angelägenheter, samt anhöll, att kejsaren måttesammankalla en allmän ständersämmankomst inom landet för att inhämta nationens röst i de ämnen, som röra allas väl och gemensamma bästa».

Deputationen erhöll kejsarens svar genom general Sprengtporten, hvilken nu blifvit utnämnd till generalguvernör i Finland. I detta säges: — »att emedan H. K. M. inser, att deputationen icke kan så fullkomligt, som han det önskat, gå dess faderliga omsorg till möte, har H. K. M. fördenskull beslutit, så skyndsamt sig göra låter, till dess borgen för dess hulda ömhet för edra lagars själfbestånd sammankalla en allmän landtdag». Deputationen bör därför blott underrätta kejsaren om Finlands läge och uppgifva, hvad han kunde göra för sina nya undersåtar.

Härmed var den »diplomatiska» sidan af deputationens uppdrag slutfördt. Den stannade likväl i S:t Petersburg intill slutet af januari, hvarunder den meddelade de önskade upplysningarna om landets temporära behof. Vistelsen afslutades med en afskedsaudiens hos kejsaren, hvarefter deputationens medlemmar efter väl förrättadt värf återvände till sina hem.

Vid värdesättandet af deputationens arbete yttrar en af våra författare: »Det var på slagfälten vid Siikajoki och Revolaks, vid Karstula och Lappo, vid Alavo och Juthas, som finska krigaren med sitt blod beredde jordmånen, hvari Deputationen nedlade fröet till den planta, som slutligen Borgå landtdag lät växa upp till en visserligen svag och gänglig stängel, utsatt för faran ätt brytas af första stormvind, men dock lifskraftig nog att efter femtioårig dvala på sin undanskymda plats utveckla friska blad och grenar.» I S:t Petersburg hade deputationens medlemmar och med dem hela det finska folket tillvunnit sig aktning. Tydligen förmärktes, huru från denna tid en förmånligare stämning för vårt land vann insteg i allt vidare kretsar inom Ryssland. Man varseblef där, att ej allenast de hjältemodiga krigarne på slagfälten, utan äfven landets öfriga invånare kämpade, fastän med fredliga vapen, för sitt fosterlands frihet, för betryggandet af dess framtida öden.

Landets civila förvaltning, som hittills varit anförtrodd främst i Emins händer, öfvergick från den 1 december till den nya generalguvernören, G. M. Sprengtporten. Genom att till generalguvernör utnämna denne finskfödde man, trodde kejsaren sig

Medalj slagen i anledning af finska deputationen.tillmötesgå folkets önskningar; föga anade han huru ringaktad Sprengtporten i själfva verket var i sitt forna fädernesland. Men redan under landtdagen i Borgå insåg Alexander

sitt misstag och ersatte Sprengtporten med Barclay de Tolly.

Samtidigt ställdes beredningen af de finska angelägenheterna i S:t Petersburg på en af de ryska ministrarna oberoende fot. Att för monarken föredraga desamma utsågs i början af januari grefve Speranski, och till hans biträde kallades friherre R. H. Rehbinder.

Länge dröjde det ej innan kejsaren infriade sitt gifna löfte om sammankallandet af en landtdag. Den 1 februari utfärdades kallelse att »på sätt Riksdagsförordningen föreskrifver» alla ståndens fullmäktige måtte till den 22 mars infinna sig till landtdag i Borgå stad. Att den lilla staden Borgå blef vald för ständernas sammanträde, var främst betingadt af bekvämlighetsskäl. Landets dåvarande hufvudstad, Åbo, ansågs vara för långt aflägsen från S:t Petersburg och för nära Stockholm, hvaremot den närmast gränsen belägna staden Lovisa, hvilken först varit påtänkt för landtdagens sammankallande, ej på denna tid förfogade öfver några lämpliga lokaler för en såpass talrik församling, som förhållandena kräfde; man stannade därför vid Borgå, där samlingen, ehuru med vissa svårigheter, dock kunde realiseras.

Då kejsarens landtdagskallelse anlände till Finland, var landet faktiskt helt och hållet i ryssarnas våld. Allt hopp om att numera förmå utdrifva fienden hade slocknat; läget var sådant, att det för Finlands folk ej återstod annat än att anlita de medel, hvilka erbjödos, för att rädda, hvad räddas kunde. Landtdagen var därtill den enda antagliga utvägen. Dock var det naturligt att kallelsen föranledde inre strider hos mången af landets invånare, ty det föreföll motbjudande, att medan kriget ännu var oafslutadt, och på uppmaning af en främmande monark, samlas till rådplägning. Folket var ännu ej löst från trohetsförbindelsen till Sverige, och strängt taget var det ju därför ett trohetsbrott mot den lagliga monarken att sammanträda till landtdag. Men den tvingande nöden blef här en mäktig faktor, och dessutom upphäfdes formellt de gamla förpliktelserna mot Sverige genom revolutionen i Stockholm af den 13 mars, d. v. s. innan landtdagen i själfva verket sammanträdde. Om någonsin, bör man härvid kunna anse, att ett folk under förhållanden, sådana som de i Finland förhandenvarande, ej allenast har rättighet, utan ock är moraliskt förpliktigadt att självständigt taga ett afgörande steg och, oberoende af all slags formalitet, genom beslutsam handling skrida till sitt lands räddning. Det hade varit besinningslöst att här stöta ifrån sig den välvilliga handräckning, som kejsar Alexander bjöddet finska folket, hvilken i så fall kunnat förbytas i ett fullständigt undertryckande af vår nationalitet. Senare tiders utveckling har äfven visat, att man här inslog den rätta vägen.

I följd af de olika uppfattningarna blef landtdagen i alla fall ej talrikt besökt. Endast 75 adelsmän (af hvilka vanligen endast några och trettio voro närvarande), 8 medlemmar af prästeståndet, 19 af borgare- och 30 af bondeståndet infunno sig i Borgå. Såsom landtmarskalk fungerade f. d. landshöfdingen, friherre R. V. De Geer, talman i prästeståndet var biskop J. Tengström, i borgarståndet handlanden K. Trapp och i bondeståndet P. Klockars.

Om Robert Wilhelm De Geer har blifvit sagdt, att han var en »honett och väl viljande man, men ej synnerligen bevandrad i administrativa angelägenheter». Född 1750, begynte han sin tjänstemannabana som militär, men tog afsked 1783 med öfversterang samt blef år 1785 landshöfding i Kymmenegårds län. Påverkad af G. M. Sprengtporten anslöt De Geer sig till själfständighetsmännen, hvarvid han dock ej var så djupt invecklad som de andra och ej heller blef anklagad för delaktighet i stämplingarna. Likväl afsatte konungen honom från landshöfdingebefattningen, hvarefter De Geer drog sig tillbaka till sin egendom Tervik i Perno. Kort efter krigets utbrott återknöt Sprengtporten förbindelsen med De Geer, i hopp om att i honom vinna en medhjälpare för befordrandet af de ryska intressena i Finland, men De Geer höll sig nu försiktigt på afstånd och vägrade aflägga trohetseden till kejsaren förr än han därtill blef tvungen. På uppmaning från S:t Petersburg infann sig De Geer dock i juni i nämnda stad, där han torde rådplägat med därvarande landsmän om Finlands blifvande statsskick. I början af år 1809 var han åter i Petersburg och deltog då i utarbetandet af ceremonielet för landtdagens öppnande, aflade landtmarskalkseden och hugnades med S:t Anne-ordens 1 klass. Under pågående landtdag korresponderade De Geer flitigt med grefve Speranski och torde villigt fogat sig i dennes föreskrifter. Men då Sprengtporten ville inverka på landtdagens öfverläggningar, tillbakavisade de Geer

R. W. De Geer.bestämdt och kraftigt all inblandning af en utom landtdagen stående person och anmälde härom för Speranski, hvilken skarpt förebrådde Sprengtporten denna hans olagliga handling. Efter landtdagens slut blef De Geer upphöjd i grefligt stånd. Oaktadt han ej utöfvade något betydande inflytande på ärendenas behandling vid landtdagen, förvärfvade han sig likväl sitt stånds förtroende»

Ett vida betydligare inflytande på landtdagsförhandlingarnas gång ägde däremot biskop Jakob Tengström, som fortfor i sin sträfvan att utjämna svårigheterna vid Finlands öfvergång till de nya förhållandena. Bland öfriga mera framstående landtdagsmän må här nämnas: den förre ordföranden i finska deputationer friherre Carl Mannerheim, hofrättsrådet C. E. Gyldenstolpe, lagmannen J. K. von Morian, domprosten, sedermera biskopen M. J. Alopæus, professorerna G. Gadolin och G. G. Hällström, handlanden K. Trapp, borgmästaren A. F. Orreus samt superkargören P. J. Bladh, densamme som under folkresningen i Österbotten blef så illa behandlad af ryssarna, och hvars egendom, Benvik invid Kaskö, samtidigt sköflades. I bondeståndet framstodo talmannen P. Klockars och bonden P. Wäänänen m. fl.

I den lilla staden hade under närmast föregående tid vidtagits lifliga tillrustningar för monarkens värdiga emottagande och de snart stundande högtidligheterna. En ståtlig äreport hade upprests vid infarten från Lovisa-sidan, ej långt från dåvarande gymnasium (nu konsistoriet). Porten var beklädd med gulmåladt groft tyg, hvilket skulle föreställa marmor; öfverst sågs kejsarens namnchiffer på en hvit sköld, omgifven af *Herkules* med lejonhuden och klubban, d. v. s. styrkan, samt *Justitia,* rättvisan, hvilka bilder kompletterades af genier med kransar samt af urnor och åtta med grönt beklädda pelare. Ofvanom det hela voro inskrifter anbragta — åt staden till på svenska och å motsatta sidan på ryska: »Åt Alexander den första, Upplysningens, Lagarnas, Finlands beskyddare». I den ryska inskriften saknades ordet »Finlands». Enligt dåtida smak och fordringar måtte anordningarna ansetts vara synnerligen lyckade.

Till bostad åt kejsaren hade borgmästar Solitanders och handlande H. Borgströms stenhus vid Ågatan blifvit inredda. Emellan öfre våningarna af nämnda hus uppfördes en genomgångssalong, dock utan eldstad. Från detta »slott» byggdes öfver torget, uppför kyrkobrinken och ända fram till gymnasiehuset ett slags bro, hvilken ingen annan än kejsaren och hans följe fick beträda. I gymnasiehuset inrättades därvarande största sal till »rikssal». I dåvarande rådhuset (nu museum) hade ridderskapet och adeln äfvensom borgareståndet sina plenisalar, bondeståndet samladesför sina sessioner i ett hus tillhörigt dåvarande borgmästaren A. F. Orreus.

Med iakttagande af de gamla, sedvanliga ceremonierna utblåstes landtdagen den 25 mars.

Måndagen den 27:e skulle kejsaren anlända; dagen ingick med kallt, men lugnt och solklart väder. En talrik folkmängd hade

Kejsarens bostad i Borgå. redan tidigt på morgonen samlat sig invid äreporten, för att här invänta monarkens ankomst; här stod äfven en officers-hedersvakt och ofvanför prästgårdsåkern funnos flera kanoner uppställda för att gifva salut. I anledning af att biskop Cygnæus var svårt sjuk, hade domprosten Alopæus i hans ställe rest ända till Abborfors för att möta kejsaren. Omkring en mil bortom Lovisa mötte domprosten emellertid tvenne slädar med uppdragna kurar, men anade ej att kejsaren befann sig i den ena. Då han slutligen fick vetadetta och vände om, lyckades han dock hinna fram till Lovisa och blifva presenterad för monarken innan denne fortsatte färden. Middagstiden sågs slutligen kejsaren med svit närma sig Borgå längs vägen från Lovisa. Ett stycke från staden lämnade han sin släde och besteg jämte sina följeslagare ridhästar, och vänligt hälsande den församlade menigheten red Alexander genom äreporten in i staden. »Skön af ungdom och godhet», skrifver Gagarin. »Folket dömde honom efter hans utseende och borde varit förtjust.» Under kanonsalut, klockringning och folkets jubel

Det gamla rådhuset. red kejsaren genom gatorna till sin boning, där han emottog landtdagens talmän, hvilka uttryckte ständernas tacksägelse för landtdagens sammankallande. Kejsaren besvarade talet »särdeles nådigt» och befallde ständerna till sig till middag.

»Vid middagsmåltiden såg man vid ett och samma bord alla stånd uppå jorden, ifrån den mäktige monarken till den fattige bonden!» antecknade Gagarin. Detta demokratiska drag tycktes förvånat ryssarna, hvilka ej voro vana

därvid; särskildt föste de höga ryska herrarna sig vid att våra bönder skickade sig så belefvadt. På aftonen voro staden och äreporten illuminerade och folkmassorna trängdes längs gatorna, beundrande härligheten.Följande dag ägde landtdagens högtidliga öppnande rum, hvarvid de gamla svenska formerna i hufvudsak iakttogos. Trupperna bildade haj från kejsarens boning till domkyrkan och

Finlands tron upprest i Borgå kyrka. därifrån till »rikssalen». De ofrälse stånden församlades i kyrkan, hvaremot ridderskapet och adeln på »slottet». Kort före kl. 10 på morgonen utträdde kejsaren från sin våning och processionen satte sig i rörelse. Främst gingo de finska härolderna, så adeln, två och två i led, därefter generalguvernören, friherre Sprengtporten, ryska härolder och strax efter dem kejsaren själf underen himmel af silfvertyg med guldfransar, prydd med monarkens namnchiffer och hållen af fyra generalmajorer, hvar och en biträdd af fyra majorer. Efter monarken följde de ryska dignitärerna o. s. v. Medan processionen framskred, hälsade kejsaren trupperna, hvilka

Draperiet bakom tronen i »Rikssalen». skyldrade gevär, allt under kanonsalut, musik och en högtidlig klockringning.

Vid ingången till domkyrkan emottogs kejsaren af domprosten Alopæus samt af de prästvigda lektorerna J. Borgström och P. Alopæus, alla iklädda prästskrud. Den förstnämnda hälsade härvid monarken med skriftens ord: »Gud som hoppet gifver, uppfylle Dig med frid och fröjd i trone». — »Frid vare inom Dina murar och lycka i Dina palats.» (Rom. 15: 13. — Ps. 122. 7.) Öppnandet af Borgå landtdag i Borgå domkyrka.Härefter fyllde orgelns mäktiga toner de åldriga hvalfven och gudstjänsten vidtog.

Under hela den långa gudstjänsten förblef kejsaren stående på tronen, oaktadt kölden utan öfverplagg.

Efter afslutad gudstjänst tågade processionen till rikssalen, där den solenna akten inleddes med att kejsaren, stående framför sin tron, hälsade ständerna i de nådigaste ordalag och förklarade landtdagen öppnad. Talet, som hölls på franska, öfversattes genast af Sprengtporten till svenska. Härpå följde landtmarskalkens och

Gymnasiehuset i Borgå där »Rikssalen» var inredd. talmännens tal till kejsaren och slutligen upplästes propositionerna, hvilka öfverlämnades ständerna till behandling. Propositionerna, fyra till antalet, inleddes med en förberedande försäkran om bevarande af religion, grundlagar och statsförfattning. Uti ifrågavarande aktstycke säges: — — »Då H. K. M. i nåder täckts sammankalla Finlands ständer till en allmän landtdag, har han därigenom velat lämna Nation ett offentligt bevis af sin afsikt att i sin fulla helgd förvara och bibehålla Religion, Lagar och Statsförfattning, dess Ständers fri- och rättigheter i gemen samt hvarje medborgares isynnerhet».

På aftonen ägde sedermera en stor bal rum, där kejsaren personligen deltog i dansen samt på det älskvärdaste underhöll sig med damerna, hvarvid han med sin oemotståndliga tjuskraft intog alla.

Följande dag, den 29 mars, var den stora bemärkelsedagen, då kejsaren gaf Finland sin försäkran och ständerna aflade huldhetseden. Den solenna ceremonin försiggick inför altaret i den åldriga domkyrkan. Iklädd stor paraddräkt, anlände Hans Majestät till fots till templet, hvarunder han, i likhet med föregående dag, hälsades af trupperna med musik. Sedan monarken intagit plats på sin tron, tillkännagaf Sprengtporten, stående på andra trappsteget af tronen, att Hans Kejserliga Majestät täckts i nåder högtidligen bekräfta vidmakthållandet af Finlands konstitution samt i sådant afseende afgifvit en med Dess höga underskrift beseglad försäkran, hvilken af generalguvernören upplästes.

Denna försäkran, som sedermera blifvit uppsatt i alla kyrkor i vårt land, hade kejsaren undertecknat redan den 27 mars och är af följande lydelse:

»*Wi Alexander* den Förste med Guds Nåde Kejsare och Sjelfherskare öfver hela Ryssland etc. etc. etc. Stor-Furste till Finland etc. etc. göre veterligt: Att sedan Wi, efter Försynens skickelse, tagit Stor-Furstendömet Finland i besittning, hafve Wi härmedelst velat bekräfta och stadfästa Landets Religion och grundlagar Samt de privilegier och rättigheter hvart och ett Stånd inom berörde Stor-Furstendöme i synnerhet, och alla dess inbyggare i gemen, så högre som lägre, hittills, enligt Constitution, åtnjutit: Lofvandes att bibehålla alla dessa

förmåner och författningar fasta och oförryckte i sin fulla kiaft. Till yttermera visso hafve Wi tecknat denne Försäkrings-Act med Wår egenhändiga underskrift. Gifvet i Borgå, den $^{15}/_{27}$ Martii 1809.»

Därefter höllo landtmarskalken och talmännen, hvar och en å sitt stånds vägnar, ett tacksägelsetal till kejsaren, hvarefter domprosten Alopæus förrättade en kort bön.

Efter afslutad bön besteg Finlands justitiekansler, presidenten A. Tandefelt, tronens andra trappsteg och uppmanade särskildt hvarje stånds medlemmar att framträda och svära H. K, Maj:t tro- och huldhetsed, hvilken förestafvades af kanslern på svenska språket Medlemmarna af ridderskapet och adeln trädde först fram och med två uppsträckta fingrar förbundo de sig: »att för sin rätte öfverhet hålla den stormägtigste Furste och Herre Alexander den förste, Kejsare och själfhärskare öfver hela Ryssland och Storfurste af Finland, samt oryggelige upprätthålla landets Grundlagar och Constitution, sådana de för det närvarande äro upptagne och gällande».

Efter adeln följde de andra stånden, hvart och ett i sin tur, och aflade samma ed. Sedan denna högtidliga akt var slutförd,uppsteg kejsaren och yttrade på franska följande minnesrika ord, hvilka omedelbart därpå af Sprengtporten tolkades på svenska:

»Jag emottager med öm rörelse de tro- och huldhetseder, som Finlands invånare nu gifvit Mig genom deras lagligen valda representanter.

»De band, som förena mig med dem, befästade af detta frivilliga bevis af deras tillgifvenhet, och helgade af denna högtidliga förenings-akt, blifva därigenom mer dyrbara för Mitt hjärta, mer öfverensstämmande med Mina grundsatser.

»Då jag lofvat dem bibehålla deras Religion och deras grundlagar, har Jag velat ådagalägga det värde Jag sätter på uppriktiga uttryck af kärlek och förtroende.

»Jag beder den Allsmäktige Guden gifva Mig styrka och vishet att styra detta aktningsvärda folk efter dess lagar och den eviga rättvisans oryggliga ordning.»

Under talet syntes kejsaren djupt rörd, särskildt då han, vändande sig mot altaret, yttrade de sista orden.

Sedan kejsaren slutat, utropade en af de finska härolderna med hög röst: »Lefve Alexander den förste, kejsare af hela Ryssland och storfurste af Finland!» hvarefter Finlands nye monark under orgelns toner, beledsagad af höga lefverop från den församlade menigheten, återvände till slottet.

Denna för vårt land så betydelsefulla akt, har sedan dess utgjort grundvalen och hörnstenen för vår konstitutionella utveckling, den har utgjort föreningsbandet mellan monarken och hans finska folk; ett band, hvilket i folkets medvetande intill våra dagar framstått såsom oupplösligt.

På 100-årsdagen af här skildrade solenna akt aftäcktes i Borgå domkyrka en minnesstod af kejsar Alexander I. Den

Kejsar Alexander I:s staty i Borgå domkyrka.imponerande, konstnärligt utförda statyn i helfigur, gjuten i patinerad brons, är upprest på samma plats, där monarken stod på sin tron, talande till den församlade menigheten.Statyn är utförd af skulptören Walter Runeberg och bekostad af tvenne privatpersoner i Borgå, kommerserådet A. Eklöf och konsul G. L. Söderström, hvilka härmed skänkt landet en dyrbar minnesvård öfver en af de märkligaste händelser i vår historia.

Den 30 mars lämnade Alexander Borgå, tagande vägen genom Helsingfors till Åbo. Öfverallt under sin färd blef han festligt emottagen och gjorde ett outplånligt intryck på alla, hvilka kommo i beröring med honom.

I Åbo hade man äfven upprest en äreport, hvilken bar inskriften: *»Åt Alexander I, hvars hårar landet vunno, hvars mildhet folket vann».* Kejsarens intåg i landets hufvudstad var förenadt med i det närmaste liknande ceremonier, som de i Borgå. Alexander beság här det gamla slottet, var närvarande vid en session i hofrätten och besökte universitetet. På aftonen gaf borgerskapet en stor bal.

I hofrätten hälsades Alexander af presidenten Tandefelt med ett tal på franska, hvilket besvarades af kejsaren med några nådiga ord. Därefter uttalade monarken sin önskan att, då han nu första gången var i tillfälle att utöfva högsta domaremakten i Finland, skänka nåd åt någon brottsling, hvilket äfven skedde, genom att utbyta ett dödsstraff till 24 par spö och en söndags uppenbar kyrkoplikt.

Vid sitt besök i universitetet hälsades kejsaren med ett tal på latin af professor J. F. Wallenius och ett poem på franska af skalden F. M. Franzén. Poemet skildrar först Finlands kärlek till Sverige och dess forna stora konungar, men öfvergår så till ett uttryck af tacksamhet mot den ädle eröfraren, som, gifvande i stället för att taga, vunnit folkets hjärtan och kärlek genom att ädelmodigt återskänka landet dess lagar och dess frihet.Poemet, hvilket är skrifvet med den tidens franska rättskrifning, begynner sålunda: Prince! dont la vertu, soutien d'un hemisphère, Fait cent peuples heureux dans ces temps effrayans: Tu vins donc consoler, Toi-même, o tendre Père, L'orphelin, qve Tu mis au rang de tes enfans. I ordagrann öfversättning på prosa, antagligen verkställd af Franzén själf, återgifvas dessa rader sålunda:

»Prins! hvars dygd, stöd för jordens halfva klot, gör hundra folk lyckliga i dessa skräckfulla tider: du kom då för att trösta, du själf, o ömme fader, den faderlöse, som du upptog bland dina barn.»

Högst anmärkningsvärdt är, att Alexander, genast från sitt första uppträdande i Finland, tillvann sig allas odelade sympati. Genom sin ovanliga tjusningsförmåga och fina takt, sitt ridderliga väsen, sina upphöjda tänkesätt, och ej minst genom sitt intagande yttre, förstod han att helt vinna alla samhällsklasser — man gaf sig på nåd och onåd. Man bör kunna antaga, att Alexanders personliga, förtroendeingifvande egenskaper i hög grad bidrogo till att jämna vägen vid öfvergången från det gamla till det okända nya, hvilket vårt land nu gick till möte. Otaliga vittnesbörd från Alexanders

Huset i hvilket bondeståndet var församladt. samtida omtala den underbara trollmakt, han förfogade öfver, den tjuskraft som intog alla dem, med hvilka han kom i beröring.

Ur senaste forskningar framgår, (genom grefve Rumjantzoffs bref till F. D. Alopæus) att kejsar Alexander tänkt sig möjligheten att under sin vistelse i Finland, samtidigt med Borgå landtdag, afsluta fred med Sverige. Sålunda hade hans nya undersåtar blifvit lösta från sina förpliktelser till svenska kronan och därmed hade trohetsedens afläggande för Finlands folk i väsentlig grad underlättats. Men som kändt fördröjdes de diplomatiska förhandlingarna ännu för en lång tid, hvarigenom kejsarens önskan i nämnda afseende omintetgjordes.

Från Åbo afreste kejsaren den 3 april och återvände samma väg genom Helsingfors och Borgå till S:t Petersburg. I Borgå blef uppehållet denna gång endast några timmar, hvarunder Alexander intog en måltid och talmännen beviljades en kort audiens.Efter kejsarens afresa begynte landtdagens egentliga arbete. Resultatet af de fyra propositionernas behandling blef följande: 1) Landet befriades från att tillsvidare uppställa militär; däremot skulle en viss afgift, s. k. vakansafgift, erläggas och ingick densamma till statens militiekassa. För samma kassas räkning skulle äfven de militieboställen utarrenderas, hvilka genom innehafvarenas död återföllo till kronan. 2) Kronouppbörden reglerades på ett enklare sätt. 3) Landet skulle framdeles i allmän räkning begagna silfverrubel, men skulle tillsvidare vid kronouppbörd äfven svenskt mynt emottagas enligt fastställd kurs. För inrättande af en växel- och lånebank föreslogs ett räntefritt lån på 20 år af 1 million rubel silfver. 4) Kejserliga regeringskonseljen inrättades och medlemmar föreslogos till dess första sammansättning.

Då ständernas arbete slutförts, anlände kejsaren, åter till Borgå för att där personligen afsluta landtdagen; det var redan full sommar, den 18 juli. Alexander blef äfven denna gång emottagen med äreportar, kanonsalut, klockringning, uppvaktningar m. ni. — i det närmaste på samma sätt som första gången. En stor bal ägde äfven denna gång rum i gymnasiehuset, där monarken bland annat hyllades med sång af unga damer, och där han uppehöll sig till kl. 11 på aftonen.

Onsdagen den 19 juli ägde landtdagens högtidliga afslutning rum, hvarvid kejsaren från sin tron i rikssalen på franska uttalade de varma, minnesvärda ord, hvilka djupt berörde alla närvarandes hjärtan. Han yttrade:

— »Då jag sammankallat Finlands Ständer till en allmän landtdag, har jag velat känna nationens tankar och

önskningar i afseende å landets sanna väl.

— »Jag har fästat Eder uppmärksamhet vid ämnen af högsta vikt för den allmänna välfärden. Öfvertygad om redligheten af edra tänkesätt äfvensom medvetande af mina rena afsikter, har jag lämnat åt edra öfverläggningar den fullkomligaste frihet. Inga maktspråk, ingen främmande, obehörig inflytelse hafva kränkt edra rådplägningar. Jag har vakat öfver deras fria och ostörda lopp, och ehuru frånvarande, har jag varit jämt hos eder med mina önskningar för framgången af edra göromål.

— »De svar och utlåtanden, jag nu af eder emottagit, röja ej mindre klokhet än kärlek till fosterlandet. Jag skall taga dem under nådigt öfvervägande i den författning jag är sinnad göra för Finlands väl.

Borgå-landtdagsmedaljen.— »Edra arbeten upphöra ifrån denna stund; men äfven åtskiljde, hafven I viktiga plikter att uppfylla.

— »Återbären i skötet af eder hemvist, och intrycken i edra medborgares sinnen det inbördes förtroende, som rådt i edra öfverläggningar. Underhållen samma tänkesätt och öfvertygelse om de för eder politiska ställning viktigaste fördelar, om edra lagars helgd, om personlig säkerhet och ostörd egendomsrätt.

— »Detta ädla och redliga folk skall då välsigna den försyn, som stadgat sakernas närvarande ordning. Upphöjdt för framtiden bland nationernas antal, under sina lagars skydd, skall det ihågkomma sin forna styrelse blott för att så mycket fastare underhålla de vänskapsförbindelser, som freden skall återföra.

— »Och jag skall hafva skördat den yppersta frukt af mina omsorger, då jag får se detta folk lyckligt, ostördt af främmande anfall, fritt inom sig, öfverlämnande sig under lagarnas och sedernas hägn till åkerbruket och andra lofliga näringsyrken och genom uppnådd verklig sällhet rättfärdiga mina afsikter och välsigna sin lott.»

Sålunda fullbordades den *fredliga* eröfringen af Finland. Med sin vidsträckta människokännedom och sitt upphöjda tänkesätt hade Alexander insett, att man med kärlek och förtroende åstadkommer vida mer än genom tvång, förtryck och maktspråk. 16 Kapitlet.

Sommarfälttåget i norra Sverige.

Den nya regeringens främsta sträfvanden gingo ut på att sluta en dräglig fred med landets yttre fiender. I nämnda syfte ville man, så fort sig göra lät, öppna underhandlingar med kejsar Alexander. Men i förmodan att kejsaren i denna fråga stod i ett visst beroende af Napoleon, höll man det för rådligast att i främsta rummet tillförsäkra sig dennes bevågenhet och bemedling, och häraf kom det sig, att sändebud afgingo till såväl Alexander som Napoleon. Äfven till Köpenhamn sändes fredsunderhandlare.

Ryssland å sin sida önskade äfven fred, men uppställde väl hårda villkor. Kejsar Alexander gjorde nämligen anspråk på hela Finland intill Kalix älf jämte Åländska öarna och fordrade dessutom att Sverige skulle afstå från alliansen med England för att i stället ingå förbund med Ryssland, som i händelse England anfölle Sveriges kuster, skulle understödja det med trupper. Med detta besked återvände den utskickade Arfvedsson till Stockholm.

Det andra sändebudet, friherre Lagerbring, hvilken kort därefter afreste till kejsar Alexander, sammanträffade med honom i Helsingfors, vid dennes genomresa till Åbo efter landtdagens öppnande. Lagerbring blef af kejsaren nådigt emottagen, dock utföll resultatet af hans uppdrag ej bättre än hans föregångares. Dessutom anlände han i ett ogynnsamt ögonblick, just då kejsaren erhållit kännedom om det af Knorring afslutade stilleståndet och

16 Kapitlet.

Sommarfälttåget i norra Sverige.

Den nya regeringens främsta sträfvanden gingo ut på att sluta en dräglig fred med landets yttre fiender. I nämnda syfte ville man, så fort sig göra lät, öppna underhandlingar med kejsar Alexander. Men i förmodan att kejsaren i

denna fråga stod i ett visst beroende af Napoleon, höll man det för rådligast att i främsta rummet tillförsäkra sig dennes bevågenhet och bemedling, och häraf kom det sig, att sändebud afgingo till såväl Alexander som Napoleon. Äfven till Köpenhamn sändes fredsunderhandlare.

Ryssland å sin sida önskade äfven fred, men uppställde väl hårda villkor. Kejsar Alexander gjorde nämligen anspråk på hela Finland intill Kalix älf jämte Åländska öarna och fordrade dessutom att Sverige skulle afstå från alliansen med England för att i stället ingå förbund med Ryssland, som i händelse England anfölle Sveriges kuster, skulle understödja det med trupper. Med detta besked återvände den utskickade Arfvedsson till Stockholm.

Det andra sändebudet, friherre Lagerbring, hvilken kort därefter afreste till kejsar Alexander, sammanträffade med honom i Helsingfors, vid dennes genomresa till Åbo efter landtdagens öppnande. Lagerbring blef af kejsaren nådigt emottagen, dock utföll resultatet af hans uppdrag ej bättre än hans föregångares. Dessutom anlände han i ett ogynnsamt ögonblick, just då kejsaren erhållit kännedom om det af Knorring afslutade stilleståndet ochtruppernas återkallande från andra sidan Bottenhafvet, hvilket uppväckte Alexanders förtrytelse och gaf anledning till befallningen att fortsätta fientligheterna. Man bör äfven tänka sig, att Alexander ej ville förhasta sig genom öppnandet af underhandlingar med en regering, hvilken förmedelst revolution kommit till makten, innan denna nya regering af händelsernas vidare utveckling blifvit säkerställd. I motsatt fall kunde ett tvetydigt sken falla på Alexander såsom delaktig i svenska statshvälfningen. För öfrigt uttryckte kejsaren inför Lagerbring sin fulla aktning för regenten.

Sedan Lagerbring misslyckats, afreste friherre Werner v. Schwerin till Petersburg, men erhöll ej ens företräde hos kejsaren, utan sammanträffade endast med dennes ministrar. Genom grefve Rumjantzoff lät Alexander meddela, att han accepterade fred endast på de tidigare uppgifna villkoren. Af Rumjantzoff erhöll Schwerin dessutom några vinkar om, att man i Ryssland hyste ett visst intresse för drottning Fredrika (kejsarinnans syster) och den unga prins Gustaf.

De många sändebuden till Napoleon hade ej heller bättre framgång. Den franska kejsaren var vid denna tidpunkt fullt upptagen af för honom personligen viktiga intressen och kunde ej ägna sig åt de svenska angelägenheterna. Han stod nämligen som bäst i beråd att öppna fälttåget mot Österrike, och dessutom pågick den heta striden i Spanien. »Ni råkar mig midt under fälttågets sysselsättningar och besvärligheter», yttrade Napoleon till friherre Rosen, hvilken den 16 april uppnådde det kejserliga högkvarteret på vägen mellan Stuttgart och Donauwerth. »Jag har 80,000 österrikare tio mil härifrån . . . Ögonblicken äro mig dyrbara . . . Regenten känner mina känslor för honom . . .»

Några dagar senare yttrade Napoleon till Rosen: »Jag kan för ögonblicket ingenting uträtta för Sverige, huru gärna jag än skulle vilja det, ty jag är nödsakad att mycket varsamt behandla Ryssland, i anledning af de faror som omgifva mig. Invecklad i ett allvarsamt krig med Spanien, går jag att öppna en oviss kamp med Österrike, som öfverraskat mig. 80,000 ryssar ligga på Galiciens gränser. Fördragen i Tilsit och Erfurt fästa mig vid kejsar Alexander och ålägga mig den största grannlagenhet mot honom som bundsförvant och vän.» Rosen erhöll af Napoleon ett bref till regenten, hvari denne tillråddes att direkte anförtro sig åt kejsar Alexander, hvars ädelmod och storhet borde utgöra en borgen för antagliga fredsvillkor.

Ännu afgingo flera sändebud till Napoleon, utan att dessa likväl förmådde uträtta något.Medan ofvananförda underhandlingar pågingo, och den efterlängtade freden lät vänta på sig, fortforo fientligheterna, ty man ville ännu i det längsta vidhålla hoppet om att någon vunnen se; ger möjligen kunde förmildra ryssarnas fordringar. Gamla Klercker hade blifvit aflöst af den yngre och mera energiska friherre F. Wrede.

Frihere Fabian Wrede, född 1760, blef officer 1777 och tjänade till en början några år i Frankrike, där honom erbjöds tillfälle att förvärfva sig grundliga kunskaper i militärväsendet. Under Gustaf III:s vistelse vid badorten Spaa, gjorde Wrede sin uppvaktning hos monarken och vann genom sitt fina, behagliga uppträdande genast sin konungs gunst. Från denna tid steg Wrede hastigt i graderna. Under 1788—1790 års krig utmärkte han sig vid åtskilliga tillfällen, särskildt vid Fredrikshamn; som generallöjtnant beordrades han 1807 till Pommern, där han

en tid förde befälet öfver den stridande svenska hären. Efter att lyckligt hafva utfört återtåget till Stralsund råkade han emellertid i onåd hos Gustaf Adolf. Wrede försökte nämligen då föreställa konungen krigets gagnlöshet och nödvändigheten af att sluta fred med Napoleon. Detta utan tvifvel välbetänkta råd förtörnade konungen till den grad, att han afsatte Wrede och sände honom till Rügen för att »sköta sin hälsa». Härefter användes Wrede ej mer under den tid Gustaf Adolf innehade tronen.

Wredes utseende skildras som »manligt och mer än vanligt intagande». Om hans karaktärsegenskaper säges bland annat: »Ett öppet väsende, i hvilket den finaste bildning och världskännedom röjdes, utan att i minsta mån utplåna stämpeln af en ren natur; en redlig välvilja, en okonstlad värdighet följde honom lika på hofvet, på landsbygden och i krigarens läger. Han var i alla afseenden ämnad till befäl, älskvärd och nedlåtande i umgänget, vördnadsbjudande då allvar fordrades, alltid bibehållande förmågan att göra sig lydd. I spetsen för sin trupp var han alltid lugn, förde den med säker och hastig blick och med en röst, som ägde styrka att höras på en linje af flera bataljoner.» Vidare framstår

F. Wrede.han som begåfvad med en snabb uppfattning, laglydig, redlig och ädel i detta ords rätta och skönaste bemärkelse.

Wredes första åtgärd, sedan han öfvertagit befälet, blef att försöka rädda så mycket som möjligt af de förråd, som enligt konventionen i Kalix med orätt skulle tillfalla fienden.

Den norra armén utgjordes numera endast af Cronstedts trupper, hvilka vid denna tidpunkt befunno sig i trakten af Hernösand. Med dessa förenades nu de norrländska regementen, som stodo under befäl af öfversten, grefve Nils Gyldenstolpe. Wrede sände befallning till Cronstedt att rycka norrut, hvilket dock blef nästan outförbart, i det att oöfvervinneliga svårigheter reste sig i vägen; då såväl lifsmedel som dragare saknades, omöjliggjordes större trupprörelser. För att dock göra hvad han kunde, lät Cronstedt öfverstelöjtnant Furumark med en bataljon västerbottningar, Vasabataljonen och några karelska dragoner, inalles omkring 650 man, tåga fram till Skellefteå, och något senare sändes Duncker med 200 man savolaksare till Löfånger. Det gällde att före ryssarna hinna fram för att rädda förråden.

Ryssarna hade emellertid sändt kommissarier söderut, och dessa lyckades utan svårigheter bemäktiga sig de rika förråden i Luleå. Kommendanten i nämnda stad, major Sunn, ansåg sig nämligen ej vara berättigad att bryta Gripenbergs löfte, hvarför han oaktadt han väl hade hunnit bortföra eller förstöra största delen, dock förbjöd sina underordnade att vidtaga några som hälst åtgärder till räddning af arméns tillhörigheter. Flera kanoner och ansenliga upplag af lifsförnödenheter föllo sålunda i fiendens händer. Till stor del tack vare nämnda omständighet blef det möjligt för ryssarna att underhålla sina trupper i dessa aflägsna trakter.

Annorlunda förfor den energiska generalintendenten G. F. Klingstedt, hvilken skyndat Furumark i förväg till Skellefteå. Ehuru utan någon beväpnad styrka att stödja sig på, uppträdde han med sådan kraft och bestämdhet mot de ryska kommissarierna, att desse, särskildt då de erforo Furumarks antågande, ej vågade fullfölja sin afsikt, utan drogo sig bort. Klingstedt, hvilken sålunda räddade 36 kanoner, 9,000 gevär och omkring 400 lass diverse krigsförnödenheter, belönades, oaktadt civil tjänsteman, med svärdsorden. Så snart de ryska kommissarierna aflägsnat sig, uppbådade Klingstedt bönderna i trakten och läto dem forsla kronans tillhörigheter söderut.

Efter konventionen i Kalix hade Schuvaloff långsamt tågat fram och uppnådde Piteå först den 8 maj. Hans långsamma rörelse var betingad af bristen på lifsmedel och den allt ännurådande starka kölden. Från Piteå fortsatte han till Storkåge, (10 kilometer norr om Skellefteå) och därifrån bröt han upp den 15 maj, fördelade sin styrka i tvenne afdelningar, af hvilka den ena följde stora strandvägen söderut, medan den andra, begagnande sig af den ännu hållbara hafsisen, höll sig till vänster, för att sålunda kringgå Furumark och falla honom i ryggen. Sistnämnda afdelning anfördes af generalmajor Alexejeff och räknade 2,500 man.

Genom sina förposter erhöll Furumark redan kl. 8 på morgonen kännedom om att betydande styrkor framtågade öfver isen. Han hade nu utan dröjsmål bort draga sig tillbaka längs den kortaste vägen, som förde öfver Burträsk,

samt försöka förena sig med Duncker i Löfånger, men till följd af sin ifver att i det längsta trotsa faran, inskränkte han sig till att yttermera taga reda på fiendens förehafvande, i hvilket syfte han utsände en officer på rekognoscering. Trossen hade Furumark likväl afsändt tidigare längs stora strandvägen.

Då den utsände officeren omkring kl. 9 återkom med bekräftelse på att starka fientliga kolonner i självfva verket ryckte fram öfver isen, beslöt Furumark att bryta upp och följa samma väg, längs hvilken hans tross tidigare afgått. Men snart begynte fienden angripa våra eftertrupper, hvilka retirerade öfver älfven, där bron hade upprifvits. Sistnämnda åtgärd utgjorde dock ej något nämnvärdt hinder för ryssarna; ty deras fotfolk kunde gå öfver isen, medan endast de tunga kanonerna och rytteriet nödgades kvarstanna på norra älfstranden.

I god ordning, ehuru under liflig skottväxling med fiendens förtrupp, drog Furumark sig långsamt tillbaka. Det var nära däran, att han härunder förlorat en af sina kanoner, hvilken, då dess lavettaxel hade brustit, genast omringats af ryssarna. Men Furumark jämte majoren vid Vasa regemente Arnkihl och adjutanten Mejer hastade att föra en hop västerbottningar i elden och återtaga kanonen.

Hoppet om att ännu lyckas draga sig ur faran uppehöll fortfarande den fåtaliga afdelningen, men plötsligt, omkring en mil söder om Skellefteå, uppenbarade sig en rysk parlamentär med uppmaning till Furumark att nedlägga vapnen, emedan han var omringad. Parlamentären var utsänd af Alexejeff, hvilken, medan Furumark förhalade tiden i Skellefteå, hunnit kringgå honom. Den från norr anryckande fienden hade äfven samtidigt afsändt en parlamentär med samma förslag.

För att nu öfvertyga sig om att det verkligen förhöll sig så som de ryska parlamentärerna försäkrade, afsände Furumark löjtnantBurman för att närmare taga reda på förhållandet. Innan Burman hunnit aflägsna sig, anhöllo vasagossarne om tillstånd att »börja leken med en säker salfva och sedan med friskt hjärta, hurrarop och fälld bajonett, öppna sig och andra väg». De ville gärna upprepa leken vid Virta bro, men Burman bad dem gifva sig till tåls till dess han hunnit återvända från sin undersökning. Emellertid fann Burman att allt öfverensstämde med parlamentärernas ord, och sedan äfven Furumark öfvertygats om det vanvettiga uti att utan minsta: utsikt till framgång uppoffra sina soldaters lif, antog han Alexejeffs villkor.

Dessa voro: att trupperna skulle återvända till Skellefteå och där aflämna sina vapen, men återfå trossen; att finnarna skulle återvända till sina hemorter och under vägen dit åtnjuta underhåll; att de finska officerarne skulle intill krigets slut åtnjuta sina löner och boställen, hvaremot de svenska officerarne på hedersord tills vidare skulle stanna i Skellefteå.

För några officerare, nämligen kapten Florus Toll, kornetten P. Brunow och fänriken J. F. Wilhelms jämte ett antal af 40—50 man lyckades det emellertid att obemärkt kasta sig i skogen och på omvägar framkomma till Umeå.Kapten Toll hade en gång tidigare under kriget lyckats undgå fångenskapen. Han tjänstgjorde nämligen vid Adlercreutz' regemente, hvilket hörde till Sveaborgs garnison, och då de öfriga officerarne därstädes, emot kapitulationens villkor sändes till Ryssland, flydde Toll till armén och anställdes vid Savolaks infanteriregemente, med hvilket han deltog i striderna vid Lappo, Ruona, Salmis och Oravais; för sistnämnda strid belönades han med tapperhetsmedaljen i guld.

Sålunda gingo nu åter omkring 600 man förlorade, af hvilka 130 fallit under dagens strid. Af norra finska armén återstod numera endast 1,200 man, till större delen savolaksare, men äfven ett mindre antal österbottningar, uleåborgare, nylänningar, karelare och vasagossar. Denna fåtaliga skara sammanslogs härefter till tre bataljoner, hvilka benämndes *fältbataljoner,* »förmodligen», såsom en författare yttrar, »emedan deras mål var att till sista man förgås i fält». Nämnda tre bataljoner ställdes under v. Törne, Duncker och v. Essen och bildade till sammans en brigad, hvars befälhafvare blef öfverste Fahlander, numera adlad med namnet Edelstam.

Furumarks dagtingan har blifvit klandrad, då han mycket väl i tid hunnit draga sig undan. Dock säger Wrede i sin rapport härom: »Skellefteå detachementets olycka är en af de händelser, som ej stått i mänsklig makt att förekomma». Wrede ville härmed taga den tappre Furumark i försvar, visserligen i välmenande syfte, men något tvifvel föreligger i alla fall ej om att olyckankunnat förekommas, såvida Furumark gifvit order till uppbrott några

timmar tidigare. Den för sitt bepröfvade mod kände Furumark förorsakade denna gång genom sin tanklösa oförsiktighet den finska armén en kännbar förlust.

Duncker, som af sina spejare erhöll kännedom om kapitulationen och ryssarnas närmande till Löfånger, handlade däremot med mera omtänksamhet. Han insåg att här ej förefanns annat val, än att draga sig tillbaka, och värkställde därför reträtten innan fienden uppnådde orten.

Till Dunckers understöd hade Cronstedt, efter det underrättelsen om händelsen i Skellefteå inträffat, afsändt öfverste Edelstam (Fahlander) med 500 man och 2 kanoner. Den 18:e förenade sig nämnda afdelning med Dunckers i Djäkneboda och kvarstannade därstädes intill den 23:e. I Umeå kvarstodo emellertid härefter endast 100 man österbottningar, förutom omkring 300 man nyligen tillfrisknadt manskap från olika svenska bataljoner. Töväder hade inträffat, isarna begynte smälta och faran att ryska krigsfartyg med det snaraste kunde inlöpa till Umeå, där ofantliga förråd funnos samlade, var öfverhängande. De svenska och engelska fartygen hade, trots Wredes energiska uppmaningar, ännu ej hunnit upp till Bottenhafvet.

Sådana voro förhållandena då Cronstedt, till följd af sina ännu ej läkta sår, såg sig tvungen att anhålla om entledigande och v. Döbeln utnämndes till hans efterträdare.

För Döbeln erbjöd sig nu åter tillfälle att utveckla sin rådighet och outtömliga handlingskraft. Att godvilligt lämna något åt ryssarna var honom motbjudande; men huru undanskaffa förråden? Hästar funnos ej att tillgå i trakten, handelsfartygen lågo infrusna i den fortfarande ännu ganska tjocka isen och voro dessutom aftacklade samt utan besättning; sålunda syntes alla utvägar stängda. Men Döbeln var ej den som uppgaf hoppet; tvärtom gaf han befallning om fartygens skyndsamma upptackling. Trots borgerskapets, magistratens och andras invändningar mot det orimliga i befallningens innebörd, dref Döbeln sin vilja igenom och arbetet vidtog under generalens personliga öfverinseende. Dag och natt var han själf i rörelse för att genom sin närvaro uppmuntra arbetarne. Genom eget exempel visade han, att mycket som till en början synes vara omöjligt, dock genom god vilja kan åstadkommas.

Wrede hade meddelat Döbeln att han vore belåten, såvida manskapet i Umeå kunde räddas, men Döbeln ville försöka sitt yttersta och ej lämna något åt fienden. Det gällde nu främst att vinna tid och utfinna något medel, hvarigenom ryssarnas framryckning skulle fördröjas. I nämnda syfte trädde v. Döbeln iunderhandlingar med Schuvaloff och lofvade honom hela Umeå stad, om han blott ville vänta 14 dagar, d. v. s. till den 6:e juni. I en skrifvelse till Schuvaloff, öfverlämnad af Döbelns parlamentär, framhölls att fred sannolikt med det snaraste skulle afslutas, att Erfurt-öfverenskommelsen numera var lämnad därhän, att såväl Napoleon som Alexander önskade fred, på villkor att Finland afträddes åt Ryssland, och att sålunda all vidare blodsutgjutelse vore onödig.

Schuvaloff fann förslaget tilltalande och förmånligt, men vågade ej, tvärtemot erhållna instruktioner, afsluta en vapenhvila. Dock afsände han Döbelns bref till Barclay de Tolly, för att inhämta dennes befallningar samt beordrade tillika öfverste Berlire att resa till Umeå och därstädes träda i personlig förbindelse med Döbeln, i syfte att vidtaga öfverenskommelser om stadens utrymmande.

Efter en långvarig öfverläggning enades man om, att svenskarna skulle utrymma Umeå den 31 maj samt öfverskrida gränsen till Ångermanland den 3 juni, hvaremot ryssarna ägde rätt att intåga i Umeå den 1 juni, men ej finge begynna fientligheterna före den 6 juni.

Andamålet med parlamenteringen var sålunda vunnet, och Döbeln fortsatte med lastningen, hvarjämte breda rännor genom isen uppsågades för fartygen. Innan månadens slut voro transportfartygen, 7 till antalet, lyckligen anlända till Hernösand. Förutom 31 kanoner räddades förråd af olika slag till ett värde af 300,000 riksdaler banko. Men ej nog därmed, — genom öfverenskommelsen med Schuvaloff kunde Edelstam och Duncker, utan fara för att blifva tillintetgjorda af öfvermakten, förena sig med de öfriga trupperna.

Wrede, som kände stor tillfredsställelse öfver den lyckliga utgången, skref ett hjärtligt bref till Döbeln, uttryckande sin tacksamhet för dennes klokhet och driftiga verksamhet.

Emellertid tågade Döbeln under långsam marsch till Nordmaling, där han i prästgården tog sitt högkvarter och

uppställde sina förposter långs Öre älfs södra strand. Under den bro, som här leder öfver strömmen, lät han anbringa brännbara ämnen samt på södra stranden uppföra starka styckevärn. Då generalen en dag jämte sin adjutant Montgomery red öfver nämnda bro, yttrade ban till sin följeslagare: »Här ämnar jag på en gång nedsjuta, bränna, dränka och spetsa de anryckande ryssarna!» Men att verkställa dessa lifliga, mordiska önskningar förunnades honom ej, ty till följd af de utomordentliga ansträngningarhan i Umeå utstått, insjuknade Döbeln ånyo och måste öfverlämna befälet åt Sandels.Döbeln beordrades härefter till Jämtland, där norrmännen inryckt, och här lyckades det honom att snart med dem ingå ett stillestånd.

I det närmaste samtidigt härmed inträffade några för fienden oförmånliga omständigheter. Den svenska flottan, hvilken länge rustat, hade nu slutligen hunnit upp till dessa trakter och hotade ryssarnas högra flygel. Fiendens små fartyg hade hittills obehindradt öfverfört krigsförnödenheter och förstärkningar från Vasa och Uleåborg, men numera hindrades detta af fyra större svenska fregatter, en engelsk korvett samt flera små bevarade fartyg och slupar.Den engelska korvetten anfördes af den sedermera världsbekante polarfararen John Ross, hvilken sålunda äfven tagit aktiv del i striden för vårt land. Såvida svenskarna nu medelst sin flotta hade lyckats göra en större landstigning norr om fiendens ställning och på landsidan afskära dess återtåg, skulle läget för ryssarna gestaltat sig i högsta grad allvarsamt. Dessutom imponerade Sandels' förslagna och modiga uppträdande och ingaf fienden en viss osäkerhet i dess åtgärder. Då ryssarna, anhållande om stillestånd, föreslogo att de svenska trupperna skulle utrymma området till och med Ångermanälf, hvilket fienden »för en kort tid» ville ockupera, svarade Sandels djärft:

»Numera utrymmes ej en handsbredd, utan har jag tvärtom erhållit order att föra mina trupper till anfall.»

Orden förfelade ej att göra inverkan. Schuvaloff, hvars hälsa lidit af krigets mödor, hade vidi denna tid anhållit om sitt entledigande och Alexejeff trädde i hans ställe. Den sistnämnda bad om tillstånd att föra sina trupper tillbaka, men erhöll af kejsaren en sträng befallning att kvarblifva. »Ni bör bibehålla er i Umeå till sista man», skref Alexander, »och ni ställes under krigsrätt i händelse ni utan öfverbefälhafvarens befallning öfverger Umeå.»

Emellertid hade det starka midsommarflödet förstört den at ryssarna med ofantliga ansträngningar förfärdigade flottbron öfver Ume älf samt därigenom afbrutit förbindelsen. Alexejeff såg sig häraf tvungen att trots den uttryckliga befallningen draga sig tillbaka, hvartill han dock erhöll Barclay de Tollys samtycke. Så snart Sandels genom sina kunskapare erhållit kännedom om ryssarnas rörelse, beslöt han att rycka fram och taga landet intill älfven i besittning. Som vanligt skaffade Sandels sig äfven nu säkra underrättelser om fiendens förehafvande. Mången fosterlandsvän tvekade därvid ej att våga sitt lif för att lämna meddelanden åt Sandels. Bland dessa utmärkte sig särskildt pastorWattrang och komministern Stenberg i Umeå, handlanden Burman i Piteå och brukspatron Grahn i Umeå. Den feistnämnde blef af fienden ertappad och skulle till straff hängas, men landshöfdingen, friherre Stromberg, lyckades genom sin oförfärade mellankomst inverka på den ryska generalen och frälsa Grahns lif.

Öfverste Edelstam blef nu (den 1 juli) af Sandels utsänd att vid Håknäs, där en flottbro blifvit utlagd, framrycka öfver Öre älf och tåga till Hörnefors. Under sitt befäl hade han de tre finska bataljonerna och två kanoner. Själf inslog Sandels, med en svensk bataljon, påföljande dag samma väg. Ryssarne hade emellertid återvändt till södra sidan af älfven och lägrat sig invid byn Södermjöle, omkring 10 kilometer norr om Hörnefors.

För att närmare taga reda på förhållandena hade major Ehrnrooth med 50 savolaksare och 8 dragoner blifvit utsänd mot fienden, men han råkade illa ut med sin fåtaliga skara, ty ryssarna, hvilka här voro betydligt öfverlägsna, omringade Ehrnrooth, och endast genom att hastigt kasta sig in i den täta skogen, lyckades han på omvägar rädda sig och sitt manskap. Dragonerna, hvilka retirerade längs landsvägen, förföljdes häftigt af fienden, och då denna uppnådde Edelstam, tvangs äfven han att draga sig till Hörnefors. Förlusten utgjordes dock af endast 3 man döda samt fänrik Costian blesserad. Costian hade redan tvenne gånger tidigare under kriget blifvit sårad.

Äfven påföljande dag, den 3 juli, förekommo skärmytslingar vid fältvakterna, hvarför Sandels utsände

öfverstelöjtnant Bosin med 200 man till deras undsättning. Efter en liflig skottväxling tvangs Bosin dock att gå tillbaka och intaga sin förra ställning vid Hörnefors. I denna fäktning blefvo löjtnanten, friherre F. G. Wrede och två man sårade. Wrede hade redan i slaget vid Lappo, för hvilket han belönades med guldmedalj, blifvit illa kontusionerad i höften och haltade starkt, men hade det oaktadt ej lämnat sitt kompani, utan anförde detsamma sittande i en schäs. Den tappre löjtnanten, som nu ledde förtruppen, erhöll därunder ånyo en kontusion, denna gång i hufvudet. Han led under hela sitt återstående lif af sina blessyrer.

Sandels erfor nu, att hans motståndare var honom betydligt öfverlägsen, att ryssarnas styrka uppgick till 4,000 man och 4 kanoner, samt att de yttermera inväntade general Kosatschkoffski med 1,500 man. Själf förfogade Sandels öfver endast 1,800 man. Under dylika ogynnsamma förhållanden hade Sandels gjort klokast uti att draga sig tillbaka till sin förra starka ställning på andra stranden af Öre älf, särskildt emedan Hörnefors hvarken ägde strategisk betydelse eller i taktiskt afseende erbjöd några fördelarvid en försvarsstrid. Men i hopp om medverkan af flottan och antagande att ryssarna, af fruktan för att blifva afskurna, ej skulle våga sig längre söderut, beslöt han, trotsande faran, att stanna i Hörnefors.

Den lilla å, som här flyter fram i riktning från norr till söder, kunde öfvervadas på flera ställen. På denna tid betäcktes stränderna å ömse sidor af tät skog, som nästan öfverallt sträckte sig intill vattnet och för en fiende möjliggjorde ett obemärkt framträngande ända intill"strömmen. Hörnefors bruk med dess många byggnader låg på östra stranden nära intill stora landsvägen, hvilken öfver en bro ledde till motsatta sidan. Några kilometer högre upp, vid samma å, förekom invid Hörnhammar en annan bro, hvaröfver en fiende, såvida han valde densamma, kunde kringgå försvarspositionen vid den förstnämnda bron, där Sandels koncentrerat hufvudförsvaret. För vänstra flygelns försvar hade en mindre styrka blifvit utsänd till Hörnhammar, hvarjämte en fältvakt var utställd på högra flygeln invid åstranden och Jämtlands jägare, 200 man, bildade förtrupp ett stycke framåt stora vägen mot Umeå. Själf hade Sandels tagit sitt högkvarter å bruket i Hörnefors.

De tvenne påföljande dagarna förflöto i stillhet, utan att fienden lät höra af sig, hvarför Sandels invaggades i förmodan att fienden ej riskerade ett allvarsamt anfall. Men detta var blott lugnet före stormen. Ryssarna väntade endast på Kosatschkoffski för att jämte hans trupper göra ett kraftigt angrepp.

Den 5 juli hade varit en varm och underbart skön högsommardag. Nu led det redan mot kvällen. »Knappt ett andetag af den somnade vinden förnams nu mer; därför låg den ur djupen stigande fuktiga dimman orörlig öfver naturen, lik den i vida veck nederfallande silfverhvita duken på ett altare.» De olika trupperna, hvar för sig, uppstämde ett högtidligt korum och aftontaptot tonade genom den stilla nejden, bjudande frid och manande till hvila efter dagens spännande oro och mödor. Ingen anade att man ännu samma kväll skulle ofredas af fienden.

I den rymliga salen i bruksbyggnadens öfre våning hade ett rikligt försedt matbord blifvit uppdukadt för Sandels, hans adjutanter och några inbjudna officerare. De stodo redan i beråd att begynna måltiden, då ett bud anlände från kapten Poignant, hvilken anförde jämtlänningarna. Budet meddelade, att en öfverlägsen fientlig styrka anföll fältvakten. Sandels ville ej sätta tro därtill, utan förmodade att saken endast gällde en mindre förpostfäktning. Men i detsamma inträdde ett ilbud äfven från Hörnhammar med underrättelsen att fienden därstädesträngde på och svenskarna måste retirera. Nu hördes äfven skott i närheten, hvarför intet tvifvel längre kunde råda om ryssarnas framträngande intill närmaste granskap.

En obeskriflig villervalla uppstod nu på bruket. Betjäning, officerare och brukspersonal, alla skyndade om hvarandra ut på gården och voro till en början alldeles handfallna. Från salens fönster, hvarifrån en vidsträckt utsikt erbjöd sig, varseblefs att jämtlänningarna, hvilka nu för första gången voro med i elden, förföljda af kosacker i hejdlös flykt hastade mot bruket.

Missnöjd med att hafva blifvit störd i sin måltid, framsköt Sandels som han brukade underläppen och afsände sina adjutanter med befallningar i olika riktningar.

Major v. Essen sändes med österbottningarna till Hörn hammar, major Ehrnrooth med en bataljon savolaksare erhöll order att skynda till högra flygeln, och till jämtlänningarnas undsättning beordrades den lugna grefve

Gyldenstolpe med en bataljon hälsingar. Det lyckades den sistnämnde att hejda de flyende och för en stund uppehålla fienden i dennes framstormande. Tack var detta räddades en del trossvagnar, och Sandels själf fick tid att undkomma öfver bron. Det dukade bordet jämte en del af generalens tillhörigheter föll dock i kosackernas händer.

Aldrig förr hade Sandels varit med om en sådan snabb retirad, hvilken fullkomligt bragte honom ur fattningen. Vredgad blickade han omkring sig och varseblef Duncker med en del savolaksare bakom en brädstapel, hvarifrån de aflossade täta och säkra skott mot de djärfvast påträngande ryssarna.

»Jag tror öfverstelöjtnanten är rädd!» ropade Sandels utan att väga sina ord, medan han red förbi Duncker.

»Det har jag aldrig varit!» svarade Duncker kärft och blossade upp.

Med säkerhet kan antagas, att Sandels egentligen ej menade något ondt med sitt obetänksamma yttrande, hvilket mera bör anses som uttryck för en tillfällig misstämning. Ty om någon kände och uppskattade Dunckers mod, var det väl Sandels, som vid otaliga tillfällen sett honom med dödsförakt möta de största faror. Duncker upptog emellertid generalens ord som en förolämpning och kände sig djupt sårad. Han ville nu genom sitt handlingssätt bevisa det oberättigade i Sandels angrepp och ådagalägga, att fruktan för honom var något okändt. Endast sålunda kan hans uppträdande härefter förklaras.

Skottväxlingen tilltog allt mer, medan ryssarna i stora massor trängde på. Kosaischkoffski angrep i fronten, och öfversteKärpenkoff hade på den genom skogen ledande vägen till Hörnhammar tillbakakastat fältvakten och trängde nu på v. Essen.

På höjden bortom bron stodo några svenska kanoner, slungande sina mördande projektiler öfver ån mot fiendens kolonner. Officerarnes höga kommandoord, kulornas hvinande och kanonernas bedöfvande dån uppfyllde luften. Fåfängt försökte fienden komma öfver den smala ån, de kastades alltjämt tillbaka. Men slutligen anlände bud från Essen, att han ej längre kunde hålla stånd på vänstra flygeln, där fienden med öfverlägsna krafter ryckte fram. För att ej blifva kringränd, måste Sandels nu draga sig tillbaka och gaf befallning om allmänt uppbrott. Gyldenstolpe, som med sällspord kallblodighet försvarat vadställena, erhöll order att begynna återtåget, hvarvid Duncker skulle bilda eftertruppen och sålunda stanna till sist.

Snart nog hade alla dragit sig undan, förutom Duncker, som fortfarande stod kvar med sina savolaksare. Det blef äfven för honom tid att draga sig tillbaka, men han tycktes ej märka det. En af hans officerare, löjtnant v. Gertten, gjorde honom uppmärksam på att österbottningarna redan aflägsnat sig samt frågade om han ej ansåge det vara tid att begynna återtåget.

»Jag retirerar ej utan order, — emedan jag är rädd!» svarade Duncker och förblef där han stod.

Inom kort anlände löjtnant Wallgren med befallning från Edelstam, att Duncker ej finge uppehålla sig för länge, ty österbottningarna voro redan borta, och fara förelåg att i nästa ögonblick blifva kringränd.

»Om österbottningarna vika i strid, gör jag och savolaksarna det aldrig!» erhöll Wallgren till svar.

Slutligen sände äfven Sandels sin adjutant, den unge Montgomery, till Duncker för att förmå denne att lämna sin farliga ställning. Duncker var då redan i det närmaste omringad af fienden. »Huru Montgomery kom fram till Duncker oskadd,» yttrar ett ögonvittne, »förstår jag icke, ty den plan han passerade, besköts från tre sidor.» Emellertid emottogs Montgomery af Duncker endast med förebråelser och snäsiga ord. I halfmörkret och den täta krutröken höll adjutanten på att rida omkull befälhafvaren. »Huru kan ni, en yngling,» sade Duncker, »tilltro er veta bättre än en gammal man, — nog vet jag när ställningen bör lämnas.» Montgomery red då tillbaka, hvarvid hans syrtut genomborrades af flera kulor och hästen sårades i halsen och ena benet.

Det hade nu lyckats Karpenkoff att i halfmörkret bana sig fram till det ställe, där Duncker stod, och från alla sidor omringa hans lilla skara.»Gif dig, Duncker, du är kringränd och kan ej undgå oss!» hördes en röst ropa från fienden.

Lågande af vrede svarade Duncker: »Det må den onde ge sig åt dig, din rackare!» och pekande på mannen ropade han till sina soldater: »Skjut den där!»

Flera skott brunno af, men den djärfva ryssen hade hastigt dragit sig undan. I detsamma hördes fiendens kommando: »Ge fyr!» och en kula inträngde i Dunckers bröst. Dödligt sårad, föll han till marken.

Sålunda slutade en af finska arméns tappraste officerare sin bragdrika bana vid 35 års ålder. Hans soldater ville ej på några villkor lämna honom, men han gaf dem en sista befallning att rädda sig självfva. Motvilligt lydde de denna gång sin afhållna chef; likväl stannade en adertonårig yngling, sergeanten A. E. Argillander kvar vid Dunckers sida och föll därigenom i fångenskap. De flesta öfriga lyckades bryta sig igenom för att sedan på omvägar och efter flera dagars irrande i skogarna uppnå Sandels armé.

Förutom Duncker hade striden kräft flera andra offer. Dödsskjutna voro löjtnant Hobin och fänrik Creutlin samt 31 man; sårade öfverstelöjtnant G. Cedergren, kapten H. J. v. Burghausen, löjtnant O. W. Montgomery, adjutanten Lundberg (afled några dagar senare), underlöjtnant Jac. Alopæus och fanjunkaren Ingerman samt 56 man; fångne löjtnanterna Longe och L. W. v. Essen, bataljonspredikanten Grundell, hvilken sistnämnde dock af Kamenski frigafs påföljande dag, samt 28 man. Ryssarnas förluster i döda och sårade uppgingo till 180 man och flera officerare.

Sandels framhåller i sin raport, att kaptenerna v. Born och Lange, löjtnant Wallgren och adjutanten Montgomery särskildt utmärkt sig under denna strid.

Fienden förföljde ej Sandels, hvilken omkring kl. 4 på morgonen anlände till Öre älf, där han intog sin förra ställning.

Emellertid bars Duncker varsamt af ryssarna på en soldatkappa upp till bruket, dit en läkare tillkallades, men hans lif stod ej mera att rädda. Efter några timmar utandades han sin sista suck, hvarvid Argillander troget stod vid hans sida och emottog den döendes plånbok, klocka och pipa, äfvensom uppdraget att framföra hans sista hälsning till de kära i hemmet. »Om du kommer hem med lifvet, så glöm ej att hälsa min hustru och min lilla gosse.» Dessa ord voro hans sista.

Följande dag afsändes en officer som parlamentär till svenskarna med underrättelsen om Dunckers död. Fänrik G. A. Aminoff emottog parlamentären, hvilken yttrade på tyska:»Duncker är död», hvarefter han tillade: »men vår Aërekoff är äfven död.» Han ville antagligen härmed uttrycka att om de våra gjort en smärtsam förlust, så hade äfven ryssarna å sin sida icke haft en mindre kännbar. Aërekoff var nämligen en för sin tapperhet känd och aktad kosacköfverste, hvilken deltagit i mången blodig dust.

Nu sände Sandels en parlamentär till Alexejeff med anhållan om att få Dunckers lik. Men Alexejeff lät svara att »om denna

J. Z. Dunckers grafvård i Umeå. begäran framställdes endast för att värdigt begrafva den fallne, förstod han själf att uppskatta hjältens värde och skulle visa dess grafsättning samma heder, som han skulle önska bevisad sig själf efter döden».

Sålunda blef Duncker med all militärisk honnör jordfästad af ryssarna på Umeå kyrkogård, och vid hans sida nedbäddades deras egen tappra kosacköfverste. Dunckers krigskamrater reste öfver grafven en sten, hvilken dock vid Umeå kyrkas brand år 1887 förstördes. Den 5 juli 1897 ersattes den förstörda stenenmed en ny, bärande följande inskrift: »J. Z. Duncker. 1774—1809. Öfverste-Löjtnant vid Kongl. Savolax Jägare Regemente. R. S. O., som föll för fosterlandet i affären vid Hörnefors den 5 Juli. Svenska Arméns Officerare Reste Vården.» På stenens högra sida läses: »Här hvilar ock Ryska Kosackchefen Aërekoff, som föll för sitt fädernesland.» Och på vänstra sidan är inristadt: »Fiender hjältarna föllo. Som vänner hvila de här».

Äfveh på den plats där Duncker föll restes 1874 en minnessten, å hvilken läses: »Här föll i strid för fosterlandet J. Z. Duncker den 5 Juli 1809. Att dö för vårt land, är lefva för vår ära».

Striden vid Hörnefors blef den sista, i hvilken finnar och svenskar kämpade som bröder vid hvarandras sida. Den

hade kräft offret af en af vårt lands ädlaste söner, dock ansågs intet offer vara för stort, då det gällde det gemensamma fosteilandets väl. Bitter och kännbar var likväl förlusten, och såväl svenskar som finnar voro djupt berörda af hjältens tidiga bortgång. Dunckers soldater sägas hafva gråtit, särskildt då de erforo, att de ej kunde följa sin aktade befälhafvare till hans sista hvilorum. Att Sandels ännu i sin lefnadsafton med grämelse förebrådde sig de under ögonblickets uppbrusning förhastade orden, har intygats af personer, hvilka på den tiden ofta åtnjöto gästfrihet i hans fridfulla hem nära Uppsala. Redan i Sandels' officiella rapport om händelsen vibrerar en djupare känsla. Han yttrar nämligen i densamma: »Savolaks 2:a fältbataljon, som betäckte passagen öfver Hörne bro, utgjorde arriergardet, men hade därvid den olyckan, att förlora sin tappre befälhafvare öfverstelöjtnanten och Riddaren Duncker, som vid alla tillfällen under detta krig med största skicklighet och bravour sig utmärkt; och har denna förlust så ibland befäl som manskap, hvilka kände dess militäre egenskaper och dygder, väckt den största afsaknad». 17 Kapitlet.

De sista striderna och freden i Fredrikshamn.

Efter ofvanskildrade olyckliga strid vid Hörnefors synes det som man å ömse sidor hälst önskat undvika fientligheter och förblifva i ostörd ro. Ehuru någon vapenhvila ej blef afslutad, förhöllo sig dock såväl svenskar som ryssar i lugn intill medlet af augusti. Men däremot arbetade diplomaterna forceradt, fortfarande ansträngande sig, utan att likväl uppnå antagliga resultat — man gaf ej efter å någondera sidan.

Slutligen medgaf dock kejsaren att representanter från de båda länderna för fredsunderhandlingar skulle sammanträffa i Fredrikshamn, dit grefve v. Stedingk och öfverste Skjöldebrand från svensk och grefve Rumjantzoff jämte grefve Alopæus från rysk sida afreste i början af augusti månad. Ryssland vidhöll fortfarande sitt tidigare uttalade kraf att med sitt välde införlifva hela Finland, Åländska ögruppen och en del af Västerbotten, d. v. s. intill Kalix älf. Men Sverige ansåg nämnda fordringar öfverhöfvan hårda och hoppades ännu i sista stund att genom en vunnen seger tillkämpa sig rätt till drägligare villkor. Landet måste uppbjuda sina yttersta krafter för att åtminstone utdrifva fienden ur Västerbotten.

Man enades om att detta bäst kunde uppnås genom verkställandet af den redan länge påtänkta planen, att sjövägen 17 Kapitlet.

De sista striderna och freden i Fredrikshamn.

Efter ofvanskildrade olyckliga strid vid Hörnefors synes det som man å ömse sidor hälst önskat undvika fientligheter och förblifva i ostörd ro. Ehuru någon vapenhvila ej blef afslutad, förhöllo sig dock såväl svenskar som ryssar i lugn intill medlet af augusti. Men däremot arbetade diplomaterna forceradt, fortfarande ansträngande sig, utan att likväl uppnå antagliga resultat — man gaf ej efter å någondera sidan.

Slutligen medgaf dock kejsaren att representanter från de båda länderna för fredsunderhandlingar skulle sammanträffa i Fredrikshamn, dit grefve v. Stedingk och öfverste Skjöldebrand från svensk och grefve Rumjantzoff jämte grefve Alopæus från rysk sida afreste i början af augusti månad. Ryssland vidhöll fortfarande sitt tidigare uttalade kraf att med sitt välde införlifva hela Finland, Åländska ögruppen och en del af Västerbotten, d. v. s. intill Kalix älf. Men Sverige ansåg nämnda fordringar öfverhöfvan hårda och hoppades ännu i sista stund att genom en vunnen seger tillkämpa sig rätt till drägligare villkor. Landet måste uppbjuda sina yttersta krafter för att åtminstone utdrifva fienden ur Västerbotten.

Man enades om att detta bäst kunde uppnås genom verkställandet af den redan länge påtänkta planen, att sjövägenafsända en betydligare truppstyrka till någon af de nordliga hamnarna vid Bottniska viken, för att där landstiga samt från norr anfalla flendens rygg. Samtidigt skulle Wrede angripa från söder, och sedan ryssarna sålunda blifvit inneslutna, antog man att deras undergång vore oundviklig. Planen var onekligen väl uttänkt, men nu återstod att äfven utföra den med omtanke.

Af största vikt var att få en skicklig befälhafvare för expeditionen, och efter många öfverläggningar föll valet på

general Wachtmeister, hvilken redan dessförinnan förde befälet öfver den s. k. kustarmén. Olyckligtvis visade det sig snart nog, att han ej var rätte mannen för detta viktiga företag.

Adlercreutz, hvilken på grund af sina tidigare krigsmeriter i närmaste rummet varit berättigad till denna post och säkert lämpligare än andra, hade också redan af Sveriges nye konung därtill blifvit utsedd. Men detta kunde Adlersparre emellertid ej smälta. Afundsjukan hos den sistnämnde förmådde honom att intrigera mot Adlercreutz, och vid ett enskildt samtal med monarken framhöll han skickligt vådan at att under närvarande tid från hufvudstaden aflägsna en man, sådan som Adlercreutz, »hvilken Eders Majestät behöfver vid sin person, åtminstone så länge Edra och rikets farligaste fiender uppehålla sig i närheten af tronen». Dessa ord inverkade på konungen, och frågan afgjordes med att Wachtmeister utnämndes.

Grefve Gustaf Wachtmeister var en bepröfvad och för sitt personliga mod känd man, men hörde till den gamla skolans krigare, uppfostrad uti de stränga preussiska traditionerna, hvilka numera voro alldeles föråldrade. Född 1757, beträdde han redan i yngre år den militära banan, och efter afslutad kurs i kadettskolan i Karlskrona, inträdde han under bayerska successionskriget

Grefve G. Wachtmeister.i preussisk tjänst, där han inhämtade sina första praktiska insikter i krigföring enligt Fredrik II:s metoder. Efter kriget återvände han till hemlandet och steg ovanligt hastigt i graderna. Under finska kriget 1788—1790 blef Wachtmeister i tillfälle att utmärka sig särskildt vid Högfors 1788, där han under det brydsamma återtåget med skicklighet förde eftertruppen, samt vid Valkiala 1790, hvarest han sårades i högra armen och på valplatsen af konungen befordrades till generalmajor. Af en samtida skildras Wachtmeister som »en man med vackert utseende och en ädel uppsyn . . . något rak och stel samt förnäm i hållning, men hjärtlig och förtrolig då man kom honom närmare. Till sitt tänkesätt var han ridderlig och mången fattig officer fann inom hans älskvärda familj och i hans trefliga hus icke allenast ett angenämt hem under långa tider, men äfven icke sällan lån till ackorder och utrustning».

Under Wachtmeisters befäl ställdes nu 7,375 man och 234 officerare landttrupper i förening med 2 linjeskepp, 3 fregatter, 24 kanonslupar och omkring 40 Roslags-storbåtar, de sistnämnda för trossen. Dessutom voro 989 man af armén kommenderade till tjänstgöring på skärgårdsflottan. Ett jämförelsevis ringa antal kanoner medföljde och af beridet kavalleri funnos endast 4 officerare och 54 underofficerare och gemene.

Trupperna voro fördelade i tre brigader: 1:a brigaden under öfverste Fleetwood, 2:a under öfverste Boije och den 3:e under den nyligen ur rysk fångenskap utväxlade öfverste G. Löwenhjelm. Alla dessa trupper voro svenska. Mera kunde Sverige inom den korta tiden ej få ihop, men då man tager i betraktande att Wrede vid Öreälf förfogade öfver 4,000 man, förstår man att nämnda tvenne kårer Hkväl tycktes äga goda förutsättningar att besegra Kamenski, hvilken disponerade öfver endast omkring 5,000 man.

Olyckligtvis uppstod genast från början misshälligheter mellan de tvenne öfverbefälhafvarne. Wrede, hvilken tidigare varit högste befälhafvare på krigsskådeplatsen, kände sig sårad af att vid sin sida numera finna en annan med samma fullmakt. Detta hade man väl bort kunna förutse.

För att ordna den sålunda tillspetsade befälsfrågan, tillgrep man nu en åtgärd, hvarigenom missnöjet blott yttermera stegrades. Öfver de tvenne generalerna ställdes nämligen en tredje person såsom högste chef för hela expeditionen. Till denna post utsågs amiralen, friherre Johan af Puke. Härmed kom man ur askan i elden, ty genom sistnämnda anordning kände sig Wrede såväl som Wachtmeister tillbakasatt. »Jag för min del», skref Wrede, »befaller ingenting och vet ej hvad jag är för en karl — Generalen chef är jag åtminstone ej mer». För att gifva Puke högre grad än de tvenne generalerna innehade, befordrade konungen honom samtidigt till öfveramiral.

Johan af Puke, född 1751 var vid denna tidpunkt redan 58 år gammal, men ägde fortfarande ungdomliga kropps- och själskrafter; han var en duktig och framstående sjöofficer, som vid flera tillfällen utmärkt sig i krig och förvärfvat sig skicklighet genom många års seglingar på såväl utländska som svenska fartyg. I 1788—1790 års krig hade Puke tagit verksam del, särskildt under sjöslaget vid Högland, träffningen vid Öland äfvensom vid

reträtten ur Viborgska viken. »Han var», skrifver en författare, »en dugande man, en lugn, omtänksam och handlingskraftig befälhafvare på sjön, men han förutsåg själf det betänkliga i att från sitt fartyg leda två landtarméers rörelser.»

Efter långvariga tillrustningar blef expeditionen slutligen färdig att afsegla från Gräddö invid Norrtelge, hvarest större delen af manskapet gått ombord, och inträffade i Hernösand den 11:e och 12 augusti. För att närmare öflägga om fälttågsplanen sammankallade Puke den 14:e ett krigsråd, till hvilket förutom Wrede och Wachtmeister äfven v. Döbeln, Cedergren, Lagerbring m. fl. voro in bjudna. Att meningarna blefvo delade kunde förutses, ty hvar och en hade sin uppfattning om huru företaget lämpligast, borde utföras. Särskildt svårt blef det att enas om orten för landstigningen, men härvid blef Pukes åsikt slutligen den segrande. Han höll nämligen före, att man, då truppernas proviantförråd var beräknadt för endast 14 dagar och några långvariga krigsrörelser därigenom blefve omöjliga, borde försöka utföra landstigningen så nära fienden som möjligt och med största hastighet. »Förlust af tid är för oss oersättlig», sade han, »och med detta yttrande till valspråk väljer jag Ratan och går, vill Gud, dit!» Därmed var landstigningsorten utsedd. Vidare blef det öfverenskommet, att Wachtmeister genast vid framkomsten skulle skrida till marsch mot Umeå, dit han från Ratan hade fem mil; hvaremot Wrede under tiden finge god tid att anordna sitt anfall mot

J. af Puke.fienden, hvilken efter hvad man antog, befann sig norr om Öre älf. Enligt Pukes beräkning skulle man kunna uppnå Ratan på tre dygn, före hvilken tid inga krigsföretag borde företagas från Wredes sida.

Den 15:e satte sig flottan i rörelse, hvarvid Puke, för att ryssarna ej i förtid skulle varseblifva eskadern, tog kurs genom östra Kvarken.

Anländ till närheten af Gaddens fyr, råkade flotiljen ut för en ovanlig tät dimma, så att man knappt kunde se några famnar framför sig, hvarför fartygen medelst skott måste signalera sittläge. Faran var utomordentlig stor, ty de medhafda lotsarna kände ej till farleden i dessa trakter, sjökorten voro högst otillförlitliga och aldrig förr hade några linjeskepp seglat i dessa farvatten. Men Puke fällde ej modet, utan lät fartygen, för undvikande af tidsförlust, tillsätta bramseglen och sålunda öka farten. Hans djärfhet kröntes med bästa framgång. Utan att någon olycka inträffat kastade eskadern ankar i Ratans hamn den 16 augusti, kl. 5 eftermiddag, hvarvid den tjocka luften fortfarande hindrade fienden att från stranden upptäcka fartygen.

Vid Ratan hade emellertid endast en mindre kosackpatrull varit posterad, hvilken, då den förnam bullret från flottan, skyndade sig söderut för att varsko sina landsmän.

Kamenskis hufvudstyrka (omkrig 6,000 man), förlagd i Umeå, befann sig nu i en högst kritisk ställning. Den hade ännu ej kännedom om att en betydande svensk styrka närmade sig dess rygg och höll som bäst på att från Umeå tåga söderut, tör att i Ångermanland söka skaffa sig lifsmedel. Ryssarna närmade sis redan till Öre älf, då en kurir anlände med underrättelsen om svenskarnas landstigning vid Ratan. Nu blef det klart för Kamenski att han befann sig i en föga afundsvärd belägenhet; men, utan att förlora fattningen, beslöt han att med större delen af sin styrka genast vända om för att möta den från norr hotande faran. Endast fyra bataljoner under Erikssons befäl kvarlämnades med befallning att fortsätta framryckningen och så vidt möjligt hålla Wrede på afstånd. Eriksson skulle hela dagen låtsa anfalla, men mot natten återvända till Umeå.

Då Kamenskis förtrupper under Alexejeffs befäl uppnådde Umeå, blefvo de anfallna af kapten Nordenskjöld, majorerna Sölfverarm och Aug. Anckarsvärd, hvilka af Puke blifvit dit afsända med en del af skärgårdsflottan. De hade erhållit befallning att förstöra ryssarnas flottbro och intaga staden, men blefvo emottagna af ryska jägare med några kanoner, hvilka voro spridda längs älfstrariden och därifrån öppnade en stark eld, hvarmed de lyckades fördrifva svenskarna. Farvattnets beskaffenhetvar här synnerligen ofördelaktigt för sluparnas rörelser; dessutom lyckades det fienden att demontera de flesta nickor på kanonsluparna och med sina skott nedgöra ett stort antal af den svenska styrkan.

Emellertid hade Wachtmeister den 17:e på morgonen i god ordning och med ovanlig raskhet landsatt sina trupper samt afsände samma dag några hundra man under Lagerbrings befäl till Djekneboda. Man hade nämligen erhållit

uppgift om att fienden med en mindre styrka intagit ställning vid sistnämnda ort. Lagerbring utförde uppdraget skickligt, fördref ryssarna och intog passet. Under denna lilla skärmytsling blefvo endast kaptenen vid Södermanlands regemente Andersson och några få man sårade, hvaremot ryssarnas förluster torde varit något betydligare.

Så långt hade allt utfallit väl, men i stället för att genast fortsätta framryckningen och försöka uppnå Umeå innan Kamenski hunnit dit, tyckes det som om Wachtmeisters ifver, sedan han kommit i land, betydligt afsvalnat. Han blef osäker, och de mått och steg han härefter vidtog voro föga ändamålsenliga. Sålunda afsände han öfverstelöjtnant Sture med Upplands regemente och två kanoner till närheten af Bygdeå, hvarifrån man ej kunde vänta någon fiende, och försvagade därigenom utan gagn sin styrka med 1,200 man. I saknad af rytteri, lät han sina jägare springa till höger och vänster, upp och ned för bärg och backar för att spana efter fienden, hvilken ej förekom på nära nejder. Manskapet uttröttades härigenom ändamålslöst.

Hufvudstyrkan marscherade emellertid i sakta mak framåt längs landsvägen och anlände på morgonen den 18:de till Säfvar, där Wachtmeister, tvärtemot Pukes order, lät manskapet slå sig ned för att hvila. Puke hade anbefallt honom att med största skyndsamhet fortsätta till Umeå och bemäktiga sig nämnda stad innan Kamenski skulle hinna dit. Men Wachtmeister motiverade sitt handlingssätt med att han i Säfvar erhållit fullt *tillförlitliga* underrättelser om att ryssarna redan uppnått Umeå med *nästan* hela sin hufvudstyrka. Dessa tillförlitliga underrättelser voro emellertid grundfalska. Hade Wachtmeister utan uppehåll fortsatt tåget till Umeå, en sträcka af något öfver 2 mil, skulle han hunnit dit före Kamenski, hvilken till nämnda ort hade 5 mil. Ifall Wachtmeister vidare hade lyckats förstöra bron vid Umeå, skulle ryssarnas undergång antagligen varit gifven. Men han lät sina trupper hvila och stod hela dagen sysslolös på norra stranden af Säfvar-ån. Han försvagade här yttermera sin styrka genom att utan synbart ändamål afsända en bataljon till Tväråmark, beläget en half mil på sidan,men för resten vidtog han ej några förberedelser att möta en annalkande fiende.

Terrängförhållandena vid Säfvar voro högst olämpliga för strid, och om Wachtmeister nu en gång beslutit sig för att möta fienden, hade det varit mera välbetänkt att låta trupperna fortsätta åtminstone ett stycke framåt, till Tefteå, där han funnit en närapå oangriplig ställning. Eller också hade han genast bort draga sig tillbaka till Djekneboda, där terrängen äfven erbjöd utmärkta fördelar. Men han stannade, som sagdt, i Säfvar.

Den *tillförlitliga* underrättelsen om att Kamenski var i Umeå, föranledde dock Wachtmeister att sända öfverste Lagerbring till Puke för att erhålla dennes tillstånd att draga sig till Djekneboda. Med otålighet väntade Wachtmeister Lagerbrings återkomst. »Är ej Lagerbring återkommen ännu?» frågade han alltjämt sin omgifning. »Puke har väl aldrig vågat arrestera honom? . . . .»

Ej blef det arrest för Lagerbring, men nog blef Puke uppbragt då han emottog budskapet, och med dundrande stämma utbrast han:

»Jag trodde mig hafva fullgjort det ansvarsfulla uppdrag, jag fått, då trupperna blifvit lyckligt satta i land och jag sagt, hvart de skulle gå. Befälhafvande generalen tillhör det nu att visa dem vägen till äran!»

Med detta besked fick Lagerbring återvända, men innan han anlände till Säfvar, hade striden redan därstädes vidtagit.

Den outtröttliga och energiska Kamenski hade ej förhalat tiden och hans soldater fingo visa prof på hvad man med god vilja förmår uträtta. En del af dem hade på 36 timmar tillryggalagt ända till 80 kilometer, hvarunder de njutit endast obetydlig hvila. Oaktadt deras skodon voro i ett ytterst dåligt tillstånd och födan högst knapp, anlände likväl större delen redan tidigt på morgonen den 19:de till Teftöå. Många enskilda soldater hade visserligen af trötthet dignat under marschen, men upphunno dock senare sina afdelningar och deltogo i striden.

Ställningen vid Säfvar var tudelad af en liten å, hvilken för resten på flera ställen kunde öfvervadas, och dessutom ledde däröfver en bro, ej långt från byn, där Wachtmeisters hufvudstyrka var uppställd, öfverallt växte tät skog förutom närmast intill själfva byn, hvarest några små öppna fält utbredde sig längs stränderna. Ställningen kunde lätt kringgås, isynnerhet i närheten af åns utlopp i hafvet. Wachtmeister hade därstädes endast

en fåtalig fältvakt, 125 man och några ryttare, hvilka utgjorde hans vänstra flygel. På åns södra strand, vid foten af en backe, var en mindre fältvakt af Södermanlands regemente utställd; för restenhvilade alla andra på norra åstranden och invaggade sig i föreställningen att ryssarna ej skulle våga ett allvarsamt motstånd. Under natten hördes skott på afstånd. »Det är säkert Wrede, som anfaller ryssarna», antog man i lägret. Och då skotten slutligen upphörde, förmodade man att fienden var slagen. Men skotten, hvilka ljödo, härrörde från Umeå, där den lilla nyssnämnda skärmytslingen pågick mellan Kamenskis förtrupper och de af Puke utsända kanonbåtarna.

Hade Wachtmeister gjort sig mödan att förstärka sin position med några jordvallar och förhuggningar, låtit rifva bron och intagit en fast ställning längs norra åstranden, skulle Kamenski, som måste bryta sig väg genom de till an talet jämnstarka svenskarna, antagligen ej lyckats komma fram. Kamenski insåg också till fullo sin svåra belägenhet och yttrade till sin omgifning: »Om vi icke slå oss igenom, så låtom oss bortkastaränslarna och återgå öfver de lappländska fjällen till Ryssland!» Dock skulle allt utfalla annorlunda genom Wachtmeisters olyckliga tillvägagående.

Klockan vid pass 7 på morgonen hördes skott från södra sidan af ån, där södermanlänningarna stodo på förpost, och några ögonblick därefter voro alla i svenska lägret redo till strid, på de dem tidigare anvisade platserna. Öfverste Fleetwood stod framom bron vid gästgifvargården och utgiorde förtruppens reserv; Boije och Löwenhjelm hade intagit ställning på höjderna bortom byn.

Då nu ryssarna redan från början trängde på med ansenliga styrkor, lät Wachtmeister, i stället för att koncentrera sitt försvar längs norra åstranden och åt Kamenski öfverlåta angreppet, den ena bataljonen efter den andra rycka öfver bron för att anfalla fienden, hvilken på en dominerande höjd intagit ställning. Med sällspordt mod och under höga hurrarop stormade svenskarna upp för höjden, men trängdes tillbaka af öfvermakten. Tre gånger upprepades stormningen, hvarunder major Stackelberg blef sårad och major Hård intog hans plats. Nu sändes öfverstelöjtnant Reutersköld med jönköpingarna i elden, men med den påföljd att haitten af bataljonen nedgjordes; det oaktadt kvarstannade den andra hälften tills det allmänna återtåget vidtog. Härefter följde ryttmästaren, friherre Fleetwood, med tredje brigadens jägare för att dela den föregående truppens öde.

Sedan Lagerbring nu återvändt från sin beskickning till Puke, öfvertog han befälet öfver de trupper, hvilka befunno sig i elden, hvarvid öfverstelöjtnant Hederstjerna med Kronobergs regemente försökte kringgå Kamenskis vänstra flygel, men förekoms af fienden och kastades, efter en het strid i den af krutrök uppfylldatäta skogen, tillbaka mot bron. Härefter ryckte kapten Adolf Lagerbjelke fram med en bataljon, så följde öfverstelöjtnant Skjöldebrand med en annan o. s. v., till dess att så godt som alla bataljoner kommo i elden.

Lysande exempel på mod afgåfvos här af såväl officerare som soldater; man tycktes täfla med hvarandra om att visa sitt dödsförakt och trotsa det omöjliga, men förmådde dock ej öfvervinna den uthålliga Kamenski, hvars trupper äfven ansträngde sig till det yttersta. För att stålsätta sitt manskap lät den oförskräckte

Säfvar. (Minnen från kriget, utanför konsul Forsells bostad.) öfverste Hercules bland annat sina soldater göra handgrepp midt under ryssarnas mördande eld. Löjtnant Petré ryckte fram med tvenne kanoner, hvarvid han kom så nära inpå fienden, att han nästan råkade i handgemäng. En förställare, hvilken härvid gick sönder, togs af fienden, men major Wrangel återtog densamma genom en rask stormning. Själf satt Wachtmeister hela tiden till häst midt i kulregnet och vinkade uppmuntrande med handen åt bataljonerna, då dessa tågade förbi.

Emellertid hade Kamenski afsändt öfverste Anshelm de Gibory med en del trupper längs en liten väg som ledde söderut, för att sålunda kringgå Wachtmeisters ställning. Här funnos endast 125 man under befäl af kapten Liljeström, hvilken länge nog uppbjöd sina yttersta krafter för att emotstå öfvermakten. Han hade redanbortskjutit alla patroner och såg sig tvungen att retirera, då major von Henning med Drottningens lifregemente anlände till hans hjälp. Med gemensamma krafter tillbakakastades nu fienden, men om en stund erhöll den förstärkning, anländ med båtar från Umeå. Striden flammade upp med förnyad styrka, och svenskarna hade antagligen blifvit tvungna att vika, om ej den tappre major Lovisin med Svea lifgarde i detsamma kommit till undsättning. Lovisin utsattes nu för de häftigaste angrepp och omringades af ryssarna, men bröt sig med bajonetten igenom och lyckades, ehuru själf kontusionerad, taga 1 officer och 39 man till fånga. Hans bataljon

visade i denna affär prof på ett lysande mod.Förlusterna vid denna bataljon utgjordes af 4 officerare och 84 man sårade och döda.

Ännu fortfor striden med öfverraskande styrka, då bud anlände till Wachtmeister om att fienden gått öfver ån på vänstra flygeln och framträngde genom skogen i svenskarnas rygg. Utan att gifva sig tid att taga reda på huru stark denna fiende var, beslöt Wachtmeister att gifva befallning om återtåg. Det var emellertid en mindre afdelning, hvilken, dold af några små skogbevuxna holmar, obemärkt lyckats smyga sig öfver ett vadställe och nu sökte sig fram genom skogen. Olyckligtvis ansåg sig Wachtmeister ej längre kunna kvarstå, ehuru ryssarna i själfva verket vid denna tidpunkt redan förlorat hoppet om framgång. Ryska författare medgifva, att om ej svenskarna nu själfmant dragit sig tillbaka, skulle Kamenski ej längre förmått bibehålla sin ställning. Soldaternas krafter voro fullkomligt uttömda, hvarför de ej heller förföljde sina motståndare.

Major Cedergren erhöll uppdraget att förstöra bron, hvarunder trupperna i god ordning retirerade genom skogen. Arriergardet anfördes af öfverste Boije, och kl. 11 på aftonen voro alla samlade vid Djekneboda.

Terrängförhållandena vid sistnämnda ort egnade sig särskildt för en försvarsstrid, men anländ dit beslöt Wachtmeister dock att gå vidare. Orsaken därtill är svår att förstå. Man har sökt förklara det med att Wachtmeister blifvit missledd genom en illa utförd rekognoscering och på grund af denna antagit, att ställningen med lätthet kunde kringgås, hvilket emellertid ej var fallet. Positionen vid Djekneboda var den ypperligaste man kunnat önska sig. Då Döbeln en tid efteråt passerade platsen, tog han terrängen i närmare betraktande och råkade i raseri. »Att jag», yttrade han, »aldrig fått slåss på ett sådant ställe. Man har sagt att det kan kringgås, ja, öfver Åbo och Haparanda!» . . . Vid Säfvar hadeWachtmeister förlorat femtedelen af sin här i sårade, döda och fångar, och ansåg han sig nu ej kunna stå till svars, om han utsatte återstoden för en öfverlägsen flendes anfall. Olyckligtvis infann sig denna klarsynthet för sent. Konungens sista ord till honom hade varit: »Jag ålägger er att spara armén, ty kom ihåg, att den är Sveriges sista tillgång på försvarare!» Dessa ord genljödo nu i Wachtmeisters öron och inverkade på hans handlingssätt, då de voro minst tillämpliga och då han genom ett energiskt tillvägagående möjligen kunnat öfvervinna Kamenski.

Åtskilliga åtgärder hade tidigare vidtagits för att vid Djäkneboda möta ett fientligt anfall. Puke hade ditsändt ammunition och proviant samt med handkraft från Ratan låtit släpa några haubitzar. Emellertid afsände Wachtmeister öfverste Cedergren till Puke för att delgifva amiralen truppernas rörelser. Då Cedergren vid midnatt anlände, låg Puke i sin hytt försänkt i sömn, men blef uppväckt.

»Jag får äran rapportera», yttrade Cedergren inträdande i hytten, »att armén kommer efter och är här tidigt i morgon bittida . . .»

»Säg om det där igen», afbröt honom Puke och gnuggade sig i ögonen. »Jag måtte hafva hört orätt»

»De ifrån Säfvar i förväg afsända fältmätningsofficerarne», fortsatte Cedergren, »funno ställningen vid Djekneboda ohållbar i anseende till flera upptäckta öfvergångsställen emellan vattendragen på ställningens flanker, dem fienden enligt ingångna underrättelser redan sökt begagna. Generalen har därför beslutit att fortsätta återtåget ända till Ratan, på det att armén ej därifrån må blifva afskuren.»

»Återigen de olyckliga underrättelserna! Men har då inte generalen fått mitt muntliga svar, brefvet eller ammunitionen eller haubitzarna?»

»De senare, som jag mötte på vägen», svarade Cedergren, »behöfvas ej. Därför gaf jag dem order att stanna.»

»Gaf ni dem order att stanna?» skrek Puke och rusade oklädd som han var ur sängen. »På bortvägen fann man ställningen vid Djekneboda så beskaffad, att den helt hastigt kunde göras till ett Gibraltar. Nu duger den ej en gång att lofva upp uti för att ge fienden en bredsida. Förklara mig det den som kan!»

Emellertid anlände Wachtmeister med sina trupper tidigt på morgonen den 20:e till Ratan, där några befästningar under tiden blifvit uppförda. Ehuru utmärkt såsom inskeppningspunkt, var Ratan ej lämpligt som stridsfält. Det var ej heller meningen att här upptaga en allvarsam strid, utan endast att försvara sig medan trupperna gingo

ombord.Vid middagstiden anlände den för parlamenteringar ständigt använda Anshelm de Gibory med uppmaning till Wachtmeister att gå ombord, såvida han ej ville gifva sig och sin här tillfånga.

Wachtmeister lät svara att »svenska armén ej ämnade mottaga lagar af sin fiende, och att ett anfall skulle komma denna att ångra sig»; tillika beredde han sig till strid. Det dröjde ej heller länge innan ryssarna begynte angripa de svenska förposterna.

Skottväxlingen blef liflig och fortfor ända till kl. 8 på aftonen, hvarunder Kamenski lätt bortskaffa sin tross och de flesta kanoner

Ratan. (Fältverket på Läskäret.) på vägen till Piteå. Den ryska generalens afsikt med denna strid var endast att rädda sig norrut och häri lyckades han fullkomligt.

Då svenskarna under pågående strid drogo sig tillbaka för att gifva fältkanonerna möjlighet att verka, begynte äfven flottans kanoner aflossa skott, hvarigenom ryssarna ledo stora förluster. De trängde likväl djärft på, och en del gick till och med ut i det grunda vattnet för att skjuta mot båtarna. Slutligen drog sig fienden dock inåt skogen, utan att de utmattade svenskarna förföljde dem.

På morgonen den 21 afgick en parlamentär från Wachtmeister till Kamenski med förslag att sluta vapenhvila för att begrafva de döda. Men Kamenski vägrade och anhöll i stället om ett personligt samtal med Wachtmeister, hvilket ägde rum vid förposternakl. 7 eftermiddag. Härvid fordrade Kamenski att svenska flottan skulle lämna Bottniska viken, och att dennas norra del skulle få fritt befaras af ryssarna. Wachtmeister kunde ej gå in på dessa fordringar och samtalet afbröts.

Emellertid ansågo Puke och Wachtmeister att intet vidare stod att uträtta, hvarför trupperna befalldes gå ombord på flottan, som aflägsnade sig från hamnen och kastade ankar långt ute på redden, där fienden ej kunde ofreda den.

Striderna vid Säfvar och Ratan hade kostat mycket blod å ömse sidor. Af svenska officerare voro dödade: majoren grefve Wrangel, kaptenerna Kjellström och Thalén, löjtnanterna v. Stegman

Ratan. Minnen från kriget.Samlingen tillhör herr Nils Blomgren i Ratan, och hafva föremålen vid olika tillfällen kommit i dagen vid gräfningar i trakten. och Boije samt fänrikarna Hägerflycht, Cederschiöld och Almgren äfvensom 399 man. Sårade voro öfverste friherre Fleetwood, öfverstelöjtnant Skjöldebrand, majorerna friherre Lovisin och friherre Stackelberg, kaptenerna Stjerneld och Andersson, löjtnanterna v. Köhler, Sparrsköld, Gyllensvärd och grefve Douglas, kornetten Montgomery, hvilken 1 ½ år senare afled till följd af sina sår, och fänrikarna grefve Sparre, Qveckfelt, Krause, Schwartzer, Grönlund, Nisbeth, Thalén, Forsén och Sundel samt 398 man. Dessutom föllo löjtnanterna Köhler och Krook samt fänrikarna Lagerheim, grefve Schwerin (tillika såradGrefve P. B. von Schwerin var broder till den unge hjälten från Oravais, Wilhelm v. Schwerin, Han hade tidigare under kriget haft många missöden. Redan i september 1808, då han skulle resa öfver till Åland, förliste fartyget, men lyckades han likväl rädda lifvet genom simning. På Åland deltog han i många förpoststrider samt i tåget öfver det tillfrusna hafvet, hvarvid han hade oturen att falla i fångenskap, men tilläts att på hedersord återvända till Sverige. Dock återgick han, tvärtemot afgifvet löfte, ånyo i de stridandes led. Då han nu vid Säfvar fick sitt högra ben genomskjutet, uppbjöd grefve Wrangel alla medel för att rådda kamraten undan fienden, men träffades därvid själf af en dödande kula. Schwerin, som nu lämnades på slagfältet, utplundrades af ryska soldater, men varseblefs slutligen af general Anshelm de Gibory som lät bära den unge officeren till ett sjukhus, beläget en mil från stället. Fråga väcktes bland det ryska befälet huru Schwerin, som brutit mot sitt hedersord, borde hehandlas. Antagligen räddades han nu åter af den ridderlige Anshelm de Gibory samt fördes till Säfvar och senare till Umeå.) och v. Schantz äfvensom 80 man i fångenskap.

Ryssarna hafva erkänt en förlust i döda och sårade af 39 officerare och 1,500 man, hvartill yttermera bör läggas omkring 200 fångar.

Men hvad gjorde nu Wrede under tiden, frågar man sig, Hvarför anlände han ej såsom öfverenskommet var till Wachtmeisters undsättning? Han hade låtit öfverlista sig af Eriksson och antog att Kamenski med hela sin här allt

fortfarande stod framför honom. Dessutom hade Wrede ej väntat att landstigningen skulle ske så snart och ansåg, att han i det längsta möjliga borde binda fienden vid sig för att sålunda gifva Wachtmeister tid att lösa sin uppgift.

Först den 19:e, d. v. s. samtidigt med anfallet vid Säfvar, erhöll Wrede kännedom om att största delen af hans motståndare dragit sig bort, och att han endast hade en ringa styrka framför sig. Han bröt då genast upp, men emedan ryssarna förstört alla broar längs vägen, anlände han först middagstiden den 21:a till Stöcksjö omkring 5 km från Ume älfs strand. Här utbredde sig framför Wrede ett öppet fält, på hvars motsatta sida sågs starka förskansningar med hotande kanonmynningar riktade mot honom. Han utvecklade sina tre finska bataljoner och lät dem försiktigt skrida framåt. Till allas förvåning aflossades ej några skott från skansarna, och man misstänkte att fienden beredde ett bakhåll. Då bataljonerna slutligen kommit alldeles intill batterierna, upptäcktes, att dessa voro öfvergifna, och kanonmynningarna befunnos vara målade stockändar. Åter hade det lyckats Eriksson att slå blå dunst i ögonen på motståndarne!

Wrede fortsatte dock att snabbt rycka fram, men kunde ej längre uppnå ryssarna, hvilka redan hunnit komma öfver bron. Nu erhöll Wrede underrättelse om händelserna vid Säfvar och Ratan, hvarför han beslöt att tillsvidare stanna där han var och förskansade sig på södra stranden af Ume älf.

Emellertid hade Kamenski funnit det klokast att draga alla sina trupper längre norrut, ty han fruktade ett upprepande af det nyss passerade, och hans lifsmedel voro i det närmaste förbrukade. Han tågade därför till Piteå, dit äfven Eriksson fick befallning att afgå. Sedan Kamenski i Piteå fyllt sina behof af lifsmedel, begynte han dock åter draga sig söderut. Men Wrede hade nu besatt Umeå, där de båda svenska härarna förenades den 29 augusti.

Då nu de befälhafvande generalerna sågo sitt företag hafvamisslyckats, och fredsunderhandlingarna pågingo i Fredrikshamn, ansågo de för klokast att underhandla om stillestånd. I nämnda syfte afsände Puke general Sandels till Kamenski, hvilken ej heller hade något emot att fientligheterna upphörde. På Frostkåge gästgifvargård, mil norr om Skellefteå, afslöts vapenhvila på följande villkor:

1) stilleståndet gäller för hela den tid fredsunderhandlingarna fortsättas i Fredrikshamn;

2) ryska trupperna förläggas i Piteå med förposter vid Jäfre (20 km söder därom); de svenska förläggas i Umeå med förposter vid Rickleå;

3) svenska flottan afseglar från Kvarken och skall under stilleståndet anfalla hvarken Åland eller finska kusten;

4) båda härarna föröka ej under stilleståndet sina truppers antal;

5) obestyckade fartyg få obehindradt segla längs Bottniska viken;

6) i händelse fredsunderhandlingarna afbrytas, tillkännagifves krigsrörelsernas öppnande två veckor före deras början.

De Stora förväntningarna på seger i sista stund slogo sålunda fel; dock kan man med säkerhet antaga, att en motsatt utgång ej i ringaste mån förmått inverka på fredsvillkoren, ty i Ryssland hade man redan långt dessförinnan beslutit att behålla hela Finland jämte Ålands ögrupp, och Sveriges krafter voro alltför medtagna för att tillbakavisa segrarnes fordringar.

* * *

Till den lilla staden Fredrikshamn anlände friherre v. Stedingk och öfverste Sjöldebrand den 9 augusti och funno där före sig de tvenne ryska fredsunderhandlarena, grefvarna Rumjantzoff och Alopæus.

De svenska herrarna blefvo på det mest förekommande sätt emottagna af Rumjantzoff, som genast artigt förklarade, att då anskaffande af mat blefve svårt för främlingar i en småstad, hade kejsaren för hela tiden inbjudit svenskarna till sitt bord, vid hvilket Rumjantzoff skulle göra les honneurs. I nära fem veckor intogo sålunda de fyra herrarna gemensamma måltider, serverade af kejsarens livréklädda betjäning.

Sedan sändebuden hvilat en dag, vidtogo sammanträdena i Rumjantzoffs kvarter. »Aldrig», skrifver

Skjöldebrand, »kunde negociatörer befinna sig i en bedröfligare ställning än vi: freden för oss nödvändig, hvilket fienden ganska väl kände, hela Finland och Åland af honom intagna, och dessa länder så belägna, att deras besittning var nödvändig för säkerheten af Petersburg, intet stöd af någon annan makt och den största af alla för ögonblicket — emot oss; . . .sådan var denna belägenhet, och det hade fordrats Guds allmakt att kunna återvinna något af det, som var förloradt.»

Med envis ståndaktighet vidhöllo ryssarna sina fordringar, hvaremot svenskarna bemödade sig om att för sitt land, om möjligt, bibehålla hälst en del af Finland, eller åtminstone Åland och den del af Västerbotten, som ryssarna äfven gjorde anspråk på. »Men det syntes snart», säger Skjöldebrand, »att ingen eftergift var att vänta. De voro segrande, de hade mer makt än de behöfde använda, och de kände vår vanmakt. Förgäfves föreställde vi orättvisan af kriget: huru Gustaf Adolf hade varit trogen sitt förbund med ryska kejsaren, huru han varit brottslig mot sitt folk, hvars krafter han så illa använde, men icke gifvit kejsaren minsta orsak till fientlighet, utom att han ej ville som själfständig kung underkasta sig en tredje makts despotiska fordran, att han skulle stänga Sveriges hamnar för engelska handeln, en fordran, den orättvisaste af alla, dem styrkan och våldet någonsin gjort gällande. Men nu, då vi, för att ej förlänga krigets fasor, voro färdiga att ingå i denna fordran, då vi genom f. d. konungens afsättande undanröjt det enda hindret för ett vänskapligt förhållande med kejsaren och hans nya bundsförvant — nu vore det en så oerhörd orättvisa att vilja fråntaga oss en tredjedel af riket, att vi ej ens kunnat föreställa oss möjligheten däraf.»

Men Rumjantzoff lyssnade ej till några skäl. Han svarade endast »att han ej kunde ingå i någon diskussion om det förflutna; att nu blott vore fråga om det närvarande; att kejsaren samtyckte till fred på de villkor, som voro sagda; att de som hans plenipotentiärer vore strängt förbudne att eftergifva det minsta och att vi borde taga det för afgjordt». Allt detta framställde han med orubblig köld, men med största höflighet. Grefve Nikolai Petrovitsch Rumjantzoff var en fint bildad man med rik diplomatisk erfarenhet och ägde omfattande kunskaper i historia, litteratur och statsvetenskap. Alexander hade ej kunnat få en

A. F. Skjöldebrand.lämpligare person att. föra sitt lands och de ryska intressenas talan än Rumjantzoff.

De svenska diplomaterna sågo sig tvungna att gifva vika i den ena punkten efter den andra. Länge tvistades om Åland, men ryssarna voro härvid obevekliga. »Att taga Finland och gifva bort Åland, vore detsamma som att taga kofferten och gifva bort nyckeln», hade franska ambassadören i S:t Petersburg, Duc de Vicence, yttrat till kejsar Alexander, och denna åsikt delades äfven af de ledande männen i Ryssland. Åland kunde ej i något fall återlämnas till Sverige.

En annan punkt, hvilken äfven länge fördröjde underhandlingarna, var att Sverige af Ryssland fordrade, att detta land för Finlands afträdande skulle öfvertaga tredjedelen af Sveriges statsskuld. Men äfven härvid gingo ryssarna med seger ur striden.

Emellertid anlände kurirer medförande underrättelsen om de olyckliga striderna vid Säfvar och Ratan, hvarefter de svenska underhandlarnes hopp om några eftergifter från rysk sida yttermera minskades. Dock vidhöllo de fortfarande ståndaktigt sitt kraf, att Sverige måtte få bibehålla området i Västerbotten mellan Kalix och Kemi. För att åtminstone i denna punkt åvägabringa en afprutning i de ryska fordringarna, anhöll Stedingk alt skriftligen få inlämna en förfrågan till kejsaren. Stedingk, som allt sedan den tid han innehade posten som svensk ambassadör i Ryssland, personligen stod i hög gunst hos Alexander, hoppades att på detta sätt för sitt land kunna utverka någon förmån. Skjöldebrand, hos hvilken nämnda tanke till först uppstod, utvecklade i en med skicklighet uppsatt not för kejsaren Sveriges berättigade önskan att i denna fråga röna tillmötesgående från Rysslands sida. Efter det Stedingk och Skjöldebrand undertecknat noten, öfverlämnades den till Rumjantzoff, hvilken efter någon tvekan slutligen gick in på att afsända densamma till S:t Petersburg.

Efter fem dagars väntan återvände kuriren med kejsarens svar. Alexander hade på en karta med röd krita längs Torne och Muonio älfvar dragit ett streck, utgörande en rak linje från

Grefve N. P. Rumjantzoff.Bottniska viken till gränsen af norska lappmarken. Med kartan följde ett bref från

kejsaren till Rumjantzoff, hvari bl. a. yttras: »Sålunda kommer gränsen att löpa längs Torne och Muonio älfvar, på sätt jag med egen hand uppdragit den på bifogade karta. Men jag kommer aldrig bifalla att återlämna Torneå stad, och, om ej freden slutes på ögonblicket sedan ni fått detta bref, befaller jag er afbryta underhandlingarna, och det kommer att bero af omständigheterna, hurudana mina anspråk för en framtid kunna blifva.» Rumjantzoff uppläste skrifvelsen för de svenska herrarna, hvilka, belåtna med att hafva förmått åstadkomma åtminstone ett litet medgifvande, samma dag, den 17 september, undertecknade fredshandlingarna. I alla fall kostade det mycket på de båda svenskarna att skrifva sina namn under dokumentet, hvarigenom Sverige förlorade Finland. Skjöldebrand skrifver om det intryck han erfor vid detta ögonblick : »Jag gick nu till mitt kvarter, och då jag fann mig ensam, rusade öfver mig tanken på den grufliga förlust för Sverige, som jag nyss hade undertecknat. Förgäfves ville jag besinna nödvändigheten af denna uppoffring att frälsa det hela. Jag kände likasom kvalet af en grof brottsling, då samvetet vaknar; det var mig, som ville hjärtat brista och jag kunde ej tillbakahålla tårar, som gåfvo det någon lättnad. Men de torkades snart af harmen öfver allt det, som bidragit till vår förlust, och ämnet för denna harm var ganska vidsträckt. Jag gick fram och tillbaka i ett slags anfall af raseri, som nästan betog mig medvetenheten . . . Jag sökte i mitt sinne alla möjliga tröstegrunder, äfven den vanliga, men odrägliga: att det onda ej kan hjälpas; likasom det ej vore större tröst, om det kunde hjälpas.»

Grefve D. Alopæus.Enligt fredstraktaten afsade sig konungen af Sverige alla anspråk på de sex finska länen: Kymmenegårds län, Nylands och Tavastehus län, Åbo och Björneborgs län med de Åländska öarna, Savolaks och Karelen, Vasa och Uleåborgs län samt en del af Västerbotten intill Torne älf. Tillika anslöt sig Sverige till kontinentalsystemet. Af största vikt är traktatens sjätte punkt, hvilken har följande lydelse: »Då Hans Maj:t Kejsaren af Ryssland redan lämnat de mest talande bevis på den mildhet och rättvisa, hvarmed hans Maj:t beslutit att styra de nu förvärfvade länders invånare, samt redan ädelmodigt och af frivillig böjelse försäkrat dem om fri utöfning af deras religion, egendomsrätt och privilegier, ser Hans Svenske Maj:t sig därigenom fri kallad från den annars så heliga plikt, att i sådant afseende göra förbehåll till Dess forna undersåtares förmån.»

Anförda punkt i traktaten bekräftar sålunda yttermera de heliga löften, kejsaren gifvit sitt finska folk vid Borgå landtdag.

* * *

Den sista bilden från denna tid är djupt allvarlig och af gripande verkan — den framter Sveriges afsked från Finland. Fredsbudet hade nått upp till de kämpande härarna och stunden för skiljsmessan var inne. Efter mer än ett halft årtusendes förening skulle Finland lösryckas från moderlandet och gå sin egen väg mot något nytt, okändt.

Det är en molnhöljd, regnig och stormig dag, söndagen den 8 oktober. Gudstjänsten i Umeå kyrka har nyss afslutats, och en talrik folkmassa är församlad å en öppen plats, där en trupp

Ett torn å Fredrikshamns gamla fästningsvallar.Tornet, hvilket i vår tid utan orsak erhållit benämningen »Fredstornet», har ej något gemensamt med fredens afslutande i Fredrikshamn. Det är endast en återstod af den gamla fästningen och användes antagligen tidigare såsom utsiktstorn mot hafssidan.soldater stå uppställda i öppen fyrkant. På ena sidan ser man svenska lifgrenadierer och Kalmarregementet iklädda snygga, nya uniformer, på den andra står en skara af utmärglade män, klädda i slitna trasor, krutbestänkta, med genomskjutna eller stympade lemmar och bleka anleten — dessa äro kvarlefvorna af finska armén.

Efter en kort väntan synes en man med svart band om pannan sakta rida fram till soldaterna. Han bär en grå blodbestänkt syrtut, och efter honom följa några officerare, äfven de till häst. Framkommen till midten af fyrkanten höjer mannen stolt sitt hufvud och blottar sin hjässa; hans allvarliga blick öfverfar den lilla krigarskaran och en tår glimmar i hans öga. Han hälsas med lifliga rop af alla närvarande. Så höjer han sin starka stämma, hvilken genomtränger stormen, och yttrar:

»*Soldater!* Jag har samlat armén, att tillkännagifva, det en preliminär fredsafhandling den 17 september blifvit gjord emellan Svenska och Ryska makter. Denna fredstidning slutar ett förhärjande krigs alla olyckor. Den bör

visserligen vara ett gladt budskap, helst Sveriges uttömda källor icke tillåta fortsättning af en strid, börjad af politiskt misstag, och som i tvenne år aftynat alla dess krafter.

»Men Finland frångår Sverige; riksgränsen blir Torne-älf!

»*Finnar!* med denna fred förloras tredje delen af Svenska kronans område; — Sverige mister för alltid den stolta Finska nation, sitt kraftigaste stöd. Ej nog därmed: Svenska armén förlorar kärnan och betydligaste andelen af dess krigsmakt. Moderlandet är krossadt, försänkt i sorg och saknad öfver oersättliga uppoffringar. Men den visa Allmakten har beslutat våra öden; de måste således emottagas med tålamod — med undergifvenhet.

»*Soldater! Kamrater! Bröder!* I som under loppet af nyss slutade krig, med så mycken trohet och mandom, trots fientliga härens talrikhet och oförmodade öfversvämning med vapnens sinnliga styrka vid Siikajoki, Revolaks, Pulkkila, Lappo, Kauhajoki, Alavo, Etseri, Lappfjärd, Nummijärvi, Juthas och Idensalmi m. m. besegrat fienden; — I, som på egen hand återtogen halfva Finland — I, som slutligen öfvermannades af en mångdubbelt öfverlägsen styrka att lämna Finska gränsen, — I hafven sedermera med ståndaktighet stridt för moderlandets Svenska jord — I *härvarande!* ären pretieuse kvarlefvor af den stolta Finska nationen och dess tappra krigsfolk; — det är ock till Eder jag bör och jag skall, med upprördt hjärta, förkunna Konungens, Riksens Ständers, Svenska folkets, Svenska arméns, mina förmäns, mina medbröders, min egen — ja, allas uppriktiga tacksamhet.»Konungens Nådiga välbehag — Riksens Ständers ömma välvilja — Svenska folkets beundran — Svenska arméns högaktning — mina förmäns vänskap — mina medbröders erkänsla — min egen tillgifvenhet — för Eder, är det offer, som åt Eder helgas och af mig frambäres.

»*Finnar! Bröder!* Edra bedrifter äro stora, och den tacksamhet, jag å allas vägnar till Eder yttrar, är i lika förhållande. Till dennas tolkning fordrades en vältalares hela förmåga; — men jag är soldat. —*Soldat!* hvad stolt benämning! då jag har denna titel af Eder — för. Eder — och med Eder. Emottagen då ett upprördt hjärtas okonstlade tankar; och I *Svenska Trupper,* som vid detta sorgbundna tillfälle ären närvarande, varen lefvande vittnen till Svenska moderlandets oinskränkta tacksamhet. *Svenskar!* varen stolte öfver att hafva sett dessa Finska lämningar! minnens dem! högakten dem! — Sen deras aftynade kroppar, deras bleka ansikten, — de bära vedermälen af deras trogna, änskönt fruktlösa bemödanden att befria sin fosterbygd under förflutna åren! Och I *Finnar!* När I återkommen till fosterbygden, så frambären Svenska folkets tacksamhet till Eder nation. Veten, att änskönt I återvänden med utslitna kläder, med genomskjutna eller afstympade lemmar, medfören i likväl en rättskaffens krigsmannasjäls dyrbara prydnad. Fiender till Svenska moderlandet kunnen I aldrig blifva, därom är jag förvissad; men förblifven allan tid Dess vänner! Skulle det nya herraväldets makt hindra Eder önskan och viljas utöfning, så låten med hjärtats och tankens tysta språk välsignelse tilldelas moderslandet! Påminnen Edra barn därom! Vi skola från släkte till släkte välsigna Er — högakta Er!

»Ett beder jag Er: att när I nalkens de ställen, hvarest vi besegrat våra fiender, och då I där sen den usla sandhög, som betäcker våra stupade kamrater, — gifven deras stoft välsignelsens suck; — de hafva dött hjältar — och deras aska vårdas af ärans vålnader. I kännen människohjärtats mångfaldiga nycker, dess anlag att hastigt välja föremål, som det tror sig aldrig förgäta; men knappt äro några veckor förflutna, förrän ostadigheten giort ett annat val. Ty tiden förändrar allt — med den glömmes allt. Dock försäkrar jag Eder, och I skolen själfva finna det, att krigsmannasamband knutet vid strid — faror — blod och död, upplöses aldrig. Således ären I och vi förvissade om hvarandras kärlek; ty krigsmannabrödraskap räcker lefnadens tidslängd; och den tacksamhet jag Er förkunnat och nu förkunnar, har med detta vårt samband en oupplöslig förening.»*Finnar! Bröder!* Kunde dessa ord beseglas med blodstårar från mina ögon, skulle de strömma, — och hvarje droppe försäkra Er om min vördnad — min vänskap!!!»

Hade än aldrig den hugstore, ädle mannen utfört en bragdrik lifsgärning, hade han ej åstadkommit annat än uttalat dessa ord, vore de dock tillfyllest för att genom tiderna befästa hans hågkomst. Uttrycken af v. Döbelns starka, varma känslor trängde djupt i de närvarandes hjärtan — allas ögon tårades. Talarens gripande ord vunno en trogen genklang i de känslor, som vid afskedets bittra stund rörde sig inom hvarje svensk och finsk mans

bröst. Intrycket af dem har lefvat genom ett sekel och kommer ännu den dag som är själens strängar att vibrera. De innehålla för hvarje fosterlandsvän en allvarlig maning till ärlig sträfvan för vårt lands väl, en maning att i likhet med våra fäder ej sky några ansträngningar eller uppoffringar, då motgångar, afhvad beskaffenhet dessa månde vara, möta oss.

Allt som nu återstod af de finska trupperna utgjorde 760 man af olika regementen. Dessa delades i tvenne fältbataljoner. Den 1:a, under öfverstelöjtnant G. A. Ehrnrooths befäl, afsändes genom Hernösand till Gefle, där den kvarblef till januari 1810 och därefter afgick till Västerås, där den upplöstes genom afsked eller värfning till svenska regementen. Ett kompani af nämnda bataljon, under kapten v. Fieandts befäl, införlifvades med Upplands regemente och afsändes till Grislehamn. Den 2:a bataljonen, under major Ladaus befäl, kvarblef i Umeå intill år 1810, då äfven denna upplöstes, men af dem som ville stanna kvar bildades äfven ett kompani, hvilket under major Fl. Toll afgick till Haparanda och därstädes under några år gjorde gränsbevakningstjänst, hvarefter

v. Döbelns monument i Döbelns park i Umeå.Å monumentet läses: »Sista förenade Svensk-Finska krigshären. Upplöstes och Hemförlofvades här den 8 Oktober 1809 af Friherre Georg Carl von Döbeln. De tappres minne det lefver.»det slutligen, jämte v. Fieandts kompani, införlifvades med Göta artilleri i Göteborg.

Den afdelning, hvilken tidigast återvände till hemlandet, utgjordes af 1 fanjunkare och 172 man under kapten Greg. Adolfs. Aminoffs befäl. Det utblottade manskapet erhöll i gratifikation 2 riksdaler banko, och gick därefter, den 26 juni 1810, i Stockholm ombord på tvenne finnskutor, samt landsteg den 5 juli å Bastubacken i Ingå socken, hvarifrån den mest aflägset boende hade 84 ¼ mil till sitt hemvist. Vägen skulle han tillryggalägga på 41 dagar med ett traktamente af 7 skilling om dagen.

En del officerare kvarstannade äfven i Sverige, men flertalet återvände dock till Finland. Striden var nu afslutad, fosterlandet blödde ur färska, djupa sår och kallade till arbete för framtida släktled. Ehuru ett sekel förflutit sedan här skildrade händelser, och omsorgen om landets fredliga framåtskridande utgjort vår hufvudsakliga sträfvan under denna tid, blicka vi dock med aktning tillbaka på de män, hvilka då kämpade, ledo, fröso, svulto och offrade allt för sitt fosterland, och vi skänka dem vår djupaste vördnad. Ty om äfven resultatet af denna blodiga strid ej utföll enligt önskan, står skulden därtill ej att söka hos den stora massan af befäl och manskap, såväl finnar som svenskar, utan faller den enbart på några få, hvilka ledde det helas gång och ej voro vuxna de poster de beklädde.

Personregister.

Illustrationer.

Kapitelvignetterna, förutom till det 12:e kapitlet, äro tecknade af grefve Louis Sparre.

PORTRÄTT.

Anmärkning. De af ofvan anförda porträtt, hvilka tidigare ingått i verket *»Fänrik Ståls män»* äro reproducerade direkte efter de olika konstnärernas originalteckningar, hvilka numera bevaras i Borgå museum.

LANDSKAPSBILDER M. M.

KARTOR.

KARTOR.

Förteckning öfver använda tryckta källor.

Aminoff, Greg. Adolfs. Relationer om f. d. Savolaks brigadens af Kongl. Finska arméen, deltagande i 1808 et 9 årsens fälttåg i Finland och Westerbotten (1839). *Anrep, Gabriel.* Svenska adelns ättar-taflor. (1858—1864.) *Asp, C. H.* Bidrag till femtio-åriga minnet af Döbeln och Björneborgarne i finska kriget 1808 och 1809. (Utgif, af J. O. J. Rancken, 1860.) *Bergenstråhle, Gillis.* Historiska anteckningar om Kongl. Göta Lifgarde. (1907). *Björlin, Gustaf.* Finska kriget 1808 och 1809. (1883.) *Bladh. C. E.* Minnen från Finska kriget åren 1808—1809. (1849) *Bomansson, K. Aug.* Skildringar af folkrörelsen på Åland 1808. (1852) *Brakel, Carl Adolf.* Anteckningar öfver 1789—1790 samt 1808—1809 årens fälttåg i Finland. (1862) *von Breitholtz, B. J.* Dagbok under fångenskapen i Ryssland 1808 och 1809. (Personhistorisk tidskrift 1902.) *Bulletiner* under kriget imellan Sverige, Ryssland och Danmark åren 1808 och 1809 (1812). *Burman, Johan Jakob.* Berättelse om femte brigadens af Finska arméen krigsrörelser och operationer i Savolaks, Karelen, Öster- och Westerbotten åren 1808 och 1809. (Redigerad af A. Renvall, 1858.) *Båth, J. G.* Orsakerna till Sveaborgs öfvergång och tillståndet under dess belägring. (1809) *Castrén, Robert.* Skildringar ur Finlands nyare historia. (1882) *Collin, J. G.* Lefnadsteckningar öfver de utmärktare personerna under kriget emot Ryssland åren 1808 och 1809 (1861—1862) *Cronstedt, Gabriel.* Amiral G. O. Cronstedt och Sveaborgs fall. (1898) *Cygnaeus, Fredrik.* Johan Zacharias Duncker och hans omgifning. Bilder ur förgångna tiders lif. (1858) *Danielson, John. Rich.* Finska kriget och Finlands krigare 1808—1809. (1897) *Durietz, C. J.* Underdånig relation rörande Sveaborgs öfvergång. (1810) *von Döbeln.* Några anteckningar om och af general von Döbeln. (1856) *Finsk Militär Tidskrift.* Polemik rörande Svenska Generalstabens verk »Sveriges krig 1808 och 1809», af G. Ehnrooth, M. G. Schybergson, Historiker, A. och **. Årg. 1897 och 1898. *»Fänrik Ståls män.»* (1901) *Generalstabens Krigshistoriska Afdelning.* Sveriges krig åren 1808 och 1809 (delarna 1—4). (1895) *Grotenfelt, Kustavi.* Berndt Adolf Grotenfelt, eras soturi 1808—09 vuosien sodan ajalta. (Historiallinen Aikakauskirja, 1908, N:o 1.) *Grotenfelt, O.* Några Savolaks-minnen från 1808 års krig. (Kalender utg. af Svenska Folkskolans vänner, 1896.) *Hartman, Torsten.* Borgå stads historia. (1906—1907.) *Hausen, Reinh.* Hundraåriga minnen (Svenska Litteratursällskapets Förhandlingar och uppsatser N:o 21, 1908.) *Hausen, Reinh.* Konung Gustaf IV Adolf på Åland 1808 (Tidningen »Ålands» Julkalender 1896.) *Historiska reklamationer* rörande 1788, 89 och 90, samt 1808 och 9 årens fälttåg i Finland. (Utdrag ur »Post- och Inrikes-Tidningar», »Svenska Tidningen», »Nerikes Allehanda» och »Aftonbladet» för åren 1852—1857). (1859) *Hofberg, Herman.* Svenskt biografiskt handlexikon. (1906)

Holm, Carl Johan. Anteckningar öfver fälttåget mot Ryssland åren 1808 och 1809. (1836) *Kivinen, K. M.* Anteckningar om Nord-Karelska frikorpsernas företag 1808. (1865) *Koistinen, Olli*Magister Olli Koistinen har äfven lämnat mig flera värdefulla skriftliga meddelanden, för hvilka jag till honom står i tacksamhetsskuld.. Sotamuistoja. (»Savotar», N:o 88 ja 112, 1908.) *Lindén, K. E.* Sjukvård och läkare under kriget 1808—1809. (Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland. LXXXV, 1908.) *Ljunggren, Carl Johan.* Skildringar af krigshändelserna i Öster- och Wästerbotten 1808—1809, utg. af Reinh. Hausen. (Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland. LVIII, 1903.) *Mankell, J.* Anteckningar rörande Finska arméen och Finlands krigshistoria. (1870) *Mankonen. J.* Venäläis-sissejä Karjalassa. (Suomen Kuvalehti N:o 179, 1880.) *Michailofski-Danilefski.* Beskrifning öfver Finska kriget till lands och sjös åren 1808 och 1809. (1850) *Montgomery, Gust.*

Historia öfver kriget emellan Sverige och Ryssland åren 1808 och 1809. (1842) *Nervander, E.* Kejsar Alexander I:s resor i Finland. (1906) *Nordensvan, C. O.* Finska kriget 1808—1809. (1898) *Quennerstedt, Axel.* I Torneå och Umeå 1808—1809. (1901) *Ridderstad, Wilhelm.* »Gula Gardet» 1526—1903. Bidrag till Kongl. Svea Lifgardes Personalhistoria. (1903) *»Ryska Invaliden»* och andra ryska tidningar för åren 1908—1909. *Schulman, Hugo.* Alexander I, lefnadsteckning. (1903) Schybergson, M. G. Finlands historia. (1889) *Schybergson, M. G.* Svenska Generalstabens skildring af krigshändelserna i Finland under våren 1808. (Finsk Tidskrift, årg. 1896.) *Schinkel-Bergman.* Minnen ur Sveriges nyare historia, del IV. (1854) *Skjöldebrand, A. F.,* grefve. Memoarer, utgifna af Henrik Schück. (1904.) *van Suchtelen, Paul.* Kriget mellan Sverige och Ryssland åren 1808 och 1809. (1836) *Söderhjelm, Werner,* Meddelanden till J. L. Runeberg om händelser under finska kriget 1808—1809, (Svenska Litteratursällskapets Förhandlingar och uppsatser, N:o 21, 1908. *Tigerstedt, E. S.* Biografiska anteckningar om Savolax Brigadens män 1808—1809. (1907) *Wasastjerna, Oskar,* Ättar—Taflor öfver den på Finlands Riddarhus introducerade adeln. (1879—1883.)

Tryckfel och rättelser.

Sid.

19

rad

2

ned.

står:

Två vanliga soldater voro skyldiga, läs: Två

soldatrotar eller rusthåll voro dessutom skyldiga.

„

21

„

7

upp.

„

1797, läs: 1779.

„

23

„

3

ned.

„

Arnkil, läs: Arnkihl.

„

32

„

3

upp.

„

Ruotsala, läs: Ruotsula.

„

52

„

1

„

„

Borodins, läs: Borosdins.

„

71

„

3

ned.

„

Jägershjöld, läs: Jägerskiöld.

„

78

„

21

upp.

„

de två sistnämnda, läs: den sistnämnda.

„

108

„

11

ned.

„

Ehrnström, läs: Ehrenström.

„

110

„

7

„

„

Mäkkilä, läs: Mäkkylä.

„

125

„

6

upp.

„

Haapajärvi, läs: Haapavesi.

„

„

„

11

„

„

Peippo, läs: Piipo.

„

129—144

(9:e tryckarket).

Här förekommer å åtskilliga ställen namnet Toivola,

läs: Torvala.

„

136

rad.

19

ned.

står:

slunga, läs: slänga.

„

„

„

15

„

„

Järvikylä, läs: Frugård.

„

138

„

7

„

„

Wehmois, läs: Wehmais.

„

139

„

2

upp.

„

„

„

142

„

7-8

„

„

det en mil breda sundet, som skiljer Toivala från

Kuopio-stranden, läs: det 4 kilometer breda sundet, som skiljer Toivala från Kelloniemi udde å Kuopio-stranden.

„

143

rad.

9

upp.

står

kapten Schildt, läs: major Schildt.

„

147

„

4

ned.

„

Lampi, läs: Toholampi.

„

161

”

8

upp.

”

Akerstein, läs: Åkerstein.

”

171

”

13

ned.

”

Nitosilta, läs: Uitonsilta.

”

176

”

15

upp.

”

Atapää, läs: Alapää.

”

180

”

10

ned.

”

Jägersköld, läs: Jägerskiöld.

”

202

”

2

”

”

H. H. von Wright, läs: H. M. von Wright.

”

208

”

14

upp.

”

löjtnant Brunow, läs: kapten Brunow.

”

209

”

8

”

”

till en bro, läs: till Uitto bro.

”

”

”

16

ned.

”

Nedervetil, läs: Öfvervetil.

För undvikande af missförstånd bör till porträttet af Berndt Fredrik Hästesko anmärkas, att han ej är den Hästesko, som vid Karstula räddade kanonerna och om hvilken å närliggande sida omtalas, ty vid ifrågavarande tillfälle utmärkte sig B. F. Hästeskos fader, majoren Anders Josef Hästesko. Berndt Fredrik Hästesko deltog dock äfven med utmärkelse i kriget och var löjtnant vid Åbo läns regemente.

”

218

,,

15

ned.

står

Anselm de Gibory, läs: Anshelm de Gibory.

,,

224

,,

6

,,

,,

Vaaranpää, läs: Varanpää.

,,

229

,,

4

,,

,,

Himais, läs: Himois.

,,

231

,,

22

upp.

,,

Manktell, läs: Munktell.

,,

248

„

15

„

„

Tokala, läs: Takala.

„

249

Bilden å denna sida — »utsikt öfver Ruona

kyrkbacke» — är vilseledande, ty den framställer Ruona invid Nådendal och har af namnlikheten blifvit förväxlad med Ruona i Österbotten, där drabbningen ägde rum.

„

225

„

12

upp.

står

Schmiths, läs: Schmidts.

„

226

„

17

ned.

„

Schwartz, läs: Svartz.

„

257

„

7

upp.

”

G. F. v. Kræmer, läs: G. W. v. Kræmer.

”

280

”

10

ned.

”

Luukkoinen, läs: Luukoinen.

”

281

”

12

”

”

Rukovesi, läs: Rukavesi.

”

283

”

3

”

”

den 9 augusti, läs: den 10 augusti.

”

289

”

13-14

upp.

”

Keihonvaara, läs: Keikonvaara.

,,

291

,,

2

ned.

,,

tre år, läs: 8 ½ år.

,,

293

,,

2

,,

,,

den 29:e augusti, läs: den 29 september.

,,

,,

,,

1

,,

,,

öfver sundet, läs: öfver Jännevirta.

,,

304

,,

10

upp.

,,

Ala-Tisma sjö, läs: Ala-Tismio sjö.

„

„

„

20

„

„

Kauppila by, läs: Kauppila gård.

„

309

„

6

ned.

„

Neilick, läs: Neiglick.

„

326

„

14

„

„

Isak Hwasser, läs: Israel Hwasser.